







HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA LIX

JULKAISSUT SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

---

# SUOMEN TORPPARIKYSYMYS VUOTEEN 1909

Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus

Kirjoittanut

VILJO RASILA



HELSINKI 1961





# HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISSUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

## LIX

VILJO RASILA

SUOMEN TORPPARIKYSYMYS VUOTEEN 1909

Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus

# SUOMEN TORPPARIKYSYMYS VUOTEEN 1909

Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus

Kirjoittanut

VILJO RASILA

With an English summary

HELSINKI 1961

TÄMÄN TEOKSEN JULKAISEMISTA  
ON TAMPEREEN KAUPUNGIN TIETEELLINEN  
JULKAISURAHASTO AVUSTANUT

Kajaanissa 1961, Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy.

## Sisällysluettelo

ESIPUHE .....	9
JOHDANTO .....	15
A. <i>Torpparilaitoksen synty ja kasvu</i> .....	15
1. Torppa ja torpparilaitos .....	15
2. Torpparilaitoksen synty .....	17
3. Torpparilaitoksen lukumääräinen kehitys .....	21
4. Lampuotitilojen ja mäkitupa-alueiden vuokraus .....	34
5. Suomen ja Ruotsin kehitysten vertailua .....	36
B. <i>Vuokrasuhteiden kehitystaustaa</i> .....	39
1. Laki ja sopimusvapaus .....	39
2. Taloudelliset suhdannevaihtelut 1800-luvun lopulla ....	44
3. Henkiset virtaukset torpparikysymyksen taustana .....	51
C. <i>Vuokrasopimusten kehitys</i> .....	55
1. Yleisluontoisesta yksityiskohtaiseen .....	55
2. Torpparijärjestelmän tavallisimmat epäkohdat .....	58
I TORPPARIKYSYMYS SYNTYY .....	69
A. <i>Torpparikysymys itämässä</i> .....	69
1. Vastakohtaisuus alkaa pilkistää .....	69
2. Torpparit ja työvoimakysymys .....	71
3. Torpparien puolestapuhujia .....	74
4. Torpparien itsenäistämisajatuksia 1860-luvulla .....	80
B. <i>Jokioisten torppariliike</i> .....	84
1. Kontrahtirovasti Granfeltin valtiopäiväanomus .....	84
2. Jaakko Jaakkolan anomukset .....	88
3. Asiasta tehdään poliittinen kysymys .....	93
4. Jokioisten torppariliikkeen tausta .....	99

C. <i>Kiinnostus kasvaa</i> .....	106
1. Sanomalehtikeskustelua 1880-luvulla .....	106
2. Yrjö-Koskinen ja Kansantaloudellinen Yhdistys .....	111
3. Kontrahtiohjeita .....	116
4. Tiedusteluja torpparioloista .....	120
II VOIMAT ALKAVAT PATOUTUA .....	123
A. <i>Kokousten ja huhujen kevät</i> .....	123
1. Torpparikysymys valtiopäivillä .....	123
2. Torpparit pitävät omia kokouksiaan .....	128
3. Torpparien toivomukset ja omistusoikeuden pyhyys .....	135
4. Maanjakohuhut .....	139
5. Moskovskija Vjedomosti ja Suomen torpparikysymys ....	143
6. Torpparien yllyttäjät .....	150
B. <i>Yhdeksän vuoden odotus</i> .....	154
1. Torpparikomitea .....	154
2. Aksel Warénin tutkimus torpparioloista Suomessa .....	159
3. Torpparien omat pyrkimykset ja virallinen asutuspoliittikka	163
4. Hannes Gebhard ja vuoden 1897 valtiopäivät .....	169
5. "Orjia" .....	176
C. <i>Manifestin jälkeen</i> .....	180
1. Uusi huhujen kevät .....	180
2. Taistelu huhuja vastaan .....	186
3. Bobrikovin torpparipoliittikka .....	191
4. Jälleen valtiopäivillä .....	197
5. Uusi maanvuokralaki .....	203
6. "Torpan pojan" kirjeet .....	210
III JÄNNITYS KASVAA .....	215
A. <i>Uuden lain viipyessä</i> .....	215
1. Tilattoman väestön alakomitea .....	215
2. Maakysymyskeskustelu kiihtyy .....	219
3. Itsenäistymispyrkimykset jatkuvat .....	222
4. Häätöjä ja uusia kontrahteja .....	226
5. "Pimeänpirtin hävitys" .....	230



<i>B. Voimistuva työväenliike</i> .....	235
1. von Wrightin aika .....	235
2. Ohjelma valinkauhassa .....	238
3. Sosialistinen maatalousohjelma .....	244
4. Työväen sanomalehdistö .....	249
<i>C. Torpparit työtaistelussa</i> .....	253
1. Työaikakysymys nousee esiin .....	253
2. Työpäivää lyhennetään .....	256
3. Jokioisten lakko .....	260
4. Periaatekeskustelua työpäivästä .....	263
5. Kartanonkylän lakko .....	271
6. Vuojoen lakko .....	279
 IV MURROS .....	 283
<i>A. Torpparijoukot liikkeellä</i> .....	283
1. Suurlakko ja kansalaiskokousten kausi .....	283
2. Yleistä torpparikokousta kohti .....	290
3. Torpparien toivomukset ja vaatimukset .....	298
4. Torpparien ensimmäinen edustajakokous .....	304
5. Vuokra- vai omistusoikeus .....	312
6. Luvatonta lakkoilua .....	320
7. Laukon lakko .....	330
<i>B. Torppariohjelmia</i> .....	335
1. Suomalainen puolue .....	335
2. Suomalaisen puolueen torppariohjelma .....	342
3. Nuorsuomalaisen puolueen maalaisohjelma .....	347
4. Agraarikomitea .....	352
5. Hannes Gebhardin torppariohjelma .....	358
6. Maalaisväestön Liitto .....	362
7. Sosialidemokraattien vaaliohjelma .....	366
8. Muita ohjelmia .....	371
<i>C. Voimat punnittavina</i> .....	375
1. Vaalien edellä .....	375
2. Laukon häädöt .....	378
3. Vaalit .....	383

V	JÄLLEEN VÄLIAIKAINEN RATKAISU .....	391
A.	<i>Valtiopäivät 1907</i> .....	391
1.	Neljä lakiehdotusta .....	391
2.	Maatalousvaliokunnassa .....	394
3.	Käsittely jää kesken .....	401
4.	Takautuva lakiosa .....	403
5.	Kaksi välikysymystä torppien itsenäistämisestä .....	407
B.	<i>Turva toistaiseksi</i> .....	412
1.	Torpparien toinen edustajakokous .....	412
2.	Uusi yritys ja eduskunnan hajoitus .....	414
3.	Uudet vaalit .....	417
4.	Uusia esteitä .....	419
5.	Sovittelu .....	425
6.	Torpparikysymys ja Stolypinin tavoitteet .....	431
7.	Senaatti hajoaa .....	434
8.	Vuokra-asetuksen myöhästymisen ja maanomistajat ....	439
C.	<i>Vuokralaki ei riitä</i> .....	441
1.	Sovittelujen tulos .....	441
2.	Katsaus lain merkitykseen .....	447
	LOPPUTARKASTELUA .....	451
	Käytetyt lyhennykset .....	458
	Lähdeluettelo .....	459
	Henkilöhakemisto .....	479
	An English summary .....	485

## Esipuhe

Jukolan veljesten tehdessä perinnönjakoa sai Timo Kekkurin ja Eero Vuohenkalman torpan, "joita sekä heillä että heidän lapsillansa oli valta nauttia omana ja ilman yhtään veroa aina kuolinpäivään asti". Aleksis Kivi kuvasi näin kirjoittaessaan hänelle ilmeisesti tuttua torpanluovutusmuotoa, mutta on merkille pantavaa, että tämä niukkasanainen kuvaus esittää monessakin suhteessa lainvastaista tekoa. On ymmärrettävää, että perintöosuutena annettu torppa luovutettiin mahdollisimman edullisin ehdoin, mutta lain mukaan torpasta oli suoritettava "vissi ja todellinen" vuotuinen vuokra eli vero. Kruunu nimittäin pelkäsi, että jos jostakin tilasta erotettiin maa-alueita ilman vastaavaa korvausta, tämä tila ei itse enää pystyisi suorittamaan manttaalilukunsa mukaisia kruununveroja. Vuokrasopimus olisi myös pitänyt tehdä joko määrävuosiksi ja enintään 50 vuodeksi taikka sopimuksentekijän, mutta ei enää hänen lastensa, elinajaksi. Lisäksi sopimus olisi pitänyt tehdä kirjallisesti ja kiinnittää käräjillä, joita kumpaakaan tässä tapauksessa ilmeisesti ei tehty.

Kivi kuvasi vielä vanhoillaan elävää, luontoistalouteen pohjautuvaa talonpoikais yhteiskuntaa, jonka perusteet kuitenkin jo hänen "Seitsemää veljestä" kirjoittaessaan olivat järkkymässä. Eri paikallishistorioissa on lukuisasti kuvauksia torpansopimuksista, jotka sopimuskumppanien sukulaisuuden tai tuttavuuden taikka pelkästään laintuntemattomuuden takia olivat yhtä ylimalkaisia ja laittomia kuin Jukolan veljestenkin sopimukset. Kun lisäksi torpasta suoritettava työvero samoin kuin torpparin metsänkäyttö- ja laidunoikeudet olivat epäselvästi määriteltäviä, alkoi viime vuosisadan jälkipuoliskolla syntyä vakavia ristiriitoja vuokranantajien ja vuokramiesten välillä. Ylimäl-

kaiset, epämääräiset ja usein vuokranantajan tulkinnan varassa olleet sopimukset, jotka olivat soveltuneet vanhaan patriarkaaliseen elämänjärjestykseen, eivät enää soveltuneet nopeasti muuttuvan yhteiskunnan uusiin vaatimuksiin.

Koska vuokrasuhteissa esiintyvät ristiriidat eivät koskeneet ainoastaan runsaslukuista vuokraajaväestöä — torppareita, lampuoteja ja mäkitupalaisia perheineen —, vaan myös vuokranantajia, kehittyi asiasta mittasuhteiltaan laaja yhteiskunnallinen kysymys. Nyt käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on osaltaan selvittää sitä kehitystä, joka tässä niin sanotussa torpparikysymyksessä lopulta monien vaiheiden jälkeen johti tunnettuun vuoden 1918 vuokra-alueiden itsenäistämispäätökseen. Tehtävämme on täten ensinnäkin selvittää itse maanvuokrajärjestelmässä havaittujen epäkohtien laatu, toiseksi se, millä eri tavoin näitä epäkohtia pyrittiin korjaamaan vanhan vuokrajärjestelmän puitteissa, sekä kolmanneksi se, miten ja mistä syystä lainsäädäntö lopulta päätyi yksityistä omistusoikeutta loukkaavan pakkolunastuksen linjalle.

Tarkoituksena on alunperin ollut keskittyä lähinnä vain viimeksi mainittuun kysymykseen, itsenäistämisperiaatteen kehitykseen. Tutkimuksen aikana on kuitenkin osoittautunut, että itsenäistämisaikatuksenkin juuret ovat olleet oletettua syvemmällä. Kun samalla on käynyt ilmeiseksi, että torpparikysymyksen historiassa sitä koskevista tutkimuksista ja lukuisista kirjoituksista huolimatta on suuria aukkoja, on tämä tutkimus ulotettu myös niihin pyrkimyksiin, joita tehtiin kysymyksen ratkaisemiseksi vuokralakeja parantamalla. Tehtävän laajuuden takia on työ täytynyt jakaa kahteen osaan, joista nyt käsillä oleva ensimmäinen osa käsittelee kehitystä viimeisen eli vuonna 1909 annetun maanvuokra-asetuksen julkaisemiseen saakka, toisin sanoen sitä aikaa, jolloin maanvuokrajärjestelmämme epäkohdat tulivat yleisesti tunnetuiksi ja jolloin niitä vielä pyrittiin poistamaan itse vuokraehtoja säännöstelemällä.

Koska kysymyksessä oli lainsäädännöllä järjestettävä asia, on tutkimuslähteistä mainittava ensimmäisinä laki- ja asetuskoelmat. Kun toisaalta kysymyksessä oli eri mielipidesuun-



tien vaikutus lainsäädännön kehitykseen, ovat lakikokoelmien ohella tärkeimpiä lähteitä valtiopäiväasiakirjat, jotka ilmaisevat sekä eräiden yksityisten henkilöiden että ryhmittymien kannanottoja ja samalla antavat kuvan lainsäädännössä noudatettujen periaatteiden kehityksestä. Valtiopäiväasiakirjoihin verrattavissa ovat eri komiteoiden mietinnöt sekä senaatin asiakirjat. Mielipiteiden ja motivaatioiden tutkimisen kannalta ovat ensiarvoisen tärkeitä myös puoluearkistot sekä eräät yksityisarkistot ja niissä säilytetty, vaikkakin valitettavan suppea yksityinen kirjeenvaihto. Edelleen ovat monet erilaisissa kokouksissa pidetyt pöytäkirjat osaltaan valaisleet mielipiteiden kehitystä.

Yleisestä kirjallisuudesta on apuna käytetty lähinnä sellaisia yleishistoriallisia teoksia, jotka selvittävät kysymyksen laajempaa taustaa, sekä eräitä torpparikysymystä koskevia tai sivuavia erikoistutkimuksia. Monet paikallishistoriat ovat olleet suureksi avuksi, joskin niissä tämän tutkimuksen kannalta on usein ollut se puute, että niissä on laajalti kuvattu torpparien oloja, mutta vähemmän heidän pyrkimyksiään olojensa parantamiseksi. Lisäksi on olemassa suuri määrä enemmän tai vähemmän poliittisessa tarkoituksessa laadittua kirjallisuutta, jonka sisältämiin asiatietoihin on täytynyt suhtautua tietyllä varovaisuudella, mutta joka samalla kuvaa eri ryhmittymien mielipiteitä ja asennoitumista. Siten se samoin kuin erityisesti vaalien edellä harrastetut lentolehtiset ovat jopa olennainen osa itse kysymyksen kehitystä.

Varsin merkittäväksi lähteeksi on osoittautunut sanomalehdistö, joka jo viime vuosisadan puolivälissä alkoi muodostua varsinaiseksi uutislehdistöksi. Lehtiutiset tosin ovat usein epäluotettavia ja tässä tapauksessa niiden lähdearvoa vielä heikentää se, että nimenomaan torpparikysymystä sivuavat uutiset saivat helposti poliittista väriä. Ne ovat kuitenkin tuoreeltaan ja usein seikkaperäisestikin tallentaneet monia sellaisia kysymyksen kehityksen kannalta tärkeitä tietoja, jotka muuten olisivat auttamattomasti unohtuneet. Sanomalehtien laajemmat artikkelit ja pääkirjoitukset samoin kuin eri aikakauslehdissä julkaistut artikkelit puolestaan ilmentävät kirjoittajiensa sekä

heidän edustamiensa mielipideryhmittymien kannanottoja ja tarkoituspäriä.

Mitä yksityisiin tiedonantoihin ja haastatteluihin tulee, on niistä kertynyt aineisto jäänyt suppeaksi. Nekin, samoin kuin myös eri osakuntien kotiseuturetkien keräilyt, ovat sisältäneet paljon torpparien oloja ja elämäntapoja, mutta verraten vähän torpparikysymyksen kehitystä valaisevia tietoja. Lisäksi on ollut havaittavissa, että haastateltujen antamat tiedot ovat usein olleet epätarkkoja ja osaksi jopa myöhempään kirjoitettuun tai puhuttuun sanaan perustuvia. On kuitenkin myönnettävä, että tutkimuksen tekijällä ei ole ollut mahdollisuutta suorittaa sel-laista miltei yli koko maan ulotettavaa haastattelutyötä, jota kysymyksen kaikinpuolinen selvitys ehkä olisi vaatinut.

Tilastollisten tietojen kannalta ovat tärkeimpinä lähteinä olleet virallinen tilasto sekä eräät muut virallisesti suoritettut tilastolliset tutkimukset.

Aineistonsa runsaudesta on tutkijan otettava se, mikä on tutkimustehtävän kannalta oleellista. Torpparikysymyksen yhteydessä on tätä arviointia erityisesti vaikeuttanut se, että kysymys on ollut varsin monihaarainen ja että siitä syystä sen kehitykseen ovat monet sivutekijät välillisesti vaikuttaneet voimakkaammin kuin siihen välittömästi kohdistunut lainsäädäntö ja monet muut näkyvämmät tekijät. Tämä kysymyksen monihaaraisuus on myös määrännyt esitystavan. Täten on selvästi kronologinen esitys näyttäytynyt tarkoituksenmukaisimmaksi syystä, että kehitys on ollut ikäänkuin lukuisten eri taholta tulleiden vaikutusten jatkuvaa kasaantumista.

\* \* \*

Työni nyt valmistuessa tahdon kiittää erityisesti professori *Aulis J. Alasta*, joka on tutkimustehtävän minulle ehdottanut sekä työni kaikissa vaiheissa ja vaivojaan säästämättä opastanut minua ohjeillaan, rohkaisuillaan ja kritiikillään, sekä professori *Eino Jutikkalaa*, joka on antanut tärkeitä suuntaviitteitä tutkimukselleni ja sen käsikirjoitusvaiheessa tarkastanut. Samoin pyydän kiittää kaikkia niitä muita yksityisiä henkilöitä,

jotka eri tavoin ovat tutkimustani tukeneet. Sydämellisen kiitoksen ansaitsevat myös Helsingin Yliopiston, Valtionarkiston, Eduskunnan kirjaston, Työväen Arkiston sekä muiden kirjastojen ja arkistojen virkailijat, joiden ohjausta olen lähdeaineistoa etsiessäni jatkuvasti tarvinnut. Nimenomaan kiitän dosentti *Olavi Seitkaria* hänen antamastaan avusta.

*Suomen Historialliselta Seuralta* ja *Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki-Säätiöltä* saamani apurahat sekä *Yhteiskunnallisen Korkeakoulun* nuorten tieteenharjoittajain apuraha ovat tehneet monivuotisen työni taloudellisesti mahdolliseksi, minkä lisäksi tutkimukseni saattamista julkisuuteen on ratkaisevasti auttanut se, että *Tampereen kaupungin tieteellinen julkaisurahasto* on myöntänyt sitä varten painatusapurahan ja että *Suomen Historiallinen Seura* on ottanut sen julkaisusarjaansa. Kiitän myös Seuran sihteerä, apulaisprofessori *Erkki Kuujoa* hänen hyväntahtoisista ja asiallisista neuvoistaan painatuksen yhteydessä.

Kajaanissa huhtikuun 25. päivänä 1961.

*Viljo Rasila*





# Johdanto

## A. TORPPARILAITOKSEN SYNTY JA KASVU

### 1. *Torppa ja torpparilaitos*

"Torppa" on ruotsinkielestä tullut lainasana, joka aikaisemmin lienee merkinnyt varsinaisen kyläasukuksen ulkopuolelta vuokratulla maalla ollutta asumusta.<sup>1</sup> Myöhempi kielenkäyttö on lisäksi edellyttänyt, että "torppaan" on kuulunut jonkin verran viljeltyä maata ja että torppari itse on harjoittanut maanviljelystä pääelinkeinonaan.<sup>2</sup>

Luontaistalouden vallitessa maan vuokra eli vero maksettiin päivätöinä, "taksvärkkeinä", maan omistajalle. Tämä päivätyövuokra oli niin tunnusomaista torpparijärjestelmälle, että kysymystä pohtinut komitea vielä vuonna 1897 julkaisemassaan mietinnössä piti torpan päätarkoituksena työvoiman hankkimista päättilalle.<sup>3</sup> Maanvuokrajärjestelmän epäkohdat koskivat lähinnä juuri torpanvuokrausta, mutta lainsäädäntö käsitteli tavallisesti samassa yhteydessä myös niitä muita maanvuokramuotoja, joista vuokra maksettiin pääasiallisesti päivätöinä. Vasta vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen yhteydessä määriteltiin tarkemmin järjestelmän kolme päätyyppiä. Määrittely perustui siihen, oliko vuokra-alue sellaisenaan manttaaliin merkitty vaiko vain manttaaliin merkityn kokonaistilan osa, sekä

<sup>1</sup> *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, ss. 3—14; *Hellquist*, Svensk etymologisk ordbok II, s. 1207. Vrt myös saksan "Dorf" ja "Dörfer".

<sup>2</sup> *Warén*, Torpparioloista Suomessa, s. 33; *Gebhard*, Tutkimuksia ja ehdotuksia torpparikysymyksestä (Valvoja 1899), ss. 257—59, 262.

<sup>3</sup> Komiteanmietintö 1897, s. 54.

oliko alue vuokrattu maanviljelyksen harjoittamista varten vaiko asuntotontiksi. Varsinainen *torppa* eli maatorppa oli tämän määritelmän mukaan ”määrätty maatalan alue, joka maanviljelyksen harjoittamista varten vuokralle annetaan ja on varustettu siihen tarkoitetuilla rakennuksilla tai aiottu niillä varustettavaksi”. Torppa oli täten maanviljelystä varten vuokrattu päätilan osa ja torpanvuokrausta nimitettiin usein osatilanvuokraukseksi. *Lampuotitila* oli vuokralle annettu manttaaliin pantu kokonaistila, so. sivutila, joka hallintonsa puolesta oli päätilan alainen. *Mäkitupa-alue* oli vuokralle annettu asuntotontti, jonka ala oli liian pieni pääelinkeinona harjoitettavaa maanviljelystä varten.<sup>4</sup>

Tämän määritelmän mukaisia torppia oli vuonna 1912 suoritettun laskennan mukaan koko maassa yhteensä 55 112.<sup>5</sup> Lampuotitiloja oli vain 1 524, joten niitä koskevat erikoiskysymykset jäivät varsinaisen torpparikysymyksen varjoon. Mäkitupia oli mainittuna vuonna 95 217, mutta niiden määrä oli alkanut huomattavammin lisääntyä vasta sen jälkeen, kun torpparikysymys jo oli herännyt. Kun mäkitupalaiset lisäksi saivat pääasiallisen toimeentulonsa vuokra-alueen ulkopuolelta, eivät itse vuokrasuhteissa ilmenneet epäkohdat heidän kohdallaan päässeet niin merkittäviksi kuin torpparien kohdalla. Näin ollen varsinainen torpparikysymys oli kaikissa maanvuokraolojen järjestelyissä määräävin.

<sup>4</sup> Arm. asetus 12. 3. 1909, 1 §. — Edellä mainittu komitea oli jo aikaisemmin laatinut saman tapaiset määritelmät. Komiteanmietintö 1897, ss. 18—19. Ks. myös *Gylling*, emt., ss. 1—2 ja *Warén*, emt., s. 37 — Warén erottaa lisäksi *arentimiehen*, joka maksaa vuokransa rahana tai maantuotteina, *loisen*, joka maksaa päivätyövuokraa asunnosta, mutta ei lainkaan maasta, sekä *muonamiehen*, joka tekee päivätöitä vastikkeeksi asunnostaan ja määrätystä ruokatarvikemäärästä. *Warén*, emt., ss. 31—32. — *Kruununtorpparit* eli kruunun maalla olevat ja veronsa suoraan kruunulle maksavat torpparit sekä *kalastajatorpparit*, joiden nautintoalueina olivat määrätty kalavedet, jätettiin sekä vuoden 1909 asetuksen että vuoden 1918 lain ulkopuolelle ja jäivät ne myös tässä tutkimuksessa käsittelyä vaille. Ks. II VP 1908, Ak. III, Arm. es. n:o 13, Ek. vast., s. 70.

<sup>5</sup> SVT XXX: 6, taulukko 1.

## 2. Torpparilaitoksen synty

Aatelistolla oli jo varhain ollut oikeus perustaa torppia rälssimailleen ja mm. Pietari Brahe suositteli aikanaan torpparijärjestelmää kartanoitten työvoimantarpeen tyydyttäjäksi.<sup>6</sup> Aateli oli kuitenkin Suomessa suhteellisen vähälukuista eikä torpparijärjestelmä olisi saavuttanut kovinkaan suurta laajuutta, elleivät myös talonpojat olisi saaneet oikeutta torppien perustamiseen. Ennen oli pidetty sopimattomana, että "talonpoika maksoi veroa talonpojalle" sekä kielletty talonpoikia antamasta palkollisilleen palkaksi viljelysmaata,<sup>7</sup> mutta useat eri tekijät yhdessä saivat 1700-luvun puolivälissä aikaan muutoksen sekä yleisessä ajattelutavassa että lainsäädännössä.

Ruotsi oli pitkällisissä sodissa menettänyt viljavat Itämeren maakuntansa ja niiden ohella koko entisen suurvalta-asemansa. Maata vaivasi viljanpuute ja samalla kiinnitettiin huomiota alhaiseen väkilukuun, jota pidettiin valtiollisten menetysten pääsyyinä.<sup>8</sup> Torpparilaitos tarjosi aikakauden merkantilistiseen ajattelutapaan soveltuvan ratkaisun kumpaankin pulmaan; sen avulla voitiin käytännöllisesti raivata uusia viljelyksiä ja sen avulla voivat nuoret solmia syntyvyyden lisääntymisen kannalta riittävän varhaisia, mutta silti taloudellisesti turvattuja avioliittoja.<sup>9</sup>

<sup>6</sup> Päivätyövuokra mainittiin jo Itägotanmaan laissa, mutta muut maakuntalait edellyttivät vuokran suoritettavaksi rahana tai luonnontuotteina. Päivätyövuokra yleistyi vasta, kun suurten säteritilojen hoito palkkatyövoiman turvin alkoi käydä vaikeaksi. Agraarikomitean mietintö I, ss. 56, 58; *Gadolin*, Öfversikt af jordlegorättens historiska utveckling, s. 9.

<sup>7</sup> Ks. *Haataja*, Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaiheita, ss. 16, 24.

<sup>8</sup> *Kovero*, Valtion uudisasutus, ss. 1—8, 11; *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, s. 117. — "Maa ilman asukkaita on erämaa, valtakunta ilman alamaisia on varjo, joka ei peloita muita kuin niitä, jotka luulevat siellä ihmisiä olevan", kirjoitti Antti Chydenius v. 1763 vastauksessaan Ruotsin Akatemian palkintokysymykseen maastamuuton syistä. *Chydenius*, Valitut kirjoitukset, s. 15. — Vuoden 1750 väenlaskussa väkiluku todettiin oletettuaakin pienemmäksi.

<sup>9</sup> *Kovero*, emt., ss. 2—3; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, ss. 235, 238—39. — Vieläpä Kun. Asetus 8. 3. 1770 (Utdrag 9, s. 260) piti aikaista avioitumismahdollisuutta tärkeimpänä maan rikkauden ja väkiluvun lisääjänä.

Aatelisto oli aikaisemmin vastustanut talonpoikaistorpparijärjestelmää, mutta kun väkiluvun ja viljantuotannon lisäämiseksi oli turvauduttava joko siihen tai kruunun uudisasutukseen, se muutti kantaansa. Kruunun uudisasutus olisi tapahtunut etäisemmissä erämaissa. Se olisi vienyt muutenkin niukkaa työvoimaa pois kartanoiden läheisyydestä, kun taas talonpoikaistorppien katsottiin pysyttävän työvoiman kylien tuntumassa ja — syntyneisyyden kasvaessa — lisäävänkin sitä. Lisäksi aateli pelkäsi, että kun kruunu uudisasutustaan varten alkaisi erottaa talonpoikaistiloista ns. liikamaita, se tarpeen tullen kävisi käsiksi myös rälssimaihin.<sup>10</sup>

Talonpojat halusivat torppienperustamisoikeutta työvoimantarpeensa tyydyttämiseksi ja lisätäkseen niiden avulla viljelysalueitaan, mutta eniten ehkä sittenkin vaikuttivat maanjakolakien rajoitukset. Kun ennen vuotta 1747 ei talonpoikaistiloja saanut jakaa puolta manttaalia pienemmiksi, kun torppia ei saanut perustaa, kun palkollissäännöt rajoittivat talonpoikaistiloilla pidettävän työvoiman määrän ja kun aateliston palvelukseen enempää kuin sotaväkeenkään ei mielellään menty, oli talonpoikaisperheiden nuorempien poikien vaikea löytää lailista toimeentuloa.<sup>11</sup> Tämän takia olivat monet talonpojat ilman laillista oikeutta perustaneet mailleen osatilatorppia, mutta viranomaiset olivat niistä tiedon saatuaan ”peräyttäneet” ne kruunulle ja muodostaneet niistä kruununtiloja. Talonpojat eivät kuitenkaan halunneet tällä tavoin menettää maitaan, vaan valittivat asiasta useampaan otteeseen.

Ratkaisevaksi tuli valtiopäivillä 1742—43 käsitelty talonpoikaissäädyn valitusten 96. §, jonka alkuperää ei ole kyetty selvittämään, mutta jossa ”rahvas armollisesti anoo, että saisi ilman erityistä ja uutta veroa pitää omanaan kaikki ne tilukset ja lisätilukset, jotka heidän verotiloihinsa vanhastaan ovat kuuluneet, olkootpa ne jo rakennettuja torppia ja viljelykseen otettuja alueita taikka sellaisia, joita tästä lähin ahkeruudella

<sup>10</sup> *Gylling*, emt., ss. 129—30; *Jutikkala*, emt., s. 235.

<sup>11</sup> *Gadolin*, emt., ss. 28—29, 49; *Gylling*, emt., ss. 16—17, 21, 24—26; *Haataja*, emt., s. 30; *Jutikkala*, emt., ss. 238—40. — Ks. myös vuoden 1734 Metsäsäännön 15. kohta (Utdrag 2, s. 1127).



ja työllä talojen yksityisillä tiluksilla viljelykseen otetaan".<sup>12</sup> Syyskuun 10. päivänä 1743 kuningas antoi verotalonpojille tässä pyydetyn oikeuden täsmälleen valituksessa olleen sanamuodon mukaan.<sup>13</sup> Verotalonpojat saivat täten oikeuden perustaa mailleen osatilorppia ilman, että heidän kruununveronsa olisivat siitä lisääntyneet tai että perustettuja torppia olisi erotettu heidän tiluksistaan kruunun omistukseen.

Mutta kun talonpojat myöhemminkin valittivat, etteivät saaneet vapaasti käyttää tiluksiaan, heidän oikeutensa perustaa torppia varmennettiin helmikuun 18. päivänä 1757 annetulla kuninkaallisella kirjeellä, jolla sama oikeus myönnettiin myös kruununtilallisille.<sup>14</sup> Samassa kirjeessä vakuutettiin edelleen, että hallituksen tarkoituksena salliessaan torppien perustamisen yksityismaille ei ollut "mikään muu kuin että maa tulisi viljellyksi ja väestön lukumäärä kasvaisi". Myöhemmin, vuonna 1789 annetulla asetuksella myönnettiin verotalonpojille vihdoin yhtä täydellinen omistusoikeus ja käyttövapaus tiluksiinsa kuin aatellisilla oli rälssimaihinsa.<sup>15</sup>

Mutta torpparilaitos ei olisi voinut kasvaa, ellei olisi ollut torppareiksi haluavia. Sivuilla 21—22 oleva taulukko osoittaa, että mainitut lakisäädökset eivät aiheuttaneet mitään äkillistä muutosta, vaan että lisääntyminen jatkui verraten hitaasti ja tasanaisesti aina 1860-luvulle saakka. Tämä johtui ns. *tilattoman väestön* määrän kehityksestä.

1600-luvulle saakka oli maassamme ollut niin paljon vapaita erämaita, että varsinaista maanpuutetta ei päässyt syntymään. 1600-luvun lopulla muodostunut liikaväestö pääsi suurimmaksi osaksi sijoittumaan katovuosien ja isonvihan autioittamille tiloilta ja vasta 1720-luvulta lähtien alkoi uudestaan muodostua tilatonta väestöä.<sup>16</sup> Sen pääosan muodostivat juuri ne talonpoi-

<sup>12</sup> *Elgeskog*, Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet, ss. 201, 203; *Gylling*, emt., ss. 26—27, 138—39, 160.

<sup>13</sup> Vastaus rahvaan valituksiin 10. 9. 1743, 20. kohta (Utdrag 3, s. 2079). Ks. myös *Haataja*, Maa-oikeus II, ss. 38—40.

<sup>14</sup> Kongl. Bref. ... angående torps och nybyggens anläggande 18. 2. 1757 (Utdrag 6, ss. 4590—91; *Samling II*, ss. 417—18).

<sup>15</sup> Kongl. Förordning 21. 2. 1789, 2 § (Utdrag 14, s. 290).

<sup>16</sup> Ks. *Jutikkala*, emt., ss. 88—90, 115—20.

kien nuoremmat lapset, jotka eivät maanjakorajoitusten takia saaneet kotitilastaan omaa maata tai torppaa. Muiden toimeentulomahdollisuuksien ollessa rajoitetut tämä väestönosa halusi päästä maahan käsiksi ja käytti sittemmin torpparijärjestelmää hyväkseen niin runsaasti, että uutta liikaväestöä alkoi muodostua vasta sen jälkeen, kun torpparilaitoksen laajenemismahdollisuudet jo alkoivat loppua.<sup>17</sup>

Talollisten nuoremmille pojille myönnettiin erityinen etuoikeus torpan saamiseen kotitilastaan, kun vuonna 1767 säädettiin: "Sitä perillistä, jolle vähempi osa tulee, älköön kielletäkö, jos vain talon laatu havaitaan sallivan torpan asettamista ulkotiluksille ja jos hän jaossa vaatii perintöosaksensa sellaisen tilan, sinne asettumasta sellaisilla ehdoilla, joidenka kautta talo vahvistuu".<sup>18</sup> Säädös oli itse asiassa maanjakolain kiertämistä, sillä tilojen lohkomista pidettiin yhä valtakunnan edulle haitallisena, mutta toisaalta haluttiin välttää irtaimen väestön muodostumista. Sen myöntämää oikeutta käyttivät talonpojat sittemmin varsin runsaasti.<sup>19</sup>

Eri yhteyksissä on korostettu sitä, että torpparilaitoksen päätehtävänä oli toisaalta tyydyttää tilallisten työvoimantarvetta ja toisaalta tilattomien maantarvetta. Nämä kaksi tekijää ovatkin pääasiassa määränneet torpparilaitoksen myöhempää kehitystä, mutta sen syntyyn olivat edellä kerrotun mukaan vaikuttamassa monet muut syyt. Siihen vaikuttivat yhdessä kruunun, aateliston, talonpoikien ja lisääntyvän tilattoman väestön tarpeet ja erikoisintressit, joita kaikkia torpparijärjestelmä sopivasti tyydytti.<sup>20</sup> Ja kun kruunu oli suosinut torpparilaitosta nimenomaan väkilukua lisäävänä tekijänä, sen kehitys riippui lähinnä ns. liikaväestön eli muualta toimeentuloaan saamattoman väestön kasvusta.

<sup>17</sup> Ks. myös *Suolahti*, Vuosisatain takaa, ss. 143—44 ja Hyvinkään Sanomat 26. 10. 1956.

<sup>18</sup> Kongl. Förbud 18. 2. 1767 (Utdrag 8, ss. 7625—26); *Gylling*, emt., ss. 179—80; *Warén*, Torpparioloista Suomessa, s. 218.

<sup>19</sup> Ks. *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 16 ja *Warén*, emt. s. 219.

<sup>20</sup> Vrt. *Halila*, Iitin historia, ss. 583, 585. Tilattoman väestön psykologisista motiiveista ks. myös *Alanen*, emt., s. 44, sekä *Kumm*, Jordhunger och dagsverktorp, s. 184.

### 3. Torpparilaitoksen lukumääräinen kehitys

Torppien lukumääräistä lisääntymistä kuvaa seuraava taulukko, johon vertailun vuoksi on otettu myös itsenäisten tilojen lukumäärät.<sup>21</sup> Luvut tarkoittavat varsinaisia *maatorppia* eli osatilaviljelmii, joista niiden viljelijä sai päätoimeentulonsa. Lampuotitilat ja mäkitupa-alueet on täten jätetty huomioimatta.

Vuosi	Itsenäis-tiloja	Maa-torppia	Lisäys edellisestä laskennasta vuotta kohti	Maatorppia	
				satua itsenäis-tilaa kohti	maseutu- väestön tuhatta henkeä kohti
1700	..	1 134	..	..	..
1710	..	1 013	-12.1	..	..
1728	..	1 128	6.4	..	..
1738	..	2 247	111.9	..	..
1749	31 155	3 872	147.7	12.4	9.8
1751	30 649	4 179	153.5	13.6	10.3
1754	32 686	4 553	124.7	13.9	10.7
1757	33 203	5 268	238.3	15.9	12.2
1760	34 462	6 208	313.3	18.0	13.4
1766	35 806	7 405	199.5	20.6	14.5
1769	36 795	7 851	148.7	21.3	14.9
1772	38 020	8 469	206.0	22.3	15.3
1775 <sup>22</sup>	46 670	12 051	1 194.0	25.8	20.8
1780	48 879	13 796	349.0	28.2	21.9
1785	48 261	15 259	292.6	31.6	23.4

<sup>21</sup> Taulukon lähteet: *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, ss. 21, 68, 71 sekä liitteet, ss. 80—82; *Kilpi*, Suomen ammatissa-toimiva väestö I, s. 237; VP 1900, Ak. II, Arm. es. n:o 17, Valiokunnan mietintö; SVT II:8, s. 82; SVT XXX:6, s. 33; Suomen Tilastollisen Vuosikirjan vuosikerrat 1884—1905. — Tilastotietojen luotettavuudesta ks. esim. *Gebhard*, Suuret maakysymyksemme, s. 26.

<sup>22</sup> Vuosina 1775, 1805 ja 1880 ovat tilastointiperusteet muuttuneet, mikä lukuja vertailtaessa on otettava huomioon. (*Gylling*, emt., liitteet, ss. 70—71.)

Vuosi	Itsenäis- tiloja	Maa- torppia	Lisäys edellisestä laskennasta vuotta kohti	Maatorppia	
				sataa itsenäis- tilaa kohti	maaseutu- väestön tuhatta henkeä kohti
1790	49 259	16 120	172.2	32.7	24.1
1795	52 485	19 768	729.6	37.7	26.9
1800	56 267	23 253	697.0	41.3	29.5
1805 <sup>22</sup>	58 436	23 924	134.2	40.9	29.6
1815	75 279	31 001	707.7	41.2	30.0
1820	79 057	34 099	619.6	43.1	30.6
1825	80 229	38 116	803.4	47.5	32.2
1830	80 539	43 222	1 021.2	53.7	33.3
1835	79 015	44 866	328.8	56.8	34.0
1840	77 664	45 195	65.8	58.2	33.2
1845	78 956	47 170	395.0	59.8	32.3
1850	79 663	49 465	459.0	62.0	32.3
1855	81 085	58 414	1 789.8	72.0	36.8
1860	81 553	61 864	690.0	75.8	37.8
1865	84 446	63 002	227.6	74.6	36.6
1870	82 252	56 594	-1 281.6	68.8	34.6
1875	84 419	58 899	461.0	69.8	33.4
1882 <sup>23</sup>	107 894	62 205	472.3	57.7	32.2
1885	111 426	66 704	1 499.7	59.9	33.3
1890	114 582	69 936	646.4	61.0	32.6
1895	117 790	70 444	101.6	59.8	31.3
1901	122 842	67 083	-560.2	54.6	28.0

Maan eri osissa oli kehitys kuitenkin varsin erilainen. Jo ennen vuoden 1743 säädöstä oli maan etelä- ja lounaisosissa huomattava määrä torppareita, jotka Edvard Gyllingin laskelmien mukaan jakautuivat vuonna 1738 seuraavasti: <sup>22</sup>

<sup>22</sup> Vuosina 1775, 1805 ja 1880 ovat tilastointiperusteet muuttuneet, mikä lukuja vertailtaessa on otettava huomioon. (*Gylling*, emt., liitteet, ss. 70—71.)

<sup>23</sup> *Gylling*, emt., s. 72.



	säteri- ja rälssi- tiloilla	ratsu- tiloilla ja puustel- leilla	edeli- sillä yhteensä	muun luononsella maalla
Uusimaa .....	634	135	769	23
Etelä-Häme .....	225	110	335	27
Vars.-Suomi ja Ahv.maa	293	106	399	19
Satakunta .....	108	41	149	37
Savo .....	7	177	184	141
Keski-Suomi .....	4	18	22	56
Pohjanmaa .....	4	1	5	81
Yhteensä	1 275	588	1 863	384
% kaikista	56.7 %	26.2 %	82.9 %	17.1 %

Kartanotorpparilaitoksen runko oli tuolloin jo luotu eikä sillä enää ollut niin rajattomia laajenemismahdollisuuksia kuin talonpoikaistorpparilaitoksella. Eino Jutikkalan laskelmien mukaan oli länsi-Suomen kartanoissa vuonna 1807 yhteensä 5 223 torpparia<sup>24</sup> eli noin 22 % koko silloisesta torpparimäärästä. Kun kartanotorpparien määrä ei sen jälkeen enää näytäkään suuresti lisääntyneen,<sup>25</sup> tuli kasvu pääasiassa talonpoikaistorppien osalle ja erityisesti myöhemmin asutetuiksi tulleilla alueilla.

Seuraavilla sivuilla olevat kuviot osoittavatkin kehityksen kulkua eri lääneissä.<sup>26</sup> Uudellamaalla, missä kartanotorpparilaitos oli kehittynyt jo varhain ja missä talonpoikaismaata oli suhteellisesti vähiten,<sup>27</sup> kehitys pysähtyi ensimmäisenä, jo 1830-

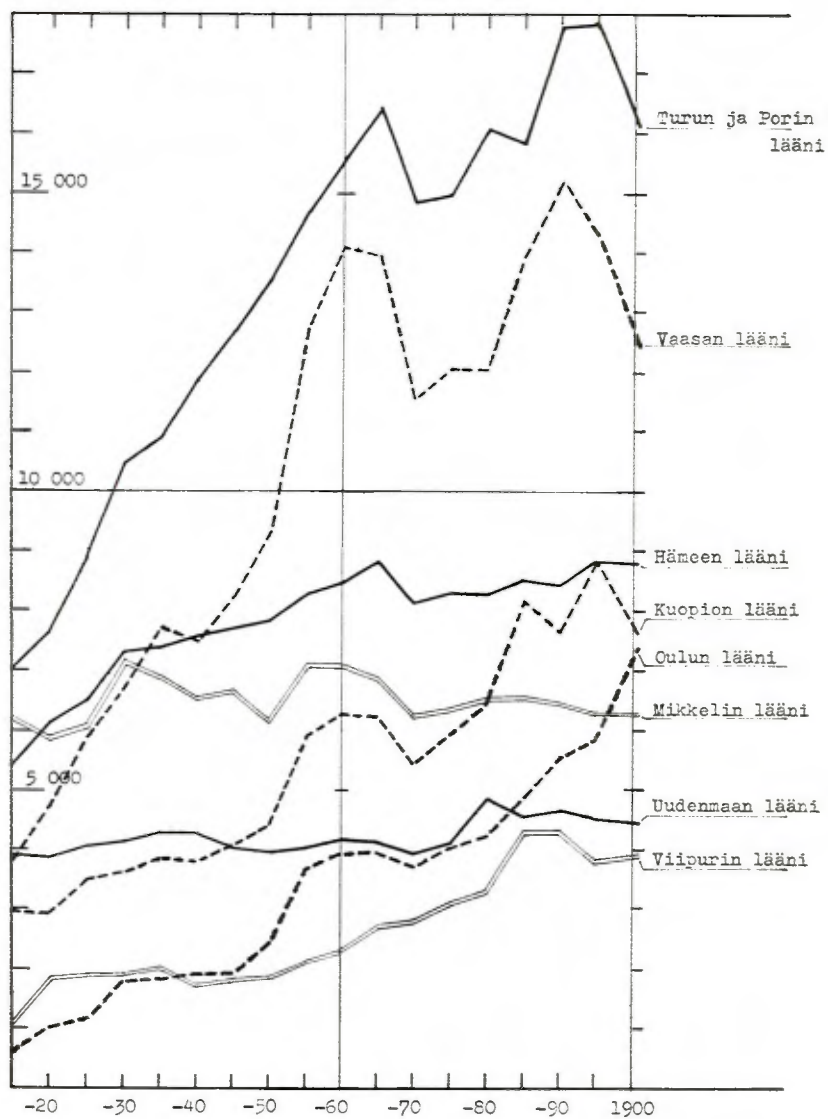
<sup>24</sup> *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, ss. 228—59.

<sup>25</sup> Ks. lukuja eri kartanoiden kohdalla teoksessa *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat. Warénin laskelmien mukaan oli v. 1893 rälssi-maalla yhteensä 4 698 torppaa. (A. Warénin kokoelmat, kot. I. VA.) Vuoden 1912 tilasto ei erittele erikseen kartano- tai rälssitorppareita mutta mainitsee ”säätyläistilojen” torpparit, joita oli 3 969, ja yhtiöiden torpparit, joita oli 4 712. (SVT XXX:6, taulu 7.)

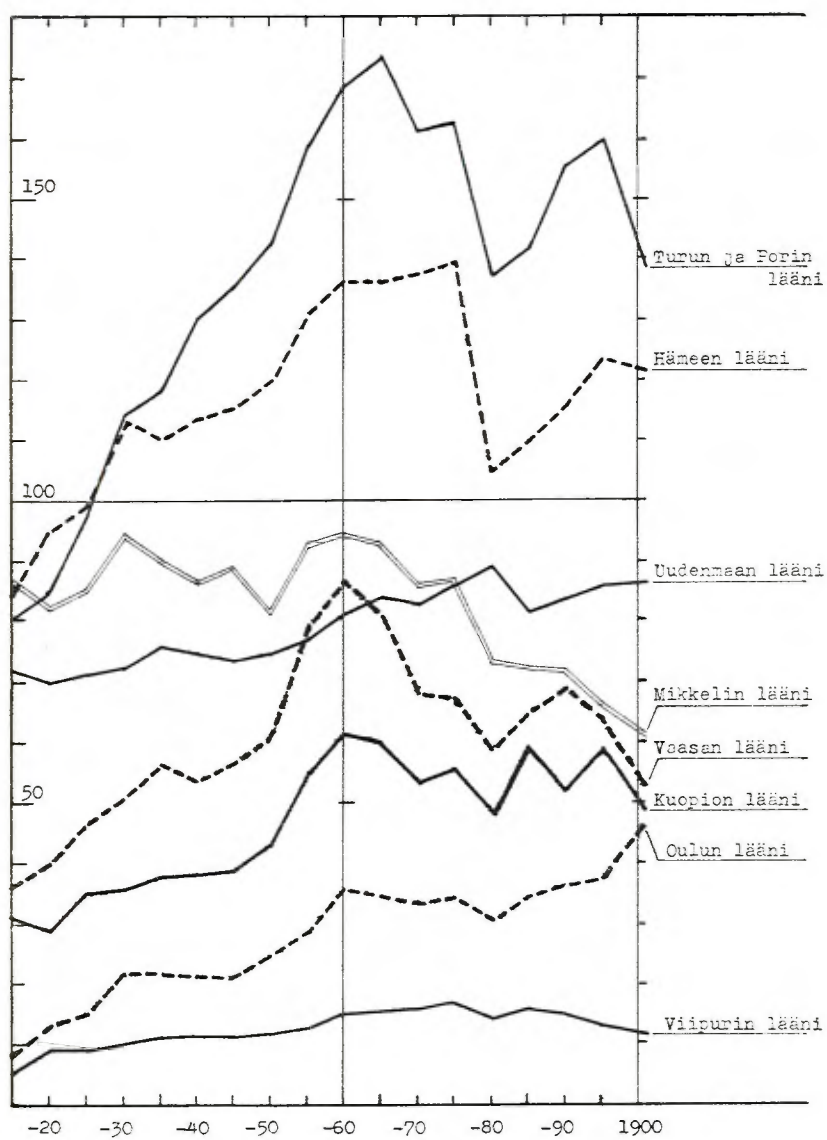
<sup>26</sup> Lähteet: *Kilpi*, Suomen ammatissatoimiva väestö I, ss. 235, 237 ja Suomen Tilastollinen vuosikirja, vuosikerrat 1884—1904.

<sup>27</sup> Läänissä oli vielä v. 1900 maasta 13.5 % aateliston omistamaa, kun vastaava luku koko maassa oli 0.99 % (SVT II:8, s. 83).

## TORPPIA LÄÄNEITTÄIN VUOSINA 1815—1901.



TORPPIA SATAA ITSENÄISTÄ TILAA KOHTI LÄÄNEITTÄIN  
VUOSINA 1815—1901.



luvulla. Kehitykseen vaikutti varmaan myös se, että pääkaupungin ja rannikon läheisyys tarjosi enemmän erilaisia ansiomahdollisuuksia kuin mitä muualla oli tarjolla.<sup>28</sup> Myös Hämeen läänin eteläosassa kehitys pysähtyi jo ennen 1800-luvun puoliväliä.<sup>29</sup> Samoin lienee tapahtunut Varsinais-Suomessa, missä kartanot jo varhain rupesivat siirtymään renkityövoimaan ja missä jo tilusten ahtaus asetti torpparijärjestelmälle omat rajoituksensa.<sup>30</sup> Sen sijaan Ylä-Satakunnassa ja Pohjois-Hämeessä torppien määrä jatkuvasti kasvoi.

Pohjoisissa lääneissä kartanotiloja oli vain nimeksi ja erityisesti Vaasan läänissä onkin huomattavissa talonpoikaistorppien lukumäärän voimakas kasvu. Kun samaan aikaan lisääntyivät myös itsenäiset tilat, osoittaa se, että Pohjanmaalla ei vielä ollut tilanahtautta.<sup>31</sup> Mikkelin läänissä kehitystä määräsi lähinnä viljelyskelpoisen maan suhteellinen niukkuus, mistä ilmeisesti johtui myös läänin vuokraehtoien yleinen kovuus muuhun Suomeen verrattuna.<sup>32</sup> Mitä taas Viipurin lääniin tulee, muodosti se lahjoitusmaakysymyksineen kokonaan omalaatuisensa alueen, jossa varsinainen torpparilaitos jäi suhteellisen vähäiseksi.

1860-luvun nälkävuodet autioittivat sekä torppia että itsenäistiloja, mutta kun sitten seurasivat hyvät vuodet ja avioliittoa solmittiin entistä runsaammin,<sup>33</sup> myös maan kysyntä kasvoi voimakkaasti. Kun samaan aikaan puutavaranvienti alkoi nostaa metsän arvoa ja kun kehittyvä maanviljelystekniikka ja uusi meijeritalous nostivat myös maatalousmaan arvoa, alkoi maa-

<sup>28</sup> Vrt. *Kilpi*, emt., ss. 219—20. — Varsinkin itäisellä Uudellamaalla oli myös ruvettu harrastamaan huomattavan paljon muonamiestyövoimaa. *Jutikkala*, emt., ss. 228 ss.; *Allardt*, Borgå sockens historia II, s. 449.

<sup>29</sup> *Gylling*, Maanvuokraolot (Yhteisk. käsikirja), s. 260; *Sama*, Tilaton väestö (Yhteisk. käsikirja), s. 499.

<sup>30</sup> *Jutikkala*, emt. ss. 228 ss. — *Jutikkala—Nikander*, emt. I, ss. 42—43, 46—47.

<sup>31</sup> Esim. *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 9; *Sama*, Etelä-Pohjanmaan historia IV. 1, ss. 299—301.

<sup>32</sup> *Harmaja*, Mikkelin lääni 1831—1931, ss. 98 ss.; SVT XXX:7, s. 70. Ks. myös s. 62.

<sup>33</sup> *Kilpi*, emt., ss. 235, 237; SVT II:2, ss. 3—5; SVT III:41, s. 221; SVT VI:4, ss. 3—4.

kysymys kiristyy. Kehitys jatkui maan eri osissa eri tavalla, mutta koko maata ajatellen merkitsi 1860-luku kasvun pysähtymistä.<sup>34</sup>

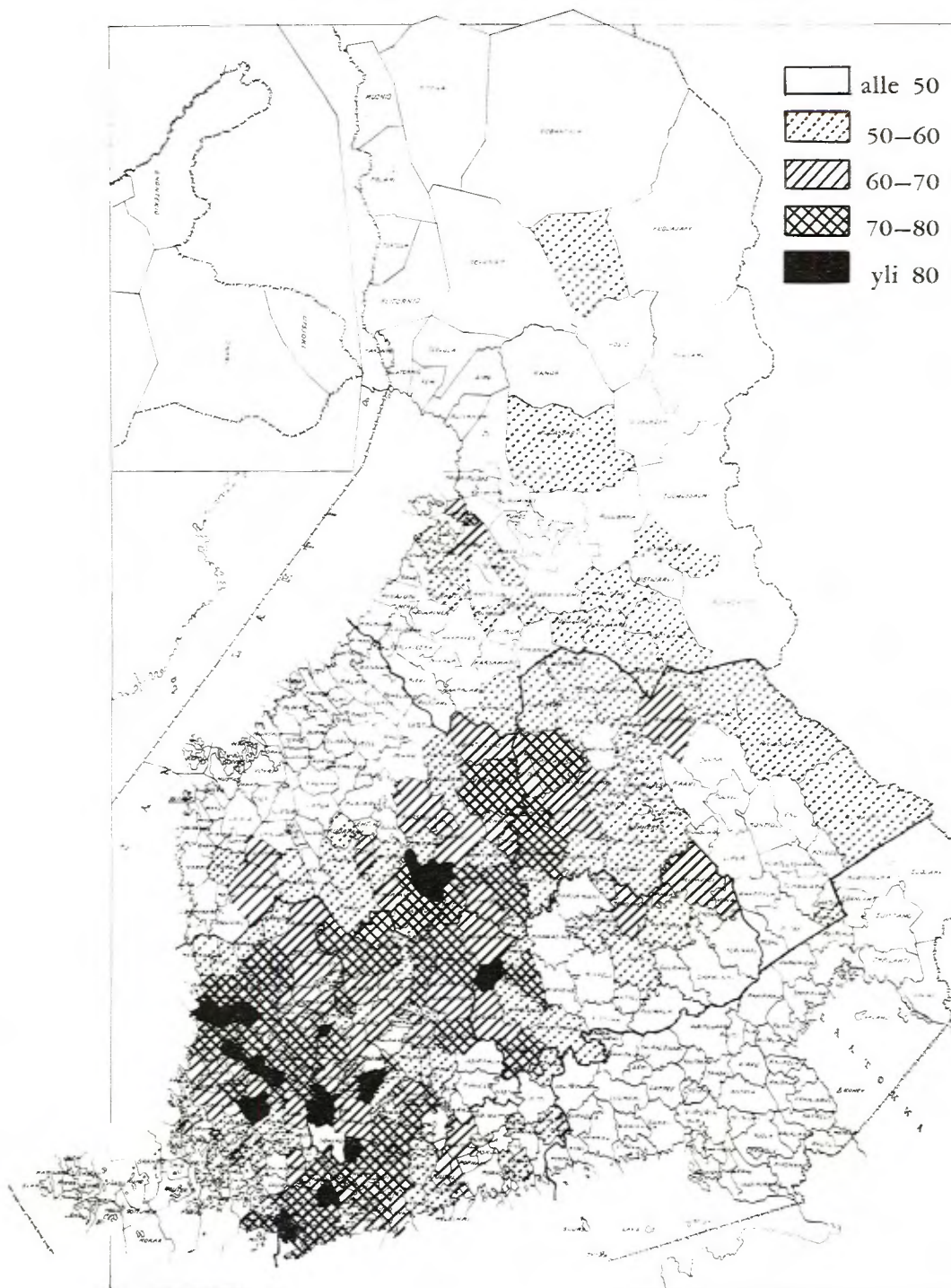
Mutta kuten oheisista, vuosien 1901, 1910 ja 1912 tilastoihin perustuvista karttaliitteista ja taulukoista ilmenee,<sup>35</sup> vuokratilojen suhteellinen määrä vaihteli varsin suuresti samankin läänin rajojen sisäpuolella. Selvimmin muista alueista eroittuvat Varsinais-Suomessa Yläne, Satakunnassa Kiukainen, Kiikoinen ja Köyliö, Uudellamaalla Pohja, Elimäki ja Anjala — viimeksi mainitut suurvuokranantajiansa takia —, Hämeessä Tottijärvi, Jokioinen ja Ypäjä, Mikkelin läänissä Luhanka, Kuopion läänissä Rautalampi sekä Vaasan läänissä Laukaan, Keuruun ja Ilmajoen seudut. Juuri näihin kohtiin on syytä kiinnittää huomio torpparikysymyksen syntyä ja kehitystä selvitettäessä.

<sup>34</sup> Kehityksestä voidaan esittää enemmänkin vain olettamuksia, sillä torpparilaitoksen 1800-luvulla tapahtunut kehitys on miltei täysin selvittämättä. Tutkimus, joka ottaisi huomioon mm. asukastiheyden, maan laadun, liikenneyhteydet, kansan tavat yms. eri paikkakunnilla, toisi varmaan esiin monia kokonaan uusia näkemyksiä kehityksestä. — Eri pitäjiä osalta on torpparilaitoksen kehityksestä tarkempia tietoja mm. Karkusta (*Selander*, Torpparilaitos ja sen kehitys Karkussa, ss. 50—66) sekä Tyrvännöstä (*Suolahti*, Tyrvännön torpparilaitos, ss. 108—10). — Torppien vähenemisen syistä ks. myös SVT XXX:6, ss. 46 ss., 191 ss.

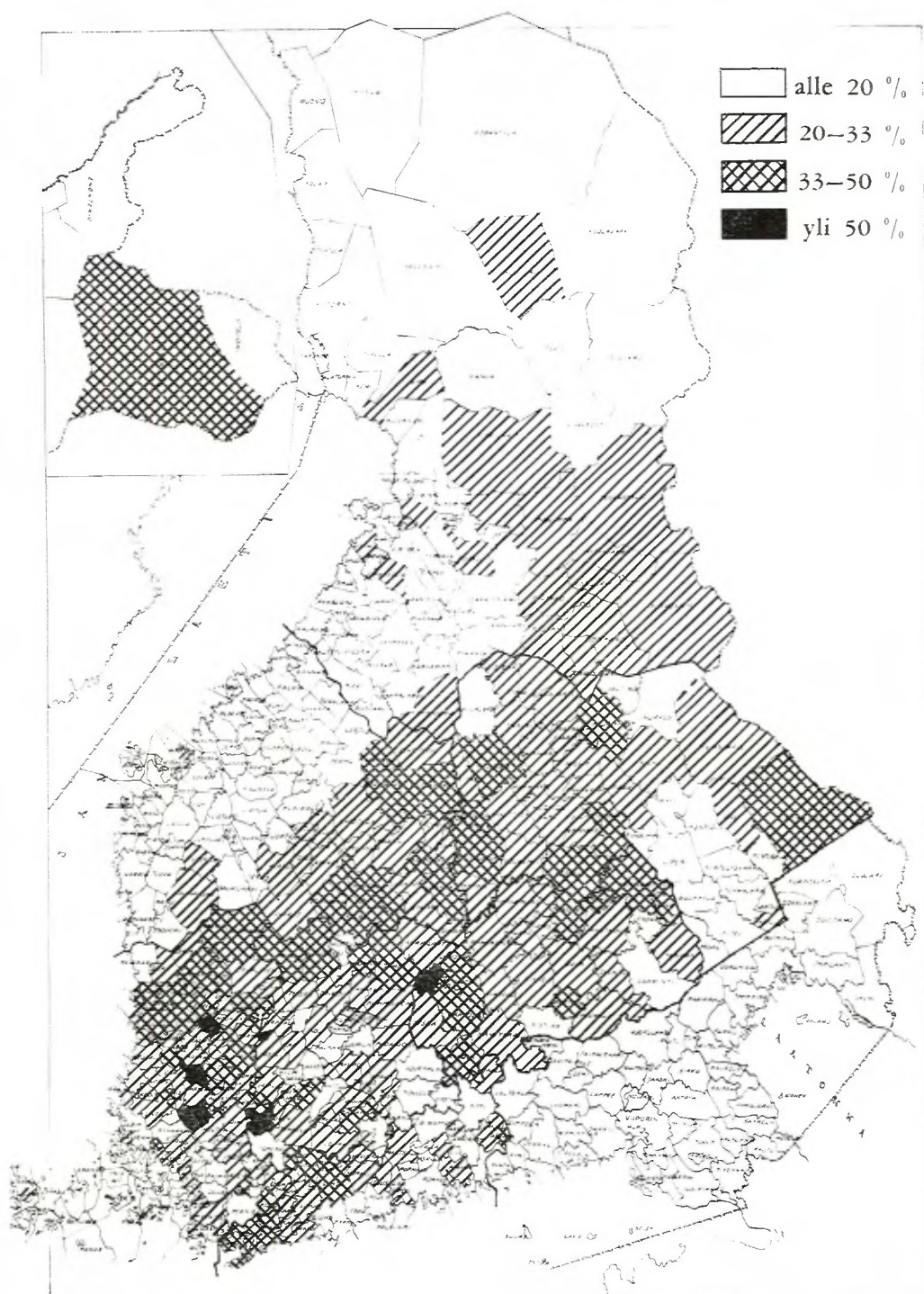
<sup>35</sup> Taulukon lähteet: SVT III:9, taulut 2 ja 4; SVT XXX:6, ss. 40, 183—84, taulut 1, 7, 10, 11 ja 16; *Vennola*, Maanomistus Suomen maalaiskunnissa (Komiteanmietintö 6/1901), taulut 1 ja 6. — SVT XXX:6 taulut käsittävät vain 328 kuntaa maan kaikista 483 kunnasta eli ne kunnat, joista on saatu riittävät tiedot. Taulukon kahdeksan viimeistä saraketta eivät täten anna tarkkaa kuvaa. — Talollis-, säätyläis- ja yhtiötorppien lisäksi oli koko maan torpista ja lampuotitiloista 1.6 % ns. keskiluokan ja 0.9 % kuntien omistamalla maalla.



KAIKISTA YLI ½ HEHTAARIA VILJELTYÄ MAATA KÄSITTÄ-  
NEISTÄ TILOISTA V. 1910 VUOKRATILOJA.



PELTOALASTA VUOKRAVILJELMILLA V. 1910.



	Kokonaispinta-alasta peltoa % 1901		Peltoa ja niittyä hehtaaria yhtä maanomistajaa kohti 1901		Itsenäisiä yli ½ ha:n suuruisia tiloja 1910		Yli ½ ha:n suuruisia vuokratiloja 1910		Vuokratiloja % kaikista yli ½ ha:n tiloista 1910		Pellosta % vuokratiloilla 1910	
LÄÄNI												
Uudenmaan lääni .....	16.7	45.5			5 877	8 309	58.6	22.9				
Turun ja Porin lääni ....	15.3	38.0			12 952	22 997	64.0	27.3				
Hämeen lääni .....	11.9	41.1			7 597	12 494	62.2	26.2				
Viipurin lääni .....	5.2	9.2			34 834	3 743	9.7	6.0				
Mikkelin lääni .....	5.6	23.1			8 336	8 529	50.6	29.2				
Kuopion lääni .....	3.1	23.1			13 079	12 535	48.9	24.0				
Vaasan lääni .....	9.5	21.2			26 341	17 454	39.9	14.6				
Oulun lääni .....	0.6	28.1			16 156	10 106	38.5	15.7				
KOKO MAA .....	4.7	19.9			125 172	96 167	43.4	19.3				
KIHLAKUNTA												
Raaseporin .....	15.4	59.8			676	1 744	72.1	31.4				
Lohjan .....	17.9	58.2			989	2 463	71.3	25.3				
Helsingin .....	17.9	41.8			2 069	2 531	55.0	18.6				
Pernajan .....	15.3	39.5			2 143	1 571	42.3	21.7				
Ahvenanmaan .....	4.4	13.8			1 289	588	31.3	12.7				
Vehmaan .....	12.6	23.9			1 254	1 534	55.0	20.2				
Mynämäen .....	12.1	18.3			1 028	988	49.0	21.7				
Piikkiön .....	29.9	38.3			763	724	48.7	16.0				
Halikon .....	21.7	56.0			1 322	2 762	67.6	26.2				
Maskun .....	23.0	44.2			1 585	2 201	58.1	23.9				
Ulvilan .....	12.1	43.7			1 742	4 618	72.6	32.4				
Ikaalisten .....	7.0	33.2			1 703	3 452	67.0	35.2				
Tyrvään .....	15.3	42.0			880	2 196	71.4	34.4				
Loimaan .....	23.6	68.9			1 386	3 934	73.9	30.8				
Tammelan .....	18.6	67.3			1 317	2 694	67.2	31.0				
Pirkkalan .....	17.3	37.5			1 166	1 999	63.2	24.1				
Ruoveden .....	6.6	36.1			846	1 756	67.5	30.7				
Jämsän .....	6.1	33.7			1 190	2 459	67.4	29.2				
Hauhon .....	13.7	48.9			1 262	2 038	61.8	24.3				
Hollolan .....	11.7	29.4			1 816	1 548	46.0	17.4				



Torppien ja lampuottilojen vuokranantaja 1912	Torppia ja lampuottiloja kaikkiaan 1912			Torppista ja lampuottiloista % 1912			1912 voimassa olleista torpan ja lampuottilan vuokrasopi- muksista			Yli 50 vuotta vuokralla olleita torppia ja lampuottiloja % 1912	
	Torppia ja lampuottiloja yhtä vuokranantajaa kohti 1912			Torppista ja lampuottiloista kuului % omistajille, joiden maalla 1912 oli enintään kaksi vuokratilaa						Myöntäviä vastauksia % kysymykseen, ovatko vuokrasopimukset yleensä re- kisteröityjä tai kiinnitettyjä 1912	
				Talollistorppia	"Säätyläistorppia"	Yhtiötorppia	suullisia	juoksevia	kirjallisia vähintään 25 vuodeksi		
1 187	3 940	3.32	25.9	55.0	33.9	7.8	44.9	12.3	15.4	60.8	1.7
5 087	13 469	2.65	33.4	86.9	5.5	5.3	28.1	4.0	56.3	49.0	25.6
2 600	7 530	2.90	30.5	73.9	9.8	15.2	31.1	5.7	28.2	51.7	11.8
1 077	1 606	1.49	70.9	74.4	17.1	5.7	42.6	11.2	28.3	31.2	14.7
2 474	6 250	2.53	38.2	82.7	6.7	7.7	42.6	7.6	3.8	54.6	—
4 157	10 398	2.50	36.4	84.3	2.0	10.9	37.1	1.0	16.1	28.0	3.2
5 211	10 049	1.93	51.5	90.9	1.0	5.5	14.3	1.6	78.3	28.2	46.5
2 015	3 394	1.68	60.4	83.5	1.1	11.5	17.7	2.7	70.7	24.4	12.6
23 808	56 636	2.38	39.6	82.0	6.8	8.6	30.4	4.3	40.0	40.9	18.8
295	939	3.18	29.7	63.3	25.6	7.4	53.6	19.9	9.8	56.7	—
444	1 490	3.36	25.9	63.8	22.4	10.1	51.1	8.1	18.5	66.0	—
262	763	2.91	31.5	43.8	45.6	8.4	35.2	6.7	22.9	56.5	6.3
186	748	4.02	15.4	27.2	68.6	1.3	22.6	17.5	10.1	55.0	—
224	372	1.66	65.4	99.3	—	—	7.4	—	92.7	24.3	73.3
336	628	1.87	56.5	93.0	3.0	1.2	23.5	4.2	67.2	36.3	23.1
300	514	1.71	56.6	72.9	15.9	4.8	29.5	5.1	55.6	56.9	30.0
201	471	2.34	33.2	69.3	16.3	8.8	54.9	1.3	33.9	30.0	11.1
480	1 627	3.39	24.9	73.0	7.1	17.8	52.0	11.2	18.5	65.6	11.1
592	1 296	2.19	48.9	90.4	4.6	0.3	26.8	3.1	64.3	35.3	25.0
835	2 659	3.18	30.2	80.9	1.3	14.8	24.5	1.8	57.9	54.9	13.8
796	2 196	2.76	23.6	97.1	1.2	1.3	13.8	0.8	68.0	46.7	61.5
560	1 484	2.65	35.2	89.8	8.0	0.1	16.2	2.3	70.4	51.6	20.0
763	2 222	2.91	29.6	90.4	7.5	0.6	32.8	5.8	54.2	48.0	5.6
483	1 918	3.97	23.0	60.1	6.4	33.0	31.9	3.5	20.0	52.8	3.9
394	964	2.45	35.6	80.0	14.3	4.5	32.4	9.3	38.8	44.8	15.4
400	1 013	2.53	39.0	85.5	7.7	4.9	26.1	1.4	50.8	43.3	50.0
607	1 599	2.63	35.2	92.6	3.4	3.4	35.1	2.2	31.3	54.8	23.1
364	1 156	3.18	22.4	54.8	17.4	25.5	30.8	12.2	12.8	55.9	—
352	880	2.50	34.0	75.2	22.0	2.1	24.5	12.9	8.3	62.2	6.7

KIHLAKUNTA	Kokonaispinta-alasta peltoa % 1901		Peltoa ja niittyä hehtaaria yhtä maanomistajaa kohti 1901		Itsenäisiä yli ½ ha:n suuruisia tiloja 1910		Yli ½ ha:n suuruisia vuokratiloja 1910		Vuokratiloja % kaikista yli ½ ha:n tiloista 1910		Pelosta % vuokratiloilla 1910	
Kymin .....	8.8	10.3			4 392	477	9.8	4.2				
Lapveden .....	5.1	9.1			3 855	543	12.3	6.9				
Jääsken .....	4.8	8.1			4 737	593	11.1	6.0				
Rannan .....	8.1	9.8			4 301	510	10.6	6.2				
Äyräpään .....	7.1	7.6			4 460	242	5.1	4.3				
Käkisalmen .....	8.9	11.2			3 817	355	8.5	6.7				
Kurkijoen .....	7.8	11.1			3 573	508	12.4	8.5				
Sortavalan .....	6.3	10.2			2 717	270	9.0	6.6				
Salmin .....	0.8	6.0			2 982	245	7.6	4.6				
Heinolan .....	6.0	35.4			1 685	2 807	62.5	33.9				
Mikkelin .....	7.0	19.6			2 350	1 546	39.7	24.1				
Juvan .....	5.4	23.5			1 984	2 080	51.2	30.0				
Rantasalmen .....	4.5	19.2			2 317	2 096	47.5	28.3				
Rautalammin .....	5.5	30.9			1 455	2 502	63.2	30.6				
Kuopion .....	5.3	35.5			1 667	2 846	63.1	32.0				
Iisalmen .....	3.2	26.6			2 332	2 484	51.6	24.6				
Liperin .....	3.9	14.3			3 961	1 359	25.5	12.4				
Ilomantsin .....	1.6	16.6			2 161	1 612	42.7	19.9				
Pielisjärven .....	1.5	26.5			1 503	1 732	53.5	23.0				
Ilmajoen .....	13.4	21.2			6 631	4 840	42.2	16.5				
Korsholman .....	19.6	18.4			4 854	1 239	20.3	7.5				
Lapuan .....	20.7	23.1			4 100	1 792	30.4	9.4				
Pietarsaaren .....	5.6	17.0			4 734	1 150	19.5	7.4				
Kuortaneen .....	6.7	20.7			3 944	3 848	49.4	16.7				
Laukaan .....	4.1	34.5			2 078	4 585	68.8	34.4				
Salon .....	4.0	27.8			3 857	1 710	30.7	10.4				
Haapajärven .....	2.8	30.6			2 429	2 124	46.7	14.8				
Kajaanin .....	0.6	33.6			2 205	2 193	49.9	26.2				
Oulun .....	0.7	35.0			3 808	2 788	42.3	16.8				
Kemin .....	0.2	16.6			2 974	1 084	26.7	15.0				
Lapin .....	0.0	19.3			883	207	19.0	11.9				

Torppien ja lampuotitilojen vuokranantajia 1912	Torppia ja lampuotitiloja kaikkiaan 1912			Torppista ja lampuotitiloista % 1912			1912 voimassa olleista torpan ja lampuotitilan vuokrasopimuksista			Yli 50 vuotta vuokralle olleita torppia ja lampuotitiloja % 1912	Myöntäviä vastauksia % kysymyksen, ovatko vuokrasopimukset yleensä rekisteröityjä tai kiinnitettyjä 1912
	Torppia	ja lampuotitiloja	1912	Talollistorppia	"Säätäläistorppia"	Yhtiötorppia	suullisia	juoksevia	kirjallisia vähintään 25 vuodeksi		
54	80	1.48	71.0	68.1	14.5	15.9	24.6	17.4	43.5	23.8	9.1
296	398	1.34	80.7	84.4	4.2	9.8	33.5	9.2	46.1	35.0	21.4
183	286	1.56	67.6	78.2	21.8	—	19.7	24.7	26.1	27.5	42.9
166	254	1.53	61.7	72.2	13.0	5.2	46.1	14.8	30.4	44.3	6.7
38	76	2.00	47.1	57.1	38.6	—	61.4	12.9	7.1	17.1	33.3
82	173	2.12	48.0	49.7	48.0	0.6	56.7	7.5	18.5	14.8	16.7
91	103	1.13	94.2	83.5	10.7	1.9	46.6	9.7	15.5	44.1	—
108	152	1.41	80.2	84.0	9.4	3.8	65.1	3.8	7.6	28.3	—
59	84	1.42	75.9	75.9	1.9	16.7	57.4	—	16.7	2.5	—
754	2 245	2.98	29.5	87.1	9.3	2.8	41.8	10.2	6.2	50.1	—
496	1 021	2.06	48.1	87.8	1.5	6.8	44.8	1.3	2.1	64.6	—
600	1 539	2.56	36.7	81.3	11.7	4.4	40.4	9.5	3.4	51.2	—
624	1 445	2.32	42.8	76.3	2.7	16.2	43.9	6.9	2.5	56.3	—
628	1 875	2.99	28.2	86.0	1.5	10.0	38.5	0.4	18.8	37.0	22.2
815	2 273	2.79	30.9	84.6	2.3	10.4	35.0	1.1	11.4	38.1	—
854	2 572	3.01	27.1	89.4	0.6	8.2	27.2	1.1	21.9	22.0	—
837	1 376	1.64	63.7	85.3	4.3	7.6	43.8	1.1	7.7	18.3	—
457	1 055	2.31	41.5	82.5	2.7	10.4	56.7	1.0	9.3	21.8	—
566	1 247	2.20	45.3	72.5	1.3	21.6	31.0	1.2	25.6	13.9	—
1 283	2 264	1.76	59.6	97.9	0.4	0.4	4.7	1.0	93.5	30.5	38.9
455	546	1.20	93.1	92.2	0.5	3.4	5.9	1.5	85.3	17.9	30.8
660	998	1.51	69.2	98.1	1.3	0.2	3.3	0.6	96.0	9.6	60.0
543	717	1.32	81.8	90.9	0.6	0.7	6.7	8.0	83.6	32.1	31.6
1 195	2 500	2.09	48.6	89.9	0.7	7.5	9.1	0.8	85.8	27.4	53.6
1 075	3 024	2.81	31.0	84.0	2.0	10.7	32.7	1.7	52.2	27.1	57.1
651	1 026	1.58	67.3	93.6	1.2	2.5	7.3	2.6	89.0	29.9	21.1
581	936	1.61	67.0	88.4	0.4	7.6	13.3	3.2	69.3	17.6	—
340	713	2.10	45.2	62.2	1.2	31.1	31.6	2.9	46.0	16.6	11.1
371	624	1.68	63.1	91.4	1.7	3.4	15.9	1.9	80.5	34.1	21.7
61	84	1.38	72.2	97.2	—	—	38.9	5.6	55.6	16.7	7.7
11	11	1.00	100.0	81.8	—	—	45.5	9.1	45.5	9.1	—

#### 4. Lampuotitilojen ja mäkitupa-alueiden vuokraus

Kokonaistilojen vuokraus oli käytännössä jo aikaisemmin kuin osatilan vuokraus.<sup>36</sup> Sitä harjoitettiin etupäässä niillä alueilla, missä oli rälssitiloja sivutiloineen, ja samoilla alueilla oli lampuotitiloja runsaimmin vielä vuoden 1912 tilastonkin mukaan. Eniten niitä oli itäisellä Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja eteläisessä Hämeessä. Mutta näiden lisäksi oli olemassa suuri määrä entisiä itsenäistiloja, jotka metsäkauppojen yhteydessä olivat joutuneet tukkiyhtiöiden lampuotitiloiksi. Eniten niitä vuonna 1912 oli Mikkelin ja Kuopion läänissä, Viitasaaren seuduilla sekä Sotkamossa ja Kajaanin maalaiskunnassa.<sup>37</sup> Huomattavan runsaasti oli lampuotitiloja Viipurin läänissä vuosien 1835 ja 1870 välillä, kun lahjoitusmaatalonpojat olivat vuodesta 1837 lähtien pakotetut sellaisina viljelemään ennen itsenäisiä ja siitä syystä manttaaliin merkittyjä tilojaan. 1860-luvulta alkaen he vähitellen saivat ne lahjoitusmaajärjestelyjen yhteydessä pysyvästi omikseen.<sup>38</sup> Vuonna 1912 oli koko maassa yhteensä vain 1 524 lampuotitilaa.<sup>39</sup>

Koska lampuotien ja torpparien asema maanvuokraajina ja päivätyöntekijöinä oli suunnilleen sama, ei heidän välillään ennen vuoden 1909 asetusta tehty mitään selvää eroa. Yleinen ajattelutapa samoin kuin aikaisempi lainsäädäntökin yhdistivät ne toinen toisiinsa, eivätkä lampuodit ja torpparit itsekään tehneet mitään keskinäistä erotusta, mikä käy selvästi ilmi myöhemmin puheeksi tulevasta Jokioisten torppariliikkeestä. Mäkitupa-vuokraus noudatti erilaisen tehtävänsä takia toista kehityslinjaa kuin torpanvuokraus. Jo aikaisemmin oli manufaktuureilla ollut oikeus vuokrata pieniä maa-alueita naimisissa olevien työläistensä asuntotiloiksi, mutta vuonna 1762 sama oikeus annettiin myös talonpojille.<sup>40</sup> Torpparijärjestelmä vaati suhteellisen laajoja

<sup>36</sup> *Gadolin*, Öfversikt af jordlegorättens historiska utveckling, ss. 1 ss.

<sup>37</sup> SVT XXX:6, taulu 1; *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat I, ss. 39.

<sup>38</sup> *Kilpi*, Suomen ammatissatoimiva väestö I, s. 235.

<sup>39</sup> SVT XXX:6, taulu 1.

<sup>40</sup> Kongl. Förordning 20. 7. 1762 (Utdrag 7, s. 5252); *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, ss. 170, 183—84.



vuokrattavaksi sopivia alueita, mutta ei välttämättä vaatinut ansiomahdollisuuksia tilan ulkopuolella. Mäkitupajärjestelmä puolestaan soveltui parhaiten sellaisille tiheämmin asutuille seuduille, missä maata oli niukalti, mutta sen sijaan riittävästi ansiomahdollisuuksia maatalouden ulkopuolella. Tästä syystä mäkitupalaitos kehittyi alussa hitaammin kuin torpparilaitos, mutta sen kasvu alkoi kiihtyä, kun torpparilaitoksella ei enää ollut laajentumismahdollisuuksia ja kun muut ansiomahdollisuudet lisääntyivät.<sup>41</sup> 1870-luvulla mäkitupia oli vielä verraten vähän,<sup>42</sup> mutta ne lisääntyivät sitten varsin nopeasti kunnes vuonna 1912, jolloin vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen määritelmän mukaisia torppia oli 55 112, mäkitupia laskettiin olevan jo 95 290.<sup>43</sup>

Mäkitupa-asutuksen luonteesta johtuen se kasvoi voimakkaimmin suurten asutuskeskusten läheisyydessä ja vuonna 1912 olivatkin lukuisimmat mäkituvat eri kaupunkien maalaiskunnissa (Viipurin, Porvoon, Porin, Oulun, Sortavalan, Iisalmen ja Rauman maalaiskunnat sekä Turun Röntämäki), niillä seuduilla, joista myöhemmin on muodostunut kauppaloita tai taajaväkisiä yhdyskuntia, sekä eräissä teollisuus- ja kotiteollisuuspitäjissä (Laitila, Ulvila, Orimattila, Hollola, Loimaa, Sääksmäki ym.).<sup>44</sup>

Mäkitupa-asutuksen ongelmat olivat suurelta osalta toiset

<sup>41</sup> *Kumm* (Jordhunger och dagsverktorp, s. 35) erottaa Ruotsissa erityisen mäkitupa-alkakauden, "backstuguepoken".

<sup>42</sup> Yrjö-Koskisen mukaan oli 1880-luvun lopulla torppariväestöä n. 260 000 henkeä, mutta mäkitupalaisväestöä n. 140 000 henkeä. Uusi Suometar 14. 12. 1890, "Maalaistyöväen oloista". Ks. myös Tutkimuksia taloudellisista oloista, 1. vihko, n:o 1, s. 9. V. 1754 oli mäkitupalaisia ja loisia yhteensä 1954. V. 1805 vastaava luku oli 19 012. *Fougstedt—Raivio*, Suomen väestön sääty- ja ammattiryhmitys vuosina 1751—1805, s. 19. Tässä enempää kuin Kilven tutkimuksessakaan ei kuitenkaan ole laskettu näitä ryhmiä erikseen. Se on tehty vasta v. 1901 tilastossa, jolloin mäkitupalaisruokakuntia (alle 2 ha viljeltyä) oli yhteensä 84 180 ja loisruokakuntia 86 192. Vrt. myös *Utterström*, *Jordbrukets arbetare*, ss. 25 ss., joka sekin osoittaa vain yhteismäärät.

<sup>43</sup> Vuosina 1901—1912 oli yli 0.5 ha:n vuokratilojen määrä vähentynyt 16 473, mutta sitä pienempien määrä lisääntynyt 9 924. Ks. Komiteanmietintö N:o 4/1914, ss. 14—15.

<sup>44</sup> SVT XXX:6, taulu 1.

ja myöhemmin syntyneet kuin torppariasutuksen,<sup>42</sup> mutta koska ne kumpikin koskivat maaseudulla olevan maan vuokrausta, käsiteltiin kumpaakin vuokramuotoa myöhemmässä lainsäädännössä yhdessä. Sen takia joudutaan myös tässä tutkimuksessa koskettelemaan mäkitupavuokrausta.

### 5. Suomen ja Ruotsin kehitysten vertailua

Suomen ja Ruotsin torpparilaitokset syntyivät ja kehittyivät alussa samojen syiden vaikutuksesta ja samojen lakien ja asetusten alaisina. Kehitys noudatti kummassakin maassa suunnilleen samaa linjaa aina 1860-luvulle saakka, jolloin miespuolisia torpanhaltijoita laskettiin Ruotsissa olleen 99 815.<sup>43</sup> Kartanoalueilla Upsalan ja Tukholman lääneissä sekä vanhimman asutuksen alueella Södermanlannissa ja Itägöötanmaalla torpparilaitoksen kasvu oli pysähtynyt jo 1800-luvun alussa, mutta pohjoisimmissa lääneissä kasvu jatkui aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka kuten meilläkin Oulun läänissä. Koko maata ajatellen alkoi kuitenkin 1860-luvun huipun jälkeen tasainen lasku torppien määrässä, niin että Taalainmaata ja Norrlantia lukuunottamatta Ruotsissa oli vuonna 1900 enää vain 66 703 torppaa. Kun meillä torppien lukumäärä pysyi likimain samana 1860-luvulta aina vuoden 1918 lunastuslakiin saakka, on Ruotsissa jatkunut tasainen väheneminen ilman mitään valtion väliintuloa aina viime vuosiin saakka.<sup>44</sup>

Mainituissa kartanolääneissä oli katsottu taloudellisemmaksi korvata torpparityövoima rengeillä ja muonamiehillä, mutta myöhempi torppien väheneminen johtui enemmänkin torpparien omasta halusta. Elfred Kumm toteaa kehityksen osoittaneen, että väkiluvun kasvu ja siitä johtunut asutuspaine, liikaväestö,

<sup>42</sup> Mäkitupa-asutuksen syistä ja ongelmista ks. myös *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., ss. 47, 57; *Uusi Suometar* 14. 6. 1891 ja 5. 2. 1892.

<sup>43</sup> *Betänkande angående torpareklassens tillbakagång*, ss. 29, 31; *Kumm*, *Jordhunger och dagsverktorp*, s. 69.

<sup>44</sup> *Em. Betänkande...*, ss. 30, 32; *Jutikkala*, *Suomen talonpojan historia*, s. 380; *Kumm*, *emt.*, ss. 70—72, 179.



olivat aikanaan kasvattaneet torpparijärjestelmän, joka kuitenkin oli niin epätaloudellinen torppareille itselleen, että sen täytyi hävitä niin pian kuin päivätyötorppien asujat näkivät muita mahdollisuuksia elatukseksien. Kun sitten alkava teollistuminen sekä muuttoliike Amerikkaan "avasivat teitä vapauteen ja ihmisarvoiseen olemassaoloon", tällaiset kituvat torpat alkoivat luonnostaan tyhjentyä. Kun maanomistajat samaan aikaan alkoivat tuntea sekä maapohjan että erityisesti metsän arvon, alkoivat hekin supistaa torppien määrää tai nostaa vuokran niin korkeaksi, että torppari lähti käskemättä.<sup>48</sup> Vuonna 1910 Ruotsissa oli enää vain 53 005 torppariperhettä.<sup>49</sup> Mutta kun meillä vuonna 1909 annettiin erityinen asetus torpparihäätöjen estämiseksi, oli Ruotsissa vuonna 1910 Taalainmaata ja Norrlantia lukuunottamatta yhteensä 2 015 sellaista asumatonta torppaa, johon maanomistaja olisi ollut halukas ottamaan vuokramiehen.<sup>50</sup>

Ruotsissa oli siis puutetta torppareista. Asiaa pohtimaan asetettu komitea valittikin, että kaupunkien ja teollisuuden paremmin palkatut työt ovat houkuttelleet työvoiman pois maataloudesta.<sup>51</sup> Mutta komitea totesi samalla, että taloudellisten syiden ohella asiaan olivat vaikuttaneet myös sosiaaliset ja psykologiset tekijät. Vaadittiin parempaa sosiaalista asemaa ja elämänmukavuuksia. Pitkät matkat eivät haitanneet yksin työssäkäyntiä, vaan myös yhä yleisemmäksi tullutta lasten koulunkäyntiä. Torpparien vaimot olivat tyytymättömiä, sillä kun miehet olivat paljon poissa, heidän täytyi hoitaa koti ja torpan pellot.<sup>52</sup> He

<sup>48</sup> Em. Betänkande..., ss. 34—37, 46; Kumm, emt., ss. 78—79, 179—80; Utterström, Jordbrukets arbetare, ss. 826—30.

<sup>49</sup> Ilman Taalainmaata ja Norrlantia. Em. Betänkande..., s. 32.

<sup>50</sup> Em. Betänkande..., s. 32.

<sup>51</sup> Em. Betänkande..., s. 35. Samaa valitti *Wohlin* v. 1908 ilmestyneessä teoksessaan *Torpare-, backstugu- och inhyresklasserna*, ss. 74, 88, 97. Kumm (emt., s. 181) katsoo kuitenkin, että mainitut palkat eivät olleet mitenkään houkuttelevat, mutta että päivätyötorpparin asema oli sitäkin epätydyttävämpi.

<sup>52</sup> "Kyllä se kotomurhe oli melkein kokonaan vaimon hartioilla", jopa äidit saattoivat opettaa kynnonkin pojilleen, on myös eräs Jokioisten torppari muistellut haastattelijalleen. *Vainio*, Jokiläänin torpparioloista, s. 54.

halusivat asemaan, jossa heillä oli vapaampaa ja jossa heillä oli myös tilaisuus seurusteluun ja kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa.<sup>53</sup> Suurin syy Ruotsin torpparilaitoksen vähittäiseen katoamiseen lienee kuitenkin siinä, että vanhemman polven kuoltua ei nuorempi, uudenaikaisissa oloissa kasvanut polvi enää tahtonut tyytyä päivätyötorpparin asemaan, vaan siirtyi muihin ammatteihin, ellei voinut lunastaa torppaa itsenäiseksi tilaksi.<sup>54</sup>

Ratkaisevaksi muodostui sekä Ruotsissa että meillä se, missä määrin muita ansiomahdollisuuksia oli tarjolla. Yrjö-Koskinen kirjoitti jo vuonna 1884, että irtaimen väen aseman parantamiseksi olisi paras keino muiden elinkeinojen, lähinnä tehdas- ja kotiteollisuuden ripeä kehittäminen. Samalla hän kuitenkin joutui toteamaan, että teollinen kehitys riippui asianhaaroista, ”joita ei voida mielinmäärin tyhjästä luoda”.<sup>55</sup> Vuosina 1870—1900 kasvoi maamme väkiluku 1 769 000:sta 2 656 000:een eli 50.1 %. Ruotsissa vastaava väestönkasvu oli vain 25.3 % ja samalla siellä teollisuus kehittyi nopeammin ja tarjosi siten myös suhteellisesti enemmän ansiomahdollisuuksia kuin meillä. Muiden ansiomahdollisuuksien puutteen takia maannälkä kasvoi meillä jatkuvasti.

Ruotsin torpparilaitos kasvoi ja jälleen kutistui hitaasti luonnollisen kehityksen mukana ilman valtion väliintuloa. Kuvaavaa on, että Ruotsin vuoden 1907 valtiopäivät katsoivat, että se aika, jolloin maanomistajat käyttivät vapauttaan väärin, oli jo takanapäin. Keskustelun tuloksena olikin miltei täydelliseen sopimusvapauteen perustuva laki, johon sittemmin on tehty verratun lieviä muutoksia. Yleinen yhteiskunta- ja elinkeinoelämän kehitys on Ruotsissa asettanut maanvuokralainsäädännölle kokonaan toiset vaatimukset kuin meillä. Päivätyövero, joka Suo-

<sup>53</sup> Em. Betänkande..., s. 47. Ks. myös *Kumm*, emt., s. 184.

<sup>54</sup> Em. Betänkande..., ss. 35, 39; *Kumm*, emt., s. 183.

<sup>55</sup> Uusi Suometar 30. 12. 1884. Vrt. myös *Mäkinen*, Keski-Suomen torpparielämää, s. 11, jossa kirjoittaja — huomioonottamatta muiden ansiomahdollisuuksien puuttumista — pitää torpparien heikon taloudellisen aseman yhtenä syynä sitä, että torppareiksi ryhtyi paljon siihen sopimattomia henkilöitä.

nessa muodosti koko järjestelmän ehkä vaikeimman kohdan, ei siellä muodostanut mitään suojelutoimenpiteitä vaativaa ongelmaa. Vuoden 1912 tilaston mukaan suoritettiin Suomessa kaikesta maanvuokrasta työnä 72.6 % sekä rahana vain 20.4 %. Ruotsissa sensijaan oli jo vuonna 1911 kaikista torpista pelkällä työverolla vain 33.4 %, mutta pelkällä rahaverolla 57.0 %, minkä lisäksi 9.6 % suoritti sekä raha- että työveroa. Kuitenkin työverojärjestelmä on Ruotsissa vasta toisen maailmansodan jälkeen jäänyt kokonaan pois käytännöstä. Kun Ruotsin peltoalasta yhä vielä on runsaasti neljännes vuokratilajelminä ja kun tämä maanvuokraus edelleen perustuu lähes täydelliseen sopimusvapauteen, viittaa kehitys siihen, että Suomen torpparikysymys ei voinut johtua itse maanvuokrauksen olemassaolosta, vaan muista osapuolten keskinäisten suhteiden kiristymiseen vaikuttaneista tekijöistä.<sup>50</sup>

## B. VUOKRASUHTEIDEN KEHITYSTAUSTAA

### 1. Laki ja sopimusvapaus

Ruotsin maakuntalaeissa oli jo yksityiskohtaisia määräyksiä maan vuokrauksesta sekä vuokranantajan ja vuokramiehen keskinäisistä oikeus- ja velvollisuussuhteista, mutta ne samoin kuin vielä vuoden 1734 laki koskivat yksinomaan kokotilanvuokrausta eli lampuoteja.<sup>1</sup> Torppari oli 1760-luvulle saakka ensisijaisesti säätyläisten työvoimantarpeen tyydyttäjäksi ja sellaisena palkollisia koskevien lakien alainen. Mutta samalla alkoi kehitys, joka jätti torpparit tavallaan eräänlaiseen yhteiskunnalliseen väli-asemaan.

<sup>50</sup> Em. Betänkande..., ss. 393—94; *Gellerman*, Staten och jordbruket 1867—1918, ss. 69—71, 94—108; Sveriges Rikes Lag (1959), Jordabalken, ss. 213 ss.; SVT XXX:7, ss. 32, 145, taulu 1. Ks. myös *Haataja*, Torpparikysymyksemme (Aika 1911), ss. 486 ss. ja *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, ss. 379—80.

<sup>1</sup> *Gadolin*, Öfversikt af jordlegorättens historiska utveckling, ss. 1. ss.; *Haataja*, Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaiheita, ss. 5—11.

Vuosien 1743 ja 1757 torpanperustamisluvat jo erottivat torpparin muista palkollisista sikäli, että vaikka palkollissääntö rajoituksineen yhä oli voimassa, talonpojat saivat vapaasti pitää torpparityövoimaa. Vuoden 1752 palkollissääntö mainitsi torpparit erikseen, mutta vain tähdentääkseen, että torppareita koskivat samat velvollisuudet kuin muitakin palkollisia.<sup>2</sup> Torppari oli lain edessä palkollinen, joka sai osan palkastaan viljelysmaana. Mutta vuonna 1764 päivätyötorppareille myönnettiin oikeus itsekin pitää palkollisia samoin perustein kuin verotalolliset.<sup>3</sup> Tämä merkitsi sitä, että torppari voi samanaikaisesti olla sekä isännän että palkollisen asemassa. Tämä aseman kaksinaisuus toistui vielä vuosien 1766 ja 1781 asetuksissa, joissa torpparin muuttopäiväksi määrättiin sama kuin lampuotienkin eli maaliskuun 14. päivä, mutta vain siitä syystä, että pidettiin suotavana maan siirtymistä uusiin käsiin saman aikaisesti kaikkialla.<sup>4</sup> Torppari pysyi toisaalta päivätyöläisenä ja palkollisena, mutta toisaalta hän oli oman maanviljelyksensä suhteen itsenäinen yrittäjä ja tuottaja.<sup>5</sup>

Mutta lainsäädäntö jätti torpparin samoin kuin myös lampuodin eräässä toisessa ja vielä tärkeämmässä suhteessa epämääräiseen asemaan. Vuoden 1734 laki oli syntynyt merkantilismin aikakautena ja määräsi tarkoin mm. vuokramiehen vuotuiset raivaus- ja ojitusvelvollisuudet. Mutta vaikka se muilta osiltaan olikin merkantilistinen, se jätti myöhemmän kehityksen kannalta kaikista tärkeimmän kohdan, vuokrasopimusten teko-tavan, kokonaan osapuolten omaan valtaan. Tässä kohden se siis oli täysin liberaalisen sopimusvapauden kannalla, mikä ilmeisesti johtui siitä, että silloin kun lakia laadittiin, maanvuokrausta esiintyi vain aateliston omistamalla maalla, eikä lainsäätäjäkunta, jossa aatelisto itse esiintyi päätekijänä, halunnut

<sup>2</sup> Palkollissääntö vuodelta 1752, päiväämätön (Utdrag 5, s. 3419). Ks. myös *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos II, s. 182.

<sup>3</sup> Kongl. Förordning 25. 6. 1764 (Utdrag 7, ss. 5717—18).

<sup>4</sup> Kongl. Förordning 22. 10. 1766 (Utdrag 8, ss. 7286—87); Kongl. Bref 17. 10. 1781 (Samling I, s. 657).

<sup>5</sup> Oliko torppari luettava "tuottaviin" vaiko "kuluttaviin", aiheutti päänvaivaa myöhemminkin (Esim. Uusi Suometar 30. 12. 1884 ja *Kilpi*, Suomen ammatissatoimiva väestö I, ss. 236—38).



loukata säädyn etuoikeuksia.<sup>6</sup> Kun lisäksi samaan vuoden 1734 lakiin liitettyissä tuomarinohjeissa oli annettu erityinen merkitys sanonnalle: "Sopimus rikkoo lain", so. kahden vapaan miehen keskinäinen sopimus on samaa sopimusta koskevista riidoista merkittävämpi kuin laki, vallitsi maanvuokrauksessa täydellinen sopimusvapaus.<sup>7</sup>

Vuoden 1734 lain Maakaaren 16. luvun mukaan sai maanomistaja luovuttaa maata toiselle sovittua vuokraa vastaan joko määrävuosiksi "pidemmäxi eli lyhemmäxi ajaksi" taikka vuokramiehen ja hänen leskensä elinajaksi. Mitään vuokra-ajan alatai ylärajaa ei laki siis määrännyt. Jos jompikumpi osapuoli halusi lopettaa vuokrasuhteen, oli hänen tehtävä irtisanomus ennen Tuomaanpäivää, joulukuun 21. päivää, jonka jälkeen seurasi ns. laillinen lähtöaika yli ensiksi seuraavan vuoden toisen vuoden maaliskuun 14. päivään saakka. Ellei irtisanomista suoritettu ajoissa ennen vuokrasopimuksen päättymistä, katsottiin sen uudistuvan entisen pituisena ja samoin ehdoin.<sup>8</sup>

Maaliskuun 14. päivä eli "puolipaastonpäivä" oli täten sittemmin monia rettelöitä aiheuttanut "laillinen lähtöpäivä" ja vuokramiehellä oli lain mukaan oikeus "istua" torpassaan vielä vuosi ja vajaat kolme kuukautta sen jälkeen kuin oli saanut laillisen irtisanomisen ennen Tuomaanpäivää. Maanomistajalla oli kuitenkin erinäisissä tapauksissa oikeus häätää vuokramiehensä pois jo "ensimmäisenä lähtöpäivänä" eli Tuomaanpäivää ensiksi seuraavan maaliskuun 14. päivänä.<sup>9</sup> Mutta koska tässäkin kohden ilmeisesti jo varhain ruvettiin soveltamaan täydellistä sopimusvapautta, katsoi lainsäätäjä vuonna 1766 tarpeelliseksi määrätä, "etteivät paikkakunnalliset tavat saa vaikuttaa muutosta lähtövuoden suhteen".<sup>10</sup>

<sup>6</sup> *Gadolin*, emt., s. 34; *Haataja*, emt., s. 33.

<sup>7</sup> Tuomarinohjeiden 16; 4 kohta. (Sisältyy myös nykyiseen Lakikirjaan).

<sup>8</sup> Maakaaren 16. luku, §§ 1—2, 5; *Gadolin*, emt., s. 33.

<sup>9</sup> Maakaaren 16. luku, § 15.

<sup>10</sup> Kongl. Förordning 22. 10. 1766 (Utdrag 8, ss. 7286—87). Sama asia oli esillä Tammikuunvaliokunnassa 1862. Tilanhaltija v. Essen katsoi tällöin, että sopimuskirjaa on pidettävä lain arvoisena ja valiokunnan päätökseksi tulikin äänin 36—10, että jos sopimuksessa oli lähtö määrätty tapahtuvaksi ensimmäisenä lähtöpäivänä, sopimusta oli noudatettava lain määräyksistä huolimatta. (Valiokunnan pöytäkirjat, ss. 635, 641). Ks. myös *Jutikkala*, *Läntisen Suomen kartanolaitos II*, ss. 213—14.

Vuoden 1734 laki asetti maanvuokraajan päivätyöntekijänäkin omalaatuiseen asemaan sikäli, että vuokramies oli myös työntekijänä sidottu sopimusaikaan. Hän sai tosin lähteä tilalta kesken vuokrakautta, jos asetti tilalleen toisen, jonka maanomistaja voi hyväksyä,<sup>11</sup> mutta jos hän sen sijaan lähti tilaltaan pois ilman lupaa kesken sopimuskautta, pidettiin sitä karkaamisena. Maanomistaja sai hakea tällaisen poiskaranneen vuokramiehen takaisin ja periä häneltä ja hänen auttajiltaan määrätyn sakon. Jos vuokramies häntä takaisin haettaessa teki vastarintaa ja sai kahakassa surmansa, rangaistiin surmaajaa enintään sakolla, mutta jos maanomistaja tai hänen apulaisensa siinä vahingoittui, rangaistiin vahingon aiheuttanutta vuokramiestä tai hänen apuriaan kaksinkertaisesti tavallisiin rangaistuksiin verrattuna. Nämä olivat säännöksiä, joista Hannes Gebhard sanoi, että ne vielä 1880-luvulla asettivat suomalaisen maanvuokraajan "maaorjuuden rajalle", maaorjuuden, joka muualla oli poistettu jo ajat sitten. Vuokramies pysyi kuitenkin työntekijänä yhä sidottuna sopimusaikaan, millä seikalla erityisesti myöhempien torpparilakkojen aikana oli huomattava merkitys.<sup>12</sup>

Maanomistajan taholta laki rajoitti sopimusvapautta oikeastaan vain sikäli, että jos maanomistaja teki samasta alueesta useita vuokrasopimuksia yht'aikaisesti, niistä oli ensiksi tehty laillinen.<sup>13</sup>

Vuoden 1775 isojakoasetuksessa määrättiin, että torpanvuokrasopimus oli tehtävä kirjallisesti ja kiinnitettävä käräjillä. Säädöksen ensisijaisena tarkoituksena oli varmistaa se, että perustettua torppaa ei erotettaisi päätilasta.<sup>14</sup> Mutta kun sama määräys vuonna 1800 uudistettiin, ajateltiin jo myös vuokramiehen etua ja perusteltiin kiinnitysmääräystä sillä, että vuok-

<sup>11</sup> Maakaaren 16. luku, § 15; Agraarikomitean mietintö I, s. 59.

<sup>12</sup> Maakaaren 16. luku, §§ 7—8; Pahanteonkaaren 25. luku, § 1; Gebhard, Torpparilaitos Suomessa (Oma maa V), s. 272. — Ks. myös *Mahlberg*, Tilattoman väestön aseman parantamisesta, s. 31 ja *Rantakari*, Routavuodet, s. 307.

<sup>13</sup> Maakaaren 16. luku, § 16.

<sup>14</sup> Isojakoasetus Suomea varten 27. 6. 1775 (Utdrag 10, s. 464); *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, s. 203; *Warén*, Torppariloista Suomessa, ss. 113—14.



ramies voisi nauttia vuokraoikeuttaan pelkäämättä, että mahdollinen päätilan omistajan vaihdos rikkoi sopimusta.<sup>15</sup>

Kun — ehkä Ranskan vallankumousajan rahapolitiikan herättäminä — pidettiin mahdollisena, että rahan ja tavaran arvo saattaisi kovin pitkän sopimusajan kuluessa muuttua odottamattoman paljon, ja kun samalla haluttiin myös ehkäistä maanositusrajoitusten kiertämistä, määrättiin samoin vuonna 1800 pisimmäksi sallituksi vuokra-ajaksi 50 vuotta.<sup>16</sup> Kaksi vuotta myöhemmin tehtiin jälleen myös elinikäinen vuokrakausi luvalliseksi.<sup>17</sup> Tiedoitusvälineiden puutteellisuuden takia ei näitä enempää kuin kiinnitysmääräyksiäkään aina noudatettu ja varsinkin Keski-Suomessa ja Pohjanmaalla pidettiin perinnönjakojen yhteydessä tapana antaa torppa perinnöllisellä vuokralla. Tietämättömyydestä saattoi koitua vakaviakin seurauksia, sillä päätilan omistaja voi häätää tällaisen ”perintötorpparin” pois heti kun 50 vuotta oli täynnä.<sup>18</sup>

Aikaisempi lainsäädäntö puhui miltei yksinomaan kokotilanvuokrauksesta. Vuoden 1766 muuttopäiväsäädöksen jälkeen säädettiin ensimmäinen nimenomaan torpanvuokrausta koskeva lakipykälä vasta vuonna 1864. Tilojen lohkomista koskevan asetuksen loppuun liitettiin silloin 13. §:nä määräys osatilan vuokraehdoista: ”Jos maanomistaja haluaa toisen pitoon elinkaudeksi taikka määrävuosiksi antaa jonkun osan tilastansa, olkoon se hänelle sallittu, kuin joku vissi ja todellinen vuotuinen voura on määrätty. Kuitenkin pitää välipuhe siitä kirjallisesti tehtävän ja, lujana pysyäkseen kolmatta miestä vastaan, laillisesti kiinnitettämän; ollen myös arenti-ajan suhteen vaariin otettava, mitä asetus Kesäkuun 13 päivästä 1800 maan pestaamisesta ja vourasta maalla säättää.” Torpan vuokraus oli täten sallittu enintään 50 vuodeksi tai sopimuspuolten elinajaksi kirjallisesti teh-

<sup>15</sup> Kongl. Förordning 13. 6. 1800 (Samling II, ss. 1—2). Vuoden 1734 lain mukaan päätilan kauppa rikkoi vuokrasopimuksen.

<sup>16</sup> Kongl. Förordning 13. 6. 1800 (Samling II, ss. 3—5).

<sup>17</sup> Selitys 2. 3. 1802 (Samling II, s. 45); *Gadolin*, emt., s. 54.

<sup>18</sup> Keski-Suomi 29. 2. 1880, Jussi Kanervaisen ”Ilta-pakina”; *Päivälehti* 12. 11. 1903. — Perinnöllisen vuokran kieltö uudistettiin Keis. kirjeellä 29. 2. 1834.

dyssä ja kiinnitetyssä kontrahdissa tarkoin määrättyä vuotuista vuokraa vastaan.<sup>19</sup>

Tämä lakipykälä oli merkityksellinen sikäli, että siinä otettiin ensimmäisen kerran torppari huomioon nimenomaan maanvuokraajana. Vuoden 1882 valtiopäivät uudistivat lohkomisasetuksen, johon jälleen ilman enempää keskustelua liitettiin sama torpanvuokrausta koskeva pykälä, vain hieman sanamuodoltaan muutettuna.<sup>20</sup>

Varsinaisen oman asetuksen torpparit saivat vasta niin myöhään kuin vuonna 1892,<sup>21</sup> mutta sitäkin valmisteltaessa oli lainsäätäjän ensisijaisena tarkoituksena ollut ainoastaan koota yhteen aikaisemmin hajallaan eri yhteyksissä annetut osatilanvuokrausta koskeneet säädökset.<sup>22</sup> Asetus käsitti ainoastaan 6 pykälää ja vuokra-aikaa, kiinnitystä ja "vissii" vuotuista vuokraa koskeneet määräykset pysyivät sen mukaan ennallaan. Ainoa muutos aikaisempaan verrattuna oli se, että suullinen sopimus tuli asetuksen mukaan kokonaan laittomaksi; sen oli niin maanomistaja kuin vuokramieskin oikeutettu milloin hyvänsä sanomaan irti.

Vuoden 1734 lain maanvuokrausta koskevat säännökset olivat täten vielä viime vuosisadanvaihteessa voimassa vain sillä poikkeuksella, että pisin sallittu vuokra-aika oli 50 vuotta ja että suullinen sopimus oli laiton. Kuitenkin yhteiskunta oli vuonna 1900 kokonaan toinen kuin vuonna 1734 ja vuokralainsäädäntö oli näin ollen jäänyt pahasti jälkeen kehityksestä.

## 2. Taloudelliset suhdannevaihtelut 1800-luvun lopulla

Torpparilaitoksen laajeneminen lähti alkuun 1700-luvun puolivälissä, luontoistalouden, merkantilismin ja aateliston mahtiaseman aikana. 1800-luvun puolivälissä alkoi tilanne kääntyä miltei päinvastaiseksi. Luontoistalouden sijaan tuli vähi-

<sup>19</sup> Arm. asetus 19. 12. 1864, § 13. — Vrt. s. 9.

<sup>20</sup> Arm. asetus 19. 2. 1883, § 16.

<sup>21</sup> Arm. asetus 10. 11. 1892.

<sup>22</sup> VP 1885, Ak. I, Arm. es. n:o 9, ltvkm.

tellen raha- ja vaihtotalous, liberalismi voitti yhä enemmän alaa ja muut yhteiskuntaluokat saivat yhä enemmän valtaa aate-  
liston kustannuksella. Torpparilaitoksenkin asema muuttui.

Selvimmin havaittavalla tavalla torpparilaitoksen asemaan vaikutti *puutavaramarkkinoiden kehitys*. Torpparijärjestelmä merkitsi jo sinänsä ristiriitaa maatalouden ja metsätalouden välillä; jokainen uusi torppa tiesi sekä rakennus- että polttopuiden kulutuksen lisääntymistä ja jokainen uudisraivaus kasvavan metsän vähenemistä. Niin kauan kuin metsän arvo oli vähäinen, ei asiaan kiinnitetty suurtakaan huomiota ja torpparit saivat käyttää metsää suhteellisen vapaasti, mutta kun metsän arvo kohosi, joutui maanomistaja vertaamaan keskenään torpparin hänen maanviljelyksilleen tuottamaa hyötyä ja hänen metsänkäytölleen tuottamia haittoja.<sup>23</sup>

Puutavarakaupan verraten vähäistä merkitystä varhaisempina aikoina osoittaa se, että vielä vuosien 1861—65 vientitilastossa "puuaineet ja halot" esiintyivät yhtenä nimikkeenä samalla kuin esim. sydet, potaska ja tärpähti muodostivat kukin oman vientilajikeryhmänsä.<sup>24</sup> Mutta puutavaran vienti kasvoi nopeasti, kuten seuraava taulukko osoittaa.<sup>25</sup>

v i e n t i	1860	1866	1870	1875
palkit ja laudat (tuhatta tolttia)	428 <sup>26</sup>	815	1168	1777
tukit (tuhatta kappaletta) .....	—	14	81	219
hirret (tuhatta kappaletta) .....	—	14	23	77

Vuonna 1865 sahatavaran vienti oli 112 800 standarttia, mutta laski sitten katovuosien aikana jonkin verran. Puutavarakaupan varsinainen nousukausi oli kuitenkin 1870-luku, jonka aikana sahatavaran vienti oli keskimäärin 165 370 standarttia vuotta kohden. Huippu, 262 300 standarttia, saavutettiin vuonna 1877.

<sup>23</sup> Ks. *Helander*, Suomen metsätalouden historia, s. 287.

<sup>24</sup> SVT II:1, s. 7.

<sup>25</sup> SVT II:1, ss. 3, 8, 34—35, taul. 109.

<sup>26</sup> *Meinanderin* mukaan sahatavaraa vietiin v. 1830 96 730 tolttia, v. 1840 229 618 tolttia, v. 1850 255 625 tolttia ja v. 1860 445 649 tolttia. (Vesisahan tarina, ss. 297—98.)

Yleismaailmallisen lamakauden ja valuuttajärjestelyjen takia tapahtui seuraavana vuonna romahdusmainen lasku puutavaran viennissä, mikä samalla synnytti ensimmäisen vakavan työttömyyskauden maassamme.<sup>27</sup>

Oheisesta kuviosta<sup>28</sup> ilmenee, että maamme viennin vaihtelut noudattivat läheisesti puutavaranviennin vaihteluita ja että puutavarakauppa siten näytteli keskeistä osaa maamme koko talouselämässä. Siitä näkyy myös, kuinka "nousukautta" seurasi "vakaantumisen kausi" 1880-luvulla.<sup>29</sup> Koko 1870-luku oli mainittua laskua lukuunottamatta ollut voimakkaan nousun kautta ja sellaisena edullista aikaa metsäkeinottelijoille. Hinnat olivat korkeammalla kuin sittemmin koko aikana ennen maailmansotaa. Vuonna 1873 sahatavaran hinta oli keskimäärin 245 markkaa standartilta ja vielä vuonna 1877 se oli 225 markkaa, mutta laski sitten kahden seuraavan vuoden aikana 125 markkaan. Vuonna 1880 vietiin sahatavaraa uusi ennätysmäärä, 284 200 standarttia, mutta hinnat olivat jo alhaalla ja sitten seurasikin pitkä laskukausi, josta päästiin nousemaan vasta 1890-luvulla, mutta joka samalla karsi keinottelijoita pois markkinoilta. Samanaikaisesti jatkui vuodesta 1866 alkanut paperin ja vähän myöhemmin alkaneen puuhiokkeen ja selluloosan viennin kasvu melko tasaisena. 1890-luvulla niiden vienti oli suunnilleen 1/6 puutavaran vuosittaisesta viennistä.<sup>30</sup>

Hintojen nousu oli höyrysahojen vapautumisen ja potkurilaivojen yleistymisen<sup>31</sup> mukana alkanut jo 1860-luvun alussa, jolloin mm. Kauhajoen maanomistajat valittivat kuvernööriin, että sikäläiset torpparit ja itselliset olivat korkeiden hintain houkuttelemina ilman lupaa kaataneet heidän metsistään

<sup>27</sup> *Alho*, Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty, ss. 56, 62; *Halme*, Vienti Suomen suhdannetekijänä, ss. 79, 85, 92; *Virtanen*, Sosiaaliset kysymykset, s. 255.

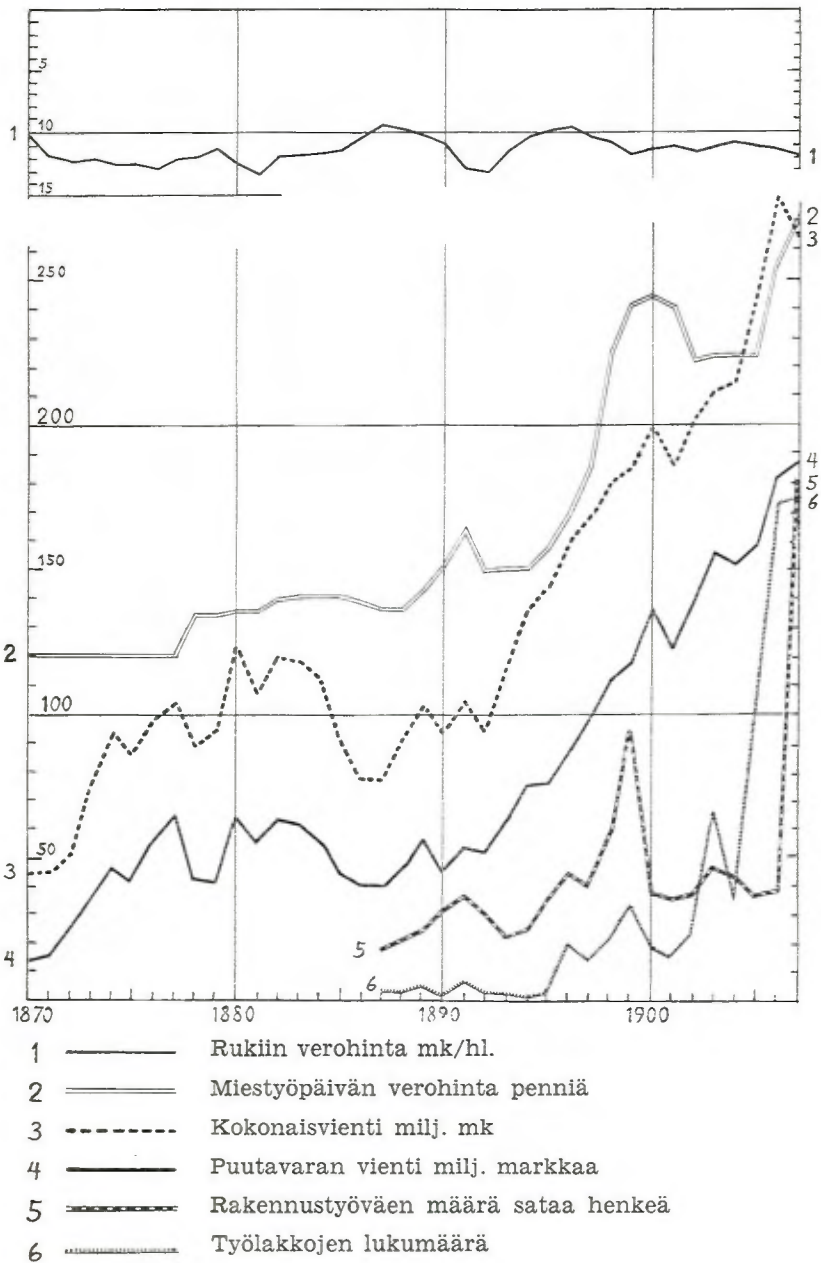
<sup>28</sup> Lähteet: Tilastollinen vuosikirja; Työtilastollinen Aikakauskirja 1907 (lakot).

<sup>29</sup> *Alho*, emt., ss. 61—62; *Halme*, emt., ss. 95—96.

<sup>30</sup> *Alho*, emt., ss. 56, 61, 64; *Halme*, emt., ss. 69, 96, 111; SVT II:2, s. CVII; SVT II:5, s. 21.

<sup>31</sup> *Kovero*, Suurteollisuuden synty, s. 130; *Jutikkala*, Suomen teollistuminen (Oma maa I), ss. 168—71.

ERAITA VUOSIEN 1870—1907 SATOISUUTTA JA SUHDANNE-  
VAIHTELUITA OSOITTAVIA KÄYRIÄ.





puita, sahanneet ne käsisahalla ja vieneet Kristiinaan myytäväksi.<sup>32</sup> Kovin korkealle hinnat eivät varsinkaan etäämpänä merenrannasta vielä nousseet ja kun vuonna 1867 tuli lasku-kausi, valitti ilmajokelainen Iisakki Hannuksela valtiopäivillä, että puutavaran vienti ulkomaille ei vastaa edes kuljetuskustannuksia. Mutta huippukonjunkttuurin aikana vuonna 1877 samainen Hannuksela jo totesi, että ”korkein hintain tähden metsä usein on talon parasta omaisuutta”.<sup>33</sup> Tällaisen tilanteen vallitessa maanomistajat alkoivat jo tarkemmin harkita, millä ehdoilla heidän kannatti antaa torppa vuokralle.

Toinen tärkeä ja etenkin maaseudun oloihin vaikuttava suhdannetekijä oli *vuotuinen sato*. Hyvät satovuodet paransivat maaseudun ostovoimaa ja lisäsivät siten työtilaisuuksia kotimarkkina- ja rakennusteollisuuden piirissä.<sup>34</sup> Myös maatalous itse maaseudun suurimpana työnantajana voi silloin lisätä omaa työvoimaansa. Huonot vuodet puolestaan heikensivät sekä maanviljelystä harjoittavan torpparin omaa taloutta että yleisiä ansiomahdollisuuksia.

Työtä etsivien paljoutta ja työtilaisuuksien puutetta oli valittu jo aikaisemminkin,<sup>35</sup> mutta vasta Kuopion läänin kuvernöörin virkakertomus vuodelta 1867<sup>36</sup> herätti sittemmin suurta huomiota saaneen ns. irtaimen väestön kysymyksen, joka nimenomaan tilattoman maalaisväestön työllisyyskysymyksenä läheisesti sivusi torpparikysymystä. Tulemme myöhemmin näkemään, kuinka erityisesti vaikeimpina vuosina kaupunkeihin työnhakuun tulviva maalaisväestö pakotti kaupunkien työväenyhdistykset pohtimaan tilattoman väestön kysymystä. Sellaisina vuosina torpparin elämä oli turvallisemman tuntuista kuin työtilaisuuksia etsivän tilattoman. Mutta jos sato oli huono ja muiden elinkeinojen piirissä saman aikaisesti työtilaisuuksia tarjolla,

<sup>32</sup> Suometar 19. 4. 1861, ”Kuulumisia ja kuwauksia Kauhajoelta”. Ks. myös Hämäläinen 27. 12. 1861. ”Onko maatilain jakaminen...”

<sup>33</sup> Talonps. ptk. 1867, II, s. 774 ja 1877—78, I, ss. 169—70.

<sup>34</sup> Ks. Halme, emt., ss. 73, 118, 124, 314.

<sup>35</sup> Esim. Hämäläinen 9. 1. 1863 ja Suometar 17. 4. 1863.

<sup>36</sup> Tilastollinen päätoimisto, Kuopion läänin kuvernöörin kertomus vuodelta 1867, ss. 134—36.



joutui torppari tekemään päinvastaisia vertailuja omansa ja vapaan työmiehen aseman välillä.

Koska tutkimuksen alaiselta ajalta ei ole olemassa mitään työllisyyslukuja eikä varhaisemmilta ajoilta edes satolukuja, on kuviossamme käytetty osoittimenä verohintoja. Työpäivän verohinta oli tosin kankeahko muuttumiseltaan, mutta osoittaa kuitenkin yleistä muuttumissuuntaa. Rukiin verohinta oli joustavampi nousten huonoina ja laskien hyvinä vuosina.

Vientimarkkinat olivat vuoden 1877 takaiskusta huolimatta jatkuvassa noususuunnassa aina vuoteen 1882 saakka. Samalla yrittäjien keskinäinen kilpailu nosti työväen palkkatasoa.<sup>37</sup> Sen sijaan maataloudessa saatiin vuosina 1880 ja 1881 heikko sato ja kun voinvientikin samanaikaisesti heikkeni, jäi maatalous epäedulliseen asemaan muihin elinkeinoihin verrattuna.

Tilanne muuttui kuitenkin, kun vuodesta 1882 alkoi viennissä useita vuosia kestänyt laskukausi, jonka aikana sadot puolestaan paranivat. Myös palkkatyöväen markkamääräinen ansiotaso laski. Uusi taite tapahtui vuonna 1887. Hyvien satojen ansiosta yleinen varallisuus oli edellisten vuosien aikana heikoista vientimarkkinoista huolimatta vain noussut<sup>38</sup> ja kun nyt vientimarkkinat paranivat, alkoi toiveikas nousukausi, jota selvimmin osoittaa suhdanneherkän rakennustyöväen määrän kasvu. Nousua jatkui vuoteen 1891 saakka, työväestä alkoi jo paikoin olla puutettakin ja edullisen tilaisuuden tullen työväki ryhtyi lakkojen avulla vaatimaan suurempia etuja.<sup>39</sup> Samaan aikaan sadot taas heikkenivät, kunnes vuosina 1891 ja 1892 maata kohtasi kato.

Kadot keskeyttivät alkaneen nousukauden, seurasi kolme työttömyysvuotta,<sup>40</sup> rakennustyöväen määrä laski nopeasti 3 727:stä 2 342:een ja työpalkat laskivat, kunnes vuodesta 1894 alkoi

<sup>37</sup> *Hynninen*, Ulkotyöväen palkkasuhteen kehitys Suomen suurimmissa kaupungeissa, s. 271.

<sup>38</sup> Ks. *Halme*, emt., s. 98, liite.

<sup>39</sup> Uusi Suometar 16. 10. 1890, 31. 1. ja 14. 2. 1891; Pohjalainen 7. 2. 1890. — Lakkojen määrästä ks. Työtilastollinen Aikakauskirja 1907, ss. 27—48, 95—99.

<sup>40</sup> Uusi Suometar 26. 10. 1892, 20. 12. 1893, 25. 2. ja 23. 11. 1894; Päivälehti 30. 8. 1893; SVT XVIII:9, s. I; SVT XVIII:10, s. I.

uusi yleismaailmallinen nousukausi. Rakennustyöväen määrä kasvoi nopeasti moninkertaiseksi, työväestä oli jälleen puutetta<sup>41</sup> ja myös lakkojen lukumäärä lisääntyi. Sadot vuorostaan heikkenivät, kunnes vuoden 1899 sateet ja kevättulvat, jotka jättivät jälkeensä tunnetun ”valarikon viivan”, aiheuttivat taas kadon. Venäjällä samana vuonna alkanut talouspula, kato ja ilmeisesti myös poliittisten tapahtumien aiheuttama pessimismi lamaanuttivat kehitystä meillä. Nopeasti noussut työväen markkamääräinen palkkataso laski hieman, mutta hintojen samalla alentuessa reaalin ansiotaso tosiasiaassa pääsi kohta uudelleen nousemaan.<sup>42</sup> Vuodesta 1901 meillä jälleen jatkui taloudellinen nousukausi, vaikka vuosien 1902 ja 1903 sateiset kesät antoivatkin heikot sadot.<sup>43</sup>

Ostokulutustavaroiden kysynnän lisääntyttyä voimakkaasti oli maakauppa vuonna 1859 vapautettu. Raha alkoi käydä yhä tärkeämmäksi ja laskelmoiva ajattelutapa tunkeutui yhä syvemmälle maaseudun talonpoikaisväestön keskuuteen.<sup>44</sup> Maanomistaja halusi saada sekä metsästään että torpparistaan mahdollisimman suuren rahallisen hyödyn. Myös maata omistamaton väestö hyötyi metsäkaupoista sikäli, että korkeasuhdanteen aikana 1870-luvulla maksettiin metsätöistä korkeita palkkoja. ”Sekin ansaitsi metsänhakkuussa tavattomia päiväpalkkoja, mutta tuhiasi ne heti saatuaan ja samassa totutti itsensä hurjaan elämään ja ylöllisyyteen; josta on seurauksena, että nyt on köyhyys ja kurjuus kovempi ja tuntuvampi kuin milloinkaan ennen”, kirjoitti Yrjö-Koskinen 1880-luvun laskukauden alet-

<sup>41</sup> SVT XVIII:11, s. I; SVT XVIII:12, s. I; Aamulehti 17. 10. 1895; Päivälehti huhtikuun loppupuoli 1896, 5. 7. ja 10. 11. 1896, 21. 8. 1898; Uusimaa 21. 6. 1895, 4. 10. 1898; Uusi Suometar 13. 8. 1896, 2. 12. 1897, 2. 7. 1898.

<sup>42</sup> Halme, emt., s. 145.

<sup>43</sup> Halme, emt., ss. 126, 134, 144—45; SVT XVIII:16—19, alkusivut; Uusi Suometar 24. 4. 1901, 25. 5. 1902, 3. 1. 1903; Työmies 30. 1. 1902; Päivälehti 14. 12. 1902. Ks. myös Kuusi, Talvityöttömyys..., ss. 18—34, 177 ss. — V. 1902 oli rukiin satojyvä vain 5.21 eli suunnilleen sama kuin v. 1892, mutta yleisen hintatason laskun takia ei verohinta noussut.

<sup>44</sup> Alanen, Maakaupan historia, ss. 204 ss.; Forsman, Mistä syystä sosialismi levisi Suomen maalaisväestön keskuuteen, ss. 19—22.

tua.<sup>45</sup> Kun kerran oli päästy suurempien mahdollisuuksien maakuun, oli vaikeampi kestää huonoja aikoja, mutta kun kerran myös oli olojen muuttuminen huomattu mahdolliseksi, alettiin yhä enemmän vaatia niiden muuttamista johonkin määrättyyn suuntaan. Torpparikysymyksen kannalta ovatkin merkittävimmät ajankohdat olleet juuri ne, jolloin huonot sadot sattuivat yhteen yleisen korkeasuhdanteen kanssa, erityisesti vuodet 1882, 1891, 1899 ja 1903.

### 3. Henkiset virtaukset torpparikysymyksen taustana

Viime vuosisadan jälkipuolisko ei ollut ainoastaan taloudellisen nousun, vaan myös voimakkaan henkisen kehityksen aikaa maassamme, vaikka sitä onkin vaikeampi tilastollisesti ja numeroin osoittaa. Jo hallituskautensa toisena vuotena oli Aleksanteri II — ilmeisesti tarkoituksenaan heikentää ruotsinkielisen sivistyneistön valta-asemaa — kehoittanut senaattia toimimaan kansansivistyksen kohottamiseksi,<sup>46</sup> mutta varsinaisesti pääsi suomenkielinen kansansivistystyö alkuun vasta sen jälkeen, kun vuoden 1850 kielireskripti vuonna 1860 kumottiin.<sup>47</sup> Kolme vuotta myöhemmin annettiin uusi käskykirje, jonka mukaan suomenkielen oli määrä vuoteen 1883 mennessä tulla täysin tasavertaiseksi virallisessa kielenkäytössä ruotsinkielen kanssa. Vaikka-kaan käsky ei sittemmin täysin toteutunut, oli sillä kuitenkin varsin suuri periaatteellinen ja poliittinen merkitys. Sen antaminen oli ollut suomalaisuusmiesten suuri voitto, mutta vajanaisesti toteutettuna se 1880-luvun alussa yhä jyrkensi suomalaisuustaistelua.

Koska kartanonomistajat ja suurtilalliset yleensä olivat ruotsinkielisiä tai ainakin ruotsia taitavia, mutta varsinainen rahvas suomenkielistä, sai kielikysymys suurtilallisten ja heidän alustalaistensa kohdalla ajanmittaan eräänlaisen luokkataistelun

<sup>45</sup> Uusi Suometar 20.12.1884, "Irtain väestö...". Ks. myös Keski-Suomi 10.2.1872, 12.7.1873 ja 9.9.1876.

<sup>46</sup> Osmonsalo, Perustuslaillisen kehityksen kausi, s. 168. Vrt. myös Järnefelt, Vanhempieni romaani I, s. 195.

<sup>47</sup> Ks. Nurmio, Taistelu suomen kielen asemasta, ss. 376—79.

luonteeseen.<sup>48</sup> Lisäksi suomalaisuuden asian ajajat, jotka vaativat rahvaalle oikeuksia suomenkielisen sivistyksen ja opetuksen saamiseen, eivät voineet välttyä kajoamasta myös sen muihin oikeuksiin. Yrjö-Koskista ja suomenmielistä sanomalehdistöä syytettiin jopa "kansanvillitsijäksi", koska muka olivat yllyttäneet kansaa ruotsinkielistä yläluokkaa vastaan.<sup>49</sup> Aivan syyttä tämä ei tapahtunutkaan, sillä kun Runeberg, Topelius ja vielä Snellmankin ajattelivat ja puhuivat kansasta romanttiseen sävyyn, kiinnitti Yrjö-Koskinen sekä historiallisilla että vielä enemmän yhteiskunnallisilla tutkimuksillaan huomiota kansan todellisiin oloihin ja tarpeisiin.<sup>50</sup>

Vähäinen ei myöskään ollut sen "Uuden Suomettaren piirin" vaikutus, johon Yrjö-Koskinen kuului. Vuosisadan vaihteessa Työmies-lehti totesikin, että vuodesta 1869 ilmestynyt Uusi Suometar ja erityisesti sen monikymmenvuotinen pakinoitsija "Matti" oli ollut "suomalaisuuden ensimmäinen etuvartija".<sup>51</sup> "Suomettaren Matin kylvöä se on, että alhaiso nyt jotakin ymmärtää pyytää", kirjoitti sama lehti vähän myöhemmin<sup>52</sup> ja Matti Kurikkakin tunnusti, että hän itse oli aikanaan löytänyt tyydytystä fennomaanien piirissä nimenomaan siksi, että siinä taisteltiin rahvaan puolesta "parempia ihmisiä" vastaan.<sup>53</sup>

Sanomalehdistö, sekä suomen- että ruotsinkielinen, kasvoi nopeasti. 1870-luvulla se alkoi muodostua yhä selvemmin yleisen mielipiteen muodostamisvälineeksi, joka otti kantaa kulloinkin esillä oleviin päivänpoliittisiin kysymyksiin. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa se oli jo miltei täysin jakautunut poliittisten puolueiden mukaan. Samalla oli tullut yhä polttavammaksi kysymys poliittisen vallan jakamisesta eri kansalaisryhmien kesken eli kysymys kansanedustuslaitoksen uudistamisesta.

Valtiopäivät olivat kokoontuneet säännöllisesti vuodesta 1864

<sup>48</sup> On kuitenkin huomattava, että kielikiista ilmeisesti vain vähitellen sai sijaa varsinaisen rahvaan ajattelussa.

<sup>49</sup> Ks. Aamulehti 4. 11. 1882; Valvoja 1900, s. 198, alaviite. Ks. myös ss. 93 ss.

<sup>50</sup> *Harmaja*, Kansantaloudellinen Yhdistys, s. 144.

<sup>51</sup> Työmies 3. 11. 1899.

<sup>52</sup> Työmies 6. 12. 1900.

<sup>53</sup> Uusi Suometar 1. 5. 1898, N:o 99 B, "U. S:n Toimitukselle".



lähtien, mutta niiden vanhentuneeseen muotoon kiinnitettiin huomiota entistä enemmän. Vuonna 1890 laskettiin jo, että vaikka aatelistoa oli koko maan väestöstä vain 0.12 % eli vähän enemmän kuin yksi tuhannesosa, sillä kuitenkin oli hallussaan neljännes maan valtiollisesta vallasta.<sup>54</sup> Vähän aikaisemmin oli laskettu, että jokainen valtiopäivillä oleva aatelissäädyn jäsen edusti keskimäärin 28 kansalaista, jokainen pappissäädyn jäsen 210, jokainen porvarissäädyn jäsen 1 200 ja jokainen talonpoikaissäädyn jäsen 11 600 kansalaista. Mutta sen lisäksi oli koko väestöstä 62.5 % sellaisia, joilla ei ollut valtiopäivillä edustajaa lainkaan.<sup>55</sup> Äänioikeusuudistusta vaativat sekä vanha- että nuor-suomalaiset, mutta erityisen kiihkeästi kävi siihen käsiksi parhailleen nousemassa oleva työväenliike.<sup>56</sup> Kun torpparit kuuluivat äänioikeutta vailla olevien joukkoon, mutta muodostivat samalla varsin suuren ja maan taloudellisessa elämässä merkityksellisen väestöryhmän, tuli heidän asemansa sekä tässä valtiollisia oikeuksia koskevassa taistelussa että lopullisessa eduskuntalaitoksen uudistuksessa olemaan erittäin huomattava.

Niin paljon kuin sisäpoliittiset tekijät vaikuttivatkin kehitykseen, niitäkin enemmän vaikuttivat siihen Suomen ja Venäjän väliset eli meidän kannaltamme tavallaan ulkopoliittiset suhteet. Venäjälle oli edullista pyrkiä heikentämään maamme ruotsinkielisen ja ruotsinmielisen väestön valtaa, mutta kun panslavistit samalla pyrkivät heikentämään Suomen koko autonomista asemaa, syntyi meillä vastustusta joka taholla. Panslavistien hyökkäilyt Suomen erikoisasemaa vastaan alkoivat kii-vaampina 1880-luvun alussa, jolloin myös meidän torpparikysymyksemme varsinaisesti syntyi, sekä huipentuivat sitten vuoden 1890 postimanifestiin ja vuoden 1899 helmikuun manifestiin. Näillä kaikilla, kuten myös suomalaisen puolueen myöntöväisyysspolitiikalla ja perustuslaillisten vastarintapyrkimyksillä, tuli olemaan oma osuutensa torpparikysymyksenkin kehityksessä.

<sup>54</sup> SVT VI:41, s. 68.

<sup>55</sup> Hämeen Sanomat 7.2.1888. Ks. myös *Osmonsalo*, Perustuslaillisen kehityksen kausi, s. 239 ja *Työmies* 20.1.1905.

<sup>56</sup> Ks. suurlakkoa koskevaa lukua. — Valtiopäivä uudistuksen pääsyy oli alussa kielikiista, koska ruotsinkielinen porvaristo oli yleensä varakkaampaa ja voi siten äänestää vaaleissa useammilla äänillä (Uusi Suometar 2. 8. 1889).

Mutta niin kuin talouselämässä teknillinen kehitys merkitsi ainakin yhtä paljon kuin uusien lakien säätäminen, niin myös muussa yhteiskunnallisessa kehityksessä ihmisten keskinäistä kanssakäymistä helpottavat liikenne- ja tiedotusvälineet merkitsivät usein enemmän kuin viralliset säädökset ja julistukset. Lisääntyvä sanomalehdistö, parantuneet postiyhteydet, nopeamat kulkuyhteydet, vilkastunut kauppa ja ennen kaikkea lukutaidon kehitys; kaikki ne lisäsivät ihmisten keskinäistä kanssakäymistä ja ajatustenvaihtoa. Erilaisia asioita ja tapahtumia koskevat tiedot ja mielipiteet levisivät nopeammin ja maaseutuväestön ennen verraten suppea näköpiiri laajeni. Olojen keskinäinen vertailu tuli yhä helpommaksi.

Teknillinen kehitys loi myös erään kokonaan uuden väestöryhmän, teollisuustyöväen, omine vaatimuksineen. Vanha staatinen agraariyhteiskunta oli vähitellen muuttumassa dynaamiseksi industriaaliyhteiskunnaksi ja siten torpparilaitoksen koko ympäristö ja kasvupohja vaihtui uudeksi. Luontoistalouden vaihtuminen rahatalouteen ja nouseva yleinen sivistystaso suorastaan pakottivat vertailuihin. Jos metsien arvoa voitiin nyt mitata rahassa, niin voitiin palkka-ansioitakin. Ja kun tehdastyö nosti palkkatasoa, mutta torpparit joutuivat edelleen tekemään samat päivätyönsä, vieläpä kovenevin ehdoin, syntyi heidän mielisissään katkeruutta ja päivätöiden teko tuntui yhä epämieluisammalta. Torpparit unohtivat usein, että myös heidän nauttimiansa luontoisetujen arvo oli noussut, kun taas vuokrantajat puolestaan vertailuja suorittaessaan jättivät työn arvonnousun huomioon ottamatta.<sup>57</sup> Luontoistalouteen perustuva torpparijärjestelmä ei enää kitkattomasti soveltunut uusiin ja yhäti muuttuviin olosuhteisiin,<sup>58</sup> mutta kun muita toimeentulomahdollisuuksia oli vain rajoitetusti tarjolla, syntyi pakonomainen tilanne, joka yhä lisäsi ristiriitoja.

<sup>57</sup> Vrt. *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., ss. 23, 32—34.

<sup>58</sup> Haatajan kokoelmat. Esitelmä yleisessä Ylioppilasyhdistyksessä 18. 2. 1917 (Oulun kaupunginkirjasto).



## C. VUOKRASOPIMUSTEN KEHITYS

### 1. Yleisluontoisesta yksityiskohtaiseen

Kun maanvuokrauksessa vallitsi miltei täydellinen sopimusvapaus, oli itse vuokrasopimusten laatu luonnollisesti varsin kirjava. Aksel Warén tutki vuonna 1897 yhteensä lähes kaksituhatta kirjallista torpankontrahtia ja päätyi toteamukseen, että yhteistä niille oli ainoastaan kaksi seikkaa, toinen se, että torpparille oli annettu maata, ja toinen se, että torpparin oli suoritettava maasta vuokraa.<sup>1</sup> Niin pitkälle yhtäläisyydet eivät ulottuneet, että edes vuokratun maan ala olisi kaikissa sopimuksissa tarkoin määrätty, puhumattakaan siitä, että vuotuinen vuokra olisi aina ollut täsmällinen. Suullinen sopimus oli ymmärrettävistä syistä vielä ylimalkaisempi ja lisäksi pelkästään muistiin nojautuvana tulkinnanvaraisempi kuin kirjallinen sopimus.<sup>2</sup>

Mutta sopimusvapaus merkitsi myös sitä, että vuokrasopimukset voivat verraten herkästi noudattaa kunkin ajankohdan vaatimuksia. Suullisten sopimusten osalta on kehitystä vaikea seurata, mutta kirjallisten sopimusten osalta antaa viitteenomaisen kuvan sopimusten kehitys eräällä tyypillisellä torppari-alueella, Jokioisten kartanoissa.<sup>3</sup>

Vielä 1840-luvulla riitti sopimus, jossa oli vain neljä kohtaa; ensimmäisessä mainittiin torpan ala, toisessa veromäärä, kolmannessa se, että sopimus oli voimassa jommalta kummalta puolelta milloin tahansa tehtävään irtisanomukseen saakka, ja neljännessä, että tämä ruotsiksi kirjoitettu kontrahti oli asianomaiselle torpparille tulkittu. Huolimatta juoksevasta vuokraajasta tällainen sopimus saattoi pysyä voimassa aina kyseisen vuokramiehen kuolemaan asti, mikä todellisuudessa saattoi merkitä useiden kymmenien vuosien sopimuskautta.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Warén, Torpparioloista Suomessa, s. 130.

<sup>2</sup> Warén, emt., s. 115.

<sup>3</sup> Kehityksestä muualla ks. erityisesti Alanen, Ilmajoki 1809 jälkeen..., ss. 19 ss. sekä Liakka, Orisbergin kartano ja ruukki, ss. 121—26.

<sup>4</sup> Mikkolan kontrahti 9.4.1844 (Onni Mikkolan hallussa, Ypäjä). Kontrahti uusittiin vasta 16.4.1884, joten se oli voimassa kaikkiaan 40 vuotta.

Mutta milloin sopimuksia uusittiin, ehtojakin uusittiin. 1850-luvulla Jokioisten kartanoilla oli jo oma painettu kontrahtikaavansa. Se käsitti 14 kohtaa, mutta oli vielä puhtaasti ruotsinkielinen. Sen mukaan torpparin oli mm. saatava kartanon metsänhoitajalta lupa kaikkeen metsänkäyttöön. Uutta oli myös se jo ainakin Etelä-Pohjanmaan talonpoikaistorpissa käytännössä ollut järjestelmä, jonka mukaan pitkäaikaisen torpparin tuli saada eläke torpasta sitten kun hän luovutti sen toiselle. Eläkkeen suuruuden määräsi kartano ja uuden torpparin vero määrättiin vastaavasti pienemmäksi.<sup>5</sup>

Vuonna 1861 kartano painatti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa suomenkielisen kontrahtikaavan. Sen mukaan torpparin oli tehtävä sopimuksessa määrättyjen veropäivien lisäksi ns. ylipäiviä kirkossa kuulutetun käskyn jälkeen, joko talon ruoassa ilman maksua tai omassa ruoassa 17 kopeekasta päiväältä. Myös hollin- ja maantienteosta annettiin omat määräyksensä. Eläkeoikeus turvattiin edelleen, mutta toisaalta sanottiin: ”Kuulemattomuus eli laimiinlyöminen arentimiehen puolelta näiden asetettujen ehtojen täyttämiseksi kuin myös juopumus, luvaton viinanmyyminen ja isommat rikokset yhteistä lakia vastaan rikkovat tämän kontrahdin”. Vuokra-aika oli edelleen juokseva, mutta jos irtisanominen tapahtui ennen Tuomaanpäivää, oli vuokramiehen lähdettävä ensiksi tulevana Maariana ”ilman laissa asetetun lähtöpäivän saamata”.<sup>6</sup>

Vuodesta 1870 lähtien kontrahtikaava oli jo 25 kohtaa käsittävä, minkä lisäksi sitä seurasi 15-pykäläinen metsäsääntö ja erillinen hintataulukko ylipäivien hinnoittelua varten.<sup>7</sup> Päivätyöt oli tehtävä ”nöyrästi” omassa ruoassa ja omilla työvälineillä. Työpäivä oli kesällä 15 tuntia, mistä 2 tuntia ruoka-aikaa.

<sup>5</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto K 55 ja K 56 (Jokioinen); *Alanen*, Syytinkilaitoksesta Etelä-Pohjanmaalla (Kyrönmaa VII), s. 199; *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos II, ss. 216—18; *Warén*, emt., ss. 391—92.

<sup>6</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto K 55 ja K 56 (Jokioinen).

<sup>7</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, Luettelo II, 26, 27 (Hämeenlinnan maakunta-arkisto) sekä K 55 ja K 56 (Jokioinen). Nimenomaan metsän arvonnousun takia kiristettiin mm. Ilmajoellakin vuokraehtoja 1870-luvulla. Metsänhaaskausta pyrittiin estämään jopa määräämällä lämmitettävien huoneiden luku. *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., ss. 24—25, 33.

Kartanon hallinnolla oli oikeus harkita, milloin "työntekijän ja juhdan halu ja voima" eivät vastanneet täyttä työpäivää. Metsäsäännössä määrättiin puun arvonnousun takia mm. kaadettavan puun kannon pituus.

Eläkeoikeus oli jätetty pois ja sijalla oli pykälä: "Koska viljelijä vast'edes ei voi toivoa viljelysajan lopulla minkäänlaista ylöspitoa tilasta ja sitäpaitsi jokaisen velvollisuus on ahkeruudella ja säästäväisyydellä hankkia itsellensä ja perheellensä huolettoman vanhuuden, niin kehoitetaan hän täten rahain panemisella säästöpankkiin tahi muuhun laitokseen tekemään mahdolliset säästönsä kasvaviksi".

Muualla oli jo monin paikoin kauankin käytetty määräyksiä, joiden mukaan torpparien tuli valvoa toinen toisiaan ja antaa luvaton metsänkäyttö ilmi.<sup>8</sup> Tämä otettiin Jokioisissa käytäntöön vasta nyt. Mutta samalla annettiin toinen, muualla tuntematon torpparien keskinäisiä suhteita rikkova määräys, jonka mukaan työpäivän taikka käskynkuljetuksen laiminlyömisestä määrätty sakko siirrettiin "palkinnoksi niille kartanon alustalaisille, jotka ahkeruudella ja kunnolla sekä tilan tarkemmalla hoidolla eli muuten ovat sen ansainneet".

Tämä metsien arvonnousun ja rahatalouden läpimurron aikana tehty varsin yksityiskohtainen sopimuskaava lisäsääntöineen riitti pääpiirteisään yli kolmekymmentä vuotta." Uuden maanvuokralain voimaanastuttua uusittiin kartanoiden kaikki vuokrasopimukset keväällä 1904. Vuokra-ajaksi määrättiin nyt 11 vuotta, ja vaikka jo laissa oli erikseen lueteltu 11 syytä, joiden perusteella vuokranantaja voi häätää vuokramiehen kesken sopimuskauden, määriteltiin uusissa kontrahdeissa 13 muuta syytä. Jotkut niistä, kuten esimerkiksi tottelemattomuus "kohtuullisesti määrättyssä työssä", olivat lisäksi tulkinnanvaraisia. Nämä

<sup>8</sup> Warén, emt., s. 389; Jutikkala, emt., ss. 207—08; Liakka, emt., s. 125; Tommila, Nurmijärven pitäjän historia II, s. 96. Ks. myös Uusi Suometar 26. 6. 1888.

<sup>9</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto K 55 ja K 56 (Jokioinen). Kontraktikaavoja uusittiin aina hieman uusia painoksia otettaessa. Niinpä mm. v. 1897 kiinnittäminen kiellettiin. Täten kontrakteihin tuli kaksi selvästi lainvas-  
taista kohtaa, kiinnityskielto ja laillisen lähtöajan kielto.

määräykset samoin kuin sekin vuokraehto, että taksvärkkipäivät oli tehtävä samanlaisilla työ- ja ajokaluilla kuin kartano itsekin käytti, aiheuttivat niin Jokioisissa kuin monin paikoin muualla sittemmin useita riitaisuuksia.<sup>10</sup>

Kun varhaisimmassa vaiheessa oli tultu toimeen miltei ilman lakia, oli vuoden 1902 laissa jo 66 pykälää. Samaa kehitystä yhä suurempaan yksityiskohtaisuuteen osoittaa edellä olevan mukaan myös itse vuokrasopimusten kehitys. Mitä enemmän olojen muuttuessa vuokrajärjestelmässä havaittiin epäkohtia ja riidan aiheita, sitä tarkemmin molemminpuoliset edut ja velvoitteet pyrittiin määrittelemään pääsemättä kuitenkaan koskaan täydellisyyteen.<sup>11</sup>

## 2. Torpparijärjestelmän tavallisimmat epäkohdat

*Vuokra-aika* oli vuokramiehen kannalta tärkeä tekijä. Missä se oli pitkä, siellä vuokramies saattoi turvallisesti suunnitella elämänsä jopa kymmeniksi vuosiksi eteenpäin, mutta missä sopimus oli milloin tahansa irtisanottavissa, siellä puuttui myös toiminnan pitkäjännitteisyys. ”En o antanu (kirjallista) kontrahattia, että saan ajaa pois jos rupeevat kinaileen”, sanoi eräs hauholais-isäntä haastattelijalleen.<sup>12</sup> Täten suullinen samoin kuin juoksevin eli irtisanomisen varassa oleva sopimus oli eräänlainen kurinpitokeino. Se oli ”peukaloruuvi”, kuten Warén kirjoitti, sillä vuokranantaja voi sellaisissa tapauksissa ”noudat-

<sup>10</sup> Ylipäivät oli laissa kielletyt, mutta uuden sopimuskaavan mukaan kartano vaati niitä yhä määrättyä rahakorvausta vastaan kiireisimpinä aikoina, kuitenkin enintään 10 % varsinaisen veron arvosta.

<sup>11</sup> Keskinäisen jännityksen kasvaessa oli täydellinen kontrahti mahdottoisuus. Siitä eräänä esimerkkinä on lehdissä aikanaan kierrellyt kasku isännästä, joka ei keväällä lainannut ohransiementä torpparilleen sanoen, ettei sellaisesta velvollisuudesta puhuttu mitään kontrahdissa. Syksyllä sama isäntä putosi jäihin ja huusi rannalla kävelevää torppariaan avuksi. ”Vartoos, kun käyn ensin kattomassa kontrahattia”, huusi torppari vastaan ja jatkoi matkaansa. (Työmies 3. 6. 1899; Kansan Lehti 29. 8. 1901).

<sup>12</sup> *Vuolijoki*, Lampuotien, torpparien ja mäkitupalaiisten vuokraoloista Hauhon pitäjässä v. 1903, s. 16; *Sama*, Torpparivapautus, s. 9. Ks. myös *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen ..., s. 22.



taa pienintäkin vivahdusta torpparin maksukyvyssä ja vaatia häneltä aina niin paljon vuokraa kuin hän nääntymättä jaksoi suorittaa”.<sup>13</sup> Se oli peukaloruuvi myös kurinpidollisesti sikäli, että kun torppari sai sopimuksen mukaan pysyä torpassaan niin kauan kuin hän ”tarpeenmukaisesti suorittaa velvollisuutensa sekä muutoinkin täyttää tämän kontrahdin ja sen ohessa käyttäytyy siivosti”, ei vuokramiehellä ollut juuri muuta mahdollisuutta kuin käyttäytyä siivosti.<sup>14</sup>

Lakisäädöksistä huolimatta oli vielä vuonna 1912 kaikista torpan ja lampuotitilan vuokrasopimuksista suullisia 30.35 %, joista lisäksi vain joka neljännessä (26.1 %) oli määrätty vuokra-aika. Kirjallisesti tehtyjä juoksevia sopimuksia sen sijaan oli enää verrattain vähän, vain 4.32 %. Kuten sivuilla 30–33 olevasta taulukosta ilmenee, olivat olot epävarmimmat Uudenmaan ja Mikkelin lääneissä, joissa myöskin kiinnitettyjä sopimuksia oli vähiten. Vaasan läänissä taas oli vähiten suullisia, mutta eniten pitkäaikaisia ja kiinnitettyjä sopimuksia.

Warén korosti tutkimuksessaan, että hänen laskelmiensa mukaan herraskartanoiden torppareista oli 80.3 % suullisen tai juoksevan kirjallisen sopimuksen varassa ja siten ”isännän mielivallasta riippuvia”, kun vastaava suhdeluku talonpoikaistiloilla oli vain 25.5 %.<sup>15</sup> Taulukkomme näyttää vahvistavan tätä väitettä, sillä olihan Uusimaa maan tyypillisintä herraskartano- ja Pohjanmaa tyypillisintä talonpoikaisaluetta. Lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että Uudenmaan talonpoikaistilojen torppareista oli vuonna 1912 suullisen sopimuksen varassa 55 %, kun sen sijaan ns. säätyläisvuokranantajien<sup>16</sup> torppareista heitä oli vain 33 %. Koko maan osalta vastaavat suhdeluvut olivat

<sup>13</sup> Warén, *Torpparioloista Suomessa*, s. 184.

<sup>14</sup> Yleensä oli juoksevien sopimusten vuokrasuhde määrätty kestämaan ”kunnes ylössanominen jommalta kummalta puolelta tapahtuu”, ”niin kauan kuin hän (torppari) yllämainitut velvollisuuten täyttää” tai jollakin muulla vastaavalla sanamuodolla. Warén, *emt.*, s. 178; *Hirsjärvi*, *Lohjan historia III*; 1, s. 94.

<sup>15</sup> Warén, *emt.*, ss. 179–81.

<sup>16</sup> Säätyläisvuokranantajiin luettiin v. 1912 tilastossa mm. kaikki ylioppi-lastutkinnon suorittaneet, kansakoulunopettajat, lukkarit yms., jotka eivät olleet varsinaisia talonpoikaismaanviljelijöitä (SVT XXX:6, s. 22).



32 % ja 31 %.<sup>17</sup> Yleensä näyttää siltä, että missä oli paljon säätyläisvuokranantajia, siellä talonpoikaistorppareillakin oli epävarmemmat olot. Mitään selvää korrelaatiota ei kuitenkaan ole. Paikkakunnallinen tapa lieene ollut määräävin; missä kartanotorpparilaitoksella oli vanhat juuret, siellä olot olivat epävarmemmat, mutta missä torpparilaitos oli saanut alkunsa perintöosana annetuista torpista kuten Pohjanmaalla, siellä oli monikymmenvuotinen sopimus tavallisin.<sup>18</sup>

Pappiloiden torpparit olivat ehkä heikoimmassa asemassa. Kirkkoherra voi tehdä sopimuksen vain omaksi ajakseen ja hänen kuoltuaan tai muutettuaan pois oli torpparin tehtävä uusi sopimus uusin ehdoin. Pappiloiden torpparien epävarmoista oloista kirjoitettiin aikanaan hyvinkin paljon sanomalehdissä.<sup>19</sup>

Erikseen on mainittava erilaisten yhtiöiden mailla olleet torpat, joita vuonna 1912 jo oli enemmän kuin säätyläistiloilla. Eniten niitä oli Keski-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa tukkiyhtiöiden ostamilla mailla. Kun yhtiöistä monet olivat ulkolaisia, sai vanha Yrjö-Koskinen vielä aiheen sanoa: "Tällä tavoin syntyy suhteita, jotka muistuttavat Irlannin oloista".<sup>20</sup> Yhtiöiden torppareista oli vuonna 1912 kuitenkin vain 25.4 % suullisen ja 7.7 % juoksevan sopimuksen varassa. Yleisin määrätty vuokra-aika oli 11—25 vuotta.<sup>21</sup>

*Vuokran määrä* oli vaikea määritellä kumpaakin osapuolta täysin tyydyttäväksi, sillä sekä itse maan arvo että vuokrana suoritettujen päivätöiden arvo oli vaikea tarkoin määritellä ja

<sup>17</sup> Ilman Vaasan lääniä olisi talonpoikaistorppien vastaava luku ollut yli 35 %. Warénin päätelmät johtuivat siitä, että hän tutki toisaalta verraten selviä talonpoikaissseutuja ja toisaalta tyypillisiä kartanoseutuja. *Warén*, *emt.*, s. 3.

<sup>18</sup> Esim. *Alanen*, *Etelä-Pohjanmaan historia IV*; 1, s. 298; *Sama*, *Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen...*, s. 16; *Sama*, *Talonperimyksestä Etelä-Pohjanmaalla...* (*Kytösavut IV*), s. 69; *Kaukovalta*, *Hämeen läänin historia I*, s. 96; *Tommila*, *Nurmijärven pitäjän historia II*, ss. 98—99.

<sup>19</sup> *Suometar* 29.11.1861; *Keski-Suomi* 22.2., 21.3. ja 11.4.1888; *Valvoja* 1896, ss. 449—56; *Uusi Suometar* 6.12.1896.

<sup>20</sup> *Uusi Suometar* 18.2. ja 19.2.1902 (*Kalle Kajander* oli lehden toimeksiannosta tutkinut yhtiöiden torpparien oloja).

<sup>21</sup> Ks. myös *SVT XXX*:6, ss. 129—30. Yhtiövuokranantajia olivat mm. Jokioisten kartanot eli silloinen Jockis Gods Ab.

lisäksi vaihteli ajan mukaan.<sup>22</sup> Kun torpparin nautintaoikeuksiin edelleen kuului erilaisia metsän, laitumen, kalaveden ym. käyttö-oikeuksia ja hänen velvollisuuksiinsa kaupunkimatkvoja, parseleja, rahaa ym., oli etujen ja velvoitteiden suhde sitäkin vaikeampi määritellä. Samasta syystä on vaikea myös jälkikäteen tehdä vertailuja vuokrien kohtuullisuudesta.<sup>23</sup> Maanviljelyshallituksen ylitarkastajan vuonna 1904 antaman lausunnon mukaan olivat vuokrat keskimäärin koko maassa 5.7 % maan arvosta,<sup>24</sup> mutta tämäkään lausunto ei ilmaissut muiden nautintojen arvoa. Eri lausunnot poikkeavat niin paljon toisistaan, että mitään ehdottoman varmaa prosenttilukua voidaan tuskin koskaan esittää. Oheinen taulukko antaa todennäköisesti luotettavimman kuvan vuokramäärästä.<sup>25</sup>

Itse päivätyövuokran määrä ei kuitenkaan ollut enempää torpparin kuin maanomistajankaan kannalta niin merkitsevä kuin sen suoritustapa. "Vaikka torpan vero tuskin vastaa sen polttopuiden arvoa", kirjoitti Warén, "on talollisella siitä kuitenkin hyötyä, sillä hänen omilla viljavainioillaan on paljon suuremmat summat kysymyksessä, joiden saanti riippuu siitä, miten

<sup>22</sup> Torpparit valittivat, etteivät saaneet täyttä korvausta työstään, ja vuokranantajat, että torpparien veltot työpäivät vastasivat vain 2/3 rengin päivästä (*Haataja*, Torpparikysymyksemme, s. 483; Komiteanmietintö N:o 4/1914, s. 28). Jos päivätyön arvo olisi stabiili, olisi helppo päästä yksimielisyyteen, kirjoitti Nya Pressens Landtbruksafdelning 22.6.1891. Ks. myös *Kivialho*, Maatalouskiinteistöjen omistajanvaihdokset ja hinnanmuodostus, ss. 126—27. — Osavilja- ja rahavuokrasuhteissa määrittely oli helpompi sovittaa.

<sup>23</sup> Warén, emt. ss. 294 ss.

<sup>24</sup> Uusimaa 30.3.1904, "Maamiespäivät Mäntsälässä".

<sup>25</sup> SVT XXX:7, ss. 5—13, 32 ss. — Nils Grotenfelt laski Mikkelin läänin torppien vuokraksi 1880-luvulla n. 4 % tilan arvosta (Tutkimuksia taloudellisista oloista I, s. 9), mutta Aatto Sirén väitti torpparien joutuvan vuosittain maksamaan keskimäärin 30 % tilansa arvosta (*Sirén*, Torppariliikkeen kehittymisen syitä, ss. 9—10). Myös esim. Laukon häätöjen jälkeen arvioitiin eduskunnan virallisissa papereissa samojen torppien keskimääräiset vuokrat toisaalta 18, toisaalta 72 markkaa hehtaaria kohden (Ks. ao. lukua). Eri arvioinneista ks. myös SVT XXX:7, ss. 58, 70; Komiteanmietintö N:o 4/1914, liite 5; Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, s. 18; Uusi Suometar 18.9.1896; Aamulehti 3.9.1898. — Taulukon lähteet: SVT XXX:7, ss. 5—13, 32, 66, 69, 71, 72.

Yhteenveto vuoden 1912 maanvuokratilaston vuokramäärätiedosta. Luvut koskevat viimeistä saraketta lukuunottamatta päättilan lähellä olevia torppia ja lampuotitiloja.

L ä ä n i	Yhtä peltöhehtaaria kohden oli			Maksetun vuokran suuruus %		Maksettu vuokra + käsirahan korko (5 %) päättilasta etäällä olevien vuokratilojen pääoma-arvosta
	vuokralautakunnan arvion mukaan suoritettu	vuokralautakunnan arvioima	myyntiarvo	"kohtuullisen" vuokran	viljellyn maan pääoma-arvosta "siihen luettuna korvaus kaikista muista vuokramiehen eduista" jos käsirahaa huomioidaan 5 % vuosikorko	
Uudenmaan .....	50: 83	1: 34	718: 06	115.20 %	7.08 %	9.66 %
Turun ja Porin ....	33: 35	18: 86	789: 32	62.17 "	4.22 "	6.24 "
Hämeen .....	39: 08	5: 63	599: 16	85.23 "	6.52 "	8.77 "
Viipurin .....	33: 73	1: 18	682: 88	63.28 "	4.94 "	7.74 "
Mikkelin .....	50: 13	2: 36	477: 88	125.55 "	10.49 "	12.61 "
Kuopion .....	30: 25	17: 10	423: 30	82.90 "	7.15 "	10.12 "
Vaasan .....	18: 80	11: 23	634: 75	44.03 "	2.96 "	3.84 "
Oulun .....	11: 46	120: 30	587: 07	25.79 "	1.95 "	3.67 "
Koko maa	35: 49	27: 14	643: 94	76.67 %	5.39 %	8.28 %

sopivilla ajoilla niitä on hoidettu ja milloin ne korjataan”.<sup>26</sup> Maanomistajalle oli tärkeintä saada riittävästi työvoimaa pellolleen kiireimpinä aikoina ja siitä syystä oli tavallista, että sopimuksissa vaadittiin vuokramieheltä ylipäiviä joko korjuuaikoina tai ”käskettäessä”,<sup>27</sup> mutta jo 1700-luvun lopulla oli kiinnitetty huomiota siihen, että torpparin omatkin viljelykset olisivat tarvinneet työvoimaa juuri silloin.<sup>28</sup> Warénin tutkimissa kontrahdeissa oli 55 %:ssa määräys ylipäivistä ja 39 %:ssa määrätty päivätyöt tehtäväksi ”kesällä”, joten vain 6 % torppareista sai ”kotonaan odottaa sopivinta aikaa heinä- ja elonkorjuulle ja käyttää kaikki työvoiman siihen”.<sup>29</sup>

Ylipäivämääräykset saivat torpparilaitoksen muistuttamaan vanhaa tanskalaista hoveri-järjestelmää, jossa alustalaisella oli rajoittamaton päivätyövelvollisuus. Tästä osoituksena on Warénin siteeraama, miltei paradoksaalinen määräys, jonka mukaan torpasta vaadittiin ”käskyn saatua, tulemaan kartanon talkoisiin niin monella hengellä kuin vaaditaan, ei kuitenkaan useammalla kuin tiluksella löytyy”. Selväsana oli myös toinen Warénin mainitsema, erään hämäläisisännän määräys: ”Aina pitää tulla

<sup>26</sup> Warén, emt., s. 300. — Oikean ajankohdan merkitystä osoittaa Vihdissä v. 1903 käyty oikeusjuttu. Kolme torpparia oli ilmoittanut jäävänsä päiväksi kotiin kauranleikkuuseen ja tulevansa sitten taas normaalisti taksvärkkiin. Isäntä nosti oikeusjutun, jossa torpparit tuomittiin korvaamaan isännän kaurojen variseminen 60 markalla (Työmies 19.12.1903). Ks. myös Gylling, Maanviljelystyöväen taloudellisista oloista Ikaalisten pitäjässä, ss. 35—36, ja Åbo Tidningar 7.11.1840. Huom. myös, että esim. Ilmajoella oli torppa, josta suoritettiin valittamatta 9 viikkopäivää, mutta maatakin oli vastaavasti ja työpäivät suoritettiin säännöllisesti kautta vuoden. Alanen, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 18.

<sup>27</sup> Warén, emt., ss. 276 ss.

<sup>28</sup> Jutikkala, Läntisen Suomen kartanolaitos I, s. 220.

<sup>29</sup> Warén, emt., s. 278. — Vero voitiin määrätä joko suurimmaksi osaksi kesällä suoritettavina työviikkoina taikka kautta vuoden suoritettavina luvultaan määrättyinä viikkopäivinä. Ainakin Itä-Hämeessä veropäivien tekijät erotettiin toisistaan siten, että niitä, jotka asuivat etäämpänä talosta ja sen takia tekivät veronsa määräviikkoina, nimitettiin veromiehiksi, ja toisia päivätyötorppareiksi. Jutikkala, Itä-Hämäläinen kartanoyhteiskunta... (Hämeenmaan II), s. 77.



kun käsketään, ja tehdä määrätty tinki joka laija, ja jolsei tule, niin pois töllistä". Kun eräissä kontrahdeissa lisäksi kiellettiin torpparia menemästä muualle työhön, sai Warén aiheen sanoa, että torppari ei ollut ainoastaan taloudellisesti, vaan myös oikeudellisesti turpeeseen sidottu.<sup>90</sup>

"Määrätty tinki joka laija". Siinä oli ehkä koko järjestelmän kipein kohta, vaikkakin usein unohdettu. Itse Warén piti vielä torpparien hapuilevan ajattelun merkinä sitä, että he eräissä kokouksessa olivat pitäneet tärkeimpänä olojensa parannuksena "jos laki tulisi sellaiseksi, että hevosella ei saa kuorman kanssa juosten ajaa". Kuitenkin Hannes Gebhard totesi vähän myöhemmin, että monin paikoin ei torpparien veroja ole muulla tavoin korotettukaan, kuin juuri vaatimalla kovempaa työtä ja nimenomaan juosten ajoa. "Siinä työvoimain imijäin viattomin keino", kirjoitti Matti Kurikka, sillä nimellinen päivätyömäärä pysyi muuttumattomana, mutta todellisuudessa vaadittu työmäärä kasvoi.<sup>91</sup> Lantakorien suuruudesta, etumiehen hevosenvaihdoista, ojan syvyydestä, leikkuusängen pituudesta yms. syntyi osapuolten kesken monta riitaa ja vaikeimmat ne olivat siellä, missä voudin tai työnjohtajan vallassa oli tulkita työpäivän täysipainoisuus. Samalla ne kasvattivat sitä "torppari-moraalia", jonka mukaan isännän tai voudin edessä tuli nöyristellä, mutta takana pelata vilppiä. Erityisesti urakkavilppi on aihe, josta vanhat torpparit vieläkin mielellään kertovat.<sup>92</sup>

<sup>90</sup> Warén, emt., ss. 278—83. Ks. myös Alanen, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 30; Jutikkala, Läntisen Suomen kartanolaitos II, s. 99; Kumm, Jordhunger och dagsverktorp, s. 52.

<sup>91</sup> Warén, emt., ss. 11, 317; Valvoja 1899, s. 254; Työmies 16. 5. 1899. Ks. myös Jutikkala, emt. II, ss. 207, 223; Talonps. ptk. 1900, I, ss. 307—09; Uusi Suometar 20. 4. 1901; Hämäläinen 18. 3. 1882; Kansan Lehti 13. 10. 1900 ja 16. 9. 1902.

<sup>92</sup> Alanen, emt., s. 34; Vainio, Jokiläänin torpparioloista, ss. 50—53. — Kirjoittajan setä, Otto Rasila, on kertonut erääksi raskaimmaksi päiväkseen sen, jolloin vouti oli kutsunut vieraatmiehet tarkastamaan, kuinka suuren ojatingin eli -urakan voi laittaa. Ojaa ei saanut tulla taksvärkkärien aikaisemmin sopimaa määrää enempää, mutta koko ajan täytyi heilua. "Täytyi jalalla painaa ja käsillä kannattaa, ettei lapio painunut liian pian". Ks. myös Kuusanmäki, Elämänmenoa entisaikaan, s. 82.



Monin paikoin oli käytännössä ns. *käsiraha*, jolla uusi torppari ikäänkuin osti oikeuden torppaan määrävuosiksi.<sup>83</sup> Vuotui-  
nen vuokra jäi silloin pienemmäksi, mutta toisaalta järjestelmä  
vaati alkupääomaa mieheltä, jolla sitä ei läheskään aina ollut,  
ja lisäksi tilanteessa, jossa lainsäädäntökin suositteli vapaavuo-  
sien eli verottomien alkuvuosien myöntämistä.<sup>84</sup>

*Metsänkäyttöoikeus* kiristi torpparikysymystä nimenomaan  
talollisten puolelta. Kun metsän arvo vielä oli vähäinen, anneti-  
tiin torpparille väljempi metsänkäyttöoikeus, mutta kun metsän  
arvo alkoi nousta, halusivat maanomistajat tiukentaa käyttö-  
ehtoja. Missä sopimus oli suullinen tai lyhytaikainen, se kävi  
helposti päinsä, mutta missä aikaisemmin tehty sopimus oli pit-  
käaikainen, siellä maanomistajan oli vaikeampi ajaa tahtoaan  
lävitse. Seuraava taulukko kuvaa tilannetta vuonna 1912.<sup>85</sup>

lääni	vuokra - alueella					
	hylypuun käyttöoikeus %	rajoitettu kotikäyttö %	rajoittamaton kotikäyttö %	myyntioikeus %	oikeus vain vuokra- alueen ulkopuolelta %	ei minkäänlaisia oikeuksia %
Uudenmaan	14.47	29.42	14.54	0.31	37.80	3.46
Turun ja Porin	5.17	25.66	28.79	2.07	26.07	12.24
Hämeen	6.73	35.26	36.16	0.37	17.86	3.62
Viipurin	20.17	28.15	25.21	1.93	10.00	14.54
Mikkelin	15.21	42.38	37.76	0.02	2.55	2.08
Kuopion	13.89	30.99	50.29	0.04	2.78	2.01
Vaasan	5.15	31.26	25.52	4.48	19.54	14.05
Oulun	10.25	25.49	36.48	0.75	9.83	17.20
koko maa	9.60 %	31.19 %	33.71 %	1.45 %	16.03 %	8.02%

<sup>83</sup> Mm. Lounas 26. 1. 1892 käytti uutisessaan sanamuotoa "ostanut...  
Stolberg-nimisen verotorpan 50 vuodeksi" 1000 markalla. Ks. myös *Warén*,  
emt., ss. 134 ss.

<sup>84</sup> Jo vuoden 1734 lain maakaari (16:9) edellytti vapaavuosien määrää-  
mistä, jos vuokramies lähti raivaamattomalle maalle. Ks. myös *Alanen*, emt.,  
ss. 25—26 ja *Warén*, emt., s. 301.

<sup>85</sup> SVT XXX:6, ss. 75, 80, taulu 3. Ks. myös *Warén*, emt., ss. 260 ss.

Rajoittamaton kotikäyttöoikeus oli siis vielä tällöin yleisin. Missä määrin myyntioikeutta on ollut aikaisemmin, on vaikea sanoa, mutta ilmeisesti sitä oli runsaammin, koskapa tyypillisellä pitkien sopimusten alueella, Pietarsaaren kihlakunnassa, oli myyntioikeus lähes joka neljännellä torpparilla.<sup>36</sup> Lyhyiden sopimusten alueilla ehdot olivat tiukemmat, mutta ilmeistä on, että kun aikaisempia oikeuksia supistettiin, vuokramiehet saattoivat tuntea kärsineensä vääryyttä. Etujen ristiriita johti usein myös oikeuksien väärinkäyttämiseen ja suoranaiseen metsänvarkauteenkin, josta kontrakheissa erityisesti varoitettiin ja josta myös sanomalehdissä kirjoiteltiin silloin tällöin.<sup>37</sup>

*Metsästy-*, *kalastus-*, *laiduntamis-* ja *marjastusoikeudet* olivat aikaisemmin olleet verraten vapaat, mutta niitäkin ruvettiin vähitellen supistamaan sitä mukaa kuin niiden arvo tuli merkitsevämmäksi. Luvatonta *kaskenpolttoa* oli aikaisemmin valitettu,<sup>38</sup> mutta kun kaskenpoltto väheni yllättävän nopeasti,<sup>39</sup> ei sillä enää ollut mainittavaa merkitystä torpparikysymyksen kehityksessä. *Tervanpolton* rajoittamiseksi täytyi ainakin Pohjanmaalla jatkuvasti panna kontrahteihin määräyksiä.<sup>40</sup>

*Torpparien sosiaalisesta asemasta* ei sopimuksissa juuri määritetty. Kuitenkin Warén mainitsee räikeimpänä esimerkkinä yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta kirjallisen kontrakhdin, jonka mukaan torpparin oli aina kuljettava "hattu kourassa pytingin rappusten ohi, siihen katsomatta istuiko siellä herrasväkeä vai ei".<sup>41</sup>

Ruotsalainen Kumm kirjoittaa, että oma pelto ei ole antanut yksinomaan leipää, vaan se on antanut myös kansalaisoikeudet. Köyhäkin itsenäinen uudisraivaaja oli täysivaltainen kansalainen, mutta torppari, joka viljeli toisen omistamaa maata

<sup>36</sup> SVT XXX:6, taulut 1 ja 3.

<sup>37</sup> Esim. Suometar 19. 4. 1861; Hämäläinen 27. 12. 1861; Uusi Suometar 6. 8. 1875.

<sup>38</sup> Esim. Kuopion Sanomat 18. 4. 1857.

<sup>39</sup> Vielä v. 1878 arveli Tilastollisen päätoimiston johtaja K. E. F. Ignatius, että "kaskenpoltto tulee vielä vuosisatojen kuluessa kestämaan" (SVT II:3, s. 17).

<sup>40</sup> Alanen, emt., s. 24.

<sup>41</sup> Warén, emt., s. 385. Ks. myös VP 1907, Ptk. II, s. 1140 (Vuolijoki).

ja oli sitoutunut tekemään päivätöitä, kuului "laillisen suoje-  
luksen" alaiseen yhteiseen kansaan.<sup>42</sup> Kartanoseuduilla, missä  
palkattu vouti toimi isännän edustajana ja missä torpparit eivät  
nähtäneet isäntäänsä aina edes sopimusta tehdessään, ero oli luon-  
nollisesti vielä suurempi kuin talonpoikaisseuduilla, missä isän-  
tä ja torppari tekivät työtä rinnan ja usein söivätkin samassa  
pöydässä. Warén esitti kuitenkin tutkimuksessaan useita esi-  
merkkejä siitä auktoriteettivallasta, jonka taloudellinen mahti-  
asema ja ennen kaikkea työnteettäjäsena talonpoikaisellekin  
vuokranantajalle antoi. Siirtymistä rahavuokrajärjestelmään  
vaadittiin sittemmin osaltaan siitä syystä, että sopimus-  
puolten ei tarvitsisi silloin kohdata toisiaan niin usein eikä aina-  
kaan työn teettäjänä ja päivätyöläisenä. Alistussuhde ei kuiten-  
kaan ulottunut ainoastaan työntekoon, vaan isännällä oli van-  
hojen aateliston etuoikeusmääräysten ja palkollissääntöjen mu-  
kaan oikeus valvoa myös torppariensa yksityis- ja perhe-  
elämää.<sup>43</sup>

Tulemme myöhemmin tutustumaan valitteluihin tarkemmin.  
Edellä oleva ylimalkainen selostus kuitenkin jo osoittaa, että  
torpparijärjestelmään kohdistetut arvostelut ja valitukset koski-  
vat pääasiallisesti kolmea kohtaa: vuokrasuhteen epävarmaa  
jatkuvuutta, sopimuspuolten keskinäisten oikeuksien ja velvolli-  
suuksien epämääräisyyttä sekä torpparien alistettua yhteiskun-  
nallista asemaa, joka ei enää soveltunut yhteen uusien humaa-  
nisten ja sosiaalisten aatteiden kanssa. Torpparilaitos oli aika-  
naan syntynyt luonnollista tietä, vieläpä vastannut hyvin tar-  
koitustaan, mutta kun sekä talous- että koko yhteiskuntaelämä  
alkoi 1800-luvun puolivälistä lähtien nopeasti muuttua, se ei enää

<sup>42</sup> *Kumm*, *Jordhunger och dagsverktor*, s. 9. — Tätä vielä verraten myö-  
häistä ajattelutapaa kuvaa Helsingfors Tidningarissa 6. 6. 1864 ollut kirjoin-  
tus, jossa arveltiin torpparijärjestelmän lisäävän irtolaisväestöä ja päädyt-  
tiin ehdotukseen, että avioliittoja tässä kansanosassa olisi ylempien luokkien  
taholta ruvettava säännöstelemään.

<sup>43</sup> *Warén*, *emt.*, ss. 110—11, 376—88. *Jutikkala* mainitsee, että Etelä-  
Suomen herraskartanoissa saattoi olla oma sisäinen lainsäädäntönsä, jonka  
mukaan palkollisia ja niiden mukana myös torppareita rangaistiin (Läntisen  
Suomen kartanolaitos II, ss. 199, 208). Ks. myös vuoden 1902 maanvuokralaki  
(ann. 19. 6. 1902), 43 §, 9—11.

vastannut uusia vaatimuksia, vaan sen luontoistaloudelliset ja patriarkaaliset ominaisuudet alkoivat synnyttää yhä ankarampaa kitkaa uudenaikaistuneessa yhteiskuntakoneistossa. Kun kapitalistinen, yksityiselle pääomalle mahdollisimman suurta tuottoa etsivä ajattelutapa oli päässyt valtaan, täytyi molemminpuoliset edut ja velvoitteet määritellä mahdollisimman tarkalla ja yksityiskohtaisella sopimuksella. Mutta kun sitten kumpikin osapuoli koetti saada sopimuksesta mahdollisimman suuren hyödyn itselleen, johti se sopimusehtojen vastakkaiseen ja ristiriitaiseen tulkintaan ja teki vähitellen koko järjestelmän kestäväksi.<sup>44</sup> Erilaisista oloista johtuen torpparikysymys kuitenkin tuli ajankohtaiseksi eri seuduilla eri aikoina ja erilaisella tavalla.

---

<sup>44</sup> Vrt. *Sorokin*, Aikamme kriisi, ss. 152—53, 176 ("sopimuksellisuuden kriisistä").

# I. Torpparikysymys syntyy

## A. TORPPARIKYSYMYS ITÄMÄSSÄ

### 1. Vastakohtaisuus alkaa pilkistää

Monet torpparijärjestelmän epäkohdat tunnettiin alusta pitäen, vaikka ne eivät pitkään aikaan päässeetkään laajemman keskustelun alaiseksi. Jo 1700-luvulla kiinnitettiin huomiota siihen, että sekä talon että torpan pellot vaativat työvoimaa samaan aikaan ja ehdotettiin mm. torpparijärjestelmän vaihtamista mäkitupalaisjärjestelmään. Samoin kiinnitettiin huomiota epävarman kontrahdin ja päivätyövuokran haittoihin sekä siihen, että kotitorppaansa kiintynyttä vuokramiestä oli helppo pitää alituisen häätöuhan alaisena ja siten vaatia häneltä yhä suurempia työvelvollisuuksia.<sup>1</sup> Antti Chydenius korosti erityisesti sitä tarkoituksettomuudentunnetta, mikä vuokraviljelijällä oli työstään silloin, kun hänellä ei ollut mitään varmuutta eikä aina edes toivoakaan siitä, että saisi jättää raivaamansa torpan omille lapsilleen viljeltäväksi. Mutta siitä on haittaa myös koko maan taloudelle, Chydenius sanoi, sillä epävarmassa asemassa oleva vuokramies tekee työnsä veltosti ja harjoittaa riistoviljelystä pellossaan, jonka viljelyoikeudesta hän ei koskaan voi olla varma muuta kuin vuodeksi eteenpäin.<sup>2</sup>

Vuokraoikeuden epävarmuutta pyrittiin poistamaan edellä mainituilla vuosien 1775 ja 1800 säädöksillä, joilla kirjallinen kontrahti määrättiin pakolliseksi ja joiden mukaan sopimuksen

<sup>1</sup> *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, ss. 220—25; *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, ss. 131—36.

<sup>2</sup> *Chydenius*, Valitut kirjoitukset, ss. 380, 385—87; *Gylling*, *emt.*, ss. 136—37.



oli määrä pysyä voimassa, vaikka päätila vaihtaisikin omistajaa. Olemme kuitenkin jo edellä huomanneet, että suullisia sopimuksia tehtiin vielä vuoden 1900 jälkeen ja että mitkään lakimääräykset eivät suojanneet torpparia silloin, kun isäntä voi kontrahdin nojalla häätää hänet jopa erinäisistä käyttäytymissyistä.

Mitä torpparit itse asiastaan ajattelivat, sitä on vaikea tarkoin sanoa, sillä heillä ei vielä ollut omaa valtiopäiväedustusta ja sanomalehdistön kehittymättömyyden takia heillä ei ollut mahdollisuutta tuoda ajatuksiaan esiin sen kautta<sup>3</sup> eivätkä myöskään taloustieteilijät katsoneet asiaa juuri muuta kuin kansantalouden kannalta. Viranomaisille tehdyt valitukset ja anomukset olivat torppariväestön ainoa keino saattaa ajatuk-  
sensa muissa piireissä tunnetuiksi.

Kun aateliston valta vapauden ajalla heikkeni ja kun Kustaa III vuonna 1772 suoritti ensisijaisesti aatelistoa vastaan tähdätyin vallankaappauksen, alustalaistalonpojat rohkaistuivat ja alkoivat vaatia omistusoikeutta viljelmiinsä. Ensiksi Jokioisissa ja Elimäellä sekä kohta perään Iitin, Nastolan, Sippolan ja eräiden muiden kartanoiden alueilla syntyi levottomuuksia, rettelöitä ja päivätyölakkoja.<sup>4</sup> Varsinkin Jokioisissa, missä oli syntynyt erikoislaatuinen sukuoikeusjärjestelmä, syntyi jo tilojen viljelyoikeuden periytymisestä pitkäjänteisiä oikeusjuttuja.<sup>5</sup> Nämä yritykset valuivat silloisissa oloissa hukkaan, mutta toista sataa vuotta myöhemmin juuri samoilla kartanoalueilla alustalaiset jälleen ryhtyivät taistelemaan oikeuksiensa puolesta.

Varsinaisia torppareita oli 1700-luvun lopulla vielä niin vähän ja niillä kartanoalueilla, missä heitä oli runsaammin, he olivat niin alistetussa palkollisen asemassa, että mitään joukkoliikettä ei heidän keskuudessaan päässyt syntymään. Se anomus, jonka Aulis J. Alasen havainnon mukaan 20 ilmajokelaista talonpoikien takamailla asuvaa torpparia vuonna 1801 teki kuninkaalle pyy-

<sup>3</sup> Ks. *Puntila*, Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa, ss. 462, 466.

<sup>4</sup> *Jutikkala*, emt., ss. 341 ss.; *Sama*, Suomen talonpojan historia, s. 233; *Grotenfelt*, Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja, ss. 218—20; *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat I, ss. 678, 722, III, s. 466.

<sup>5</sup> *Rinne—Jutikkala*, Kartano ja rälssitalonpojat Jokioisissa 1700-luvulla, ss. 168 ss.; *Grotenfelt*, emt., ss. 218—20.

täen päästä kruununtalallisiksi, on ilmeisesti ollut melko yksinäinen tapaus. Anojat olivat raivanneet torppansa korpeen, mutta kun he sitten silminnähtävästi vaurastuivat, uhkasivat kateelliset vuokraisännät häättää vuokramiehensä pois ja liittää valmiiksi raivatut maat takaisin taloihin.<sup>6</sup> Kyseessä oli varsin pitkälle itsenäistynyt, etäällä päätiloista oleva ja vauras yhteisö, mitä osoittaa se, että samat anojat toivoivat myöskin omaa rukoushuonetta. Itse riidan lähtökohtana on kuitenkin saattanut olla niihin aikoihin varsin tuottoisa luvaton tervanpoltto, joka ilmeisesti oli torpparien vaurauden perussyy, mutta samalla sen ajan metsävarkautta.<sup>7</sup>

## 2. Torpparit ja työvoimakysymys

Kartanoalueilla syntyi oma torpparikysymyksensä jo verraten varhain sen seikan pohtimisena, minkälainen työvoima oli yksityisen kartanotalouden kannalta edullisin. Kartanoiden kohdalla torpparijärjestelmä oli nimittäin lähinnä työvoimakysymys. Vanhimmilla kartanoalueilla sekä Ruotsissa että Suomessa ruvettiinkin jo 1800-luvun alussa rajoittamaan torpparien määrää, osittain käyttökelpoisen maan vähyyden takia, mutta osittain myös siksi, että pidettiin kannattavampana ottaa torppien maat kartanon omaan viljelykseen.<sup>8</sup> Jo vuosina 1806—07 oli Eino Jutikkalan laskelmien mukaan torpparityövoimaa suhteellisesti vähiten Turun ympäristössä ja eniten Itä- ja Keski-Hämeessä. Varsinais-Suomessa ja Ala-Satakunnassa kartanoiden päätyövoimana olivat rengit. Myös Porvoon ympäristössä oli suhteellisen vähän torppareita, mutta sitä enemmän muonamiehiä.<sup>9</sup>

<sup>6</sup> *Alanen*, Etelä-Pohjanmaan historia IV, 1, ss. 299—301. Anomukseen ei suostuttu, koska se olisi muuttanut maan luonnon, so. muuttanut perintömaata kruununmaaksi. Ks. myös *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 672.

<sup>7</sup> Prof. Aulis J. Alanen suullisessa lausunnossa 4.3.1958.

<sup>8</sup> Betänkande angående torpareklassens tillbakagång, ss. 30, 34.

<sup>9</sup> *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, ss. 229—58. Vrt. myös uudisviljelymahdollisuudet. SVT XXX:6, taulu 16.

Nähtävästi ensin Ruotsissa syntynyt keskustelu torpparijärjestelmän taloudellisesta kannattavuudesta pääsi meillä täyteen vauhtiin kuitenkin vasta 1840-luvun jälkipuoliskolla, jolloin aikakauslehti *Teknologen* herätti keskustelun torpparijärjestelmän taloudellisuudesta muonamiesjärjestelmään verrattuna.<sup>10</sup> Eräs *Morgonbladetin* kirjoittaja katsoikin, että koska työvoima on maatalouden tärkein tekijä, talousmiesten olisi selvitettävä, millä tavoin torpasta voidaan pysyvästi saada suurin mahdollinen hyöty. Kirjoittajan omasta mielestä pysyvää työvoimanlisäystä ei kuitenkaan voitu saada aikaan muutoin kuin myöntämällä torpparille vastaavia lisäetuja.<sup>11</sup>

Keskustelussa tuotiin esille monia näkökantoja. Eräs kirjoittaja totesi, että pitkät matkat rasittavat liikaa torpparin hevosta, mutta ei kuitenkaan ajatellut asiaa torpparin kannalta, vaan siltä, että matkasta rasittunut hevonen ei pystynyt suorittamaan täyttä päivätyötä.<sup>12</sup> Toinen piti hyvänä sitä intensiivistä pikkuviljelystä, jota torpparit harjoittavat. Hän katsoi, että torppari kiintyy kotiinsa ja työskentelee innokkaasti sen parantamiseksi ajatellen lapsiaan, joille sen jättää perinnöksi. Toisin on laita muonamiehen, jonka perhe kasvaa, mutta tulot eivät.<sup>13</sup> Kolmas piti edellistä pelkkänä filantrooppina. Häätöuhka oli hänen mielestään paras keino, sillä pitkäaikainen varma kontrahti vain kasvattaa laiskureita. Hyvää torpparia ei isäntä hädä, ja jos juoppo tai laiskuri hädätään, ei se ole mitään "heikomman oikeuksien loukkaamista".<sup>14</sup> Neljäs katsoi, että maanomistajat olivat omasta syystään joutuneet turvautumaan epätaloudellisempaan muonamiesjärjestelmään. He olivat asettaneet torppareilleen liian suuret verot ja vaatineet liikaa ylipäi-

<sup>10</sup> Alkuna meillä oli nimim. "Possessionat'n" kirjoitus *Teknologen* 1846, ss. 427—28. Ks. myös *Teknologen* 1847, "Sakregister", hakusana "Statkarlssystemet" alaviitteineen; *H (ildebrandsson)*, En blick på stattorpparsystemet...; *Utterström*, Jordbrukets arbetare, ss. 826—30.

<sup>11</sup> *Morgonbladet* 4. 3. 1847 (N:o 18), "Rörande Finlands Jordbruk". Samantapaisia ajatuksia oli esitetty myös jo Åbo Tidningarissa 7. 11. 1840 ja Helsingfors Tidningarissa 19. 3. ja 29. 3. 1845.

<sup>12</sup> *Teknologen* 1846, ss. 427—28.

<sup>13</sup> *Teknologen* 4. 9. 1847 ja 1848, ss. 161—63, 169, 177.

<sup>14</sup> *Teknologen* 27. 11. 1847.

viä, erityisesti kesällä, minkä vuoksi torpparit rasittuivat liikaa tai eivät edes yrittäneetkään enää täyttää velvoitteitaan.<sup>15</sup>

Sanomalehtikeskustelu taukosi pian, mutta ilmeisesti työvoimakysymyksestä jatkuvasti keskusteltiin muualla, koska se otettiin vuonna 1860 yleisen maanviljelyskokouksenkin ohjelmaan. Vapaaherra A. Wrede arvioi torpparien työn arvon niin alhaiseksi, että maanomistajille olisi edullisempaa, vaikka torpparit maksaisivat vain puolet päivätöittensä nimellisestä arvosta rahana. Hän ei syyttänyt kehityksestä torppareita, vaan vuokranantajia. Hänen mielestään torpparin oli saatava varma pitkäaikainen kontrahti, sillä ”koti ja pysyväinen perhe-elämä, jonka eteen ihminen tietää saavansa uhrata voimansa ja taitonsa, edistyytään erinomaisesti paljo ihmisen hengellistä ja ruumiillista kuntoa sekä ahkeroinen intoa ja kykyä”.<sup>16</sup>

Kokouksen keskusteluja sävytti kulttuurioptimismi, jonka mukaan sivistynyt ja taitava työväki oli maanviljelyksen harjoittamisen ensimmäinen ehto eikä sellaisen saamiseksi ollut muuta keinoa kuin ”lasten opetus hyvin järjestetyissä rahvaan-kouluissa ja lainakirjastoin perustaminen seurakuntiin”. Mutta suojeluspakon alaisenakin työväki oli itse vastuussa vanhuutensa turvaamisesta, mitä osoittaa ehdotus, että työväkeä oli kehoitettava harrastamaan säästämistä säästöpankeissa vanhuutensa turvaksi.<sup>17</sup>

Vuoden 1860 vaiheilla asiaan liittyi *työllisyys*kysymys, joka sittemmin tunnettiin liikaväen kysymyksen nimellä. Eräänä syynä siihen, että työväkikysymys mainitussa maanviljelijäin kokouksessa oli yleensä otettu esille, oli nimittäin se, että seurakuntien erityisesti maanomistajia painava vaivaishoitorasitus oli käynyt liian ankaraksi.<sup>18</sup> Jo kato vuoden 1856 jälkeen oli Kuo-

<sup>15</sup> Åbo Underrättelser 13. 1. 1847; Helsingfors Tidningar 14. 4. 1847. Kaikki kirjoittajat kirjoittivat nimimerkin suojassa, mutta olivat ilmeisesti enimmäkseen tunnettuja suurtilallisia.

<sup>16</sup> Wiidennen Yhteisen Suomen Maanviljelijäin-kokouksen... Toimituksia (ptk.), ss. 50—52.

<sup>17</sup> Em. ptk., ss. 47—49. Vrt. myös s. 57. Optimismin takana oli liberaalinen ajatus, jonka mukaan kannattavaa työtä oli kylliksi tarjona kaikille sitä haluaville. *Federley*, R. A. Wrede, s. 170.

<sup>18</sup> Em. ptk., ss. 38, 47.



pion Sanomissa toivottu, että tilalliset ottaisivat enemmän torppareita, jotta sekä viljelykset laajenisivat että rasituksena elävät loiset vähenisivät.<sup>19</sup> Vuonna 1864 Helsingfors Tidningar uudisti vanhan torppari-muonamieskysymyksen siinä muodossa, kumpi tuotti vähemmän muiden rasituksena elävää köyhälistöä.<sup>20</sup> Varsinaisesti liikaväestökysymys tuli esille kuitenkin vasta, kun Kuopion läänin kuvernööri virkakertomuksessaan vuodelta 1867 valitti lääninsä joutoväen paljoutta.<sup>21</sup> Mutta kun kuvernööri yhtenä parannuskeinona esitti muonamiesten lisäämistä, kiirehti sanomalehti Hämäläinen selittämään, että rengin ja muonamiehen palkka on tarkoitettu vain yhtä miestä varten ja että maanomistaja joutuu elättämään sellaisen miehen perhettä vaivashoidon kautta. Sellaisessa pääomaköyhässä maassa kuin Suomi ei kirjoittajan mielestä voinut löytää sen sopivampaa työväkijärjestelmää kuin torpparit, jotka omilla viljelyksillään elättävät perheensä ja lisäksi raivaavat uutta peltoa.<sup>22</sup>

Vielä vuonna 1883 käsitteli Satakunnan maanviljelysseura kysymystä torppari- ja muonamiesjärjestelmien eduista. Seura katsoi tällöin, että vaikka yksityistaloudelliselta kannalta saatetaankin olla eri mieltä, yleiseltä kannalta on kuitenkin maahan kontrahdilla kiinnitetty torppari luotettavampi ja töissään huolellisempi kuin muonamies.<sup>23</sup>

### 3. Torpparien puolestapuhujia

Torpparijärjestelmää yksinomaan ekonomiselta kannalta katsovissa kirjoituksissa pidettiin torpparia pelkkänä työnteki-

<sup>19</sup> Kuopion Sanomat 18.4.1857. Ks. myös Suometar 23.12.1859 (Iitti) ja Hämäläinen 9.1.1863 (Hattula).

<sup>20</sup> Helsingfors Tidningar 6.6. ja 7.6.1864.

<sup>21</sup> Tilastollinen päätoimisto, Kuopion läänin kuvernöörinkertomus vuodelta 1867, ss. 134—36.

<sup>22</sup> Hämäläinen 5.8.1869. Ks. myös Oulun Wiikko-Sanomien 20.7.1861 ja Helsingfors Tidningar 4.11.1865.

<sup>23</sup> Aamulehti 7.7.1883 — Hämäläis-osakunnan kokouksessa 1.11.1886 oli keskustelukysymyksenä köyhyyden syyt. Torpparikysymystä kosketteli tällöin vain yliopp. Renqvist arvellen, että kun maa oli harvojen käsissä, nämä voivat pitää palkat alhaisina ja torpparien olot epävarmoina. (Hämäläis-osakunnan pöytäkirjat 1886—1890, Helsingin yliopiston kirjasto).



jänä, jonka pitämisen taloudellisuudesta oli kysymys. Joskus tosin ajateltiin torppareita myös yhteiskunnan osana, kuten Åbo Underrättelser, joka vuonna 1844 vakuutti, että pitkäaikaisella kontrahdilla maahan kiinnittyneet torpparit ovat yhteiskunnan turvallisuuden kannalta luotettavampia kuin irralliseen teollisuustyöväkeen verrattavissa olevat muonamiehet. Suurtila, jossa on paljon muonamiehiä ja renkejä, on kuin teollisuuslaitos, jonka työväki helposti yhtyy kapinaan, kirjoitti lehti.<sup>24</sup> Samaan kapinauhkaan viittasi myös Hämäläisen kirjoittaja vuonna 1860 eli samana vuonna kuin edellä mainitussa maanviljelys-kokouksessa keskusteltiin suojeluspakon haitoista. Kirjoittaja piti arveluttavana sitä, että vanha patriarkaalinen isäntä-pal-kollissuhde oli häviämässä ja että tilalle oli syntymässä erityinen työväestö omine, työnantajille vastakkaisine intresseineen. Kirjoittaja lohduttautui kuitenkin sillä, että uuden, varsinaisen "työväensäädyn" syntymiseen ei riittäisi yksi vuosisata.<sup>25</sup>

Yhteiskunta oli jo muuttumassa ja tämä muuttuminen huomattiin, mutta useimmat katsoivat asiaa maanomistajan ja yhteiskunnan kannalta pitäen "yhteisen kansan" laillista suojelusta luonnollisena ja suotavana.<sup>26</sup>

Varhaisimpia torpparin kannalta asioita katsovia julkisuuteen tulleita ajatuksia on varmaan Borgå Tidningissä vuonna 1842 julkaistu "Vanhan kartanonvoudin" kirje, joka kuitenkin silloiselle ajalle vielä outona jäi yleisempää huomiota vaille.<sup>27</sup> Ajatus siitä, kuinka moni torppari Suomessa kunakin puolipääs-tonpäivänä saattoi joutua kodittomaksi, kun hänen oman isäntänsä yksi ainoa mahtikäsky jo voi ajaa kodeistaan monia, oli saanut tämän kolmekymmentä vuotta voutina toimineen miehen tarttumaan kynään. Tosin torpparit usein ovat köyhiä ja maksukyvyttömiä, hän myönsi, mutta isännät eivät tajua sitä, mitä torpparille merkitsee joutua kartanon töihin juuri parhaana korjuuaikana ja palkata omille pelloilleen vierasta työvoimaa. Epävarman kontrahdin varassa oleva torppari ei liioin edes yritä

<sup>24</sup> Åbo Underrättelser 20. 4. 1844.

<sup>25</sup> Hämäläinen 5. 1. ja 13. 1. 1860.

<sup>26</sup> Ks. myös Suometar 16. 8. 1861 (Itistä).

<sup>27</sup> Borgå Tidning 16. 2. 1842.

parantaa tilansa tuottavuutta. "Olen kuullut monen sanovan, että on parempi nukkua kuin tehdä työtä yli sen mitä välttämättä vaaditaan, sillä kaikesta siitä tulee vain veroa lisää", sanoi vouti lisäten, että kun tällaisia ajatuksia hänelle esitettiin, hän ei kartanon edustajana koskaan ollut voinut vastata niihin mitään.<sup>28</sup> Pitkäaikainen, 30—50 vuoden kontrahti oli hänen mielestään paras keino torpparien talouden kohottamiseksi. Toinen keino olisi ollut vapauttaa torpparit päivätyövelvollisuudesta ja siirtää viljaverolle. Veroviljoilla voitaisiin palkata vakinaisia renkejä ja torppari saisi tehdä työtä omalla pellollaan. Tätä isännät eivät kuitenkaan hyväksy, arveli vouti, sillä ylipäivät jäisivät silloin pois ja rengit tekisivät ke-sälläkin vain kuusi päivää viikossa.

Vanhan voudin ajatukset jäivät pitkäksi aikaa yksinäisen suden huudoksi julkisuudessa, mutta varmaan asioista keskusteltiin eri tahoilla, koskapa eräs tilanomistaja muutamaa vuotta myöhemmin katsoi tarpeelliseksi huomauttaa, että torpparien muka huonoja oloja koskevat väärät kuvitelmat perustuivat kahteen erheelliseen olettamukseen: siihen, että maanomistajilla ei olisi lainkaan tervettä järkeä ja hyvää tahtoa, sekä siihen, että työntekijä aina ja joka tilanteessa on se, joka saa kärsiä.<sup>29</sup>

Sanomalehtikeskustelun luonnetta määräsi se, että voimakkaampi ruotsinkielinen lehdistö edusti ylempiä yhteiskuntaluokkia. Toisin oli laita aloittelevan suomenkielisen lehdistön, joka pohjimmaltaan nojautui suomenkieliseen rahvaaseen. Suometar tarttui kohta alkuvaiheissaan työntekijäin oikeuksiin korostaen jo vuonna 1847 sitä, että työväkikään ei ole mitään puoli-ihmisiä, joita vallanpitäjät saavat mielin määrin orjuuttaa omaa hyvinvointiaan lisätäkseen.<sup>30</sup> Täten Suometar puuttui myös jo työntekijäpuolen sosiaaliseen asemaan, jota ei edes Vanha vouti ollut

<sup>28</sup> Että torpan parantaminen usein johti veronkorotukseen, osoittaa mm. Rautalammin pappilan tapaus v. 1861. W. Manninen nimittäin joutui puolustamaan tapahtuneita veronkorotuksia ja perusteli niitä sillä, että koska 10 kappaa ruista kylvävät torpat pystyivät maksamaan saman veron, mitä isommiltakin oli ennen vaadittu, täytyi näiden isompien torppien veron olla liian alhainen. Suometar 25. 10. ja 29. 11. 1861.

<sup>29</sup> Teknologen 27. 11. 1847 (N:o 49).

<sup>30</sup> Suometar 23. 2. 1847 (N:o 8), Kotimaalta.

kosketellut. Torpparin asemaa isäntäväkeensä nähden kuvasti vielä tarkemmin Suomettarelle lähetetty neuvo, miten torppanmiehen "pitää oleman ja ei oleman".<sup>31</sup> "Olkaatte uutterat ja sukkelat töissänne niinkuin jänikset ja oravat, vaan ei itse-luvalliset isäntäinne maita ja halmeita syömään niinkuin jänikset, eikä vihaisesti tiukkuvaiset niinkuin oravat kuusessa. Olkaatte aikaisin työssä aamulla isäntänne kartanolla niinkuin kukot, vaan elkäätte huutako ja toruko keskenänne niinkuin kukot. Olkaatte isännillenne uskolliset niinkuin koirat, mutta ei silmän palvelijat niinkuin koirat, elkäätte myöskään kulkeko isäntienne edellä niinkuin koirat, kuin heidän seuroissansa liikutte", sanottiin ohjeessa, "niin ... isäntänne ovat teille tyytyväiset".

Näissä ohjeissa kuvastui selvästi torppari isännän ehdottoman käskyvallan alaisena, mikä Etelä-Suomen kartanoalueilla oli koko järjestelmälle tyypillistä. Pohjanmaalla suhde oli tasaveroisempi, minkä eräs, ilmeisesti liminkalainen kirjoittaja huomasi jo vuonna 1857, mutta "niin luonnotonta torpparien orjuutta" kuin mitä Etelä-Suomen kartanoissa esiintyi, ei hänkään pitänyt hyväksyttävänä. Kirjoittaja suositteli pitkää vuokra-aikaa, mutta ei rahaveroa, "sillä työmiehethän torppareiksi rupeevat". Erityisesti on huomattava saman kirjoittajan ajatus siitä, että ennen kuin oloja voitaisiin ryhtyä korjaamaan, täytyisi joidenkin oppia saaneiden "alentaa mielensä ja astua ajatuksilansa tutkimaan ja katselemaan torpparienkin matalain majain etuja ja parasta".<sup>32</sup>

Kuluikin enää vain kolme vuotta, kun nuori Yrjö-Koskinen puuttui asiaan, vaikkakin vielä enemmän humanistina kuin yhteiskuntareformaattorina. Kun torppari saa pysyä torpassaan vain niin kauan "kuin hän on tilanhaltijalle kuuliainen ja varsin mieleen" ja kun isäntä "milloin ikinä mielensä tekee, voipi ajaa torpparinsa maantielle ja korjata puoleensa kaiken sen työn, minkä työmies on vuosikausien kuluessa käyttänyt töllin vilje-

<sup>31</sup> Suometar 7.12.1855 (N:o 49). Nimim. C. A. A. vastasi siinä hiukan ivamielessä "Torppanmiehelle", joka 26. 10. oli antanut elämänohjeita nuorille miehille, miten pitää "oleman ja ei oleman".

<sup>32</sup> Kuopion Sanomat 2. 5. ja 9. 5. 1857.



lykseen”, on se olotila, jonka oikea nimi on orjuus, kirjoitti Yrjö-Koskinen vuonna 1860.<sup>33</sup>

Tässä kirjoituksessa näkyy myös se ero, mikä sittemmin jatkuvasti näkyi suomalaisten ja ruotsalaisten kannanottojen välillä. Kun Helsingfors Dagbladissa, lehden kertoman mukaan ”eräs taitavimmista maanviljelijöistämme” vaati torpparilaitosta kokonaan hävitettäväksi ja tilalle asetettavaksi vaikkapa tarpeen tullen ulkomailta tuodut rengit ja päivätyöläiset, kirjoittaja tarkasteli asiaa pelkästään maanomistajan yksityisenä talouskysymyksenä.<sup>34</sup> Yrjö-Koskinen sen sijaan perusti ajatuksensa siihen sosiaaliseen vaatimukseen, että palkollisluokkaan kuuluvallakin ”täytyi olla oikeus luoda oma perhe” ja perustaa pysyvä koti perheen asuinsijaksi.<sup>35</sup>

Torpparin olotilan epävarmuudessa näkivät monet muutkin pahimman epäkohdan. ”Niiton vakuutuksetta ei kenkään kylvä... Ei kenkään uskalla säästettyjä rahojansa menettää maansa parantamiseksi, asun- tai talossa muita tarpeellisia huoneita rakentaissaan ja autioita rämeitä ja synkkiä saloja viljellessään, jos hänen tulee peljätä vaivansa ja kulunkinsa hukkaan menoa”, kirjoitettiin.<sup>36</sup> Varmaa pitkäaikaista kontrahattia pidettiin parhaana parannuskeinona,<sup>37</sup> mutta yhä useammin vaadittiin myös jo sitä Vanhan voudin esittämää parannusta, että veron tuli olla määräsuuruinen ilman epämääräisiä ja milloin tahansa vaadittavia ylipäiviä.<sup>38</sup>

Erityisen sisältörikkaassa ”Mikon ja Tommin keskustelussa” vuodelta 1865 kirjoittaja<sup>39</sup> korosti vakinaisen maanhallinnan tar-

<sup>33</sup> Mehiläinen, syyskuu 1860 (*Yrjö-Koskinen, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I*, ss. 287–88). Yrjö-Koskisen sosiaalisesta ajattelutavasta ks. myös *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 154.

<sup>34</sup> Helsingfors Dagblad 27. 3. 1862.

<sup>35</sup> *Yrjö-Koskinen, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I*, s. 287.

<sup>36</sup> Suomen Julkisia Sanomia 5. 3. 1857.

<sup>37</sup> Esim. Suometar 25. 10. 1861 (Rautalammit).

<sup>38</sup> Esim. Otava 7. 3. 1862.

<sup>39</sup> Suometar 11. 7. 1865. Tämäkin neliosainen kirjoitussarja oli varustettu merkinnällä ”Lähetetty”. Kirjoittajan henkilöllisyyden selville saaminen olisi kiintoisaa, mutta siihen on tuskin enää mahdollisuutta. Kirjoittaja voisi olla jopa itse Yrjö-Koskinen, jonka eräs artikkeli oli vähän aikaisemmin (17. 5. 1865) julkaistu ”lähetettynä”, mutta tyyli ja sanasto eivät anna siitä varmuutta.

peellisuutta, mutta esitti lisäksi, että olisi siirryttävä kokonaan rahavuokraan. Vain siten oli mahdollista määritellä tarkka vuokra ja torppari saisi tehdä vapaasti työtä omalla maallaan. Lisäksi poistuisi sekin kohta, ”joka nykyisessä torpparilaitoksen järjestyksessä on pahin ja surkein, eläinten rääkkääminen, ettei torppareiden tarvitseisi aamusilla ajaa hevosillansa monet virsat ja olla kuitenkin paikalla kello 3 à 4 aikana, jonka perästä useasti kiusataan ilman mitään säästöä, jos uupuu, niin uupukoon, koko pitkät kesäisetkin päivät, että vaan aamiairuoka-aika annetaan tunti ja päivällisaikaa toinen eli korkeintaan 1½, tuonne kello ½ 9 ja 9 asti iltasella, jonka perästä vielä väsytyt hevosraiskat saavat virstoittain juosta ennen kuin viimeinkin pääsevät muutamaksi tunniksi levähtämään ja ruokaansa (laimumelta) hakemaan”.

1860-luvun alkuvuosina torpparijärjestelmän eri puolista keskusteltiin sanomalehdistössä olosuhteisiin katsoen varsin runsaasti, mutta kun vuonna 1864 oli annettu torpanvuokrausta koskeva asetuspykälä, jossa mm. määrättiin ”joku vissi ja todellinen” vuotuinen vuokra pakolliseksi, keskustelu laimeni vuosikausiksi. 1870-luvun alussa uusi jyväsyläläinen Keski-Suomi vaati parannuksia vuokraehtoihin ja käsirahan poistamista.<sup>40</sup> Eräs Uuden Suomettaren kirjoittaja vaati, että laissa oli säädettävä määrätty vuokra-aika ja myös määrätty vuokrataksa kutakin vuokrattua tynnyrinalaa kohden.<sup>41</sup> Enemmän asiasta kirjoitti kuitenkin taas vasta Keski-Suomen ”Jussi Kanervainen” ”Ilta-pakinoissaan” saman vuosikymmenen lopulla.

”Jussi Kanervaisen” kirjoitusten takana oli tieto siitä, että sekä torpparit että isännät yleensä antoivat kaikenkirjavien ”nurkkasihteerien” laatia kirjalliset kontrahtinsa, jolloin niistä helposti tuli epäasiallisia ja lain vastaisiakin.<sup>42</sup> Tällaista tapahtui varsinkin Keski-Suomessa, missä torppia oli paljon, mutta ku-

<sup>40</sup> Keski-Suomi 18. 11. ja 25. 11. 1871.

<sup>41</sup> Uusi Suometar 6. 8. 1875. Vrt. myöhemmin käsiteltäviä torpparikokousten toivomuksia v. 1906.

<sup>42</sup> Keski-Suomi 30. 1. 1878. Samaan aikaan (29. 9. 1877—30. 3. 1878) oli lehdessä myös pitkä ”tarkoituksellinen kertoelma” tällaisen nurkkasihteerin toimista.



takin vuokranantajaa kohti kuitenkin niin vähän, että mitään suurkartanoiden painettuja kontrahtikaavoja ei oltu otettu käytäntöön. Kirjoittaja itse antoi samassa yhteydessä ilmeisesti ensimmäiset julkiset, vaikkakin vielä suhteellisen ylimalkaiset kontrahdinteko-ohjeet.<sup>43</sup> Pisin vuokrakausi, hän neuvoi, on 50 vuotta tai elinkausi, joten perinnöllinen sopimus on laitton. Sopimus on tehtävä kirjallisesti, kiinnitettävä ja kiinnitys lisäksi uudistettava joka kymmenes vuosi. Edelleen hän korosti sitä, että sopimuksessa on määriteltävä tarkka vuotuinen vuokra sekä sen maksutapa.

Kaikki tässä mainitut torpparien olojen parantamista tarkoittaneet kirjoitelmat olivat ylempien yhteiskuntaluokkien taholta lähteneitä. Ne olivat humanistisia yrityksiä vedota vuokranantajien hyvään tahtoon ja ihmisyyteen, mutta niissä ei vielä vakavasti otettu huomioon sitä mahdollisuutta, että torpparit lähtisivät itse joukkoliikkeiden avulla asiaansa ajamaan. Mutta ennen kuin lähdemme näitä joukkoliikkeitä ja siis varsinaista yhteiskunnallista torpparikysymystä<sup>44</sup> käsittelemään, palaamme vielä erääseen "Mikon ja Tommin keskusteluun".

#### 4. *Torpparien itsenäistämisajatuksia 1860-luvulla*

Edellä on jo kerrottu Ilmajoen torpparien pyrkimyksestä päästä yksityisistä vuokranantajistaan riippumattomiksi. Samantapaisia ajatuksia torpparien saattamisesta riippumattomiksi välähtää siellä täällä sanomalehtikirjoituksissakin.<sup>45</sup> Mutta täsmällisimmin ja suorastaan profeettallisen selvästi torpparien itsenäistämisen tarpeen näki jo aikaisemmin mainitsemamme "Mikon ja Tommin keskustelun" tuntematon kirjoittaja vuonna 1865.<sup>46</sup>

<sup>43</sup> Keski-Suomi 2. 2. 1878. Ks. myös Keski-Suomi 15. 2. ja 29. 2. 1880.

<sup>44</sup> Vrt. Kuusi, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike, s. 13.

<sup>45</sup> Kuitenkin lähinnä vapaamman tilusjaon muodossa, so. toivona, että maanjako saataisiin vapaammaksi ja että torpparitkin siten voisivat saada oman pienen palstansa. Suometar 24. 11. 1848 ja 4. 12. 1865; Suomen Julkisia Sanomia 5. 3. 1857; Hämäläinen 27. 12. 1861; Uusi Suometar 27. 6. 1873.

<sup>46</sup> Suometar 10. 7. 1865.

Kaikkea edistystä harrastava Mietttilän Tommi selosti tässä keskustelussa ajatuksiaan vanhoilliselle Vanhalan Mikolle. Hän kertoi havainneensa, "että mitä pienempiin osiin ovat maat jaetut, sitä huolekkaammasti ovat maat tulleet viljelyksi ja metsät hoidetuksi ja samassa suhteessa myöskin levennyt irtonaista väkeä vähemmän... Monta torppaa esim., joita vaan ei kovin verolla rasiteta, nähdään hyvässä voimassa ja maatilkkunsa hyvässä viljelyksessä, ainoastansa vaan sen tähden, että pienet tiluksensa ovat hänen opettaneet ahkeruuteen ja säästäväisyyteen. Ja siis niiden havainnoiden mukaan mitä minä olen tullut käsittämään maan jaon vaikutuksista maanviljelyksen ja metsänhoidon parannuksiin, sekä irtonaisten kansan vakaantumiseen paremmalle kannalle ja sivistyksen pohjalle, niin minä puolestani toivon, että kaikki kruunun tilat jaettaisiin niin pieniin osiin, missä tarvis vaatisi, kuin suinkin peltomaata ja puumetsää sekä karjanlaidunta talon tarpeeksi nähtäisiin löytyvän, ynnä kaikki torpparit, jotka eivät ole talonviljelysten tiellä, erotettaisiin ominaiseen maansa viljelykseen."

Mikko on kuunnellut Tommia puolitorpuksissa, mutta havahtuu tämän viimeiseen lauseeseen. "Johan herra alkaa piruja saarnaamaan, että muka torpatkin taloiksi tehtäisiin", kiivastuu hän, "...mutta siihen en minä suinkaan myönnä, eikä maar muutkaan... Yhtäähän se olisi, jos suorastansa ryöstettäisiin minun kukkarostani rahaa eli aitamani rukiita, sillä maatkin ovat jo iki-ajoista saakka kulkeneet perintönä minulle."

Tommi ei hämmästy Mikon kiivastusta. "Sillä kaikkihan sellaiset saarnat, jotka koskevat jotakin etusuuksien vähentämistä, eivät kuulu asianomaisille ainoastansa kummalta, vaan ne ovat niin terävät, että viiltävät luita myöten; ja ne ovat saarnat, että niiden korvat eivät koskaan ole kuurot, joihin ne sattuvat," sanoo Tommi jatkaen, että Venäjälläkään saarnat maaorjien vapauttamisesta eivät suinkaan olleet mieluisia näiden omistajille ja että Amerikassa sellaisista saarnoista syttyi sota.

"Se on järkeään toinen asia orjien kanssa", epää Mikko, "mutta... joka ei tahdo olla torpparina, menköön pois." Mutta Tommi jatkaa, että vaikka Suomen torpparit eivät olekaan varsinaisia orjia, niin itse asiassa eivät paljon muutakaan, sillä minnekä he muuanne menisivät, kun köyhää perhettä on vietävä eteenpäin ja elätettävä ja irtainta väestöä jo muutenkin on liian paljon ansiomahdollisuuksia etsimässä. Kummassakin, sekä orjuudessa että torpparijärjestelmässä, on kysymys toisen ihmisen mielivaltaan alistettujen ja sorrettujen ihmisten auttamisesta sekä toisaalta sellaisten yksilöllisten etuoikeuksien vähentämisestä, joita toiset ihmiset ovat "lain suojeluksella" nauttineet. Mutta ne, jotka täten "lain suojeluksella" ovat nauttineet määrättyjä, heidän esi-isiensä heille aikanaan hankkimia etuisuuksia,

pitävät hirmuisena vääryytenä, jos tämä sama laki muutetaan sille kannalle, että heidän etujaan vähennetään ja tasataan muidenkin nautittavaksi. Luojan lakien mukaan se ei kuitenkaan ole väärin, "sillä eihän maa ole luotu paremmin yhden kansajäsenen osaksi suu-remmassa määrässä kuin toisenkaan, eikä yhtä hiellänsä ja väellänsä ketään elättämään ja rikastuttamaan." Voimakkaammat ovat ottaneet lakimääräisiä etuja itselleen, mutta voihan käydä niin, että vahvemman voimat raukeevat ja silloin heidän luulotellut oikeutensa ovat "vaan turha unelma". Ja mitä perintöoikeuteen tulee, niin täytyy kai torpparillakin olla jonkinlainen oikeus raivaamiinsa ja viljelemiinsä tiluksiin, lisää Tommi viitaten täten siihen "kahden omistamus-periaatteeseen", joka noihin aikoihin oli jo vakiintunut Irlannissa ja jota meilläkin sittemmin erityisesti sosialistit korostivat nimittäin, että sekä maapohjan omistajalla että sen raivaajalla ja viljelijällä on kummallakin oma omistusoikeutensa maahan.<sup>47</sup>

Edellä selostettu "Mikon ja Tommin keskustelu" merkitsee nähdäksemme eräänlaista ajallista merkkipaalua torpparikysymyksen kehityksessä. Vanhoillisia maanomistajia edustavan Mikon sanoissa ilmenee selvästi sama ajatus kuin Vehniän tirehtöörin uusia verojaan samoina vuosina valittaville torppareilleen antamassa vastauksessa: "Ettehan te orjia ole, muuttakaa pois".<sup>48</sup> Mutta uusi aikakausi oli alkamassa ja Tommin sanoissa tulevatkin jo esille tärkeimmät niistä väitteistä, joita torpparikysymyksen yhteydessä myöhemmin esitettiin sekä puolesta että vastaan. Tommi toteaa, että maanomistajat tulevat vetoamaan lailliseen omistusoikeuteensa, mutta myös sen, että lakisääteiset oikeudet ovat muuttuvaisia ja yhteiskunnassa vallitsevista voimasuhteista riippuvia. Hän viittaa siihen "perintöoikeuteen", joka torppareilakin täytyi olla esi-isiensä raivaamaan maahan, ja hän tajuaa myös sen, että asiassa ei päästä ratkaisuun ilman ankaraa taistelua.

Mutta keskustelu osoittaa samalla, että taustalla oli jo jotakin muutakin kuin pelkkää ekonomistista tai humanista ajattelua. Aikaisemmin mainittu Ilmajoen torpparien anomus jo osoitti, että torpparit saattoivat tarpeen tullen yhtenä miehenä esittää vaatimuksiaan. Juuri vuonna 1865 syntyi Ilmajoella jäl-

<sup>47</sup> Vrt. s. 206.

<sup>48</sup> *Kuusanmäki*, Elämänmenoa entisaikaan, s. 75.



leen talollisten ja torpparien välillä talvihaudan rakentamisesta riita, jonka yhteydessä torpparit lähettivät edustajansa valittamaan jopa Pietariin saakka,<sup>49</sup> ja edellisenä vuonna oli samanlainen riita syntynyt Tammelassa kansakoulun rakentamiskysymyksen yhteydessä.<sup>50</sup> Kummassakin tapauksessa oli kysymys maata omistamattomien torpparien velvollisuudesta ottaa osaa yhteisiin rasituksiin. Kun talolliset muuallakin samaan aikaan toistuvasti korostivat sitä, että torpparit olivat vapaita kaikista julkisista rasituksista, ennen kaikkea vaivaishoitokuluista ja hollikyydistä,<sup>51</sup> ja kun lisäksi oli olemassa perinnäinen isäntä-palkollis-suhde, näyttää maanomistajan ja vuokramiehen välinen luokkaero ja samalla myös torppariväestön luokkatietoisuus jo olleen heräämässä. Torppariväestön jäseniä yhdistivät samat yleiset tunnusmerkit, sama oikeudellinen asema, sama yhteiskunnallinen arvostus, samantapaiset velvollisuudet päivätyöntekijöinä yms., jotka kaikki eroittivat heidät muista yhteiskuntaryhmistä ja ennen kaikkea heidän yhteisestä vastakohdastaan, vuokranantajista.<sup>52</sup>

Jaakko Forsman on sosialismin leviämistä maaseutuväestön keskuuteen tutkiessaan todennut, että maanomistajien ja torpparien välillä oli ollut vastakohtaisuutta ennenkin, mutta että se alhaisen taloudellisen kehityksen takia oli pysynyt piilevänä, pinnan alla. Luontoistalouden aikana olivat elintavat kummankin keskuudessa olleet samankaltaiset, mutta siirtyminen rahatalouteen synnytti eron elintavassa ja muutti vastakohtaisuuden aktuaaliseksi. Forsman pitää maakaupan vapautumista vuonna 1859 tässä suhteessa taitekohtana. Alanen on tosin osoittanut, että tämä vapautuminen jo oli seurausta maaseudun tarpeiden kasvamisesta, mutta joka tapauksessa paremmat tavaransaanti-mahdollisuudet synnyttivät uusia tarpeita ja siten myös rahan tarvetta molemmin puolin. Vaatimusten noustessa nousi talou-

<sup>49</sup> Suometar 10. 2. 1865; *Alanen*, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., ss. 672—73.

<sup>50</sup> Suometar 12. 6. 1864.

<sup>51</sup> Esim. Suometar 23. 12. 1859 (Iitti) ja 1. 9. 1863; Otava 25. 4. 1862. Ks. myös Uusi Suometar 24. 4. 1871.

<sup>52</sup> Vrt. *Sorokin*, What is a Social Class, ss. 87—88; *Weber*, Class, Status, Party, s. 64; *Kuusi*, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike, ss. 14—15.

dellisten etujen ristiriita korostetusti esille ja lisäsi vastakohtaisuutta.<sup>20</sup> Tarvittiin oikeastaan vain, että torpparit pääsivät kiinteämpään kosketukseen keskenään, niin he olivat valmiit jo taistelemaan yhdessä yhteisten oikeuksiensa ja vaatimustensa puolesta. Tiedoitustoiminnan ja erityisesti sanomalehdistön kehitys teki mahdolliseksi tällaisen kiinteämmän keskinäisen kanssakäymisen, mutta siellä missä torppareita oli paljon samalla seudulla ja missä heitä muista yhteiskuntaluokista eroittavat piirteet muutenkin näkyivät selvempinä, keskinäinen yhteistoiminta ilmeni jo verraten varhain näkyvästi.

## B. JOKIOISTEN TORPPARILIIKE

### 1. *Kontrahtirovasti Granfeltin valtiopäiväanomus*

Lounais-Hämeessä, Tammelan emäseurakunnassa, oli kaksi kappelikuntaa, Jokioinen ja Ypäjä, joissa torppariväestöä oli suhteellisesti enemmän kuin missään muualla koko maassa.<sup>1</sup> Täällä myös varsinainen torpparikysymys sai alkunsa.

Kartanonkylän kartanon Ypäjällä omisti pietarilainen kollegioneuvos von Ganger, joka kuitenkin vuonna 1866 vuokrasi koko tilan asessori Winterille. Uusi isäntä määräsi torppareille uudet kontrahdit ja samalla niin raskaat verot, että vain muutama niihin suostui. Muille isäntä antoi häätökäskyn, jolloin häätökäskyn saaneet valittivat asiasta emäseurakunnan, Tammelan, kirkkoherra A. E. Granfeltille. Pidetyssä kirkonkokouksessa uudet kontrahtiehdot todettiin ylettömän ankariksi, mutta kun isännällä oli puolellaan laillinen häätöoikeus, ei kirkonkokous voinut asialle enempää. Todellisuudessa kuitenkin vain yksi torppari lienee lopulta joutunut häädetyksi.<sup>2</sup> Asia jäi kytemään

<sup>20</sup> *Alanen*, Maakaupan historia, ss. 204 ss.; *Forsman*, Mistä syystä sosialismi levisi Suomen maalaisväestön keskuuteen, ss. 11—12, 19—22, 37.

<sup>1</sup> Ks. ss. 30—31, 101.

<sup>2</sup> *Hirsjärvi*, Torpparihäätöjä Ypäjällä v. 1866 (Ypäjä, Pitäjänkuvaus, ss. 167—69); *Kaukovalta*, Hämeen läänin historia II, ss. 954 ss.; *Forssan Lehti* 12. 5. ja 15. 5. 1933. — Merkillepantavaa on, että vaikka Suomettaressa vuoden 1866 jälkipuoliskolla oli poikkeuksellisen paljon tietoja Tammelasta, ei Kartanonkylän tapahtumista mainittu mitään.



Granfeltin mieleen, sillä hän ajatteli ilmeisesti suuren seurakuntansa varsinaisen rahvaan asioita huomattavasti enemmän kuin herrasväen, jonka kanssa hän kaikesta päättäen oli ajoittain kireissäkin väleissä.<sup>3</sup>

Mutta koko Lounais-Hämeelle antoi oman leimansa Jokioisten kartano monine sivukartanoineen. Ns. Jokioisten neljänneskunta<sup>4</sup> oli jo 1500-luvulla kuulunut mm. Klaus Kristerinpoika Hornin ja Klaus Flemingin hallintaan ja 1600-luvun alussa sotapäällikkö ja valtaneuvos Jesper Kruus sai alueen ikuiseksi perintönä kulkevaksi omaisuudekseen. Reduktioissa alue jäi koskemattomaksi. Sellaisenaan Jokilääni, joksi paikallinen väestö sitä nimitti, oli maan suurin yhtenäinen kartanokompleksi ja sen olot muistuttivat suuresti Itämeren maakuntain samoin kuin myös Itä-Suomen lahjoitusmaiden oloja.<sup>5</sup>

Lahjoitettuun alueeseen oli kuulunut 124 talonpoikaistilaa,<sup>6</sup> joiden asema jo 1600-luvulla alkaneissa lukuisissa oikeudenkäynneissä muodostui erikoislaatuiseksi. Osa niistä jäi täysirälssiksi, osasta tuli perintörälssiä, eräät vaipuivat lampuotitiloiksi, mutta ainakin 46 tilasta tuli "sukuioikeustiloja" (bördsrättshemman), joita ei silloin eikä myöhemminkään ole muualla ollut ja joita ei edes valtakunnan laki tuntenut.<sup>7</sup> Sukuioikeustilojen haltijoilla oli

<sup>3</sup> Ks. Forssan Lehti 16. 11. 1931.

<sup>4</sup> Jokioisten neljänneskuntaan kuului koko nykyinen Jokioinen, Ypäjän ja Humppilan pitäjät suurimmaksi osaksi sekä osia nykyisen Forssan alueesta.

<sup>5</sup> *Aaltonen*, Jokioisten kartanon alue- ja omistusvaiheista, ss. 137—39; *Rinne—Jutikkala*, Kartano ja rälssitalonpojat Jokioisissa 1700-luvulla, s. 157; Pappissäädyn pöytäkirjat 1872, I, ss. 426 ss.; Uusi Suometar 20. 3. 1872.

<sup>6</sup> Alustalaisten v. 1882 esittämän väitteen mukaan lahjoitettuja tiloja olisi alunperin ollut 164. A.D. 741/249/1883, VA.

<sup>7</sup> Nimitys "sukuioikeus" (börds-rätt) oli aikaisemmin esiintynyt ainakin Juhana III:n avoimessa kirjeessä 7. 3. 1582, joka ei kuitenkaan koskenut Jokioisten tilaa, vaan kruununtilojen asukkaiden perintönä menevää nautinto-oikeutta. Jokioisten yhteydessä nimitys esiintyi ensimmäisen kerran vasta vuoden 1782 oikeudenkäynnin yhteydessä, jolloin tilat ilmeisesti katsottiin entisiksi kruununtiloiksi. Epäselvyyttä lienee osaltaan aiheuttanut se, että Jesper Kruus oli saanut lääninsä "veron ja tiluksen kanssa", minkä mukaan hän oli saanut täydellisen omistusoikeuden (dominium plenum) myös kyseisiin talonpoikaistiloihin. *Jutikkala*, Läntisen Suomen kartanolaitos I, ss. 400 ss.; *Rinne—Jutikkala*, emt., ss. 169—70; Uusi Suometar 12. 1. 1885.

perinnöllinen hallintaoikeus, mutta ei perinnöksiosto-oikeutta tiloihinsa. Kartanon omistajalla oli tilojen pysyvä omistusoikeus, mutta hänellä puolestaan ei ollut oikeutta häättää sukuoikeustilallisia heidän tiloiltaan niin kauan kuin he pitivät talonsa kunnossa ja suorittivat kartanoon sen veron, "kuin endisistä ajoista on samain taloin päälle pandu". Kun kartano kuitenkin rajoitti huomattavasti heidän tilusten- ja ennenkaikkea metsänkäyttöoikeuksiaan — tosin oikeudenpäättöksen nojalla — ja kun se omavaltaisesti myös korotti heidän verojaan, muodostui sukuoikeustilallisten asema monessa suhteessa samanlaiseksi kuin lampuotienkin. Kun toisaalta monet lampuodit ja torpparitkin katsoivat joko sukulaisuutensa vuoksi tai muista syistä kuuluvansa näiden sukuoikeustilallisten ryhmään ja kun nämä kaikki kolme ryhmää suorittivat veronsa kartanoon pääasiassa päivätöinä, olivat rajat eri maanhallintamuotojen välillä päässeet ilmeisesti sekoittumaan.<sup>8</sup>

Kartanonkylän ja mahdollisesti myös muiden samanlaisten tapahtumien herättämä kontrahti- eli lääninrovasti Granfelt joutui tutustumaan myös näiden "sukuoikeustalonpoikien" asemaan. Asia tuli ajankohtaiseksi, kun Jokioisten monikymmenvuotinen haltija Josef Brehmer vuonna 1871 myi tilansa ja uudeksi omistajaksi tuli Jockis Gods Ab.-niminen osakeyhtiö. Pappissäädyn edustajana Granfelt otti asian esille vuoden 1872 valtiopäivillä. "Seurakuntalaisteni, joiden joukossa on suuri määrä ns. sukuoikeustalonpoikia, kehoittamana että nyt käsillä olevilla valtiopäivillä koettaisin anomustietä saada aikaan muutoksen mainittujen talonpoikien ahdistuksenalaisessa asemassa heidän suhteessaan sen kartanon omistajaan, jonka alueella heidän tilansa ovat, en voi muuta kuin heidän puolestaan esiin tuoda sen tietyssä mielessä oikeudettoman olotilan, mihin mainitut talonpojat tietämättöminä todellisista oikeuksistaan ovat joutuneet", esitti Granfelt ehdottaen samalla, että asiassa suoritettaisiin tutkimus ja että pappissääty pyytäisi seuraaville val-

<sup>8</sup> Tapahtuneesta kehityksestä ks. em. lähteiden lisäksi *Grotenfelt*, Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja, ss. 218—20; Senaatin oikeusosaston tuomiot (9. 10.) 1884, VA.

tiopäiville annettavaksi molemminpuolisten oikeuksien ja velvollisuuksien järjestelyä koskevan armollisen esityksen.<sup>9</sup>

Granfeltin varovainen esitystapa osoittaa asian arkaluontoisuutta, mutta sama varovaisuus, joka esti häntä tekemästä selvää konkreettista ehdotusta asian hyväksi, kaatoi sittemmin koko esityksen. Jo lähetekeskustelussa todettiin, että asia koski yksityistä omistusoikeutta, eikä ainoastaan in casu, vaan periaatteessa yleisemminkin. Myöhemmin oikeushistorian professori Ehrström huomauttikin, että jos vuoden 1782 oikeudenpäättös myönnetään lailliseksi, on koko esityksen enempi käsittely täysin tarpeeton. Granfelt myönsi päätöksen lailliseksi eikä asiassa ollut sen enempää keskustelemista.<sup>10</sup>

Ehrström tosin myönsi puolestaan, että mainitussa oikeuskäsittelyssä oli tapahtunut ”oikeudenloukkaus”, mutta asian korjaaminen kuului tuomioistuimelle eikä valtiopäiville. Pappissäädyn yksityinen valitusvaliokunta asettui samalle kannalle ja päätökseksi tuli, että sääty ei puuttunut asiaan sen enempää, vaan että Jokioisten talonpojat saisivat itse hankkia lisätietoja ja todisteita sekä niiden perusteella sitten vedota oikeusistuihin. Ja jos silloin tulisi ”toteen näytetyksi, että Jokioisten alustalaiset vaillinaisen omistusoikeuden kautta ovat joutuneet yhtäläiseen onnettomaan tilaan kuin lahjoitusmaiden talonpojat Viipurin läänissä, ja sen ohella huomattaisiin, että heidän tilaansa ei käy lain käytöksen keinoilla korjata, sopisi kenties vasta tehdä se alamainen ehdotus, että niiden suhteen kruunu ryhtyisi samaan lunastustoimeen kuin lahjoitusmaihiin nykyään käytetään”.<sup>11</sup>

Viipurin läänissä oli vähän aikaisemmin aloitettu lahjoitusmaiden lunastustoiminta, jossa maat pyrittiin saattamaan uudelleen entisten omistajiensa haltuun. Samaa valtion välityksellä tapahtuvaa lunastusmenetelmää pidettiin siis nyt mahdollisena Jokioisissakin, jos tutkimuksissa huomattaisiin jotakin oikeudenloukkausta tapahtuneen. Selvimmin ajatuksen ilmaisi Yrjö-Koskinen, joka muutenkin toivoi, että Granfelt olisi tar-

<sup>9</sup> Pappiss. ptk. 1872, I, s. 110.

<sup>10</sup> Pappiss. ptk. 1872, I, ss. 132, 497—98, 534 ss.

<sup>11</sup> Pappiss. ptk. 1872, I, ss. 426 ss., 534 ss.

kemmin perustellut anomusehdotustaan. Koska omistusoikeussuhteissa näytti olevan epäselvää, oli Yrjö-Koskisen mielestä asiaan saatava korjaus, mutta ei kuitenkaan niin, että yksityinen omistusoikeus sen kautta tulisi loukatuksi.<sup>12</sup>

Granfeltin esitys jäi täten tuloksettomaksi, mutta sillä oli toinen, odottamattomampi seuraus. Säädyn valitusvaliokunnan mietintö, johon liittyi laajahko historiallinen katsaus Jokiläänin olojen kehitykseen ja jossa myös esitettiin edellä mainittu ajatus mahdollisesta valtion välityksellä tapahtuvasta itsenäiseksi lunastamisesta, julkaistiin Uuden Suomettaren pääartikkelina,<sup>13</sup> joka taas puolestaan oli lähtökohtana koko seuraavassa kerrottavalle tapahtumasarjalle. Että näin todella oli asianlaita, sitä todistaa se, että Jokioisten alustalaiset mainitsivat vuonna 1883 tekemässään anomuksessa nimenomaan, että he olivat huomanneet asioiden oikean laadun vasta vuonna 1872, sekä että tässä samoin kuin muissakin heidän anomuksissaan oli lähes suoria sitaatteja mainitusta valiokunnan mietinnöstä.<sup>14</sup>

## 2. Jaakko Jaakkolan anomukset

Talvella 1882 kenraalikuvernööri Heiden kävi Tammelan pitäjään kuuluvassa Forssassa, erityisesti sen tehtaisiin tutustumassa. Hänen täällä käydessään jätti entinen Jokioisten lampuoti Jaakko Jaakonpoika Mattila (myöhemmin Ljung) hänelle anomuskirjelmän, jonka alla oli 62 Jokiläänin "talollisen" (lampuodin tai sukuoikeustilallisen) ja torpparin puumerkit. Itse anomustekstin oli "pyynnön päälle ylöskirjoittanut" tammelalainen torppari Jaakko Jaakkola.<sup>15</sup> Anomus oli päivätty tammikuun 2. päivänä 1882 ja on ilmeistä, että anojat olivat jo aikaisemmin kuulleet kenraalikuvernöörin tulosta ja yhteensattuessaan kes-

<sup>12</sup> Pappiss. ptk. 1872, I, s. 134.

<sup>13</sup> Uusi Suometar 20. 3. 1872.

<sup>14</sup> Vuonna 1881 tuli Forssan aseman kautta yhteensä 506 tilattua suomenkielistä sanomalehtivuositietoa, niistä Uutta Suometarta 50 vuosikertaa. Forssan Lehti 24. 1. 1927.

<sup>15</sup> A.D. 741/249/1883 (Akti puuttuu kenraalikuvernöörinarkistosta, mutta sen jäljennös on em. A.D:n no:ssa. KKK 29/1882), VA.



kustelleet siitä sekä että he joulunpyhinä olivat kirjoituttaneet anomuksen ja keränneet siihen puumerkit.

Anojat pyysivät, että kruunu lunastaisi heidät pois "kellon ja kepin alta", orjuudesta, "sillä meitin täytyy mennä vaikka kuinka kova tarve on kotona, jos on kylvinaika taikka heinäaika taikka elonaika, niin meitin täytyy mennä kon sana tulee ja jättää kaikki oma työmme mätänemään... niin monta henkee, kon on, niin täytyy mennä".<sup>16</sup> He esittivät, että itse lunastus suoritetaisiin samalla tavoin kuin Itä-Suomen lahjoitusmailla parhailaan tehtiin, nimittäin niin, että kruunu ensin lunastaisi heidän tiluksensa Jokioisten kartanolta sekä antaisi ne sitten heille perintötiloiksi vähittäistä kuoletusta vastaan.

Anojat eivät esittäneet mitään oikeudellisia perusteluja pyynnölleen, eivätkä he myöskään tehneet mitään eroa varsinaisten sukuoikeustilallisten, lampuotien ja torpparien välillä, vaan yksinkertaisesti anoivat koko alueella olevien kaikkien alustalaisten lunastamista itsenäisiksi. Jo tästä syystä ja mahdollisesti myös anomuksen äärimmäisen heikon oikeinkirjoituksen takia kenraalikuvernööri ei näytä kiinnittäneen asiaan enempää huomiota, ei hän ainakaan puuttunut siihen millään tavoin sitä korjatakseen. Eri asia on, että anomuksella saattoi olla oma vaikutuksensa kenraalikuvernöörin ja muidenkin venäläisten politiikkaan seuraavina vuosina.

Sanomalehdistö ei kiinnittänyt tähän tapaukseen mitään huomiota, tuskin se edes tuli tietoiseksi siitä. Mutta kun Mustialan maanviljelysopiston torpparit tekivät maaliskuussa samantapaisen ja samalla tavalla Jaakko Jaakkolan "pyynnön päälle ylöskirjoittaman" anomuksen, sai sanomalehti Hämäläinen sen käsiinsä ja julkaisi sen sanasta sanaan varustettuna otsikolla "Ajan kuvaus näiltä päiviltä".<sup>17</sup> Mustialan opisto oli ennestään valtion omistuksessa, eivätkä torpparit siten voineet pyytää kruunun lunastusta, mutta he pyysivät ensin päästä rahaverolle ja sitten vähitellen saada vuosittaisia kuoletusmaksuja vastaan lunastaa tiluksensa omikseen.

<sup>16</sup> Anomuksen teksti oli oikeinkirjoitukseltaan erittäin heikkoa ja lisäksi murteellista. Tässä on pahimmat oikeinkirjoitusvirheet korjattu.

<sup>17</sup> Hämäläinen 18. 3. 1882 (anomus päivätty 3. 3. 1882); KKK 29/1882, VA.

Muista lähteistä ei käy selville, missä määrin Lounais-Hämeen lampuotien ja torpparien toiminta oli laajemmalti tiedossa ja missä määrin torpparit muualla liikehtivät, mutta Hämmäläisen antama otsikko — vaikka sen kärki kohdistuikin suomettarelaisiin<sup>18</sup> — osoittaa, että jotain erikoista oli jo havaittu olleen tapahtumassa. Yhä selvemmäksi se tuli kevään mittaan, kun kenraalikuvernööri sai ainakin vielä Somerolta ja Matkusta samaisen Jaakko Jaakkolan kirjoittaman anomuksen.<sup>19</sup> Tällä välin oli niitä ilmeisesti tullut muitakin, koska Hämmäläinen huhtikuun lopulla kirjoitti, että ”torpparit melkein kaikissa Sääksmäen kihlakunnan<sup>20</sup> kartanoissa ovat nyt menneet kenraalikuvernöörille pyynnöllä, että pääsisivät ’orjuudestansa’ ja tulisivat itse maan haltijoiksi”.<sup>21</sup>

Anomuksia oli joka tapauksessa tullut niin paljon,<sup>22</sup> että kenraalikuvernööri itse katsoi tarpeelliseksi julkaista toukokuun alussa vetoomuksen, jossa valitti, että hänelle on ”ehtimiseen tänä keväänä annettu anomuskirjoja, joiden alle joka kerta on kirjoittanut joukko torppareja muutamilta paikoin Hämeen lääninä, jotka sanoen syyksi kaikenlaisia kärsimiänsä vääryyksiä maanomistajain puolelta ovat pyytäneet hänen ylhäisyytensä myötävaikutusta siihen, että valtiovarasto (-konttori) lunastaisi heidän viljelemänsä torpat ja torppien omistajat sitten saisivat tilaisuuden vähitellen saavuttaa omistusoikeuden niihin. Kaikkien näiden kirjoitusten sepittäjäksi on nimittänyt itsensä eräs Jaakko Jaakkola.” Samalla kenraalikuvernööri ilmoitti, että tällaisilla anomuksilla ”ei ole mitään perustetta voimassa olevassa laissa” ja varoitti sentähden herkkäuskoisia torppareita viettelijöistä, jotka vain houkuttelivat heitä hyödyttömiin rahan-

<sup>18</sup> Vrt. myöhemmin esitettävää poliittista kiistaa.

<sup>19</sup> Hämmäläinen 13. 5. 1882 (anomus päivätty 8. 5. 1882); KKK 29/1882, VA.

<sup>20</sup> Tarkoittaa vanhaa Sääksmäen alista kihlakuntaa, johon Tammelakin kuului.

<sup>21</sup> Hämmäläinen 22. 4. 1882. Myös Mustialan torpparit olivat valittaneet olevansa kovan orjuuden alla.

<sup>22</sup> KKK 29/1882, VA, sisältää ainoastaan Mustialan maanviljelysopiston ja Matkun kartanon alustalaisten anomukset. Myös Matkun anomuksen oli Jaakko Jaakkola laatinut ja siinä alustalaiset toivoivat saavansa tilansa omikseen 10 vuoden kuoletuksella.

menoihin ja lisäksi poikkeamaan lakien ja asetusten säätämästä järjestyksestä.<sup>23</sup>

Tämän jälkeen tuli ainakin vielä edellä mainittu Someron anomus, mutta sitten seurasi — mahdollisesti syntyneen sanomalehtihälinän takia — vuoden tauko. Toukokuussa 1883 Jokioisten alustalaiset laativat taas uuden anomuksen osoittaen sen tällä kertaa Hämeen läänin kuvernöörille. Kuvernööri von Ammondt katsoi asiaa kenraalikuvernöörin tapaan ennen kaikkea laillisuuden kannalta todeten, että hän ei voi ryhtyä sen suhteen mihinkään toimenpiteeseen, ”koska tämä anomus, mikäli sen erittäin sekava sisällys on täällä oikein käsitetty, on vailla kaikkea laillista perustusta”.<sup>24</sup>

Anomus oli päivätty 17. 5. 1883 ja kuvernöörinpäätös annettiin 19. 5. Jaakko Mattila-Ljung haki päätöskirjan lääninkansliasta toukokuun viimeisenä päivänä ja jätti sitä koskevan valituskirjelmän senaattiin kesäkuun toisena. Tällä välin hän oli kirjoittanut Hämeenlinnassa ruotsinkielisen kirjelmän senaattia varten. Lieneekö johtunut tästä kiireestä vaiko siitä, että Mattila-Ljung ei itse osannut kirjoittaa edes suomenkielistäkään tekstiä,<sup>25</sup> mutta joka tapauksessa anomus muutti tässä vaiheessa luonnettaan ja sisältöään perin juurin. Uuden kirjelmän mukaan asianomaiset torpparit tulivat anomaan tilustensa erottamista Jokioisten kartanosta ”siinä järjestyksessä ja niitä kruunulle ja kunnalle tulevia ulostekoja vastaan, jotka rälssi- ja verotiloista on säädetty”. Mistään valtion välityksellä tapahtuvasta lunastuksesta ei siinä siis puhuttu mitään. Mutta sen lisäksi jatkossa oli varaus, jonka mukaan anojat — ellei mainittuun erotukseen olisi mahdollisuutta — pyysivät vapautusta erinäisistä raha-, kyyditys- ja majoitusrasituksista, silta- ja jahtivoudinkapoista, kirkko-, tie- ja siltarakennusvelvollisuuksista yms. tai edes

<sup>23</sup> Finlands Allmänna Tidning 1. 5. 1882 (Icke Officiella Afdelning. Kirjoitus oli varustettu merkinnällä ”Meddeladt”, mutta se oli kenraalikuvernöörin taholta annettu.). Vetoamus julkaistiin useammassa lehdissä, mm. Hämäläisessä 3. 5. 1882, josta myös tässä oleva suomennossitaatti on otettu.

<sup>24</sup> A.D. 741/249/1883, VA.

<sup>25</sup> Mattila-Ljung oli itse anomuksiinkin merkinnyt oman nimensä puumerkillä.



niiden vähentämistä heidän osaltaan.<sup>26</sup> Ilmeisesti Mattila-Ljung anomuksen "erittäin sekavaa sisällystä" kääntäjälle selostessaan oli maininnut siitä, että jo näiden rasitusten vähentäminen olisi helpottanut heidän olojaan. Mutta kun ne tulivat mukaan anomukseen, jonka perimmäisenä tarkoituksena oli saada tilukset lunastetuksi valtion välityksellä viljelijöiden omiksi, ne eivät suinkaan parantaneet kirjelmän vaikutusta, vaan päinvastoin tekivät sen entistäkin sekavammaksi.

Senaatti pyysi asiasta lausuntoa Hämeen läänin maaherralta, joka vastasi, että anomus ei ole minkään huomion arvoinen. Senaatin kamaritoimituskunta yhtyi tähän lausuntoon. Maaherra von Ammondt liitti lausuntoonsa myös Jokioisten kartanon isännöitsijältä pyytämänsä kirjelmän, jossa tämä selitti, että anomuksentekijöiden torpat ja lampuotitilat kuuluivat Jokioisten kartanolle ja että he hallitsivat niitä laillisten kontrahtien nojalla, lukuunottamatta niitä anojia, kuten mm. Mattila-Ljung, jotka oli laillisesti häädetty. Lausuntojen nojalla senaatti vahvisti Hämeen läänin kuvernöörin hylkäämispäätöksen.<sup>27</sup>

Mutta vielä seuraavana keväänä Jokioisten alustalaiset tekivät yrityksen, nyt vuorostaan kääntymällä suoraan senaatin puoleen.<sup>28</sup> Jälleen oli ensimmäisenä allekirjoittajana Jaakko Jaakonpoika Mattila-Ljung ja jälleen he anoivat, että valtio "samalla tavoin kuin Viipurin läänin lahjoitusmailla" lunastaisi ensin heidän tiluksensa Jokioisten kartanolta sekä antaisi heidän sitten itse lunastaa ne omikseen kuoletusmaksuja vastaan. Asia käsiteltiin senaatin talousosaston istunnossa ensimmäisen kerran lokakuun 21. päivänä 1884 ja istunnon pöytäkirjan on siltä osalta vahvistanut silloinen kamaritoimikunnan päällikkö Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen.

Asia lykättiin valtiovaraintoimituskuntaan, jossa se viipyi toista vuotta. Lopullinen päätös tehtiin vasta helmikuussa 1886, jolloin senaatti päätöksensä mukaan ei katsonut aiheelliseksi kiinnittää asiaan enempää huomiota kuin että antoi valtio-

<sup>26</sup> Jokioisten vuoden 1870 kontrahtikaavan mukaan torpparien velvollisuuksiin sisältyi myös mainittuja rasitteita.

<sup>27</sup> Tal.os. ptk. 13. 10. 1883, s. 654, VA.

<sup>28</sup> Akti puuttuu (Ljung on hakenut sen pois. Ks. A.D. 1884, s. 247, VA.). Tal.os. ptk. 21. 10. 1884, s. 849, VA.



varaintoimituskunnan tehtäväksi laatia tarkempi selvitys "maassa löytyvistä sukuoikeustiloista" ja niiden poikkeuksellisen aseman parantamiseksi mahdollisesti tarvittavista toimenpiteistä.<sup>29</sup> Sukuoikeustilallisten mukaan ottaminen päätökseen johtui siitä, että senaatissa oli samoihin aikoihin esillä toinen, nimenomaan näitä koskeva asia. Tammelan kihlakunnanoikeudessa oli nimittäin vuonna 1877 ollut esillä 17 alustalaistalonpojan (nykyisten Forssan, Jokioisten ja Ypäjän alueelta) valitus, joka koski ko. tilojen maanluontoa ja sen mukaan määräytyvää veroa kartanoon. Asia joutui Turun hovioikeuteen ja sieltä senaatin oikeusosastoon, jossa se tuli lopulliseen käsittelyyn lokakuussa 1884. Kolmatta päivää kestäneen asiakirjojen lukemisen jälkeen tuli päätökseksi, että kaikkien valittaneiden kohdalla oli yhä voimassa 9. 6. 1651 tehty päivätyösopimus, jonka mukaan kokotilalta suoritettava vero kartanoon oli oleva 24 päivätyötä vuodessa sekä määrättyt kaupunkimatkat.<sup>30</sup>

Uusia anomuksia eivät Jokioisten sukuoikeustalonpojat enempää kuin lampuodit ja torpparitkaan enää tehneet ja asia jäi heidän kohdaltaan silleen. Vuoden 1897 valtiopäivillä tosin tehtiin vielä pari anomusehdotusta sukuoikeustilallisten aseman selvittämiseksi, mutta asiaa käsiteltyään anomusvaliokunta viittasi senaatin edellä mainittuun vuoden 1884 päätökseen, jonka mukaan sukuoikeustilallisten suhde Jokioisten kartanoon näytti olevan laillisesti järjestetty.<sup>31</sup> Torpparien osalta itsenäistämiskysymys nousi uudestaan esiin vasta vuosisadanvaihteen jälkeen.

### 3. Asiasta tehdään poliittinen kysymys

Edellä selostetuilla anomuksilla ei olisi ollut niin suurta merkitystä eikä torpparikysymys olisi varmaankaan saavuttanut niin nopeasti sitä kantavuutta, minkä se sai, ellei sanomalehdistö olisi tehnyt anomuksista poliittista kiistakapulaa.

<sup>29</sup> Tal.os. ptk. 16. 12. 1885, s. 1194 ja 10. 2. 1886, s. 916, VA.

<sup>30</sup> Oik.os. tuomiot 1883, s. 8, VA.; Oik.os. revisionidiario (R.D.) 1883, pak. 8 (Bonden Isak Sandholm Hongola m.fl.), VA.; Oik.os. ptk. 1884, 1. div., VA.; Oik.os. tuomiot (9. 10.) 1884, VA.

<sup>31</sup> VP 1897, Ak. 5. 2, Anomusmietintö N:o 57. — Vielä v. 1908 tekivät suomalaisen puolueen edustajat Kairamo ja Paloheimo asiassa eduskuntaaloitteen, joka sekin raukeni tuloksettomana. II VP 1908, Liitteet V, ss. 63—65.

1880-luvun alku oli kiihkeän kansallisuustaistelun aikaa. Vuodesta 1863 jatkunut säännöllinen valtiopäivätoiminta oli luonut poliittisen puolue-elämän, jossa kansallista itsemääräämisoikeutta eli Suomen suhdetta Venäjään koskevat kysymykset määräisivät perussuunnat. Mutta niitäkin merkittävämpi puolueiden keskinäisissä päivänpoliittisissa kiistoissa oli kielikysymys. Suomen kielen oikeuksien puolesta taistelevan ns. suomalaisen puolueen tunnustettuna johtajana oli tuolloin Yrjö-Koskinen ja sen pää-äänenkannattajana vuonna 1869 perustettu, Snellmanin oppilaiden johtama Uusi Suometar, joka oli omaksunut itselleen kansallisen herättäjän tehtävän. Merkittävää kannaltamme on, että lehti meni radikaalisuudessaan usein varsin pitkälle yhteiskunnallistenkin kysymysten alalla, sillä kielikysymys kytkeytyi eroittamattomasti suomen kieltä puhuvan varsinaisen rahvaan muihinkin oikeuksiin.<sup>122</sup>

Mutta myös suomenkielisten itsensä joukossa esiintyi hajaannusta osan heistä yhtyessä ruotsinkieltä kohtaan vapaa-mielisempään liberaaliseen suuntaan. Helsingfors Dagblad julkaisi vuonna 1880 — pääasiassa Leo Mechelinin käsialaa olleen — liberaalisen puolueen ohjelman, jonka perusaatteena oli mahdollisimman täydellinen ja rajoittamaton vapaus kaikessa sekä saavutettujen oikeuksien turvaaminen. Torpparikysymyksen kohdalla tämä merkitsi mahdollisimman täydellisen sopimusvapauden suosimista ja maanomistajien oikeuksien vakiinnuttamista. Ohjelman yhteiskunnalliseen puoleen ei silloin kuitenkaan kiinnitetty niin suurta huomiota kuin sen kantaan kielikysymyksessä. Snellmanin hyökkäys miltei tappoi liberaalisen puolueen,<sup>123</sup> mutta suomalaisen puolueen keskuudessa leimahti erimielisyys Snellmanin kuoltua uuteen liekkiin. Seuraavien vuosien aikana suomenmieliset jakautuivat lopullisesti

<sup>122</sup> Ks. Uusi Suometar 1.6.1889, "Uudet aatteet ja suomalainen puolue". Artikkelin mukaan suomalaisen puolueen pohjana oli "kansallinen mieli, joka vaatii yhdenarvoisuutta kaikille kansalaisille maassamme". Tällaisena yhdenvertaisuuskysymyksenä kielikysymys oli myös syvästi yhteiskunnallinen kysymys.

<sup>123</sup> Morgonbladet 14.12.1880; *Snellmanin* Kootut teokset VII, s. 538; *Osmonsalo*, Perustuslaillisen kehityksen kausi, ss. 239—40.

vanhasuomalaisiin ja nuorsuomalaisiin. Vanhasuomalaisten pääperiaatteena oli suomalaisuuden lujittaminen hallitsevaa ruotsalaisuutta vastaan ja valtiiovallan suorittama sosiaalipoliittinen toiminta soveltui hyvin heidän historialliseen ajattelutapaansa. Nuorsuomalaiset puolestaan asettuivat selvemmin sekä henkisen että taloudellisen liberalismiin kannalle, mikä erityisesti sortovuosien laillisuustaistelun aikana teki heidät jäykemmiksi myös sosiaalipoliittisen lainsäädännön suhteen.<sup>34</sup>

1880-luvun alkuvuosina kielikysymys oli kuitenkin vielä näkyvin riitakapula. E. G. Palmén kirjoittikin Valvojassa: ”Missä ikinä syvempää erimielisyyttä ilmenee, arvelee yleisö paikalla, että kielikiista on takana. Sanomalehdet kirjoittavat sen mukaan.”<sup>35</sup> Tämä kävi ilmi myös torpparien anomusten yhteydessä. Jokioisissa itsessään ei näytä kiinnitetyn asiaan kovinkaan suurta huomiota ennen kuin sanomalehdet tarttuivat siihen.<sup>36</sup>

Ensimmäisenä asiaan puuttui liberaalinen Hämäläinen, jonka levikkialueella tapaukset sattuivat. Kun se julkaisi Mustialan torpparien anomuksen otsikolla ”Ajan kuvaus näiltä päiviltä”,<sup>37</sup> oli otsikon tarkoituksena osoittaa suomalainen puolue kansanvillitsijäksi. ”Siinä nyt alkaa näkyä hedelmät niistä opetuk-

<sup>34</sup> Uusi Suometar 1. 6. ja 4. 8. 1889; *Hyvästäki*, Perustuslaillinen ideologia (Venäläinen sortokausi Suomessa), ss. 79, 83, 85–88; *Rommi*, Myöntäväsyyssuuntauksen ideologia (Venäläinen sortokausi Suomessa), ss. 94, 96; J. K. Paasikivi huomauttaa Muistelmissaan sortovuosilta (I, s. 39), että vanhasuomalaisen puolueen johdossa oli historioitsijoita, mutta nuorsuomalaisten juristeja. Tämä seikka vaikutti puolueiden Venäjän-politiikkaan, mutta myöskin niiden suhtautumiseen torpparikysymykseen. Ks. myös *Annala*, Kansallisromantiikka ja talouselämä (Kytösavut V), s. 35. *Gellerman* (Staten och jordbruket 1837–1918, ss. 62, 343) toteaa myös Ruotsissa esiintyneen samantapaista jakautumista juristeihin ja sosiaalipoliitikoihin.

<sup>35</sup> Valvoja 1884, ss. 133–34.

<sup>36</sup> Vielä toukokuussa 1882 Aamulehdessä (17. 5. 1882) julkaistussa Jokioisten-kirjeessä sanottiin: ”Näinä viimispäivinä ei Jokioisilla monikaan ole joutunut paljo muusta puhumaankaan kuin ainoastaan tuosta äsken perustetusta nuoriso-yhtiöstä”, so. Kauhavan nuorisoseuran esimerkin mukaan perustetusta yhdistyksestä, jota toiset syyttivät vain kaiken pahuuden harjoittamisesta.

<sup>37</sup> Hämäläinen 18. 3. 1882.

sista, joita muutama puolue viime vuonna koetti jakaa sekä kirjoituksilla että suusanalla maassamme”, kommentoi lehti anomusta.<sup>38</sup> On päästy jo niin pitkälle, että maan laillinen järjestys ei enää riitä, vaan ruvetaan pyytämään apua vieraan vallan edustajalta, kenraalikuvernööriltä; niin pitkällä, että kenraalikuvernööri on ”Suomen Surwaltijas Johtaja Suomen Surwaltio-istuimella”, kuten anomuksen puhuttelu kuului. Lehti arveli edelleen, että kuljeksivien laukkurysien puheet Venäjän maanomistusoloista<sup>39</sup> olivat osaltaan olleet ylykkeenä torpparien vaatimuksiin, mutta piti kuitenkin koko jutun pääsyynä ”kansallisuusaatteen kaupittelijain” toimintaa. Muuta syytä ei lehden mielestä voinutkaan olla, sillä ainakin Mustialassa, joka oli valtion maanviljelysopisto, täytyi torpparien olojen olla kunnossa.<sup>40</sup>

Ei kuitenkaan ole mikään ihme, että Hämäläinen näin kii-vaasti tarttui Mustialan anomukseen, sillä Mustiala oli muutenkin noina vuosina kiistelyn kohteena. Opisto oli ummikko-ruotsalainen ja suomalaisen puolueen taholta oli ruvettu vaatimaan, että ainakin maanviljelysopetusta oli saatava suomen kielellä.<sup>41</sup> Muita anomuksia ei Hämäläinenkään kommentoinut millään tavoin. Muu lehdistö puolestaan puuttui anomuksiin vasta toukokuussa, edellä mainitun kenraalikuvernöörin vetoomuksen jälkeen.

Mutta sen sijaan, että lehdet olisivat ryhtyneet pohtimaan torpparien oloja, ne kohdistivat kaiken huomionsa Jaakko Jaakkolaan, mieheen, joka oli mainitut torpparien anomukset ”pyynnön päälle ylös kirjoittanut”. Keski-Suomi arveli, että Jaakko Jaakkola on jokin ”renttu”, jota ruotsinmieliset käyttävät kyltinään suomenmielisiä ”nihilistejä” vastaan.<sup>42</sup> Kun sitten jälleen tuli tieto Somerolla tehdystä anomuksesta, Keski-Suomi

<sup>38</sup> Huomattakoon, että edellinen vuosi oli ollut vaalivuosi.

<sup>39</sup> Venäjällä vaikutti niihin aikoihin pieni vallankumouspuolue ”zemlja i volja” (maata ja vapautta), jonka maanjakovaatimukset lehden mukaan hohtivat Mustialan anomuksenkin takaa.

<sup>40</sup> Hämäläinen 22. 3. ja 22. 4. 1882.

<sup>41</sup> Ks. Uusi Suometar 31. 1., 5. 2., 4. 4., 14. 4., 16. 4. ja 17. 4. 1889.

<sup>42</sup> Keski-Suomi 6. 5. 1882.



”oikein pyytämällä pyysi”, että otettaisiin selvä ”tuosta veitkasta”. Sillä, lehti kirjoitti, jos hän todella on suomalainen, hänen täytyy saada ihmisten viettelemisestä ja peijaamisesta kelpo rangaistus.<sup>43</sup>

Lehden pyyntöön vastasi kohta nimimerkki ”Tammelalainen”, joka aluksi kiisti Keski-Suomen väitteen, jonka mukaan asiassa olisi ”suomalaisen kansan vihaajaveljen näkymätön sormi ollut liikkeellä”. Vastaja selitti, että sekä Jaakko Jaakkola että anomuksien perille toimittajana esiintynyt Jaakko Mattila-Ljung, kumpikin olivat entisiä vuokramiehiä, jotka kuitenkin ”raitaisen elämänsä” takia olivat menettäneet vuokraoikeutensa ja ryhtyneet sitten elinkeinokseen viettelemään herkkäuskoisia torppareita.<sup>44</sup> Syntyneen kiistan puoluepoliittista taustaa osoittaa vastaajan vakuutus: ”Varmuudella voin vakuuttaa, etteivät he itse ymmärrä mitään nykyisistä kansain kielitaisteluista eikä heitä ryhtymään epälailliseen ja häpiälliseen toimeensa ole mikään muu ollut kehoittajana kuin heidän oma rahanhimonsa”. Lopuksi lähettäjä toivoi, koska ruotsinmieliset olivat Keski-Suomen väitteiden johdosta saaneet aiheen syyttää suomenmielisiä vääristelyistä, että muutkin lehdet julkaisisivat hänen selontekonsa.<sup>45</sup>

Ruotsinkielisistä lehdistä oli Östra Nyland jo tällä välin ehtinyt vaatia Jaakko Jaakkolan rankaisemista. Samalla se syytti Uutta Suometarta, joka lehden sanojen mukaan oli miltei joka numerossaan koettanut nostaa rahvasta säätyläisväestöä vastaan, etenkin ruotsinkielistä, jollaista kartanonomistajatkien yleensä olivat. Ei ihme, lehti sanoi, että sellainen lopulta on kantanut hedelmää.<sup>46</sup> Folkvännens puolestaan valitti sitä, että fennomaanien lehdet, sen sijaan että opettaisivat ja valistaisivat kansaa, nyt vain valheellisten oppien avulla johtavat sitä

<sup>43</sup> Keski-Suomi 13. 5. 1882.

<sup>44</sup> Vuoden 1883 anomuksen takia pyydytyssä lausunnossaan myös Jokioisten isännöitsijä väitti, että anojat olivat vain joutuneet kahden ”hyvin tunnetun henkilön” viettelemiksi viitaten ilmeisesti nyt jo tunnetuksi tulleeseen Jaakko-pariin. Senaatissa on aktin tähän kohtaan tehty lyijykynähuomautus: ”Obs. roligt vore att veta hvilka dessa personer äro”.

<sup>45</sup> Keski-Suomi 20. 5. 1882.

<sup>46</sup> Östra Nyland 17. 5. 1882.

väärille teille. Vielä nytkin, lehti kirjoitti, fennomaanit vain tyytyvät toteamaan, että Jokioisten anomusten alkusyynä olisivat olleet Itä-Suomen lahjoitusmaalunastuksista saadut tiedot, jotka muka olivat torppareissa herättäneet toivon saada vuokratilansa samalla tavalla omikseen. Jaakko Jaakkolan rankaisemisesta fennomaanit eivät tietenkään puhu mitään, jatkui kirjoitus.<sup>47</sup>

Myös Folkvännens syytti Uttä Suometarta rahvaan yllyttämisestä ruotsinkielistä sivistyneistöä vastaan. Syytteensä todisteeksi se viittasi Janakkalasta pari vuotta aikaisemmin kenraalikuvernöörin luokse pyrkineeseen lähetystöön, joka oli tahtonut kiittää kenraalikuvernööriä tämän koulujen kieliasiansa tekemästä päätöksestä.<sup>48</sup> Tällä lehti tahtoi vihjata, että suomenmieliset olivat samassa juonessa Venäjän valtaa edustavan kenraalikuvernöörin kanssa. Uuden lisäpiirteen tämä fennomaanien, svekomaanien ja liberaalien kiista saikin taas, kun Yrjö-Koskinen nimitettiin senaattoriksi juuri toukokuussa 1882. Kun nyt Folkvännens oli syyttänyt suomalaista puoluetta nihilistikseksi eli silloin pahimpana pidetyllä poliittisella haukkumanimellä, vaati Uuden Suometaren "Matti" lehteä tilille siitä, syyttikö se itseään keisari-suuriruhtinasta nihilistin ottamisesta senaattiinsa.<sup>49</sup> Nya Pressen puolestaan syytti suoraan kenraalikuvernööri Heideniä liiallisesta fennomaanien suosimisesta.<sup>50</sup>

Kiistan kiihkeyttä lisäsi se, että kaikki tapahtui valtiopäivien parhaillaan koolla ollessa. Valtiopäivien päättyessä kesäkuun alussa pahin riitely taukosi. Mutta tämä, varsinaisesti Jokioisten sukuoikeustalonpoikien oikeusaseman epämääräisyydestä alkunsa saanut tapahtumasarja oli poliittiseksi kiistanaiheeksi muututtuaan nostanut torpparikysymyksen yleiseen tietouteen ja laajemman keskustelun kohteeksi. Torpparioloja

<sup>47</sup> Folkvännens 14. 6. 1882.

<sup>48</sup> Ks. Uusi Suometar 2. 8. 1882, "Kirje Helsingistä"; Forsman, Mistä syystä sosialismi levisi Suomen maalaisväestön keskuuteen, ss. 35—36; Aho, Kootut teokset X, ss. 312—14 ("Kaksi lähetystä").

<sup>49</sup> Uusi Suometar 2. 8. 1882. Samaa tilintekoa vaati myös maltillinen Mellersta Österbotten 20. 7. 1882.

<sup>50</sup> Ks. Uusi Suometar 1. 5. ja 5. 5. 1882.

koskevien lehtiartikkelien lukumäärä moninkertaistui seuraavina vuosina, valtiopäivillä 1885 tekivät säädyn anomuksen uuden maanvuokralakiesityksen antamisesta ja Yrjö-Koskisen aloitteesta pantiin vuonna 1884 alulle laaja, koko maan käsittänyt ”tutkimus taloudellisista oloista Suomen maaseuduilla”.<sup>51</sup> Mutta myös torpparien toivo saada vuokratilansa kokonaan omikseen oli tullut kuuluville eikä enää päässyt kokonaan unohtumaan. Sillä oman tilan isännäksi pääseminen on suomalaisen maamiehen suurin toive, totesi Uuden Suomettaren maataloustoimittaja pari vuotta myöhemmin.<sup>52</sup>

#### 4. Jokioisten torppariliikkeen tausta

Sanomalehdet syyttivät torpparien anomuksista Jaakko Jaakkola, joka kuitenkin oli vain kirjoittanut tekstin ”pyynnön päälle”. Torppari Kalle Kallenpoika, myös ilmeisesti Tammelasta, lähettikin oman asiaa koskevan selostuksensa Tampereen Sanomille.<sup>53</sup> Hän selitti, että Jaakko Jaakkola on entinen torppari, joka tosin osaa hiukan kirjoittaa, mutta joka ei kuitenkaan ole itse niitä sepittänyt. Niiden oikea sepittäjä on lampuot Jaakko Mattila-Ljung Vieremän kylästä. Tämä oli useamman kerran kulkenut talosta taloon ja torpasta torppaan ja houkutellut herkkäuskoisilta ihmisiltä rahoja ja puumerkkejä. Joku kuului antaneen seitsemänkin markkaa. Mattila-Ljung oli anomuksillaan luvannut hankkia alustalaisille vapauden päivätoista, joiden sijaan piti tulla vain kruunulle maksettava vero. Edelleen Kalle Kallenpoika vakuutti, että tapauksella ei ollut mitään poliittista taustaa ja että kirjoittajat tuskin ymmärsivätäkään, mitä ”fennomaanit” ja ”svekomaanit” olivat.

”Tammelalainen” oli Keski-Suomessa syyttänyt Jaakko Mattilaa ”raitaisesta elämästä” ja Kalle Kallenpoika moitti hänen

<sup>51</sup> VP 1885, Ak. I, Arm. es. n:o 9, Säätäjien vastaus; Uusi Suometar 10. 7. 1887; Suomen Maanviljelyslehti 1888, s. 159. — On myös huomattava, että Jokioisten alustalaisten myöhempiä anomuksia lehdet käsittelivät paljon asiallisemmin. Ks. esim. Hämäläinen 2. 7. 1884.

<sup>52</sup> Uusi Suometar 8. 8. 1884.

<sup>53</sup> Tampereen Sanomat 23. 5. 1882.

huonoja tapojaan, tosin vain "luotettavalta taholta" kuulemansa mukaan. Kuitenkin ensimmäiseen, kenraalikuvernöörille Forsassa annettuun anomukseen oli liitettyä sen esittäjäksi valtuutetun Jaakko Mattila-Ljungin virkatodistus, jonka oli antanut edellä mainittu rovasti A. E. Granfelt ja jonka mukaan Jaakko Mattila oli "maineensa puolesta nuhteeton". Edelleen mainittiin todistuksessa, että hän oli ollut torpparina ja lamputina yhteensä 25 vuotta.<sup>54</sup>

Nykyinen muistitieto ei enää tavoita Jaakko-paria, mutta 1930-luvun alussa saadun muistitiedon mukaan Jaakko Mattila eli "Metsä-Jaakko" olisi kulkenut ympäri Jokilääniä rahaa ja puumerkkejä keräämässä. Käsirahan suuruudesta piti riippua saatavan maa-alan suuruus. Jaakko oli sitten lähtenyt Pietariin, juopotellut siellä ja lähetetty lopulta kruunun kyydillä kotiin. Koko jutusta oli tuloksena vain häätöjä muille.<sup>55</sup>

On ymmärrettävää, että sanomalehtiin lähetetyt selostukset eivät olleet Jaakoille suosiollisia,<sup>56</sup> ja samoin on mahdollista, että muistitietoon on osaltaan vaikuttanut se mielialojen kylmeneminen, jota Jaakko Mattilaa kohtaan hänen epäonnistumisensa takia ehkä tunnettiin.<sup>57</sup> Mutta se, että hän keräsi puumerkkien ohella rahaa, oli luonnollista, sillä maksoivathan esimerkiksi pelkästään Hämeen läänin kuvernöörille tehtyyn anomukseen liitettävät leimamerkit 12 markkaa, mihin lisäksi tuli matkaym. kuluja. Varmaa on, että kumpikin Jaakko hädän itse kokeneena tunsikaunaa kartanonomistajaa kohtaan, mutta sen ei vielä tarvinnut merkitä sitä, että heillä olisi ollut halu pettää alustalaistovereitaan. Mutta olivatpa Jaakot luonteeltaan minikäläisiä tahansa, perussyiden täytyi olla syvemmällä, sillä syyttä suotta torpparit tuskin olisivat houkuteluinakaan lähteneet niin epätoivoiseen ja kuitenkin vuosia kestäneeseen yritykseen.

<sup>54</sup> A.D. 741/249/1883, VA. Virkatodistus oli päivätty 11. 1. 1882.

<sup>55</sup> Forssan Lehti 21. 9. 1931.

<sup>56</sup> Sekä Keski-Suomi että Tampereen Sanomat kuuluivat myöhemmin nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattajiin.

<sup>57</sup> On myös huomattava, että mainitun muistitiedon kerääjä, Edv. Rautanen, ei ollut mikään torpparien puolesta puhuja, pikemminkin päinvastoin (vrt. s. 273, alaviitta 87).



Edellä mainittiin, että olot Jokioisten neljännekunnassa muistuttivat Itämeren maakuntien oloja. Mutta aiheuttivatko ne tuon liikehtimisen?

Jokioisten kartanot käsittivät varsinaisen pääkartanon lisäksi laajoja alueita useista lähipitäjistä. Tammelan suurpitäjässä oli lisäksi muita suurvuokranantajia, mm. aikaisemmin mainitut Mustiala ja Kartanonkylä. Alue oli tyypillistä torppari-seutua. Jokioisten ja Ypäjän pitäjissä oli vuonna 1910 kaikista yli puolen hehtaarin viljelmistä yli 94 % vuokraviljelmiä, kun vastaava luku koko maassa keskimäärin oli 43.5 %.<sup>58</sup> Vielä suurempi oli ero peltoalan käytössä. Koko maan peltoalasta oli 1910 vuokraviljelmien käytössä vain 19.3 %, mutta Jokioisissa suhde oli 69.5 % ja Ypäjällä 70.5 %.<sup>59</sup>

Hannes Gebhard on eräässä tutkielmassaan verrannut tyypillisiä torpparikuntia ja tyypillisiä maanomistajakuntia keskenään ja päätenyt tulokseen, että vaikka torpparikuntien maaomaisuus olikin epäedullisemmin jakautunut, niissä yleinen varallisuus ja hyvinvointi kuitenkin oli suurempi.<sup>60</sup> Tämä pitää paikkansa myös Jokiläänistä. Kun maan kaikista torpista ja lampuotitiloista oli vuonna 1912 alle 5 hehtaarin suuruisia 60.0 %, oli näin pieniä Jokioisten pitäjän vuokratiloista vain 8.3 % ja Ypäjän 21.0 %. Yli 10 hehtaarin suuruisia torppia ja lampuotitiloja oli koko maassa 13.8 %, mutta Jokioisissa 72.3 % ja Ypäjällä 58.6 %. Humppilassakin luku nousi 70.0 %:iin.<sup>61</sup> Yleistä varallisuutta osoittaa myös se, että kun vuonna 1912 maan kaikista torppareista ja lampuodeista vain kolmannesta, 33.5 %, taksoitettiin yli 400 markan vuosituloista, vastaava suhde Jokioisissa ja Ypäjällä nousi yli 80 %:n.<sup>62</sup>

Arthur Lagerlöf kirjoitti kerran,<sup>63</sup> että torpparikysymys ei ole syntynyt torpparien kurjistumisesta, vaan siitä, että

<sup>58</sup> SVT III:9, taulu 2.

<sup>59</sup> SVT III:9, taulu 4. Näihin verrattavissa oli vain Yläneen suhdeluku 70.1 %.

<sup>60</sup> Gebhard, Maanviljelysväestö, s. 122.

<sup>61</sup> SVT XXX:6, taulu 2. Ks. myös SVT III:9, taulu 2.

<sup>62</sup> SVT XXX:6, karttaliite 7, ks. myös taulu 12.

<sup>63</sup> Lagerlöf, Maalaisreformimme (Aika 1908), s. 712; Vuolijoki, Torpparivapautus, ss. 9–10.

he ovat rikastuneet. Kun torpparilla on kahdeksankin lehmää, Lagerlöf sanoi, hän on siksi vakavarainen, että hän ei mielellään kärsi toisen käskevän itseään niinkuin renkiä tai irtolaista. Jokiläänin torpparit olivat keskimääräistä vauraampia, mutta kuitenkin heillä aina vuoteen 1904 saakka oli vain juoksevat kontrahdit, joita ei edes saanut kiinnittää.<sup>64</sup> Ylipäiviä oli tehtävä käskettäessä. Voudilla oli oikeus arvioida, milloin tehty työ oli täyden päivätyön arvoinen ja milloin ei. Edelleen kontrahdeissa määrättiin tarkoin vuokratilojen pellon hoidosta, lannoituksesta, vuoroviljelystä ym. Olemisen epävarmuutta lisäsi vielä se, että kun esimerkiksi eräiden Etelä-Pohjanmaan pitäjien torppareista lähes 90 % omisti itse torpan rakennukset, oli Jokioisten pitäjässä vain yksi tällainen vuokramies.<sup>65</sup> Myös metsänkäyttöoikeudet olivat Jokioisissa ja koko Jokiläänin alueella koko maan keskimäärää rajoitetummat.<sup>66</sup>

Täten siis Jokiläänissä oli torppareita ja lampuoteja suhteellisesti enemmän kuin missään muualla koko maassa. Lisäksi he olivat verraten varakkaita pitäen jopa itsekin omaa renki-työvoimaa.<sup>67</sup> Mutta samalla heidän asemansa oli varsin epävarma ja heidän oikeutensa rajoitetut.

Tämä asiointila, johon vuosikymmenien aikana oli sopeututtu ja totuttu, tuskin kuitenkaan olisi aiheuttanut anomuskirjeitä, elleivät Itä-Suomen lahjoitusmaalunastukset olisi antaneet alkusysäystä. Miltei kaikissa anomuksissaan allekirjoittajat viittasivatkin noihin lunastustoimiin, joissa he näkivät täysin analogisen vertauskohdan omien olojensa kanssa. Vuonna 1826 oli Nikolai I antanut päätöksen, jonka mukaan alueen aatelisdonataarit saivat täyden omistusoikeuden niihin talonpoikaistiloihin, joihin nähden heillä aikaisemmin oli ollut verotusoikeus. Säännöllisen valtiopäivätoiminnan 1860-luvulla päästyä alkuun säädyt ottivat asian esille, mutta kun Aleksanteri II ei voinut tunnustaa, että hänen isänsä olisi tehnyt talonpojille vääryyttä, täytyi säätyjen tunnustaa donataareille omistus-

<sup>64</sup> Ks. ss. 55 ss.

<sup>65</sup> SVT XXX:6, taulu 3. Koko maassa oli omia 24.4 % ja yhteisiä 10.7 %.

<sup>66</sup> SVT XXX:6, taulu 3.

<sup>67</sup> Ks. myöh. esille tulevia Jokioisten lakkoja.

oikeus. Säätyjen tekemän päätöksen mukaan maat ensin lunastettiin donataareilta kruunulle, joka sitten luovutti ne alkuperäisille omistajilleen.<sup>68</sup> Täsmälleen samanlaisesta tapahtuneen omistusoikeudellisen vääryyden korjaamisesta oli kysymys myös Jokioisten alustalaisten anomuksissa sikäli kuin ne koskivat ns. sukuoikeustalonpoikia. Esi-isiensä omistamiin tiloihin nähden heillä oli enää vain perinnöllinen asunto- ja viljelysoikeus ja sekin vain kartanoon maksettavaa vuotuista veroa vastaan. Kun veron ja vuokran välistä eroa ei tunnettu,<sup>69</sup> sekaantui perinnöllinen asumisoikeuskin, jonka voi kartanoon suoritettavan veron laiminlyömisestä menettää, seudulla yleisen juoksevan, mutta samalla ylössanomiseen asti isästä poikaan jatkuvan vuokraoikeuden kanssa. Asioita tarkemmin tuntemattoman maalaiskansan ei enää ollut helppo erottaa varsinaisia sukuoikeustiloja tavallisista vauraista torpista.

Rovasti Granfeltin valtiopäiväanomuksen tarkoituksena oli korjata ainoastaan todistettavien sukuoikeustilallisten asemaa, mutta Jaakko Jaakkolan anomuksissa pyydettiin itsenäiseksi lunastamista, joka oli ulotettava myös torppareihin.<sup>70</sup> Anomuksista käy ilmi, että myös allekirjoittaneet torpparit pitivät — vaikkakin todennäköisesti ilman asiallisia perusteita — itseään entisten talonpoikaisomistajien jälkeläisinä ja siis Jesper Kruusille aikoinaan läänitettyjen 164 talonpoikaistilan oikeutettuina perillisinä. Mutta kun sama toivomus itsenäiseksi lunastamisesta ulotettiin myös Mustialan maanviljelysopiston sekä eräiden muiden tilojen torppareihin, ei enää voinut alkuunkaan olla kysymystä mistään entisen omistusoikeuden palauttamisesta, vaan selvästi torpparien pyrkimyksestä päästä itsenäiseksi valtion välityksellä ja vähittäistä kuoletusta vastaan eli

<sup>68</sup> *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, ss. 365—36; *Palmén*, Silmäys Itä-Suomen lahjoitusmaitten historiaan, ss. 32—33.

<sup>69</sup> Vero-sanan käyttö vuokra-sanan vastineena oli koko torpparilaitoksen ajan yleistä. Mm. vielä Aksel Warén käytti kumpaakin sanaa toisiaan vastaavina (Torpparioloista Suomessa, ss. 272 ss.).

<sup>70</sup> Esim. vuoden 1882 ensimmäisen anomuksen 62 allekirjoittajasta oli vain kuusi torpparia. Muiden nimen kohdalla oli ”talolinen”, joka saattoi merkitä sekä sukuoikeustalonpoikaa että lampuotia.

juuri siitä menettelystä, joka vuoden 1918 laissa sittemmin vahvistettiin.

On ilmeistä, että Granfeltin valtiopäiväänomus, Itä-Suomen lahjoitusmaalunastukset ja lopuksi kenraalikuvernöörin tulo Forssaan synnyttivät Jokiläänin alustalaisten ensimmäiset anomukset. Niiden lisäksi oli olemassa eräitä lisätekijöitä, jotka saattoivat antaa lisäylykettä anojille ja aivan varmasti vaikuttivat siihen, että syntyi yleinen torpparikysymys. Eräs sellainen oli valtiopäivien kokoontuminen tammikuussa 1882. Vuonna 1864 oli annettu maanjakoasetus, johon edellä mainittu ensimmäinen torpparipykäläkin sisältyi. Asetuksen mukaan voitiin itsenäiseksi tilaksi erottaa maa-alue, joka pystyi elättämään viisi täysikasvuista henkilöä.<sup>71</sup> Säädetty jakotoimitus oli kuitenkin niin kallis ja monimutkainen, että sen tarjoamaa oikeutta ei juuri käytetty.<sup>72</sup> Asia tuli uudelleen esille vuoden 1877 valtiopäivillä, jolloin Yrjö-Koskinen anomusehdotuksessaan esitti, että yhä kasvavalle tilattomalle väestölle järjestettäisiin tilaisuus saada maata edes sen verran, "että sen jäsenet voivat ominaiselle perustukselle mökkinsä rakentaa".<sup>73</sup> Laki- ja talousvaliokunta yhtyi Yrjö-Koskisen esitykseen todeten, että pienenkin oman palstan omistaja on itsenäisemmässä asemassa kuin tavallinen maatorppari. Valiokunnan ehdotuksesta säädetyt sitten anoivatkin uutta maanjakolakiesitystä seuraaville, vuonna 1882 kokoon-tuville valtiopäiville.<sup>74</sup> On mahdollista, että tämä maan "lohko-mista ja eroittamista" koskenut lakiesitys sai aikaan vääriä huhuja sekä toiveita oman maan saamisesta.<sup>75</sup> Joka tapauksessa asia oli esillä vuoden 1882 valtiopäivillä ja tuloksena oli aikai-

<sup>71</sup> Asetus 19. 12. 1864.

<sup>72</sup> Kertomus Seitsemännestä yleisestä Suomen Maanviljelijäin kokouksesta 1876, ss. 13—16.

<sup>73</sup> Pappiss. ptk. 1877—78, I, ss. 57—58. "Palstatila on tilattomalle maanviljelys-väestölle paras säästöpankki", lausui Yrjö-Koskinen, sillä se turvaa tulevaisuutta ja innostaa yhä lisäämään tätä omaa itsenäistä pääomaa. Ks. myös *Yrjö-Koskinen*, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia III, ss. 254 ss. Maansaantimahdollisuuksien järjestämisestä tilattomalle väestölle ks. myös s. 83, alaviite 45.

<sup>74</sup> VP 1877—78, Ak. 5, ltvkm. n:o 10.

<sup>75</sup> Esim. Tampereen Sanomat 27. 8. 1886.



semmin mainittu vuoden 1883 lohkomisasetus, jonka 16. § koski torpanvuokrausta.<sup>76</sup>

Vuoden 1864 valtiopäivillä oli hyväksytty toinenkin torppari-kysymykselle periaatteellisesti tärkeä laki. Se oli pakkoluovutuslaki, joka tosin tarkoitti lähinnä maan pakkoluovuttamista rautatierakennusten tarpeisiin, mutta joka sellaisenaankin rikoi omistusoikeuden koskemattomuuden ja vahvisti ajatusta, että yhteiskunnalla on oikeus pakkolunastaa yksityisen omistamaa maata "yhteisen tarpeen sitä vaatiessa".<sup>77</sup> Juuri tämä periaate oli "Miettilän Tommillakin" varmaan ollut mielessään puhuessaan hankittuja oikeuksia suojaavien lakien muuttumisesta.

"Miettilän Tommi" oli maininnut myös Venäjän maaorjien vapauttamisen, joka sekin oli eräs esimerkki privilegioiden vähentämisestä. Tiedot maaorjien vapauttamisesta virittivät varmaan toivoa suomalaisissa torppareissakin, lisäsivät heidän keisaria kohtaan tuntemaansa luottamusta ja ennen kaikkea tekivät heidät suopeiksi kuuntelemaan myöhemmin puheeksi tulevia laukkuryssien tarinoita yleisestä maanjaosta. Täten ne myös kiihdyttivät torpparikysymyksen voimistumista, mutta Jokioisten anomuksiin niillä ei vielä näytä olleen suurta vaikutusta.<sup>78</sup> Sensijaan torpparien toivo saada omaa maata oli selvästi sekä edellä selostettujen anomusten että maanjakohuhujen yhteinen pohja. Se, että anojat kääntyivät ensinnä kenraalikuvernöörin puoleen, johtui yksinomaan siitä, että tämä sattui kriittillisenä ajankohtana<sup>79</sup> tulemaan Forssaan. Ensimmäisen kevään jälkeen anomukset osoitettiin joko läänin maaherralle tai senaattiin. Missään anomuksessa ei myöskään viitata maaorjien vapauttamiseen.

<sup>76</sup> Ks. s. 44.

<sup>77</sup> Asetus 12. 12. 1864.

<sup>78</sup> Yleisesti toivotaan "tuota siunattua aikaa, jolloin kukin saisi ostaa itsellensä ikipäiväiseksi omaisuudeksi pienemmänkin maapalstan, jossa voisi elää vapaana tilallisten komennusvallasta", kirjoitti A. M. Lindfors Tammenlan Kuhalasta (Forssasta) vastauksessaan Uuden Suomettaren tiedusteluun v. 1891. A. Warénin kokoelmat, kot. I, VA.

<sup>79</sup> Vrt. s. 49.

## C. KIINNOSTUS KASVAA

1. *Sanomalehtikeskustelua 1880-luvulla*

Vaikka eri puolueiden lehdet olivatkin Jokioisten torppari-liikkeen yhteydessä kiistelleet keskenään sen syistä ja synnyttäjäistä, olivat ne kaikki yhtä mieltä siitä, että sopimusvapautta ja omistusoikeuden pyhyyttä ei saanut loukata. Vielä siinäkin oltiin yhtä mieltä, että sopimusvapaus ei kuitenkaan saanut merkitä samaa kuin maanomistajan täydellinen mielivalta, mutta kysymys siitä, missä määrin tätä mielivaltaa olisi voitu rajoittaa sopimusvapautta loukkaamatta, herätti jo erimielisyyttä niin kuin yksilön ja yhteiskunnan oikeuksien määrittelemispyrkimykset aina herättävät.<sup>1</sup>

Östra Nyland koetti todistaa, että torpparien verot eivät voineet olla liian suuria, koskapa monet maanomistajat olivat pitäneet itselleen taloudellisempana liittää torpat omiin viljelyksiinsä.<sup>2</sup> Samoin Ekenäs Notisblad katsoi, että maanomistajalla täytyi olla oikeus, kansantaloudelliselta kannalta jopa velvollisuuskin, määrätä torpan vuokra sen mukaan, "mitä torppa oikein hoidettuna voi tuottaa". Ellei torppari hoitanut viljelyksiään niin, että niiden tuotto pysyi riittävän korkeana, oli häätö oikeutettu.<sup>3</sup> Myös kolmas ruotsinkielinen lehti, Nya Pressen, asettui tiukasti vanhoilliselle kannalle. Sillä kun eräs nimimerkki I.E.W. oli lähettämässään kirjoituksessa esittänyt lakimääräistä vähintään 25 vuoden vuokra-aikaa, vastasi lehti puolestaan, että sellainen laki loukkaisi ankarasti sopimusvapautta ja "olisi kaikkien maassamme tähän saakka voimassaolleiden oikeuskäsitysten vastainen".<sup>4</sup>

I.E.W. vastasi tähän, että puhumalla tähän saakka voimassa olleista oikeuskäsityksistä ei todisteta mitään. Vanhojen oikeuskäsitystenkin täytyy muuttua, kun yhteiskunnalliset olot sitä vaativat, olkoonkin, että torppariolojen kohdalla lainsäädännön

<sup>1</sup> Vrt. *Haataja*, Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaiheita, ss. 54—55.

<sup>2</sup> Östra Nyland 28. 6. 1882.

<sup>3</sup> Ekenäs Notisblad 27. 10. ja 30. 10. 1885 (lähetetty pääartikkeli).

<sup>4</sup> Nya Pressen 5. 9. ja 11. 9. 1885.

uudistus tulee kestämaan kauan, koska maanomistajia on joka säädyssä. Kirjoittaja piti torpparien lopullista itsenäistämistä välttämättömänä. Hän viittasi Englannin vuokrajärjestelyistä saatuihin kokemuksiin sanoen, että ihminen hoitaa todellisella huolella vain sellaista maata, minkä tietää omakseen.<sup>5</sup> "Maa, jossa on suuri määrä itsenäisiä maanviljelijöitä, ei milloinkaan ole köyhä", kirjoitti sama I.E.W. myöhemminkin jatkaen, että näiden puuttuminen ei merkitse ainoastaan kansantaloudellisia menetyksiä, vaan jopa vaaraa koko rauhalliselle yhteiskunta-kehitykselle.<sup>6</sup> Mutta hänkään ei ilmeisesti edes ajatellut mitään omistusoikeutta loukkaavaa pakkolunastusmenettelyä.

Ruotsinkielinen lehdistö suhtautui jotakin I.E.W:n tapaista poikkeusta lukuunottamatta varsin kielteisesti torpparien pyrkimyksiin, vaikka Nya Pressen tulikin ikäänkuin vahingossa tunnustaneeksi niiden oikeutuksen. Sillä kun Yrjö-Koskinen oli tehnyt anomusehdotuksen kruunun-torpparien aseman parantamisesta, nimitti Nya Pressen sitä "fennomaanien torpparipoliitiikaksi" ja sanoi, että yksityisten mailla olevat torpparit kaipaivat paljon kipeämmin olojensa korjaamista kuin kruunun-torpparit.<sup>7</sup>

Suomenkielisistä lehdistä tuntuu Hämäläinen olleen jyrkimmin maanomistajien etujen säilyttämisen ja rajoittamattoman sopimusvapauden kannalla. Lehti piti torpparijärjestelmää hyvänä ja lausuttuaan ensin epäilyksensä Mustialan torpparien valittamista rasituksista se esitti vanhan väitteen, että jos niitä olisikin, "kaikesta rasituksesta pääsee sillä, että rasitettu muuttaa pois".<sup>8</sup> Kolme vuotta Mustialan tapauksen jälkeen lehti yhä kirjoitti torpparijärjestelmän edullisuudesta vedoten mm. siihen, että talojen myynti-ilmoituksissakin aina mainitaan, kuinka monta torppaa talossa on ja montako työpäivää ne vuosittain

<sup>5</sup> Nya Pressen 23. 9. 1885.

<sup>6</sup> Nya Pressen 21. 1. ja 27. 1. 1886.

<sup>7</sup> Nya Pressen 9. 6., 11. 6. ja 12. 7. 1885. Ks. myös Helsingfors Dagblad 5. 7. ja 21. 7. 1885.

<sup>8</sup> Hämäläinen 22. 3. 1885.

suorittavat.<sup>9</sup> Mutta lehden kanta oli jo sikäli muuttunut, että se vaati laillisia kontrahteja, isäntien mielivallan rajoittamista ja sitä, että torpparia ei saisi häätää ilman laillista syytä. Tämä kirjoittaja tunnusti lisäksi sen "kahdenomistamuksen", josta jo "Miettilän Tommi" oli puhunut, sanoessaan, että torpparillakin täytyi olla "raatamisen ja raivaamisen kautta jonkinmoinen omistusoikeus siihen maahan, jota hän viljelee".<sup>10</sup>

Jyrkästi asiaa katseli myös Uudenmaan läänin lääninagronomi Th. Forssell, joka vielä vuonna 1887 arveli, että Suomessa ei tulisi olemaan enää milloinkaan mitään maakysymystä, kun "tuosta surkeasta lahjoitusmaiden asiasta" oli päästy. Mitään Irlannin olojen tapaisia rettelöitä maanomistajien ja vuokramiesten välillä ei Suomessa hänen käsityksensä mukaan voinut milloinkaan syntyä.<sup>11</sup> Samana vuonna tuotiin Etelä-Hämeen maalaisseuran kokouksessa esiin sellainenkin ajatus, että torpparien ja maanomistajien keskinäisiin kahnauksiin oli syynä pelkästään "puuttuva yhteisharrastus ja kansallishenki".<sup>12</sup>

Jaakko Jaakkolan anomusten jälkeen olivat maanomistajapiirien edustajat täten ruvenneet entisen yksityistaloudellisen kannattavaisuuskysymyksen sijasta keskustelemaan torpparien rasituksista ja valituksista. Edellä olevat hajaesimerkit osoittavat, että näitä valituksia pidettiin monella taholla täysin aiheettomina. Myöskin koko nimitys "torpparikysymys" sai alkunsa tästä ajatustavasta. Sillä kun Tampereen Sanomat vuonna 1886 ensimmäisenä käytti tätä nimitystä, tarkoitti se torpparikysymyksellä kysymystä siitä, mitä olisi tehtävä, kun torpparit ovat "ruvenneet niskoittelemaan" ja pyrkivät järkyttämään vanhaa omistusoikeuden pyhyttä kohtaan tunnettua kunnioitusta.<sup>13</sup>

Mutta samaan aikaan alkoi kuulua yhä enemmän myös torpparien pyrkimyksiä tukevia lausuntoja. Vaikka nuorsuomalai-

<sup>9</sup> Tällaisia myynti-ilmoituksia oli lehdissä jatkuvasti aina suurlakkoon saakka ja eräitä vielä sen jälkeenkin.

<sup>10</sup> Hämäläinen 9.9.1885, ks. myös 13.8.1887.

<sup>11</sup> Suomen Maanviljelyslehti 1887, ss. 102—03.

<sup>12</sup> Hämeen Sanomat 26.7.1887. Asialle jo annettua tärkeyttä osoittaa se, että kun lehti käsitteli muut kokousasiat yhtenä uutisena, torppariasia käsiteltiin yksinään erikseen.

<sup>13</sup> Tampereen Sanomat 27.8.1886, "Torpparikysymys".



sesti suuntautuneet sanomalehdet näyttävätkin yleensä asennoituneen yksipuolisemmin maanomistajien kannalle, ei mitään selvää eroa niiden ja vanhasuomalaisen lehtien välillä kuitenkaan voi tehdä. Niinpä Savo otti palstoillensa lähetetyn artikkelin, jonka otsikko "Tilallisten syy" jo ilmaisi kirjoittajan kannan.<sup>14</sup> Kirjoittaja syytti tilallisia liiasta verojen kiskonnasta sekä esitti vapaavuosien antamista ja työpäivien tasaamista kautta vuoden. Sanomia Turusta puhui jopa orjuudesta. Sillä "se on juuri orja, jolla ei ole oikeuksia ja lain turvaa, vaan ainoastaan velvollisuuksia", kirjoitti lehti.<sup>15</sup>

Jos kuitenkin tarkastellaan lehtien yleistä asennoitumista koko 1880-luvulla, suhtautui vanhasuomalainen lehdistö myönteisimmin torpparien asiaan. Sen suhtautuminen oli varovaista, mutta samalla ennakkoluuloista vapaata, asiallista, ja sellaisena ajan mittaan merkittävintä. Joudumme myöhemmin käsittelemään tarkemmin erityisesti Uuden Suomettaren ja Hämeen Sanomain kirjoituksia,<sup>16</sup> mutta jo tässä yhteydessä on mainittava eräs oikeusjuttu, jolle Hämeen Sanomat yhtenä osapuolena antoi runsaasti palstatilaa.<sup>17</sup>

Jutun alkuna oli Hämeen Sanomissa talvella 1888 julkaistu, kalvolalaisen torpparinpoika Vilho Salosen lähettämä paikallis-kirje, jossa kirjoittaja syytti Niemen kartanon isännöitsijää verojen korottamisesta. Isännöitsijä Palmroth nosti oikeusjutun, jossa kävi ilmi, että torpparit olivat sitoutuneet vetämään 14 rautatiepölkkyä yhden päivätyön urakkana, vaikka Palmroth itse tunnusti, että 8 á 10 pölkkyä olisi ollut kohtuullinen. Mutta "torpparit ottivat niitä mieluummin vetääkseen kuin tulivat kahden peninkulman päästä päivätyöhön", sanoi Palmroth ja torpparit myönsivät asian todeksi. Torpparien oli siis itse asiassa ollut valittava kahden pahan välillä ja he ottivat mieluummin viedäkseen lähellä olevalle asemalle tinkimääriä, jotka hevosen

<sup>14</sup> Savo 31. 3. 1887. Vrt. Aho, Juhani Aho I, ss. 267 ss.

<sup>15</sup> Sanomia Turusta 13. 8. ja 14. 8. 1886.

<sup>16</sup> Ks. myös Hämeen Sanomat 26. 10. 1883 ja Aura 6. 8. 1887.

<sup>17</sup> Hämeen Sanomat 28. 2., 1. 5., 4. 5., 8. 5. ja 29. 5. 1888; Uusi Suometar 13. 2. 1889 (Uutisia maaseudulta). Salonen kirjoitti nimimerkillä "Lapio" vielä myöhemminkin Hämeen Sanomiin uutisia Kalvolasta, esim. 22. 6. 1888.

vetokyvyn mukaan jaettuina lisäsivät Salosenkin taksvärkkipäivien määrän 26:sta 43:een, kuin tekivät 20 kilometrin edestakaisia työmatkoja tavallisen taksvärkkipäivän lisäksi. Lopputulos oikeudenkäynnistä oli, että hovioikeus vapautti Salosen syyt-teestä, mutta Palmroth antoi hänelle häätökäskyn.<sup>18</sup>

Oikeudenkäynnin kestäessä Hämeen Sanomat julkaisi erään nimettömän hämäläisen kontrahdin esimerkkinä torpparien aseman epävarmuudesta.<sup>19</sup> Ja kun Salonen oli käyttänyt nimimerkkiä "Lapio", kirjoitti nimimerkki "Kihveli" lehteen veronkorotuksista otsikolla: "Torpparien suostumukset Hämeessä".<sup>20</sup> Hän totesi, että isännöitsijä Palmroth oli aivan oikein sanonut torpparien suostuneen urakkoihin vapaaehtoisesti. Mutta, hän jatkoi, suostuvathan he kontrahteihinkin, joissa lähtö on määrätty tapahtuvaksi kolmen kuukauden sisään, milloin tahansa isännän päähän pälkähtää. Jotta torppari nyt ei joutuisi lähtemään, myymään irtaimistoaan nopeasti ja suurella tappiolla sekä etsimään vaikeasti löydettävää uutta olinsijaa perheelleen hänen on pakko suostua vaikka minkälaisiin lisäehtoihin ja urakkoihin. Suostumusta voidaan kyllä sanoa vapaaehtoiseksi, mutta tosiasiaksi jää, että epävarman kontrahdin varassa olevaa torpparia voi "puristaa ja likistää niin paljon kuin isännän omatunto sallii". Tosin jo vuoden 1734 laissa oli määrätty, että vuokrasopimus on tehtävä määrävuosiksi ja että vuokramiehen täytyi saada nauttia lähtövuosi, minkä lisäksi Kuninkaallinen asetus vuodelta 1766<sup>21</sup> määräsi, että paikkakunnalliset tavat eivät saa lyhentää lähtöaikaa, mutta — "Kihveli" totesi — vanhan periaatteen mukaanhan "suostumus muuttaa lain".<sup>22</sup>

Tällainen torppari-oikeudenkäynnin selostus oli lehdistössä silloin täysin uutta, mutta sellaisena se osoittaa, että *torpparien*

<sup>18</sup> Salonen tuomittiin sakkoihin, mutta hän valitti hovioikeuteen, joka vapautti hänet sakoista ja lisäksi maksatti hänen oikeuskulunsa kunnallislautakunnan puheenjohtajalla, joka oli kieltäytynyt antamasta hänelle köyhystodistusta. Häädöstä ks. Valvoja 1900, ss. 185—86.

<sup>19</sup> Hämeen Sanomat 4. 5. 1888.

<sup>20</sup> Hämeen Sanomat 15. 5. 1888.

<sup>21</sup> Kongl. Förordning 22. 10. 1766 (Utdrag 8, ss. 7286—87).

<sup>22</sup> Ks. s. 41.

*asia alkoi julkisuudessa tulla yhä enemmän esille. Sitä koskeva keskustelu tuli yhä vilkkaammaksi ja samalla kiteytyivät ne tunnusmerkit, jotka sittemmin pysyivät torpparikysymyksen ominaispiirteinä loppuun saakka. Vuosikymmenen lopussa olikin Nya Pressenin maatalousosastossa erittäin asiallinen kirjoitus, jossa tarkasteltiin asiaa puolesta ja vastaan.<sup>20</sup> Siinä todettiin aluksi, että päivätyömaanvuokrausta oli enää jäljellä vain Suomessa ja Ruotsissa sekä vähän Virossa Ruotsinvallan jätteenä. Päivätyövuokra oli kummankin osapuolen moraalia heikentävää ja lisäksi taloudellisesti kannattamatonta, koska se tuotti pääomalle huonon koron, aiheutti riistoviljelystä ja hävitti metsää. Pahinta oli kuitenkin olemisen epävarmuus, sillä lain määräykset määrätystä vuokra-ajasta olivat merkityksettömät, koska Tuomarinohjeiden mukaan sopimus voi rikkoa lain. Torppari joutui olemaan ikäänkuin Damokleen miekan alla; hänen olisi pitänyt järjestää torppansa elinikäistä asumista varten, mutta samalla olla valmis lähtemään minä hetkenä tahansa. Koska lähtö on usein vaikea, suostutaan veronkorotuksiin, sanoi kirjoittaja, mutta ei hänkään osannut esittää parempaa ratkaisua, kuin että maanomistajat tekisivät pidempiaikaisia kontrahteja.<sup>21</sup> Mutta silloin, kun Nya Pressen oli päässyt näin pitkälle, oli toisaalla Yrjö-Koskisen aloitteesta päästy asiassa jo paljon pidemmälle.*

## 2. Yrjö-Koskinen ja Kansantaloudellinen Yhdistys

Yrjö-Koskinen oli jo Hämeenkyrössä ollessaan ja sen oloja tutkiessaan joutunut tutustumaan torpparioloihin<sup>22</sup> ja mainitsi kirjoituksissaankin niistä jo varhain kuten olemme nähneet. Suomalaisen puolueen johtajana hän joutui yhä enemmän ajattelemaan alemman kansanosan asemaa. Kaiken lisäksi hän joutui senaattiin juuri Jokioisten torppariliikkeen alkuaikoina, vie-

<sup>20</sup> Nya Pressens Landtbruksafdelning 8. 7., 15. 7. ja 21. 7. 1889.

<sup>21</sup> Myös Folkvännens kirjoitti 22. 8. 1890 samaan tapaan.

<sup>22</sup> Hämeenkyrön viljelmistä oli v. 1910 69.9 % vuokratiloja. SVT III:9, taulu 2; Suolahti, Nuori Yrjö-Koskinen, ss. 220—21.

läpä kamaritoimituskunnan päällikkönä esittelemään ainakin yhden Jokioisten anomuksista.

Kesällä 1884 hän joutui toisellakin taholla tekemisiin torpparien anomuksen kanssa. Hän oli kenraalikuvernööri Heidenin kanssa käymässä Jyväskylän laulujuhilla ja tällöin eräät Laukaan torpparit jättivät puolestaan kenraalikuvernöörille anomuksen, jonka sisällys Yrjö-Koskisen mukaan lyhyesti kerrottuna oli se, että koska tilallisilla oli liiaksi maata, piti siitä ottaa osa pois ja jakaa tilattomille. Anomus käsiteltiin aikanaan senaatissa, mutta hylättiin omistusoikeuden pyhyyttä loukkaavana.<sup>26</sup> Kun samoihin aikoihin myös Kuopion läänin irtaimen väestön tilaa tutkiva komitea julkaisi mietintönsä, kirjoitti Yrjö-Koskinen joulukuussa 1884 asiasta laajan artikkelin Uuteen Suomettareen.<sup>27</sup>

Hannes Gebhard sanoi kerran Yrjö-Koskisesta, että tämä oli maakysymyksen alalla vain harrastelija, mutta ei mikään ammattimies.<sup>28</sup> On luonnollista, että Yrjö-Koskinen — historian-tutkija — ei ollut maakysymyksen alalla koulutettu ammattimies, mutta hän juuri viitoitti tietä Gebhardille ja muille asian myöhemmille ajajille lähtiessään siitä, mikä ilmeisesti oli ainoa mahdollinen pääsytie eteenpäin. Yrjö-Koskinen ryhtyi näet tiedemiehenä ottamaan selvää tilanteesta. Mainitussa laajassa artikkelissaan hän ensinnäkin esitti virallisen tilaston pohjalla Suomen eri väestöryhmittymät lääneittäin ja totesi mm., että teollisuustyöväkeä oli Suomessa vielä niin vähän, että sen puutteet voivat odottaa, kun taas sitä paljon lukuisamman maataloustyöväen olot kaipaivat pikaista korjaamista. Mutta, hän jatkoi, tässä toimessa suomalaisten on käytävä omaa tietänsä. Ei saa ummistaa silmiä siltä, mitä muissa maissa on tehty maaseudun olojen parantamiseksi, mutta siihen, mitä meillä on tehtävä, muiden maiden esimerkit eivät riitä; meidän on löydettävä omiin oloihimme sopivat keinot ja välikappaleet.<sup>29</sup>

<sup>26</sup> Uusi Suometar 13. 6. ja 19. 12. 1884.

<sup>27</sup> Uusi Suometar 11. 12., 19. 12., 20. 12., 30. 12. ja 31. 12. 1884.

<sup>28</sup> Gebhard, Suuret maakysymyksemme (Oma maa V), s. 274.

<sup>29</sup> Uusi Suometar 30. 12. 1884.



Tämä kirjoitettiin joulukuussa 1884, mutta sen takana oli pitkä harkinta ja jo alulle pantu käytännöllinen maaseutuoloihin kohdistuva tutkimustoiminta. Kymmenen vuotta aikaisemmin Yrjö-Koskinen oli työväenoloista kirjoittaessaan kohdistanut sanansa lähinnä liberalistien puhtaasti taloudellista ajattelutapaa vastaan. Ekonomistinen valtioaate tähtää vain varallisuuden kartuttamiseen, oli hän sanonut asettuen itse historiallisen valtioaatteen kannalle. Hänen käsityskantansa mukaan valtion oli kansallishengen ilmentymänä edistettävä ei ainoastaan koko kansakunnan aineellista ja taloudellista, vaan myös sen henkistä ja siveellistä kehkiämistä.<sup>30</sup> Yrjö-Koskisen ajattelussa näkyi selvästi jälkiä Snellmanin opetuksesta, mutta tälle kannalleen hän sai tukea myös Saksasta.

Vuonna 1872 olivat eräät saksalaiset kansantaloustieteilijät perustaneet sosiaalipoliittisen yhdistyksen "Verein für Sozialpolitik", jonka perustajajäsen Schmoller sanoi, että kansantaloustiede on puhtaasti induktiivinen tiede, joka käsittelee sekä menneisyyden että nykyisyyden konkreettista elämää ja tahtoo kuvata sitä.<sup>31</sup> Mutta yhdistyksen nimi jo osoitti, että sen tarkoituksena ei ollut yksinomaan tutkia olevia oloja, vaan harrastaa myös niiden käytännöllistä uudistamista. Yrjö-Koskiselle tämä ohjelma sopi täydellisesti. Yhteiskunnallisia oloja oli pyrittävä parantamaan, mutta ei umpimähkään teoretisoimalla, vaan ensiksi täytyi luotettavalla tavalla saada selvä kuva varsinkin heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevan työväestön ja Suomen oloja ajatellen erityisesti runsaslukuisen maalaistyöväestön oloista.<sup>32</sup>

Kun Jokioisten torppariliikkeen mukana nousi jo aikaisemmin esillä olleen maaseudun irtaimen väestön kysymyksen lisäksi torpparikysymys polttavana esiin, Yrjö-Koskinen ryhtyi toimenpiteisiin. Hän ei kuitenkaan lähtenyt perustamaan mi-

<sup>30</sup> *Yrjö-Koskinen*, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia III, s. 214 (artikkelissa "Työväenseikka", kirjoitettu v. 1872).

<sup>31</sup> *Forsman*, Katsaus 19:nneen vuosisadan taloudelliseen kehitykseen, s. 298; *Friedell*, Uuden ajan kulttuurihistoria III, s. 449; *Kuusi*, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike, ss. 381—82.

<sup>32</sup> *Harmaja*, Kansantaloudellinen Yhdistys 1884—1934, ss. 12—14, 144.

tään yhdistystä, vaikka aloitteesta myöhemmin sukeutuikin Kansantaloudellinen Yhdistys, vaan pani asian epävirallisesti alkuun oman lähipiirinsä yksityisten asianharrastajien kanssa.

Tammikuussa 1884, siis ennen Jokioisten viimeistä anomusta, nämä miehet lähettivät kiertokirjeen eri paikkakunnilla asuville tuntemilleen tai tietämilleen asiantuntijoille — edelleen yksityishenkilöille ja epävirallisesti — pyytäen näitä kokoamaan tietoja oman paikkakuntansa maaomaisuuden käytöstä sekä sen lisäksi maanviljelysyväestön eri ryhmistä ja niiden oloista.<sup>32</sup> Allekirjoittajia oli kaikkiaan yhdeksän, joukossa Yrjö-Koskisen lisäksi mm. Agaton Meurman, K. F. Ignatius ja J. R. Danielson-Kalmari.<sup>33</sup> Tutkimuksen tehtävänä ei siis ollut selvittää pelkääntään torpparien oloja, joita Yrjö-Koskinen pitikin huomattavasti parempina kuin varsinaisen irtonaisten väestön asemaa,<sup>34</sup> mutta sekä maalaistyyöväestöön että maanviljelykseen ja maanomistusoloihin kohdistuvana tutkimus joutui koskettelemaan niitä varsin paljon.

Tiedustelun tulokset julkaistiin painettuna sarjana "Tutkimuksia taloudellisista oloista Suomen maaseuduilla", jonka ensimmäinen osa ilmestyi jo vuonna 1885, viimeinen vuonna 1893. Kun sanomalehdet julkaisivat selostuksia ja arvosteluja kunkin osan ilmestyttyä, tulivat tutkimuksen tulokset nopeasti yleiseen tietouteen. Torpparien kohdalla ne tekivät erityisen selväksi sen jo aikaisemminkin tunnetun seikan, että olot maan eri osissa poikkesivat suuresti toisistaan. Mutta samalla tulivat alustavasti esiin kunkin paikkakunnan kipeimmät kohdat ja siten voitiin

<sup>32</sup> *Harmaja*, emt., ss. 14—15; Suomen Maanviljelyslehti 1888, ss. 159—60; Uusi Suometar 10. 7. 1887; Valvoja 1890, s. 345. Julkisuudessa puhuttiin vain "eräistä yksityisistä henkilöistä" tai "pääkaupungissa syntyneestä seurasta".

<sup>33</sup> Muut allekirjoittajat olivat K. W. Forsman, Theodor Forssell, Niklas Hertz, J. N. Lang ja Karl Nyman. Suomen Maanviljelyslehden (1888, s. 159) tietämän mukaan myös kenraalikuvernööri Heiden olisi ollut hankkeen takana pyrkimyksensä saada tarkempia tietoja Suomen oloista.

<sup>34</sup> Uudessa Suomettaressa 30. 12. 1884 Yrjö-Koskinen asetti torpparit "itsensä elättävien", mutta palkolliset ja irtaimen väestön "elätettävien" ryhmään. — Yrjö-Koskiselle ei torpparien aseman parantaminen koskaan myöhemminkään näytä olleen muuta kuin eräs välikappale kansallisen edistymisen hyväksi ja kaikkia hajoittavia voimia vastaan.

tavallaan jo kartoittaa tiheimmät torpparialueet. Eri kirjoittajista käsittelivät laajimmin asiaa Aksel Warén, joka sittemmin näiden tutkimusten nojalla suuntasi yksityiskohtaisemman tutkimuksensa juuri tärkeimmille seuduille, sekä Aksel Lilius, joka puolestaan oli Warénin myöhemmässä tutkimuksessa aloitteen-tekijänä.<sup>36</sup> Monet, varsinkin etelä-suomalaiset vastaajat tarkastelivat aihetta suurtilallisen silmin,<sup>37</sup> mutta Matti Niemelä Kemin kihlakunnasta ehdotti, että maalle pantaisiin Saksan tapaan katasterivero, jolloin tilalliset halukkaasti myisivät liiat tiluksensa pois ja torpparit pääsisivät sen kautta maksamaan veronsa suoraan kruunulle. Mutta, Niemelä lisäsi, ”oma tupa, oma lupa” kuitenkin aina paras.<sup>38</sup>

Tämän tutkimuksen alkuunpanosta sukeutui, kuten sanottu, Kansantaloudellinen Yhdistys. Yhdistyksen harrastuskenttä ulottui varsin laajalle. Myöhempien vuosikymmenien kuluessa se on suuntautunut yhä enemmän teoreettisen taloustieteen piiriin, mutta Yrjö-Koskisen aikana se käsitteli pääasiassa ajan-kohtaisia sosiaalipoliittisia kysymyksiä. Sen keskustelukokoukset olivat hyvää koulua nuoremmille yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneille ja sen piiriin kuuluivatkin aikanaan mm. sellaiset torpparikysymyksen selvittelyyn osallistuneet miehet kuin Aksel Lilius, Hannes Gebhard ja J. K. Paasikivi.<sup>39</sup>

Mainitut miehet kuuluivat myös Uuden Suomettaren avustajakuntaan kuten monet muutkin Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenet.<sup>40</sup> Yhdistyksen varhaisvaihetta voisikin hyvällä syyllä nimittää ”Yrjö-Koskisen piiriksi” tai ”Suomettaren piiriksi”, joka olennaisesti erosi myöhemmästä tunnetusta ”Päivälehdessä”. Päivälehti oli leimallisesti kirjallis-taiteellinen, mutta kosketteli sen sijaan yhteiskunnallisia kysymyksiä ulko-

<sup>36</sup> Tutkimuksen tuloksista ks. lähemmin mainittua sarjajulkaisua sekä myös Uusi Suometar 10. 7. ja 12. 7. 1887.

<sup>37</sup> Esim. Tutkimuksia taloudellisista oloista... N:o 18, s. 18 ja Uusi Suometar 30. 5. 1893.

<sup>38</sup> Tutkimuksia taloudellisista oloista..., 1. vihko, N:o 24, ss. 10—11.

<sup>39</sup> Ks. *Harmaja*, emt., ss. 156 ss.

<sup>40</sup> Ks. Uuden Suomettaren tilausilmoitukset eri vuosina ja *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, ss. 1, 3.

kohtaisemmin.<sup>41</sup> Uusi Suometar puolestaan joutui sekä enemmän maaseudulle suuntautuneen levikkinsä että suomalaisen puolueen ohjelman takia paneutumaan suomenkielisen maalaisväestön ongelmiin, niin tilallisten kuin tilattomienkin. Täten sen toimitus- ja avustajakuntakin koostui enemmän yhteiskunnallisia asioita harrastavista henkilöistä.

### 3. Kontrahtiohjeita

Yrjö-Koskisen persoonallisuus määräsi kuitenkin Uuden Suometaren noudattaman pääsuunnan noina vuosina. Mainitussa laajemmassa artikkelissaan joulukuussa 1884 hän totesi, että jokin hämärä tieto Venäjän maaorjien vapauttamisesta, venäläisten topografien Suomessa suorittamat mittaukset, edellä mainittua maataloustiedustelua koskevat huhut sekä muistitieto vanhasta liikamaiden erottelusta olivat yhdessä synnyttäneet huhuja, joiden mukaan maat tultaisiin jakamaan tasan kaikille. Huhuilla ei Yrjö-Koskisen mielestä ollut mitään merkitystä muuten kuin että ne osoittivat torpparien elättävän väärä toiveita. Sillä "muuta keinoa maiden hankkimiseen ei ole, kuin osto tai vapaa arenti-sopimus niiden kanssa, joilla ennestään on maihin omistusoikeus", sanoi hän.<sup>42</sup>

Yrjö-Koskinen toi tässä esiin oman pysyvän kantansa, jonka mukaan omistusoikeutta ja sopimusvapautta ei saanut loukata. Mutta tämän perusajatuksen ohessa Yrjö-Koskisessa on havaittavissa eräänlaista siirtymistä nuoruuden optimismista varovaiseen pessimismiin. 1870-luvun alussa hän uskoi, että tilattomat mielihyvin käyttäisivät hyväkseen helpotettua maanlohkomisasetusta ja hankkisivat oman maapalan.<sup>43</sup> Vielä vuonna 1884 hän paheksui Kuopion läänin irtaimen väestön tilaa tutkineen komitean otaksumaa, ettei niin alkukantaisella väestöllä ollut

<sup>41</sup> Päivälehdien historioitsijan mukaan lehdestä tuli perustajiensa elämänkatsomuksen mukaisesti "runoilijain ja taiteilijain äänitorvi". *Rytkönen*, Päivälehdien historia I, ss. 138—39, 237, 241.

<sup>42</sup> Uusi Suometar 20. 12. 1884.

<sup>43</sup> *Yrjö-Koskinen*, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia III, s. 254.



edes mitään mielitekoja,<sup>44</sup> mutta vuonna 1899 — helmikuun maanifestin ja maanjakohuhujen jälkeen — hän osittain tunnusti otaksuman oikeaksi kirjoittaessaan tilattoman väestön suuren osan olevan niin halutonta ja velttöä, että se tahtoi ”pysyä omaisuudenkin siteistä irrallaan”.<sup>45</sup> Tästä syystä ja omistusoikeuden loukkaamattomuuteen nojautuen Yrjö-Koskinen piti loppuun saakka torpparilaitosta hyvänä, jopa laajennettavana järjestelmänä.<sup>46</sup> Tarvittiin vain ohjausta sopimusten tekemisessä.

Heinäkuussa 1888 Yrjö-Koskinen antoi ensimmäiset omat julkiset kontrahtiohjeensa,<sup>47</sup> mutta sitä ennen oli Savo-Karjala jo julkaissut selostuksen eräistä viralliselta taholta annetuista ohjeista. Kuopion läänin kuvernöörin kertomus vuodelta 1867 oli kiinnittänyt huomiota irtaimen väestön kysymykseen.<sup>48</sup> Asiaa tutkimaan asetetun komitean ehdotuksesta keisarillisessa käskykirjeessä 29. 4. 1887 suositeltiin torppien perustamista läänin irtolaisen väestön asuttamiseksi. Saamansa tehtävän mukaan Kuopion läänin silloinen kuvernööri Alexander Järnefelt<sup>49</sup> laaditutti kontrahtiohjeet perustettavia torppia varten.

Ohjeet oli laadittu uudistorppia varten. Vuokra-aika oli 25—50 vuotta, sopimus oli kiinnitettävä ja leskellä sekä lapsilla oli oikeus nauttia vuokra-aika loppuun, jos vuokramies itse kuoli sen kestäessä. Vuokra-alueen rajat oli tarkoin määriteltävä samoin kun metsän, laitumen ja kalavesien käyttö. Koska kysymys oli uudistorpista, oli annettava aluksi kolme vapaavuotta, minkä jälkeen veron tuli olla kaksi työviikkoa kutakin määrättyyn raivausvelvollisuuteen kuuluvaa pelto-tynnyrinalaa kohti. 25 vuoden sopimuksissa vero tuli täten olemaan enintään 12 työ-

<sup>44</sup> Uusi Suometar 11.12.1884. Yrjö-Koskinen tarkoitti viittauksellaan Tacituksen sanontaa luonnonvaraisessa huolettomuudessa elävistä fenneistä.

<sup>45</sup> *Yrjö-Koskinen*, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia IV, s. 588.

<sup>46</sup> ”Ylipäänsä ei liene kenenkään mieleen tullut hävittää niin hyödyllistä ja elinvoimaista laitosta kuin torpparijärjestelmä on”, Yrjö-Koskinen kirjoitti (Uusi Suometar 6.12.1899).

<sup>47</sup> Uusi Suometar 3.7.1888.

<sup>48</sup> Ks. edellä s. 74.

<sup>49</sup> Ankara fennomaani ja Yrjö-Koskisen ystävä. *Järnefelt*, Vanhempieni romaani I, ss. 325—26.

viikkoa ja 50 vuoden sopimuksissa 24 työviikkoa. Jos vuokramies raivasi enemmän kuin hänen velvollisuuksiinsa kuului, ei siltä osalta saanut panna lisää veroa. Päivätöistä oli tehtävä kolmannes kesäkuukausina. Juhtapäivä korvasi kahta jalkatyöpäivää.<sup>50</sup>

Erityisesti on huomattava ohjeiden 10. kohta: "Vuokrakauden päättyessä on isännän velvollisuus niinikään korvata mökin tositärpeeksi ja hyödyksi jäävät, hyvässä kunnossa olevat viljelykset ja rakennukset sen verran, kuin niitä löytyy päälle asukas-oikeudesta tehdyn välikirjan määräyksiä". Jo vuoden 1734 maakaassa oli määräykset vuokramiehen vuotuisista raivaus- ja rakennus- ym. velvollisuuksista, jotka siis laskettiin sisältyvän yleisiin vuokraehtoihin, mutta missään yhteydessä ei ollut mainittu mitään siitä, jos vuokramies ylitti sopimuksessa määrätty velvollisuutensa. Tavallisesti viljelysten laajentaminen aiheutti vain veronlisäyksen. Kuvernööri Järnefelt oli kiinnittänyt jo aikaisemminkin huomiotaan tähän seikkaan<sup>51</sup> ja nyt tässä hänen aloitteestaan laaditussa ohjeessa saatettiin virallisesti julki se torpparikysymyksen kehityksessä tärkeä periaate, että torpparin oli saatava jonkinlainen korvaus tilalla tekemistään parannuksista.

Ohjeesta julkaistiin selostus Savo-Karjalassa jo kesäkuussa.<sup>52</sup> Tämä ennakkoselostus, joka siis oli — ellemme ota huomioon edellä mainittuja "Jussi Kanervaisen" ohjeita — ensimmäinen julkisuudessa annettu torppankontrahtiohje, poikkesi myöhemmin julkaistusta varsinaisesta ohjeesta jonkin verran. Suuria eroja ei ollut, mutta eräänä tärkeimpänä poikkeamana oli ennakkoselostuksen kohta: "Isännän ja mökkilläisen välillä satuvat riitaisuudet ratkaistaan uskottujen miesten päätöksen kautta". Jo korvausten määrääminen edellytti, että riitakysymyksissä voitiin vedota jonkinlaiseen vierasmiesjärjestelmään. Varsinaisessa ohjeessa sanottiin vain, että korvaukset oli mak-

<sup>50</sup> Savo-Karjala 27. 7. ja 7. 9. 1888.

<sup>51</sup> Uusi Suometar 31. 12. 1884.

<sup>52</sup> Savo-Karjala 19. 6. 1888. Varsinainen ohje julkaistiin edellä kerrotun mukaan Savo-Karjalassa vasta 27. 7. 1888. Sama ennakkoselostus julkaistiin Uudessa Suomettaressa 26. 6. 1888.

settava "arvion mukaan", mutta selostuksessa sanottiin "uskottujen miesten arvion mukaan". Eikä tätä uskottujen miesten tehtävää rajoitettu ainoastaan korvausten arvioimiseen, vaan se edellä olevan sanamuodon perusteella ajateltiin ilmeisesti ulottuvan myös muihin riitakysymyksiin. On ilmeistä, että tällainen vierasmiesjärjestelmä jo joissakin paikoin olikin käytännössä,<sup>53</sup> mutta joka tapauksessa tuli tässä ensimmäisen kerran virallisesti esille se kunnallinen vuokralautakuntajärjestelmä, joka lainsäädännössä saatiin aikaan vasta vuonna 1909.

Yrjö-Koskinen tarttui kohta ennakkoselostuksen nähtyään asiaan.<sup>54</sup> Hän kiitti ohjeita hyviksi, mutta piti mm. raivausvelvollisuutta liian suurena ja vaati 15 ensimmäisen vuokravuoden ajaksi kaskeamisoikeutta. Samoin hän moitti ennakkoselostukseen virheellisesti tullutta määräystä, jonka mukaan uudistorpparin olisi kohta alkuun pitänyt rakentaa Yrjö-Koskinen mielestä liian loisteliaat asuin- ja karjarakennukset.<sup>55</sup> Näiden huomautustensa pohjalla Yrjö-Koskinen heinäkuun alussa 1888 julkaisi oman kontrahtiohjeensa, jonka mukaan torpparilla tuli olla aluksi kaskeamisoikeus, oikeus raivata ja rakentaa mihin tahtoi, vain yksi vapaavuosi ja veron suoritus viikkopäivittäin. Kun vuokra-aika tässäkin oli 25—50 vuotta ja torpparin velvollisuudet ja oikeudet mahdollisimman tarkoin määrättyt, katsoi Yrjö-Koskinen, että torppari sen nojalla voi olla "vapaa mies omilla työsijoillaan".<sup>56</sup>

Yrjö-Koskinen ja kuvernööri Järnefelt olivat läheisiä ystäviä<sup>57</sup> ja mahdollisesti he olivat jossakin yhteydessä keskustelleet kontrahtiehdoista, vaikkakaan Yrjö-Koskinen ei ilmeisesti ollut kuvernöörin antaman ohjeen takana, koska hän joutui tutustumaan siihen Savo-Karjalan virheellisen selostuksen kautta. Sen periaatteet olivat kuitenkin niin läheiset Yrjö-Koskiselle, että

<sup>53</sup> Vrt. Talonps. ptk. 1891, I, s. 32.

<sup>54</sup> Uusi Suometar 30. 6., 1. 7. ja 3. 7. 1888.

<sup>55</sup> Varsinaisessa ohjeessa sanottiin: "Tupa tehtäköön valoisa ja tarpeeksi korkea ja älköön eläimiäkään kiusattako pimeässä suojassa", mutta selostuksen mukaan tuvan piti olla kooltaan 9x9x5 kyynärää, uloslämpivä ja kahdella 5x6 korttelin ikkunalla varustettu.

<sup>56</sup> Uusi Suometar 3. 7. 1888.

<sup>57</sup> Järnefelt, emt., ss. 325—26.

hän pari vuotta myöhemmin teki miltei niiden mukaisen kontrahdin erään oman torpparinsa kanssa. Tämä kontrahti julkaisiinkin Uudessa Suomettaressa eräänlaisena mallikappaleena.<sup>58</sup>

Kyseessä oli uudistorppa, jonka kokonaispinta-ala oli 43 hehtaaria. Vuokra-aika oli 50 vuotta. Vero oli aluksi yksi jalkapäivä viikossa ja nousi vähitellen. Lisäksi oli tehtävä heinä- ja elonkorjuun aikana apupäiviä lehmäluvun mukaan. Työpäivän pituudeksi oli määrätty klo 5 ap.—8 ip. kesällä. Metsänvarkautta pidettiin niin pahana, että jos torppari ei ilmoittanut tietämästään sellaisen tapahtumisesta isännälle, oli hänen lähdettävä ensimmäisenä Maariana. Erityisesti on mainittava, että kontrahdin mukaan torpparille oli vuokrakauden päättyessä maksettava korvaus hänen raivauksistaan ja rakentamisistaan puolueettomien arviomiesten arvion mukaan. ”Koska torpan haltia on sen viljelykseen pannut hikensä ja väkensä”, mainittiin kontrahdissa korvausten perusteluna.

Tämä kontrahti julkaistiin huhtikuussa 1891, jolloin vuokralaki oli parhaillaan valtiopäivien käsiteltävänä. Pari kuukautta myöhemmin Nya Pressen julkaisi lääninagronomi Forssellin laatiman kontraktikaavan<sup>59</sup> ja eräät muutkin lehdet julkaisivat omia ehdotuksiaan.<sup>60</sup> Ne eivät kuitenkaan enää tuoneet mitään uutta asiaan, vaan olivat ainoastaan osoitus asian herättämästä yhä kasvavasta mielenkiinnosta.

#### 4. Tiedusteluja torpparioloista

Mutta jo kesällä 1887, kun edellä mainitun maaseutututkimuksen ensimmäiset vihot jo olivat ilmestyneet, yritti myös Hämeen Sanomat omalla tahollaan saada selvyyttä asiaan. Se, että Hämeenlinnassa tuon tuostakin tapasi kerjäläisiä, jotka kertoivat olevansa entisiä lähikartanoiden torppareita tai heidän jälke-

<sup>58</sup> Uusi Suometar 15.4.1891. Kontrahti oli Yrjö-Koskisen omalta tilalta, Lopen Ilkolasta, päivätty 15.8.1890.

<sup>59</sup> Nya Pressen 22.6.1891. Tässä kaavassa oli työpäivän pituudeksi määrätty 12 työtuntia kesällä ja 8 talvella.

<sup>60</sup> Ks. *Warén*, Torpparioloista Suomessa, s. 196.



läisiään, oli saanut lehden toimituksen kiinnostumaan kysymyksestä. Kiinnostusta oli lisännyt se, että jatkuvasti kuului tietoja huhuista, joiden mukaan maat piti jakaa ilmaiseksi kaikille haluaville. Saadakseen nyt selville, mitä todellisia puutteita järjestelmässä oli ja olivatko joidenkin paikkakuntien torpparit pelkästään oman laiskuutensa ja toimettomuutensa takia menestyneet, kääntyi lehti tilallisten, torpparien, kunnanhallitusten, henkikirjurien, kruununvoutien, pappien ja muiden asiaa tuntevien puoleen. Se pyysi vastauksia, mieluummin tilastollisesti esitettyinä, mm. seuraavista seikoista: ovatko torpat viime vuosikymmeninä lisääntyneet vaiko vähentyneet ja mistä syystä, minkälaisia yleensä ovat vuokraehdot ja kuinka pitkiä vuokraajat, kuinka suuria ovat vuokrat yhtä tynnyrinalaa kohti sekä minkälaisia muita etuja torpparit nauttivat. Samalla lehti pyysi tietoja myös mäkituvista.<sup>61</sup>

Hämeen Sanomain tarkoituksena oli julkaista aikanaan yhteenveto vastauksista, ”ja jos jotakin arvokkaampaa saadaan yhteisin voimin toimeen, niin otetaan ylipainoksia lehdestä ja saadaan niin muodoin toimeen ehkä vihkonen tai tutkimus tärkeästä torppariasiasta”, ajateltiin. Tällä tavoin aiottiin herättää asiasta laajempi keskustelu, jonka tulokset voitaisiin kuvernöörinkertomuksen kautta toimittaa maan korkeimpiinkin virka-portaisiin.

Lehden kysymykset olivat yksityiskohtaisia ja asian ytimeen meneviä, mutta ne oli osoitettu kaikille yhteisesti eikä kellekään henkilökohtaisesti. Vaikka tuona aikana olikin paljon maaseutukirjeitä lehdissä, lienee kuitenkin juuri tämän epämääräisyyden syytä, että tiedusteluun tuli ilmeisesti varsin vähän vastauksia. Missään tapauksessa ei lehdessä milloinkaan julkaistu luvattua yhteenvetoa. Sama tulos oli Kokkolan Lehden tiedustelulla, jonka mainittu lehti Hämeen Sanomain mallin mukaan teki muutamaa päivää myöhemmin.<sup>62</sup> Mitään tuloksia ei siitäkään koskaan esitetty.

Hieman parempi tulos oli Uuden Suomettaren kyselyllä joulukuussa 1890. Vaikka parhaillaan olikin käynnissä valtio-

<sup>61</sup> Hämeen Sanomat 1. 7. 1887.

<sup>62</sup> Kokkolan Lehti 4. 7. 1887.

päivävaalit ja Suomen kiristynyt suhde Venäjään vaati paljon huomiota, katsoi lehti, ettei tilattoman väen asiaakaan sopinut jättää tuonnemmaksi, sillä "kansan, joka tahtoo elää ja edistyä, tulee ennen kaikkea pitää huoli siitä, ettei sen omiin elimiin pääse mätähaavoja syöpymään". Ja koska koko torpparijärjestelmä oli edellisten vuosien aikana joutunut monella taholla huonoon huutoon, pyysi Uusi Suometar "ystäviään eri osissa maata" vastaamaan yhteensä kolmeenkymmeneen kysymykseen. Kysymykset koskivat mm. kontrahtien laatua, vuokra-ajan pituutta, veroperusteita, lähtökorvauksia, häätöjä, torpparien yleistä varallisuutta, isäntien ja torpparien tavallisimpia valituksia sekä myös jo työpäivän pituutta. Ainakin turkulainen Aura julkaisi samat kysymykset pyytäen vastaajia lähettämään selostuksensa Uudelle Suometarelle.<sup>63</sup>

Tämänkin tiedustelun osoitus oli siis epämääräinen, mutta sen kysymykset täsmällisemmin muotoillut kuin Hämeen Sanomien tiedustelussa. Lisäksi tiedustelu tehtiin neljättä vuotta myöhemmin ja edellä mainittujen ensimmäisten kontrahti-ohjeiden julkaisemisen jälkeen. Mutta vastauksia tuli jälleen niin vähän, ettei Uusi Suometarkaan voinut esittää mitään lopullista yhteenvedoa.<sup>64</sup> Luvatus yhteenvedon viipyessä lehti kehoitti maanvuokraajia malttamaan mielensä ja odottamaan uutta, silloin parhaillaan valtiopäiväin käsiteltävänä ollutta maanvuokralakia.<sup>65</sup> Suurin käytännöllinen merkitys tiedustelulla oli siinä, että Aksel Warén voi myöhemmin käyttää vastauksia hyväkseen<sup>66</sup> ja että tiedustelun ansiosta torpparit useilla paikkakunnilla pitivät yhteisiä kokouksia.

<sup>63</sup> Uusi Suometar 7. 12., 12. 12., 14. 12. ja 20. 12. 1890; Aura 16. 1. 1891.

<sup>64</sup> Uusi Suometar 24. 2. 1891. Myöhemmin ei lehdessä ollut mitään mainintaa tiedustelusta.

<sup>65</sup> Uusi Suometar 24. 2. 1891.

<sup>66</sup> Warén, Torpparioloista Suomessa, s. 4. Warénin kokoelmissa (kotelot I ja II, VA.) on yhteensä 35 kyselyyn saatua yksityiskohtaisempaa vastaus-selostetta sekä eräitä yhteenvetoja ja kontrahtikopioita. Warén mainitsee saaneensa tätä tietä käytettäväkseen yli 200 kontrahtikopiota. Vrt. s. 132.

## II. Voimat alkavat patoutua

### A. KOKOUSTEN JA HUHUIJEN KEVÄT

#### 1. *Torpparikysymys valtiopäivillä*

Kun irtain, so. vakinaista työpaikkaa vailla oleva väestö yhä kasvoi ja kun muut elinkeinot eivät pystyneet tarjoamaan riittävästi uusia toimeentulomahdollisuuksia, pysyi kysymys helpotetusta maanlohkomisesta jatkuvasti esillä. Ratkaisuksi esitettiin mm. palstatilajärjestelmää. Yrjö-Koskinen totesi vuonna 1877 pappissäädyssä jättämässään anomusehdotuksessa, että maa oli noin 100 000 tilallisen hallussa, mutta että lukuisalle tilattomallekin väestölle olisi saatava tilaisuus edes pienen itsenäisen palstan hankkimiseen. Vaikka tällainen pikkupalsta ei sinänsä pystyisikään antamaan täyttä elatusta viljelijälleen, antaisi se kuitenkin hänelle suuremman itsenäisyyden, turvaisi hänen tulevaisuutensa ja kohottaisi hänen yhteiskunnallista arvoaan.<sup>1</sup> Laki- ja talousvaliokunta yhtyi Yrjö-Koskiseen lisäten, että omalla väellä hoidetut pikkutilat ovat kansantaloudellisestikin edullisempia kuin palkkatyöväen avulla ja sen takia heikommin hoidetut suuremmat tilat. Tämän perusteella säädyt sitten anoivatkin armollisen esityksen antamista maan palstoittamisen helpottamiseksi.<sup>2</sup>

Anottu esitys saatiin ja vuoden 1882 valtiopäivät hyväksyivät uuden maanositusasetuksen, jonka 16. §:ksi tuli ilman enempää perusteluja sama torpanvuokrausta koskeva säädös, joka oli sisällytetty jo vuoden 1864 osituslakiin.<sup>3</sup> Mutta samoilla valtio-

<sup>1</sup> Pappiss. ptk. 1877—78, I, ss. 57—58. Anomusehdotus oli suomenkielinen.

<sup>2</sup> VP 1877—78, Ak. 5, ltvkm., s. 10.

<sup>3</sup> Ks. ss. 43—44.

päivillä oli esillä toinenkin, tilattomien maanhankinnan käytännöllistä järjestämistä tarkoittava aloite. Lapualainen Lagerstedt ja ilmajokelainen Hannuksela esittivät talonpoikaissäädystä, "että uutisviljelysten ja maanlohkomisten helpottamiseksi josta-kin valtion rahastosta, esimerkiksi kuoleusrahosta, vähintänsäkin kaksi miljoonaa markkaa määrättäisiin kunnille annettavaksi lainoihin", joiden avulla kunnat voisivat ostaa "suurempia maanaloja tai kokonaisia tiloja", osittaa ne ja myydä 1 à 4 tynnyrinalan suuruisina palstoina työväestöön kuuluville perheille 30 vuoden kuoleusmaksua vastaan. Muut pohjalais-edustajat kannattivat ehdotusta, mutta talousvaliokunta hylkäsi sen muodollisista syistä, koska siihen oli yhdistetty kaksi eri asiaa, uudisasutus ja maanjako.<sup>4</sup> Itse ajatus toteutui kuitenkin myöhemmin toista tietä, tilattoman väestön lainarahastona.

Vuoden 1877 laki- ja talousvaliokunta oli pitänyt itsenäistä palstatilajärjestelmää parempana kuin mitä epävarmaan hallintaoikeuteen perustuva torpparijärjestelmä oli, mutta se ei yksin riittänyt ratkaisemaan tilattoman väen kysymystä. Valtiopäivillä 1885 maanosituskysymys oli jälleen esillä, mutta sen lisäksi Porvoon hiippakunnan edustaja, kirkkoherra A. G. Westerlund esitti oman ehdotuksensa torpparijärjestelmän laajentamiseksi. Hänen perusteluissaan ei ollut mitään uutta. Hän totesi, että kun kotiteollisuus ei kannata, tehdasteollisuutta on perin vähän ja palstatilan saaminenkin on vaikeata, joten tilaton väestö yhä vain kasvoi ja vaivaishoitomaksut tulivat raskaammiksi. Uutta hänen ehdotuksessaan oli se, että hän ehdotti vähintään 30 vuoden vuokra-aikaa ja lisäksi korvausta niistä parannuksista, joita torppari oli tehnyt yli sovitun vähimmäismäärän. Laki- ja talousvaliokunta katsoi ehdotuksen tarpeettomaksi, koska valtion taholla oli jo päätetty myöntää ylijäämävaroja uudistorppien perustamista varten. Mutta Westerlund oli tarkoittanut anomuksellaan enemmänkin kuin pelkkää torppien perustamista ja oli pahoillaan, ettei valiokunta maininnut siitä mitään. Kun hän oli esittänyt, että valtio myöntäisi yksityisille

<sup>4</sup> Talonps. ptk. 1882, I, ss. 221—23; VP 1882, Ak. V, N:o 25. Ks. myös *Alanen*, Piirteitä F. W. Lagerstedtistä säätyvaltiopäivillä (Kytösavut V), ss. 23—24.



maanomistajille lainoja uudistorppien perustamista varten, oli hänen perimmäisenä tarkoituksenaan nimittäin ollut, että valtio täten olisi lainanantajana saanut "tilaisuuden ryhtyä tuohon aivan käyttämättömään oikeuteen järjestää isäntien ja torpparien välit". Täten kirkkoherra Westerlund jo kaksi vuotta ennen edellä mainitun Kuopion läänin kuvernöörin ohjesäännön julkaisemista koetti saada maanomistajan korvausvelvollisuuden lakisääteiselle pohjalle.<sup>5</sup>

Laki- ja talousvaliokunta puuttui kuitenkin Westerlundin tarkoittamaan kohtaan, vaikkakin toisessa yhteydessä. Osituslakien yhteydessä oli jatkuvasti käyty kiistaa siitä, missä määrin valtiovallalla oli oikeus säännöstellä tilusten jakoa.<sup>6</sup> Kun asia jälleen oli esillä vuoden 1885 valtiopäivillä, katsoi valiokunta, että ne lait, jotka koskivat maanomistajan oikeutta maansa käyttämiseen, olivat yleensäkin täydennyksen tarpeessa. Tämän perusteella valtiopäivät uuden osituslain hyväksyessään samalla anoivat hallitsijalta, että tämä valmistuttaisi seuraaville valtiopäiville lakiesityksen, johon yhdistettäisiin "eri aikoina ilmestyneet asetukset maan jaosta, lohkomisesta, eroittamisesta ja vuokrasta" ja jossa eri osapuolten oikeudet lähemmin määriteltäisiin. Pyyntö tarkoitti täten itse asiassa vanhojen, mutta yhä voimassa olevien ja hajallaan eri yhteyksissä annettujen maan käyttöä koskevien lakien kodifiointia.<sup>7</sup>

Esityksen laatiminen tuli lainvalmistelukunnan tehtäväksi. Tämän mielestä maan osittaminen ja vuokraaminen olivat kuitenkin niin täysin eri asioita, että se liitti osituslakiesitykseen oman erillisen, vanhoista säädöksistä kootun vuokralakiesityksen. Tällä tavoin ensimmäinen, vieläkin vain puolittain erillinen torpparilakiesitys tuli vuoden 1891 valtiopäiville.<sup>8</sup> Sen takana ollut kehitys osoittaa kuitenkin, että sitä annettaessa ajateltiin yhä vielä enemmän irtaimen väestön maansaannin helpottamista kuin itse torpparijärjestelmän epäkohtien parantamista.

Kun tämä yhdistelmäesitys tuli säätyjen käsiteltäväksi tal-

<sup>5</sup> VP 1885, Ak. 5, An.miet. n:o 37; Pappiss. ptk. 1885, II, ss. 1272—73.

<sup>6</sup> Vrt. *Haataja*, Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaihteita, ss. 38—40.

<sup>7</sup> VP 1885, Ak. I, Arm.es. n:o 9.

<sup>8</sup> VP 1891, Ak. I, Arm.es. n:o 1.

vella 1891, ei kukaan tuntunut olevan siihen tyytyväinen. Aatelissäädystä Järvikylän kartanon omistaja Nils Grotenfelt katsoi, että torpparien olot eivät olleet niin huonot kuin mitä julkisuudessa oli väitetty ja että sen takia olisi voitu odottaa täydellisempääkin lakiesitystä. Sarvilahden isäntä V. M. von Born puolestaan totesi, että torpparikysymys oli jo kauan ollut ”krooninen”,<sup>9</sup> vaikkakin vasta tiedotusvälineiden kehitys ja julkinen keskustelu olivat saattaneet sen laajemmin tunnetuksi. Mutta kun Grotenfelt oli pelännyt, että asian turha esille ottaminen vain lisäisi tulta, vastasi von Born, että vajavainenkin laki on asialle eduksi, koska muutoin ulkopuoliset tekijät, erityisesti sosialistit, voivat käyttää tilannetta hyväkseen.<sup>10</sup>

Myös porvarissäädystä varatuomari E. Forsman, Uudenmaan läänin lääninsihteeri, oli vakuutettu siitä, ettei koko torpparikysymystä ollut olemassa muualla kuin joidenkin yllyttäjäin<sup>11</sup> mielikuvituksessa, koska vuokranantajan oma etu vaati pitämään vuokraehdot kohtuullisina.<sup>12</sup> Samoin Uno Bremer Kuusistosta väitti talonpoikaissäädystä, ettei torpparikysymystä voi olla, koska maata oli Suomessa yllin kyllin saatavana, vaikka metsistä alkoikin hänen käsityksensä mukaan jo olla puutetta, mutta Agaton Meurman piti täsmällistä vuokralakia jo torpparien suuren lukumäärän takia välttämättömänä.<sup>13</sup>

Eniten keskustelua eri säädysissä herätti esityksestä puuttuva, mutta sanomalehtikeskusteluissa jo moneen otteeseen vaadittu määräys torpparille hänen tilalla tekemistään parannuksista maksettava korvaus. Tosin J. R. Danielson (-Kalmari) vielä selitti, että vanha lainsäädäntö velvoitti vuokramiehen uudisviljelyyn ja rakentamiseen ilman eri korvausta,<sup>14</sup> mutta

<sup>9</sup> Mutta ei missään ”akuuttinen”, vastasi tähän Grotenfelt. Aateliss. ptk. 1891, I, s. 478.

<sup>10</sup> Aateliss. ptk. 1891, I, ss. 465—75. Ks. myös Talonps. ptk. 1891, II, s. 618 (Kiipula).

<sup>11</sup> Tarkoittaa sekä suomettarelaisia että juuri näihin aikoihin puheenaikheiksi tulleet venäläisiä yllyttäjiä. Ks. s. 150.

<sup>12</sup> Porvariss. ptk. 1891, I, s. 450.

<sup>13</sup> Talonps. ptk. 1891, I, ss. 25, 32—33. Vrt. Meurmanin myöhemmin (s. 205) esitetty lausunto v. 1900 valtiopäivillä.

<sup>14</sup> Pappiss. ptk. 1891, I, s. 396.

useimmissa puheenvuoroissa pidettiin korvausperusteiden säättämistä välttämättömänä.<sup>15</sup>

Vaikka korvausmääräyksillä oli runsaasti puolustajia ja vaikka mm. pappissäädyssä asiasta äänestettäessä 24 äänesti niiden puolesta ja vain 9 vastaan,<sup>16</sup> ei niitä kuitenkaan saatu vielä tähän vuoden 1891 valtiopäivillä hyväksyttyyn lakiin. Siitä keskusteltaessa jouduttiin kuitenkin jo alustavasti keskustelemaan myös sittemmin varsin merkitykselliseksi tulleesta vuokralautakuntajärjestelmästä. Agaton Meurman totesi, että korvausten suuruutta ei voida määritellä, ellei pidetä asianmukaisia katselmuksia. von Bornin mielestä koko järjestelmän tuli perustua ”katselmusinstrumenttiin”, minkä takia lakiin olisi pitänyt saada määräykset pakollisista tulo- ja lähtökatselmuksista. Agronomi Bremer toi esiin ajatuksen varsinaisesta vuokralautakunnasta, kun hän muilta aloilta saatuihin kokemuksiin vedoten esitti, että kuntiin asetettaisiin erityisiä lautakuntia sekä katselmuksia suorittamaan että myös järjestämään muita maanvuokraukseen kuuluvia asioita.<sup>17</sup>

Lakiesitys tyydytti valiokuntakäsittelyn jälkeenkin vain harvoja ja jo sitä hyväksyttäessä voitiin pitää varmana, että siitä ei tulisi pitkäaikaista. Rehtori Schwartzberg tosin arveli sen pysyvän voimassa parin miespolven ajan, mutta harvat olivat yhtä optimistisia. Lauri Kivekäs piti lakia vain hätäisenä kyhäyksenä ja Kaarle Ojanen arveli, että koko laki oli turha, koska se tulisi mahdollisesti voimaan vasta tammikuun alussa 1894 ja samassa kuussa voisivat valtiopäivät saada asiasta jo uuden esityksen käsiteltäväkseen. Talonpoikaissääty hylkäsikin koko esityksen kahdesti huutoäänestyksellä, mutta kun muut säädetyt hyväksyivät sen, ei sääty yksin mahtanut asialle mitään.<sup>18</sup> Tuloksena oli suppea, kuusipykäläinen laki, joka poikkesi aikai-

<sup>15</sup> Esim. aatelissäädyssä von Born (I, s. 471), pappissäädyssä Elis Bergroth ja prof. Donner (I, ss. 392—98, 416), porvarissäädyssä em. Forsman (I, ss. 454—56) ja talonpoikaissäädyssä Meurman ja Bremer (I, ss. 25, 32).

<sup>16</sup> Pappiss. ptk. 1891, I, s. 416.

<sup>17</sup> Aateliss. ptk. 1891, I, s. 471; Talonps. ptk. 1891, I, ss. 25, 32.

<sup>18</sup> Pappiss. ptk. 1891, I, s. 390; Porvariss. ptk. 1891, I, s. 458; Talonps. ptk. 1891, II, ss. 622, 1150, 1151.

semmistä säädöksistä ainoastaan sikäli, että — pappissäädyssä käydystä ankarasta keskustelusta huolimatta<sup>19</sup> — suullinen sopimus julistettiin täysin pätemättömäksi.<sup>20</sup> Vuokra-ajan suhteen määrättiin edelleen vain sen yläraja ja vuokran suuruudesta, että sen tuli olla ”vissi ja vuotuinen”.<sup>21</sup>

Lakiesitys oli kuitenkin herättänyt säädyissä niin vilkkaan ja asiaa eri puolilta valottaneen keskustelun, että laki- ja talousvaliokunta totesi mietinnössään maanvuokrausta koskevan lainsäädännön kaipaavan perinpohjaista tarkastusta. Tämän mukaisesti<sup>22</sup> säädyt vuokralain hyväksyessään samalla pyysivät hallitusta asettamaan komitean tutkimaan maanvuokrakysymystä ja laatimaan uutta, täydellisempää lakiehdotusta. Talonpoikaissäädyt lisäsi tähän yksimielisesti toivomuksen, että asetettavaan komiteaan kutsuttaisiin jäseniksi myös vuokramiehiä. Aatelissädyssä Th. Rein, v. Wright ja Gustaf Grotenfelt kannattivat toivomusta, mutta von Born vastusti sitä, koska vuokramiesten mukana olosta olisi hyötyä vain teoriassa, mutta asioita olisi vaikeampi käsitellä ja koko lopputulos kärsisi siitä.<sup>23</sup> Vuoden 1891 valtiopäivät eivät olleet saaneet aikaan sanottavaa käytännöllistä uudistusta maanvuokralainsäädännössä, mutta ne saivat aikaan sen, että vähän myöhemmin asetettiin ensimmäinen torpparikomitea asiaa tutkimaan.

## 2. *Torpparit pitävät omia kokouksiaan*

Tavallaan Nils Grotenfelt oli oikeassa sanoessaan, että torppariasian esille ottaminen valtiopäivillä lisäisi tulta, sillä samanaikaisesti valtiopäiväkäsittelyn kanssa sattui kaksi tapahtumasarjaa, jotka tuskin olisivat saavuttaneet samaa laajuutta, ellei

<sup>19</sup> Pappiss. ptk. 1891, I, ss. 384 ss.

<sup>20</sup> Sen sai kumpi osapuoli tahansa milloin tahansa sanoa irti. Säädöksen tarkoituksena oli peloittaa osapuolet tekemään kirjalliset sopimukset.

<sup>21</sup> Ks. s. 43.

<sup>22</sup> Samaa oli esittänyt jo porvarissäädyssä Lauri Kivekäs. Porvariss. ptk. 1891, I, s. 458.

<sup>23</sup> VP 1891, Ak. I, Arm.es. n:o 9, Säätyjen vastaus, ss. 32—33; Aateliss. ptk. 1891, I, s. 485; Talonps. ptk. 1891, II, ss. 622—23.



asia olisi ollut valtiopäivillä esillä. Toinen niistä oli torpparien omien kokousten ketju keväällä 1891, toinen maanjakohuhujen tulva.

Vuoden 1891 valtiopäiviin valmistauduttiin koko maassa erityisen suurella mielenkiinnolla. Edellisenä kesänä oli annettu Suomen erikoisasemaa loukkaava postimanifesti, joka antoi aavistuksen tulevista sortokausista, ja syksyn mittaan olivat Venäjän sanomalehdistön hyökkäykset Suomea vastaan käyneet yhä runsaammiksi ja kärkevämmiksi. Marras—joulukuulla suoritettujen valtiopäivämiesvaalien jälkeen pitivät valitut edusmiehet eri puolilla maata "evästyskokouksia", kuten niitä nimettiin, joissa he yhdessä valitsijoidensa kanssa pohtivat tilannetta ja suunnittelivat valtiopäivillä esitettäviä toivomuksia. Maan lakien ja autonomisen aseman säilyttäminen oli kokousten keskusteluissa ensi sijalla.<sup>24</sup>

Mutta valtiopäivillä tiedettiin tulevan esille myös torpparien asian. Jämsän tuomiokunnan edustajaksi valittu, suomalaiseseen puolueeseen lukeutuva ja Yrjö-Koskisen piiriin kuuluva, vasta 33-vuotias Severus Konkola oli sitä mieltä, että torpparilakiehdotustakin oli ensin käsiteltävä paikkakunnallisissa kokouksissa torpparien itsensä kanssa kunkin paikkakunnan erikoisolojen ja paikallisten vaihteluiden selville saamiseksi. "Kuullakseen torpparien mielipiteitä heidän olosuhteistaan", kuten kokouspöytäkirjassa sanotaan, hän järjesti joulukuun 6. päivänä 1890 torpparien kokouksen, joka kutsuttiin kirkonkuulutuksella kokoon. Osanottajat toivoivat olojensa parannukseksi pitkäaikaisia kontrahteja, vapaavuosia sekä raha- tai jyvävuokraa. Samalla he esittivät toivomuksen, että kontrahdit olisi alistettava jonkinlaisen kunnallisen tutkinnon alaisiksi, koska niissä yleisesti oli paljon virheitä ja lainvastaisuuksia. Tammikuun puolivälissä, juuri ennen valtiopäivien alkamista, hän järjesti vielä toisenkin torpparien kokouksen. Tästä kokouksesta ei kuitenkaan ole säilynyt yksityiskohtaisempia tietoja.<sup>25</sup>

Samoihin aikoihin pidettiin myös samaan tuomiokuntaan

<sup>24</sup> Ks. esim. Uusi Suometar joulukuu 1890 — tammikuu 1891.

<sup>25</sup> A. Warénin kokoelmat, kot. I. VA.; Talonps. ptk. 1891, I, s. 26; Keski-Suomi 20. 1. 1891; Uusi Suometar 15. 3. 1891.

kuuluvassa Korpilahden pitäjässä evästyskokous, jossa Konkola itse ei ollut mukana. Kuntakokouksen esimies, joka kokouksen oli järjestänyt, oli ilmoittanut keskusteltavien kysymysten joukossa olevan myös kysymyksen torpparien aseman parantamisesta. Torppareita olikin tullut mukaan ja he esittivät, että kokous lausuisi asiaa koskevan toivomuksen Konkolalle, mutta talolliset nousivat vastaan, torpparit jäivät vähemmistöön ja heidän toivomuksensa jäivät Konkolalle esittämättä.<sup>26</sup>

Pettyneet torpparit päättivät nyt pitää oman kokouksen. ”Yleisen tyytymättömyyden tähden”, sanotaan kokouksen sujuvasanaaisessa pöytäkirjassa,<sup>27</sup> ”joka on jo kauan ollut olemassa torpparien kesken sen vuoksi, että heidän torppansa ovat liian suurilla veroilla raskautetut, kokoontuivat Korpilahden torpparit Kantolahden taloon tammikuun 19. päivänä 1891 keskustelemaan ja päättämään, mitä heidän vaikean asemansa parantamiseksi olisi tehtävä”. Läsnä oli pöytäkirjan mukaan sata torpparia. Kokous päätti kääntyä ”armollisimman Hallitsijan puoleen” ja pyytää verojen alennusta, valtion puuveromaiden luovuttamista torppareille yhtä hyvin kuin tilallisillekin sekä ”että torpparien ja tilanomistajien väliset sitoumukset torppien asumisoikeuteen tulisivat yleisesti sitovammin ja vakavammin määräytyiksi”. Asiaa ajamaan valtuutettiin kokouksen puheenjohtajana toiminut torppari Niklas Mäkelä.

Mäkelä kävi Helsingissä vasta maaliskuun alussa mukanaan keisari-suuriruhtinaalle osoitettu anomuskirjelmä, jossa pyydettiin kokousten päätösten mukaisia toimenpiteitä. Mutta juuri ennen hänen lähtöään pidettiin Jämsässä uusi torpparien kokous, jossa Mäkelä oli mukana. Kokous oli Korpilahden kokoukseen verraten hajanainen ja sekava. Siitä oli erään torpparin pyynnöstä kuulutettu kirkossa ja näyttää siltä, että useat torpparit, jotka jo tiesivät Mäkelän lähtevän Helsinkiin, toivat tälle omia yksityisiä anomuksiaan, joihin muut paikalla olleet yhtyivät. Mitään selvää yhteistä pontta ei esitetty ja eri anomuksetkin olivat epämääräisiä koskien veron alennusta, torpan periyty-

<sup>26</sup> Jonas Castrénin kokoelmat, kansio 5, VA.; Keski-Suomi 20. 1. 1891; Uusi Suometar 23. 1. 1891.

<sup>27</sup> Pöytäkirjan kirjoitti torpanpoika Matti Lehtinen.

mistä tai — kuten eräässä niistä sanottiin — ”pyyrettäs että jos saatas halme maata”. Itse asiassa nämä Jämsän anomukset Mäkelän mukaan saatettuina olivat omiaan vain heikentämään Korpilahden yhtenäisen kirjelmän tehoa.

Mäkelä saapui Helsinkiin maanvuokra-asian ollessa parhailaan laki- ja talousvaliokunnan käsiteltävänä. On epätietoista, pitikö hän oman tuomiokuntansa edustajaa, itse monia torppareita hallitsevaa Konkolaa asialle liian vieraana, tai oliko hänellä mahdollisesti muita suhteita Päivälehteen ja nuorsuomalaisiin,<sup>28</sup> mutta joka tapauksessa Mäkelä jätti anomukset nuorsuomalaiselle asianajaja Jonas Castrénille. Castrén ei kaikesta päättäen tehnyt asiassa sen enempää, mutta Päivälehti julkaisi torpparien toivomukset ”kun niissä kenties on jotain huomioon otettavaa”. Todellisuudessa lehti kuitenkin samalla kumosi kaikki nämä toivomukset perusteettomina. Lehden mielestä ei laki voinut asettaa vuokraehdoille mitään rajoituksia, ja kun torpparit olivat esittäneet, että vuokran suuruus annettaisiin ulkopuolisten agronomien määrättäväksi, selitti lehti, että jos joku sivullinen saisi määrätä ehdot, merkitsisi se maanomistajan omistusoikeuden loukkaamista.<sup>29</sup>

Ennen tätä Jämsän toista kokousta oli kuitenkin jo pidetty eri puolilla useita muita torpparien kokouksia. Helmikuun puolivälissä mainitsi Nya Pressen eräästä sellaisesta nimeämättä paikkakuntaa sen tarkemmin sekä jostakin toisesta kokouksesta lähetetystä lähetystöstä, joka oli tullut kenraalikuvernööriltä pyytämään maiden jakamista.<sup>30</sup> Lehti syytti vehkeilijöitä torpparien yllyttämisestä, mutta lisäsi, että kysymys on sittenkin liian tärkeä ilman muuta syrjään sysättäväksi. Torpparien asemaa olisi autettava, mutta asia on vaikea, koska siinä joudutaan helposti loukkaamaan ikivanhaa sopimusvapautta.

Uuden Suomettaren torpparitiedustelu synnytti useitakin

<sup>28</sup> Esim. Keski-Suomen toimituksen kautta.

<sup>29</sup> Jonas Castrénin kokoelmat, kansio 5, VA. (Anomukset sisältävän kirje-kuoren päällä on merkintä: ”Torpparien kirjelmä, jonka jättivät J. Clle 1891 vuoden valtiopäivillä”.); Päivälehti 7. 3. 1891; Suomalainen 9. 3. 1891; Uusi Suometar 12. 3. 1891.

<sup>30</sup> Nya Pressen 14. 2. 1891; Lounas 24. 2. 1891.



torpparien kokouksia, erityisesti Satakunnassa, vaikka tiedustelun yhteydessä ei oltu esitetty mitään kokousten pitämistä. Kyröskoskella pidettiin — mahdollisesti tehtaan johdon aloitteesta — helmikuun 15. päivänä suuri kokous, jossa oli 5—600 osanottajaa, mukana myös mäkitupalaisia. Kokouksesta lähetettiin Uudelle Suomettarelle yhteensä 84 kontrahtikopiota sekä tilastotietoja, mutta mitään toivomuksia valtiopäivien tai hallituksen huomioon otettavaksi ei esitetty.<sup>31</sup> Saman tiedustelun johdosta pidettiin maaliskuun alkupuoliskolla torpparien kokoukset Viljakkalassa ja Alastarossa, maaliskuun jälkipuoliskolla Pomarkussa, Loimaalla, Kiukaisissa, Mouhijärvellä ja Tyrvällä sekä vielä huhtikuun alussa Honkajoella ja Siikaisissa. Kokouksista oli tavallisesti kuulutettu kirkossa ja Viljakkalassa kirkkoherra Bergius toimi puheenjohtajanakin, mutta Honkajoen kirkkoherra oli julkisesti sikäläistä kokousta vastaan.<sup>32</sup> Kiukaisissa, jonne oli saapunut edustajia myös Eurasta ja Harjavallasta, itse tiedustelu jäi kuitenkin tavallaan sivuasiaksi, sillä helmikuun lopulla oli venäläinen sanomalehti Moskovskija Vjedomosti väittänyt, että Suomen torpparit eivät luota valtiopäiviin, vaan odottavat apua Venäjän laeista. Kiukaisten kokous lausui ankaran paheksumisensa tällaisten väitteiden johdosta.<sup>33</sup>

Samoin väitteen johdosta olivat jo Ilmajoen torpparit pitäneet maaliskuun alussa oman kokouksensa. Kokouksessa tuomittiin ankarasti se väite, että Suomen torpparit muka toivoisivat Venäjän lakien voimaan saattamista Suomessa, sekä vakuutettiin, että he päinvastoin luottavat lujasti maan omiin valtiopäiviin.<sup>34</sup>

Maaliskuun aikana pidettiin vielä useita muita torpparien kokouksia. Ylöjärven kokouksen aiheena lieene ollut tieto valtiopäiväkäsittelystä, koskapa sieltä lähetettiin kirjelmä sikäläiselle edusmiehelle. Kokous asettui tiukasti laillisuuden kannalle todeten, että tila on omistajan oma, mutta että torpparit

<sup>31</sup> A. Warénin kokoelmat, kot. I. VA.; Uusi Suometar 19. 2. ja 24. 2. 1891. — Kokouksen puheenjohtajana toimi tehtaan paperimestari Printz.

<sup>32</sup> A. Warénin kokoelmat, kot. I. VA.

<sup>33</sup> Lounas 3. 4. 1891; Uusi Suometar 4. 4. 1891; Aamulehti 5. 4. 1891.

<sup>34</sup> Uusi Suometar 8. 3. 1891.



toivoivat 25 vuoden vuokra-aikaa, korvauksia tekemistään parannuksista, laillista kiinnitystä sekä sitä, että verona ei vaadittaisi hevospäiviä.<sup>55</sup> Luopioisissa pidetyn kokouksen aiheuttajana arveli Hämeen Sanomat olleen Tampereelta päin tulleen "yllytyskirjeen", mutta mitään tarkempaa ei lehti tämän kirjeen laadusta osannut sanoa eikä se myöskään kertonut enempää kokouksen päätöksistä.<sup>56</sup> Jääskessä pidettiin eräänlainen torpparikokous kuntakokouksen "jälki-istuntona", jossa kuitenkin pääasiana oli vain kysymys erään kunnan ostaman tilan palstoittamisesta.<sup>57</sup>

Suurinta huomiota herättivät Pirkkalan kokoukset. Ensimmäinen kokous oli päätetty pitää maaliskuun 20. päivänä Hintalan sotilasvirkatalossa ja aiheen siihen olivat nähtävästi antaneet toisaalta Uuden Suomettaren tiedustelu ja toisaalta uutiset Kyröskosken kokouksesta. Kirkkoneuvosto, jonka jäsen Hintala oli, kielsi tätä antamasta taloan kokouksen käyttöön ja kappalainen Waurio kieltäytyi lukemasta sitä koskevaa kuulutusta kirkossa, mutta joukko torppareita kokoontui kuitenkin paikalle määrättynä aikana ja he päättivät pitää uuden kokouksen. Asiasta ilmoitettiin tällä kertaa Aamulehdessä.<sup>58</sup>

Uusi kokous, jossa osanottajia oli viitisenkymmentä, pidettiin huhtikuun 1. päivänä itsellinen Albert Sirenin talossa. Puheenjohtajana oli kanttori M. Saarinen ja pöytäkirja annettiin sittemmin kokonaisuudessaan Aamulehden julkaistavaksi. Kokouksessa todettiin, että isäntien mielestä torpparit pääsevät liian pienillä veroilla sekä että torpparit puolestaan valittavat isäntien vaativan ylettömiä veroja ja lisäksi vielä muita hyvityksiä sekä käyttävän valtaansa heihin nähden liiaksi omaa etuaan ajatellen. Sen takia kokous piti välttämättömänä, että saataisiin maanvuokralaki ja että tässä laissa säädettäisiin tarkemmat ve-

<sup>55</sup> Uusi Suometar 5. 3. 1891.

<sup>56</sup> Hämeen Sanomat 26. 3. 1891. Lehti antaa kuvan, että kyseessä olisi ollut jonkinlainen maanjakoyllytys. On mahdollista, että joku Luopioisten torppari todella olisi saanut kirjeen joltakin tuttavaltaan tai sukulaiseltaan Pirkkalasta, jossa aiottiin pitää torpparikokous, tai Kyröskoskelta, jossa sellainen jo oli pidetty.

<sup>57</sup> Uusi Suometar 8. 4. 1891.

<sup>58</sup> Aamulehti 26. 3. ja 23. 4. 1891.

rotusperusteet samoin kuin jonkinlainen raja työpäivän pituudelle.<sup>39</sup>

"Täytyy kummastuksella tunnustaa, että kaikkien käytös, niin puheessa kuin muussakin esiintymisessä oli verrattain säädyllinen, oikein mallikelpoinen verrattuna moneenkin kiukuiseen kuntakokoukseen, joissa johtavat talolliset asioitaan pohtivat", kirjoitettiin Aamulehdessä pöytäkirjan jälkeisenä kommentaarina. "Asiaa, joka muutenkin on arka laadultaan, pohdittiin vakavasti, ketään yksityistä loukkaamatta, vaan että sivumennen jotkut ilmaisivat mielipahansa siitä, että seurakunnan papisto, kieltämällä kuulutuksen kirkossa tämän kokouksen kokoon kutsumista varten, katseli asiaa karsain silmin, mutta lohdutauduttiin sillä, että tiedetään ihmisellä olevan kaikenlaisia aikoja tässä matoisessa maailmassa".

Myös Uusi Suometar lausui moitteensa papiston käytöstä vastaan. "Mitä pahanilkisyyttä on siinä, että torpparit asioitansa valvovat", otsikoi se kirjoituksensa, pitäväthän papit itsekin omia kokouksiaan varsin usein. Lehti mainitsi vielä, että sen tietoon ei ollut tullut vielä yhtään tapausta, jossa torpparit olisivat pyrkineet parantamaan asemaansa väkivaltaisin keinoin, kun sen sijaan esimerkiksi Kiukaisten kokouksen "ylevä" kannan-ilmaisu osoitti vallan päinvastaista, lujaa luottamusta valtiopäivien toimintaan. Tällaisilla estelyillä asiaa vain pahennetaan.<sup>40</sup>

Johan Hinttala selitti myöhemmin käytöstään koettaen puolustaa papistoa ja mainiten, että ensimmäiseen kokoukseen oli tullut paljon juopuneita.<sup>41</sup> Mahdollisesti nämä papistoon kohdistuneet syytökset osaltaan aiheuttivat sen, että kun Vesilahden kirkon sakaristoon oli jätetty nimetön kuulutus samanlaisen

<sup>39</sup> Aamulehti 11. 4. 1891; *Kaukovalta*, Hämeen läänin historia II, ss. 966 ss. Tätä ennen (24. 2. 1891) oli Aamulehdessä ollut agr. Th. Forssellin torpparikysymystä koskenut artikkeli. Muissa kokouksissa ei työpäivän pituudesta pöytäkirjamerkintöjen mukaan erikseen keskusteltu, mutta Yläneen torpparien 27. 1. 1891 päivätyssä vastauskirjelmässä valitettiin sitä, että keski-kesälläkin pitää auringon noususta laskuun olla "rikkaan työssä". A. Warénin kokoelmat, kot. I. VA.

<sup>40</sup> Uusi Suometar 10. 4. ja 16. 4. 1891; Aamulehti 14. 4. 1891.

<sup>41</sup> Aamulehti 16. 4. 1891.

kokouksen pitämisestä, pastori Hildén luki sen ja meni itsekin kokoukseen, jossa piti alkuhartauden, puhui sekä maanomistajien että torpparien elinehtojen säilyttämisestä ja lisäksi toimi puheenjohtajana.<sup>42</sup>

Edellä mainittujen lisäksi pidettiin torpparien kokous ainakin vielä Karkussa huhtikuun 18. päivänä.<sup>43</sup> Sen jälkeen näyttävät ne loppuneen. Kevätyöt alkoivat ilmeisesti vaatia tarkemmin torpparien ajan ja samalla alkoivat myös valtiopäivät lähestyä loppuaan. Myös venäläisten lehtien kiihkeimmät hyökkäykset alkoivat vähetä. Kokousten pitoon ei ollut enää sellaista aihetta kuin aikaisemmin.<sup>44</sup>

### 3. *Torpparien toivomukset ja omistusoikeuden pyhyys*

Vuosia myöhemmin piti Hannes Gebhard erityisen merkityksellisenä käyntiään Berliinissä professori Max Seringin luona vuonna 1894. Suomen torpparioloista puhuttaessa oli Sering sanonut, että ellei valtiopäivistä ole apua asioiden korjaamiseksi, ei ole jäljellä muuta keinoa ”kuin yllyttää torpparit itse liikkeelle ja siten antaa pressioon (so. painostaa) niille, joilla valta on”.<sup>45</sup> Kuitenkin olivat torpparit jo kolme vuotta ennen tätä Seringin lausuntoa olleet ”itse liikkeellä” hyvinkin voimakkaasti ja — mikä tärkeintä — täysin laillisella pohjalla ja laillisuutta kannattaen, vaikkakaan ei edes Gebhard näytä kiinnittäneen siihen erityisempää huomiota. Valtiopäivämiesten tietoon torpparien kokouksissa esitetyt toivomukset tietysti tulivat, ainakin sanomalehdistön kautta, mutta vuokralain käsittelyyn ne eivät millään tavalla vaikuttaneet.

Jos jätämme lukuunottamatta jämsäläisten yksityiset anomukset, olivat torpparikokousten toivomukset varsin asiallisia.

<sup>42</sup> Aamulehti 21. 4. 1891; Lounas 28. 4. 1891; *Arajärvi*, Vesilahden historia, s. 617.

<sup>43</sup> Aamulehti 9. 4. 1891, ilmoitusosasto.

<sup>44</sup> Mahdollisesti uuteen lakiin kohdistunut toivo vaikutti myös siihen, että Uuden Suomettaren tiedusteluun ei lähetetty enempää vastauksia.

<sup>45</sup> Suomalaisen puolueen kokous 13. 12. 1899, Suomalaisen puolueen arkisto, VA.; *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 209.

Ne koskivat yleensä riittävän pitkää, 25—50 vuoden vakaata vuokra-aikaa, korvauksia vuokramiehen tekemistä parannuksista, hevosten rasittamisen rajoittamista sekä jonkinlaista taksvärkkipäivän pituuden määrittämistä.<sup>46</sup> Kaikkialla myös tunnustettiin maanomistajan omistusoikeus vuokratilaan, vaikkakin yleisesti valitettiin maan epätasaista jakoa ja samalla toivottiin, että laki turvaisi vuokramiehen vuokranantajan liiallista mielihalua vastaan. Kaikki toivomukset miestyöpäivän pituuden määrittämisestä lukuunottamatta olivat myös jo olleet vuosia julkisen keskustelun alaisina ja ne oli tunnustettu aiheellisiksi.

Sanomalehdistö suhtautui asiaan harvinaisen yksimielisesti. Kaikki olivat sitä mieltä, että torpparien oloissa oli saatava parannusta aikaan ja että heitä oli suojeltava vuokranantajien liiallista mielihalua vastaan. Yksinpä Nya Pressen julkaisi huhtikuun lopulla Juhani Ahon lastun "Isäntä ja torppari".<sup>47</sup> Mutta kaikki olivat myös yksimielisiä siitä, että vanhaa sopimusvapautta ja maanomistajan omistusoikeutta ei saanut loukata. Edellä on jo kerrottu Päivälehdessä Korpilahden torpparien toivomuksia koskeneista huomautuksista ja samasta asiasta kirjoitti Satakunta: "Kummallisia mielipiteitä saattaa torppareillamme olla maatilalan-omistajan oikeudesta maahansa", kun vaativat, että joku ulkopuolinen, vaikkapa agronomikin, saisi määrätä veron.<sup>48</sup> Myös Uusi Suometar korosti "Mitä laki voi"-nimisessä artikkelisarjassaan, että laki voi määrätä vain vuokrasopimusta tehtäessä noudatettavat muodollisuudet, mutta muutoin sopimuksen teko on puhtaasti kauppa, jossa kummankin osapuolen on itse katsottava eteensä.<sup>49</sup> Eräässä toisessa yhteydessä Uusi Suometar kirjoitti, että jos torpparilla olisi oikeus vaatia, että

<sup>46</sup> Vesilahden torpparit esittivät, että työaika olisi kesällä vain klo 5 ap. —8 ip. Aamulehti 21. 4. 1891. Kirsti Arajärvi on Vesilahden historiassaan tulkinnut päätöksen erheellisesti niin, että torpparit olisivat vaatineet 5- tai 8-tuntisia työpäiviä. *Arajärvi*, Vesilahden historia, s. 617.

<sup>47</sup> Nya Pressen 26. 4. 1891.

<sup>48</sup> Satakunta 10. 3. 1891. Myös mm. Urjalan Maanviljelysseuran kokouksessa katsottiin, että veron määrääminen on sopimuskumppanien kahdenkeskinen asia, johon ei edes valtio saa puuttua. Hämeen Sanomat 10. 7. 1891; Forssan Lehti 2. 9. 1943.

<sup>49</sup> Uusi Suometar 7. 6. ja 10. 6. 1891.



häntä ei ajeta pois 25 vuoteen, täytyisi maanomistajalla olla oikeus vaatia, ettei hän myöskään lähde 25 vuoteen.<sup>50</sup>

Kerran alkuun päästyään kirjoittelu asiasta jatkui syksyyn saakka. Suhteellisesti eniten sille omisti huomiota porilainen Lounas,<sup>51</sup> joka heinäkuussa julkaisi myös nimimerkki ”Torpparin” kirjoittaman artikkelin ”Torppariliikkeen ohjelma”. Kirjoittaja valitti sitä, että torpparien pyrinnot olivat yhteisen ohjelman puuttuessa kovin hajanaisia, sillä niin kauan kuin jonkin ajatuksen kannattajat esittävät erilaisia ja keskenään ristiriitaisiakin mielipiteitä, on ajatus epäkypsä ja sen voitolle pääsy epävarma. Sen tähden kirjoittaja katsoi, että oli tarpeen saada *yhteinen torppariohjelma*. Ohjelman perustaksi hän esitti edellä mainitusta ”Mitä laki voi”-artikkelista siteerattua otetta, jonka mukaan laki voi määrätä vain ”millä tavalla vuokrakontrakti on turvattava, mitä oikeuksia maanomistaja ja vuokraaja nauttivat, mistä syistä kontrakti saattaa tulla voimattomaksi, mitkä seuraukset kontrahdin voimattomaksi julistamisesta saattaa olla, mitä korvausta vuokraaja on saapa vuokra-ajan loputtua, jos hän on maahan pannut enemmän työtä tahi pääomaa, kuin mitä sadot ovat hänelle palkinneet, tahi mitä korvausta maanomistaja on saapa, jos vuokraaja on tehtäviään laiminlyönyt”. On pysyttävä kohtuullisissa vaatimuksissa ja ohjelma on saatettava keskustelun alaiseksi, jolloin enimmäkseen mielipiteet tulevat varmasti osoittamaan ”aatteen elinvoimaisinta suuntaa”, arveli kirjoittaja.<sup>52</sup>

Tämänkin kirjoittaja oli varauksettomasti saavutetut oikeudet turvaavan laillisuuden kannalla ja hänen ohjelmassaan on mielenkiintoista se, että sitä todella pyrittiin lainsäädännössä noudattamaan vielä vuoden 1909 maanvuokra-asetusta laadittaessa. Hän ei lainkaan tullut ajatelleeksi sitä suuntaa, joka sittemmin todella tuli enemmistön kannaksi, nimittäin *torpparien*

<sup>50</sup> Uusi Suometar 5. 3. 1891. Vaatimus sisältää ajatuksen, että torppari ei saisi lähteä, vaikka hänen vuokraehtonsa muodostuisivat kuinka koviksi tahansa.

<sup>51</sup> Lounas edusti poliittisesti lähinnä Nya Pressenin suuntaa.

<sup>52</sup> Lounas 14. 7. 1891, ks. myös 23. 6. 1891. Samaa keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa oli eräs toinen ”Torppari” esittänyt jo aikaisemmin. Uusi Suometar 30. 6. 1891 ja Hämeen Sanomat 3. 7. 1891.

*itsenäistämistä*. Eräs toinen nimimerkki, -i-i-i, sen sijaan toisen esille samassa lehdessä jo kolme päivää myöhemmin. Jokainen maalaisväestön keskuudessa liikkunut tietää, kirjoitti nimimerkki, kuinka rakas oma maatilkku on, vaikka kuinka pienikin ja huono. ”Tällainen oma maatilkku on kangastanut torppariemme ja tilattoman väestömmme mielissä jo kauan aikaa ennen kuin nykyinen torpparikysymys rupesti yhteistä huomiota puoleensa vetämään. Ja se tulee kangastamaan mielissä vast’edekin, vaikkapa torpparien oltavat paranisivatkin nykyisestä kurjasta tilastaan... Oman maatilkun saanti on siis mielestämme se loppumäärä, johon torpparikysymys on saatettava, jos mieltään saada Suomemme maalaisväestö kokonaisuudessaan osaansa tyytyväiseksi yksimieliseksi Suomen kansaksi”.<sup>53</sup>

Asioita käsiteltiin edelleen lukuisissa muissa pienemmissä artikkeleissa ja kirjoituksissa, mutta mitään olennaisesti uutta ei niissä enää tuotu esille.<sup>54</sup> Kaikista muista eroittavana on kuitenkin mainittava Kaarle Tavelan Suomen Maanviljelyslehteen kirjoittama laajahko artikkeli, jolle hän oli antanut silloisissa oloissa varsin poleemisen otsikon: ”Onko rajaton maanomistusoikeus sopusoinnussa yleisen hyödyn kanssa”.<sup>55</sup> Tavela vastasi aluksi asettamaansa kysymykseen joltakin ulkomaiselta lakimieheltä<sup>56</sup> lainaamallaan sitaatilla, että ”kaikennimellinen omistusoikeus on ainoastaan silloin paikallaan, kuin sen käyttämisestä ei yleinen etu ja hyöty mitään tule kärsimään”. Tässä oli siis taas kysymys yksilön ja yhteiskunnan etujen välisestä ristiriidasta ja Tavela ratkaisi sen esittämällä periaatteen, jonka mukaan omistusoikeuden pyhyyttä oli kunnioitettava, mutta sen käyttövapautta samalla yhteiskunnan taholta rajoitettava niin,

<sup>53</sup> Lounas 17. 7. 1891.

<sup>54</sup> Ks. esim. Lounas 26. 5. ja 24. 7. 1891; Uusi Suometar 3. 6., 30. 6. ja 18. 8. 1891.

<sup>55</sup> Suomen Maanviljelyslehti 1891, ss. 229—34, 257—60. Sama artikkeli julkaistiin Aamulehdessä 19. 4. ja 21. 4. 1894.

<sup>56</sup> Tavela ei maininnut lähdeään. Kyösti Haataja viittaa samasta asiasta puhuessaan Heckscheriin ja Philippovichin, joiden mukaan yksityinen omistusoikeus on sikäli ja niissä puitteissa oikeutettua kuin se palvelee koko yhteiskunnan ja sen kaikkien kansalaisten etua. *Haataja*, Maa- ja maanvuokrapoliittikkamme vaiheita, ss. 54—55.

että toisen henkilön etu ei sen kautta joutunut kärsimään. Tästä periaatteesta johtuvina käytännöllisinä seuraamuksina Tavela esitti kuitenkin ainoastaan, että torpparille oli maksettava korvausta hänen vuokra-aikanaan tekemistään parannuksista, vaikka se tuntuisikin maanomistajasta vastenmieliseltä ja hänen vapaata käyttöoikeuttaan loukkaavalta. Vanha Kaarle Tavela ei mennyt tämän pidemmälle, mutta jo näin tehdessään hän oli arvovaltaisella sanallaan vahvistanut sen periaatteen, jota erityisesti vanhasuomalaiset sittemmin käyttivät aseena rajoittamatonta sopimusvapautta ja omistusoikeuden pyhyden loukaamattomuutta vastaan.<sup>57</sup>

#### 4. Maanjakohuhut

Mutta torpparien ja tilattoman väestön keskuudessa oli liikkeellä myös jotakin muuta, joka paljon suuremmassa määrin uhkasi horjuttaa omistusoikeuden pyhyyttä kohtaan tunnettua kunnioitusta, nimittäin huhut, joiden mukaan keisarin piti jakaa maat tasan kaikille.

Milloin, missä ja millä tavalla nämä varsin itsepintaiset huhut olivat saaneet alkunsa, sitä on ilman seikkaperäistä erikoistutkimusta mahdoton sanoa. Hannes Gebhard arveli niiden saaneen alkunsa jo isojaon aikana, jolloin osa väestöstä jäi tilattomiksi,<sup>58</sup> mutta useimmat muut ovat arvioineet niiden syntyneen 1830- ja 1840-lukujen kato vuosien aikana tai pikemminkin vasta 1860-luvulla maaorjien vapauttamisen yhteydessä.<sup>59</sup> Virossa ja Itämeren maakunnissa tiedetään 1800-luvun alku-

<sup>57</sup> Viipurin läänin lahjoitusmaalunastuksissa oli jo tavallaan kysymys tämän periaatteen soveltamisesta käytäntöön. Niissä oli kysymys, kuten E. G. Palmén on sanonut, valtion tehtävänä olevan oikeudenhoidon toteuttamisesta. *Palmén*, Silmäys Itä-Suomen lahjoitusmaitten historiaan, s. 3.

<sup>58</sup> Hannes Gebhardin Arkisto, Yliopistoluennot 1900. Pellervo-seura. Ks. myös *Suolahti*, Elämää Suomessa 1700-luvulla, ss. 96—103.

<sup>59</sup> Hemställningar och andra skrivelser från Finlands senat..., ss. 32—33; (*Kahma*) Suuret ja pienet kansat, ss. 9—14; *Bobrikoffin* Kertomus Suomen hallinnosta..., s. 22; *Setälä*, Torparne och jorddelningen, s. 180; Uusi Suometar 6. 12. 1896; Päivälehti 12. 3. 1899, "Kirje Helsingistä". Ks. myös s. 116.

puoliskolla liikkuneen huhuja, joiden mukaan keisari oli jakava maat niin, että kukin perhe saisi poikalastensa lukua vastaavan alan. Eräät papit lienevät käyttäneet huhuja hyväkseen lisäämällä, että maita saivat ainoastaan ne, joka kääntyivät ortodoksiseen uskoon.<sup>60</sup> Suomen sanomalehdistössä lienee varhaisin maanjakohuhuja koskeva maininta vuoden 1859 Suomettaressa, eräässä Korpiselästä tulleessa paikalliskirjeessä.<sup>61</sup> Siinä ei kuitenkaan kerrota keisarin suorittamasta maiden jaosta, vaan huhut ennakoivat sitä lakimääräistä valtion välityksellä tapahtuvaa omaksi lunastusta, jota vähän myöhemmin alettiin soveltaa Itä-Suomen lahjoitusmailla.

Jokioisten torppariliike toi maanjakohuhutkin ensimmäisen kerran julkisuudessa pohdittaviksi. Kesällä 1884 — siis yli kaksi vuotta Jaakko Jaakkolan ensimmäisten anomusten jälkeen — lähetettiin Urjalasta sanomalehti Hämäläiselle kirje, jossa kerrottiin, että venäläiset topograafit olivat olleet mainitun kesän 1884 ajan töissä Tammelan ja Urjalan tienoilla. Torppareissa ja itsellisissä, jotka aikaisemmin olivat kuulleet maanjakohuhuja, tämä oli herättänyt tavatonta riemua, koska he uskoivat, että keisarin lähettämät miehet olivat nyt mittaamassa talollisten maita yleistä maanjakoa varten. Jotkut talollisetkin uskoivat huhuihin ja torpparien sanottiin kestitsevän topograafeja parhaansa mukaan saadakseen sitten varsinaisessa maanjaossa itselleen paremmat palat. Kirjeen lähettäjä pyysi Hämäläistä selostamaan asian oikean laadun ja lehti selittikin, että venäläiset topograafit eivät suinkaan olleet maita jakamassa, vaan suorittivat kartoitusta sotilaallisia tarkoituksia varten.<sup>62</sup>

Kartoittajien tulo ei siis ollut synnyttänyt huhuja, vaan ainoastaan vahvistanut niitä. Eräs Jokioisten oloja tunteva lounais-hämäläinen asiantuntija kertoikin, että sikäläinen väestö oli jo 1870-luvulla odottanut maanjakoa ja uskonut, että keisari jakaisi kaikille asukkaille oman maapalan.<sup>63</sup> Kertoja ar-

<sup>60</sup> Suomalainen 26. 2. 1891; Hämäläinen 4. 3. 1891; *Niitemaa*, Baltian historia, ss. 291—92.

<sup>61</sup> Suometar 8. 4. 1859.

<sup>62</sup> Hämäläinen 23. 7. ja 13. 8. 1884.

<sup>63</sup> Hämeen Sanomat 1. 1. 1886; Vrt. Uusi Suometar 20. 6. 1884. Ks. myös *Warén*, Torpparioloista Suomessa, ss. 12—13.



veli huhujen saaneen alkunsa vienankarjalaisten kulkukauppiaiden eli ns. laukkuryssien kertomuksista. Nämä olivat ilmeisesti mir-järjestelmää tarkoittaen kertoneet kuinka Venäjällä maa tasaillaan perheiden miesluvun mukaan sekä vakuutelleet, että sama tapa tulisi käytäntöön Suomessakin. Huhuja olivat sittemmin vahvistaneet kartoitustyöt sekä myöskin asevelvollisuuslaki, joka paikoin oli ymmärretty niin, että koska keisari ottaa miehiä maata puolustamaan, hän myös antaa näille omaa maata. Sama kirjoittaja kertoi edelleen, että torppariolojen epävarmuus ja kurjuus olivat juurruttaneet nämä "maanjakohoureet" niin syvälle kansan mieliin, että ne sai sieltä vain hetkeksi häivytyksi, kun oikein vakavasti selitti omistusoikeuden pyhyyttä. Pahinta asiassa oli se, että torpparit eivät välittäneet tilustensa hoidosta, koska pelkäsivät niiden lopullisessa jaossa joutuvan jollekin toiselle. Talolliset taas kiirehtivät myymään metsänsä ennen odotettua jakoa ja tilattomat jättivät käyttämättä paltanhankintaoikeutensa, koska pitivät mielettömänä ostaa pian ilmaiseksi saatavaa maata.

Tampereen Sanomat totesi asiasta kirjoittaessaan, että maanjakohuhut olivat "suloista evankeliumia" kiusatuille torppareille, mutta evankeliumia, joka heikensi omistusoikeuden pyhyyttä kohtaan tunnettua kunnioitusta. Lehti ehdotti sen takia, että almanakkaan painettaisiin kirjoitus, jossa tehtäisiin selväksi, että torppari saa viljelemänsä tilukset omikseen vain määrättyä laillista kauppahintaa vastaan.<sup>64</sup>

Hallituspiireissä oltiin tietoisia näiden huhujen olemassaolosta, sillä ainakin vuoden 1884 lopulla Yrjö-Koskinen Laukaan torpparien anomuksesta kirjoittaessaan mainitsi myös maanjakohuhut teroittaen hänkin, että maata voi saada vain ostamalla tai vuokraamalla.<sup>65</sup> Mutta huhut eivät rajoittuneet ainoastaan varsinaisille torppariseuduille. Eräs Wiborgsbladetin kirjoittaja kertoi vuonna 1889 vanhan torpparin selittäneen hänelle, että keisari oli määrännyt maat jaettavaksi. Määräyksestä oli kertojan mukaan kulunut jo pari vuotta, mutta yhä asia vii-

<sup>64</sup> Tampereen Sanomat 27. 8. 1886. Ks. myös *Lilius*, Tilattoman väestön oloista Kuopion läänissä, ss. 24—25.

<sup>65</sup> Uusi Suometar 20. 12. 1884.

pyi, sillä vaikka keisari itse tahtoikin köyhän kansan parasta, hänen neuvonantajinaan toimivat helsinkiläisherrat valehtelivat hänelle ja siten pyrkivät riistämään köyhältä tämän oikeudet. Kirjoittaja itse sanoi kuulleensa huhuista ennenkin, mutta ei ollut pitänyt mahdollisena, että maan ruotsinkielinen väestö voisi uskoa niihin.<sup>66</sup>

Kevät 1891, jolloin torppariasia oli valtiopäivillä ja torpparit pitivät omia kokouksiaan, oli todellista huhujen tulva-aikaa. Suomalaiset sanomalehdet, jotka joutuivat juuri silloin ankaaraan taisteluun eräitä venäläisiä lehtiä vastaan, väittivät jopa että huhujen levitys olisi tietoisesti organisoitu Venäjältä käsin.<sup>67</sup> Vaikka tässä väitteessä olisi ollut perääkin, se ei kuitenkaan olisi selittänyt varhaisempia huhuja, joiden — niinkuin myöhempienkin — synnystä esitettiin monenlaisia arveluita. Edellä mainittiin venäläisten kartoittamistyön vaikutuksista. Aikaisemmin on myös mainittu, että Hämmäläinen epäili Mustialan anomuksen yhdeksi lähtökohdaksi laukkurien levittämää ”zemlja i volja” (maata ja vapautta) -aatetta. Pohjanmaalla kerrotaan huhuja levinneen kohta Krimin sodan jälkeen, kun sinne majoitettu venäläinen sotaväki selosti Venäjän oloja.<sup>68</sup>

Varmaan myös epätäydelliset tiedot Venäjän maaorjien vapauttamisesta ja mir-järjestelmän uudistamisesta sekä Suomen omien valtiopäivien uudelleen elvyttäminen samoin kuin tilanositus- ja pakkoluovutuslakien esille ottaminen niillä kaikki yhdessä osaltaan vaikuttivat huhujen leviämiseen. Marxin ajatuksilla sen sijaan ei ilmeisesti ollut mitään osuutta asiaan.<sup>69</sup> Ilmei-

<sup>66</sup> Wiborgsbladet 6. 9. 1889.

<sup>67</sup> Ks. myöh. ss. 150 ss.

<sup>68</sup> Päivälehti 16. 5. 1899; Hemställningar och andra skrivelser från Finlands senat..., s. 33.

<sup>69</sup> Edellä mainitun Wiborgsbladetin kirjoittajan vuonna 1889 käyttämä otsake ”Torpparesocialism” oli yksinäinen ilmiö ja osoitti vain kirjoittajan jo tuntevan Ruotsissa levinnyttä sosialismia. Varsinaisesti torppariliike rinnastettiin sosialismiin vasta vuosisadanvaihteen jälkeen, jolloin torpparit ryhtyivät työtaisteluihin. On myös huomattava, että esim. Jokioisten torppariliikkeen yhteydessä ei kertaakaan viitattu sosialismiin, vaikka tämä ”yhteiskunnalle vaarallinen” liike oli silloin muuten esillä. Uusi Suometar 6. 3. 1882, Tampereelta. Ks. myös Uusi Suometar 10. 7. 1889.

sintä onkin, että kun kansan keskuudessa kierteli erilaisia tietoja mainituista Venäjän ja Suomen tapahtumista, jotkut yksityiset henkilöt käyttivät tilaisuutta hyväkseen ja sepittivät kuulihoitaan miellyttäviä tarinoita. Niin tekivät topograafit Tamme-lassa ja niin tekivät yösijaa ja ruokaa vailla olevat laukkurit kautta maan.<sup>70</sup> Kun lisäksi maan väestöstä lähes kolmannes oli niitä, joiden toiveajattelua huhut ilmeisesti ruokkivat, on niiden leviäminen helposti ymmärrettävissä. On myös huomattava, että vilkkaimmat huhukaudet näyttivät sattuneen yhteen huonojen satovuosien kanssa.

Mutta kaikesta huolimatta on erityisesti pantava merkille se, että huhuja liikkui selvästi eniten niinä ajankohtina, jolloin Suomen ja Venäjän väliset suhteet olivat kireimmillään. Ja vaikka laukkurien kotipaikat olivatkin hajallaan Vienan-Karjalla, oli heillä Suomessa omat keskustukikohtansa, joiden kautta huhujen levittäminen oli mahdollista organisoida. Sen tähden kysymys tahallisesta organisoinnista jää avoimeksi, mutta joka tapauksessa suomalainen sanomalehdistö suhtautui huhuihin yksimielisesti tuomiten.

##### 5. *Moskovskija Vjedomosti ja Suomen torpparikysymys*

Venäjän slavofiilien hyökkäykset Suomen erikoisasemaa ja erityisesti sen tullietuja vastaan alkoivat vakavammin kohta Aleksanteri II:n murhan jälkeen, kohosivat kiihkeimmilleen vuoden 1885 loppupuoliskolla,<sup>71</sup> vaimenivat vähäksi aikaa, mutta alkoivat maaliskuussa 1888 uudelleen. Syksystä 1890 kevääseen 1891, siis vaalivalmistelujen ja valtiopäivien ajan ne olivat kii-vaimmillaan. Nuo väli vuodet olivat torpparikysymyksenkin kohdalla olleet hiljaisempia, sillä Jokioisten torppariliikkeen aiheuttama kohu oli jo hiljennyt, vaikka torpparikysymyksestä ja omistusoikeudesta kirjoitettiinkin lukuisia asiaa pohtivia artikkeleita.

<sup>70</sup> Ks. myöh. ss. 182—83.

<sup>71</sup> Ks. Uusi Suometar 1. 5. 1884, 5. 7. 1884, s. 3, koko elokuu 1885 ja 13. 10. 1885 (Julius Krohnin vastine).

On mahdollista, että kenraalikuvernööri Heiden oli aktiivisesti hyökkäilyjen takana. Hänen ruotsalaisia vastaan suunnattu kielipolitiikkansa palveli aivan ilmeisesti hajoitustarkoituksia ja valmisteli tietä venäjänkielen tulolle valtaan. Samanlaista hajoituspolitiikkaa oli alempien kansanluokkien yllyttäminen hallitsevia luokkia vastaan. 1890-luvulle tultaessa alkoivat eräät venäläiset piirit entistä kiivaammin vaatia Suomen autonomian lopettamista ja valtakunnan lainsäädännön ulottamista tännekin. Ensimmäinen näkyvä toimenpide oli kesäkuussa 1890 annettu postimanifesti. Hyökkäilyä johti entinen M. N. Katkovin lehti Moskovskija Vjedomosti, jonka Suomen ja sen erikoisasemaa koskeviin kirjoituksiin maamme lehdistö joutui seuraavan syksyn ja talven kuluessa puuttumaan moneen otteeseen.<sup>72</sup> Suomen torpparikysymykseen ei näissä hyökkäilyissä kuitenkaan tietävästi kajottu ennen kuin vasta helmikuussa 1891, asian ollessa parhaillaan valtiopäivillä.

Helmikuun 22. päivänä julkaisi Moskovskija Vjedomosti "Suomesta tulleen kirjeen", jonka artikkeliotoksiksi oli pantu "Mitä ajattelee Suomen kansa valtiopäivistä". Allekirjoittajana oli "Todellinen suomalainen".<sup>73</sup> Kirjoittaja kertoi toimensa vuoksi joutuneensa liikkumaan erityisesti läntisellä Uudellamaalla ja siellä keskustelleensa rahvaan kanssa. Hänelle oli tällöin käynyt selväksi, että Suomen kansa ei lainkaan luota omiin valtiopäiviinsä, joihin valitaan vain herrassäätyyn kuuluvia ja jotka kaiken lisäksi ovat niin kalliit, että pikkukaupungit kuluja säästääkseen mieluummin valitsevat edustajakseen jonkun pääkaupunkilaisen. Kirjeensä tämä "todellinen suomalainen"

<sup>72</sup> Uusi Suometar 28. 5. 1889, s. 2, 20. 6. 1889, Kirje Helsingistä ja 18. 7. 1889, s. 2; Nya Pressen 17—20. 12. ja 30. 12. 1890 sekä 11. 1., 15. 1., 22. 1. ja 29. 1. 1891. Suomen lehdistä juuri Nya Pressen vastaili kiivaimmin Moskovskija Vjedomostin hyökkäyksiin, koska niiden kärki oli suunnattu ruotsinkielistä sivistyneistöämme vastaan. — "Slavofiilien puolella on selvä ohjelma meidän suhteemme: täysi inkorporatsioni ja venäläistyttäminen", kirjoitti Yrjö-Koskinen pojalleen E. S. Yrjö-Koskiselle 4. 3. 1891. Yrjö-Koskisen koelmat, kansio 25, VA.

<sup>73</sup> Moskovskija Vjedomosti 10. 2. 1891 vanhaa lukua. "Kak smotrit finskij narod na sejm. Pisjmo iz Finljandij."



päätti lehdessä sekä venäjäksi että suomeksi painettuun pyyntöön, ettei hänen nimeänsä vain julkaistaisi, sillä ”jos Suomen sanomalehdet saavat minut käsiinsä, niin en enää voi elääkään, sillä totuutta ei saisi puhua”.

Väitteillä oli oma taustansa, jonka pohjalla kirje oli hyvin voitu laatia lehden omassa toimituksessa. Varmaan venäläisten tietoon oli tullut muitakin valituksia, mutta ainakin siinä anomuksessa, jonka Laukaan torpparit jättivät kenraalikuvernööri Heidenille kesällä 1884, olivat anojat esittäneet epäilyksensä, että valtiopäiviltä tuskin voi odottaa mitään apua, ”sillä sinne valitaan tavallisesti maassamme ne maallisesti rikastuneet ja maallismieliset miehet”, jotka väittävät, ettei Suomessa köyhää kansaa olekaan.<sup>74</sup> Samoin oli Suomessa jo usean vuoden ajan käyty kiistaa siitä, millä tavalla valtiopäiväjärjestelmää voitaisiin uudistaa niin, että alemmatkin kansanluokat saisivat äänensä kuuluville yhteisistä asioista päätettäessä.<sup>75</sup> Mutta tämä keskustelu koski luonnollisesti yksinomaan Suomen valtiopäivien uudistamista eikä suinkaan niiden poistamista. Sen sijaan venäläiset lehdet olivat hyökkäilyissään pyrkineet osoittamaan Suomen omat valtiopäivät kokonaan tarpeettomiksi, jopa turmiollisiksi, ja sen tähden olivat suomalaiset lehdet joutuneet varsinkin tätä kirjoitusta edeltäneinä kuukausina kiistelemään valtiopäivien merkityksestä venäläisten lehtien kanssa. Kun Moskovskija Vjedomosti nyt veti väitteittensä tueksi esille ”todellisen suomalaisen” ja rahvaan mielipiteet, tarttuivat suomalaiset lehdet kohta asiaan. Hufvudstadsbladet nimitti kirjeen kirjoittajaa ”uudeksi Efiälteeksi” ja Nya Pressen sanoi, että Moskovskija Vjedomosti olisi aivan yhtä hyvällä tuloksella voinut lähettää avustajansa Venäjän oman rahvaan joukkoon, sillä tyytymättömiä on kaikkialla. Mutta Nya Pressen lisäsi tähän olevansa täysin varma siitä, ettei kukaan todellinen suomalainen ollut voinut kirjettä kirjoittaakaan. Kirjoittaja tosin on voinut syntyä tässä maassa, se sanoi, mutta siinäkin tapauksessa

<sup>74</sup> Uusi Suometar 13. 6. ja 19. 12. 1884. On huomattava, että Heiden vuosi vuodelta lähestyi yhä enemmän Venäjän slavofilleja.

<sup>75</sup> Ks. myöhemmin suurlakkoa koskevaa lukua.

Moskovskija Vjedomosti on itse johdattanut kynää haluamaansa suuntaan.<sup>70</sup>

Nya Pressenin väite oli selvä vihjaus siihen, että Moskovskija Vjedomosti oli joko tilannut kirjoituksen tai laatinut sen omassa toimituksessaan. Lehti kiirehtikin kohta vastaamaan, että alkuperäinen ”todellisen suomalaisen” kirje on yhä heidän arkistossaan nähtävänä. Toimitus ei kuitenkaan halunnut julkaista kirjoittajan nimeä, mutta sanoi, että se oli tyypillinen suomalainen -nen-loppuinen nimi. Lehti totesi, että ”todellisen suomalaisen” totuudenmukainen selostus ei ollut miellyttänyt Suomen separatisteja, mutta kysyi jatkoksi ikäänkuin uutena haasteena, mitä mieltä oltiin seuraavasta.<sup>71</sup>

Moskovskija Vjedomosti kertoi sitten saaneensa uuden, hämeen murteisen kirjeen Uudeltamaalta E:n pitäjältä. Toimitukselle osoitetun puhuttelun jälkeen kirje alkoi: ”Koska ette tarkoin tunne suomalaisen kansan asemaa, niin selvitän sen teille”. Samalla kirjoittaja pyysi selvittämään totuuden koko *Venäjän* kansalle. On valhetta se suomalaisten sanomalehtien väite, että kansa täällä olisi lakeihin tyytyväinen ja että se olisi valmis yhtenä miehenä puolustamaan Suomen itsemääräämisoikeutta. Eniten sorron alla on torppariväestö, sanoi kirjoittaja, jonka tietojen mukaan torppariväestöön kuului puolet Suomen väestöstä eli ainakin miljoona henkeä. Laissa sillä ei ole mitään turvaa, sillä herrojen valtiopäivät ovat muuttaneet hyvät Ruotsinvaltan ajan lait ja panneet sijaan omat mielivaltaiset lakinsa. Ja vaikka valtiopäivät ovatkin toimineet tällä tavoin kansaa kuulematta, huudetaan sanomalehdissä: kas tässä ovat meidän perustuslakimme, niitä pitää kunniassa Suomen yhteinen kansa, niiden turvissa heidän on hyvä olla. Totta onkin, että tilallisten on hyvä olla, mutta ei torpparien. Pahinta kaikista on papisto, sillä se pitää paljon torppareita, joita ”oikein nylkemällä nylke-

<sup>70</sup> Hufvudstadsbladet 25. 2. 1891; Nya Pressen 25. 2. ja 26. 2. 1891; Uusi Suometar 25. 2. 1891.

<sup>71</sup> Moskovskija Vjedomosti 21. 2. 1891 vanhaa lukua (uutta lukua 5. 3.), pääkirjoitus ilman otsikkoa. Uusi Suometar julkaisi koko kirjeen suomennettuna 8. 3. 1891.

vät”.<sup>78</sup> Papit ja talolliset muodostavat valtiopäivien toisen puolen ja toinenkin puoli kuuluu isäntäväestöön, sanottiin kirjeessä.

Kirjoittaja valitti sitten edelleen torpparien elämän kovuutta. Työaika on kello kahdesta aamulla kello yhteentoista illalla. Sotaväkikin otetaan tästä väestöryhmästä ja juuri siksi separatistit yrittävät pitää venäläiset upseerit poissa Suomen sotaväestä, etteivät he kuulisi suomalaisilta sotamiehiltä, minkälaista järjestystä Suomessa todella pidetään, ja sitten kertoisi siitä omille hallitusmiehilleen. Lisäksi maassa on ankara puute, sillä talolliset eivät itse tee lainkaan työtä. Tosin nälkää ei tarvitse nähdä, sillä Venäjältä on saatu jauhoja, vaikka separatistit ovat yrittäneet nostaa tullejakin.<sup>79</sup>

Jalomielinen keisari Aleksanteri II vapautti Venäjän orjat ja Suomen orjat, joiden asema on vieläkin kurjempi, odottavat, että heillekin koittaisi vapaus. ”Suomen yhteisen kansan sydämeellinen toivomus on, että Suomen valtiopäivät ikipäiviksi lakautettaisiin ja että Venäjän lait ja oikeudet pääsisivät meilläkin voimaan”, päätti kirjoittaja, joka sanoi esittävänsä toivomuksen ”enemmän kuin miljoonan suomalaisen orjan” puolesta.

Moskovskija Vjedomostin toimitus sanoi jättäneensä kirjeestä paljon pois ”sen ankaruuden tähden”, mutta sellaisenaankin se riitti suomalaisille lehdille. Uusi Suometar kiisti kohta kirjeen aitouden sanoen, että jo mielistelevä puhuttelu ”korkeasti kunnioitetut toimittajat jne.” paljasti, että kirjoittaja ei voinut olla suomalainen torppari.<sup>80</sup> Suomalaiset saivat tukea myös venäläisestä Suomelle myötämielisestä Novosti-lehdestä, joka kummas-teli suomalaisten torpparien työteliäisyyttä. He tekevät ensin työtä 21 tuntia päivässä, kulkevat peninkulman pituisen työmatkan edestakaisin, mutta lisäksi vielä tekevät tilastolaskelmia

<sup>78</sup> Siteeratut sanat oli Moskovskija Vjedomostissa painettu suomenkielellä.

<sup>79</sup> Vrt. Uusi Suometar 16. 7. 1887, Et.-Hämeen mv.seuran kokous.

<sup>80</sup> Uusi Suometar 8. 3. 1891. Lehti erehtyi tässä väitteessään sikäli, että esim. Matkun torpparien anomuksessa oli puhuttelu: ”Korkijasti Wapasukui-sele Herra Centrali Guvernööri-le Suomen Sur valtijalle johtajalle Suomen Sur Waltio Istuimella Helsingissä.” KKK 29/1882, VA. Mustialan torpparien anomuksen puhuttelu oli lähes sama. Hämäläinen 18. 3. 1882. (KKK 29/1882 sisältää Mustialan anomuksesta vain käännökset ilman puhuttelua.)

ja kirjoittavat kirjeitä Moskovskija Vjedomostiin. Sama lehti julkaisi myös asiallisen selonteon torpparioloista.<sup>81</sup>

Nya Pressen puolestaan arveli, että kirjeessä esitettyjen väitteiden täytyi olla liikaa venäläisellekin lukijalle,<sup>82</sup> mutta Uusi Suometar otaksui, että kirjoittajan päätarkoituksena oli mahdollisesti ollutkin pettää nimenomaan venäläisiä ja saada heidät uskomaan, että suomalaiset todella odottavat Venäjän hallituksen apua.<sup>83</sup> Onkin hyvin mahdollista, että tällaiset ”todellisten suomalaisten” kirjeet ja selostukset todella vahvistivat Suomen erikoisasemaa vastustavaa suuntaa Venäjällä ja sen kautta vaikuttivat Venäjän Suomen-politiikkaan seuraavina vuosina. Tällaisesta mielipidemuokkauksen vaikutuksesta esitti Uusi Suometar esimerkin jo seuraavalla viikolla. Lehden kertoman mukaan oli eräässä pietarilaisessa seurassa luettu Agaton Meurmanin kirjoittamaa kirjasta ”Suomi ennen ja nyt”, jossa Meurman vakuutti, että eri kansanluokkien välillä Suomessa ei ole sellaista aukkoa, johon vieras pääsisi tunkeutumaan. ”Eiköhän toki”, oli joku silloin arvellut, ”tarjotkaamme maat jaettaviksi”.<sup>84</sup>

Moskovskija Vjedomostin tarkoituksena näyttääkin selvästi olleen osoittaa mahdollisimman pätevällä tavalla, että Suomessa oli syvä juopa yläluokan ja kansan välillä ja että varsinainen kansa todella odotti Venäjän hallituksen puuttuvan Suomen oloihin. Vielä kesäkuussa — kiihkeimmän väittelyn jo vaimentuessa — lehti julkaisi uuden Suomesta tulleen kirjeen. Tällä kertaa kirje oli ilmeisesti aitoperäinen. Sen mainittiin tulleen Suomenniemeltä ja allekirjoittajaksi oli selvästi merkitty Antti Karhu. Kirje oli varustettu otsikolla: ”Suomalainen ääni venä-

<sup>81</sup> Ks. Nya Pressen 10. 3. ja 23. 3. 1891; Uusi Suometar 21. 3. 1891, s. 3.

<sup>82</sup> Nya Pressen 10. 3., 16. 3. ja 17. 3. 1891.

<sup>83</sup> Uusi Suometar 8. 3. 1891. Tätä otaksumaa tukee kirjoittajan lausuma toivomus, että totuus selvitetäisiin koko Venäjän kansalle. Vrt. myös *Estlander*, *Elva årtionden ur Finlands historia II*, ss. 241—42.

<sup>84</sup> Uusi Suometar 14. 3. 1891. ”Heittäkäämme rauhalliseen Suomen kansaan sosialismin ja kommunismin tulikekaleet. Eiköhän syty”, katsoi lehti pietarilaisten ajattelevan.



läis-suomalaisista suhteista”.<sup>85</sup> Kirjoittaja sanoi täysin yhtyvänsä siihen, mitä ”Todellinen suomalainen” oli sanonut Suomen valtiopäivistä ja kansan suhtautumisesta niihin. Samoin hän lausui paheksumisensa Suomen ja Venäjän välisistä tulleista, jotka hänen sanojensa mukaan vain täyttivät rikkaitten taskuja Suomessa. Kirjeelle annetun otsikon mukaisesti siinä puhuttiinkin pääasiassa niistä seikoista, jotka sinä ajankohtana aiheuttivat eniten hankausta Suomen ja Venäjän välillä. Torppareista siinä mainittiin vain sen verran, että heidän alistettu asemansa tuli korostetusti esiin.

Moskovskija Vjedomostin julkaisemat kirjoitukset ja kirjeet olivat läpinäkyvästi agitatoorisia. Niissä oli tuotu esiin kaikki se, mikä oli omiaan synnyttämään eripuraisuutta ja luokkaristiiriitaa Suomessa. Erityisesti kiinnittää huomiota eräs agitatioaihe, jonka avulla taitavasti toimien olisi voitu herättää paljonkin levottomuutta, mutta joka olojen vähän rauhoittuessa unohdettiin useaksi vuodeksi, nimittäin torpparien veropäivätyön pituus.

Teollisuuden piirissä oli työpäivän lyhentäminen juuri näihin aikoihin tullut keskustelunaiheeksi ja synnytti lakkojakin.<sup>86</sup> Torpparit olivat tosin valittaneet useasti hevosen työpäivän pituutta, mutta eivät omaansa. Uusi Suometar oli edellisen joulukuun aikana julkaisemassaan kyselyssä kuitenkin tiedustellut myös torpparien työpäivän pituutta ja Nya Pressenin poliittisesti riippumaton maatalousosasto otti puheeksi maataloustyöpäivän pituuden yleensä. Kun joudutaan pitkän työmatkan lisäksi tekemään 15-tuntisia työpäiviä, tulee työ sen mukaista,

<sup>85</sup> Moskovskija Vjedomosti 2. 6. 1891. ”Holosj finna o Russko-Finljandskih otnotshenijah”. Kirje mainittiin päivätyksi jo maaliskuun 11. päivänä.; Päivälehti 17. 6. 1891; Uusi Suometar 3. 7. 1891. — Kunnallisneuvos W. K. Särkän antaman tiedon mukaan Antti Karhu oli Suomenniemen kuntakokouksen puheenjohtajana vuosina 1867—91. Saatuaan lääninhallitukselta ruotsinkielisen virkakirjeen hän kirjoitti moitekirjoituksen, jota ensin turhaan koetti saada julkaistuksi Suomen omissa lehdissä. Tämä ei vielä selitä, miksi Karhu lähetti Moskovskija Vjedomostille venäläis-suomalaisia suhteita käsittelevän kirjoituksen, mutta joka tapauksessa Karhu, jota tämän jälkeen ei enää valittu kuntakokouksen puheenjohtajaksi, Särkän tietämän mukaan oli myöhemmin kosketuksissa venäläiseen santarmistoon.

<sup>86</sup> Ks. Työtilastollinen Aikakauslehti 1907, ss. 27 ss.

sanottiin kirjoituksessa, joka julkaistiin helmikuun 23. päivänä.<sup>87</sup> ”Todellisen suomalaisen” kirje oli samana päivänä Helsinkiin saapuneen Moskovskija Vjedomostin numerossa. On mahdollista ja todennäköistäkin, että Moskovskija Vjedomostin seuraavan kirjeen kirjoittaja<sup>88</sup> sai juuri siitä aiheen valittua torpparien veropäivien pituutta. Sen jälkeen työpäivää käsiteltiin mm. Vesi-  
lahden torpparikokouksessa, Yrjö-Koskinen julkaisi Ikkolan —  
tosin jo edellisenä syksynä päivätyn — mallikontrahdin, jossa  
työpäivän pituus oli määrätty<sup>89</sup> ja Päivälehti kirjoitti, että nor-  
maalityöpäivää ei voida maataloudessa määrätä, vaan että  
”siinä saapi ihmisyyden vielä määrällä”.<sup>90</sup> Työpäiväkysymykseen  
joudumme palaamaan myöhemmin uudestaan.

## 6. Torpparien yllyttäjät

Eräs Uuden Suomettaren kirjoittaja oli jo kesällä 1889 va-  
kuuttanut, että ”oman maamme ulkopuolella kyllä löytyy niitä,  
jotka kerkkäästi etsivät jos jotakin tekosyytä esiintyäkseen  
auttajiksi, missä luulevat tilaisuutta olevan Suomen itsenäi-  
syyttä häiritä ja hävittää”.<sup>91</sup> Suomalaiset lehdet syyttivätkin nyt  
Moskovskija Vjedomostia tahallisuudesta ja tarkoituksellisesta eri-  
puraisuuden lietsomisesta väittäen, että kirjoittajatkkin oli pal-  
kattu.<sup>92</sup> Antti Karhun lisäksi nimettiin eräitä muita henkilöitä,  
joita epäiltiin palkatuiksi kirjoittajiksi,<sup>93</sup> mutta kohta alkuun  
heitti kuin tulta tappuroihin tässä syyttelyssä se, että eräs  
asioitsija Lachtelin oli maininnut saaneensa juuri Moskovskija  
Vjedomostilta palkkiota.

<sup>87</sup> Nya Pressens Landbruksafdelning 23. 2. 1891.

<sup>88</sup> Juuri näiden agitatioaiheiden esiin kaivaminen panee eniten epäile-  
mään kirjoituksia toimituksen tms. laatimiksi.

<sup>89</sup> Uusi Suometar 15. 4. 1891.

<sup>90</sup> Päivälehti 24. 6. 1891.

<sup>91</sup> Uusi Suometar 10. 7. 1889, kirjoittaja todennäköisesti Yrjö-Koskinen.

<sup>92</sup> Esim. Nya Pressen 10. 3. 1891.

<sup>93</sup> Esim. Uusi Suometar 6. 3. 1891 epäili Timosei Popoff-nimistä miestä,  
Aamulehti 15. 5. 1891 maaninkalaista Tahvo Tolosta ja Uusi Suometar 16. 12.  
1892 erästä T. A. Saarista.

Vain päivä sen jälkeen, kun Moskovskija Vjedomosti oli julkaissut edellä mainitun suomalaisen torpparin kirjeen, julkaisi Nya Pressen Karkusta tulleen kirjeen, jonka kirjoittajaksi seuranneessa oikeudenkäynnissä paljastui varatuomari G. Munck.<sup>94</sup> Kirjeen mukaan oli Karkussa ja sen lähipitäjissä<sup>95</sup> liikuskellut muuan Oskar Lachtelin-niminen venäläinen Rossiija-palovakuutusyhtiön asioitsija, joka syrjäkylien torpissa kulkiessaan oli ottanut maanomistusolot puheeksi ja vakuutellut, että kyllä olot paranevat Suomessakin kunhan Venäjän laki pääsee täällä voimaan. Varsinaista asiamiestointaan ei Lachtelin ollut paljonkaan hoitanut, mutta sen sijaan hän oli jossakin kehaissut saavansa 10 markkaa päivässä Moskovskija Vjedomostilta. Kirjeen kirjoittaja katsoi tämän selvästi osoittavan, että Moskovskija Vjedomosti ja sen takana oleva puolue johdonmukaisesti pyrkivät kylvämään eripuraisuutta Suomen kansan keskuuteen. Kirjoittaja tosin epäili tämän kylvön tehokkuutta, mutta lisäsi, että "tippuen kaivertaa pisarakin kiven".

Lachtelin haastoi Nya Pressenin oikeuteen kunnianloukkauksesta. Oikeusjuttu loppui kuitenkin siihen, että asian ollessa kolmannen kerran esillä Lachtelin ei saapunut lainkaan paikalle ja vastaajain pyynnöstä koko juttu pyyhittiin pois. Täten jäi selvittämättä se, oliko näissä yllytys-syytöksissä todellista perää vai ei. Oikeudessa kuullut todistajatkin nimittäin sanoivat vain kuulleensa, että Lachtelin olisi kiertänyt yllyttämässä torppareita, mutta kukaan heistä ei ollut tavannut häntä itse teossa.<sup>96</sup>

Sama seikka tekee muutkin väitteet järjestetystä yllytyksestä ja huhujen levittämisestä epävarmoiksi. Porilainen Satakunta kirjoitti epäilevänsä, että joku Lachtelin todella matkustaisi täällä venäläisen lehden kustannuksella kansaa yllyttä-

<sup>94</sup> Nya Pressen 6. 3. 1891. Sama kirje julkaistiin myös Uudessa Suomettaren 7. 3. 1891.

<sup>95</sup> Kirjoittaja mainitsi näinä ympäristöpitäjinä seuraavat: Huittinen, Tyrvää, Punkalaidun, Vampula, Kiikka ja Kiikoinen, siis kaikki todellisia torpparipitäjiä.

<sup>96</sup> Nya Pressen 24. 4., 22. 5. ja 31. 7. 1891, Från domstolarne; Lounas 28. 4. ja 29. 5. 1891.

mässä, mutta myönsi samalla, että yllyttäjiä joka tapauksessa oli ilmestynyt eri puolille ja että torppareissa oli heidän toimilleen hyvä maaperä.<sup>97</sup> Lounas oli jo tammikuussa kertonut Kankaanpäässä kulkeneesta huhujenlevittäjästä, mutta uutisessa mainittiin vain, että huhujen alkuunpanija "lienee" eräs kulkiija.<sup>98</sup> Samanlaiseen olettamukseen perustuivat uutiset Orimattilassa ja Laukaassa sekä Loviisan ja Tammisaaren tienoilla liikuneista yllyttäjistä.<sup>99</sup>

Useimmissa tapauksissa huhuista syytettiin laukkuryssiä eli laukkureita. Vienankarjalaiset laukkurit olivat käyneet kulkukauppaa ja tietävästi myös levittäneet huhuja Venäjän vallan tulemisesta Suomen puolelle jo ennen Suomen liittämistä Venäjään.<sup>100</sup> Kulkukauppa oli tosin luvatonta, mutta kun maalaisväestö vielä vuosisadan lopullakin maakauppojen harvalukuisuuden takia suosi kotiin asti tulevia kauppiaita, katsoivat viranomaiset sitä usein sormiensa läpi. Laittomuutensa takia laukkurit kuitenkin kulkivat pääasiassa syrjäkylillä ja siellä tyrkyttivät valheitaan tietämättömille ihmisille, kuten sanottiin.<sup>101</sup> Mutta myös muita selityksiä annettiin. Tyrvällä kerrottiin huhujen saaneen alkunsa siitä, että nimismies oli erään siltariidan takia käynyt tarkastamassa tilojen verokirjoja, jolloin kansa oli tullut siihen käsitykseen, että keisari halusi tietoja niistä maanjakoa varten.<sup>102</sup> Hankasalmelta kirjoitettiin, että huhut eivät olleet "kenenkään tuntemattoman henkilön syytä", vaan syntyneet yksinkertaisesti siitä, että asiaa tarkemmin tuntemattomat lukijat olivat sanomalehtien valtiopäivä uutisten joukossa nähneet myös esityksen maatilojen osittamisesta ja

<sup>97</sup> Satakunta 10. 3. 1891.

<sup>98</sup> Lounas 27. 1. 1891.

<sup>99</sup> Pohjalainen 17. 4. 1891; Lounas 5. 5. 1891; Uusi Suometar 3. 5. ja 28. 6. 1891.

<sup>100</sup> *Suolahti*, Elämää Suomessa 1700-luvulla, ss. 96 ss. Suolahti kertoo erilaisia huhuja levitetyn erityisesti v. 1750 vaiheilla, jolloin hattujen ja myssyjen keskinäinen kiistely teki tulevaisuuden epävarmaksi ja saattoi valtakunnan ulkopoliittiseen vaaraan. Ks. myös *Alanen*, Suomen maakaupan historia, ss. 177, 184.

<sup>101</sup> Esim. Päivälehti 1. 2. 1891, 3. 10. 1895 ja 6. 4. 1899.

<sup>102</sup> Lounas 7. 4. 1891.



käsittäneet asian väärin. Oli helppo uskoa huhuja, kun kerran sanomalehdessä oli muka vakuutettu samaa.<sup>103</sup>

Omakohlaiseen näkemään perustui Hämeen Sanomain kirjoittajan kertomus, kun hän sanoi itse useammankin kerran kuulleensa torpparien valittavan verojaan Venäjän miehelle, reppurille tai harjurille. Tämä oli silloin vastannut: "Toista on meillä, jokaisella on oma talo".<sup>104</sup> Tällaista tapahtui varmaan paljon ja vaikka reppuri olisi antanutkin vastauksensa enempiä ajattelemta, oli hänen helpompi jatkaa samaa linjaa kuin peruuttaa sanomansa ja tunnustaa valehdelleensa.

Maanjakohuhut olivat alkaneet voimistua jo ennen valtiopäiviä, mutta vasta valtiopäivien päätyttyä oli lehdissä runsaimmin uutisia niistä, mikä seikka kuitenkin lienee ainakin osittain johtunut siitä, että myös uutisten lähettäjät olivat kiinnittäneet niihin enemmän huomiota.<sup>105</sup> Samalla huhuissa vahvistui epämääräisen maanjakoajatuksen rinnalla selväpiirteimpi ajatus siitä, että Venäjän lait tulevat voimaan Suomessa. Keisari-suuriruhtinas oli tosin jännityksellä odotetussa valtiopäivien avajaispuheessaan jälleen kerran vakuuttanut Suomelle oman sisäisen autonomian, mutta tämä puhekin lienee paikoin käsitetty väärin. Hallitsijan vakuutus oli yleisesti ymmärretty lupaukseksi siitä, että Venäjältä käsin tuleva painostus helpoituisi, mutta ainakin eräs Luopioisten torpparikokouksessa mukana ollut oli käsittänyt asian niin, että kun keisari oli sanonut parempien aikojen tulevan, se merkitsi parannusta nimenomaan heikäläisten oloihin.<sup>106</sup>

Toisaalta eivät kaikki torpparitkaan uskoneet huhuihin ja Venäjän lain tulemiseen. Aikaisemmin on jo kerrottu, että mm. Ilmajoen ja Kiukaisten torpparikokoukset tuomitsivat ankarasti Moskovskija Vjedomostissa olleet kirjeet ja vakuuttivat torpparien luottavan vakaasti maan omiin valtiopäiviin. "Tämän selityksen katsomme sentähden tarpeelliseksi", sanottiin Kiukaisten

<sup>103</sup> Lounas 8. 5. 1891. Ks. myös Talonpoikaissäädyn pöytäkirja 1891, II, s. 621 (Pöysti).

<sup>104</sup> Hämeen Sanomat 17. 3. 1891, s. 3.

<sup>105</sup> Ks. erityisesti Uusi Suometar heinäkuu 1891 sekä Lounas 3. 7. 1891, s. 3.

<sup>106</sup> Hämeen Sanomat 26. 3. 1891.

kokouksesta sanomalehdille lähetetyssä pöytäkirjanotteessa, ”että viime aikoina on liikkeellä ollut kurjia yllyttäjiä, jotka koettavat kuvailla asemaamme paljon huonommaksi kuin se todella on, verraten meitä jopa entisiin venäläisiin orjiin, koettaen järkähdyttää luottamustamme maan lakeihin, houkutellen meitä etsimään vierasta apua... Mutta olemme siksi saaneet valistusta, että inholla hylkäämme mokomat viettelykset”.<sup>107</sup>

Julkinen sana, joka joutui puolustamaan Suomen autonomista itsemääräämisoikeutta, asettui varauksetta huhuja vastaan myös siitä syystä, että ne uhkasivat horjuttaa omistusoikeuden kunnioitusta. Kerta toisensa jälkeen ne vakuuttivat omistusoikeuden pyhyyttä, niin että Hämeen Sanomat jo pelkäsi mentävän liian pitkälle. Sillä huutamalla ”ei teillä ole oikeutta, ei teillä ole valtaa”, vain synnytetään yhteiskunnanvastaista mieltä, se kirjoitti.<sup>108</sup> Mutta toisaalta tehtiin varsin vähän tai ei oikeastaan mitään positiivista asiantilan korjaamiseksi.

## B. YHDEKSÄN VUODEN ODOTUS

### 1. Torpparikomitea

Valtiopäivät päättyivät toukokuun 28. päivänä, mutta keisarisuuriruhtinas Aleksanteri III vahvisti maanvuokralain vasta seuraavan vuoden, vuoden 1892 marraskuun 10. päivänä. Viivytyks lienee johtunut siitä, että alkuperäisessä lakiesityksessä oli osituslaki ja vuokralaki kytketty yhteen, mutta nyt oli osituslaki saanut valtiopäivillä sellaisen muodon, että hallitsija ei katsonut voivansa sitä vahvistaa.<sup>1</sup>

Säädöt tiesivät jo maanvuokralain hyväksyessään, että siitä tulisi vain väliaikainen ja että asiasta oli saatava uusi, täydellisempi lakiesitys. Sitä ennen oli kuitenkin saatava tarkka selvitys

<sup>107</sup> Uusi Suometar 4. 4. 1891. Ks. myös Ylöjärven kokouksesta Uusi Suometar 5. 3. 1891.

<sup>108</sup> Hämeen Sanomat 17. 3. ja 24. 3. 1891; Hämäläinen 4. 3. 1891; Uusi Suometar 7. 3. 1891; Lounas 24. 2. 1891.

<sup>1</sup> VP 1894, Ak. I, Arm.es. n:o 2, s. 1.

torppariväestöstä ja sen oloista ja sen tähden säädyt yksimieli-  
sesti anoivat valtion komitean asettamista asiaa tutkimaan.<sup>2</sup>

Komitea asetettiin vasta sen jälkeen, kun vuokralaki oli sa-  
nut vahvistuksensa, helmikuun 20. päivänä 1893, ja sen jäseniksi  
nimettiin Nils Grotenfelt, Otto Wrede, Edv. Avellan, Kaarle Oja-  
nen ja E. Andersin. Näistä neljä ensiksi mainittua olivat kaikki  
suurtilallisia ja viimeksi mainittu itä-suomalainen tuomari,  
mistä Uuden Suomettaren "Matti" sai aiheen sanoa, että ainakin  
tuomari olisi voitu valita Länsi-Suomesta, missä tuomareilla on  
enemmän kokemusta maanvuokrakysymysten hoidossa. "Matti"  
sanoi ymmärtävänsä, että maanomistajan etua on pidettävä  
silmällä, mutta lisäsi, että myös alustalaisten etua olisi muistet-  
tava, sillä liiallisen vuokran vaatiminen on täysin verrattavissa  
koronkiskontaan, so. toisen henkilön ahdinkotilan hyväksi-  
käyttämiseen, josta laki määrää rangaistuksen.<sup>3</sup>

Komitea sai siis von Bornin valtiopäivillä esittämän kokoon-  
panon sikäli, että siihen ei otettu mukaan vuokramiehiä. von  
Born ei ollut tarkoittanut vuokramiesten etujen syrjäyttämistä,<sup>4</sup>  
vaan joustavampaa ja nopeampaa komiteatyöskentelyä, jota  
kovin eri tasolla olevat keskustelijat olisivat vaikeuttaneet,  
mutta kun asetettu komitea ei edes kutsunut vuokramiehiä  
kuultavakseen, eivät näiden toivomukset päässeet vaikuttamaan  
komitean päätöksiin. Sen sijaan laaditutti komitea sihteerillään  
Karl Söderholmilla tutkielman, joka koski maanvuokralain-  
säädäntöä muissa maissa.<sup>5</sup> Käsittelypohja oli täten enemmän  
lainopillinen kuin yhteiskunnallinen.

Tosin komitea tammikuussa 1894 anoi senaatilta lupaa saada  
toimittaa seikkaperäisen tutkimuksen, joka olisi koskenut torp-  
parien oikeuksia ja rasituksia, maanomistajien ja torpparien  
keskinäisiä suhteita sekä sitä, miten usein oikeuslaitosta tarvi-

<sup>2</sup> VP 1891, Ak. I, Arm.es. n:o 1, Säätyjen vastaus. Ks. myös Nya Pressen  
15. 3. 1891.

<sup>3</sup> Uusi Suometar 5. 3. 1893. Maanomistaja ja torppari katsovat asioita eri  
tavalla, eikä ole niinkään varmaa, että torppari olisi aina väärässä, sanoi  
"Matti".

<sup>4</sup> von Born oli itse edellä kävijä torppariolojen järjestämisessä parem-  
malle kannalle. Ks. Aateliss. ptk. 1891, I, s. 475 (Antell).

<sup>5</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, ss. 100—23.

taan ratkaisemaan heidän välejäan, mutta senaatin oikeusosasto hylkäsi anomuksen. Samoin hylättiin komitean pyyntö saada lähettää puheenjohtajansa Nils Grotenfelt ulkomaille tutustumaan siellä saatuihin kokemuksiin.<sup>6</sup> Täten jäi mainittu Söderholmin ulkomaiden vuokralainsäädäntöä koskeva selvitys sekä toinen, oman maan vuokralainsäädännön kehityksestä laadittu suppea katsaus komitean ainoiksi ohjenuoriksi. Mitä taas muiden maiden oloihin tuli, niin todettiin mm., että Englannin viljelysalasta tosin oli suurin osa vuokralla, mutta että vuokratilat olivat yleensä suuria tai keskikokoisia tiloja, joten sikäläinen esimerkki ei soveltunut Suomen oloihin. Irlannissa todettiin ryhdytyn uusiin lainsäädäntötoimiin, mutta komitea katsoi, että niitä ei ollut syytä huomioida lainkaan, koska ne kohdistuivat "suorastaan säännöttömiin olosuhteisiin ja siitä syystä ovat rakennetut periaatteille, joita muualla katsottaisiin väkivallaksi yksityistä omistusoikeutta ja toimintavapautta vastaan".<sup>7</sup>

Komitea katsoi asiaa kokonaan suurmaanomistajan kannalta pitäen sitä yksinomaan taloudellisena kysymyksenä. Se lähti siitä perusajatuksesta, että "torpan tarkoituksena on hankkia maan-omistajalle alati saatavissa olevaa työvoimaa maanviljelyksen harjoittamista varten päätilalla ja sillä tavalla huojentaa sen hoitoa".<sup>8</sup> Täten se piti torpparia ensi sijaisesti työntekijänä ottamatta lainkaan huomioon sitä, että torppari oli samalla myös "maanviljelijä, joka on maanomistajalta vissiksi ajaksi vuokrannut määrätyn maa-alan", kuten Aksel Warén saman aikaisesti määritteli.<sup>9</sup> Hannes Gebhard totesikin myöhemmässä arvostelussaan, että komitea katsoi torpparia suurtilallisen kannalta huomioimatta sitä, että torpparien omalla elämällä saattoi olla jotakin tarkoitusta.<sup>10</sup>

<sup>6</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, s. 16.

<sup>7</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, ss. 109, 113.

<sup>8</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, s. 54. Tässä komitea nojautui aikaisempiin yksityistalouden kannalta katsoviin taloustieteilijöihin, joiden mukaan torppa vastasi työntekijän palkkaa, eikä saanut häiritä työvelvollisuuden täyttämistä. *Jutikkala—Nikander*, Suomen kartanot ja suurtilat I, s. 42; *Warén*, Torpparioloista Suomessa, ss. 22—23.

<sup>9</sup> *Warén*, emt., s. 32.

<sup>10</sup> Valvoja 1899, s. 258.



Silloinkin kun komitea tarkasteli torpparien asemaa, se tarkasteli sitä taloudelliselta kannalta. Se totesi, että yleinen mielihope oli jo kauan vaatinut maanvuokralainsäädännön uudistamista, koska oli huomattu, että torpparien maat yleensä olivat kehnosti hoidetut ja että torpparien taloudellinen asema oli arveluttavan heikko. Komitea ei katsonut tehtäväkseen tähän vaikuttaneiden syiden selvittämistä, mutta piti kuitenkin ilmeisenä, että torpparien heikkoon taloudelliseen tilaan oli pääsyynä "alhainen sivistyskanta ja se huolettomuus tulevista päivistä, joka on niin tärkeänä tunnusmerkkinä sille osalle maalaiskan-sastamme, jolta puuttuu turvattua hallinto-oikeutta maahan". Täten komitea, joka piti torpparia ensi sijaisesti päätilan työntekijänä, päätyi siihen — lähtökohtaan nähden paradoksaaliseen — tulokseen, että kaiken kurjuuden pohjimmaisena syynä oli torpparien aseman epävarmuus. Sen tähden se myös piti välttämättömänä lainsäädännön puuttumista vanhaan sopimusvapauteen, jonka edut "enimmiten kallistuvat maanomistajan puolelle".<sup>11</sup>

Tästä päätelmästäan huolimatta ei komitea kuitenkaan esittänyt mitään periaatteellisesti uutta torpparien aseman turvaamiseksi. Vuokra-aikaan nähden se omaksui vanhan kannan, jonka mukaan pisin sallittu vuokra-aika oli määrättävä, eikä hyväksynyt lyhimmän sallitun vuokra-ajan määräämistä, koska piti sitä liian suurena yksityisen omistusoikeuden loukkauksena, huomaamatta, että myös ylärajan määräämistä ja perinnöllisen vuokraoikeuden kieltämistä olisi voitu pitää samanlaisena loukkauksena. Kirjallisia kontrahteja ja laillista lähtöaikaa komitea piti itsestään selvinä, mutta kiinnityskysymys tuotti sille päänvaivaa. Lainvalmistelukunnan päinvastaisista vakuutuksista huolimatta komitea piti torppaa päätilan rasituksena, joka torpparin turvaamiseksi oli kiinnitettävä, jotta päätilan mahdollinen ostaja ei voisi tätä häätää.<sup>12</sup>

Eräänä osoituksena siitä, että komitea katseli asiaa lähinnä

<sup>11</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, ss. 14—15.

<sup>12</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, ss. 53—54; Valvoja 1899, ss. 260—61. Rasisajatus oli luonnollinen seuraus siitä, että komitea piti torppaa ainoastaan yhtenä palkanmaksuvälineenä, jota uusi omistaja ei ehkä tarvitsisi.

vuokranantajan kannalta, olivat myös ne komiteanmietinnön lakiehdotukseen sisällytetyt yksitoista kohtaa, joiden perusteella vuokranantajalla oli oikeus häätää vuokramies pois tilalta kesken sopimuskauden.<sup>13</sup> Suurin osa niistä oli jo aikaisemmin sisällytynyt eri kartanoiden kontrahtikaavoihin<sup>14</sup> ja tämän komitean ehdotuksesta ne miltei sellaisinaan sisällytettiin myös vuoden 1902 maanvuokralakiin. Komitean ehdotuksen mukaan vuokramies oli menettävä vuokraoikeutensa, jos hän 1) ei suorittanut vuokraa määräaikana, 2) ei korjannut katselmuksissa havaittuja puutteita, 3) käytti tilaa muuhun kuin sopimuksessa mainittuun tarkoitukseen, 4) luovutti torpan toiselle henkilölle tai piti luvatta alivuokralaisia, 5) vei luvatta karjanrehuja tai lantaa tilalta pois, 6) niskoitteli päivätöissä, 7) täytti sopimuksen villipillisesti, 8) syyllistyi vuokranantajan tai tämän perheenjäsenen pahoinpitelyyn tai herjaukseen, 9) syyllistyi metsänhaaskaukseen tms., 10) syyllistyi viinan polttoon tai myyntiin taikka 11) tuomittiin oikeudessa kansalaisluottamuksensa menettäneeksi.

Mutta kaikesta vanhoillisuudestaan huolimatta komitea eräässä suhteessa osoitti huomattavaa kaukonäköisyyttä. Samaan aikaan kuin Yrjö-Koskinen ja Aksel Warén pitivät torpparijärjestelmää ehkä vielä vuosisatoja kestäväenä,<sup>15</sup> päätyi komitea toisiin ajatuksiin. Se oli ennen kaikkea talousmiesten komitea, joka piti tehtävänäään edistää koko Suomen maanviljelystä. Koska hyvin menestyvä maanviljelys komitean ymmärryksen mukaan kuitenkin edellytti sitä, että viljelijä sai viljellä, hoitaa ja parantaa maataan omaa itseään ja omia jälkeläisiään varten ilman häätöpelkoa, piti komitea tärkeänä, että torppareille turvattaisiin vakaa hallintaoikeus tai — mikä toivottavinta — täydellinen omistusoikeus tilaansa.<sup>16</sup> Mitään pidemmälle menevää ehdotusta torpparien saattamisesta itsenäisiksi viljelijöiksi komitea ei kuitenkaan liene edes ajatellut.

Komitea istui lähes neljä vuotta ja sen mietintö valmistui

<sup>13</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, 43 §.

<sup>14</sup> Vrt. ss. 56—58, 66—67.

<sup>15</sup> Warén, *emt.*, s. 26; Kolmannen yleisen työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1899) pöytäkirja, Liite, s. 95.

<sup>16</sup> Komiteanmietintö N:o 2/1897, ss. 14—15.

vasta tammikuussa 1897. Kun valtiopäivät olivat silloin juuri ennättäneet kokoontua, ei hallitus enää ennättänyt valmistaa uutta maanvuokralakiesitystä vuoden 1897 valtiopäiville, vaan se jäi vieläkin seuraaviin, vuoden 1900 valtiopäiviin. Tämä viivytys sai Alfred Kihlmanin vuoden 1891 säätyjen anomukseen viitaten sanomaan, että "lienee harvinaista kaikkien kansojen uudemmassa lainsäädännön historiassa, että kun kansanedustus pyytää selitystä ja ehdotusta asiassa, se saadaan vasta yhdeksän vuoden odotuksen jälkeen".<sup>17</sup>

## 2. Aksel Warénin tutkimus torpparioloista Suomessa

Senaatti oli evännyt torpparikomitealta oikeuden panna toimeen torpparioloja koskevaa laajempaa tutkimusta, mutta tällaisen tutkimuksen suorittaminen tuli miltei heti sen jälkeen mahdolliseksi toista ja itse asian kannalta ehkä parempaakin tietä. Kamreeri Aksel Lilius, monivuotinen Uuden Suomettaren toimittaja, joka aikaisemmin oli laatinut "Taloudellisten tutkimusten" Kuopion lääniä koskevan ansiokkaan osan, lahjoitti heinäkuun 14. päivänä 1894 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle isänsä, Saarijärven kappalaisen perinnöstä 2.000 markkaa käytettäväksi torpparioloja koskevan tutkimuksen suorittamista varten. Lokakuun 10. päivänä seura päätti taloustoimikuntansa ehdotuksesta antaa tehtävän Aksel Warénille.<sup>18</sup>

Aksel Warén oli nuori maisteri, jonka suuria lupauksia heittänyt elämä katkesi pian tämän torpparitutkimuksen suorittamisen jälkeen, syksyllä 1899, jolloin hän oli täyttänyt vasta 30 vuotta. Hän oli suorittanut kandidaattitutkintonsa vuonna 1889, mutta alkanut sitten lukea lakia.<sup>19</sup> Samalla hän alkoi valmistella "Taloudellisten tutkimusten" Kuortaneen kihlakuntaa koskevaa osaa, joka ilmestyi painosta vuonna 1892. Jo tässä tutkimuksessaan hän kiinnitti erityistä huomiota torpparikysy-

<sup>17</sup> Pappiss. ptk. 1897, II, Anomusehdotus 3, s. 3. Ks. myös Uusi Suometar 18. 4. 1899.

<sup>18</sup> Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelut v. 1894—1895, ss. 30, 38, 43.

<sup>19</sup> Uusi Suometar 3. 10. 1899; Päivälehti 22. 11. 1899.



mykseen tehden mm. vertailuja Pohjanmaan ja Etelä-Suomen torpparien oikeuksien ja rasitusten välillä. Hän totesi siinä myös jo, että paikoin oli olemassa niin suuria ristiriitoja isäntien ja torpparien välillä, että voitiin puhua torpparikysymyksen olemassaolosta.<sup>20</sup> Todennäköisesti juuri tämän tutkimuksensa ansiosta häntä pyydettiin suorittamaan nyt puheenaolevaa laajempaa torpparitutkimusta.<sup>21</sup>

Warén tutki aluksi maanvuokraoloja käsittelevän kirjallisuuden valtiopäiväasiakirjoja myöten sekä Tilastollisen päätoimiston asiaa koskevat tiedot ja lähti sitten varsinaiselle tutkimusmatkalle. Hän kulki useissa Uudenmaan, Hämeen ja Satakunnan torpparipitäjissä haastatellen kertomansa mukaan "viranomaisia, pappeja, tuomareita, nimismiehiä, entisiä valtiopäivämiehiä, kunnallislautakunnan ja vaivaishoidon esimiehiä, herraskartanoiden omistajia ja talollisia, vaan ensisijassa kuitenkin asianomaisia itseään, torppareita". Yleensä hänen kyselyihinsä vastattiin asiallisesti, vaikkakin torpparit vähän epäluuloisesti, mutta hän sai tehdä tuttavuutta myös maanjakohuhujen kanssa, kun toisinaan sekä torpparit että maanomistajat, jopa kerran eräs kunnanesimieskin, luulivat häntä odotetun maanjaon toimeenpanijaksi.<sup>22</sup>

Haastattelujen sekä keräämiensä kontrahtikopioiden avulla Warén pyrki selvittämään suullisten ja kirjallisten sopimusten runsautta, vuokra-aikaa, vuokran määrää ja muita velvoitteita, torpparien sosiaalista alkuperää, heidän taloudellista asemaansa ja heidän sivuansioitaan, torpparien erilaisia oikeuksia sekä heidän ja heidän isäntiensä välisiä sosiaalisia suhteita. Jo sellaisena tutkimus oli uutta ja antoi konkreettista pohjaa siihen asti varsin vajanaisiin tietoihin perustuneelle keskustelulle.

<sup>20</sup> Warén, Tutkimus taloudellisista oloista Kuortaneen kihlakunnassa, ss. 59—64.

<sup>21</sup> Lähteistä ei ilmene, kuka SKS:n puolesta kääntyi Warénin puoleen ja mistä syystä tai kenen suosituksesta.

<sup>22</sup> Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1895—1896, ss. 99—102, 115; Päivälehti 1. 2. 1896, 9. 12. ja 18. 12. 1898. — Warénin kokoelmissa (kot. I ja II, VA.) on tallella hänen laatimansa seikkaperäiset tilastotaulukot sekä hänen keräämänsä kontrahtikopiot, joihin Warén on tehnyt omia huomautuksiansa.



Mutta Warén ei tyytynyt tähän, vaan hän esitti myös ne keinot, jotka hänen mielestään olivat tarpeen kysymyksen ratkaisemiseksi.

Torpparikomitea katseli koko ajan asiaa taloudelliselta kannalta, mutta Warén tuli kohta tutkimuksensa alkuvaiheessa siihen tulokseen, että torpparin taloudellinen asema riippui hänen oikeudellisesta asemastaan eli toisin sanoen hänen ja maanomistajan välisestä oikeudellisesta suhteesta.<sup>23</sup> Lainsäätäjällä oli täten selvä ohjenuora: jos halutaan kohentaa torpparin taloudellista ja henkistä asemaa, on parannettava hänen oikeudellinen asemansa vuokranantajaan nähden. Kun komitea piti lyhimmän vuokra-ajan määrittämisestä yksityisen omistusoikeuden rajoittamisena, oli se Warénin mielestä torpparin oikeuksien turvaamisen kannalta välttämätöntä. Parhaana Warén kuitenkin piti jatkuvaa vuokraoikeutta eli sellaista Irlannissa jo käytäntöön otettua järjestelmää, jossa vuokrasuhde oli määrätty jatkumaan perinnöllisesti siten, että vuokran määrä tarkistettiin joka kymmenes vuosi. Tällainen jatkuva vuokraoikeus olisi Warénin mukaan poistanut korvauskysymykset, käsirahamaksut ja — koska itse sopimuskausi oli lyhyt ja siten myös vuokran korotus mahdollinen — oikeuksien väärinkäyttämisen esim. metsänsäkäyttöön nähden. Samoin se olisi tunnustanut torpparille ihmisarvon ja antanut hänelle taloudellista varmuutta, mutta ei toisaalta olisi sitonut vuokranantajaakaan liian pitkiin sopimuksiin ilman vuokran tarkistusmahdollisuutta.<sup>24</sup>

Mutta Warén tiesi, että paraskin kontrahti jättää maanomistajan ja vuokramiehen välille eron. Toinen hoitaa isänsä jättämää maata ja jälleen kaivaa siihen perinnön omille lapsillensa. Toinen on matkamies, vain maan väliaikainen käyttäjä, vaikka aina sisimmässään toivookin vakinaista asuinsijaa itsellensä ja perheellensä. Kun tuhannet torpparit kuitenkin vuosittain joutuivat käsirahoina suorittamaan varsin suuret

<sup>23</sup> Warén, Torpparioloista Suomessa, s. 2. Vrt. Gylling, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, s. 244, jossa Gylling katsoo oikeudellisen aseman riippuvan taloudellisista suhteista.

<sup>24</sup> Warén, *emt.*, ss. 204—13, 404, 406.

summat, esitti Warén, että jos valtio puolestaan antaisi lisälainoja, näiden käsirahasummien avulla olisi voitu ostaa useita suurtiloja palstoitettaviksi ja siten toteuttaa tuo torpparien suurin toive.<sup>25</sup>

Tämä oli kuitenkin vain sivuajatus, jonka toteutumiseen Warén ei itsekään uskonut. Sen tähden hän esitti parannuksia varsinaiseen vuokralainsäädäntöön. Sattui kuitenkin niin — kuten Hannes Gebhard totesi<sup>26</sup> —, että kun torpparikomitea ja Warén lähtivät eri perusteista, he myös päätyivät erilaisiin johtopäätöksiin, mutta ikäänkuin ristiin. Komitea lähti työnantajien kannasta ja piti aina saatavissa olevan työvoiman turvaamista tärkeimpänä, mutta päätyi siihen, että tähän päämäärään päästiin vain turvaamalla torpparin asema vuokraviljelijänä. Warén taas lähti siitä perusajatuksesta, että torppari oli ennen kaikkea maanviljelijä, mutta koska hän lopulta näki koko järjestelmän pahimmaksi epäkohdaksi torpparin oikeudellisesti ja sosiaalisesti alistetun aseman, hän päätyi vaatimaan torpparin aseman parantamista työntekijänä. Hän ehdotti mm. työpäivän pituuden säännöstelyä, koska se oli hänen mielestään eräs niitä harvoja keinoja, joiden avulla laki pääsi käsiksi torpparin liiallisiin rasituksiin, sekä työpäivien rajoittamista ja työsääntöjä, joista mistään komitea — työnantajia edustavana — ei ollut maininnut mitään.<sup>27</sup> Warén totesi myös, että missä vuokra suoritettiin yksinomaan rahassa, siellä isäntä ja torppari joutuivat tapaamaan toisensa harvemmin, eivätkä koskaan työnantajana ja työntekijänä. Samanlainen objektiivinen tasa-arvoisuus oli hänen käsityksensä mukaan mahdollinen myös silloin, kun osapuolten oikeudet ja velvollisuudet erityisesti suoritettavan työn suhteen määrättiin riittävän tarkoin.<sup>28</sup> Kuitenkin on muistettava, että Warén tästä huolimatta piti torpparin kannalta tärkeimpänä sitä, että tämä voisi turvallisesti mielin viljellä torppaansa häätöä pelkäämättä.

Warénin tutkimus ilmestyi painosta syksyllä 1898 kolme ker-

<sup>25</sup> Warén, *emt.*, ss. 28, 154—64, 406.

<sup>26</sup> Valvoja 1899, ss. 262—63.

<sup>27</sup> Warén, *emt.*, s. 322. Ks. myös Hämeen Sanomat 8. 6. 1903.

<sup>28</sup> Warén, *emt.*, ss. 110—11, 330, 383—84, 404—05.

taa laajempänä kuin mitä alunpitäen oli ajateltu.<sup>29</sup> Teos sai lämpimän vastaanoton, vaikka Warénin kaikkia ajatuksia ei ilman muuta hyväksyttykään.<sup>30</sup> Toisten mielestä Warén oli liioitellut torpparien rasituksia,<sup>31</sup> mutta Matti Kurikka puolestaan katsoi, että Warén oli vielä pelkästään hyvää tarkoittavan työnantajan kannalla, kun sen sijaan Hannes Gebhard oli hänen mielestään torpparien todellinen puoltaja.<sup>32</sup>

Hannes Gebhardista tulikin Warénin kuoltua muutamaksi vuodeksi näkyvin hahmo torpparikysymyksen alalla, mutta Warénin teos oli kuitenkin se virstanpylväs, johon — Kyösti Haatajan nimitystä käyttäöksemme — päättyi torpparikysymyksen tunnetuksitekemiskausi ja josta alkoi uusi, konkreettiselle pohjalle perustuva parannusten suunnittelukausi.<sup>33</sup> On totta, että Warén oli vielä monessa suhteessa vanhoillisella kannalla aikana, jolloin sosiaalidemokraatit jo alkoivat omaksua ns. Erfurtin ohjelmaa itselleen. Warén uskoi, että torpparijärjestelmä pysyisi käytännössä vielä vuosisatoja, ja korosti juuri siitä syystä jatkuvan vuokraoikeuden tärkeyttä. Toisaalta hän piti täysin mahdolltomana sitä, että torpparit voisivat asiaansa ajaakseen tehdä työlakon, aavistamatta, että vain muutamaa vuotta myöhemmin tällaisia työlakkoja tehtiin useita.<sup>34</sup> Kuitenkin on huomattava, että Warén ensimmäisenä teki niinkin radikaalisia ja lisäksi vankasti perusteltuja parannusehdotuksia kuin edellä esitetyt.

### 3. Torpparien omat pyrkimykset ja virallinen asutuspolitiikka

Eteläpohjalaisten F.W.Lagerstedtin ja I.Hannukselan tekemä, vuoden 1882 valtiopäivien hylkäämä ehdotus toteutui kymmenen

<sup>29</sup> Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1898—1899, ss. 40, 55, 58, 121.

<sup>30</sup> Esim. Uusi Suometar 9.10.1898.

<sup>31</sup> Esim. Aamulehti 3.9.1898 (Keski-Suomen maanviljelyskokous).

<sup>32</sup> Työmies 16.5.1899. Ks. myös ss. 171—72.

<sup>33</sup> Haataja, Maakysymyksemme, ss. 11—12.

<sup>34</sup> Esitelmää Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä, II, ss. 366—67; Päivälehti 7.2. ja 9.2.1896.

vuotta myöhemmin, kun huhtikuun 5. päivänä 1892 annetussa keisarillisessa käskykirjeessä määrättiin perustettavaksi lainarahasto palstatilojen hankkimista varten.<sup>35</sup> Rahastosta pääsivät ensimmäisinä osallisiksi Jurvan ja Laihian yhteisen jakokunnan 13 torpparia ja mäkitupalaista, jotka olivat anoneet, että valtio ostaisi osan Haagan perintötalosta Jurvassa heille palstoitettavaksi. Senaatti hyväksyi anomuksen toukokuussa 1892. Saman vuoden lopulla senaatti hyväksyi samanlaisen anomuksen, joka koski Laihian Tuorin perintötalon palstoittamista. Anojat saivat palstansa omikseen 19 ½ vuoden kuoletusta ja 4 % korkoa vastaan. Seuraavana vuonna senaatti teki samanlaiset palstoittamispäätökset Laihian Finnin, Kurun Palomäen ja Jurvan Männyn ja Hiipakan perintötaloista sekä Vetelin Korpholman kylän täytepalstasta.<sup>36</sup>

Mutta samana päivänä, jolloin senaatti jo periaatteessa hyväksyi edellä mainitun Tuorin tilan jakamisen, se hylkäsi 137 muun laihialaisen vuokraviljelijän tekemän anomuksen. Anojat pyysivät, että heidän torppansa parhaillaan vireillä olleen uusjakotoimituksen yhteydessä erotettaisiin ja annettaisiin heille omiksi käteismaksua vastaan. Valtion rahallista tukea he eivät siis pyytäneet lainkaan. Mutta anomusten ero oli siinä, että Tuorin tapauksessa torpparit pyysivät kokonaisen, tarkoin määrätyn tilan palstoittamista omaa maata vaille oleville tilattomille, mutta jälkimmäisessä tapauksessa anojat pyysivät torppiensa itsenäistämistä sellaisinaan. Vaasan läänin kuvernööri esittikin omassa lausunnossaan anomusta hylättäväksi siitä syystä, että sen hyväksyminen olisi merkinnyt kruunun sekaantumista yksityisoikeudellisiin suhteisiin ja että asiaa helposti ruvettaisiin pitämään seurattavana ennakkotapauksena. Senaatti hylkäsi anomuksen lähinnä sillä perusteella, että se

<sup>35</sup> Keisarillinen käskykirje 24. 3. 1892 vanhaa lukua (Asetuskokoelma 1892). Samantapaista rahastoa oli Oulun Lehti ehdottanut jo 7. 9. 1881 vaivahoitomaksujen alentamiseksi ja Oulun Ilmoituslehti 13. 4. 1889 tilattoman väestön aseman parantamiseksi. Vrt. s. 124.

<sup>36</sup> Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan Kertomus ... 1891—1893, ss. 30—32.



oli ristiriidassa maanjakolain kanssa ja lisäksi liian epämääräinen.<sup>37</sup>

Uusi Suometar kirjoitti asiasta ja ehdotti, että valtio ensin ostaisi kyseiset alueet niiden varsinaisilta omistajilta ja sitten jakaisi ja myisi ne anojille, jolloin mitään yksityisiin oikeussuhteisiin puuttumista ei olisi tapahtunut. Mutta kirjoittaja uskoi, että tällaisestakin päätöksestä olisi tullut ennakkotapaus, sillä — kirjoittaja arveli — kun torpparit saavat nähdä, ”että hallitus on ottanut torpanmiesten itsenäisyyspyrintöjä kannattaakseen, tulevat he eri paikkakunnilta tätä kannatusta hallitukselta pyytämään”. Kirjoittaja ei kuitenkaan pitänyt sitä mitenkään pahana, vaan ehdotti, että perustettaisiin erityinen rahasto tällaisia tapauksia varten.<sup>38</sup>

Samana kaltaisia anomuksia oli tullut ja tuli jatkuvasti muualtakin. Jo elokuussa 1891 olivat eräät Heinäveden torpparit pyytäneet saada ostaa jaettavakseen valtion omistaman Karvion hovin sanotussa pitäjässä. Tämän anomuksen tekijät senaatti tyydytti jakamalla heille pakkohuutokaupoissa ostamiaan alueita.<sup>39</sup>

Vuonna 1895 senaatti hyväksyi Laihian Rinnan, Lundin, Mannilan, Hakon, Torstin ja Käen sekä Ilmajoen Seitun tilojen jaon itsenäisiksi tiloiksi.<sup>40</sup> Samana vuonna tuli kaksi uutta torpparien anomusta, joista toisessa Nurmeksen Särkkälän torpparit anoivat päätilaansa palstoitettavaksi ja toisessa Anjalan kartanon alustalaiset anoivat saada torppansa omikseen.<sup>41</sup> Seuraavana vuonna tuli anomuksia edelleen Anjalan kartanon alustalaisilta, Nummelta, Lohjalta kaksikin kappaletta sekä Pusulasta ja Hartolan Koskipäästä.<sup>42</sup> Vuonna 1897 tulivat anomukset Kau-

<sup>37</sup> A.D. 951/287/1892, VA.; Tal.os. ptk. 17. 11. 1892, s. 494, VA. Yrjö-Koskella täytyi olla jotakin tekemistä anomuksen kanssa, sillä hänet katsottiin jääviksi asiaa senaatissa käsiteltäessä.

<sup>38</sup> Uusi Suometar 19. 5. ja 21. 5. 1892, ks. myös 24. 3. 1892.

<sup>39</sup> A.D. 1141/249/1891, VA.; Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan Kertomus ... 1891—1893, s. 32; Ks. myös A.D. 678/245/1891, VA.

<sup>40</sup> *Kairamo*, Maanhankinta tilattomalle väestölle (Oma maa VI), s. 790.

<sup>41</sup> A.D. 45/241/1893, 1738/409/1895, 1932/412/1895, VA.

<sup>42</sup> A.D. 1220/370/1896, 412/445/1896, 65/440/1896, 413/445/1896 ja 1422/376/1896, VA.; Tal.os. ptk. 12. 12. 1896 ja 12. 12. 1898, VA.

havalta ja Antrean Kavantsaaresta ja vielä vuonna 1899 Hiitolasta.<sup>43</sup> Näistä kaikista vain Nurmeksen Särkkälän ja Hartolan Koskipään anomukset hyväksyttiin.<sup>44</sup> Mitään anomusta senaatti ei kuitenkaan hylännyt suoralta kädeltä, vaan kaikkien kohdalla se suoritutti tarkan tutkimuksen erotettavien tilojen elinkelpoisuudesta, hinnoista yms.<sup>45</sup>

Sanomalehdistö varoi — verraten myöntämielisesti suhtautuvaa Uutta Suometarta lukuunottamatta — puuttumasta torpparien maanostopuuhiin. Vain Anjalan kartanosta tullut anomus herätti enemmän keskustelua, mutta sekin lähinnä siitä syystä, että alue oli vanha talonpoikaiskylä, josta aikanaan muodostetun säterin Suomen valtio oli vain vuotta aikaisemmin antanut lahjana venäläiselle ruhtinas Mensikoville.<sup>46</sup> Mutta kun sitten tuli anomus ruotsinkieliseltäkin alueelta, Lohjalta, ei Nya Pressen voinut vaieta. Onko oikein myöntyä tällaiseen anomukseen, se kysyi, onko oikein antaa toisille, kun toiset jäävät osattomiksi, ja ennen kaikkea onko oikein herättää muissakin torppareissa turhia toiveita? Valtion varat eivät pitkälle riitä ja lainaan taas tarvitaan säätyjen suostumus. Säätyjen velvollisuus onkin kontrolloida valtiovarojen käyttöä ja sen takia on niiden seuraavilla valtiopäivillä lausuttava ankara tuomionsa tällaisesta politiikasta, lehti jatkoi. Ja kun Päivälehdessä oli juuri ollut Aksel Warénin kirjoitus maanjakohuhujen syistä,<sup>47</sup> sanoi Nya Pressen kirjoittajan unohtaneen, että vasta senaatin harjoittama maanostotoiminta on saanut torpparikysymyksen vauhtiin. Ehkä tämä lopultakin avaa silmät näkemään, mihin johtoajatusta vailla oleva politiikka vie, päätti lehti.<sup>48</sup>

<sup>43</sup> A.D. 811/365/1897, 2110/394/1897, 871/295/1898, 1223/410/1899, 2242/421/1899, VA.; Tal.os. ptk. 14. 11. 1899 ja 20. 3. 1900, VA. Ks. myös Uusi Suometar 13. 3. 1897 ja 20. 1. 1898 (Vernitsa ja Sortanlahti).

<sup>44</sup> Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan Kertomus ... 1897—1899, ss. 14—15.

<sup>45</sup> Ks. edellä mainittuja anomusakteja. Ks. myös *Kairamo*, Maanhan-kinta tilattomalle väestölle (Oma maa VI), s. 790.

<sup>46</sup> Päivälehti 6. 4. ja 30. 9. 1894, 15. 10. 1896; Uusi Suometar 23. 10. ja 5. 11. 1895, 16. 10. 1896, 24. 11. 1898, 13. 2. ja 10. 12. 1899; Uusimaa 29. 11. 1895, 13. 10. 1896, 21. 5. 1897; Nya Pressen 30. 9. 1896; Työmies 17. 12. 1898.

<sup>47</sup> Päivälehti 1. 2. 1896.

<sup>48</sup> Nya Pressen 25. 1., 28. 1. ja 2. 2. 1896.

Ilmeistä onkin, että senaatilta puuttui noina vuosina johtojat maapolitiikastaan. Vanha senaattori Yrjö-Koskinen sanoi vuonna 1899, ettei kukaan ole vielä ajatellutkaan torpparilaitoksen hävittämistä, mutta siitä huolimatta oli senaatti jatkuvasti käsitellyt torpparien itsenäistymisanomuksia ja hyväksynytkin niistä osan. Kaikissa tapauksissa pyrittiin kuitenkin vakuuttamaan, että kyseessä ei ollut eikä saanut olla juriidinen torppien itsenäistäminen, jota olisi voitu pitää ennakkotapauksena. Mutta kun torppia kuitenkin tosiasialla itsenäistettiin mahdollisuuksien mukaan, osoittaa se, että vanhoihin oikeuskäsityksiin sidottu senaatti jo tajusi käytännön vaatimukset.

Kun paljon työtä ja kustannuksia vaatineet lahjoitusmaajärjestelyt alkoivat jo olla loppuvaiheessaan, hallitsi valtion maa- ja asutuspolitiikkaa 1890-luvulla yhä kasvavan varsinaisen irtaimen väestön kysymys. Muiden ansiomahdollisuuksien puuttuessa pyrittiin irtainta väestöä kiinnittämään mahdollisimman paljon maanviljelykseen.<sup>49</sup> Monia keinoja käytettiinkin. Kruununmetsissä jatkettiin edelleen valtion uudisasutustoimintaa. Kuopion läänissä oli vuonna 1882 asetetun komitean ehdotuksen mukaisesti alettu vuodesta 1887 lähtien antaa korottomia lainoja 5 000 markan arvosta vuodessa maanomistajille uudistorppien perustamista varten. Etelä-Pohjanmaalla oli edellä mainitulla tavalla lainarahaston turvin ruvettu ostamaan yksityisiä maatiloja ja palstoittamaan ne tilattoman väestön asuttamista varten. Näiden lisäksi keisari Nikolai II antoi ns. kruunauslahjana keväällä 1896 tarkoitukseen 400 000 markkaa, johon lisättiin 150 000 markan suuruinen vuonna 1892 perustettu rahasto ja täten saatiin syntymään varsinainen tilattoman väestön lainarahasto.<sup>50</sup>

Hannes Gebhard arvosteli kuitenkin ankarasti näitä kaikkia asutustoimia.<sup>51</sup> Lahjoitusmaiden muodollisesti vapautuneista talonpojista oli hänen tietämänsä mukaan suuri osa joutunut ko-

<sup>49</sup> Ks. s. 38.

<sup>50</sup> Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan Kertomus ... 1900—1904, s. 15.

<sup>51</sup> Gebhard, Omaa maata tilattomalle väestölle, ss. 24—40. Ks. myös Päivälehti 11.3. ja 22.3.1900.



ronkiskurien orjuuteen.<sup>52</sup> Kruununmetsien asuttamista oli hidadastanut se, että toimi oli jätetty metsänhoitohallitukselle, joka piti sitä vain vastenmielisenä lisätyönä. Etelä-Pohjanmaan palstoitustoimintaa Gebhard nimitti tilojen teurastamiseksi (Güterschlächtere), koska siellä oli hyvinvoivia tiloja pirstottu elinkelvottoman pieniksi.<sup>53</sup> Paikkakunnat oli myös sikäli Gebhardin mielestä huonosti valittuja, että niissä ei ollut pikkutilallisia varten riittäviä sivuansiomahdollisuuksia. Kuopion lääniin annetut asutuslainat taas olivat joutuneet harhaan, koska ne oli annettu tilallisille torppien perustamista varten eikä uusille torppareille alkupääomaksi, niinkuin olisi pitänyt tehdä. Myös tilattoman väestön lainarahaston varoja käytettiin Gebhardin mielestä väärin, koska niitä annettiin maatyöväen asuntoihin maanomistajan maalla, torppien raivausten parantamiseen ja torpparien käsirahamaksuja varten, siis kaikki todellisuudessa pelkästään maanomistajien eikä itse tilattomien hyväksi.

Asia oli esillä myös valtiopäivillä. Vuoden 1894 valtiopäivillä hyväksyttiin uusi osituslaki, joka poisti kaikki pinta-alarajoitukset, kuitenkin niin, että alle 10 hehtaarin palstatilat jäivät kameraalisesti päätilansa yhteyteen ja maksoivat ns. lahjaveron päätilalle, joka puolestaan huolehti kruununveroista. Tämä määräys osoittaa, että vaikka tilattoman väestön asuttamisessa jo oli lähdetty sosiaalisen asutustoiminnan linjalle,<sup>54</sup> säädyt yhä vielä pitivät kruunun tulojen varmistamista ensiarvoisena tehtävänä. Torpparikysymystä uusi laki ei millään tavalla helpottanut, vaan päinvastoin aiheutti sen, että maanjakohuhut jälleen voimistuivat, kun laki ajan tavan mukaan luettiin kir-

<sup>52</sup> Tämä käsitys johtui ehkä osittain siitä, että useita tiloja oli ilmoitettu myytäviksi maksamattomien kruununverojen takia, mutta todellisuudessa omistajat useimmiten maksoivat rästit ja pitivät tilansa. Uusi Suometar 12. 2. 1897, 20. 1. 1898. Ks. myös *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia, ss. 368—69.

<sup>53</sup> Ks. myös Ilkka 17. 11. 1906 ja Uusi Suometar 20. 3. 1897.

<sup>54</sup> Sosiaalisen asutustoiminnan lähtökohtana voidaan pitää yllämainittua torppien perustamistoimintaa Kuopion läänissä. Uusi Suometar 26. 6. 1888; Asutushallinto 1917—1957, ss. 52, 96.



koissa ja mainittiin sanomalehdissä.<sup>55</sup> Seuraaville valtiopäiville asia tuli kahdenkin eri ehdotuksen muodossa.

Tässä yhteydessä on kuitenkin vielä syytä mainita se ohjelmaehdotus, jonka silloinen Wiipurin Sanomain toimittaja ja sittemmin työväenliikkeessäkin mukana ollut J. A. Lyly vuonna 1894 esitti nuorsuomalaista "kansalliskansanvaltaista puoluetta" varten. Ehdotuksen mukaan puolueen ohjelmavaatimuksiin piti kuulua mm. torpparijärjestelmän uudistaminen vuokraajille edulliseen suuntaan erityisesti Hämeessä. Ohjelmaponsi oli ylimalkainen, mutta sikäli merkittävä, että se oli ensimmäinen puolueohjelmakaavailu, jossa torpparien asiaa kosketeltiin. Nuorsuomalainen ryhmittymä omaksui Lylyn ohjelmaehdotuksen pääpiirteissään, mutta kun perustuslaki- ja äänioikeuskysymykset nousivat yhä voimakkaammin esiin, jäi tällainen ylimalkainen torppariyökälä huomiota vaille.<sup>56</sup>

#### 4. Hannes Gebhard ja vuoden 1897 valtiopäivät

Hannes Gebhard, tuo tulisieluinen ja energinen taistelija, oli vuosisadan vaihteessa ja sen molemmin puolin maakysymyksemme näkyvin hahmo. Hän oli aikanaan kuulunut Uuden Suomettaren vakinaiseen avustajakuntaan, mutta loitonnut siten lehdestä ja lähennyt työväenliikettä, kunnes vuodesta 1899 jälleen oli kiinteästi mukana suomalaisen puolueen toiminnassa, vaikkakin edelleen lähinnä sosiaalipoliitikkona. Vuosina 1893—94 hän lähinnä maatalousopetuksesta kiinnostuneena teki opintomatkan Saksaan, missä tapasi mm. taloustieteilijä Max Seringin. Ilmeisesti tämä matka sai hänet vakuuttuneeksi siitä, että vanha "löyhä liberalismi" ei riitä, vaan että valtion on ohjattava kehitystä sosiaalipoliittisin keinoin.<sup>57</sup>

Pian Saksasta palattuaan hän kirjoitti useita artikkeleita

<sup>55</sup> VP 1894, Ak. I, Arm. es. n:o 2. Asetus vahvistettiin 12.6.1895. Huhuista ks. Päivälehti 1.2.1896 ja *Warén*, Torpparioloista Suomessa, s. 12.

<sup>56</sup> Wiipurin Sanomat 14.10.1894; Päivälehti 17.10.1894, "Eräs ohjelmaehdotus"; Nuorsuomalainen puolue (Iso Tietosanakirja 9, pp. 475—76).

<sup>57</sup> Uusi Suometar 2.5.1896.

asuttamiskysymyksestä.<sup>58</sup> Tällöin hän toi esille sen kannan, jota sittemmin johdonmukaisesti noudatti. Kuten Yrjö-Koskisen ei Gebhardinkaan mielestä torpparikysymys ollut niin polttava eikä niin pikaisia toimenpiteitä vaativa kuin irtaimen väen kysymys. Torpparit olivat sentään maassa kiinni, mutta irtain väestö vain ansiomahdollisuuksia etsiessään lisäsi työttömien määrää, varsinkin kaupungeissa, ja siten muodosti uhkan koko rauhalliselle kehitykselle. Gebhardin mielestä oli kruunun-torppajärjestelmä paras irtaimen väestön asuttamisratkaisu. Hän sai Uuden Suomettarenkin syyttämään itseään viikinkien auttamisesta, kun sanoi, että suomenmieliset pitävät uskonkappaleena itsenäisten tilojen paremmuutta.<sup>59</sup> Mutta, Gebhard kysyi, kuka on itsenäinen ja vapaa? Itsenäinen pikkutilallinen velkaantuu helposti ja joutuu rahamiesten orjuuteen,<sup>60</sup> mutta kruunun-torpparilta ei vaadita suuriakaan pääomia ja sentään hänen asemansa viljelmän haltijana on yhtä vakaa. Hän piti järjestelmää myös kansantaloudellisesti parhaana mahdollisena, sillä kun tilattomia asutettaisiin perinnöllisellä vuokraoikeudella valtion viljelemättömille maille, silloin Suomen suuret kuolleet pääomat, käyttämätön työvoima ja viljelemätön maa, antaisivat elämän toisilleen.

Gebhard ei hyväksynyt itsenäisten tilojen muodostamista ilman, että olisi ollut varmuus niiden pysymisestä vapaina ja itsenäisinä, mutta hän piti ajan tärkeimpänä kysymyksenä tilattoman väen asuttamista niin, että se samalla saisi taloudellisen itsenäisyyden. Tämän periaatteen mukaisesti hän hyväksyi myös torpparien auttamisen itsenäisiksi sikäli kuin itsenäistettävät torpat olivat kyllin suuria turvaamaan itsenäisen toimeentulon viljelijälleen, mutta tämän torppien itsenäistymisen hän luonnollisesti ajatteli vielä tapahtuvan tapaus kerrallaan

<sup>58</sup> Valvoja 1895, ss. 398—409 ja 1896, ss. 449—56; Uusi Suometar 1. 5., 2. 5. ja 8. 5. 1896.

<sup>59</sup> Uusi Suometar 10. 4. 1896, ks. myös 6. 12. 1896.

<sup>60</sup> Juuri tämän takia Gebhard alkoikin ajaa osuustoiminta-asiaa. Tärkeintä on osuustoiminnan ja ammattiopetuksen avulla pysyttää nykyisetkin pienviljelijät tiloillaan ja vasta sitten voidaan ruveta lisäämään heidän lukuaan, kirjoitti Gebhard A. Osv. Kairamolle 18. 11. 1900. Kairamon kokoelmat, kansio 3, VA.

vapaaehtoista tietä ilman valtion väliintuloa.<sup>61</sup> Vuosisadan vaihteessa hän käsitteli tilattoman väestön kysymystä eli "maaseudun yhteiskunnallista kysymystä" yliopistoluennossaankin todeten, että maanviljelykseen käytetyn maan jako on aina yhteiskunnan tärkeimpiä seikkoja, sillä se ei määrää ainoastaan maaseutuväestön tyytyväisyyttä, vaan aiheuttaa myös kaupunkien yhteiskunnallisen kysymyksen, koska tyytymätön väestö pyrki siirtymään kaupunkeihin. Sellaisena se vaarantaa koko yhteiskunnan turvallisuuden. Gebhard tunnusti suoraan, että hänen luentonsa eivät olleet tendenssittömiä. "Suomen maalaisolot kaipaavat jäänlähtöä", hän sanoi, "vanhentuneiden dogmien ja egoismin jäänlähtöä. Sitä on tähän saakka laulettu heikosti, yksinäisesti siellä täällä, mutta meidän tulee saada sillekin mahtava islosninkikööri. Se on ollut luentojeni tendenssi." Torpparien kohdalla tämä merkitsi ennen kaikkea heidän asemansa turvaamista sekä vuokraviljelijöinä että päivätyöntekijöinä.<sup>62</sup>

Gebhardin omaperäisyys<sup>63</sup> vei hänet vähäksi aikaa lähelle työväenliikettä. Tällöin tuli hänelle ja hänen kauttaan koko kysymykselle merkitykselliseksi von Wrightin ja af Ursinin välinen riita Tampereen työväenkokouksessa vuonna 1896. von Wright valittiin suurimmalla äänimäärällä työväenvaltuuskunnan jäseneksi, mutta kun kokouksessa oli af Ursinin johtama radikaalisempi suunta päässyt hänen mielestään liian suureen valtaan, hän kieltäytyi valtuuskunnan jäsenyydestä. Valitsematta jääneistä oli suurimman äänimäärän saanut Matti Helenius(-Seppälä), mutta kun hänkin kieltäytyi, joutui Hannes Gebhard täyttämään paikan.<sup>64</sup>

<sup>61</sup> Gebhard, Omaa maata tilattomalle väestölle, ss. 21—22, 47—48.

<sup>62</sup> Gebhardin luennot, todennäköisesti lukuvuonna 1900—01. Gebhardin arkisto, Pellervo-seura; Gebhard, Tutkimuksia ja ehdotuksia torpparikysymyksestä (Valvoja 1899), s. 263.

<sup>63</sup> Jouluna 1897 Gebhard kirjoitti ystävälleen Volter Högmanille (Rihtniemi), ettei hän tilannut Uutta Suometarta, joka oli tullut liian hävyttömäksi työväkeä kohtaan, mutta ei myöskään mitään ruotsinkielisiä, ei edes ruotsinmaalaisia lehtiä. Gebhardin arkisto, Pellervo-seura.

<sup>64</sup> Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen Pöytäkirja (Tampere 1896), s. 90.

Tämän valtuuskunnan erääksi tehtäväksi tuli maan eri työväenyhdistysten jo vuonna 1891 esittämä vaatimus toimittaa valtiopäiville anomusehdotus tilattoman väestön kysymystä käsittelevän komitean asettamisesta.<sup>65</sup> Anomusehdotuksen laati valtuuskunnan puolesta Hannes Gebhard ja sen esittäjäksi valtiopäivillä saatiin työväenliikkeelle myötämielinen pappissäädyn jäsen yliopettaja Alfred Kihlman.<sup>66</sup>

Anomusehdotus lähti siitä työväen taholta jo aikaisemmin esitetystä perusteemasta, että kaupunkityöväen kysymyksen juuret ovat maalaistyöväen kysymyksessä, koska maalta jatkuvasti virtaa kaupunkeihin irtonaista väestöä, joka tyytyy huonoihinkin työehtoihin ja painaa palkat alas.<sup>67</sup> Tilanteen korjaamiseksi ehdotuksessa esitettiin, että maalaistyöväestölle hankittaisiin omia pikkutiloja. Torpparikysymys — vaikka se oli-kin herättänyt runsaasti yleistä huomiota — ei anomusehdotuksen mukaan ollut lainkaan polttava, koskapa olot olivat niin hyvät, että hyväpalkkaiset rengitkin mielellään menivät torppareiksi. Tämän perusteella anomuksessa ehdotettiin hallitukselle tehtäväksi esitys, joka käsittäisi neljä eri kohtaa: 1) tilastoa on parannettava niin, että siinä näkyy maalaistyöväestön määrä vuosittain ja kunnittain, 2) on suoritettava tutkimus ulkomaiden toimenpiteistä ja kokemuksista tällä alalla, 3) on laadittava lakiesitys maanhankinnasta tilattomille kuntien välityksellä sekä 4) näitä asioita käsittelemään asetettavaan komiteaan on otettava mukaan maalaistyöväestön edustajia.<sup>68</sup>

Yliopettaja Kihlmanin esittämä anomusehdotus otettiin valtiopäivillä suopeasti vastaan, jopa niin, että sen sanottiin osoit-

<sup>65</sup> Em. ptk., s. 88; *Paavilainen*, Gebhard ja Tilattoman Väestön Alakomitea (Yhteisvoimin. Juhlajulkaisu Hannes Gebhardin 60-vuotispäiväksi.), s. 222.

<sup>66</sup> *Haataja*, Gebhard suurten maakysymyksiemme ajajana (Hannes Gebhardin Muisto), s. 85; Pappiss. ptk. 1897, I, ss. 74—75; Kolmannen Yleisen Suomen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen Pöytäkirja (Turku 1899), Liitteet, s. 98.

<sup>67</sup> *Hynninen*, Ulkotyöväen palkkasuhteen kehitys..., ss. 232 ss. Gebhard uudisti saman ajatuksen vielä vuonna 1907. *Gebhard*, Suomalaisen puolueen maalaisohjelma, ss. 5—6. Vrt. wrightiläistä työväenliikettä koskeva luku.

<sup>68</sup> VP 1897, Ak. V, 2, Anomusmietintö N:o 68. Anomusehdotus julkaistiin myös Uudessa Suomettaressa 5.2.1897.



taneen itse pahan alkusyyn ("causa mali").<sup>70</sup> Laki- ja talousvaliokunta tunnusti, että tilanne ei vaadi korjaamista ainoastaan ihmisyyden takia, vaan myös siksi, että "koditon ja toisinaan kaikkia siveellisiä käsitteitä vailla oleva köyhälistö saat-  
taa yhteiskunnan todelliseen vaaraan". Valiokunta muutti kuitenkin huomattavasti ehdotuksen ponsia ja esitti ainoastaan, että hallitus asettaisi komitean tutkimaan 1) irtaimen väen asutusta ulkomailla, 2) kokemuksia omassa maassa, 3) uudistalojen metsien väärinkäyttöä sekä 4) olisiko valtion helpotettava tilattoman väen maansaantia. Aatelissäädyn Hj. Schildt tosin esitti vastalauseessaan, että olisi tutkittava työ- ja ansio-  
mahdollisuuksien lisäämistä myös muilla aloilla, eikä yksin maanviljelyksessä, mutta häntä ei kannattanut kukaan muu kuin talonpoikaissäädyn Brusila.<sup>71</sup>

Lopputuloks keskustelusta oli se, että asian tutkimista pidettiin kaikista tärkeimpänä.<sup>72</sup> Säätäjien tekemän anomuksen perusteella hallitus sitten asettikin — tosin vasta lähes neljä vuotta myöhemmin, helmikuussa 1901 — tilattoman väestön komitean, jonka alakomitean sihteerin vaatimaan tehtävään otettiin Hannes Gebhard.<sup>73</sup> Ennen alakomiteaan joutumistaan Gebhard kuitenkin vielä teki matkan ulkomaille asutuskysymyksiin tutustumista varten. Tätä matkaa varten hän sai apurahan nimenomaan Kihlmanin anomusehdotuksessa esittämiensä asia-  
tietojen ja asiaan paneutumisensa ansiosta.<sup>74</sup>

<sup>70</sup> Pappiss. ptk. 1897, I, s. 97 (rov. Heman).

<sup>71</sup> VP 1897, Ak. V, 2, Anomusmietintö N:o 68; Talonps. ptk. 1897, II, s. 1599.

<sup>72</sup> VP 1897, Ak. V, 2, Anomusmietintö N:o 68. — Pappissäädystä prof. Danielson totesi, että 1800-luvun alkupuoliskolla oli ollut vallalla vapauden periaate, mutta 1870-luvulla huomattiin monissa maissa, että se ei ollut hyvä, minkä vuoksi alettiin turvautua valtion järjestelyihin. Nyt on huomattu sekin vääräksi ja omaksuttu periaate, jonka mukaan valtion tulee vain helpottaa kuntien ja yksityisten toimintaa maakysymyksen järjestelyssä. Tämä epävarmuus osoittaa, että asiaa on perinpohjin tutkittava. Pappiss. ptk. 1897, III, ss. 1842—49. — Päivälehti piti laki- ja talousvaliokunnan ehdotusta sellaisena kuin kysymyksessä olisi enemmänkin ollut kruununmetsien varjeleminen kuin irtolaisväestön aseman parantaminen. Päivälehti 27.5.1897. — Ks. myös Uusi Suometar 11.2., 13.2. ja 16.2.1897 sekä Nya Pressen 11.7.1899.

<sup>73</sup> Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 1, esipuhe.

<sup>74</sup> *Haataja*, emt., s. 85.

Mutta vuoden 1897 valtiopäivillä oli esillä toinenkin asutuskysymystä koskeva anomusehdotus. Sen tekijä oli nuori, Porvoon hiippakuntaa edustava kirkkoherra A. O. Blomberg (myöhemmin Vuorimaa), joka ehdotti, että kunnat velvotettaisiin hankkimaan vähintään 10 hehtaarin suuruisia tiloja 60 %:lle niiden piirissä asuvasta tilattomasta väestöstä. Häinkin vetosi siihen, että yhä kärsimättömämmäksi tuleva maaseudun tilaton väestö vaarantaa yhteiskunnan rauhallista kehitystä.<sup>74</sup>

Jos Kihlmanin ehdotus olikin otettu suopeasti vastaan, niin Blombergin ehdotukselle miltei hymähdettiin. Laki- ja talousvaliokunta hylkäsi sen monestakin syystä. Ensinnäkin valiokunnan mukaan maa ei riittänyt ehdotettuun järjestelyyn, toiseksi 10 hehtaaria perhettä kohti oli liian vähän, kolmanneksi järjestely olisi tullut valtiolle liian kalliiksi, neljänneksi se olisi rajoittanut kuntien itsehallinto-oikeutta ja viidenneksi se olisi lisännyt sosialismia maassa.<sup>75</sup>

Sosialismista puhuttiin jo pappissäädyn lähetekeskustelussa. Säädyn jäsenet katsoivat, että kun Blombergin ehdottama järjestely asettaisi tilattoman väestön elatuksen viime kädessä kuntien hoidettavaksi ja siten vähentäisi yksityisen ihmisen omakohtaista vastuuta, se voimistaisi sosialismia. Ja kun Blomberg ehdotuksessaan oli luottanut siihen, että ”se sääty, joka niin likeisesti tuntee tämän kansan sydämen sykintää”, ottaisi asian omakseen, sanoi J. R. Danielson, ettei kristillinen rakauskaan velvoittanut kasvattamaan vastuuttomuutta.<sup>76</sup> Blomberg itse puolestaan piti maanhankintaa parhaana keinona sosialismin vastustamiseksi. Uuteen Suomettareen kirjoittamassaan artikkelissa hän korostikin viivytelyn vaarallisuutta, sillä, hän sanoi, tilaton väestö on se nouseva ”viides sääty”, jonka oikeutettuja vaatimuksia olisi ajoissa kuunneltava. Tästä syystä hän piti myös varmana sitä, että lopulta päädyttäisiin ratkaisuun, jonka runko olisi hänen ehdotuksensa mukainen.<sup>77</sup>

<sup>74</sup> VP 1897, Ak. V, 1, Esitysmietintö N:o 11.

<sup>75</sup> Em. esitysmietintö.

<sup>76</sup> Pappiss. ptk. 1897, I, ss. 137—38, 142.

<sup>77</sup> Pappiss. ptk. 1897, III, ss. 1841—42; Uusi Suometar 1. 3. 1897, s. 3, ks. myös 11. 2., 13. 2. ja 16. 2. 1897 (”Maalaisväestöstä”).

On totta, että kirkkoherra Blombergin ehdotus oli sellaise-  
naan osittain kypsymätön ja liian kallis. Ehdotuksen mukaan  
olisi valtion varoja ollut käytettävä yhteensä 40 miljoonaa mark-  
kaa viiden vuoden aikana. Se oli paljon, kun ottaa huomioon,  
että lahjoitusmaalunastuksiin jouduttiin vuosisadan vaihteeseen  
mennessä, siis kolmen vuosikymmenen aikana käyttämään vain  
vajaat 17 miljoonaa markkaa.<sup>78</sup> Mutta M. Wuolukka kirjoitti  
muutamaa vuotta myöhemmin *Kansan Lehdessä*, että vaikka  
Blombergin ehdotus hylättiin, paljon kalliimmaksi tuleva  
ehdotus tullaan aikanaan hyväksymään, kunhan käsityskannat  
muuttuvat.<sup>79</sup>

Kalleus enempää kuin kypsymättömyyskään ei kuitenkaan  
selitä ehdotuksen saamaa vastaanottoa, sillä neidän olisi voitu  
korjata tai ainakin ottaa edes keskusteltavaksi valiokunnassa.  
Blombergin omasta mielestä hänen ja Kihlmanin ehdotusten  
saama varsin erilainen vastaanotto johtui siitä, että vaikka ne  
olivat miltei samansuuntaiset, oli toinen vanhan säädyn jäse-  
nen ja toinen uuden tulokkaan tekemä.<sup>80</sup> On totta, että kum-  
massakin ehdotuksessa korostettiin tilattoman väestön kasva-  
misesta yhteiskunnalle aiheutuvaa vaaraa sekä esitettiin omien  
pikkutilojen hankkimista tilattomalle maalaistyöväestölle kun-  
tien välityksellä, mutta on huomattava, että myös Kihlmanin  
ehdotusta vastustettiin siltä osin kuin se suoranaisesti koski ti-  
lattoman väestön asuttamistoimenpiteitä.<sup>81</sup> Tärkein ero ehdo-  
tuksissa olikin siinä, että kun Blomberg esitti varsin yksityis-  
kohtaisen ehdotuksen tilattoman väestön kysymyksen järjesty-  
miseksi, Gebhardin laatimassa Kihlmanin anomuksessa pidettiin  
tärkeimpänä asiaa koskevan tutkimuksen suorittamista. Tuntuu  
näin ollen siltä, että säädyn kiusaantuneina tunsivat kysymyk-  
sen ankaran painon, mutta toisaalta olivat epätietoisia tarvitta-

<sup>78</sup> *Palmén*, *Silmäys Itä-Suomen lahjoitusmaitten historiaan*, s. 34.

<sup>79</sup> *Kansan Lehti* 5. 8. 1902.

<sup>80</sup> *Pappiss. ptk.* 1897, III, s. 1841.

<sup>81</sup> VP 1897, Ak. V, 2, Anomusmietintö N:o 68. Erityisesti talonpoikais-  
sädyn keskustelussa (ptk. 1897, II, ss. 1599—1603) herättää huomiota se,  
että Itä-Suomen edusmiehet pitivät tilattoman väestön asuttamiskysymystä  
paljon tärkeämpänä kuin länsi-suomalaiset, mikä ilmeisesti johtui lois- ja  
torppariasutusten alueellisesta jakautumisesta.

vista keinoista sekä myös haluttomia tekemään mitään lopullisia päätöksiä tässä arassa maanomistusta koskevassa asiassa. Helpointa ja todellisuudessa ehkä järkevintäkin oli jättää koko kysymys myöhemmin asetettavan komitean tutkittavaksi. Ajustapaa kuvaa aatelissäädyn ponsiehdotus, jonka mukaan oli asetettava komitea "kaikin puolisesti" tutkimaan, "josko ja mihinkä toimeen valtion puolelta olisi ryhdyttävä" tilattoman väestön elinehtojen parantamiseksi.<sup>82</sup>

Kaikkialla oli epävarmuutta, kaikkialla oli hapuilua; siksi asiaa oli tutkittava. Mutta se merkitsi sekä torppari- että irtaimen väestön kysymyksen pitkittymistä.

### 5. "Orjia"

Virallisen politiikan hapuillen etsiessä tietä koko tilattoman väen kysymyksen ratkaisemiseksi, jatkui torpparikysymyksen alalla hiljainen kehitys yhä suurempaa jännitystä kohden. Eräänä esimerkkinä siitä oli vuonna 1895 — siis jo kolmisen vuotta ennen Warénin tutkimuksen ilmestymistä — Uusimaa-lehdessä julkaistu artikkelisarja, jonka nimenä oli lyhyesti "Orjia". Sarjan kirjoittaja oli lehden nuori perustaja-päätoimittaja Vihtori Peltonen, yleisemmin tunnettu kirjailijanimellään Johannes Linnankoski.<sup>83</sup>

Vaikka Peltonen myöhemmin sanoikin käyttäneensä turhan kärkevää kieltä, ei artikkelisarja kuitenkaan ollut minkään äkkipikaisen mielijohteen synnyttämä. Jo lehteä perustettaessa oli maakunnassa esitetty toivomuksia, että siinä käsiteltäisiin myös torpparikysymystä, ja itse artikkelisarjaa varten Peltonen oli antanut erään kansakoulunopettajaystävänsä kerätä sekä kontrahteja että muuta asiatietoa.<sup>84</sup>

<sup>82</sup> Aateliss. ptk. 1897, III, ss. 1554—56.

<sup>83</sup> Uusimaa 3. 12., 10. 12., 13. 12. ja 20. 12. 1895.

<sup>84</sup> Anttila, Vihtori Peltonen — Johannes Linnankoski, ss. 129, 133, 208, 210—12. Anttila vertaa Peltosen toimittamaa Uusimaa-lehteä Snellmanin "Saimaan". Se ei ollut pelkkä uutislehti, vaan "maakunnan omatunto, valvova silmä ja johtava käsi", sanoo Anttila.



Peltonen aloitti siitä, että Elimäeltä pois muuttanut kirkkoherra oli nimittänyt paikkakuntaa "Afrikan orjamaaksi" ja eräs tuomiokapitulin asessori oli verrannut torppareita Egyptin orjuudessa oleviin israelilaisiin. Ja ken vähääkään asioita tuntee, Peltonen jatkoi, hän tietää, että torpparikysymys todella on orjakysymys, yhteiskunnallinen mätähaava, joka olisi mitä pikimmin puhdistettava.

Milloin torpparilla on kirjallinen kontrahti, on siinä tarkkaan lueteltu hänen velvollisuutensa, mutta lisäksi määrätty ylipäiviä "käskyn mukaan" tai muuta vastaavaa. Pahinta on veron raskaus, sillä torppa ei ole torpparin toimeentuloa, vaan isännän ylläpitämistä varten. Se on vain "isännän lypsylehmä". Työpäivä on kesällä kello neljästä aamulla puoli yhdeksään illalla. Urakkatöitä käytetään mahdollisimman paljon, sillä torpparia ei pidetä niin luotettavana, että hänet uskottaisiin työhön niin kuin tavalliset ihmiset. Ja kaikesta huolimatta torppari saa aina tuntea kotinsa olevan kuin liejuvalla hiekalla, sillä isäntä voi milloin tahansa häätää hänet "päätilan järjestyksen viljelyn vuoksi".

Aineellista orjuutta seuraa henkinen orjuus. Torppari äänestää sitä pappia, mitä isäntä kääkee, vieläpä toimii isäntänsä salapoliiisina toisia torppareita vastaan. Torppareita syytetään viekkaudesta, valheellisuudesta ja kielittelemisestä, mutta sel-laiseenhan heitä juuri on kasvatettukin, sillä heidän menestyksensä ja asumisensa varmuus riippuu isännän suosiollisuudesta ja isännät puolestaan ottavat ilmiantoja ja kielittelyjä mielellään vastaan, vieläpä palkitsevatkin niistä. Mitään korkeampia henkisiä harrastuksia ei torpparilla voi olla, sillä sel-laiseen ei hänellä ole aikaa, ei varaa eikä mielen vireyttä.

Verraten teräväsanaisen kirjoituksensa Peltonen lopetti sanomalla, että hän ei ole millään tavoin tahtonut kiihottaa miehiä, vaan herättää ennen kaikkea suurtilalliset arvostelemaan omien vaatimustensa kohtuullisuutta. Sillä torpparikysymys on todella olemassa ja ellei siihen tositeolla käydä käsiksi ja auteta torppareita itsenäisempään asemaan, saattaa sillä olla arvelut-tavia seurauksia, päätti Peltonen. Kun hän myöhemmin joutui puolustautumaan kiihoitus-syytöksiä vastaan, pyysi hän erityi-

sesti lukemaan tämän kirjoitussarjansa lopun huomaamatta, että jos otsake jo oli riitaa herättävä, tuskin monikaan lukijoista lähti etsimään itse tekstistä jotakin sovittavaa.<sup>85</sup>

”Torpparit — orjia?”, otsikoi Nya Pressen kiivaan vastineensa<sup>86</sup> ihmetellen, että torpparikysymyksestä oli jatkuvasti puhuttu, vaikka torppareilla sentään oli paljon paremmat olot kuin muonamiehillä ja loisilla. Lehti vihjasi, että suomettarelaiset olivat Jokioisten torppariliikkeen aikana sytyttäneet tulen, jonka tuhka yhä hehkui.<sup>87</sup> Tosin oloissa oli valittamistakin, mutta asiaa oli jo pyritty parantamaan lainsäädännöllä ja parhaillaan oli komitea sitä tutkimassa, eikä sellaista väestöryhmää, jonka etua tällä tavoin ajetaan, voi sanoa orjiksi, joita tunnottomat maanomistajat sortavat. Sellainen ylimielinen agitaatio vain pahentaa asiaa.

Myös Aksel Warén, joka niihin aikoihin parhaillaan suoritti omaa laajaa tutkimustaan, kirjoitti asiasta Päivälehdessä.<sup>88</sup> Liioittelemalla vain pahennetaan asiaa, hän sanoi, ja kun käytetään kärkevää orja-nimitystä, syntyy lukijassa myötätunnon sijasta pelkästään vastustushalua.

Peltonen ei kuitenkaan ollut ainoa, joka vertasi torppareita orjiin. Niin oli tehnyt jo Yrjö-Koskinen nuoruudessaan, samoin ”Miettilän Tommin” kirjoittaja, niin tekivät myös Jokioisten torpparit anomuksissaan,<sup>89</sup> samoin puhuivat sosialidemokraatit myöhemmin paljonkin propagandistisessa mielessä, mutta vielä vuonna 1912 kirjoitti Hannes Gebhard, että vanha Kristofferin maanlaista periytynyt vuokralaki asetti suomalaisen torpparin 1800-luvun lopulla maaorjuuden rajalle.<sup>90</sup> Peltonen vain käytti vertausta kriittillisenä ajankohtana, jolloin torpparikysymys jo alkoi olla kaikkien tiedossa ja jolloin siitä myös jo oli muodostettu valmiita mielipiteitä, vaikkakin kovin ristiriitaisia.

Jo siinä, oliko torpparikysymystä todella olemassa, oli sel-

<sup>85</sup> Anttila, emt., s. 133.

<sup>86</sup> Nya Pressen 5.1.1896.

<sup>87</sup> Myös Uusimaa lukeutui suomalaisen puolueen äänenkannattajiin.

<sup>88</sup> Päivälehti 7.2. ja 9.2.1896.

<sup>89</sup> Ks. edellä ss. 78, 81, 89.

<sup>90</sup> Gebhard, Torpparilaitos Suomessa (Oma maa V), s. 272.

vää mielipide-eroa. Äärimmäistä oikeistoa tässä suhteessa edustavan Nya Pressenin mielestä torpparilaitoksessa tosin oli olemassa joitakin korjattavia epäkohtia, jotka kuitenkin voitiin hyvällä tahdolla ja vapaaehtoisia tietä saada kuntoon.<sup>91</sup> Mistään torpparikysymyksestä ei siis lehden mielestä voitu puhua. Myöskään Aksel Warén ei aluksi hyväksynyt torpparikysymys-nimitystä, koska hänen mielestään jokin yhteiskunnallinen kysymys edellytti sitä, että määrätty väestöryhmä aktiivisesti ja organisoituna yhteiskunnallisena liikkeenä toimi määrättyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.<sup>92</sup> Myöhemmin, jo tutkimuksensa suoritettuaan, hänkin myönsi, että jos kymmeniätuhansia perheitä käsittävän väestönosan oloissa on korjaamista kaipaavia epäkohtia, on siinä suuri yhteiskunnallinen kysymys.<sup>93</sup> Samoin ajatteli Peltonen—Linnankoski jo kyseistä artikkelia kirjoittaessaan, vaikka hänellä ei ollutkaan mahdollisuuksia Warénin tapaan esittää yksityiskohtaisia parannusehdotuksia. Mutta kun työväenliike vielä oli edellämainitun Alfred Kihlmanin anomusehdotuksen kannalla, toimi Peltonen—Linnankoski herättäjänä, jonka tärkein tehtävä oli paljastaa parannusta kaipaavat epäkohdat. Peltonen enempiä kuin kukaan muukaan 1890-luvun julkisen sanan käyttäjistä ei kuitenkaan näytä kiinnittäneen riittävästi huomiota siihen, mikä oli kaiken takana, siihen, mikä oli synnyttänyt Jokioisten torppariliikkeen ja maanjakohuhujen tulvan ja mikä myös sai taksvärkin tuntumaan orjuudelta, nimittäin torpparien toivoon saada omaa maata. Ilmeistä kuitenkin on, että ”Orjia”-artikkeli osaltaan vaikutti siihen, että juuri Porvoon lähiympäristössä torpparikysymys muodostui erityisen polttavaksi.

<sup>91</sup> Nya Pressen 5.1.1896.

<sup>92</sup> Päivälehti 7.2.1896; Esitelmää Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä II, ss. 366—67.

<sup>93</sup> Warén, Torpparioloista Suomessa, s. 9.

## C. MANIFESTIN JALKEEN

## 1. Uusi huhujen kevät

1890-luvun alkuvuosien jälkeen oli Suomen ja Venäjän välinen jännitys jonkin verran lieventynyt, mutta syksyllä 1898 alkoivat suhteet uudelleen kiristyä. Tammikuun 24. päivänä 1899 kokoontuivat ylimääräiset valtiopäivät käsittelemään Suomen asevelvollisuuskysymystä. Asian arkaluontoisuuden takia säädyt päättivät käsitellä sen suljetuissa istunnoissaan, mutta tämän päätöksen takia suuri yleisö joutui olemaan tietämättömänä tapahtumien kehityksestä. Tämä salaperäisyyden ja jännityksen aika oli mitä suotuisinta kaikenlaisten huhujen ja arvelujen syntymiselle.<sup>1</sup>

Helmikuun 15. päivänä annettiin Suomen autonomian lopulliseksi kuoliniskuksi tarkoitettu manifesti, jonka pääsisältö oli se, että alati Suomen kansan parasta ajatteleva keisari katsoi hyväksi ulottaa Venäjän yleisvaltakunnallisen lainsäädännön myöskin Suomeen.<sup>2</sup> Siinä nyt oli se odotettu "Venäjän laki". Manifestin julkaiseminen synnytti meillä välittömästi laajamittaisen adressihankkeen, josta siitäkään ei julkisuudessa puhuttu mitään.<sup>3</sup> Vain Matti Kurikka — loukkaantuneena siitä, että työväenpuolue oli syrjäytetty suuren adressin alkuvalmisteluista — kirjoitti Työmieheen artikkelin "Haaksirikkoon jouduttua", jossa hän kehoitti työväkeä kautta maan pysymään visusti erillään herrojen adressipuuhiesta.<sup>4</sup> Kaikki oli hämärää, mutta jotakin erikoista ja totuttuun elämänjärjestykseen koskevaa tie-

<sup>1</sup> Ks. sanomalehdistö helmikuun alkupuoliskolla 1899.

<sup>2</sup> Ikäänkuin tyyppiesimerkkinä ajankohdan tunnelmista oli Tampereen Sanomissa 17.2.1899 — siis manifestin antamisen jälkeen, mutta ennen kuin senaatti teki julkaisemispäätöksensä — lyhyt uutinen: "Uskomattomia uutisia kerrotaan tätä nykyä suuresta maailmasta. Viime yönä ne saimme, mutta meidän ei ole lupa niitä kertoa". Siinä kuvastui ajan epä tietoisuus, pelko ja suurten mullistusten odotus, mutta tuollaisenaan uutinen oli itsekkin vain omiaan lisäämään levottomuutta.

<sup>3</sup> Sanomalehdet kirjoittivat asiasta vasta sitten, kun suuri lähetystö maaliskuun 19. päivänä oli palannut turhalta käynniltään Pietarissa.

<sup>4</sup> Työmies 3.3.1899.



dettiin olevan tekeillä. Tällöin juuri maanjakohuhut alkoivat levitä kulovalkean tavoin.

Ensimmäinen julkinen tieto tuli Laukaasta.<sup>5</sup> Outo "laukunkantaja" oli siellä kehoittanut tilallisia myymään metsänsä ja ottamaan niistä rahat pois ajoissa, sillä pian kruunu tulisi ottamaan kaikki ilmaiseksi yleistä jakoa varten. Seuraavina päivinä tuli tietoja eri puolilta maata liikkuvista oudoista ja epäilyttävistä kulkijoista.<sup>6</sup> Pääkaupungin lehdet eivät julkaisseet uutisosastoissaan yhtään tietoa huhuista, mutta niitä täytyi lehtien toimituksiin tulla paljonkin, koska Päivälehdessä "Tuomas" (Santeri Ivalo) otti asian puheeksi "Helsingin kirjeissään" maaliskuun 5. päivänä ja seuraavien viiden päivän aikana lehdessä oli kolme asiaa koskevaa pääkirjoitusta.<sup>7</sup>

Otsikolla "Akkain juttuja" kertoi Päivälehdessä "Tuomas" metsänostajista, jotka huhujen varjolla olivat ostaneet metsiä pilkkahintaan. Maanjakohuhut tosin ovat perättömiä eikä niillä järkevän ihmisen korvissa ole mitään merkitystä, mutta koska eri puolilla maata ilmeisesti on henkilöitä, jotka niitä tahallaan levittävät, olisi tällaiset henkilöt pantava jo esimerkiksi vuoksi edesvastuuseen, kirjoitti "Tuomas". "Sillä olivatpa heidän vaikuttimensa mitkä tahansa, ovat he luvattomilla teillä liikkuvia, kun koettavat maassa järkyttää uskoa omistusoikeuden loukkaamattomuuteen ja olevien olojen laillisuuteen."<sup>8</sup>

Kun huhujen ytimenä jälleen oli se väite, että maat jaetaan "Venäjän lain" mukaan, katsoivat sanomalehdet parhaaksi julkaista Venäjän oloja kuvaavia selostuksia. "Maanjako Venäjällä", "Maanjakosuhteet Venäjällä" tai "Maanomistus Venäjällä" oli lehtien pääkirjoitusten otsakkeina.<sup>9</sup> Niissä selostettiin mir-järjestelmää ja vakuutettiin, että maat eivät ole viljelijänsä omaisuutta, vaan jaetaan määräajoittain määrättyjen

<sup>5</sup> Keski-Suomi 25. 2. 1899; Tampereen Sanomat 26. 2. 1899.

<sup>6</sup> Päivälehti 5. 3. 1899, "Kirje Helsingistä"; Tampereen Sanomat 5. 3. ja 8. 3. 1899; Uusimaa 6. 3. ja 10. 3. 1899; Turun Lehti 7. 3. 1899; Työmies 9. 3. 1899.

<sup>7</sup> Päivälehti 5. 3., 7. 3., 8. 3. ja 10. 3. 1899.

<sup>8</sup> Päivälehti 5. 3. 1899, "Kirje Helsingistä".

<sup>9</sup> Esim. Päivälehti 7. 3. ja 8. 3. 1899; Uusi Suometar 12. 3. ja 15. 3. 1899; Uusimaa 10. 3. ja 13. 3. 1899.

perusteiden mukaan viljeltäviksi. Mutta kaikista asiaa valaisevista kirjoituksista huolimatta huhut saivat sellaisen laajuuden, että Uudessa Suomettaressa oli huhtikuun puolivälissä jonkin aikaa jopa erityinen jokapäiväinen uutisosasto "Kansanyllyttäjät maaseudulla".<sup>10</sup> Kun viranomaiset huhtikuun lopulla alkoivat järjestelmällisemmin hätyyttää laukkureita, nämä hävisivät ja samalla vaimenivat vähitellen myös maanjakohuhut.

Tämä samanaikainen katoaminen osoittaa, että laukkureilla ja huhuilla oli jotakin tekemistä toistensa kanssa, ja juuri laukkureita taas syytettiin huhujen levittämisestä. Larin-Kyösti kirjoitti runonkin reppurista eli "punaisesta miehestä joka taisi valkoisia satuja".<sup>11</sup> Savosta tuli Uudelle Suomettarelle kirje, jossa mainittiin nimeltä useita laukku-, veitsenteroittaja- ja harjaryssiä, jotka kirjoittajan kertoman mukaan levittivät huhuja ja olivat saaneet erään torpanpojan avukseen tässä puuhassa.<sup>12</sup> Samanlaisia tietoja tuli joka taholta,<sup>13</sup> mutta mitään sitovia todisteita ei tälläkään kertaa saatu siitä, että yllytys olisi ollut organisoitua.<sup>14</sup>

On totta, että laukkureita liikkui Suomessa talvella 1899 runsaasti, vieläpä tavallista runsaammin,<sup>15</sup> ja varmaa on myös, että moni laukkuri Ruoveden Ryssä-Pekan tapaan hiljaksen sanoi: "Kunhan tästä vielä vähän aikaa kuluu, niin kyllä nuo talolliset näkee rajansa rappusilleen". Se oli lohdutuksen sana, joka

<sup>10</sup> Uusi Suometar 10—16. 4. 1899.

<sup>11</sup> Runo "Mihareppuri" julkaistiin Päivälehdessä 28. 3. 1899 ja Kansan Lehdessä 30. 3. 1899. Sen mukaan reppuri heti ryyppyn saatuaan kertoi, maasta, jossa ei ole talvea lainkaan, jossa kahvia kasvaa puussa ja jossa torpparikin syö pelkkää vehnää. Pelto ja laidun ovat kaikki yhteistä ja pehtoori leikkii vain tinasotamiehillä. Se maa oli reppurin kotimaa, jonne tämä samainen laukunkantaja kuitenkin aina välillä meni — "kengän ruojia paikallemaan".

<sup>12</sup> Uusi Suometar 29. 3. 1899.

<sup>13</sup> Esim. Uusi Suometar 30. 3., 2. 4. ja 10—16. 4. 1899.

<sup>14</sup> *Juva*, Suomen kansan aikakirjat IX, s. 51; *Parmanen*, Taistelujen kirja I, s. 264; *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., s. 22; Suomen Sanomat 22. 5. 1900. — Syytöksistä ks. esim. Uusi Suometar 27. 4., 28. 4. ja 13. 5. 1899; Uusi Aura 11. 5. 1899 ja Päivälehti 2. 5. 1899.

<sup>15</sup> Päivälehti 16. 2. 1899, s. 2; Uusimaa 24. 2. 1899; Uusi Suometar 10. 4. ja 13. 5. 1899.

loppuiäksi painui torpparin mieleen, ja laukkurille itselleen se toi kahvit tai ilmaisen aterian.<sup>16</sup> Mutta mikään ei selvästi todista järjestelmällisen huhujen levityksen tai yllytyksen puolesta. Tosin Uusi Suometar arveli, että tämä ”ikäänkuin pyssyn laukauksesta ilmestynyt” yllyttäjäkaarti ei voinut olla itsestään syntynyt,<sup>17</sup> mutta yhtä hyvin voi sanoa, että lähtölaukauksen antoi erinomaisen sopiva tilaisuus. Laitonta kulkukauppaa harjoittavia laukkureita oli kulkenut jatkuvasti vuodesta toiseen, niin että Päivälehti jo muutamaa vuotta aikaisemmin oli tuskastuneena vaatinut asiaan jonkinlaista ratkaisua, joko kulkukaupustelun kertakaikkista lopettamista taikka sen selvää lailistamista.<sup>18</sup> Kuitenkin voi — mitään mahdollisia taloudellisia pakotteita ajattelematta<sup>19</sup> — olettaa, että puheet Venäjän yleisvaltakunnallisen lain ulottamisesta Suomeen rohkaisivat laukkureita tulemaan Suomen puolelle entistä suuremmin joukoin juuri talvella 1899. Toisaalta taas Suomessa parhaillaan vallitseva hämärä epä tietoisuuden ja epävarmuuden tila oli omiaan synnyttämään huhuja ilman, että kenenkään tarvitsi niitä varta vasten rakennella.

Senaatin toimeenpanema tutkimuskaan ei tuottanut mitään selvyttä. Kuvernöörien antamista vastauksista selvisi, että huhuja oli ollut jo vuosikymmeniä ja että niiden aiheuttajina olivat olleet milloin topografit, venäläiset sotilaat tai laukkurit, milloin osituslain tai tilattoman väestön lainarahaston väärinkäsittäminen. Eräät seikat tosin senaatin asiasta antaman kertomuksen mukaan viittasivat järjestettyyn yllytykseen ja ku-

<sup>16</sup> Kertonut Eetu Uitos, ent. torpanpoika Ruovedeltä.

<sup>17</sup> Uusi Suometar 30.3.1899. — Kenr. Munck on kertonut nähneensä tammikuussa 1905 Pietarin Suomen asemalla n. 200, oletettavasti koulutettua laukkuria lähtövalmiina. (*Parmanen*, emt., s. 266) Se ei kuitenkaan todista mitään, sillä v. 1905 on todella voitu kouluttaa ”laukkureita” vv. 1891 ja 1899 tapahtumien innoittamina. Myöskään v. 1905 ei näytä tapahtuneen mitään sellaista, missä laukkurit olisivat olleet erityisesti esillä.

<sup>18</sup> Päivälehti 3.10.1895.

<sup>19</sup> Kulkukaupan syynä on muiden elinkeinojen puute eikä suinkaan mikään yllytystarkoitus, selitti Suomen Sanomat 31.5.1900. Lehden kertoman mukaan se antoi elannon n. 1000 vienankarjalaisperheelle. Kun metsätöitäkään ei juuri ollut, miehet lähtivät elokuun lopulla kaupparetkilleen ja palasivat keväällä peltotöihin.

vernööritkin olivat vastauksissaan nimeltä maininneet useita huhuja levittäneitä laukkureita, mutta "mitään sitovaa todistetta järjestetystä agitaatiosta ei kuitenkaan ole", jouduttiin mainituissa kertomuksissa toteamaan. Sensijaan tuntui todennäköiseltä, että huhujen nopean leviämisen pääsyynä oli vanha toivo saada omaa maata. Tätä todistaa sekin, että kertomuksen mukaan huhuja liikkui kartanotorpparien keskuudessa huomattavasti enemmän kuin vapaampien, metsäseuduilla asuvien talonpoikaistorpparien keskuudessa, mutta teollisuusseuduilla ei lainkaan. Eräin paikoin torpparit järjestivät jälleen kokouksia, joissa he nyt — toisin kuin vuonna 1891 — selvästi asettuivat odottamaan Venäjän hallituksen taholta tulevaa parannusta. Tyrvällä jopa todettiin, että vaikka he joutuisivatkin uskonnollisessa suhteessa menettämään, he toki taloudellisessa suhteessa voittaisivat paljon enemmän.<sup>20</sup>

Jos suomalaiset puhuivatkin järjestetystä yllytyksestä, selitti Bobrikovin perustama *Finljandskaja Gazeta*-lehti, että laukkurit eivät suinkaan levittäneet huhuja tahallaan, vaan kun torpparit heiltä usein kyselivät Venäjän oloja, he "ilman mitään taka-ajatuksia" selittivät Venäjän sielu ja palsta-periaatteen mukaista maanjakojärjestelmää.<sup>21</sup> Totuus on ilmeisesti näiden kahden väitteen välillä. Laukkurit eivät nähtävästi toimineet kenenkään toimeksiannosta, mutta käyttivät suotuisaa tilannetta omaksi hyväkseen. Laittoman toimintansa takia he kulkiivat pääasiassa syrjäkylillä, torpasta torppaan, puhuen siitä, mikä siellä oli mieluisinta kuultavaa, pian tulevasta maanjaosta. Mutta se ei ollut ainoa puheenaihe. Kerrottiinpa Saloisissa laukkurista, joka oli moittinut Venäjän oloja sanoen, että Suomen torppari on kuin rusthollari, mutta Venäjän maanomistaja kuin orja.<sup>22</sup> Ruskealassa oli "Harju-Risto" selittänyt, että herrat

<sup>20</sup> Hemställningar och andra skrivelser från Finlands senat . . . , ss. 32—37, Senaatin kertomus maassa liikkuneita vääriä huhuja koskeneista tutkimuksista. Kertomus on päivätty 2.5.1899, allekirjoittajana siviilitoimituskunnan protokollasihteeri K. J. Ståhlberg. Ks. myös *Kaukovaalta*, Hämeen läänin historia II, ss. 1288—89, ja *Aamulehti* 1.4.1899.

<sup>21</sup> *Finljandskaja Gazeta* 27.9.1901; *Suomen Sanomat* 29.10.1901.

<sup>22</sup> *Uusi Suometar* 22.4.1899, ks. myös *Uusimaa* 15.3.1899 (novelli).



menettävät nyt kaikki etunsa ja ovat siitä syystä vihaisia uudelle laille.<sup>23</sup> Paltamossa selitettiin, että herrat pannaan viroiltaan ja joutuvat samaan asemaan muun kansan kanssa.<sup>24</sup> Marttilassa väitettiin kruununverojen loppuvan<sup>25</sup> ja Virolahden mies kehoitti kansaa ottamaan vakuutuksensa venäläisestä yhtiöstä, koska se oli turvallisempaa kuin suomalaisessa.<sup>26</sup> Metsäkeino-  
telijoista on ollut puhetta jo aikaisemmin. Jotkut pyrkivät saamaan jopa raha-ansioita narraamalla torppareilta etumaksua tai palkkiota maanjakoasioiden ajamista varten.<sup>27</sup>

Myös suuren adressin keräämistä koetettiin vaikeuttaa hämällä puheilla ja lupauksilla. Iitissä oli joku kulkija sanonut, että jos torpparit eivät pane nimiään maaliskuun 5. päivänä kerättävään adressiin, jaetaan maa heille ja isännät jäävät ilman.<sup>28</sup> Savossa taas oli liikuskellut henkilöitä, jotka uhkasivat Siperialla kaikkia allekirjoittajia.<sup>29</sup> Samoin ilmestyi kohta adressin keräämisen jälkeen muitakin "adressinkerääjiä", jotka keräsivät nimiä milloin mihinkin paperiin, mutta joiden toimista ei milloinkaan saatu täyttä selkoa.<sup>30</sup> On myös huomattava, että näiden tietojen ei aina tarvinnut koskea nimenomaan laukku-reita, vaan kuten esimerkiksi edellä mainituissa rahannarraus-jutuissa asian takana saattoi olla myös joku muu kuin laukkuri.

Laukkurit hävisivät huhti—toukokuulla — osittain viranomaisten painostuksesta, osittain tavanmukaisen, kotiseutunsa maanviljelykseen sidotun rytmensä mukaan — ja palasivat jälleen syksyllä.<sup>31</sup> Uutta huhukautta ei kuitenkaan enää syntynyt, sillä tilanne oli jo kokonaan toinen. Valtiopäivätkin olivat jo toukokuussa antaneet selvän vastauksensa sotaväkikysymyk-

<sup>23</sup> Uusi Suometar 6. 4. 1899, s. 2.

<sup>24</sup> Päivälehti 18. 3. 1899.

<sup>25</sup> Uusi Suometar 27. 3. 1899.

<sup>26</sup> Uusi Suometar 30. 3. 1899.

<sup>27</sup> Päivälehti 12. 3. ja 9. 4. 1899, "Kirje Helsingistä"; Uusi Suometar 30. 3. 1899 (Pikku-uutisia).

<sup>28</sup> Uusi Suometar 6. 4. 1899, s. 2.

<sup>29</sup> Uusi Suometar 29. 3. 1899.

<sup>30</sup> Esim. Päivälehti 21. 3., 23. 3., 27. 3., 7. 4. ja 13. 5. 1899.

<sup>31</sup> Päivälehti 4. 7. 1899, s. 3; Uusi Suometar 8. 10. 1899; Suomen Sanomat 31. 5. 1900.

sessä, mikä vastaus osittain lienee vaikuttanut huhujen loppumiseen juuri toukokuulla.<sup>32</sup>

Vuosikymmenien takaiset maanjakohuhut eivät kuitenkaan vielä nytkään tyystin loppuneet. Niitä liikkui vielä suurlakonkin jälkeen ja niistä syytettiin milloin "Kalvolan lukkaria", milloin sosialisteja, milloin muita. Mutta vaikka laukkureillakin heinäkuusta 1900 lähtien oli laillinen oikeus lupakirjaa vastaan harjoittaa kulkukauppaa, eivät huhut — ilmeisesti suotuisan tilanteen puuttuessa — enää milloinkaan myöhemmin saaneet sellaista laajuutta kuin vuosien 1891 ja 1899 valtiopäiväkeväinä, jolloin "Venäjän laki" todella uhkasi tulla Suomeen ja hämärä tilanne hämmensi mielet.<sup>33</sup>

## 2. Taistelu huhuja vastaan

Kun huhujen alkuperä oli tuntematon, oli niitä vastaan vaikea taistella. Tampereen Sanomat arveli epävarmana, että tilaton väestö oli joko itse keksinyt tai joidenkin ilkeämielisten puheista omaksunut sen käsityksen, että uusi valtiollinen tilanne toisi mukanaan yleisen maanjaon.<sup>34</sup> Mutta päivä päivältä alettiin pitää yhä ilmeisempänä, että huhuja levittivät jotkut hämäräperäiset henkilöt, ja kehitystä tarkasti seurannut Uusimaa piti jo maaliskuun 10. päivänä ilmeisenä, että huhujen äkillisen leviämisen takana täytyi olla joitakin "tuntemattomia sala-peräisiä voimia".<sup>35</sup> Tämä oli selvä vihjaus organisoituun yllytykseen ja kolme päivää myöhemmin lehti jo esittikin epäilyksensä, että kaiken takana oli Novoje Vremjan tšekäläinen kirjeenvai-

<sup>32</sup> Uusi Suometar 4. 6. 1899 "Kirje Helsingistä". Omalta osaltaan huhujen loppumiseen vaikutti varmaan myös kevätkiireiden alkaminen pelloilla.

<sup>33</sup> Asetus kulkukaupan harjoittamisesta 2. 7. 1900; Aamulehti 30. 12. 1905; Hämeen Sanomat 6. 6. 1904, 26. 2. 1906; Kansan lehti 7. 5., 28. 5. ja 27. 8. 1904, 13. 4. 1906; Koitar 29. 11. 1904; Päivälehti 24. 3. 1900; Tampereen Sanomat 29. 12. 1905; Turun Lehti 16. 6. 1903; Turun Sanomat 14. 11. ja 15. 11. 1905; Uusi Suometar 21. 3. ja 25. 3. 1900. Ks. myös s. 152, alaviite 100.

<sup>34</sup> Tampereen Sanomat 14. 3. 1899.

<sup>35</sup> Uusimaa 10. 3. 1899.

taja Messarosch, jota sitten muutkin alkoivat painostaa.<sup>361</sup> Uusi Suometar puolestaan kirjoitti viikkoa myöhemmin, että koska tilattomalle väestölle mieluisten maanjakojuuttujen avulla aivan ilmeisesti koetettiin kylvää hajaannusta Suomen kansan keskuuteen, täytyi asian takana olla jokin merkityksellisempi tarkoitusperä, jota ei kuitenkaan vielä haluttu tuoda julkisuuteen. Lehti oletti, että huhujen järjestäjien ensimmäisenä välitavoitteena oli yleisen oikeuskäsityksen hämmentäminen Suomessa.<sup>362</sup>

Koska oletetuista järjestäjistä ei ollut mitään varmuutta, oli ainoa mahdollisuus käydä itse huhujen levittäjien kimppuun. Lehdistö vaati viranomaisia suhtautumaan entistä tiukemmin ottein laittomiin laukkureihin ja Uusi Suometar esitti erään taistelukeinon, joka pian johti onnalaatuiseen palkkiojärjestelmään. Lehti nimittäin totesi, että kunnilla oli itsehallintojärjestelmänsä perusteella sekä oikeus että myös velvollisuus puuttua asiaan, koska niiden toisaalta oli pyrittävä estämään irtolaisuutta ja kulkurielämää yleensä sekä toisaalta pidettävä huoli yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta alueellaan.<sup>363</sup> Huhtikuun aikana ja toukokuun alkupuolella olikin lehdissä paljon uutisia, joiden mukaan maalaiskunnat olivat päättäneet antaa palkkioita näiden kuljeksivien yllyttäjien ilmiannosta ja kiinnittamisesta.<sup>364</sup> Erikoislaatuinen piirre tässä palkkiojärjestelmässä oli, että niin kuin koko salakähmäisestä "maanalaisesta" työstä epäiltyjä ruvettiin yleisesti nimeämään "myyriksi", niin myös

<sup>361</sup> Uusimaa 13. 3. 1899, "Päivän pakinaa"; Uusi Suometar 30. 3. 1899 (Pikk uutisia) ja 2. 4. 1899, "Kirje Helsingistä".

<sup>362</sup> Uusi Suometar 21. 3. ja 30. 3. 1899. Ks. myös *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, ss. 11 ss.

<sup>363</sup> Uusi Suometar 21. 3. 1899.

<sup>364</sup> Ks. lehdistön maaseutu-uutiset sanotulta ajalta. — Kenraalikuvernöörin tietämän mukaan oli Ruoveden kunnassa oikein painettu ja levitetty kirjaseena "sääntöjä", joissa väestöä yllytettiin venäläisiä kulkukauppiaita vastaan. Hämeen läänin kuvernööri vastasi kuitenkin kenraalikuvernöörin tiedusteluun, että tällaista kirjasta ei ollut painettu, mutta että Ruoveden kunta kyllä oli päättänyt saattaa rangaistukseen kaikki, "jotka levittävät perättömiä, vahingollisia ja valheellisia huhuja", joten päätös ei ollut mitenkään kohdistettu nimenomaan venäläisiä laukkureita vastaan. (Hämeen läänin kuvernöörin arkisto. Kirjekonseptit 8. 1. 1901. Ks. myös *Kaukovaalta*, Hämeen läänin historia II, ss. 1290—92.)

kiinniottopalkkiot päätettiin maksaa niistä määrärahoista, joita kunnat olivat varanneet vahingollisten eläinten hävittämiseen.<sup>40</sup> Kunnat olivat aivan oikein tajunneet, kirjoitti asiasta *Päivälehd*en ”Tuomas”, että salakulkijoiden hävittäminen on toki paljon tärkeämpää kuin karhujen ja susien tappaminen konsanaan.<sup>41</sup> Mitään suurempaa merkitystä palkkiojärjestelmällä ei kuitenkaan näytä olleen, sillä se toteutettiin vasta loppukeväällä ja torpparit kaikesta päättäen ennemmin suojelivat talvi toisensa perästä samoilla seuduin liikkuneita ja jo tutuksi tulleita laukkureita kuin ilmiantoivat heidät viranomaisille.<sup>42</sup>

Myös läänien kuvernöörit puuttuivat asiaan. Sekä julkipannuilla että kirkossa kuulutetuilla julistuksilla he ilmoittivat, että arkankelilaiset kulkukauppiaat samoin kuin jotkut muutkin pahansuovat henkilöt olivat ruvenneet levittämään huhuja maiden jakamisesta, mutta että tällaiset huhut olivat perättömiä ja niiden levittäjät rikollisia, jotka oli saatettava rangaistukseen.<sup>43</sup>

Mutta kohta alkuun tajuttiin, että näiden itsestäänkin ilman varsinaisia levittäjiä mökistä mökkiin kulkeutuvien<sup>44</sup> huhujen poistamiseen eivät mitkään vangitsemiset ja karkoitukset riitä, vaan että tarvittiin valistustyötä. Tässä tarkoituksessa sanomalehdet selostivat Venäjän maanomistusoloja ja julkaisivat vetoomuksenomaisia kirjoituksia, joilla oli jo varoitettava otsikko, kuten esimerkiksi *Aamulehd*essä ”Silmät ja korvat auki, maalaiset!”<sup>45</sup>

<sup>40</sup> *Päivälehti* 26. 4. 1899; *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., ss. 22—23. Ajatus ei ollut aivan uusi, sillä jo 1860-luvulla — maakaupan vapauduttua — oli ehdotettu, että kiinnisaadusta laukkurista maksettaisiin sama palkkio kuin tapetusta sudesta. *Alanen*, *Maakaupan historia*, ss. 184—85.

<sup>41</sup> *Päivälehti* 30. 4. 1899.

<sup>42</sup> *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., ss. 22—23. Bobrikovin kertomuksen mukaan Suomessa pidätettiin ainoastaan kahdeksan henkilöä, joita niitakin voitiin syyttää vain irtolaisuudesta. Muutamin paikoin — mm. Jokiläänissä — määrättiin torppien oviin kiinnitettäväksi painettu kulkukauppaa koskeva kielto (kert. Aleksanteri Rasila). Ks. myös *Kaukovalta*, emt., s. 1293, Suomen Sanomat 5. 2. 1901 ja *Finljandskaja Gazeta* 15. 12. 1900.

<sup>43</sup> *Uusi Suometar* 15. 3., 30. 3., 7. 4., 9. 4., 15. 4. ja 23. 4. 1899; *Alanen*, emt., s. 457. Mikkelin läänin venäläisystävällinen kuvernööri Späre, joka oli vaatinut tarkkaa selvitystä suuren adressin synnystä, tyytyi tässä kohden vain kysymään, liikkuiko läänissä yllyttäjiä, ilmiantoja vaatimatta.

<sup>44</sup> *Päivälehti* 10. 3. 1899.

<sup>45</sup> Ks. s. 131. — *Aamulehti* 9. 3. 1899; *Päivälehti* 10. 3. 1899.



Kun sekä lukutaito että sanomalehtien levikki kuitenkin vielä olivat rajoitetut, epäili sama Uuden Suomettaren kirjoittaja, joka oli vedonnut kuntien itsehallinto-oikeuteen, että sanomalehtikirjoitukset tuskin tavoittaisivat kansan kaikkein alimpia kerroksia.<sup>46</sup> Sekä tämän epäkohdan poistamiseksi että huhujen hälventämiseksi ja koko hämärän poliittisen tilanteen selventämiseksi pantiinkin toimeen todellinen valistuskampanja. Kesällä ja vielä syksyllä 1899 järjestettiin pitkin maaseutua useita luentotilaisuuksia, joissa — poliittisen tilanteen takia usein peiteotsikon suojassa — selostettiin sekä huhukysymystä että Venäjän koko sortopolitiikkaa.<sup>47</sup> Eräästä tällaisesta puhtaasti maanjakohuhuja vastaan tähdätystä tilaisuudesta kertoo Vihtori Peltonen-Johannes Linnankoski omakohtaiseen kokemukseen perustuvassa, vaikkakin ilmeisen siloitellussa novellissaan ”Kuinka joka mies sai maata”.<sup>48</sup> Novellin perusteena oli se, että kun kartanonomistaja ja torpparit nuoren ylioppilasluentoitsijan asiaa valaisevan esitelmän jälkeen yhdessä saivat keskustella vaikeuksistaan ja toiveistaan — siis myös isännän vaikeuksista ja toiveista — löytyi sovinto ja yhteinen pohja, jolle voitiin rakentaa uusi, parempi elämä.

Vihtori Peltonen alkoi myös toimittaa erityistä sarjaa ”Kyläläisten kirjasia”, joista suuri osa oli tarkoitettu juuri selittämään Venäjän maanomistusoloja ja rakentamaan sopua isäntien ja torpparien välille.<sup>49</sup>

Vihtori Peltonen, joka koko sielultaan oli aatteellinen herät-

<sup>46</sup> Uusi Suometar 21.3.1899.

<sup>47</sup> Ks. sanomalehtien maaseutu-uutiset ko. ajalta. Tilaisuuksien laatua osoittaa Uuden Suomettaren eräs lyhyt uutinen, jonka mukaan Raittiuden Ystävien puhuja W. Lähde puhui ”kansamme siveellisen tarmon lujittamisesta” käsitellen luennossaan myös raittiusasiaa (Uusi Suometar 14.9.1899).

<sup>48</sup> Linnankoski, Kootut teokset IV, ss. 388—428. Ks. myös Juva, Suomen kansan aikakirjat IX, ss. 50—55.

<sup>49</sup> Kahma, Maanjako Wenäjällä (Kyläläisten kirjasia N:o 2); Alkio, Onko maattomallakin isänmaa (N:o 6); Kahma, Suuret ja pienet kansat (N:o 7); Peltonen, Torpparit ja isännät (N:o 13); Peltonen, Onko köyhällä lakia? Kuinka epäkohtia korjataan (N:o 22). — Näiden lisäksi ilmestyi myös muiden julkaisemia samanlaisia kirjasia, esim. Nohrström, Maanjakohuhut ja niiden levittäjät.

täjä, uskoi, että tässäkin asiassa voitiin hyvällä tahdolla saada eniten aikaan. Hän valitti, että aikaisemmin tehdyssä kansanvalistustyössä oli torppariläänit jätetty vallan syrjään ja että torpparit vielä suurta adressiakin kerättäessä oli unohdettu ottaa mukaan. "Eikö moni, jonka olisi pitänyt kohdistaa kaiken hyvän tahtonsa, kaikki voimansa ja varansa juuri kotinurkasaan elävän torppariväen hyväksi, ole lähettänyt varojaan Helsinkiin keskusjohdolle ja tuuminut vain kuinka vastainen laajennettu valistustyö olisi yleisesti järjestettävä, vaikka hänen työmaansa olisi aivan jalkainsa juuressa", huudahti hän.<sup>50</sup> Pelkkä rahojen lähettäminen ei riittänyt, vaan jokaisen itse valitusta saaneen oli tehtävä työtä omassa lähiympäristössään. Edelleen hän korosti, että isäntien ja torpparien suhteita ei millään lainsäädännöllä saada täysin järjestetyksi, vaan että tärkeintä aina on omantunnon laki ja sen sanelema hyvä tahto.<sup>51</sup>

Käytännöllisinä toimenpiteinä Peltonen ehdotti, että isännät tilaisivat torppareillensa sanomalehtiä, jakaisivat kirjoja ja perustaisivat kouluja. Tällöin, hän arveli, sulaisi katkeruus torpparien keskuudessa itsestään ja koko kansalle niin paljon onnettomuutta tuottanut ristiriitaisuus katoaisi.<sup>52</sup> Ehdotuksilla oli hyvä tarkoitus ja niitä kannattivat monet, mutta ne olivat jo myöhässä. W. I. Alhainen kirjoitti vajaata vuotta myöhemmin huomiota herättäneissä "Torpan pojan kirjeissä", että Kyläläisten kirjaset, joita hänellekin oli tarjottu luettavaksi, "maistui-  
vat vanhalta".<sup>53</sup> Ne olivat samoin kuin työväestölle aikaisemmin osoitetut säästämiskehoitukset liian naiiveja; ne eivät kestäneet tähän aikaan jo varsin rohkean työväenliikkeen oppien ja vaatimusten rinnalla.

Työväenlehtien yhteiskunnallinen oppositioasenne määräsi

<sup>50</sup> Uusimaa 26. 4. 1899.

<sup>51</sup> Uusimaa 21. 8. 1899; Onko köyhällä lakia?, s. 12.

<sup>52</sup> Uusimaa 21. 8. 1899.

<sup>53</sup> Valvoja 1900, s. 193. Vrt. myös Kansan Lehti 27. 6. 1901. Myös realistinen Yrjö-Koskinen kirjoitti 21. 4. 1899 pojalleen E. S. Y-K:lle: "Minustakin tuo kiihkeä kansanvalistushomma, joka nykyään liikkuu kulkutautina, on hullunkurista." Varsinkin ruotsinkielinen yläluokka tarvitsi hänestä eräissä asioissa enemmän valistusta kuin torpparit ja loiset. (Yrjö-Koskinen kokoelmat, kansio 25, VA.)

myös niiden suhtautumista maanjakohuhuihin. Kysymystä ei ratkaista isänmaallisilla lentokirjasilla ja "hienohipiäisillä ylioppilailla", kirjoitti A. B. Mäkelä.<sup>54</sup> Tauti on parannettava, ei sallattava, sillä ellei itse syitä poisteta, on torpparikysymyksenkin kuin pinnalta arpeutunut, mutta yhä pakottava haava. Mäkelä ei etsinyt mitään sovitteluja, vaan sanoi, että jos mielitään välttää koko valtakunnan hajoamista Venäjän puristukseen, on läntisen Suomen kartanoläänit eli "ruotsalaisten lahjoitusmaat" Viipurin läänin lahjoitusmaiden tapaan palautettava entisille omistajilleen.<sup>55</sup> Helmikuun manifestia seuranneet huhut olivat rikkooneet romanttisen käsityksen kansasta ja yhteenkuuluvuuden tunnosta. Ne muokkasivat maaperää sosialistiselle luokkataistelupuille, joka nyt alkoi voimakkaasti levitä, mutta myös slavofiilit koettivat käyttää tilannetta hyväkseen.

### 3. Bobrikovin torpparipolitiikka

Huhut olivat yht'äkkiä nostaneet monivuotisen tauon jälkeen torpparikysymyksen jälleen keskeiseksi poliittiseksi kysymykseksi, mutta samalla myös poliittiseksi välikappaleeksi, jonka käyttämisessä torpparit itse olivat vähällä kokonaan unohtua. Tosin tehtiin monta hyvääkin yritystä varsinaisen tilattoman väestön aseman parantamiseksi. Huhti—toukokuun vaihteessa 1899 perustettiin — käytännössä merkityksettömäksi jäänyt — "Aktiebolaget Oma maa", jonka osakepääoma oli 400 000 markkaa eli yhtä suuri kuin vähän aikaisemmin venäläiseltä taholta annettu ns. keisarin kruunauslahja. Rahastosta oli tarkoitus antaa paikallisyhdistysten välityksellä kiinnelainoja oman maan hankkimista varten tilattomille.<sup>56</sup> Aloite oli lähtenyt ve-

<sup>54</sup> Työmies 12. 4. 1899.

<sup>55</sup> Työmies 12. 4. 1899. Kansan Lehti esitti 16. 9. 1902 kertomuksen mökkläisen akasta, joka joutui synnyttämään tiepuoleen kesken matkansa. Pappi ajoi ohi mistään piittaamatta, mutta sitten tuli reppuri, joka haki kylästä apua, minkä jalat kantoivat. Tositarina esitetty juttu saattoi olla pelkkä laupiaan samarialaisen muunnelma, mutta kuvasi sellaisenakin lehden asennetta toisaalta pappeihin ja toisaalta laukkureihin.

<sup>56</sup> Päivälehti 3. 5. ja 10. 5. 1899; Uusi Suometar 10. 5. 1899. Ks. myös *Setälä*, *Torparne och jorddelningen*, s. 185.

näläistyttämistä kaikkein voimakkaimmin vastustavien perustuslaillisten taholta ja perustajien joukossa olikin mm. Nya Pressenin päätoimittaja Axel Lille. Rahasto ei kuitenkaan ollut tarkoitettu torppien itsenäiseksi ostamista varten ja juuri tässä yhteydessä Yrjö-Koskinen esitti sen aikaisemmin mainitsemamme väitteen, ettei kenenkään mieleen ollut tullut hävittää niin elinvoimaista laitosta kuin torpparilaitos oli.<sup>57</sup> Kesällä perustettiin lähinnä suomalaiseen puolueeseen lukeutuvien aloitteesta Pellervo-Seura<sup>58</sup> ja vähän myöhemmin julkaisi Hannes Gebhard oman ohjelmakirjasensa "Omaa maata tilattomalle väestölle". Varsinaista torpparikysymystä koskevat parannukset siirtyivät kuitenkin seuraavan talven valtiopäiville.

Helmikuun manifesti ei merkinnyt vain valtiollista järkytystä. "Aivan yleinen oli Suomessa se käsitys, että täällä ikimuis-toisen talonpoikaisvapauden pohjalla yhteiskunnalliset olot olivat paremmat kuin kenties missään muussa maassa", kirjoittaa K. N. Rantakari, mutta sitten helmikuun manifesti paljasti kuin öinen salama monta useimmille ennestään tuntematonta yhteiskunnallista kuilua.<sup>59</sup> Tämä johti monella taholla parannuspuuhiin tai ainakin parannusvaatimuksiin epäkohtien korjaamiseksi, mutta kaiken takana oli itsesäilytysvaiston sanelema tarve lujittaa kansan yhteistuntoa venäläistä sortoa vastaan. Sen takia suomalainen sanomalehdistö tarttui maanjakohuhuihin varsin kiihkeästi. Sillä jos huhut toisaalta palvelivatkin Bobrikovin hajoituspolitiikkaa, niiden avulla jos minkään voitiin myös kouriintuntuvalla tavalla osoittaa venäläisten "Suomi-syöjien" käyttävän kaikkia mahdollisia keinoja Suomen kansan hajoittamiseksi ja sen autonomisen itsenäisyyden murskaamiseksi. Täten maanjakohuhut muodostuivat lopulta aseeksi sortopolitiikkaa vastaan, mutta toisaalta tämä taistelu vaati suomalaisten johtohenkilöiden voimat niin tarkoin, että torpparien ja tilattoman väen aseman parantamiseen ei tultu kiinnittäneeksi riittävää

<sup>57</sup> Uusi Suometar 6. 12. 1899. Oma maa-yhtiön arvosteluista ks. myös Päivälehti 23. 4. 1899, Uusi Suometar 15—17. 11. 1899 ja Valvoja 1900, ss. 199—200.

<sup>58</sup> Ks. Päivälehti 28. 7. 1899.

<sup>59</sup> Rantakari, Routavuodet, s. 307. Vrt. Kumm, Jordhunger och dagsverktorp, s. 53.



huomiota. Tämä laiminlyönti antoi kuitenkin myös radikaaliselle työväenliikkeelle tilaisuuden tarttua asiaan.

Vaikka aikaisemmin esitetyn nojalla voimmekin otaksua, että maanjakohuhuja ei organisoitu Venäjän hallituksen taholta, on ilmeistä, että sen keskuudessa tarkkailtiin asioiden kulkua ja mielihyvällä pantiin merkille maanjakoa ja Venäjän lakien tuloa koskevien huhujen leviäminen. Kenraalikuvernööri Bobrikov kirjoittikin vähän myöhemmin Nikolai II:lle, että vaikka Suomen maakysymyksen ratkaiseminen onkin vaikea, niin "sittenkuin venäläinen valta on saanut Suomen tilattoman väestön aseman perinpohjin parannetuksi, on tämä valta aivan epäilemättä saapa maan väestön suuresta enemmistöstä, — jota paikkakunnan asukkaiden ja laitosten puolesta ei ole pilattu erityisellä huolenpidolla — luotettavan ja lujan tuen, mikä todella voi helpottaa valtiollisten yhdistämistoimien toteuttamista".<sup>60</sup> Siinä oli samalla Bobrikovin koko torpparipolitiikan ydin.

Huhtikuussa 1899 aiottiin Uusi Suometar monien muiden lehtien tapaan lakkauttaa. Kaarlo Wärri ja Agaton Meurman kävivät kenraalikuvernöörin apulaisen Shipoffin luona pyrkien todistamaan, että lehden lakkauttaminen koskisi nimenomaan suomalaista talonpoikaissäestöä. Keskustelussa tuli puhetta myös laukkureista, jolloin Wärri sanoi, että huhut eivät sittenkään ole pahinta, vaan pahinta on se, että Novoje Vremjan kaltaisen arvossapidetyn lehden sallitaan ilman lakkauttamisuhkaa tai edes huomautuksiakaan väittää, että nyt tulee Venäjän laki ja maanjako.<sup>61</sup> Novoje Vremja oli nimittäin muutamaa päivää aikaisemmin otsikolla "Suuri venäläinen Suomea koskeva asia", kirjoittanut,<sup>62</sup> että Suomen olot olivat edulliset herroille ja varsinkin ruotsalaisille paroooneille, mutta että kansan suurin osa oli kurjuudessa elävää maatonta proletariaattia. Venäjä ei ole aikaisemmin asiaan puuttunut ja paha on, että ei ole puuttunut, sillä nyt on ruotsalainen vallaslukka saanut määrätä asioista liian yksipuolisesti. Ellei Venäjä puutu asiaan ja pakkolunasta

<sup>60</sup> Bobrikoffin kertomus Suomen hallinnosta..., ss. 57, 59.

<sup>61</sup> Yrjö-Koskisen kokoelmat, kansio 23, kirje E. S. Y-K:lle 21. 4. 1899. VA.

<sup>62</sup> Novoje Vremja 27. 3. 1899 vanhaa lukua (uutta lukua 8. 4. 1899) "Vjeli-koje Russkoje djelo dlja Finljandij"; Päivälehti 11. 4. 1899.

maita sekä jaa niitä sitten torppareille, nämä saavat vielä ties kuinka kauan odottaa vapautustaan. Tämä uudistus on välttämätön ja kun se on pantu toimeen, "silloin saamme nähdä, ketä Suomen kansa mieluummin kuuntelee, ruotsalaisia herroja ja heidän kätyreitään, vaiko todellista, omaa etuaan katsomatonta hyväntekijäänsä — Venäjän hallitusta". Lähteemme ei valitettavasti kerro, mitä Shipoff vastasi Wärrille, mutta Uusi Suometar sai joka tapauksessa edelleen ilmestyä.

Vuoden 1891 keväällä oli jo alettu epäillä, että venäläiset lehdet eivät todellisuudessa tahtoneetkaan pettää niin paljon suomalaisia lukijoita kuin venäläisiä. Kun jo Suomen omat sanomalehtimiehet epäilivät, että heidän kirjoituksensa eivät tavoittaisi kansan alinta kerrosta, tuntuu mahdottomalta ajatella, että Novoje Vremjan kirjoittaja olisi laatinut artikkelinsa suomalaisten torpparien luettavaksi. Tosin hän voi olettaa, että jokin ajatus "vapaaksi ostamisesta" voisi välittyä venäjänkielen tai toisten lukijoiden tai suomalaisten sanomalehtien välityksellä torpparienkin tietoon, mutta todennäköisintä on, että artikkelin takana oli pyrkimys muokata Venäjän omaa yleistä mielipidettä määrättyyn suuntaan. Tästä pyrkimyksestä ja samalla sen tuloksista todistaa osaltaan Arvid Järnefeltin kertomus käynnistään Leo Tolstoin luona keväällä 1899. Järnefelt oli selostanut Tolstoille suomalaisuusliikettä, nuorta työväenliikettä, "odottamatta levinneitä" maanjakohuhuja ja sivistyneistön ajatuksia kansanvalistuksen välttämättömyydestä. Hän olisi yhä halunnut puhua suurista sivistyspyrinnöistä, mutta Tolstoi käänsi joka kerta — Järnefelt kirjoittaa — puheen maakysymykseen pitäen sitä Suomen tärkeimpänä ongelmana ja epäkohtana, jonka rinnalla kansanvalistuksen saavutuksista ei kannattanut edes puhua.<sup>(2)</sup> Myös Novoje Vremja koetti painaa tätä lehden pyrkimyks-

<sup>(2)</sup> *Järnefelt*, Päiväkirja matkaltani Venäjällä ..., ss. 67—74. Ks. myös *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 15. Mainittakoon, että myös Alexandra Kollontay kirjoitti vuoden 1902 alussa torpparikysymyksestä laajan artikkelin tieteellisuontoiseen aikakauslehteen *Nautšnoje Obozrenije* (ss. 46—54, 202—10). Kollontayn artikkeli perustui Warénin teokseen ja oli luonteeltaan lähinnä selostava. Erityisesti siinä kiinnitettiin huomiota siihen, että torpparien työvoima oli tilallisille korvaamaton, mutta että päivätyöt vaikeuttivat torpan omaa viljelystä.

sille ilmeisesti haitallista kansanvalistusasiaa alas. Maanomistajat koettavat kätkeä Suomen todellisen ongelman kansanvalistusvaatimustensa alle, se kirjoitti vaatien edelleen, että maa-reformi oli pantava toimeen kansanvalistuksen kustannuksella-kin.<sup>64</sup>

Kenraalikuvernööri Bobrikov edusti Venäjän valtaa ja tavoitteita Suomessa. Mahtavan propagandavoiton Bobrikov sai kesällä 1899, kun senaatti oli esittänyt valtion ylijäämävaroista siirrettäväksi yhteensä 10 miljoonaa markkaa kulkulaitosrahastrtoon, mutta keisari Nikolai II Bobrikovin ehdotuksesta määräsi, että näistä varoista oli 2 miljoonaa markkaa erotettava ja jaettava maanhankintaa varten tilattomille.<sup>65</sup> Tämän piti olla konkreettinen todistus siitä, että keisari huolehti kansasta paremmin kuin sen omat hallitusmiehet. Jo senaatin kertomukseen vuodelta 1896 oli Nikolai II merkinnyt huolestumisensa tilattoman väestön suuresta lukumäärästä. Nyt valtiontalous tarjosi mahdollisuuden tehdä jotakin asian hyväksi. Ja jotta keksittäisiin sopiva muoto varojen käyttämiseksi, määräsi keisari asetettavaksi komitean asiaa tutkimaan. Tämä, sittemmin Tilattoman väestön komitean nimellä tunnettu komitea oli se sama, jota vuoden 1897 valtiopäivät olivat Kihlmanin ehdotuksen perusteella anoneet, mutta tällä tavoin saatiin sen perustaminen osoittamaan "keisarillista huolenpitoa".<sup>66</sup> Suomalainen lehdistö puolestaan piti tarpeettomana komitean asettamista rahojen käyttöä pohtimaan, sillä koska minkäänlainen maan ilmaiseksi jakaminen ei kuitenkaan voinut tulla kysymykseen, olisi ollut selvintä liittää varat tilattoman väestön lainarahastoon.<sup>67</sup>

Asian teki erittäin kipeäksi se, että sanottiin keisarin lahjoittaneen varat Suomen tilattomalle väestölle. Venäläinen

<sup>64</sup> Ks. Uusi Suometar 7. 7. 1899.

<sup>65</sup> Bobrikoffin kertomus Suomen hallinnosta ..., s. 57. Virallinen käskykirje annettiin 16. 6. 1899 (Asetuskokoelma); Tal.os. ptk. 16. 6. 1899, ss. 214—18, VA.

<sup>66</sup> Uusi Suometar 30. 6. 1899.

<sup>67</sup> Uusi Suometar 20. 6., 15. 11. ja 18. 11. 1899; Nya Pressen 11. 7. 1899. Bobrikov puolestaan kirjoitti myöhemmin, että määräraha ja komitean asettaminen antoivat asialle aivan uuden suunnan ja luotettavan pohjan (em. Bobrikoffin kertomus, s. 57).

sähkösanomatoimisto kiirehti tiedoittamaan: ”Tämä H. Majesteettinsa armon ilmaus herättää torpparien ja päivätyöläisten sydämissä rajattoman ilon ja syvän kiittollisuuden tunteen Venäjän itsevaltiasta kohtaan”, mutta suomalaiset lehdet riensivät kohta perään oikaisemaan, ettei keisari itse ollut mitään lahjoittanut, vaan että nuo kaksi miljoonaa olivat kokonaisuudessaan Suomen kansan omia verovaroja.<sup>68</sup> *Kansan Lehti* kirjoitti, että asiasta ei kannattaisi puhuakaan, ellei siitä olisi tehty suurpoliittista kysymystä ja venäläiset lehdet pitäneet ”lahjasta” suurta meteliä. Nyt on koittava Suomen torppareille ja palkkaorjille autuuden aika, sanovat ne, mutta jättävät mainitsematta, että varat todellisuudessa ovat Suomen kansan omia hikipisaroita, kirjoitti *Kansan Lehti* jatkaen, että ainakin nyt jo pitäisi Suomen oman yläluokan huomata, missä yhteiskunnan heikoin kohta on, ja turvata sitä paikkaa, mihin yhteinen vihollinen on kyntensä iskenyt.<sup>69</sup>

Kun sitten vuoden 1900 alussa alkoi ilmestyä *Finljandskaja Gazetan* suomenkielinen lisälehti *Suomen Sanomat*, voidaan jo puhua selvästä suomalaisiin torppareihin kohdistetusta yllytyksestä. Heti ensimmäisen numeronsa ensimmäisessä artikkelissa lehti iski tuohon samaan heikkoon kohtaan sanomalla, että vuosi 1899 oli heittänyt ilonsäteen tilattomien ja torpparien elämään, kun keisari isällisessä huolenpidossaan oli lahjoittanut sille kaksi miljoonaa markkaa.<sup>70</sup> Vähän myöhemmin se tavoitteli torpparien suosiota syyttämällä Suomen johtavia piirejä siitä, että nämä vain halusivat pitkittää torpparien orjuutta väittäessään, että torpparit eivät ole tilattomia eivätkä siis myöskään oikeutettuja pääsemään osallisiksi keisarin lahjasta.<sup>71</sup>

Tärkeintä olisi saattaa torpparit täysin itsenäisiksi, jatkoi lehti samassa artikkelissaan iskien siten koko kysymyksen arimpaan kohtaan. Ja kun torpparikysymys parhaillaan oli vuoden 1900 valtiopäivien käsiteltävänä, se esitti oman ehdotuk-

<sup>68</sup> *Päivälehti* 14. 6. 1899 (Pikku-uutisia); *Hämeen Sanomat* 15. 6. 1899; *Alkio*, Onko maattomallakin isänmaa, ss. 15–16.

<sup>69</sup> *Kansan Lehti* 27. 6. 1899.

<sup>70</sup> *Suomen Sanomat* 20. 2. 1900.

<sup>71</sup> *Suomen Sanomat* 3. 4. 1900.



sensa: "Luonnollisesti olisi kysymys parhaiten ratkaistava siten, että varoja ja keinoja hankittaisiin maapalstojen lahjoittamiseksi tilattomalle väestölle ja torppareille".<sup>72</sup>

Eri yhteyksissä lehti edelleen selosti, kuinka Suomen torppari elää keskiajan feodalistisissa oloissa, kuinka lain ja torpparin välissä aina on maanomistajan tahto, kuinka torppari joutuu olemaan "viisi päivää kylässä — kuudennen kotona" ja kuinka Suomen omat politikoitsijat tahtovat estää jopa tilastojen keruun torpparien oloista. Paikallisista virastoista ei ole mitään avun toivoa; vain venäläiset viranomaiset ja ennen kaikkea venäläiset sanomalehdet ovat nostaneet torpparien asian esille ja sitä ajaneet. Sentähden on edelleenkin, vaati lehti, pidettävä avoimena köyhän kansan itse valitsema suora tie kenraalikuvernööriin itseensä eli "hyväntekeväisen Korkeimman Esivallan korkeimpaan edustajaan" Suomessa.<sup>73</sup>

#### 4. Jälleen valtiopäivillä

Torpparikysymys on vaikea, mutta se ei ratkea sillä, että joku Antti Karhu huudetaan maankavaltajaksi, kirjoitti A. B. Mäkelä Työmieheissä,<sup>74</sup> ja kysymyksen ratkaisu oli lopultakin Suomen omien valtiopäivien vallassa. Päivälehdessä "Tuomas" vaati kohta ensimmäisten huhujen kuuluessa, että valtiopäivien oli todenteolla tartuttava asiaan. "Nyt ei ole enää aikaa pikkuasioista saivartaa, vaan on tehtävä varma ja todellisia parannuksia mukanaan tuova ehdotus, joka valtiopäivillä edustettujen säätyjen on hyväksyttävä, vaikkapa omien etujensa ja etuoikeuksiensa kustannuksella. Muuten: voi konsuleita!", kirjoitti

<sup>72</sup> Suomen Sanomat 26. 4. 1900.

<sup>73</sup> Suomen Sanomat 21. 6. 1900, 5. 2., 26. 2., 12. 3., 22. 10. ja 29. 10. 1901, 14. 1., 28. 1., 18. 3. ja 25. 3. 1902. Ks. myös Finljudskaja Gazeta 15. 12. 1900 ja 22. 1. 1901. Minkä verran torpparit koettivat käyttää tätä "suoraa tietä", ei käy riittävästi lähteistä selville, mutta ainakin V. Rautalin Urjalasta on tiennyt kertoa eräästä sikäläisestä, kohta alkuunsa rauenneesta yrityksestä käydä kenraalikuvernööri Bobrikovin puheilla. Ks. myös s. 184, alaviite 20, sekä Kansan Lehti 7. 5. 1904 ("Hyljättävä tapa") ja 28. 5. 1904 (Pieniä uutisia).

<sup>74</sup> Työmies 8. 4. 1899.

”Tuomas” (Santeri Ivalo).<sup>75</sup> Asian teki kuitenkin monimutkaiseksi se, että noina vuosina yhä kasvavan, mutta ansiomahdollisuuksia vailla olevan varsinaisen tilattoman väestön toimeentulomahdollisuuksien turvaaminen tuntui polttavammalta kuin toimeentulonsa puolesta turvattujen torpparien aseman parantaminen.<sup>76</sup> Samoin vaikeutti asian käsittelyä se, että torpparikysymys vuoden 1899 tapahtumien jälkeen liittyi kiinteästi Suomen ja Venäjän keskinäisiä suhteita koskevaan politiikkaan. Tämä tuli yhä selvemmäksi, kun Nikolai II vielä valtiopäivien avauspuheessaan, jonka kenraalikuvernööri Bobrikov luki, korosti omia ansioitaan Suomen alemman kansan asioiden hoitamisessa.<sup>77</sup>

Torpparikomitean mietintö oli valmistunut tammikuussa 1897. Senaatti oli sittemmin pyytänyt maan hovioikeuksilta ja kuvernööreiltä sekä eräiltä maanviljelijöiltä komitean lakiehdotusta koskevat lausunnot ja asia tuli senaatin täysistunnossa esille vasta maaliskuun loppupuolella 1899.<sup>78</sup> Tällöin asetettiin neli-miehinen jaosto (Ignatius, Gylling, Eneberg ja Clouberg) laatimaan valtiopäiville annettavaa lakiesitystä. Jaosto, jonka jäsenillä jo oli ollut mahdollisuus tutustua myös Aksel Warénin tutkimukseen, muutti aika paljon komitean ehdotusta ja jätti oman — pääasiassa senaattori Enebergin laatiman — lakiehdotuksensa marraskuun lopussa senaatille. Eräistä huomautuksista huolimatta senaatti hyväksyi sellaisenaan ehdotuksen, joka sitten armollisena esityksenä tuli säätyjen käsiteltäväksi.<sup>79</sup>

Esityksen<sup>80</sup> perusteluissa todettiin aluksi, että vuoden 1734 lain maanvuokrasäännökset olivat yhä pääasiassa voimassa, mutta että niiden puutteita käytännössä lievensi se, että laki salli täydellisen sopimusvapauden. Kun sopimusvapauden vallitessa kuitenkin torppari taloudellisesti heikomman asemansa

<sup>75</sup> Päivälehti 12. 3. 1899.

<sup>76</sup> Ks. Uusimaa 19. 2. 1900.

<sup>77</sup> Nya Pressen 28. 1. 1900; Päivälehdén Lisälehti 27. 1. 1900; *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., s. 58.

<sup>78</sup> Yhteisist. ptk. 23. 3. 1899, s. 259, VA.

<sup>79</sup> Yhteisist. ptk. 30. 11. 1899, ss. 472—96 sekä 13. 2. 1900, s. 45, VA.; *Gebhard*, Torpparilaitos Suomessa (Oma maa V), s. 274.

<sup>80</sup> VP 1900, Ak. II, Arm.es. n:o 17.

takia saattoi joutua kärsimään, oli tarpeen turvata torpparin oikeudet, kuitenkin niin, että "maanomistajan oikeutettua määräämisvaltaa maansa yli" ei loukattaisi.

Vuoden 1892 asetukseen verrattuna esitettiin siinä useita uudistuksia. Määräys pisimmästä vuokra-ajasta jätettiin pois, mutta sen sijaan esitettiin lyhimmäksi sopimusajaksi 10 vuotta. Määräys todellisesta ja vuotuisesta vuokrasta pysytettiin ennallaan, mutta päivätöiden tuli lisäksi olla luvultaan määrätty ja "niin tasatut vuotta kohti, ettei vuokramies niiden tähden tule estetyksi omaa maanviljelystään hoitamasta".<sup>81</sup> Ylipäiviä ei kuitenkaan kerta kaikkiaan kielletty, sillä niitä sai vaatia paikkakunnalla käypää päiväpalkkaa vastaan. Myös kirkkoherra Westerlundin 15 vuotta aikaisemmin esittämä korvausperiaate sai esityksessä sijansa, sillä siinä ehdotettiin tulo- ja lähtökatselmukset sekä niiden perusteella suoritettavat vuokramiehen tekemiä parannuksia koskevat korvaukset pakollisiksi.<sup>82</sup>

Vuokramies sai esityksen mukaan sopimusta solmittaessa pidättää itselleen oikeuden sanoutua irti kesken vuokrakauden, mutta toisaalta esitykseen sisällytettiin ne torpparikomitean ehdottamat 11 kohtaa, joiden perusteella vuokranantaja sai häätää vuokramiehen kesken vuokrakauden,<sup>83</sup> vieläpä niin, että 12. kohdaksi lisättiin määräys, jonka mukaan vuokramies menetti vuokraoikeutensa, jos hän ei käskyn saatuaan poistanut torpastaan sellaisen rikoksen tehnyttä henkilöä, jonka tekemisestä vuokramies itse olisi menettänyt vuokraoikeutensa.<sup>84</sup>

Lakiesitys viipyi valtiopäivien laki- ja talousvaliokunnassa kolmisen kuukautta, niin että valtiopäivämiesten keskuudessa jo alettiin kysellä, pitäisikö asia ottaa uudelleen esille hallituksen esityksen pohjalla, jotta se ennätettäisiin saada päätökseen ennen valtiopäivien päättymistä.<sup>85</sup> Viipymiseen oli syynä se, että

<sup>81</sup> Senaatissa oli senaattori Charpentier vastustanut tätä ehdotusta, koska hänen mielestään asianomaisilla täytyi olla oikeus keskenään sopia asiasta. (Yhteisist. ptk. 30. 11. 1899, s. 495, VA.). Häneen yhtyi senaattori Bergbom.

<sup>82</sup> Em. arm.es., §§ 2, 3, 14, 17—18, 56—66, s. 4.

<sup>83</sup> Ks. s. 158.

<sup>84</sup> Em. arm.es., §§ 7, 8, 51.

<sup>85</sup> Em. arm.es., vkm.; Uusi Suometar 29. 4. 1900.

valiokunta muutti esitystä perusteellisesti. Kun armollinen esitys oli ulottunut ainoastaan niihin torppiin ja lampuotitiloihin, joista vuokra ainakin osittain maksettiin päivätyönä, ulotti valiokunta sen koskemaan kaikkea maaseudulla olevan maan vuokrausta. Tähän oli valiokunta päätynyt siitä syystä, että koska etenkin Pohjanmaalla oli runsaasti yksinomaan rahaveroa maksavia torppia, oli torpan käsite vaikea määritellä varauksettoman täsmällisesti, joten pulasta päästiin sillä, että laki ehdotettiin koskemaan myös muuta maanvuokraa. Mutta tämä muutos merkitsi myös sitä, että määräys lyhimmästä sallittavasta vuokra-ajasta jäi pois, sillä kun laki ulotettiin koskemaan sellaisiakin kuin niitty- ja laidunpalstoja, pidettiin 10 vuoden minimiaikaa liian pitkänä, vaikka se torpan vuokraukseen olisi soveltunutkin. Minimiaikamääräyksen poistamista perusteltiin myös sillä, että sitä olisi helposti voitu ruveta pitämään normaalina vuokra-aikana ja että se muutenkin merkitsi sopimusvapauden rajoittamista. Kun sen sijaan määräys 50 vuoden pisimmästä vuokra-ajasta jälleen palautettiin lakiin, ei sitä pidetty sopimusvapauden rajoittamisena, vaan "tulevain sukupolvien ja kiinteistönluoton turvaamisena".<sup>86</sup>

Tuntuu siltä, että säädöt eivät edellisen vuoden tapahtumista huolimatta vielä tajunneet torpparikysymyksen yhteiskunnallista kantavuutta, vaan katselivat asiaa yhä ahtaasti maanomistajan näkökulmasta. Jo senaatti oli lähtenyt siltä torpparikomitean esittämältä pohjalta, että torppa yleensä perustettiin vakinaisen työvoiman saantia varten päätilalle ja että torppaa ei sen takia tarvinnut pitää päätilan rasituksena, joka olisi pitänyt kiinnittää kolmatta miestä, so. päätilan mahdollista ostajaa vastaan.<sup>87</sup> Tämä oli kysymys, joka J. R. Danielsonin sanojen mukaan aiheutti valiokunnalle "eniten päänvaivaa".<sup>88</sup> Valiokunta tuli siihen tulokseen, että vapaaehtoisessa kaupassa oli ostajalla kylliksi aikaa ottaa selvää kaikista asioista, mutta että pakkomyyntissä asia oli toisin. Tämän mukaan se ehdotti, että pää-

<sup>86</sup> Em. vkm., ss. 22—25, 111—13; Aateliss. ptk. 1900, ss. 544, 553; Pappiss. ptk. 1900, II, s. 868; Talonps. ptk. 1900, II, ss. 989—90.

<sup>87</sup> Em. armes., s. 3, §§ 1, 30, 69. — Vrt. s. 157, alaviite 12.

<sup>88</sup> Pappiss. ptk. 1900, II, ss. 907—08.



tilan pakkomyynti rikkoisi vuokrasopimuksen ja uudella ostajalla olisi kaupanteon jälkeen oikeus päättää, uudistaako vuokrasuhteen.<sup>89</sup> Ehdotuksen tarkoituksena oli suojata kolmatta miestä, ostajaa, joutumasta sidotuksi sellaiseen sopimukseen, jota hän ei ehkä voinut hyväksyä. Kukaan ei kuitenkaan kiinnittänyt huomiota siihen, että tällainen pakkomyynnin yhteydessä syntynyt irtisanomisoikeus loukkasi erään toisen ”kolmannen miehen”, nimittäin vuokramiehen, oikeuksia ilman, että tällä olisi ollut mitään mahdollisuutta suojautua etukäteen sitä vastaan.<sup>90</sup> Ylipäivien osalta valiokunta kuitenkin ajatteli enemmän vuokramiehen etua ehdottaen ne kokonaan kiellettäviksi.<sup>91</sup>

Joka säädyssä sukeutui pitkä keskustelu lyhimmän vuokraajan määräämisestä, mutta jokainen sääty päätti äänestyksen jälkeen jättää sen määräämättä, aatelissääty peräti äänin 70—10.<sup>92</sup> Toinen keskustelua herättävä kohta oli valiokunnan ehdottama perinnöllinen vuokraoikeus. Valiokunnassa käydyn ankaran väittelyn takia mietinnössä oli asiaa koskeva laaja perustelu, jossa perinnöllistä vuokraoikeutta puolustettiin lähinnä sillä, että se enemmän kuin mikään muu maanhallintamuoto muisuttui täydellistä omistusoikeutta. Otto Wrede ja J. R. Vuolijoki esittivät tähän vastalauseensa sanoen, että perintövuokralla oli kaikki fideikommissien ja feodaalijärjestelmän haitat, eikä se kuitenkaan voisi ratkaista maakysymystä, koska kussakin perheessä vain yksi lapsi voisi periä vuokraoikeuden. Pitkien keskustelujen ja äänestysten jälkeen perintövuokra päätettiin jättää pois laista.<sup>93</sup>

Täysin uutta säätyjen keskustelussa oli kysymys työpäivän pituuden määräämisestä. Aksel Warén oli ehdottanut työpäivän

<sup>89</sup> Em. vkm., ss. 52—53, § 36.

<sup>90</sup> Em. vkm., s. 51.

<sup>91</sup> Em. vkm., ss. 35—36, § 13.

<sup>92</sup> Aateliss. ptk. 1900, I, s. 591; Pappiss. ptk. 1900, II, ss. 864—85; Porvariss. ptk. 1900, I, s. 625; Talonps. ptk. 1900, I, ss. 307—20, II, ss. 989—99.

<sup>93</sup> Em. vkm., ss. 24—27, 111—13, § 2, sekä ltvkn yhteensovitus; Aateliss. ptk., I, s. 591; Talonps. ptk. 1900, II, ss. 938—1005. Virolahtelainen maa-kauppias Martti Kykkling ehdotti talonpoikaissäädyssä 1904—05 (ptk., I, ss. 471, 523, II, s. 1199) perinnöllisen vuokraoikeuden sisällyttämistä lakiin, mutta tuloksetta.

pituuden rajoitettavaksi, mutta hallituksen esitys ei maininnut asiasta mitään. Laki- ja talousvaliokunta puolestaan sivuutti sen sanomalla, että liian pitkää työpäivää ei voitu pitää torpparin velvollisuuksiin kuuluvana ja että torppari sellaisissa tapauksissa voi hakea suojaa oikeusistuimesta.<sup>14</sup> Aatelissäädyn af Hällström sanoi, että jos tällainen lause oli pantu perusteluihin, olisi se voitu panna itse lakiinkin, Sarvilahden von Born huomautti, että juuri epämääräinen päivätyövelvollisuus oli torpparijärjestelmän "sairas kohta" ja Yrjö-Koskinen totesi, että oikeusjuttu aina oli mutkallinen ja lisäksi vähemmän suotava suhteissa, joissa osapuolten olisi pitänyt olla läheiset toisilleen. Näistä huomautuksista huolimatta säädyn enemmistö asettui työpäivän pituuden määräämistä vastaan.<sup>15</sup>

Samoin kävi porvarissäädyssä, missä Uuden Suomettaren päätoimittaja Löfgren ehdotti — kuten suomalainen puolue seitsemän vuotta myöhemminkin — sen määriteltäväksi kunkin paikkakunnan yleisen tavan mukaan,<sup>16</sup> ja pappissäädyssä, missä jälleen monet puolustivat työpäivän pituuden rajoittamista, mutta J. R. Danielson katsoi sen loukkaavan liiaksi yksityistä vapautta.<sup>17</sup> Talonpoikaissäädyssä ei asiasta paljon keskusteltu. Vain lapveteläinen tilanomistaja A. N. Colliander huomautti, että vaikka koko vuotuinen vuokra määrättäisiin tunneissa, työvero aina oli epämääräistä, koska se riippui kokonaan siitä, mitä toinen voi toisesta puristaa. Hän ehdotti, vaikkakin tuloksetta, että vuokra olisi määrätty rahassa ja että torppari saisi suorittaa sen joko rahana tai työnä käypien työpalkkojen mukaan.<sup>18</sup>

Lyhimmän vuokra-ajan ja työpäivän pituuden määräämisestä käytyjen keskustelujen pituudet jo osoittavat, että nämä asiat olivat säätyjen jäsenille vielä liian uusia ja ilmeisesti mo-

<sup>14</sup> Em. vkm., s. 37.

<sup>15</sup> Aateliss. ptk. 1900, I, ss. 566, 596—600.

<sup>16</sup> Porvariss. ptk. 1900, I, ss. 628—29.

<sup>17</sup> Pappiss. ptk. 1900, II, ss. 886—89. Kirkkoherra Hannula vastusti rajoittamista myös sillä, että se herättäisi saman vaatimuksen muussa palvelusväessä.

<sup>18</sup> Talonps. ptk. 1900, I, ss. 307—09. Rov. Päivärinta pappissäädyssä (ptk. II, s. 889) sanoi samaten kuulleen ivalisia huomautuksia siitä, että työmies kyllä osaa ottaa laiskuudessa takaisin sen, minkä isäntä luulee työpäivän pituudessa voittavansa.

nille myös vastenmielisiä. Työaikakysymystä ja varsinkin maa-työväen työpäivän pituutta oli lehdistössäkin käsitelty siihen mennessä niin vähän, että se ei vielä ollut ajankohtainen, vaikka se jo kolme vuotta myöhemmin aiheutti monia rettelöitä. Lyhimmästä vuokra-ajasta taas oli keskusteltu paljonkin, mutta sitä ei kuitenkaan voitu loppuun saakka puolustaa millään oikeudenmukaisuus- tai kohtuusperusteilla, koska toiselta puolen voitiin sanoa vastaan, että monet vuokrasuhteet olivat jatkuneet jopa vuosikymmeniä, vaikka itse sopimus olisi ollut juokseva ja siten milloin tahansa irtisanottavissa.<sup>100</sup> Vuokrasuhteen jatkuvuus riippui toisin sanoen kokonaan torpparin kelvollisuudesta. Sen sijaan siitä periaatteesta, että torppari ei ilman korvausta ollut velvollinen tekemään vuokraamallaan tilalla maataloudellisia perusparannuksia, oli jo puhuttu niin kauan ja sitä voitiin perustella myös sellaisilla kohtuussyillä, että säädyt hyväksyivät sen milteipä ilman keskustelua. Tämä korvausvelvollisuuden saattaminen lakisääteiseksi olikin ehkä koko lain tärkein uudistus.<sup>101</sup>

### 5. Uusi maanvuokralaki

Uuden lain<sup>101</sup> mukaan jäi 50 vuotta edelleen pisimmäksi salitukse vuokrakaudeksi ilman perinnöllistä vuokraoikeutta, mutta myös ilman mitään alarajaa. Jonas Castrén tulkitsikin myöhemmin asian niin, että lain mukaan vuokrasopimus oli tehtävä ”vähintäänkin yhdeksi vuodeksi”.<sup>102</sup> Vuotuinen vuokra oli määrättävä rahassa, työssä tai luonnontuotteissa ja yli-päivät kiellettiin kokonaan.<sup>103</sup> Työpäivät oli jaettava tasan kautta vuoden ellei sopimusta tehtäessä toisin sovittu. Työpäivän pituudesta ei määrätty mitään.

<sup>100</sup> Esim. Talonps. ptk. 1900, II, s. 999; Em. vkm., s. 23.

<sup>101</sup> Ks. Agraarikomitean mietintö (1907) I, ss. 60–61.

<sup>102</sup> Laki maanvuokrasta maalla, annettu 19.6.1902.

<sup>103</sup> VP 1907, Ak. III, Arm.es. n:o 27, mtvkm., s. 98.

<sup>104</sup> Ylipäiviä käytettiin yhä tästä huolimatta. Vrt. esim. s. 58, alaviite 10. Sanomalehti Itä-Häme ehdotti vielä 20.12.1905, että ylipäivistä maksettaisiin kohtuullinen palkka.

Vuokramiehen velvollisuutena oli hyvin hoitaa tilaa, mutta sen ohessa hänellä oli oikeus saada korvaus kaikista niistä tilan perusparannuksista, jotka hän teki vuokranantajan luvalla ja joista hän ei itse vuokrakauden lyhyiden tai muun syyn takia ennättänyt nauttia vastaavaa hyötyä. Korvausten perustana olivat tulo- ja lähtökatselmukset, joiden suorittamista varten oli joka kerta erikseen asetettava kumpakin sopimuspuolta edustava katselmuslautakunta, kuitenkin niin, että sopimuskumppaneilla oli oikeus suorittaa katselmus myös kahden kesken. Tämä varaus vähensi huomattavasti korvausmääräyksen käytännöllistä merkitystä, sillä jos yleisesti tunnustettiin, että täydellisen sopimusvapauden vallitessa torppari oli sopimusta tehtäessä heikommassa asemassa, niin hänen täytyi olla sitä myös silloin, kun hän kahden kesken vuokranantajansa kanssa joutui suorittamaan torpan maiden ja rakennusten kuntoa koskevia katselmuksia ja määrittelemään itselleen tulevia korvauksia. Mistään vakinaisista kunnallisista vuokra- tai katselmuslautakunnista ei lakiesityksen käsittelyissä ollut puhetta.

Hallituksen esittämä määräys siitä, että jokainen vuokrasopimus oli rekisteröitävä ja siten laillisesti vahvistettava, jätettiin pois. Samalla jäi pois myös yli sata vuotta vanha määräys sopimusten kiinnittämisestä ja uusi laki sääti ainoastaan, että kontrahdissa ei saanut sen kiinnittämistä kieltää.<sup>101</sup>

Vuokramies sai sopimusta tehtäessä pidättää itselleen oikeuden sanoutua irti kesken vuokrakauden, mutta tämän vastapainoksi sisällytettiin lakiin, sen 43. §:nä, vain hieman muunnettuina ne torpparikomitean esittämät kohdat, joiden mukaan vuokranantaja voi häätää vuokramiehen kesken sopimuskauden. Näiden uudistettujen määräysten mukaan vuokramies menetti vuokraoikeutensa, jos hän 1) ei korjannut katselmuksessa havaittuja puutteita, 2) jätti vuokran suorittamatta, 3) luovutti torpan ilman lupaa toiselle, 4) vei tilalta karjanrehua tai lantaa ilman lupaa, 5) niskoitteli päivätöissä, 6) poikkesi määrätystä viljelyssuunnitelmasta tai täytti sopimuksen vilpillisesti, 7) syyllistyi metsänhaaskaukseen, 8) syyllistyi paloviinan

<sup>101</sup> Ks. s. 57; Uusi Suometar 13. 3. 1891.



polttoon tai myyntiin, 9) vietti tai salli asunnossaan vietettävän pahantapaista elämää, 10) ei poistanut palveluksestaan rikoksen tehnyttä henkilöä sekä 11) ei käskettäessä poistanut tilaltaan talonväkeensä tai palveluskuntaansa kuulumatonta henkilöä.<sup>105</sup>

Tämä laki, jonka säädyt vuoden 1900 valtiopäivillä hyväksyivät, on meillä tätä kirjoitettaessa eli 60 vuotta myöhemmin yhä voimassa yleisenä maanvuokralakina, mutta vaikka lain takana oli yhdeksän vuotta aikaisemmin anotun torpparikomitean mietintö ja vaikka hallituksen esitys oli koskenut nimenomaan päivätyötorppien vuokrausta, havaittiin uusi laki torpparijärjestelmän osalta auttamattoman puutteelliseksi jo ennen kuin se ennätti edes astua voimaan.

Agaton Meurman oli jo valtiopäivillä todennut, että laki ei tulisi tyydyttämään torppareita, koska siinä ei ollut mitään määräyksiä työpäivän pituudesta, kuormien painosta tai ajokilometreistä, mutta omasta puolestaan hän piti sitä liiankin yksityiskohtaisena lakina, joka monine mutkineen oli ilo vain asianajajille, mutta joka hävitti lopunkin vuokramiehen ja vuokranantajan keskinäisestä luottamuksesta. Meurmanin käsityksen mukaan laissa olisi ollut tarpeen vain kaksi määräystä, toinen se, että kontrahtiin ei saa panna mitään epämääräisiä velvollisuuksia, ja toinen se, että päätilan myynti ei riko vuokrasuhdetta. Kuitenkin uuden lain mukaan pakkomyynti rikkoi vuokran<sup>106</sup> ja vuokraehdoista se ei itse asiassa määrännyt mitään, sillä — Meurmanin sanojen mukaan — lain lähes joka pykälässä oli varaus: ”ellei muulla lailla kontrahdissa määrätä”.<sup>107</sup>

Työväenliikkeen silloinen johtaja Nils Robert af Ursin puolestaan ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että torpparikomitean mietintö oli viivästynyt sen verran, että Aksel Warénin tutkimustulokset ehtivät lain valmistelutyöhön mukaan. Mutta siitä

<sup>105</sup> Näihin ehtoihin asetettua painoa osoittaa mm. se, että senaatissa v. Troil ja Schauman esittivät turhaan, että vuokramiehen samoin kuin hänen vaimonsa sisarukset saisivat asua vuokratilalla ilman vuokranantajalta pyydettävä lupaa. Yhteisist. ptk. 30. 11. 1899, s. 496, VA.

<sup>106</sup> Ei kuitenkaan, jos kiinnitetyn kontrahdin kiinnitys oli vanhempi kuin pakkomyyntiin aiheuttaneen velan kiinnitys.

<sup>107</sup> Talonps. ptk. 1900, II, ss. 991—92. Vrt. s. 126. Lain noudattamisesta ks. myös ss. 57—58.

huolimatta hän piti säätyjen hyväksymää lakia kelvottomana, koska se liian yksipuolisesti valvoi omistavan luokan, "beati possidentes'ien" etua. Katsokoot vallanpitäjät, ettei valtio kärsi vahinkoa torpparien kärsivällisyyden joutuessa jälleen liian kovalle koetukselle, af Ursin lopetti.<sup>108</sup>

Päivälehti huomautti, että säädyt olivat tuntuvasti huonontaneet ei ainoastaan hallituksen esitystä, vaan vieläpä laki- ja talousvaliokunnankin ehdotusta saaden aikaan lain, joka ei tule torppareita tyydyttämään, vaan jonka korjaamista varmasti pian vaaditaan.<sup>109</sup> Kuitenkin Päivälehti, niin kuin myös Meurman ja af Ursin, oli tyytyväinen siitä, että edes tällainen laki oli monien vuosien odotuksen jälkeen saatu.

Jos tätä uutta lakia vertaa samanaikaiseen kehitykseen muualla, on myönnettävä, että Ruotsissa seurattiin siinä toteutettuja periaatteita vasta vuosia ja vuosikymmeniä myöhemmin, mutta myös, että Irlanti oli huomattavasti edellä Suomesta. Irlannissa oli jo vuoden 1870 asetukseen sisällytetty se "kahden omistamus-periaate" (dual ownership), jonka mukaan maanomistaja omisti maapohjan, mutta vuokramies kaikki ne peruserannukset, mitä hän oli tilalla tehnyt, ja jonka mukaan vuokramies oli oikeutettu saamaan korvauksen tekemistään parannuksista vuokrasuhteen päättyessä.<sup>110</sup> Suomessa tämä periaate vahvistettiin vasta nyt.

Vuonna 1881 annettiin Irlannissa laki, jonka mukaan vuokrasuhteiden tuli pysyä jatkuvasti voimassa niin, että vuokran määrä tarkistettiin joka viidestoista vuosi. Samanlaista jatkuvaa vuokraoikeutta ehdotti meillä Aksel Warén vuonna 1898 kymmenen vuoden tarkistusjaksoin. Uusi Suometar toisti tämän ehdotuksen keväällä 1899 ja samantapaisia ajatuksia esitettiin vielä pappissäädyssä 1900, mutta tuloksetta.<sup>111</sup> Samassa vuoden 1881

<sup>108</sup> Työmies 12. 3. 1901.

<sup>109</sup> Päivälehti 19. 6. 1902, 11. 6. 1903.

<sup>110</sup> Agraarikomitean mietintö (1907) N:o 2, liite II, ss. 127—28, 143—47, 177—78.

<sup>111</sup> Agraarikomitean mietintö (1907) N:o 2, liite II, s. 153; Warén, Torpparioloista Suomessa, ss. 204—06; Uusi Suometar 19. 4. 1899; Pappiss. ptk. 1900, II, ss. 910—12.

laissa oli Irlannissa vakiinnutettu sovinto-oikeusjärjestelmä, johon kumpikin osapuoli sai halutessaan vedota ja jonka kaltaisen meillä toteutui vasta vuoden 1909 asetuksen vuokra-lautakuntajärjestelmässä.<sup>112</sup>

Mutta Irlannissa oli menty vieläkin pidemmälle. Jo vuodesta 1869 oli valtio lunastanut suurtiloja vapaaehtoisissa kaupoissa niiden omistajilta sekä luovuttanut maat sitten vuokramiehille pitkäaikaista kuoletusta vastaan. Kun valtion tarkoitukseen varaamat käteiset varat eivät riittäneet, ruvettiin vuodesta 1891 käyttämään maanomistajille annettavina maksuvälineinä obligatioita.<sup>113</sup> Suomessa obligatiojärjestelmä tuli julkiseen vuokra-järjestelykeskusteluun vasta vuonna 1907,<sup>114</sup> mutta myöhemmin meillä jouduttiin menemään tunnettuun vuokra-alueiden pakko-lunastusmenettelyyn, jota Irlannissa ei käytetty.

Suomessa seurattiin Irlannin vuokra- ja lunastuslainsäädännön kehitystä jatkuvasti,<sup>115</sup> vaikka torpparikomitea ei katsonutkaan aiheelliseksi ottaa esimerkkiä sen periaatteista, "joita muualla katsottaisiin väkivallaksi yksityistä omistusoikeutta ja toimintavapautta vastaan".<sup>116</sup> Totta onkin, että vuoden 1900 valtiopäivät vielä katsoivat torpparikysymystä voittopuolisesti maanomistajan omistusoikeuden ja toimintavapauden kannalta,

<sup>112</sup> Ks. lukua "Sovittelujen tulos".

<sup>113</sup> Vuosien 1891 ja 1893 asetusten perusteella Irlannissa itsenäistyi yli 70 000 vuokratilaa. Lunastushinnaksi tuli keskimäärin 17.6 kertaa niistä suoritettua vuotuisen vuokran määrää. Kaikkiaan noin 400 000 vuokramiehen itsenäistämisen laskettiin tulleen maksamaan valtiolle 303 milj. Suomen markkaa eli noin 760 markkaa kutakin vuokramiestä kohti. Vaikka Suomen vuokramiesten lukumäärä olikin huomattavasti pienempi, on tällaisten summien rinnalla ilmeistä, että poliittinen taistelu paisutti meillä kuuluksi tuleista Tilattoman väestön rahaston 2 miljoonasta käytyä keskustelua aivan turhan paljon. — Agraarikomitean mietintö (1907) N:o 2, liite II, ss. 191—200; Päivälehti 16. 5. 1903; The Times 8. 5. 1903. Vrt. myös kirkkoherra Blombergin laskelmat, s. 175.

<sup>114</sup> Vrt. luku "Kaksi välikysymystä torpparien itsenäistämisestä" ja Maanvuokrakomitean mietintö N:o 4/1914, s. 75.

<sup>115</sup> Esim. Nya Pressen 5. 9. 1885 ja 22. 1. 1886; Ekenäs Notisblad 27. 10. 1885; Suomen Maanviljelyslehti 1887, ss. 102—03; Uusi Suometar 2. 6. 1891; Päivälehti 16. 5. 1903; Hämetär 19. 5. 1903.

<sup>116</sup> Ks. s. 156.

mutta totta on myös se, että kaikista Euroopan maista vain Irlannissa oli — olojen pakosta — menty pidemmälle kuin Suomessa.

Englannissa ja Ruotsissa keskusteltiin jatkuvasti vuokramiehen tekemistä perusparannuksista maksettavien korvausten oikeudenmukaisuudesta. Ruotsin vuoden 1907 vuokralaissa ei korvauksista mainittu mitään, mutta vuoden 1911 komiteanmietinnössä ehdotettiin, että korvausta olisi maksettava maanomistajan luvalla tehdyistä parannuksista. Päivätyövero ei muodostanut missään muualla sanottavaa ongelmaa, sillä Tanskassa se oli jäänyt käytännöstä pois jo 1800-luvun puolivälissä ja Ruotsissa katsottiin vasta vuonna 1943 tarpeelliseksi säätää, että vuokran suuruus oli määrättävä rahassa, mutta voitiin suorittaa työnä. Nytemmin työvero on Ruotsissakin jäänyt pois käytännöstä. Samoin Ruotsissa vasta vuonna 1943 määrättiin, että ellei sopimuksessa mainittu määrättyä vuokra-aikaa, se oli oleva voimassa viisi vuotta.<sup>117</sup> Täten Ruotsissa, meille läheisimmässä maassa, on vasta toisen maailmansodan aikana menty samantapaisiin säädöksiin, jotka meillä toteutettiin vuoden 1902 laissa. Tarpeet Irlannissa, Ruotsissa ja meillä ovat olleet kokonaan erilaiset.<sup>118</sup>

Vaikka siis meillä katsottiinkin epäasialliseksi ottaa esimerkiksi Irlannin ”suorastaan säännöttömistä olosuhteista”, on ilmeistä, että valtiopäivämiestemme kannanottoihin vaikuttivat omalta osaltaan myös edellisen kevään maanjakohuhut. Sillä vaikka myöhemmin eri yhteyksissä korostettiin sitä, että Venäjän sorto pakotti Suomen hallitsevat piirit tarttumaan tähän kansaa hajoittavaan kysymykseen,<sup>119</sup> on varmaa, että maanjako-

<sup>117</sup> Sveriges Rikes Lag, Jordabalken, ss. 213 ss.: Betänkande angående torpareklassens tillbakagång, ss. 13—11, 103—37; *Gellerman*, Staten och jordbruket 1867—1918, ss. 69—71, 94—108. Vuokralainsäädännön kehityksestä eri maissa ks. esim. Agraarikomitean mietintö (1937) N:o 2, liite II, ss. 13—15, 17—21, 27, 29—39, 381, 391; *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia (1. painos), ss. 77—78, 97—99, 145, 177—79, 191. Vain Virossa jouduttiin maan itsestäytymisen jälkeen käyttämään vuokra-alueiden pakkolunastusmenettelyä. *Jutikkala*, *emt.*, s. 167.

<sup>118</sup> Ks. ss. 38—39.

<sup>119</sup> Esim. *Kansan Lehti* 2. 11. 1901.



huhut aluksi aiheuttivat päinvastaisen reaktion maanomistajapiireissä. ”Siitä on suurta huolta pidetty, että meidän maassamme on syntynyt torpparikysymys. Sitä on huudettu sen verran, että apua kuuluu jo tarjottavan maasta, jossa, kuten tiedämme, veroja kiskotaan ruoskalla”, lausui Agaton Meurman valtiopäivillä ja kun hän jatkoi, että torpparien olot eivät voi olla kovinkaan kurjat, käy lausunnosta selvästi ilmi ajatus, että koko torpparikysymystä oli hänen mielestään suuresti liioiteltu.<sup>120</sup> Otto Wrede puolestaan puhui ”agitaation sireenilauluista”.<sup>121</sup> Kokoomuksensa takia säätyvaltiopäivät olivat torpparikysymykseen nähden verraten homogeenisesti konservatiiviset. Venäläisten järjestämiksi oletetut maanjakohuhut vain jäykistivät useimpien valtiopäivämiesten asennetta. Tällaisen ajattelun vallitessa säädyt suuresti heikensivät hallituksen esitystä, jossa sentään jo oli eräitä Aksel Waréninkin ajatuksia otettu huomioon.<sup>122</sup>

Tehdyt muutokset olivat koitua kohtalokkaiksi koko laille. Valtiopäivät hyväksyivät lain toukokuun 29. päivänä 1900, mutta kenraalikuvernööri Bobrikov — oman kertomansa mukaan — otaksui, että säätyjen suuresti muuttama laki ei vastaisi tarkoitustaan, ja jätti asian tarkastettavaksi Tilattoman väestön komitealle, joka kuitenkin asetettiin vasta seuraavan vuoden helmikuussa. Samanaikaisesti myös ministerivaltiosihteeri pyysi senaatin lausuntoa säätyjen tekemistä muutoksista. Senaatti antoi maaliskuun lopulla 1901 puoltavan lausunnon esittäen, että keisari vahvistaisi lain, mutta jättäisi sen voimaanastumispäivän senaatin määrättäväksi. Laki viipyi kuitenkin vielä toista vuotta Pietarissa, niin että Suomessa jo alettiin pelätä sen vahvistamatta jättämistä. Mutta vaikka laki oli jo näin kauan viipynyt, viivästytti senaatti sitä vielä lisää, sillä saadessaan kesäkuun 19 päivänä 1902 lain julkaistavakseen, senaatti mitään perusteluja mainitsematta määräsi sen voimaanastumispäiväksi tammikuun 1. päivän 1904. Täten kesti valtiopäivien hyväksymisestä kaikkiaan yli kolme ja puoli vuotta ennen kuin uusi maan-

<sup>120</sup> Talonps. ptk. 1900, II, s. 992.

<sup>121</sup> Aateliss. ptk. 1900, I, s. 553.

<sup>122</sup> Ks. myös *Gebhard*, Torpparilaitos Suomessa (Oma maa V), s. 275.

vuokralaki astui voimaan.<sup>123</sup> Silloin oli tilanne kuitenkin jo kokonaan toinen ja torpparikysymyksen kehitystä määräisivät toiset tekijät.

#### 6. "Torpan pojan" kirjeet

Uutta suuntaa kehitykselle antoivat osaltaan jo "Torpan pojan" kirjeet, jotka julkaistiin Valvojassa vuoden 1900 valtiopäivien ollessa parhaillaan koolla.<sup>124</sup> Helmikuun manifestin jälkeen oli jokainen suomalainen pakostakin tavalla tai toisella tietoinen torpparikysymyksen olemassaolosta ja näissä kirjeissä saatiin nyt todella nähdä "torppariasia torpparin silmillä katsottuna", kuten kirjeiden alaotsikko kuului, vieläpä erittäin maltillisesti ja sen takia entistä luotettavammin esitettynä. Arvossapidetyssä Valvojassa julkaistuna, 25 suurta sivua käsittävänä sarjana ne herättivät huomiota laajemmissa piireissä ja toisella tavalla kuin tavalliset sanomalehtiartikkelit.

Kirjeiden alkuunsaattajana oli oikeastaan Hannes Gebhard, joka jo keväällä 1899 oli Valvojassa julkaissut laajan torpparikysymystä ja sen eri ratkaisuehdotuksia käsittelevän artikkelin.<sup>125</sup> Gebhardilla oli maaseutuoloihin paremmin tutustuakseen tapana viettää kesänsä eri seuduilla. Kesän 1899 hän vietti Kalvolan pitäjässä Hämeessä ja joutui siellä erästä postinkantoreittia selvitellessään poikkeamaan kaukaiseen erämaatorppaan. Torpan haltija itse oli umpimielinen ja "herroja" kaihtava sanoen vain lyhyesti kaiken olevan hyvin, mutta hänen 30-vuotias naimisissa oleva ja taksvärkkiä tekevä poikansa, joka lähti

<sup>123</sup> Yhteisist. ptk. 27. 2. 1901, s. 274, 30. 3. 1901, s. 326 ja 19. 6. 1902, s. 494, VA.; *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., s. 58; Suomen Sanomat 17. 9. 1901; Aamulehti 19. 6. 1902; Uusi Suometar 29. 4. 1906, "Todellako?"; *Johanson*, Finlands agrarpolitiska historia II, s. 108; J. K. Paasikiven kirje Hannes Gebhardille 5. 8. 1901. Gebhardin arkisto, Pellervo-seura. Missään lähteissä ei mainita voimaanastumispäivän määrittämisen perusteluja, mutta senaatti oli itse esittänyt, että se saisi määrätä ajan. Vsv. 88/1902, ss. 159—88, VA.

<sup>124</sup> Valvoja 1900, ss. 181 ss. Tämä huhtikuun numero ilmestyi 23. 3. Ks. Päivälehti 30. 3. 1900.

<sup>125</sup> Valvoja 1899, ss. 241—63. "Tutkimuksia ja ehdotuksia torpparikysymyksestä."

Gebhardia saattamaan, oli avomielisempi ja kertoi asioista enemmän. Tapaamista seurasi kirjeenvaihto ja osan tämän torppanpojan kirjeistä, joista jotkut oli varta vasten julkaistaviksi pyydettykin, Gebhard julkaisi Valvojan huhtikuun numerossa 1900 mainiten samalla, että ne kuvasivat torpparioloja "puolelta, jota tähän saakka julkisuudessa ei ole tuotu esille".<sup>126</sup>

"Torpan poika" — W. I. Alhainen — kertoi näissä kirjeissään torpparien oloista, ylipäivistä, tinkitöistä ja vuokrankorotuksista. Hän kertoi, kuinka hän itse oli parantanut kotitorppaansa, ostanut rauta-auran, raivannut korpea, kylvänyt peltoteinää ja kaiken tuloksena oli vain se, että isäntä "katsoi kohtuulliseksi lisätä veroa". Hän kertoi "Lapion" oikeusjutusta ja siitä, kuinka Salonen oli kirjoituksensa takia häädetty. Hän antoi miltei karmaisevan kuvan torpparin talvisesta taksvärkkipäivästä, kun etumiehen perässä jouduttiin ajamaan savea. Torpparit tekivät itse kuormansa, mutta etumiehellä oli apua ja lisäksi hänelle oli luvattu, että jos nyt torpparien taksvärkkipäivinä piti kiirettä, olisi loppuviikko sitten helpompaa. Vielä ankarampi kiire oli kerättäessä "käsikopelossa" lumen seasta tukkeja öisessä metsässä, sananmukaisesti öisessä, sillä urakkatyön takia eivät viimeiset vielä olleet päättäneet edellistä päivää, kun toisia jo tuli aloittamaan uutta.

Alhainen kertoi myös torpparien yhteiskunnallisesta arvosta, kuinka he saivat maata yönsä taksvärkkipirtin lattialla paksussa liassa jopa kadehtien elukoita, jotka sentään saivat olkia alleen, samalla kuin herrat kartanon pirtissä makasivat jouhipolstareilla ja höyhenpatjoilla. "Ah, heräsin tajuamaan, että tämmöiset mietteet lienevät sosialismia, vai vallanko kommunismia", jatkaa hän, "... No olkoot vaan, mutta sen minä sanon, että ne eivät lisää meille intoa ja halua yhteistyöhön herrain kanssa

<sup>126</sup> *Alhainen*, Pieni muistelmä (Yhteisvoimin. Juhlajulkaisu Hannes Gebhardin 60-v. päiväksi), s. 239; Valvoja 1900, s. 181, ja 1905, s. 715; Uusi Suometar 24. 4. 1901; Suomalaisen puolueen kokous 1899, Gebhard (Suom. puol. arkisto, kot. 3, VA.); VP 1907, Ptk. IV, s. 3171. Myös Gebhardin kirjasen "Maanviljelijät, Yhteistoimintaan!" toinen painos on päivätty Kalvolan Savi Niemessä 1. 6. 1899. — Eräänä syynä Gebhardilla kirjeitä pyytäänsä ja julkaistessaan oli pyrkimys vaikuttaa asian valtiopäiväkäsittelyyn. *Gebhard*, Torpparilaitos Suomessa (Oma maa V), s. 275.

isänmaamme hyväksi, jos meillä siihen kykyäkin olisi". Niin vähäpätöisinä torppareita pidettiin, että uuden emännänkin tulosta kartanoon he saivat kuulla vasta jälkikäteen sivullisilta.

Valtiopäivillä parhaillaan käsiteltävää vuokralakiesitystä Alhainen arvosteli ankarasti. "Missä siis uudessa lakiehdotuksessa on pykälä ja momentti, joka rajoittaa työpäivän pituuden", hän kysyi, "Missä momentti, joka puhuu jotakin niiden hyväksi, jotka asuvat niin kaukana kartanosta, että heidän tulee lähteä päivätöihin edellisenä päivänä tahi yöllä. Missä se momentti, joka määrää jotakin siitä, että isäntä, kun hänelle hyväksi näkyy, keskeyttää työpäivän ja käskee tulla huomenna jatkamaan? Missä se momentti, joka hankkii kaukana asuville torppareille edes niinkään hyvän yösijan kuin kartanon eläimille? Missä se momentti, joka kieltää torpparin hevosta rääkkäämästä liiallisilla kuormilla ja juosten ajolla?" Tunnollisia isäntiä tällaiset kysymykset tosin saattavat loukata, Alhainen sanoi, mutta lakia tarvitaankin tunnottomia varten. Erityisesti kummasteli hän sitä, että vaikka yleisesti olikin myönnetty torpparien tarvitsevan lain suojaa, ei isäntien mielivaltaa kuitenkaan voitu supistaa, koska se muka olisi loukannut heidän omistusoikeutensa pyhyttä.

Yrjö-Koskistakin Alhainen moitti siitä, että tämä ajoi vain tilattomien asiaa, mutta piti torpparilaitosta hyvänä ja säilytettävänä. Se on hyvä vain tilallisille, sanoi Alhainen, mutta torppari itse on orja, jonka ainoa vapaus on siinä, että voi valita torppariksi jäämisen ja kotoa lähtemisen, orjuuden ja maanpakolaisuuden välillä. Parsitaan ja paikataan, niin se kauan vielä palvelee ihmiskuntaa, katsoi hän Yrjö-Koskisen ajattelevan.<sup>127</sup>

<sup>127</sup> Tämä arvostelu johtui aikaisemmin mainitsemastamme (ss. 117, 192) Yrjö-Koskisen Uuteen Suomettareen kirjoittamasta artikkelista. Hannes Gebhard puolestaan huomautti kirjeisiin lisäämässään alaviitteessä (Valvoja 1900, s. 198), että "Torpan poika" teki vääryyttä Yrjö-Koskiselle, joka sentään ensimmäisenä oli ryhtynyt torpparien asiaa ajamaan, vieläpä saaden siitä "kansanylyttäjän" nimen. Alhainen oli kuitenkin oikeassa, sillä Gebhard ei ottanut huomioon sitä, että Yrjö-Koskisen toiminnan takana koko ajan oli pyrkimys supistaa sekä maaseutu- että kaupunkilaisköyhälistön kasvua ja että siltä kannalta ajatellen kaupunkiin siirtymään pyrkivän varsinaisen tilattoman väestön asia oli keskeisempi kuin torpparien asia.



Se, minkä Alhainen ilmaisi omana kantanaan asiassa, on erityisen merkille pantavaa siitä syystä, että se tuli seuraavina vuosina olemaan lähes koko torpparipolitiikan ydinajatuksena. Hän tiesi, että mikään laki ei voisi koskaan täysin parantaa torpparien oloja, vaan että sen voi tehdä ainoastaan oma maa<sup>128</sup> ja että juuri siksi "Venäjän laki" olikin saanut niin paljon kannatusta torpparien keskuudessa. Mutta koska hän toisaalta ymmärsi, että yleisten varojen puutteen takia "ainakaan lähimässä tulevaisuudessa eivät maamme kaikki torpparit pääse maanomistajiksi", hän piti maanvuokralakia toistaiseksi välttämättömänä. Oman maan hankinnan torppareille hän ajatteli käyvän vapaaehtoista tietä tilattoman väestön lainarahastosta annettavien lainojen avulla. Mitään pakkomennettelyä hän sen sijaan ei missään tapauksessa vaatinut, vaikka moneen otteeseen arvostelikin silloista käsitystä omistusoikeuden loukkaamattomuudesta ja vaikka hän vielä viimeisen kirjeensä lopussa huudahti: "Voitiinko esimerkiksi orjuus poistaa loukkaamatta omistusoikeuden pyhyttä?"<sup>129</sup>

Alhainen tiesi, että hänen kirjoituksensa saattavat aiheuttaa heille häädön kotitorpastaan, mutta hän sanoi antavansa mielellään oman onnensa alttiiksi asiassa, jossa tuhansien osaveltien onni oli vaakalaudalla. Häätö tulikin,<sup>130</sup> mutta myös herätystehtävä oli suoritettu.

Koska Alhainen myöhemmin kutsuttiin sekä Tilattoman väestön alakomitean että Agraarikomitean jäseneksi, herää ky-

<sup>128</sup> Toteamus ei ollut uusi, sillä sen oli mm. esittänyt Aksel Warén torpparitutkimuksessaan. E. N. Setälä oli keväällä 1899 kirjoittanut, että paras-kaan vuokralaki ei tyydytä torpparien rinnassa hiljaa elävää toivoa saada omaa maata (*Setälä*, Torparne och jorddelningen, s. 184) ja sen oli pannut merkille myös venäläinen, sittemmin vallankumousmiehenä tunnettu kreivi P. Krapotkin (*Estlander*, Elva årtionden ur Finlands historia II, s. 242.).

<sup>129</sup> Vrt. Agraarikomitean mietintö (1907) I, s. 114, Alhaisen vastalause.

<sup>130</sup> Valvoja 1900, s. 183, ja 1905, ss. 715—16; Hämeen Sanomat 20.5. ja 22.5.1901. Häädön svynä kartanonomistajan ilmoituksen mukaan oli se, että torpan taksvärkkejä suorittava poika, juuri "Torpan poika", ei pystynyt tekemään päivätöitä vaaditulla tavalla. Oikeus kumosi kuitenkin häädön ja isä-Alhainen sai pitää torpan. Poika siirtyi Gebhardin neuvosta pienviljelijäksi Kiteelle.

symys, miksi hänen kirjoituksiinsa suhtauduttiin niin suurella arvonnalla, vaikka Jokioisten Jaakko Mattila-Ljungin pyrkimykset oli kerta kaikkiaan teiltä. Ero on kuitenkin tavattoman suuri. Jaakko Mattilan ja W. I. Alhaisen syntymäaikojen ero jo oli 44 vuotta, mikä viime vuosisadan lopulla merkitsi kokonaista aikakausien eroa. Mattila ei osannut edes nimeään kirjoittaa, mutta Alhainen oli käynyt kiertokoulua, harrasti kirjallisuutta ja kirjoitteli Hämeen Sanomiin paikalliskirjeitä.<sup>181</sup> Myös koko muu yhteiskunta eli jo toista aikakautta. Jokioisten anomukset kuuluivat vielä Aleksanteri II:n ja Snellmanin aikaan, mutta "Torpan pojan" kirjeiden ilmestyessä oli jo koettu helmikuun manifestin aiheuttama järkytys, torpparikysymys oli kaikkien tiedossa ja kaikkia kiinnosti se, mitä torpparit itse asiastaan ajattelivat. Suurin ero oli kuitenkin siinä, että Jokioisten torpparit kääntyivät ensiksi vierasta valtaa edustavan kenraalikuvernöörin puoleen ja lisäksi aikana, jolloin maan sisäinen kieliriita oli kirpeimmillään. Alhaisen kirjeet sen sijaan tulivat julkisuuteen arvossa pidetyn aikakauslehden välityksellä ja aikana, jolloin etsittiin kaikkia kansakunnan yhtenäisyyttä lujittavia tekijöitä. Lisäksi Alhaisella oli vast'ikään maatalouden taloustieteen dosentiksi nimitetyn Hannes Gebhardin tuki takanaan.<sup>182</sup> Alhaisen rakentavassa sävyssä esittämää toivomusta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tasoittamisesta ei kuitenkaan vielä jaksettu yleisesti omaksua, vaan kehitys kulki yhä kiristyvää jännitystä kohti.

<sup>181</sup> Hämeen Sanomat 20. 5. 1901.

<sup>182</sup> Gebhardin osuus kirjeiden syntyyn ja sisältöön ei voinut olla suurempi kuin mitä hän itse alkulauseessaan ilmoitti, nimittäin että hän oli Alhaisen herätteenantaja sekä valikoi julkaistavat kirjeet ja korjasi niitä kielellisesti. Tätä todistaa se, että Gebhardin ja Alhaisen mielipiteet Yrjö-Koskisesta sekä tilattoman väen kysymyksen ja torpparikysymyksen merkittävydestä erosivat toisistaan paljon, samoin kirjeiden vaatimaton omakohtaisuus ja lisäksi se, että Alhainen kutsuttiin edellä mainittuihin komiteoihin.

### III. Jännitys kasvaa

#### A. UUDEN LAIN VIIPYESSÄ

##### 1. Tilattoman väestön alakomitea

Kenraalikuvernööri Bobrikovin politiikan päätarkoituksena oli Suomen autonomian lopettaminen ja maan yhdistäminen saumattomasti Venäjän valtakuntaan, kuitenkin niin, että Suomen kansan enemmistö olisi antanut suostumuksensa tälle yhdistämiselle. Tämän takia kuului Bobrikovin poliittiseen ohjelmaan yhtenä osana Suomen tilattoman väestön aseman parantaminen<sup>1</sup> sillä tavalla, että se olisi luettu nimenomaan venäläisten, eikä missään tapauksessa "ruotsikkojen" ansioksi.<sup>2</sup>

Vuoden 1897 valtiopäivien anomus tilattoman väestön asemaa ja asuttamista tutkivan komitean asettamisesta ei ollut vielä johtanut mihinkään tulokseen, kun keisari kesällä 1899 määräsi valtion ylijäämävaroista edellä mainitut, paljon puhetta aiheuttaneet kaksi miljoonaa markkaa käytettäväksi maan hankintaan tilattomalle väestölle ja samalla määräsi asetettavaksi komitean tutkimaan, millä tavalla varat oli käytettävä. Kesti kuitenkin vielä vuoden 1900 marraskuuhun ennen kuin Bobrikov — omissa nimissään<sup>3</sup> — esitti komitean asettamista ja helmi-

<sup>1</sup> Siitä, kuinka vähän tärkeänä Bobrikov itse asiassa piti tilattoman väestön asiaa, antaa kuvan Borodkinin Pietarissa syksyllä 1904 pitämä esitelmä Bobrikovin ohjelmasta. Tässä ohjelmassa oli 14 kohtaa, joista ensimmäisenä armeijan yhtäläistyttäminen ja vasta 13:nä tilattoman väestön aseman parantaminen. Sitä ennen oli mm. 9. kohtana "juhlamenojen yksinkertaistamiseksi tekeminen valtiopäiviä alettaessa". Helsingin Sanomat 28. 12. 1904. Vrt. *Seitkari*, Venäjän poliittiset tavoitteet Suomessa (Venäläinen sortokausi Suomessa), s. 29.

<sup>2</sup> Vrt. Suomen Sanomat 26. 7. 1904.

<sup>3</sup> *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta ..., s. 58.



kuussa 1901 keisari antoi sitä koskevan käskykirjeen.<sup>4</sup> Tähän Tilattoman väestön komiteaan, joksi sitä nimitettiin, kuului kolme miestä, nimittäin kenraalikuvernöörin apulainen Shipov, Viipurin läänin kuvernööri von Rechenberg sekä vanhasuomalainen senaattori Waldemar Eneberg. Tällaisessa kokoonpanossa komitean oli mahdollon saada mitään käytännöllistä aikaan. Jo ensimmäisessä, maaliskuussa 1901 pitämässään kokouksessa se päättikin kutsua kuultavakseen joukon asiantuntijoita.

Seuraava istunto pidettiin toukokuun 20. päivänä ja tällöin oli paikalle kutsuttuina asiantuntijoina mukana laamanni Werner Hjelman, maanviljelysneuvos Edward Björkenheim, professori A. Osv. Kihlman (Kairamo), dosentti Hannes Gebhard sekä maanviljelijät Antti Tuomikoski, W. I. Alhainen ("Torpan poika") ja Joonas Laitinen. Komitea esitti asiantuntijoille kysymyksen, olivatko kunnat hoitaneet hyvin Tilattoman väestön lainarahastosta saamiaan lainavaroja. Seuraavassa, viisi päivää myöhemmin pidetyssä istunnossa asiantuntijat katsoivat, että kysymykseen oli vaikea vastata ilman tarkempaa tutkimusta ja esittivät, että asiassa suoritettaisiin erityinen kysely. Komitea hyväksyi ehdotuksen ja antoi kyselyn suorittamisen mainittujen asiantuntijoiden tehtäväksi. Täten syntyi sittemmin kuuluisaksi tullut *Tilattoman väestön alakomitea*.<sup>5</sup>

Missä määrin komitea täytti alkuperäisen tarkoituksensa sen selvittämiseksi, millä tavoin maanhankintavarat oli parhaiten käytettävä, osoittaa se, että kyseinen rahasto oli vuonna 1906 yhä koskematta, koska sen käyttämisestä ei vielä oltu päätetty mitään. Kuitenkin sen varat korkojen ja erinäisten siirtojen kautta olivat mainitun vuoden alkuun mennessä kasvaneet jo 6 443 102 markkaan eli summaan, jolla olisi voitu hankkia parituhatta itsenäistä pikkutilaa.<sup>6</sup> Itse pääkomitean toiminta jäikin täysin merkityksettömäksi, mutta sen sijaan ala-

<sup>4</sup> Keisarillinen käskykirje 19. 2. 1901 (Asetuskokoelma). Välillä käydyistä neuvotteluista, joissa mm. Hannes Gebhard jo oli merkittäväällä tavalla mukana, ks. Vsv. 88/1902, ss. 212—400, VA.

<sup>5</sup> Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 1, s. 1—2.

<sup>6</sup> Yleisistä varoista tilatonta väestöä varten myönnettyjen valtiolainain käyttäminen 1905, s. 31. — Helsingin Sanomain 11. 4. 1906, s. 3, mukaan summa oli jo 6 680 000 mk.



komitea pääsi nyt toteuttamaan sitä tarkoitusta, jota Kihlmanin anomusehdotuksessa oli tavoitettukin, varsinkin kun Kihlmanin ehdotuksen todellinen tekijä, Hannes Gebhard, oli alakomiteassa mukana, vieläpä sen sihteerinä. Kun alakomitea kuitenkin virallisesti oli vain pääkomitean asiantuntijaelin, ei se ollut mikään virallinen valtion komitea. Tästä seikasta oli asialle myöhemmin varsin paljon haittaa.

Alakomitea ryhtyi ripeästi työhön. Sen tehtävänä ei ollut oikeusopillinen pohdiskelu vaan yhteiskunnallinen tutkimus. Jo syyskuussa se julkaisi selvityksen siitä, miten kunnat olivat lainavarojaan käyttäneet,<sup>7</sup> ja jatkoi sitten eteenpäin. Gebhard, joka otti virkavapautta yliopistosta, suunnitteli yksityiskohtaisen tutkimuksen ja tämän suunnitelman mukaan lähetettiin kaikille maalaiskunnille seikkaperäiset kyselykaavakkeet, jotka koskivat mm. omalla tai vuokramaalla asuvien sekä varsinaisten tilattomien ruokakuntien määriä, viljelysaloja, karjamääriä, asunto-oloja yms. Tällaiset seikkaperäiset kyselyt aiheuttivat jälleen maanjakohuhuja,<sup>8</sup> mutta niiden avulla saatiin kokoon erittäin laaja maaseudun yhteiskunnallisia oloja koskeva tilasto. Monista ansioistaan huolimatta tutkimuksella ei kuitenkaan tullut olemaan suurta merkitystä torpparikysymyksen kannalta, sillä julkaisusarjan ensimmäisenä julkaistu III osa ilmestyi vasta vuonna 1908, jolloin kaikki osapuolet jo olivat määritelleet selvän kantansa ja kysymyksellä oli korostetusti poliittinen leima.<sup>9</sup>

Tutkimuksen suurin merkitys oli siinä, että se luotettavalla

<sup>7</sup> Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 1, päivätty 21. 9. 1901.

<sup>8</sup> Huhut johtuivat nähtävästi lähinnä siitä, että komitea oli syntynyt edellä kerrotulla tavalla Bobrikovin toimesta ja että sitä sen tähden epäiltiin Suomea vastaan tähdätyn toiminnan välikappaleeksi. Suomen Sanomat 28. 1. 1902. "Mitäpä varten niitä tietoja kerättäisiin, ellei vastaista maanjakoa varten", kertoi Uusimaa (16. 10. 1901) arveltavan.

<sup>9</sup> Ensimmäiseksi ilmestynyt III osa koski viljellyn maan alaa ja sen jakautumista. Viimeinen, karjanomistusta koskeva IV osa, ilmestyi vasta v. 1918. Ks. myös *Haataja*, Maaoikeus II, ss. 80—81. — Gebhard itse koetti vielä v. 1913, jolloin torpparien itsenäistämisaajatus jo oli verraten yleinen, kyseisen tilaston avulla osoittaa, että torpparijärjestelmä oli sekä yksityis- että kansantalouden kannalta edullinen. *Gebhard*, Maanviljelysväestö ja sen suhde muihin elinkeinoryhmiin (Tilattoman Väestön alakomitean tutkimus I), s. 122.

tavalla selvitti, kuinka suuri osa väestöstä todella oli maanvuokraajia ja varsinaisia tilattomia. Mainituissa III osassa esitettiinkin luvut, joiden mukaan Suomen maaseudun ruokakunnista vuonna 1901 asui omalla maalla 23 % ja vuokramaalla 34 % muiden 43 % kuullessa varsinaisiin tilattomiin. Näitä lukuja käytettiin jo kaikissa vuonna 1908 annetuissa maanvuokra-asiaa koskevissa eduskunnan valiokuntamietinnöissä samoin kuin asetuksen hyväksymistä koskevassa eduskunnan vastauksessa<sup>10</sup> sekä sen jälkeen monissa eri yhteyksissä. Ne antavat kuitenkin tavallaan harhaanjohtavan kuvan tilanteesta, sillä niiden "varsinaisiin tilattomiin" kuului huomattava määrä sellaisia, jotka saivat toimeentulonsa maatalouden ulkopuolelta ja joiden elinehtoja maanvuokrakysymys ei siten välittömästi koskenut. Sen sijaan sarjan I osassa annettiin torppari-kysymyksen kannalta merkittävimmät luvut, joiden mukaan "pääasiallisesti maanviljelyksestä elävästä väestöstä" oli maanomistajaväestöä 32.5 %, vuokratilaltaan pääelatuksensa saavia vuokramiehiä 16.8 % ja erilaista maanviljelystyöväkeä 47.7 %, <sup>11</sup> mutta tämä I osa tuli julkisuuteen vasta vuonna 1913 eli viisi vuotta edellistä myöhemmin.

Kruununmaiden asuttamiskysymyksen yhteydessä alakomitea joutui pohtimaan myös eri maanhallintamuotojen etuja ja päättyi tulokseen, että kruununmaita ei saisi antaa asutettaville täydellä omistusoikeudella, vaan että oli käytettävä kruunun-torpparijärjestelmää.<sup>12</sup> Nuorsuomalainen Pekka Ahmavaara arvosteli tätä ankarasti väittäen, että komitea oli ensin asettanut päämäärän, jonka sitten pyrki tilastojen avulla todistamaan oi-

<sup>10</sup> VP 1908, Ak. II, Arm. es. n:o 7, Mtvkm., ss. 3—4; II VP 1908, Ak. III, Arm. es. n:o 13, Mtvkm., ss. 3—4, ja Ek. vast., ss. 3—4. Samassa yhteydessä esitettiin myös tunnetut vertailuluvut, joiden mukaan vain Iso-Britanniassa (91.9 %) tilanne oli "huonompi" kuin meillä (59.2 %).

<sup>11</sup> Mainitusta maanviljelystyöväestön suhdeluvusta oli vuosipalveluksessa olevia 5.9 %, sellaisia, joilla oli alle 3 ha viljeltyä omaa maata 1.8 %, sellaisia, joilla oli alle 3 ha viljeltyä vuokramaata 18.0 % sekä ilman maanviljelystä olevia 22.0 %. Kaikki yllä olevat vertailuluvut oli laskettu ruokakuntien mukaan. *Gebhard*, emt., taulu 2. — Pääasiallisesti maanviljelyksestä elävää väestöä oli saman laskelman mukaan 71.2 % maalaiskuntien kokonaisväestöstä.

<sup>12</sup> Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 2, ss. 31, 179—84, 199, 227.

keaksi. Hän sanoi, että vanhasuomalainen komitea oli tämän tavoitteensa takia kokonaan syrjäyttänyt sen laajalti tunnetun torpparien toivomuksen, että ensin varmennettaisiin vuokra-oikeus ja sitten annettaisiin mahdollisuus lunastaa torppa kokonaan omaksi.<sup>13</sup>

## 2. Maakysymyskeskustelu kiihtyy

Samaa periaatekeskustelua sekä kruunun- että yksityisten mailla olevien torpparien samoin kuin varsinaisen tilattoman väestön kohdalla jouduttiin noina vuosina käymään monissa muissakin yhteyksissä. Kenraalikuvernööri Bobrikov perusti koko maapolitiikkansa tilattomien oman maan toiveisiin ja samaan viittasi ”Torpan poika”. Erittäin mielenkiintoinen vaikkakin täysin vaille huomiota jäänyt on se ehdotus, jonka sittemmin nuorsuomalaisiin lukeutunut keskisuomalainen komissioni-maanmittari Mahlberg esitti vuonna 1901 julkaisemassaan kirjasssa. Hän esitti, että kontrahtien laatiminen jätettäisiin lääninagronomien tai muiden asiantuntijoiden tehtäväksi, mutta arveli sitten, että maanomistajat varmaan pitäisivät sellaisia ulkopuolisten tekemiä kontrahteja itselleen epäedullisina. Maanomistajien epäilysten hälventämiseksi, hän sanoi, olisi kontrahdeissa kuitenkin tarkoin mainittava se, ”minkä perusteiden mukaan arvosteltuna talo saa torpan haltuunsa tai torppari lunastaa vuokramaat omikseen, joll’ivät sovi jatkamaan vuokra-aikaa”.<sup>14</sup> Tässä lausuttiin julki selvästi se kahden-omistamusperiaate, jonka mukaan vuokranantaja omisti maapohjan ja vuokramies sillä tekemänsä parannustyön ja jonka mukaan myös vuokramies oli yhtä oikeutettu lunastamaan maapohjan kuin vuokranantaja velvollinen korvaamaan vuokramiehen tekemät parannukset.

<sup>13</sup> Helsingin Sanomat 19. 10. 1904. — Kun viljelysalaa laskettaessa oli itsenäistyneiden entisten kruunun- ja torppien kohdalla jätetty heinälle kylvetty ala pois, oli niiden kehitys saatu osoittamaan jopa taantumista, sanoi Ahmavaara.

<sup>14</sup> Mahlberg, Tilaton väestö ja Maanositus..., ss. 12—13.

Erityisen voimakkaasti puhui itsenäisten pikkutilojen puolesta sanomalehti Uusimaa. Itsenäinen pikkutila kiihoittaa viljelijäänsä ponnistelemaan ja siten myös edistymään paremmin kuin vuokratila, lehti sanoi, mutta järjestelmä on parempi myös isänmaan rauhan ja turvallisuuden kannalta. Sillä mitä enemmän pikkutilalliset kykenevät toivomaan tulevaisuudeltaan, "sitä suuremmalla innolla he tekevät työtään ja sitä enemmän he hyödyttävät isänmaata. Sitä enemmän he kykenevät uhraamaan yhteiskunnalle ja sitä enemmän heihin voi vaaran hetkellä luottaa".<sup>15</sup> Hyvin samaan tapaan oli "Torpan poika" ajatellut kirjoittaessaan, ettei ylenkatsotulla ja turvattomalla torpparilla ole mitään halua yhteistyöhön herrain kanssa isänmaan hyväksi. Samaa tapaan, vaikkakin enemmän torpparien yksityiseltä kannalta katsoen ajatteli myös J. E. Sunila päättäessään erään Hannes Gebhardin toimeksiannosta tekemänsä tutkimuksen englantilaisen taloustieteilijän J. Conradin toteamukseen, että maan vuokraamista on pidettävä vain hätäratkaisuna.<sup>16</sup>

Kellään ei luonnollisestikaan ollut mitään sitä vastaan, että yksityisen maanomistajan torppari osti vapaassa kaupassa vuokratilansa omakseen. Mutta jos maa oli kruunun, oli asia toinen, ja vielä mutkallisempi se oli silloin, kun kruunua pyydettiin rahoittamaan jonkin yksityisen maalla olevien torppien itsenäistämisiä. Näistä kysymyksistä jouduttiin käymään periaatekeskustelua Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä, kun Gebhard marraskuussa 1904 alusti keskustelun Pellervo-seuran suosittelemista maanosto-osuuskunnista.<sup>17</sup> Seuran ehdotuksen mukaan tuli jaettavat tilat kiinnittää valtiolta saatavan lainan vakuudeksi siten, että niiden viljelijät olisivat saaneet niihin täyden omistusoikeuden vasta sitten, kun valtionvelka olisi kokonaan suoritettu.

<sup>15</sup> Uusimaa 6. 2. ja 11. 2. 1903.

<sup>16</sup> Sunila, Talonosanvuokraolot Limingan kunnassa v. 1903. (Tutkimus oli esipuheensa mukaan yksi niistä "aktuaalisiin agraarikysymyksiin" kohdistetuista tutkimuksista, joita Gebhard dosenttiaikanaan oppilailleen antoi tehtäväksi.); Conrad, Kansantalouspolitiikka, ss. 131—32.

<sup>17</sup> Kansantaloudellisen Yhdistyksen pöytäkirja 26. 11. 1904; Helsingin Sanomat 29. 11. 1904, s. 4; Uusi Suometar 29. 11. ja 17. 12. 1904.



Aksel Lilius piti ehdotusta "kamariholhouksena" kysyen, mitä syytä oli evätä viljelijältä täydellinen omistusoikeus, kun se kuitenkin oli menestyksellisen maanviljelyksen tärkein ehto. Hannes Gebhard ja silloinen valtiokonttorin ylitirehtööri J. K. Paasikivi vastasivat tähän, että omaksi antaminen olisi valtion koko auttamistarkoitusta vastaan, koska lainaosa oli niin suuri, että sillä hankitun tilan myyminen olisi ollut samaa kuin keinotteleminen valtion varoilla. Opettaja A. H. Karvonen — entinen Työmiehen päätoimittaja — puolestaan muistutti siitä, että maa-laisväestön keskuudessa oli jo voittanut paljon alaa se sosialistinen ajatus, joka vastusti valtion varoilla hankitun maan antamista yksityisomaisuudeksi. Pienet yksityispalstat joutuvat pian rahamiesten käsiin ja valtio saa ostaa ne uudestaan tilattomille annettaviksi, hän lisäsi.

Tämä keskustelu toi esiin jälleen uuden puolen torppari-kysymyksessä. Varhaisin keskustelu, joka oli koskenut torppari- ja muonamiesjärjestelmien etuja, piti kysymystä pelkästään yksityistaloudellisena. Vuoden 1893 torpparikomitea oli pitänyt sitä suuressa määrin kansantaloudellisena kysymyksenä, mutta nyt siihen tuli mukaan myös valtionaloudellinen momentti, joka tosin oli ollut mukana jo niissäkin tapauksissa, joissa torpparit pyysivät valtion välitystä ostohankkeissaan. Virallisissa käsitte-lyissä oli torppariasiaa kuitenkin pidetty ennen kaikkea lain-opillisena kysymyksenä, vaikka lehdistössä oli jo kauan pidetty sitä lähinnä yhteiskunnallisena ja sosiaalisena kysymyksenä. Suomen ja Venäjän välisten suhteiden kiristyminen tekivät siitä myös valtiollis-ulkopoliittisen kysymyksen samoin kuin se jo muuten oli sisä- ja puoluepoliittinen kysymys. Mitä se oli näistä eniten, sitä on vaikea määritellä muutoin kuin toteamalla Eino Kuusen tapaan, että kunkin ajan yhteiskunnallisessa kysymyk-sessä yhtyvät useimmat ajan ongelmat.<sup>18</sup> Mutta juuri tämä moni-tahoisuus teki torpparikysymyksen vaikeaksi ratkaista.

Saman monitahoisuuden takia vuosisadan alun sortovuodet merkitsivät rajankäyntiä torpparikysymyksenkin suhteen. Suo-malaisen puolueen kohdalla merkitsi eräänlaista rajapaalua J. R. Danielsonin vuonna 1901 julkaisema ohjelmakirjanen "Mihin

<sup>18</sup> *Kuusi*, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike, s. 10.

suuntaan?”. Danielson moitti torpparikomiteaa siitä, että se oli tarkastellut asiaa pelkästään juriidiselta kannalta ja jättänyt huomioimatta kysymyksen yhteiskunnallisen puolen.<sup>19</sup> Tämä yhteiskunnallisen näkökohdan korostaminen seurasi luonnostaan puolueen laillisuustaistelussa noudattamaa myöntöväisyysslinjaa. Kenraalikuvernööri Bobrikov puolestaan ajatteli tilattoman väestön auttamista päätavoitteenaan Suomen lakien täydellinen syrjäyttäminen, mitä taas suomalaiset eivät voineet hyväksyä. Perustuslailliset korostivat tässäkin asiassa lakien loukkaamattomuutta myös silloin, kun he puhuivat itsenäisten tilojen eduista. Sosiaalidemokraattien lähtökohtana oli koko yhteiskuntajärjestelmän muuttaminen, mutta ehdottomasti maan autonomista itsemääräämisoikeutta horjuttamatta. Tämä laillisuustaistelun sekoittuminen torpparikysymykseen aiheutti sen, että asian yhteiskunnallinen puoli myöhemminkin usein jäi sen lainopillisen puolen varjoon.

### 3. Itsenäistymispyrkimykset jatkuvat

Valtiontalouden ja juridiikan kannalta jouduttiin asiaa tarkastelemaan senaatissa ja muissa virastoissa jatkuvasti, sillä aikaisemmin selostamamme torpparien itsenäistymispyrkimys osoitti yhä kasvavaa vauhtia.

Vuoden 1901<sup>20</sup> alussa Sippolan kartanon torpparit anoivat 200 000 markan lainaa ostaakseen vuokra-alueensa omikseen, mutta senaatti piti juridisesti parempana ensin ostaa koko alueen valtiolle ja sitten palstoittaa sen torppareille. Tilan hinnasta käytyjen neuvottelujen jälkeen senaatti maaliskuussa 1903 tekemällään päätöksellä osti alueen, joka jaettiin 32 torpparin kesken 28 vuoden kuoletusmaksuja vastaan.<sup>21</sup> Saman vuoden 1901

<sup>19</sup> Danielson, Mihin suuntaan?, s. 58.

<sup>20</sup> Vuonna 1900 ei näitä anomuksia tehty lainkaan. On kuitenkin huomattava, että koska anomuksista ei ole olemassa mitään yhtenäistä luetteloa, on kirjoittajan ollut etsittävä ne diaariosta, jolloin todennäköisesti joitakin on jäänyt huomaamatta.

<sup>21</sup> A.D. 222/420/1901 ja 1775/72/1901, VA.; Tal.os. ptk. 21. 5. 1901. VA.; Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, ss. 18—19; Työmies 1. 3. 1902; Päivälehti 1. 3. 1902; ”Heinäkuun 5. päivä”; Hellgren, Sippolan historia, ss. 472—75.

syksyllä oli Seinäjoen tehtaan torppareilla samanlainen hanke vireillä, mutta se sammui vaaditun liian korkean hinnan takia.<sup>22</sup>

Vuonna 1902 anoivat Tohmajärven Jouhkolan ja Iitin Nikkilän alustalaiset, että valtio ostaisi kyseiset tilat ”hakijoille jaettavaksi”. Kumpaakaan anomusta ei hyväksytty. Jouhkolan alustalaiset uudistivat anomuksensa vuonna 1905, mutta onnistuivat yrityksessään vasta vuonna 1910. Nikkilänkin alustalaiset uudistivat anomuksensa vuonna 1906 ja jälleen tuloksetta.<sup>23</sup>

Iitin Perheniemen omistaja päätti vuonna 1902 muodostaa torpistaan 34 itsenäistä tilaa, joissa oli 15—20 hehtaaria peltoa kussakin sekä lisäksi niittyä ja metsää. Alustalaiset pyysivät valtion välitystä ja ostopäätös tehtiin seuraavan vuoden lopulla siten, että itsenäistyneiden tilojen hinnaksi tuli keskimäärin 100 markkaa hehtaarilta.<sup>24</sup> Myös Elimäen Hämeenkylässä omistaja muodosti torpistaan 23 itsenäistä tilaa, mutta myi niistä vain viisi torppareille muiden torpparien joutuessa etsimään olinpaikkaa muualta.<sup>25</sup>

Vuonna 1903 senaatti sai anomuksia Kärkölän Suivalasta, Matkun kartanosta, Heinäveden Papinniemestä, Porvoon pitäjän Jakkarilasta, Anttolan Anttolasta sekä Ilmajoen Seppälästä ja Ollilasta. Näistä Matkun anomus hyväksyttiin, sillä kysymyksessä oli konkurssipesän selvitys ja hintaa pidettiin varsin halpana. Anojia oli 73 ja tilan hinta 390 000 markkaa. Myös Ilmajoen anomus hyväksyttiin, sillä siellä oli kysymys maanviljelys-osuuskunnan aikaansaamisesta.<sup>26</sup>

Vuonna 1904 tuli senaattiin jo puolitoistakymmentä ano-

<sup>22</sup> Työmies 30. 10. 1901 ja 2. 1. 1902, ks. myös 5. 3. 1903.

<sup>23</sup> A.D. 536/346/1902, 822/352/1902, 49/361/1905 ja 1127/394/1906, VA.; Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1909—10, s. 14.

<sup>24</sup> Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, ss. 20—21; Työmies 10. 7. 1902; Kansan Lehti 26. 11. 1903.

<sup>25</sup> Hämeen Sanomat 11. 12. 1903; Kansan Lehti 12. 12. 1903; Koitar 22. 12. 1903, ks. myös 7. 2., 31. 10. ja 14. 11. 1905; Työmies 19. 8. 1903.

<sup>26</sup> A.D. 91/332/1903, 1364/356/1903, 1651/359/1903 ja 2012/437/1903, VA.; Kamaritoimituskunnan anomusdiaario 195/173/1903, VA.; Kansan Lehti 22. 10. ja 5. 11. 1903; Työmies 27. 10. 1903, 2. 1. 1904; Keisarillisen... Kamari-toimituskunnan kertomus 1900—04, ss. 19—22; Alanen, Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen..., s. 36.



musta.<sup>27</sup> Näistä johti välittömästi tulokseen Huittisten Takkulan anomus, koska kysymyksessä oli pakkohuutokauppa, sekä Hartolan Ekon kartanon omistajan tekemä ostotarjous.<sup>28</sup>

Seuraavina vuosina anomusten määrä yhä kasvoi saavuttaen huippunsa — yli 30 anomusta — vuonna 1907.<sup>29</sup> Samalla senaatti jatkoi ostotoimintaansa. Vuonna 1905 se teki ostopäätökset Sotkamon Koljolasta, Someron Härkälästä ja Muhoksen Kaupista, vuonna 1906 Hausjärven Hallalasta, Viipurin pitäjän Vääräkoskesta, Paraisten Mutaisista ja Kemiön Eknäsistä sekä vuonna 1907 ja 1908 Hartolan Nipulista, Säräisniemen Knuutilasta, Sipolan Sippolasta, Nilsiältä ja samoin Muhokselta kolmesta eri tilasta, Soanlahdesta useammastakin, Viipurin pitäjän Ihantalasta, Ristijärven Tyvestä sekä vihdoin myös paljon kohua herättäneestä Anjalan majoraatista.<sup>30</sup>

Edellä olevasta on jo käynyt ilmi, että anomuksia tehtiin joka puolelta maata, joten mitkään paikkakunnalliset tekijät eivät voineet olla niiden yksinomaisena vaikuttimena. Hinnat vaihtelivat melkoisesti; Koskipään vuonna 1896 itsenäistyneet tilat tulivat maksamaan keskimäärin 3 451 markkaa kukin, mutta Perheniemen 8 522 markkaa.<sup>31</sup> Jokaisen anomuksen kohdalla tehtiin nytkin tarkka tutkimus ja arvio, mutta useimmat niistä hylättiin joko liian korkean hinnan tai jonkin muun syyn takia.<sup>32</sup>

<sup>27</sup> Ks. Senaatin ja Kamaritoimituskunnan anomusdiaariot, erityisesti hakusanat "Useat" ja "Ätskilliga", VA.

<sup>28</sup> Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, ss. 22—23; *Kansan Lehti* 13. 2. 1904.

<sup>29</sup> Ks. edellä alaviite 27.

<sup>30</sup> Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1905, ss. 6—8; Sama 1906, ss. 16—19; Sama 1907—08, ss. 22—25.

<sup>31</sup> Ks. myös Yleisistä varoista tilatonta väestöä varten myönnettyjen valtiolainojen käyttäminen 1909, ss. 76—77; *Kairamo*, Maanhankinta tilattoille väestölle (Oma maa VI), s. 790.

<sup>32</sup> Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, ss. 19—24. Esim. Sälinkään anomuksen yhteydessä pidettiin torppien asemaa niiden liikenneyhteyksien kannalta liian hankalina ja epäedullisina. (Tal.os. ptk. 7. 4. 1910, s. 67, VA.). Oppositioasemassa oleva Helsingin Sanomat tosin väitti, että mm. Hartolan Ekossa toimeenpantu katselmus oli "hyvin pintapuolinen", mutta itse arviokirjat osoittavat toista. Lehden otsake "Valtion torppareita" osoittaa, että se oli koko hanketta vastaan. Helsingin Sanomat 5. 9. 1905.



Vaikka vuokra-alueita täten tosiasiaassa itsenäistettiin, ei voitu puhua itsenäistamisestä oikeusopillisessa mielessä (*de jure*), koska ei ollut olemassa mitään vastaavaa lakia. Koskipään ja Sippolan tapauksissa senaatti nimenomaan kieltäytyi antamasta lainaa torppareille torppien itsenäiseksi lunastamista varten, mutta sen sijaan kummassakin tapauksessa osti koko alueen ja jakoi sen sitten torppareille kuoletusta vastaan. Täten vältyttiin tekemästä torppien itsenäistamisestä oikeudellisia ennakko-tapauksia. Oikeudellisesti toiminta oli tilattoman väestön asut-tamista, mutta — ja se teki asian paljon mutkallisemmaksi — soveltuvien säännösten puuttuessa ei tarkoitukseen voitu käyt-tää Tilattoman väestön lainarahaston varoja, vaan senaatti jou-tui joka kerta erikseen pyytämään suuriruhtinaalta lupaa ylei-sistä valtiovaroista käyttää tarvittavan summan kulloinkin ky-seessä olevan tilan ostamiseen.<sup>33</sup>

Kysymykseen tulivat luonnollisesti vain ne tilat, joita omis-tajat itse olivat tarjonneet myytäviksi tai jotka pesänselvityksen takia joutuivat pakkomyyntiin.<sup>34</sup> Tämä oli itse asiassa saman vapaaehtoisuusperiaatteen vähittäistä soveltamista, jota Irlan-nissakin oli noudatettu. Noina vuosina olikin maatiloja varsin paljon myytävänä. Kaarle Tavela arveli sen johtuneen maan puutteen aiheuttamista korkeista hinnoista,<sup>35</sup> mutta eräänä syynä omistajien myyntihaluun varmaan myös olivat vuodesta 1902 alkaneet rettelöt ja työpäivän lyhennysvaatimukset, jotka panivat maanomistajat epäilemään tilanpidon kannattavai-suutta.

Useimmat anomuskirjat on haettu senaatista pois hylkäämis-päätöksen jälkeen, joten on mahdoton tietää kaikkien anojien yhteismäärää, mutta kun vuosina 1901—07 tehtiin ainakin 90 eri anomusta ja allekirjoittajien keskimäärän voi ostopäätösten no-

<sup>33</sup> Ks. Keisarillisen... Kamaritoimituskunnan kertomus 1900—04, s. 25; Sama 1905, s. 10; Yleisistä varoista tilatonta väestöä varten myönnettyjen valtiolainojen käyttäminen 1905, ss. 31, 32, 52.

<sup>34</sup> Kuvaavaa on, että esim. Orimattilan Ruhan v. 1907 tehty anomus rau-kesi siihen, että omistaja myöhemmin peruutti myyntiaikomuksensa. Tällä välin oli jo tehty erittäin tarkat arviot selvitykset. A.D. 1726/439/1907, VA.

<sup>35</sup> Aamulehti 5. 3. 1903. Tavelan mukaan välitysliikkeissä oli tiloja tar-jolla "tuhansittain".

jalla olettaa olleen yli 30 anomusta kohti, nousi mainittuina vuosina itsenäisyyttä pyytäneiden torpparien määrä ainakin lähelle kolmeatuhatta. Luku ei ole vähäinen, kun ottaa huomioon, että kysymykseen tulivat vain ne tapaukset, joissa maan omistaja halusi kauppaa. Lisäksi jokainen anomus edellytti melkoista torpparien yksimielisyyttä, koska senaatti ei edellä mainituista syistä halunnut ruveta rahoittamaan yksityisten torppien omaksi ostoja. On mahdotonta tietää, kuinka monessa tapauksessa hanke raukesi yksimielisyyden puutteeseen, mutta niin kävi ainakin Sippolassa ensimmäisellä yrittämällä,<sup>36</sup> Viipurin pitäjän Kananojassa<sup>37</sup> ja Teiskon Hatanpäässä, mistä Kansan Lehten Teiskon kirjeenvaihtaja sai aiheen tokaista: "Torppareilta puuttuu yhteishenkeä ja näyttää siltä, että kartanon puolesta heitä tarvitsisi nenästä taluttaa ennenkuin he yhteisesti ostaisivat maata ja sen keskenään jakaisivat."<sup>38</sup> Mutta yhtä mahdotonta on tietää, monessako tapauksessa torpparien yksimielinen ajatus sammui maanomistajan kieltäytymiseen myymästä.<sup>39</sup>

#### 4. Häätöjä ja uusia kontrakteja

Torpparilaitos oli kehittynyt väljien ja sopimusvapaudelle paljon tilaa jättäneiden säädösten varassa. Kun sitten vuonna 1902 vahvistettiin ensimmäinen yksityiskohtainen maanvuokralaki, synnytti se epätietoisuutta ja epävarmuutta. Lain vaikutuksia sekä odotettiin että pelättiin kummallakin taholla eikä voimaanastumispäivän viivyttäminen puolellatoista vuodella suinkaan vähentänyt tätä hämminkiä.<sup>40</sup> Osaltaan juuri tämä epävarmuus lisäsi maanomistajien myyntihalua. Mutta sen seurauksena oli myös ennen vuoden 1903 Tuomaanpäivää "kautta

<sup>36</sup> *Vesalainen*, Sippolan hovi ja sen torpparit, s. 64.

<sup>37</sup> *Työmies* 28. 12. 1901.

<sup>38</sup> *Kansan Lehti* 12. 1. 1904. Yksimielisyyteen pääsemistä saattoi haitata se, että jotkut pitivät vuokramuotoa edullisempänä tai muuten pelkäsivät itsenäisen tilan tuottamaa vastuuta taikka toivoivat "Venäjän lain" tai sosialismin mukaista uutta maajärjestelyä.

<sup>39</sup> Esim. *Työmies* 2. 1. 1902, 5. 3. 1903.

<sup>40</sup> Ks. esim. *Kansan Lehti* 3. 3. 1904 (Pusulasta).

maan käyvä myrskyn tapainen häätämispuuska, joka näytti siltä, että tahdottaisiin hävittää koko vaivainen torpparisuku pois maanpiiristä”, kuten eräs Uusimaan kirjoittaja asian esitti.<sup>41</sup>

Eniten epäselvyyttä aiheuttivat uuden lain kaksi määräystä. Toisen mukaan ne sopimukset, joissa ei oltu mainittu määrättyä vuokra-aikaa, toisin sanoen juoksevat sopimukset, säädettiin olemaan voimassa kymmenen vuotta eli maaliskuuhun 1913.<sup>42</sup> Toisen mukaan suulliset sopimukset olivat mitättömiä, ellei niitä vahvistettu kirjallisesti. Kuten K. J. Ståhlberg selitti,<sup>43</sup> laki ei koskenut lainkaan niitä sopimuksia, joista ennen sen voimaan astumista oli tehty kirjallinen ja määräaikainen sopimus, mutta sen sijaan asetti erinäisiä ehtoja vanhoille suullisille ja juokseville sopimuksille, jotka oli uusittava. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että vuokranantajat, joilta uusi laki vei suullisen tai juoksevan sopimuksen tarjoaman mahdollisuuden nostaa torpan veroa milloin tahansa, uusivat sopimuksen, mutta samalla korottivat — omat vuokratulonsa varmistaakseen — yhdellä kertaa veroa tavallista runsaammin.<sup>44</sup> Uusinta pyrittiin suorittamaan ennen tammikuun 1. päivää 1904, koska sitä ennen tehdyt kirjalliset määräaikaiset sopimukset jäivät uuden lain määräysten ulkopuolelle.<sup>45</sup> Koska monet maanomistajat kuitenkin käsittivät asian niin, että he olisivat menettäneet kirjallisiinkin kontrahteihin merkityt omat irtisanomisehtonsa kymmeneksi vuodeksi, he useissa tapauksissa kernaammin häätivät torpparinsa kuin sitoutuivat niin pitkäksi ajaksi.<sup>46</sup>

Vuonna 1907 suoritti sosialidemokraattinen puoluetöimistö tiedustelun, joka käsitti vajaan kolmanneksen kaikista maan

<sup>41</sup> Uusimaa 13. 1. 1905.

<sup>42</sup> Aika laskettiin ”ensi lähtöpäivänä kymmenen vuotta” lain vahvistamisen (19. 6. 1902) jälkeen.

<sup>43</sup> Päivälehti 12. 11. ja 27. 11. 1903.

<sup>44</sup> Vrt. Päivälehti 27. 11. 1903 ja Hämeen Sanomat 17. 10. 1902.

<sup>45</sup> On mahdollista, että lähinnä vuokranantajaluokkaa edustava senaatti viivytti lain voimaanastumista juuri antaakseen vuokranantajille mahdollisuuden uusaa suulliset ja juoksevat sopimukset sillä tavalla, että uudet sopimukset eivät joutuneet uuden lain piiriin. Mitään todisteita tästä olettamuksesta ei kuitenkaan ole.

<sup>46</sup> Vrt. Päivälehti 27. 11. 1903. Ks. myös *Nummeli*, Talonosanvuokraoloista ..., ss. 75—76.

maalaiskunnista. Näin saadun tilaston mukaan oli 143 kunnassa tehty uusia sopimuksia ja tapahtunut kontrahdin purkautumisia vuosien 1901—06 aikana alla mainitut määrät. Tilasto on kuitenkin sikäli epätäydellinen, että siinä ei ole erotettu toisistaan varsinaisia häätöjä ja niitä tapauksia, joissa vuokramies piti tarjottua uutta kontrahtia niin ankarana, että lähti vapaaehtoisesti, eikä myöskään niitä tapauksia, joissa perhe joutui lähtemään päämiehen kuoleman takia tai lähti muista syistä vapaaehtoisesti.<sup>47</sup>

	1901	1902	1903	1904	1905	1906	tuntematon aika	yhteensä
uusia								
sopimuksia	244	261	842	749	541	403	605	3 645
kontrahdin								
purkautumisia	99	163	277	165	149	215	309	1 377

Sekä sopimusten että purkautumisten huippu saavutettiin täten vuonna 1903. Kumpiakin tapahtui eniten Hämeen ja vähiten Kuopion läänissä.<sup>48</sup>

Varsinkin työväenliikkeen lehdissä oli näinä vuosina runsaasti uutisia tapahtuneista häästöistä, eniten juuri vuonna 1903.<sup>49</sup> Niissä kerrottiin myös eri tapausten yksityiskohtia. Niinpä Ruoveden Pekkalan isäntä oli kerrotun mukaan kutsunut torpparinsa yht'aikaisesti koolle ja tällöin lukenut heille uudet kontrahdit. Sitä ennen oli ollut vain kahdella kirjallinen sopimus. Ne torpparit, jotka eivät lukemistilaisuudessa allekirjoittaneet uusia kontrahteja, saivat häästöäskyn. ”Yksipuolista kontrahdin tekoa”, otsikoi *Kansan Lehti* uutisensa.<sup>50</sup> Sama lehti katsoi myö-

<sup>47</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), 1908 hääd. Ks. myös *Sosialistinen Aikakauslehti* 1908, ss. 4—5.

<sup>48</sup> Tilasto käsitti lähinnä ne kunnat, joissa oli olemassa työväenyhdistys.

<sup>49</sup> Esim. *Työmies* 16. 1. 1901, 7. 7. ja 15. 9. 1902, 20. 1., 2. 2., 3. 4., 24. 4., 6. 5., 11. 8., 15. 8., 22. 9., 22. 10. ja 29. 12. 1903 sekä 14. 4., 21. 4. ja 25. 7. 1904. *Kansan Lehdessä* häästöuutisia oli runsaasti jo syyskuusta 1900 huhtikuuhun 1901. Ks. myös *Länsi-Suomen Työmies* ko. ajalta.

<sup>50</sup> *Kansan Lehti* 12. 12. 1903. Huom. kuitenkin, että Pekkalassa samoin kuin monissa muissa tapauksissa kontrahtien uudistaminen oli tarpeen jo siitä syystä, että edellisenä kesänä oli työpäivää lyhennetty ja isännät halusivat ottaa olettamansa menetyksen takaisin.



hemmin, että uusi laki oli vain kiristänyt torpparien oloja, sillä jos kontrahtiin Pekkalan tapaan pantiin määräys, että työ- ja ajokaluja pitää olla tehty samaan malliin kuin emätilan työkalut, niin isäntä voi tähän kirjalliseen pykälään vedoten häättää torpparinsa miltei milloin tahansa.<sup>51</sup>

Samoin kertoi Kansan Lehti Kavantsaaren omistajasta, joka ennen Tuomaanpäivää 1903 kutsui torpparit koolle ja vaati allekirjoittamaan esittämänsä kontrahdit sellaisinaan. Kukaan ei kuitenkaan suostunut allekirjoittamaan, sillä kaikki pitivät uusia ehtoja liian ankarina, mutta kaikki nelisenkymmentä torpparia saivat samalla myös lähtökäskyn seuraavasta puoli-paastosta.<sup>52</sup> Samaan tapaan kävi eräiden Haminan kaupungin lampuotien.<sup>53</sup> Iitin (nyk. Kuusankosken) Pilkonmaan kartanossa oli syntyä lakko, kun torpparit kieltäytyivät vastaanottamasta tarjottuja kontrahteja. Hekin pitivät ehtoja liian ankarina, vaikka edellisten kontraktien mukaan oli ollut mm. ylipäiviä tehtävä ”niin usein kuin vaaditaan”.<sup>54</sup> Ypäjän Kartanonkylän kartanossa uhka muuttui todelliseksi lakoksi, jonka vaiheisiin joudumme palaamaan erikseen myöhemmin.

Myös Jokioisten kartanoissa vaihdettiin juoksevat kontrahdit määräaikaiksi, 11 vuotisiin. Vuoden 1904 alussa esitti kartano kontrahтикаavat torppareille, jotka pitivät niitä ilmeisesti liian kovina, koska lehdet jälleen puhuivat lakkouhkasta. Sopimusten oli kuitenkin määrä astua voimaan vasta toukokuussa, joten torppareille jäi harkinta-aikaa. Alkuperäiseen kaavaan oli sovitettu epäluukuinen määrä ylipäiviä, mutta lopullisiin sopimuksiin jäi vain määräys, jonka mukaan vuokramiesten oli rahakorvausta vastaan tehtävä käskettäessä niin monta ylipäivää, että niiden yhteissumma vastasi 10 % koko vuokrasta. Toisaalta myös Jokioisten torpparien oli käytettävä päivätöissään samanlaisia työ- ja ajokaluja kuin kartano itsekin käytti. Lain määräämä korvausvelvollisuus koski kontrahdin mukaan vain niitä parannuksia, joista oli päätilan kanssa tehty kirjallinen sopimus. So-

<sup>51</sup> Kansan Lehti 13. 8. 1904, ks. myös 21. 6. ja 13. 9. 1904.

<sup>52</sup> Kansan Lehti 31. 12. 1903; Uusi Suometar 30. 12. 1903.

<sup>53</sup> Koitar 24. 12. 1903; Kansan Lehti 2. 1. 1904.

<sup>54</sup> Työmies 14. 1. ja 20. 2. 1904; Hämetär 23. 2. 1904.

pimuksia ei siis tässäkään tapauksessa voida sanoa täysin lain mukaan tehdyiksi.<sup>55</sup>

Uusi maanvuokralaki oli melko yksityiskohtainen, mutta sitä pyrittiin myös kiertämään kuten Jokioisissakin. Kiertämisistä tulee tietoja tuhkatieheään, kirjoitti Kansan Lehti keväällä 1904,<sup>56</sup> mutta niistä ei voi kertoa, koska maanomistajat vain nauraisivat niille ja lehti puolestaan saisi sakkoja. Tavallisin kiertämistapa lehden mukaan oli se, että kirjallinen kontrahti tehtiin, mutta vain ”korukappaleeksi”, sillä sen lisäksi tehtiin suullinen sopimus todellisista ehdoista. Kun torppari ei myöskään aina tiennyt tai edes rohjennut vaatia todistusta verosuorituksistaan, voitiin hänet helposti häätää pelkästään ”rästien” perusteella.

Lain tarkoituksena oli poistaa torpparikysymys, mutta todellisuudessa se nosti sen yhä enemmän esille, sillä eräiden Pirkkälässä sattuneiden häätöjen yhteydessä joutui Kansan Lehti toteamaan: ”Tämä taitaakin olla paras keino, mitä vielä on keksitty torpparien herättämiseksi”.<sup>57</sup> Olkoonkin, että lehtiutisiin täytyy suhtautua varsin suurella varauksella, aivan perättömiä ne eivät useinkaan voineet olla, ja niiden vaikutus torppariväestön mielipiteiden kehittymiseen oli huomattavan suuri.

## 5. ”Pimeänpirtin hävitys”

Sekä virallisen että epävirallisen torpparipolitiikan, torpparien omien pyrkimysten ja maanomistajien kannattavaisuuslaskelmien ohella vaikutti torpparikysymyksen kehitykseen eräänä tekijänä *kaunokirjallisuus*, joka pyrki vetoamaan ennen kaikkea ajattelevaan lukijakuntaan.

Asiaa koskettelevia kirjoitelmia oli lehdissä ollut jo aikaisemminkin. Sellaisia olivat mm. edellä mainitut Keski-Suomen sarja ”nurkkasihtieristä” ja Larin-Kyöstin runo Miha-reppu-

<sup>55</sup> Länsi-Suomen Työmies 7. 1. 1904. Ks. myös s. 58.

<sup>56</sup> Kansan Lehti 5. 5. 1904, ”Suo siellä, vetelä täällä” oli artikkelin otsikkona.

<sup>57</sup> Kansan Lehti 31. 1. ja 5. 2. 1903. Ks. myös 13. 11. 1902, 28. 7. 1904 sekä 4. 4. ja 29. 4. 1905, samoin Työmies 23. 7. 1903.

rista, joiden tarkoituksena oli enemmän herättää torppareita itseään kuin muita. Vuonna 1895 oli Uudessa Suomettaressa Emil Lassisen novelli "Isäntä ja mökkiläinen", jonka teemana oli se, että kumpikin oli kitsas omalleen, isäntä "kivimäelle" ja torppari päivätöille.<sup>58</sup> Kohta helmikuun manifestin jälkeen julkaisi Uusimaa runon "Vähäväkisen huokaus", jossa torppari oli juuri saanut korpeen raivaamansa tilan kuntoon, kun isäntä vaati uutta kontrahtia: "Ja ehdot määrään minä vain, te tyytykäätte kumartain".<sup>59</sup> Myös Kansan Lehdessä oli runo "Torpan pojan elämän havainnoita"<sup>60</sup> ja Juhani Aho kirjoitti samoihin aikoihin lastuja, joissa kosketeltiin torpparien ankaria elämänehtoja ja pidettiin heitä tyypillisinä "katajaisen kansan" edustajina.<sup>61</sup> Myöhemmin oli erityisesti Työmieheissä ja Kansan Lehdessä tendenttissävyisiä torppariaiheisia novelleja ja kertomuksia.<sup>62</sup>

Maila Talvion "Pimeänpirtin hävitys" oli kuitenkin ensimmäinen aihetta käsitellyt romaani. Romaanin päähenkilönä oli torpantyttö Hanni, jonka äiti oli aikoinaan ollut kartanon sisäpiikana ja jonka todellinen isä oli kartanon nuoriherra Otto von Holten. Tämä lähtökohta antoi kirjailijalle tilaisuuden kuvata eri yhteiskuntaluokkien välistä eroa, jonka huipentumana samainen Otto von Holten kartanon patruunana ollessaan raiskasi Hannin ja tämä joutui kaupunkiin ilotytöksi. Vanhan patruunan aikana olot olivat olleet patriarkaalisen hyvät, mutta uuden isännän mukana olot muuttuivat. Kerran metsästysretkellään nuori patruuna seurueineen sattui Pimeänpirtin torppaan ja tunkeutui torpan peräkamariin vaatteitaan kuivattelemaan ja ryypiskelemään, pannen torpan väet palvelemaan. Ja kun torppari itse uskaltautui koputtamatta kamariin, tuimistui patruuna,

<sup>58</sup> Uusi Suometar 11—12. 9. 1895.

<sup>59</sup> Uusimaa 20. 2. 1899. Tekijän nimeä tai nimimerkkiä ei mainita. Vihtori Peltosen runolle antamaa arvoa osoittaa se, että se oli sijoitettu välittömästi ennen Leinon "Helsinki sumussa"-runoa. Myös Kotkan Sanomat julkaisi runon 25. 2. 1899.

<sup>60</sup> Kansan Lehti 2. 10. 1900, tekijänä nimimerkki W. A. T., ilmeisesti Mouhijärveltä, vrt. Kansan Lehti 17. 1. 1901.

<sup>61</sup> Esim. Niemen äijä, Korpelan ukot (*Aho*, Kootut teokset VI) ja Isäntä ja mökkiläinen (*Aho*, Kootut teokset IV).

<sup>62</sup> Esim. Työmies 6. 3. 1903; Kansan Lehti 23. 7. ja 26. 7. 1904.

ja seuraavana aamuna seurueen herättyä torppari sai häätökäskyn. Oli hädöllä tosin toinenkin syy, se, että torppa oli liian hyvässä kunnossa, jopa punaiseksi maalattu. Jälleen yksi perhe hajosi maailmalle. — Romaanissa oli paljon romantisoitua ja sen värit pelkästään mustaa ja valkoista, mutta se antoi monta riipaisevaa, joskin ehkä liioiteltua kuvausta siitä mahtivallasta ja myös siitä ymmärtämättömyydestä, millä ylempisäätyiset aina rovastia myöten kohtelivat alempiaan.

Teoksen arvosteli ensimmäisenä Eino Leino *Päivälehdessä*.<sup>63</sup> Itse juonesta hän ei maininnut enempää kuin että se kuvasi ”korven elämää vastakohtana turmeltuneelle kulttuurielämälle”. Kirjan taiteellista arvoa Leino piti korkeana, mutta sen tendenssiä hän ei hyväksynyt.

Valvojassa W. Söderhjelm totesi aluksi, että ne ihmiset, joiden mielestä pelkkää äänetöntä nöyrytystä vaativa saarnaminen ei riittänyt, olivat yhä enemmän ruvenneet kysymään, mitä alemman kansan tyytymättömyys merkitsi yhteiskunnan turvalle ja tulevaisuudelle. Kun Maila Talvio syytti yläluokkaa, jonka mielestä alemmat kansanluokat eivät oikeastaan olleet lainkaan ihmisiä, Söderhjelm kiitti hyvää yritystä, mutta katsoi, että Talvio oli erehtynyt; siinä missä oli korkein vaahto ja pahin räiske, siinä luuli kirjailijatar olevan elämän voimakkaimmat virrat, vaikka siinä olikin vain kivi matalikossa. ”Elämän laulun hienoimpia säveljaksoja” ei Maila Talvio Söderhjelman mielestä vielä tajunnut.<sup>64</sup>

Työmies-lehden arvostelu oli ymmärrettävän kiittävä, koska teos selvästi korosti juuri luokkien välistä eroa.<sup>65</sup> Mutta jos eri piirit suhtautuivatkin ennakoasenteidensa mukaisesti teokseen, oli varmaan myös paljon niitä, jotka yhtyivät Uusimaassa julkaistuun ”Torpanpojan” arvosteluun.<sup>66</sup> ”Se on kirjoitettu semmoisella tenholla, jommoinen on mahdollista vain sille, joka kansansa syviä rivejä rakastaa todellisesti, eikä vain juhlapuheissa ja kansanvalistuskomiteoissa”, sanoi arvostelija. ”Kir-

<sup>63</sup> *Päivälehti* 8. 12. 1901.

<sup>64</sup> Valvoja 1902, ss. 62—68.

<sup>65</sup> *Työmies* 17. 12. 1901.

<sup>66</sup> *Uusimaa* 18. 12. 1901.



jan juoni on tosioloista otettu... Sattuvasti on kirjassa kuvattu monen kopean tilanomistajan sydämetön tapa kohdella torppareitaan. Suosittelen tätä kirjaa patruunille peiliksi, jotta siitä näkisivät itsensä ja muuttaisivat tapansa. Tahtoisin tämän ruustinnain ja rouvien sekä heidän tyttäriensä joulukirjavarastoon pinkan pääallimmäiseksi, jotta oppisivat ymmärtämään loukattujen palvelustyttöjen sielunelämää."

Kesti neljä vuotta ennen kuin ilmestyi seuraava ja samalla myöskin ainoa "Pimeänpirtin hävityksen" ohella tunnetuksi tullut torpparien oloja käsittelevä tendenttinen romaani. Se oli Arvid Järnefeltin syksyllä 1905 ilmestynyt "Maaemon lapsia". Sillä oli oikeastaan kaksi päähenkilöä. Toinen oli Kinturi, vanheneva ja katkeroitunut torppari, joka häädettiin torpastaan vain siksi, että torppa oli liian kauniilla paikalla niemessä. Toinen oli Edvard, rikas, suvun ja tuttavapiirin mielestä täysin rapiolle mennyt nuorimies — ilmeisesti Arvid Järnefeltin oma haavekuva —, joka sai haltuunsa puolipitäjäisen kartanon ja palstoitti sen kohta alustalaisilleen.

Teos ilmestyi juuri suurlakon päätyttyä, jolloin ihmisillä oli niin paljon muuta ajattelemista ja sanomalehdillä niin paljon muuta kertomista, että kaunokirjallisuus jäi taka-alalle. Mutta toisaalta ihmisten vastaanottavaisuus oli muuttunut, yksinpä Eino Leinonkin, joka jälleen ensimmäisenä arvosteli uuden teoksen.<sup>67</sup> Teos käy "suoraan ja pelkäämättä kiinni nykyaikaisiin oloihimme. Siinä on lyhykäisestii kuvattu koko viime vuosiemme historia... Siinä on torpparikysymys, maanjakohuhut, ilmiannot, kotitarkastukset ja maasta karkoitukset", totesi Eino Leino. Edvardin innostumista torpparikysymykseen hän piti pintapuolisena, mutta korosti samalla sitä, että Kinturi oli karkoitettu omasta isänmaastaan vain siksi, että jotkut kaupunkilaiset halusivat palasen "kaunistaa isänmaata" huvikseen, huvilanpaikakseen. Uuden Auran arvostelija totesi Järnefeltistä lyhyesti: "Huutavan ääni — ei enää korvessa, vaan keskellä kylää jo",<sup>68</sup> ja V. A. Koskenniemi korosti Raatajassa erityisesti Edvardin ja hänen morsiamensa sanoja: "Me olemme parasiitteja.

<sup>67</sup> Helsingin Sanomat 8. 12. 1905.

<sup>68</sup> Uusi Aura 21. 12. 1905.

Maa on sen, joka sitä viljelee”.<sup>69</sup> Zachris Castrén kiinnitti lukijain huomiota erityisesti siihen keskinäisen ymmärtämyksen tarpeeseen, jonka teos paljasti.<sup>70</sup>

Kummassakin teoksessa oli jo aiheen takia paljon yhteistä. Kummassakin tuotiin eri luokkien eriarvoisuus selvästi esiin. Torppari ei kartanonherran edessä enää ollut ihminen, vaan juhta, jonka tilalle sai toisen samanveroisen milloin tahansa. Torpparin täytyi totellakin nöyremmin kuin juhdan, sillä jo yksi sopimattomasti sanottu sana voi maksaa hänelle kodin, korpeen raivatut pellot, pihaan istutetun puutarhan ja karjan, koko vuosikymmenien uurastuksen, tuskan ja hien. Kummassakin toistettiin kartanonherran suulla vanha sanonta: ”Tee talonpojalle oikeutta, mutta älä koskaan hyvää”. Sillä, sanoivat kartanonherrat, jos talonpoika saa jotakin ilmaiseksi, hän vaatii kohta lisää, ja jos torppari saa maata, hänestä tulee rusthollari, joka vasta oikein osaa nylkeä omia palkkalaisiaan.

Mutta kummassakin oli yhteistä vielä tekijäin tarkka huomio siitä, kuinka vähän eri yhteiskuntaluokat ymmärsivät toisiaan ja toistensa elämää.<sup>71</sup> Se kävi selvästi ilmi ”Pimeänpirtin” kartanonrouvan laulaessa saliin pingoitettun nuoran takana seisovalle palkollisväelle — säälistä, ”kun ei heillä ole mitään huvia”. Vielä räikeämmin se ilmeni Arvid Järnefeltin kuvauksessa uuden niittokoneen tulosta. Edvard näki kuinka yrmeästi ja suorastaan vihaa osoittaen torpparit ottivat koneen vastaan, mutta käsitti asian kokonaan väärin ja rupesi hyväntahtoisuudessaan ja yhteisymmärrystä tavoittaen puhumaan torpparien kanssa siitä, kuinka ikävää se on, että koneet hävittävät ”vanhan runollisen heinänteon”. Hän havahtui vasta, kun eräs torppareista sanoi: ”Olipa joka miehellä maata, kyllä sitten koneetkin kelpaisivat”, ja toinen lisäsi, että taas saavat jotkut ikänsä maatöitä tehneet miehet lähteä kaupunkeihin työtä etsimään.

<sup>69</sup> Raataja 1905, ss. 353—54 (joulunumero).

<sup>70</sup> Valvoja 1906, ss. 68—69.

<sup>71</sup> ”Vähäinen on vähäisen valitus. Valitettavaa kuitenkin on, jos se ei ole voinut kuulua puutarhan kuusiaitojen yli uljaaseen pääarakennukseen asti”, kirjoitti Elis Bergroth päiväkirjaansa jo v. 1878 Vuojoen torpparien oloista. *Sirenus*, Elis Bergroth, s. 52. Ks. myös *Koskenniemi*, Maila Talvio, ss. 71, 77.

Edvard ajatteli runollisuutta, toiset perheittensä leipää. Edvardin elämä oli vapaata ja turvallista, toisilta puuttui sekä vapaus että turva.

Kaunokirjallisuuden yhteiskunnallinen vaikutus on moniin muihin tekijöihin verraten suhteellisen hidas eivätkä tässäkin mainitut romaanit ainakaan näkyvästi vaikuttaneet sen ajan mielipiteiltään jo vakiintuneiden johtomiesten kannanottoihin, mutta varmaa on, että ne — hätähuutoina erään alistetun ja arvottomana pidetyn kansanosan puolesta — nuoremmissa polvessa muokkasivat sosiaalisempaa ajattelutapaa.

## B. VOIMISTUVA TYÖVÄENLIIKE

### 1. von Wrightin aika

Suomessa 1880-luvun alkupuolella tehtailija von Wrightin toimesta syntyneen "wrightiläisen" työväenliikkeen ensisijaisena tarkoituksena oli toimia työnantajain ja työntekijäin keskinäisenä yhteydenvälittäjänä sekä virkistystilaisuuksien järjestäjänä.<sup>1</sup> Se ei tunnustanut marxilaista luokkataisteluoppia eikä edes hyväksynyt lakkoa työtaistelukeinona<sup>2</sup> ja sen johtoon kuului enemmän työnantajia kuin työntekijöitä. Se oli tavallaan niin "kilttiä", että se oli tuomittu väistymään syrjään uuden, radikaalemmän marxilaisen työväenliikkeen tieltä.<sup>3</sup> von Wright toivoi, että työnantajat liittyisivät työväenyhdistykseen ennen kuin osapuolet kokonaan vieraantuisivat toisistaan, mutta työn-

<sup>1</sup> Ks. Uusi Suometar 24. 4. 1884 (uutisosasto). Huomattakoon, että Tampereella tehtiin jo keväällä 1882 eli Jokioisten torppariliikkeen aikana virallinen ilmoitus, jonka mukaan kaupungissa oli "yhteiskunnalle vaarallisia" sosialisteja (Uusi Suometar 6. 3. 1882, s. 2.). Nämä eivät kuitenkaan ryhtyneet mihinkään yhdistystoimiin eikä heihin viitattu myöskään Jokioisten torpparien yhteydessä.

<sup>2</sup> Kuvaavaa on, että v. Wrightin toimittama, Uuden Suometaren alkukertana 1886—89 ilmestynyt Työmies-lehti vasta aivan viimeisessä numerossaan mainitsi Suomessa tapahtuneesta lakosta, vaikka sellaisia oli ollut edellisinä vuosina jo useita. Työmies 28. 12. 1889, s. 206, ks. myös 18. 9. 1886, s. 12 ja 20. 11. 1886.

<sup>3</sup> Vrt. Kansan Lehti 7. 11. 1901.

antajat epäröivät<sup>4</sup> ja samaan aikaan työntekijät saivat jyrkempiä vaikutteita Ruotsista.

Helsingin työväenyhdistyksen aikomuksena oli järjestää yleinen työväenkokous heinäkuussa 1891, jolloin maassa oli jo toistakymmentä paikallisyhdistystä. Kokousaikakin oli jo ilmoitettu, mutta kenraalikuvernööri kielsi sen sillä perusteella, että työväen asioiden hoitaminen kuului hallitukselle.<sup>5</sup> Kun maalta kaupunkeihin tuleva työvoima kilpailullaan alensi kaupunkityöväen palkkoja,<sup>6</sup> oli yhdeksi kokouksen keskustelukysymykseksi päätetty ottaa kysymys siitä, millainen oli maaseudun irtonaisten väestön tila ja millä tavalla tämä väestö vaikutti kaupunkityöväen taloudelliseen ja siveelliseen tilaan. Kysymyksen alustajaksi oli pyydetty maisteri Jean Boldt, mutta kun kokous jouduttiin peruuttamaan, lähettivät järjestäjät alustuksen paikallisyhdistyksille ja pyysivät näitä kirjallisesti vastaamaan kysymykseen. Alustuksessaan Boldt selosti irtonaisten väestön asemaa ja ehdotti lopuksi, "että maamme työväenyhdistykset ryhtyisivät toimiin komitean asettamiseksi ennen ensi valtiopäiviä työväen kannalta punnitsemaan irtonaisten väestön tilaa koskevaa asiaa ja laatimaan ehdotusta puheenaolevan väestön tilan parantamiseksi". Muut paikallisyhdistykset yhtyivät vastauksissaan Boldtin ehdotukseen, mutta Helsingin työväenyhdistys katsoi, että parempi tulos saataisiin, jos maanviljelysseurat ja isäntäyhdistykset ottaisivat asiasta huolehtiakseen.<sup>7</sup>

Kun kaksi vuotta myöhemmin saatiin lupa yleisen työväenkokouksen pitämiseen, mainitut vastaukset esitettiin siinä, mutta niiden suhteen ei tehty mitään päätöstä. Sen sijaan hyväksyttiin työväenohjelmaan ilman keskustelua kohta: "Irtolaiset ovat maahan kiinnitettävät, maanvuokraamissuhteet järjestettävät molemminpuolisia etuja silmällä pitäen ja toimenpiteet maan palstoittamiseksi helpotettavat".<sup>8</sup>

<sup>4</sup> Vrt. Uusi Suometar 16. 8. ja 5. 9. 1891.

<sup>5</sup> Uusi Suometar 16. 8. 1891; KKK N:o 15/1891, I osa, kart. 3, s. 133, VA.

<sup>6</sup> Samaa seikkaa oli mm. Aamulehti valittanut jo 11. 1. 1882.

<sup>7</sup> Ensimmäisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1893) Pöytäkirja, s. 58 ja alustuksia, s. 50; Työmies 7. 7. 1903.

<sup>8</sup> Em. ptk. (1893), ss. 31, 35, 45.



Kun ohjelman toteuttamiseksi ei ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin eikä edes katsottu tarpeelliseksi asian saamista valtiopäiville, jäi tämä ponsi täysin merkityksettömäksi. Samassa kokouksessa valittu työväenvaltuuskunta ei pitänyt tarpeellisena ottaa kysymystä esille seuraavassakaan, vuonna 1896 Tampereella pidettävässä kokouksessa, koska ”siinä on hyvin vaikeata tuoda esiin uusia, todella käytännöllisiä näkökantoja, vallankin kokouksessa, jossa ainakin suuri enemmistö ei tunne puheenalaisia oloja”. Oli totta, että asia koski maalaistyöväkeä ja että kokouksessa tuli olemaan nimenomaan kaupunkilaistyöväestön edustajia, mutta kun kuitenkin seitsemän paikallisyhdistystä pyysi kysymystä ohjelmaan, pyydettiin kamreeri Aksel Lilius sitä alustamaan. Lilius totesi, että kuntien köyhäinhoitomenot olivat jatkuvasti kasvaneet ilman, että niistä olisi koitunut mitään kunnollista hedelmää. Hänen mielestään oli päässyt liian yleiseksi se käsitys, että kunnat eivät saaneet jättää ketään nälkään nääntymään. Työväestön olisi itse tartuttava asiaan irtolaisväestön eli pysyväistä asuntoa ja ansiotyötä vailla olevien henkilöiden aseman parantamiseksi, päätti Lilius.”

Lilius ei alustuksessaan kosketellut lainkaan torpparikysymystä, mutta asiaa käsittelemään asetettu valiokunta<sup>10</sup> otti huomioon torpparitkin. Laajojen perustelujen jälkeen se ehdotti mm., että maanvuokralaki tarkistettaisiin molemminpuolisia etuja silmällä pitäen lakimääräisenä sopimuskautena mieluummin 50 vuotta ja että hallitus asettaisi tilattoman väestön kysymystä käsittelemään komitean, johon työväenvaltuuskunnan välityksellä kutsuttaisiin mukaan myös kaksi maalais- ja kaupunkityöväen edustajaa. Valiokunnan vanhoillisuutta<sup>11</sup> osoittaa, että se lisäksi vaati vaivaishoitohallituksia noudattamaan suurempaa varovaisuutta avustuksissaan ja että se myös kehoitti ti-

<sup>9</sup> Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1896) Pöytäkirja, ss. 182, 197—98, 204—05.

<sup>10</sup> Valiokunnassa ei ollut mukana ketään asian yhteydessä ennemmin tai myöhemmin tunnetuksi tullutta henkilöä.

<sup>11</sup> Nuorempien ajatukset olivat niin kiinni äänioikeusasiassa, että vanhan suunnan miehet saivat vallan muissa kysymyksissä, kirjoitti Työmies myöhemmin (7. 7. 1903).

lattoman väestön mieliin yhä pontevammin teroittamaan ”jokaisen velvollisuutta turvata omaa toimeentuloaan”.<sup>12</sup>

Tässä kokouksessa pääsi uudempi, radikaalisempi suunta kuitenkin voitolle, von Wright kieltäytyi enää olemasta työväenvaltuuskunnan jäsenenä ja hänen tilalleen tuli aikaisemmin kerrotun mukaisesti Hannes Gebhard.<sup>13</sup> Juuri tämä valtuuskunta taivutti yliopettaja Kihlmanin esittämään seuraavan vuoden valtiopäivillä anomusehdotuksen tilattoman väestön komitean asettamisesta.<sup>14</sup>

Muiden puheenvuorojen joukossa kiinnittää huomiota oululaisen leipuri V. Helinin lausunto. Hän totesi kaupunkityöväen kysymyksen juurten olevan maaseudulla ja vaati torpparien saatamista itsenäisiksi tilallisiksi. ”Varoja tosin tähän tarvitaan, mutta täytyyhän niitä löytyä, kun kysymyksessä on kolmas osa koko kansasta. Hallituksella kyllä on varoja, sanotaanhan sillä olevan käytettävänä parikymmentä miljoonaa, ja niitä on tähän asti käytetty yksinomaan suurteollisuuden ja suurten maanomistajain hyväksi. Sopisi kyllä tästä summasta lohkaista joku miljoona köyhemmänkin kansanluokan hyväksi, joka niitä kyllä tarvitsee”, sanoi Helin.<sup>15</sup> Lausunnossa ilmeni jo selvä pyrkimys kytkeä torpparikysymys työväenliikkeen luokkataisteluun, mutta samalla siinä tuli esille se periaate, jota noudattaen myös kenraalikuvernööri Bobrikov vähän myöhemmin koetti saada torpparit ja tilattomat puolelleen. Kokous ei kuitenkaan kiinnittänyt Helinin ehdotukseen enempää huomiota.<sup>16</sup>

## 2. Ohjelma valinkauhassa

Työväenyhdistysten kolmas edustajainkokous pidettiin Turussa heinäkuussa 1899. Jälleen oli Tampereen työväenyhdistys

<sup>12</sup> Em. ptk. (1896), ss. 81, 85, 87—88, 92.

<sup>13</sup> Suunnan muutoksesta ks. myös Uusi Suometar 29. 12. 1895, 9. 7. ja 19. 7. 1896; Päivälehti 14. 7. 1896; *Sirola*, Suomen köyhälistö luokkataistelussa, ss. 6—7.

<sup>14</sup> Ks. s. 172.

<sup>15</sup> Em. ptk. (1896), s. 85.

<sup>16</sup> Vrt. myös s. 169.

ehdottanut irtolaisväestön kysymystä keskusteluaiheeksi perustellen ehdotustaan sillä, että torpparina oleminen ei kannata ja että kaupunkeihin siirtyessään tämä väestö vain lisää työväestön kurjuutta. Parannuskeinoina tamperelaiset esittivät, että maanvuokrauksessa säädettäisiin lyhin sallittu vuokra-aika sekä korvaukset vuokramiehen tekemistä parannuksista ja että myös maalaistyöväestö koetettaisiin saada liittymään yhteen. Samalla he pitivät tarkoituksenmukaisena, että maanviljelyksessä yhä enemmän olisi siirrytty pienviljelmiin, joihin viljelijöillä olisi täysi omistusoikeus.<sup>17</sup>

Kysymyksen alusti Turussa Aksel Warén — pari kuukautta ennen kuolemaansa. Hän lähti siitä periaatteesta, että ”yksityiselle on sallittava vapaus tehdä ainoastaan sellaisia sopimuksia, jotka eivät loukkaa yleistä oikeudentuntoa”. Yleistä oikeudentuntoa taas hänen mielestään loukkasivat mm. mielivaltaiset hädöt ja määräämättömät ylipäivät. Koska hän toisaalta uskoi torpparijärjestelmän tulevaisuuteen, hän jälleen uudisti ehdotuksensa jatkuvasta vuokraoikeudesta, jossa vuokra tarkistettaisiin joka kymmenes vuosi. Kaikki ”epämääräinen työvelvollisuus” oli hänen mielestään poistettava. Varsinaisesti uutta oli se, että Warén ehdotti verotyöpäivän pituuden rajoitettavaksi 12 työtuntiin.<sup>18</sup>

Kokouksessa asetettu torpparien ja maalaistyöväen valio-kunta muutti huomattavasti Warénin ehdotuksia. Sen mukaan ei myöskään kokouksen lopullisessa päätöksessä puhuttu mitään jatkuvasta vuokraoikeudesta, vaan vaadittiin 50 vuoden lakimääräistä vuokra-aikaa ja 10-tuntista työpäivää. Lisäksi kokous vaati pakollisia kirjallisia sopimuksia, korvauksia tehdyistä parannuksista sekä oikeutta siirtää vuokraoikeus kesken vuokra-kauden kenelle tahansa toiselle, kansalaisluottamusta nauttivalle henkilölle.

Työväen puoluekokous edusti vaatimuksissaan varsin eri-

<sup>17</sup> Kansan Lehti 11. 4. 1899.

<sup>18</sup> Kolmannen Yleisen Suomen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1899) Pöytäkirja, Liite, ss. 89—96. Warénin mukaan työpäivä olisi ollut 15 tuntia vähennettynä yhdellä suurus- ja kahdella päivällistunnilla.

laista linjaa kuin vuoden 1900 valtiopäivät.<sup>19</sup> Tulevan kehityksen kannalta ei Turun kokouksessa kuitenkaan ollut tärkeintä näiden maanvuokrausta koskeneiden vaatimusten esittäminen, vaan se, että työväenliike kokonaisuudessaan siirtyi jälleen yhä enemmän vasemmalle. Kokous julisti Suomen työväenpuolueen perustetuksi ja se valtuuskunta, jota von Wright kolme vuotta aikaisemmin oli pitänyt liian radikaalisena, syrjäytyi uuden puoluehallinnon tieltä. Samalla työväenliikkeestä erkanivat viimeisetkin porvarilliset ainekset, niiden joukossa mm. Hannes Gebhard. Muutos oli niin suuri, että neljä vuotta myöhemmin pidetyssä Forssan kokouksessa työväenliikkeen omat miehet valittivat sitä, että kokouksessa oli mukana vain pari ylioppilasta opillista sivistystä edustamassa.<sup>20</sup>

Uuden puolueen ohjelmaa laadittaessa otettiin malliksi sosialistinen Erfurtin ohjelma, josta tohtori J. A. Lyly sanoi ennen asian valiokuntaan lähettämistä, että sosialistinen ohjelma ei sopinut Suomeen, koska se oli tarkoitettu teollisuustyöväkeä varten, kun taas Suomen työväestöstä oli suurin osa maalaistyöväkeä. Lähetekeskustelussa ei asiaan puututtu enempää, mutta ohjelmavaliokunta katsoi tarpeelliseksi, että uudessa puolueohjelmassa olisi jotain maalaistyöväkeäkin varten. Tämän takia se liitti puolueen maalaisohjelman loppuun 13. kohdan: "Irtaimen väestön, maanvuokraajain ja pikku-tilallisten asemaa parannettava". Kokous hyväksyi kohdan sellaisenaan, mutta Työmies-lehdessä tunnustettiin jo neljä vuotta myöhemmin,

<sup>19</sup> Valtiopäivillä edustettujen piirien suhtautumista kuvastivat porvarillisten lehtien arvostelut. Päivälehti (8. 8. 1899) piti ponsia suurelta osalta vanhentuneina, mutta sanoi 50 vuoden vuokra-ajasta, että sellainen määräys tappaisi koko torpparilaitoksen, sillä moniko torppari jaksaisi maksaa sen veron, minkä isäntä määräisi, tietäessään, ettei sitä voisi muuttaa 50 vuoteen. Uusi Suometar (21. 7. ja 2. 8. 1899) sanoi siitä, että sopimuspuolet siten pakotettaisiin sopimuksiin, "joista heidän ruumiinsa tomu saa vastata" sekä että torppari täten jäisi osattomaksi "auliisti luvatuista" korvauksista. Lehti unohti tässä kuitenkin sen, että torpparin oikeudet olisivat siirtyneet hänen lapsillensa.

<sup>20</sup> Aamulehti 18. 8. 1899; Työmies 26. 8. 1903. — Tämä opillisen sivistyneistön puute osaltaan selittää ns. marraskuun sosialistien nopean nousun työväenliikkeessä.



että kohta oli pelkkä ”kilisevä ohjelmakulkunen”, jolla puolue koetti vetää maalaistyöväkeä mukaansa. Lisäksi kokous hyväksyi päätöksen, jonka mukaan jokaisen paikallisen työväenyhdistyksen oli tehtävä herätys- ja valistustyötä omaan piiriinsä kuuluvan maalaistyöväestön keskuudessa.<sup>21</sup>

Torpparikysymyksen kohdalla esitti Turussa jyrkintä suuntaa Eetu Salin. Hänen mielestään torppareita ei tyydyttänyt valtion komitean enempää kuin Waréninkaan ehdotukset. ”Tämä on luonnollista”, sanoi Salin, ”sillä torpparikysymystä ei voi perinpohjin ratkaista muulla kuin sosialistisella tavalla... Kaikki maa on otettava valtiolle, eikä yksityisille tuumankaan vertaa... Sosialismi on se evankeliumi, jota torpparit tarvitsevat ja joka heidän asiansa voi ratkaista”.<sup>22</sup>

Salinin lausunto ei herättänyt kokouksessa ajatustenvaihtoa, mutta se merkitsi kuitenkin eräänlaista rajapyykkiä. Torpparit tulivat tästä lähtien olemaan työväenliikkeen ja nimenomaan sosialistisen työväenliikkeen yhtenä tärkeimpänä toimintakohteenä.<sup>23</sup> ”Kaikki maanviljelijät kruununtorppareiksi, se on siis tämän uuden suunnan ihannepäämäärä agraaripolitiikassa”, kirjoitti Päivälehti Eetu Salinin lausunnosta,<sup>24</sup> mutta ajatus kaiken maaomaisuuden sosialisoinnista oli vielä niin uusi, että se jäi tappiolle seuraavassakin, vuonna 1901 Viipurissa pidetyssä puoluekokouksessa.

Ennen Viipurin kokousta Edvard Valpas-Hänninen epäili koko kysymyksen esille ottamista, koska siihen tuskin oli saatavissa mitään uutta aikaan kiireisessä kokouksessa, jossa kaiken lisäksi ei olisi torppareita mukana lainkaan.<sup>25</sup> Se otettiin kuitenkin ohjelmaan. Alustajana oli Kaarlo Sandelin (Salmela), jonka mielestä torpparien koko epävarman aseman perussyy oli heidän tietämättömyydessään ja siinä, että he luottivat enemmän Sallimukseen kuin omaan toimintaansa asemansa parantamiseksi.

<sup>21</sup> Em. ptk. (1899), ss. 15, 35, 58, 110—12; Työmies 7. 7. 1903.

<sup>22</sup> Em. ptk. (1899), s. 105.

<sup>23</sup> Vrt. *Kairamo*, Maanhankinta tilattomalle väestölle (Oma maa VI), s. 779.

<sup>24</sup> Päivälehti 8. 8. 1899.

<sup>25</sup> Työmies 5. 2. 1901.

Hän jakoi sen takia puolueen tehtävät kahteen osaan. "Tämän päivän ohjelmanä" tuli olla torpparien herättäminen, joka parhaiten oli tapahtuva kiertävien puhujien avulla. Tulevaisuutta ajatellen hän piti parhaana, että maanositusta rajoittavat esteet poistettaisiin, jolloin torpparien olisi helpompi päästä itsenäisiksi pienviljelijöiksi ja samalla — koska torppareiksi pyrkivien määrä vähenisi — vuokratrahditkin pysyisivät kohtuullisina.<sup>26</sup>

Sandelinin ehdotus maanosituksen helpottamisesta oli varsin vanhoillinen ja Wihtori Seys kirjoittikin jo ennen kokousta, että sellaisten ehdotusten hyväksyminen vain pahentaisi asiaa.<sup>27</sup> Yksityinen maanomistus on luonnotonta, Seys kirjoitti, sillä se haittaa maan hyödyllistä käyttöä ja lisäksi sitoo sadattuhannet maata omistamattomat muutamien maata omistavien yksityisten henkilöiden mielivaltaan. Maa on kokonaisuudessaan otettava yksityisiltä valtion haltuun, Seys sanoi. Itse kokouksessa edusti tätä kantaa selvimmin Valpas-Hänninen, joka Kautskyyn vedoten vaati kaiken maaomaisuuden ottamista yhteisomistukseen.<sup>28</sup>

Erityisen voimakkaasti vastusti vanhaa torpparijärjestelmää Taavi Tainio, keuruulaisen torpparin poika, joka kuitenkin lähti kokonaan toiseen suuntaan kuin Seys ja Valpas. Torpparijärjestelmä tukee suurviljelystä, sanoi Tainio, mutta köyhdyttää maatonta väestöä, joka joutuu antamaan työvoimansa halvalla suurviljelijän käyttöön taikka lisää kaupunkien työttömyyttä. Se merkitsee myös kansantaloudellista tuhlausta, sillä toisen omistamaa maata torppari viljelee huonosti, kun taas mikään suurviljely ei voi tuottavuudessa kilpailla itsenäisen pienviljelyksen kanssa, joka kiihoittaa viljelijän ponnistelemaan kaikin voimin. "Näistä syistä olisi välttämätöntä suunnata puolueen toiminta, mikäli mahdollista, koko torpparijärjestelmän hävittämiseksi ja ajaa tarmokkaasti vaatimusta, että torppareille hankittaisiin

<sup>26</sup> Ensimmäisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1901) Pöytäkirja, Liitteet, ss. 65—69.

<sup>27</sup> Kansan Lehti 16. 7. 1901. Sandelinin alustus oli tätä ennen julkaistu työväenlehdissä.

<sup>28</sup> Em. ptk. (1901), s. 99.

tilaisuus lunastaa viljelemänsä tilus itselleen”, Tainio vaati. Hänen ajatuksensa mukaan olisi ollut toisaalta saatava valtio luovuttamaan riittävästi varoja torppien itsenäistämiseen ja toisaalta puolueen agitaatio suunnattava osoittamaan torppareille, mitä etuja maan omistaminen tuotti. Vieläpä puolueohjelmaan Tainio ehdotti vaatimusta ”Pois torpparijärjestelmä! Sijaan itsenäinen pikkuviljelys.”<sup>29</sup> Kun myös Kössi Koskinen puolusti itsenäistä pienviljelystä ja torppien itsenäistämistä, piti Valpas-Hänninen sitä kapitalistisen yhteiskunnan paikkaamisena ja syytti Koskista ja Tainiota siitä, että nämä olivat porvarillisuudessaan menneet jopa pidemmälle kuin Hannes Gebhard, jonka mielestä kääpiömaanviljelys oli vain edistymisen este. Koskinen puolestaan vastasi tähän, etteivät ulkomaidenkaan sosialistit vielä olleet yksimielisiä pienviljelyksen suhteen, vaikka nyt Kautsky pitikin sosialisoitua suurviljelystä parhaana järjestelmänä.<sup>30</sup>

Viipurin kokouksessa esiintyi täten kolme pääsuuntaa, ensin näkin vanha maanvuokraehtoien parantamista vaativa, toiseksi torppien itsenäistämistä vaativa ja kolmanneksi kaiken maaomaisuuden sosialisointia vaativa suunta. Kun asiassa ei päästy yksimielisyyteen, oli lopputuloksena päätöslauselma, jonka mukaan oli pyrittävä saamaan valtiolta vuosittain kaksi miljoonaa markkaa torppareille palstojen ostamista ja työvälineiden hankintaa varten, hankittava mallikontrahtikaavoja ja pienviljelyksen edistämistä tarkoittavaa kirjallisuutta sekä kehoitettava pikkutilallisia liittymään mukaan uusiin osuustoiminnallisiin yrityksiin. Päätös oli varsin ”porvarillinen” ja etäällä sosialisointiperiaatteista.<sup>31</sup>

Maatalouden sosialisointikysymys olikin eräs nuoren puolueen vaikeimpia ongelmia.<sup>32</sup> Vieläpä Valpaskin horjui. Syksyllä 1902 hän vielä kirjoitti, että pienviljelys vähitellen velkaantuisi

<sup>29</sup> Em. ptk. (1901), ss. 94—98; *Tainio*, Puheita ja kirjoituksia, ss. 25—27; Työmies 23. 7. 1901 ja 9. 7. 1903; *Laine*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, s. 111.

<sup>30</sup> Em. ptk. (1901), ss. 96—103.

<sup>31</sup> Em. ptk. (1901), ss. 106—07; *Laine*, emt. I, s. 149.

<sup>32</sup> Ks. myös *Soikkanen*, Sosialismin tulo Suomeen, ss. 124—30.

ja sitä tietä kasaantuisi suurkapitalistien käsiin, mutta kun Kautsky alkoi epäröidä, totesi Valpas jo seuraavana kesänä, että marxilainen kehitysteoria oli maanviljelyksen suhteen vielä todistamatta.<sup>30</sup> Mutta tämän sosialistisen kehitysteorian lisäksi asiassa oli kysymys myös siitä, mikä tuotantomuoto oli kansantaloudellisesti edullisin. Samoin muodosti oman periaatteellisen ongelmansa se, oliko pikkutilallista tai omavaraista torpparia pidettävä enemmän tuottajana kuin kuluttajana, minkä takia Kössi Koskinenkin Viipurin kokouksessa koetti selittää, että pikkutilan tarkoitus oli tuottaa vain omiksi tarpeiksi, mutta ei myytäväksi.<sup>31</sup> Edelleen ja erityisesti maatalousvaltaisessa Suomessa oli tärkeätä ottaa huomioon asianomaisten omat toiveet. Suomen torpparit toivoivat omaa maata, mutta sosialisoitu maatalous olisi muistuttanut enemmän venäläistä mir-järjestelmää tai suomalaista kruununtorpparijärjestelmää kuin torpparien odottamaa ”yleistä maanjakoa”. Puolue oli kuitenkin omaksunut sosialistisen periaateohjelman ja sen täytyi omaksua myös sosialistinen maatalousohjelma.

### 3. Sosialistinen maatalousohjelma

Viipurin kokouksessa valittu puoluevaltuuskunta sai tehtäväkseen laatia täydellisen ohjelmaehdotuksen puoluetta varten seuraavaan, vuonna 1903 Forssassa pidettävään puoluekokoukseen. Uusi ohjelmaehdotus perustui Erfurtin ohjelmaan ja sen periaatteellisessa osassa todettiin mm., että ”yksityistuotannon syrjäytyminen tekee yksityisomistuksenkin tarpeettomaksi”. Maatalousohjelmaehdotus käsitti seuraavat viisi kohtaa: 1) Valtion tiloja ei saa myydä. 2) Valtion ja kuntien olisi ostettava pakkohuutokaupoista ja muutoin tiloja, koskia ja kaivannoita. 3) Kunnille on saatava oikeus pakkolunastuksella haltuunsa hankkia vähäarvoisia osia yksityisten tiloista. 4) Nämä alueet on

<sup>30</sup> Työmies 24. 11. 1902, ks. myös 7—11. 7. 1903; Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1903) Pöytäkirja, ss. 176—77. Ks. myös myöhemmin esitettyä sosialidemokraattien vaaliohjelma v. 1906.

<sup>31</sup> Ensimmäisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja (1901), s. 103.



joko kunnan hoidossa pidettävät tahi annettavat osuuskunnille viljeltäviksi. 5) Valtionapua on saatava uudisviljelystä tarkoittaville yrityksille, samoin kaikille ko-operatiivisille yrityksille maatalouden alalla.<sup>35</sup> Näistä oli kolme ensimmäistä kohtaa lainattu suoraan Norjan työväenpuolueen maatalousohjelmasta, kun taas muut kohdat johtuivat siitä, että Suomessa pidettiin tarpeellisenä määritellä myös se, mistä saataisiin varoja maanhankintoihin ja miten yhteiskunnan omistuksessa olevat maat sitten jaettaisiin käytettäviksi.<sup>36</sup>

Ehdotettu maatalousohjelma joutui jo paljon ennen kokousta ankaran arvostelun alaiseksi.<sup>37</sup> Seth Heikkilä kirjoitti Kansan Lehdessä, että torppareilla oli siitä tuskin mitään iloa ja että irtolaistenkin täytyi olla varsin laajanäköiset voidakseen nähdä siinä mitään, mikä kutsuisi heitä mukaan puolueeseen. Täysin merkityksettömänä Heikkilä piti sitä, että kunnat olisivat saaneet oikeuden ostaa ”vähäarvoisia” maita. Hänen mielestään kuntien tuli saada oikeus ottaa haltuunsa yksityisten omistamia alueita ilman mitään arvomäärityksiä.<sup>38</sup>

M. W. Wuolukka totesi arvostelussaan, että maatalousohjelma oli kaikkien maiden sosialisteilta jäänyt ikäänkuin sivuseikaksi, mitä se ei kuitenkaan saanut olla Suomessa, jossa verrattomasti suurin osa työväestöstä oli maalaistyöväkeä. Sillä sadantuhannen kaupunkilaistyöläisen hyväksi tehty työ on kuin kivien heittäilyä pohjattomaan suohon niin kauan kuin nuo toiset yhdeksänsataatuhatta seisovat teollisuuden varaväkenä, sanoi Wuolukka. Ehdotettua ohjelmaa hän piti perin teoreettisena ja vaati tilalle jotakin käytännöllisempää ja sellaista, joka olisi antanut maalaistyöväestölle nopeamman avun. Maanviljelysosuuskunta-ajatusta Wuolukka piti kuolleena, koska siinä jokainen osakas pyrki hyötymään mahdollisimman paljon muiden kustannuk-

<sup>35</sup> Ks. Kansan Lehti 17. 1. ja 22. 1. 1903.

<sup>36</sup> Ks. Kansan Lehti 5. 8. 1902.

<sup>37</sup> Ohjelma lähetettiin paikallisyhdistyksille lausuntoa varten jo tammi-kuussa 1903. Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja (1903), Liitteet, s. 42.

<sup>38</sup> Kansan Lehti, 24. 3. 1903.

sella. Parhaana ratkaisuna hän piti vuokralain parantamista ja valtion maiden vuokraamista tilattomille.<sup>39</sup>

Tampereen työväenyhdistyksen kokouksessa, jossa oli mukana edustajia myös lähipitäjistä, muodostettiin kokonaan uusi ohjelmaehdotus. Tämä tamperelaisten esittämä sosialistinen ohjelma syrjäyttikin sitten koko työväenliikkeen kannalta tärkeässä Forssan kokouksessa puoluevaltuuskunnan ehdottoman ohjelman ja se hyväksyttiin puolueohjelmaan muutamien lisäyksin. Limingan työväenyhdistys puolestaan uskoi, että torpparijärjestelmä tuli väistymään itsenäisen pienviljelyksen tieltä ja vaati sen vuoksi, että ensin oli turvattava torpparien asema vuokramiehinä ja sitten saatava valtio auttamaan heidän pyrkimyksiään lunastaa vuokratilat omikseen.<sup>40</sup>

Kysymyksen alusti Forssassa Kössi Koskinen, joka Viipurin kokouksessa oli puolustanut itsenäistä pienviljelystä. Alustuksensa lopuksi hän esitti, että maan palstoittamista olisi helpotettava, osuustoimintaa edistettävä ja tilatonta väestöä valistettava.<sup>41</sup>

Alustusta ruodittiin ankarasti. Ensimmäisen puheenvuoron käytti Taavi Tainio, joka sanoi Koskisen olleen samalla kannalla kuin porvarit kymmenen vuotta aikaisemmin väittäessään, että irtolaisväestö ei edes halunnutkaan omaa maatilkkua. ”Se on suora valhe. Irtolaisten hartaimpana toiveena on päästä oman maatilkun omistajaksi”, sanoi Tainio. Itse asiassa Tainio ja Koskinen olivat eri mieltä vain siitä, olivatko irtolaiset niin alhaisella sivistysasteella, ettei heillä enää ollut edes mitään toiveitakaan kuten Kuopion läänin komitea oli aikanaan todennut,<sup>42</sup> mutta sen sijaan he edelleen olivat yksimieliset itsenäisen pienviljelyksen eduista. Myös Wuolukka ja liminkalainen Leo Leino puhuivat voimakkaasti sen ajatuksen puolesta, että jokainen maanviljelijä haluaa omaa maata. Pellervo-seuran edustajana

<sup>39</sup> Kansan Lehti 31. 7. 1902 ja 9. 4. 1903; Työmies 10. 7. 1903; Em. ptk. (1903), Liitteet, ss. 49—51.

<sup>40</sup> Hämetär 28. 5. 1903; Em. ptk. (1903), Liitteet, ss. 47—48. Vrt. myös s. 213 ja myöhemmät puolueohjelmat.

<sup>41</sup> Em. ptk. (1903), Liitteet, ss. 64—65.

<sup>42</sup> Ks. ss. 116—17.

kokouksessa mukana ollut J. Torvelainenkin totesi, että joka toista väittää, se valehtelee. Myös Eetu Salin, Turun kokouksen radikalisti, myönsi, että irtolaisväestö todella haluaa maata. Mutta, hän jatkoi, "meidän katsantokantamme on tämän omistuksen suhteen toinen kuin heidän". Sen takia Salin ehdotti, että puolueen olisi järjestettävä agitaatio valaisemaan näille omaa maata haluaville sosialistista maatalousohjelmaa.<sup>43</sup>

Puolueen periaateohjelma vahvistettiin Forssassa ja sen yleisluontoisessa johdanto-osassa sanottiin mm., että kehityksen johdosta pienyritykset ja samalla tavoin myös pikkutilalliset sortuvat kapitalisteista riippuviksi, mutta tulevat samalla pakotetuiksi yhä ankarampaan luokkataisteluun, kunnes vihdoin sosialistinen järjestelmä pääsee voitolle ja "yksityistuotannon syrjäytyminen tekee yksityisomistuksenkin tarpeettomaksi ja vahingolliseksi". Valpas-Hänninen tosin — jälleen Kautskyyn vedoten — kysyi, oliko viisasta saattaa talonpoikaisväestö työväenliikkeen vastustajaksi vaatimalla heidän tilojaan yhteisomaisuudeksi, mutta kokous hyväksyi kuitenkin seuraavan maatalousohjelman:

1) Valtion ja kuntain nyt jo omistamia tiloja ja maa-aloja ei saa myydä eikä lahjoittaa.

2) Valtion ja kuntain omistamat asumattomat maa-alat ovat saatettavat viljeltäviksi, mutta ei omistusoikeudella.

3) Pakollisesti myytäviksi joutuneet maatilat, kosket ja kaidannot ovat arvioitavat ja otettavat arvatusta hinnasta valtion omiksi.

4) Kunnille on saatava oikeus pakkolunastuksella haltuunsa hankkia yksityisten tiloja tai osia niistä. Lunastus on luettava sen mukaan, mitä nuo maa-alat tuottavat.

5) Valtion hallussa olevat ja vasta lunastettavat maa-alat ovat annettavat tilattomille tai sellaisille osuuskunnille, joitten jäsenet itse viljelevät maata.

6) Valtionapua on annettava etupäässä pikkuviljelystä tarkoitettaville toimenpiteille. Samoin kaikille osuustoiminnan luontoisille yrityksille maatalouden alalla.

<sup>43</sup> Em. ptk. (1903), ss. 99—116. Ks. myös *Tainio*, Puheita ja kirjoituksia, ss. 28, 32; *Päivälehti* 23. 8. 1903.

7) Torppareille ja maanvuokraajille on saatava täydellinen käyttöoikeus ja myöskin myyntioikeus vuokraamansa maan viljelystuotteisiin, sekä vuokra-ajan loputtua on heille maksettava täysi korvaus siitä, mitä vuokratun maan arvo on heidän työnsä kautta kohonnut.

8) Metsästys- ja kalastusoikeus on heti tehtävä maanomistuksesta riippumattomiksi.

Nämä kahdeksan kohtaa olivat sisältyneet Tampereen työväenyhdistyksen ehdotukseen sellaisinaan, vain 2) kohdan loppuhuomautus lisättiin Forssassa. Tämän lisäksi liitettiin ohjelmaan kolme muuta kohtaa, joista kaksi Kössi Koskisen ehdottamaa koskivat maalaistyöväestön ammatillista ja teoreettista sivistämistä sekä kolmas Valpas-Hännisen ehdottama kohta palkollissäännön lakkauttamista.<sup>44</sup>

Uusimaa-lehti kirjoitti puolueen maatalousohjelmasta, että se oli muuta ohjelmaa utopistisempi, mikä lehden arvelun mukaan johtui siitä, että puolueen miehet olivat kokeneet vähemmän sillä alalla. Se on kylläkin sosialististen periaatteiden mukainen, mutta ei kestä käytännössä, ennusti Uusimaa.<sup>45</sup> Totta onkin, että puolue joutui vuonna 1906 pidetyn yleisen torpparikokouksen jälkeen jossakin määrin muuttamaan ohjelmaansa, mutta vähän myöhemmin puolue joutui torpparien kohdalla kokonaan peräytymään sosialisointiajatuksesta. Peräytyminen alkoi jo vuoden 1908 yleisessä torpparikokouksessa ja vuonna 1911 asettui puolue maanvuokraajain vaatimuksesta kokonaan sille kannalle, että torpparien oli saatava viljelemänsä tilukset omikseen.<sup>46</sup> Kun yhä voimakkaammaksi kasvava puolue kuitenkin ratkaisevina suurlakon jälkeisinä aikoina piti tiukasti kiinni sosialistisesta maatalousohjelmastaan saaden vielä yleisen torp-

<sup>44</sup> Em. ptk. (1903), ss. 117—18, 177, Liitteet, ss. 48, 65.

<sup>45</sup> Uusimaa 6. 4. 1903.

<sup>46</sup> Maanvuokraajain Toisen (1908) ... Edustajakokouksen Pöytäkirja, ss. 54—57, 88—89, 101—05; Pöytäkirja Suomen Maanvuokraajain neljännessä (1911) yleisestä edustajakokouksesta, ss. 72—76, 93; Alustuksia ja ehdotuksia Suomen Sosialidemokratisen puolueen edustajakokoukselle (1911), ss. 73—84. Ks. myös Komiteanmietintö N:o 4/1914, s. 211 ja Suomen Sosialidemokratisen Puolueen seitsemännen edustajakokouksen (1911) Pöytäkirja, ss. 7, 57.



parikokouksenkin sitä kannattamaan, vaikutti se myös muiden puolueiden ohjelmamäärittelyihin ja sitä tietä ilmeisesti osaltaan viivästytti torpparikysymyksen lopullista ratkaisua.

#### 4. Työväen sanomalehdistö

Puolueohjelma on kuitenkin vain suuntaviitta, joka ilmaisee toiminnan yleiset tavoitteet. Sen tähden on aina ratkaisevampaa se, millä tavalla puolueen lehdistö noudattaa ohjelman periaatteita ja ohjaa lukijakuntiansakin niitä noudattamaan. von Wrightin Uuden Suomettaren alakertana toimittama Työmies sammui vuonna 1889 ja uusi itsenäinen Työmies alkoi ilmestyä vuonna 1895. Kolme vuotta myöhemmin perustettiin Tampereella Kansan Lehti,<sup>47</sup> jonka parhaina levikkialueina olivat Hämeen ja Satakunnan torpparipitäjät ja josta tulikin tavallaan torpparien äänenkannattaja. Turussa alkoi vuodesta 1899 lähtien ilmestyä Länsi-Suomen Työmies, mutta muita työväensanomalehtiä alkoi ilmestyä vasta suurlakon jälkeen.<sup>48</sup>

Kuinka etäällä torpparikysymyksestä kaupunkilainen työväenliike aina helmikuun manifestiin saakka oli, osoittaa se, että ennen tätä oli Työmieheissä ainoa asiaa koskeva uutinen Anjalan riidoista joulukuussa 1898 ja pari veronkorotusuutista vuoden 1899 alussa.<sup>49</sup> Manifestin jälkeen alkoi lehdessä olla enemmän torppareita koskevaa, mutta mitään selvää omaa linjaa siinä ei vielä voinut havaita.<sup>50</sup> Samana keväänä jo eräs lehden lukijakuntaan kuulunut torppari esitti, että torpparikysymyksestä oli tehtävä ”eroittamaton osa työväenkysymystä”.<sup>51</sup>

<sup>47</sup> Myös Tampereen Sanomien alakertana oli vv. 1887—93 ilmestynyt Tampereen ty:n toimittama ”Kansalainen”.

<sup>48</sup> Työmiehen päätoimittajina olivat A. H. Karvonen 1895—97, Matti Kurikka 1897—99, A. B. Mäkelä 1899—1900 ja Edvard Valpas-Hänninen 1901—18, Kansan Lehden J. K. Enqvist 1898—1901 ja Yrjö Mäkelin 1901—06 (toimittajina mm. Kössi Koskinen, Seth Heikkilä ja M. W. Wuolukka) sekä Länsi-Suomen Työmiehen K. F. Hellstén 1899—1905 ja Seth Heikkilä 1905—06.

<sup>49</sup> Työmies 17. 12. 1898, 21. 1. ja 16. 2. 1899.

<sup>50</sup> Työmies 28. 3., 8. 4. ja 26. 4. 1899, ks. myös 11. 2. ja 3. 6. 1899.

<sup>51</sup> Työmies 1. 5. 1899.

Myös Kansan Lehti alkoi keväällä 1899 kiinnittää huomiota torpparikysymykseen,<sup>52</sup> mutta vasta syksyllä 1900 Kaarlo Salmela esitti sen linjan, jota lehti sittemmin etupäässä noudatti. Kaikki torpparihädöt on tuotava lehtien palstoilla julkisuuteen, sillä siten niitä vastaan taistellaan parhaiten, sanoi Salmela.<sup>53</sup> Tämän jälkeen lehdessä olikin useita kertoja lihavalla painettu kehoitus: "Torpparit, muistakaa tilauksillanne lehteämme ja lähettäkää julkaistavaksemme tosiperäisiä tiedonantoja niistä väärinkäytöksistä ja kiristyksistä, joita isäntänne teitä kohtaan harjoittavat. Epäkohdat julkisuuteen, sitten ne voivat paremmin korjautua."<sup>54</sup> Samoin Työmies mainitsi tilausilmoituksessaan vuodelle 1901, että se tulee "niin räikeästi ja totuudenmukaisesti kuin suinkin voidaan tarkastamaan ja vetämään päivänvaloon niitä torpparien ja muiden maan vuokraajain omaisuuksien anastamisia, joita puolestaan tilain omistajat tuhkatiheään tekevät, riistäen usein raskaina veroina tai kokonaan torpparien pitkäaikaisten vaivannäköjen hedelmät sekä sysäten torpparien perheiden jäsenet työmarkkinoilla itseänsä kauppaamaan pakotettujen yhä suurenevaan joukkoon".<sup>55</sup>

Kun seuraavina vuosina tapahtui häätöjä tavallista enemmän, oli lehdillä tämän laatuista uutisaineistoa yllin kyllin. Myös niiden maaseutukirjeenvaihtajat kirjoittivat asiasta. Kansan Lehteen kirjoitteli erityisen ahkerasti teiskolainen "Kyösti", joka kerrankin, kun oli asetettu mustalaiskomitea ja eräs tutkija oli "ihmisrakkaudesta" lyöttäytynyt mustalaisten mukaan heidän oloihinsa tutustuakseen, kirjoitti katkerana, että vielä ei ollut ilmaantunut "intelligenssejä" tutkimaan torpparien tilaa heinä- ja elonleikkuaikoina.<sup>56</sup>

Häätöuutisten avulla voitiin herättää torppareita ja nostaa heidän luokkatietoisuuttaan, mutta niiden avulla ei voitu päästä pidemmälle. Työväenliikkeen tavoitteena oli *yleinen äänioikeus*,

<sup>52</sup> Kansan Lehti 1. 3., 31. 3. ja 3. 4. 1899.

<sup>53</sup> Kansan Lehti 7. 8. 1900.

<sup>54</sup> Kansan Lehti 30. 8., 18. 9. ja 29. 9. 1900.

<sup>55</sup> Työmies 28. 12. 1900.

<sup>56</sup> Kansan Lehti 15. 8. 1901, "Maaorjuus Suomessa w. 1901". Ks. myös ss. 228—29.

koska työväestö ainoastaan sen avulla voi saavuttaa valtiollista valtaa. Tästä syystä oli myös torpparien liityttävä työväenyhdistyksiin, sillä — kirjoittivat lehdet — vain valtiopäiväedustuksen kautta heidänkin etunsa voidaan turvata, ja yleinen äänioikeus saavutetaan vain, jos on kyllin suuri joukko sitä vaatimassa.<sup>57</sup>

Tammikuussa 1901 esitettiin Työmiehessä erityisen Suomen torpparien liiton perustamista,<sup>58</sup> mutta myöhemminkin ajatus vielä huomattiin vaikeaksi toteuttaa. Kansan Lehti puolestaan totesi, että jokainen asiaa vähänkin ymmärtävä tietää, ettei Suomen työväenliike tule saamaan mitään ratkaisevaa käytännöllistä merkitystä ennen kuin maalaistyöväki yhtyy siihen. Mutta samalla kirjoittaja myönsi, että maalaistyöväkeä ei saataisi mukaan aatteellisella kiihoitustyöllä, vaan että se oli ”leivän hankkimisen kautta opetettava tuntemaan, mikä salaperäinen ja kaikki luova voima piilee yhteen liittyneen köyhälistön riveissä”.<sup>59</sup> Kirjoittaja piti täten käytännöllisiä ja ansioitasoa nostavia parannuksia parhaina keinoina osoittamaan työväenliikkeen voimaa ja arveli osuuskuntajärjestelmän olevan siinä suhteessa edullisimman. Sama luottamus osuuskunta-ajatukseseen antoi leimansa vielä Forssan ohjelmallekin, mutta pian — ehkä lähinnä Matti Kurikan Sointula-kokeilun takia — alettiin yleisesti epäillä järjestelmän ihanteellisuutta.<sup>60</sup>

Sen sijaan alkoivat työväenlehdet yhä enemmän kirjoitella sosialisoinnin ja maan yhteisomistuksen puolesta ”pyhää omistusoikeutta” vastaan, sillä eivät ne keinot, joilla maa aikanaan oli joutunut yksityisten omistukseen, sietäneet minkäänlaista pyhyiden vaippaa, kirjoitettiin.<sup>61</sup> Täten lehdet pyrkivät yhä voimakkaammin terottamaan maattomalle väestölle, että

<sup>57</sup> Kansan Lehti 26. 7. 1900; Työmies 11. 8. 1900, ks. myös 25. 6. 1898 ja 1. 5. 1899.

<sup>58</sup> Työmies 10. 1. 1901. — Torpparien liittoa piti Valpas myöhemmin tarpeellisenä jo siitäkin syystä, että siten olisi voitu palkata torppareita varten oma lakimies. Työmies 30. 10. 1903.

<sup>59</sup> Kansan Lehti 24. 10. 1901. Ks. myös Työmies 13. 11. 1902, ”Olot Itä-Hämeessä”.

<sup>60</sup> Työmies 30. 4. ja 21. 6. 1904.

<sup>61</sup> Kansan Lehti 2. 8. 1902; Työmies 11. 7. 1903.

tämän todellinen etu oli yhteinen sosialistisen työväenpuolueen kanssa. Samalla ne korostivat sitä, että vain yhteen liittymällä voivat maalais- ja kaupunkityöväki saavuttaa sen yhteiskunnallisen vallan ja siitä koituvat edut, mitä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus merkitsee. ”Aika nousta hellittämään kahleitanne on teillekin, Suomen torpparit, nyt tullut. Eikä muu kukaan voi eikä tahdo auttaa, ellette itse pyri kohottamaan itseänne yhdessä muun köyhälistön kanssa, saman aatteen ja saman lipun ympärillä”, sanottiin Kansan Lehden tammikuussa 1903 lihavalla painamassa herätysjulistuksessa.<sup>62</sup> Tavoitteena oli täten voimakas, yhtenäinen ja asioitaan tehokkaasti ajamaan pystyvä työväenluokka.<sup>63</sup> Tämän pyrkimyksen tuloksena olikin työväenliikkeellä muilta piireiltä puuttuva voimakas organisatio valmiina silloin, kun suurlakon jälkeen yht’äkkiä avautui mahdollisuus laajempaan toimintaan.

Mutta tulevan ihanneyhteiskunnan toivossakaan lehdet eivät lyöneet laimin ”pikkuparannusten” vaatimista. Kesällä 1901 Kansan Lehti erityisesti varoitti torppareita luottamasta isäntien suusanallisiin lupauksiin ja kiinnittämättömiin kontrahteihin.<sup>64</sup> Vähän myöhemmin tuli kysymys maalaistyöväen työpäivän pituudesta ajankohtaiseksi ja tällöin työväenlehdet vaativat kaikin keinoin 10-tuntista työpäivää. Mutta tässä niin kuin useimmissa muissakin työväenpuolueen ja sen lehdistön torpparikysymystä koskevissa kannanotoissa oli lähtökohtana kaupunkityöväen olojen parantaminen, joka tajuttiin mahdottomaksi niin kauan kuin maaseudun olot pakottivat työväkeä siirtymään kaupunkeihin ja työväenliikkeeltä lisäksi puuttui runsaslukuisen maalaistyöväestön joukkovoima.<sup>65</sup>

<sup>62</sup> Kansan Lehti 8. 1. 1903.

<sup>63</sup> Mitään passiivista lakkoa väkivaltaisempaa taistelukeinoa ei tuon ajan työväenliike vielä hyväksynyt. Ks. esim. Työmies 11. 7. 1903, Kansan Lehti 7. 5. 1904 ja Länsi-Suomen Työmies 23. 3. 1905.

<sup>64</sup> Kansan Lehti 8. 6., 20. 6., 22. 6., 2. 7., 9. 7., 11. 7. ja 1. 8. 1901.

<sup>65</sup> Ks. Länsi-Suomen Työmies 16. 6. 1903.



## C. TORPPARIT TYÖTAISTELUSSA

1. *Työaikakysymys nousee esiin*

On merkille pantavaa, että missään edellä puheena olleessa torpparien anomuksessa tai valituksessa Vesilahden torpparikokousta lukuunottamatta ei valitettu työpäivän pituutta päivämiehen itsensä kannalta, vaan ainoastaan työpäivien lukumäärää ja niiden sijoitusta kiireisimpiin aikoihin sekä hevosen työpäivän pituutta. Mutta vaikka torpparit itse maanviljelyksen vanhaan työrytmiin<sup>1</sup> tottuneina mukautuivatkin pitkään työpäivään, oli sen rajoittamistarpeeseen jo muualla kiinnitetty huomiota. Kesällä 1890 tekemässään torpankontrahdissa oli Yrjö-Koskinen määrännyt kesätyöpäivän pituudeksi 15 tuntia ruoka-ajat mukaan lukien ja saman vuoden joulukuussa suorittamassaan torpparikyselyssä Uusi Suometar tiedusteli myös verotyöpäivän pituutta. Nya Pressenin maatalousosasto valitti maanviljelystyöpäivän pituutta yleensä, vaikkakin lähinnä siitä syystä, että pitkä työpäivä tuotti huonoa työtä ja oli sen tähden epätaloudellinen. Varmaan muuallakin jo oli keskusteltu pitkään työpäivään liittyvistä epäkohdista, sillä muutoin ei Moskovskija Vjedomosti olisi tarttunut siihen eivätkä suomalaiset lehdet ryhtyneet iskemään vastaan.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> *Utterströmin* tutkimuksen (*Jordbrukets arbetare*, ss. 720—26) mukaan maanviljelyksen työpäivä kesällä kiireimpänä aikana oli Ruotsissa 1800-luvun puolivälissä klo 5 ap.—8 (9) ip. Suomessa varhaisemmin käytetystä maanviljelystyöpäivän pituudesta ei ole olemassa tutkimusta, mutta kaupunkien ulkotyöväen työpäivä oli 1800-luvun alkupuoliskolla virallisen taksan mukaan 12 työtuntia, klo 4 ap.—7 ip. kahdella ruokatauolla. Vuosisadan loppupuoliskolla työpäivä taloudellisen toiminnan nousukauden mukana yleisesti piteni yhdellä työtunnilla ja oli siis kaupungeissakin kesällä 13 työtuntia. Talvella työpäivä oli 7 tuntia tai pimeästä pimeään. *Hynninen*, *Ulkotyöväen palkkasuhteen kehitys Suomen suurimmissa kaupungeissa*, ss. 72—74; *Jutikkala*, *Turun kaupungin historia 1856—1917 I*, s. 431. — Vesilahden torpparikokouksesta ks. ss. 134—36.

<sup>2</sup> Ks. ss. 120, 122, 146—50. Myös Urjalan maanviljelysseuran kokouksessa v. 1891 asia oli esillä, mutta vain siitä syystä, että torpparit joutuivat maksamaan taksvärkkirengilleen tavallista korkeampaa palkkaa. (*Hämeen Sanomat* 10. 7. 1891). Myös "Torpan poika" Alhainen valitti kirjeissään työpäivän pituutta toistaen erään torpan taksvärkkirengin valituksia (*Valvoja* 1900, ss. 186—92).

Kun Päivälehti kesällä 1891 vielä kirjoitti, että luonto itse viisautessaan määräsi maanviljelyksessä työpäivän pituuden,<sup>3</sup> määritteli lääninagronomi Th. Forssell Nya Pressenin maanviljelysosastossa julkaistussa kontrahtikaavassaan verotyöpäivän pituudeksi kesällä 12 ja talvella 8 työtuntia.<sup>4</sup> Tämä jäi kuitenkin yksinäiseksi mielipiteeksi. Seuraavana vuonna annetussa kruunun virkatalojen torppia koskevassa julistuksessa tosin määrättiin, että kontrahdissa oli määriteltävä myös työpäivän pituus, mutta se oli tehtävä ”paikkakunnan tavan mukaisesti ja niihin vuoden aikoihin katsoen, joina päivätyöt ovat tehtävät”.<sup>5</sup> Seuraavina vuosina maanviljelystyöpäivästä puhuttiin varsin vähän. Syksyllä 1896 piti Aamulehti tärkeänä, että työpäivän pituus rajoitettaisiin lailla, mutta katsoi samalla, että maataloudessa täytyi sadonkorjuutyö jättää aikarajoitusten ulkopuolelle.<sup>6</sup> Vasta Aksel Warén vaati perustellummin torpparien työpäivän rajoittamista, mutta hänkin päätyi Turun työväenkokouksessa kesällä 1899 vielä 12 työtuntiin.<sup>7</sup> Samaa oli Uusi Suometar ehdottanut edellisenä keväänä.<sup>8</sup>

Työväenliikkeen toimesta oli teollisuustyöpäivän pituus aiottu ottaa esille vuoden 1891 peruutetussa kokouksessa, mutta kokoukseen pyydetty alustajat pitivät kuitenkin vielä rajoitusta tarpeettomana, katsoen, että koneiden lisääntyessä työpäivä automaattisesti lyhenisi.<sup>9</sup> Vuoden 1893 kokouksessa hyväksyttiin pitkän keskustelun jälkeen teollisuustyöpäivän suhteen tavoitteeksi 10 tuntia ja sama ponsi hyväksyttiin myös vuoden 1896 kokouksessa.<sup>10</sup> Maataloustyöpäivän pituudesta ei vielä oltu mainittu mitään, mutta Turun kokouksessa vuonna 1899, jolloin

<sup>3</sup> Päivälehti 24. 6. 1891.

<sup>4</sup> Nya Pressens Landtbruksafdelning 29. 6. 1891.

<sup>5</sup> Arm. Julistus kruununvirkatalojen torppien arennista 26. 1. 1892.

<sup>6</sup> Aamulehti 25. 11. 1896.

<sup>7</sup> Ks. ss. 162, 239.

<sup>8</sup> Uusi Suometar 20. 4. 1899. Ks. myös valtiopäiväkeskustelusta ss. 202—03.

<sup>9</sup> Ensimmäistä... työväenkokousta (1891) koskevat asiakirjat, alustukset, ss. 68—71.

<sup>10</sup> Ensimmäisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1893) Pöytäkirja, ss. 12, 31, 35, 44; Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1896) Pöytäkirja, ss. 65, 91—92, 157—61.

teollisuustyöpäivän tavoitepituudeksi määriteltiin 8 tuntia, torpparikysymyksen yhteydessä asetettiin työpäivän pituuden ylärajaksi 10 tuntia.<sup>11</sup> Forssan kokouksessa vuonna 1903 työväenpuolue lopulta meni niin pitkälle, että vaikka se ei maatalousohjelmassaan maininnutkaan mitään työpäivän pituudesta, se muun ohjelman yhteydessä päätyi vaatimaan 8 tunnin työpäivän ulottamista myös maatalouteen.<sup>12</sup> Forssan kokousta pidettäessä oli tilanne kuitenkin jo kokonaan toinen kuin aikaisemmin ja torpparit olivat itse jo ryhtyneet työtaistelujen avulla lyhentämään työpäiväänsä.

Kuten aikaisemmin on esitetty,<sup>13</sup> keskusteltiin asiasta myös vuoden 1900 valtiopäivillä, vaikkakin ilman mitään käytännöllistä tulosta. Näiden valtiopäivien jälkeen alkoi se nousta yhä enemmän esiin. Aamulehti aavisteli pahaa kirjoittaessaan alkuvuodesta 1901, että maalaistyöväen kaupunkeihin siirtymisen suurin syy oli maaseudun pitkässä työpäivässä. Lehti kehoitti vuokranantajia ajattelemaan asiaa teroittaen mieliin, että jos torppari tekee työnsä tyytyväisenä, tekevät muutkin. Lehti totesi edelleen, että asialla oli jo kiire, mutta epäili samalla: "Saapas nähdä, ryhdytäänkö asiaan ennenkuin saadaan kuulla, että sen ja sen heinäniityllä on tapahtunut työlakko".<sup>14</sup> Muut lehdet eivät vielä koskettelleet asiaa, mutta esillä sen täytyi olla ainakin yksityisissä keskusteluissa, sillä muutoin ei Aamulehti olisi osannut esittää niin oikeaan osunutta ennustusta. Vielä keväällä 1902, vähän ennen ensimmäistä torpparien työlakkoa, Aamulehti uudisti kehoituksensa vuokranantajille varoittaen näitä siitä, että muuten aloite joutuu radikaalisempiin käsiin, työväenliikkeelle, joka voi luonnottoman pitkistä kesätyöpäivästä saada erinomaisen kiihoitusaiheen itselleen.<sup>15</sup>

Totta onkin, että työväen sanomalehdistö tarttui asiaan vasta tämän jälkeen. Pari kuukautta aikaisemmin Työmies to-

<sup>11</sup> Kolmannen Yleisen Suomen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1899) Pöytäkirja, ss. 57, 75, 81, 110.

<sup>12</sup> Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1903) Pöytäkirja, ss. 183—84. Ss. 202—03.

<sup>14</sup> Aamulehti 21. 2. ja 23. 2. 1901.

<sup>15</sup> Aamulehti 31. 5. 1902.

sin oli jo maininnut Mäntsälän torpparien 13-tuntisesta työpäivästä, mutta tyytynyt siinä yhteydessä vain toteamaan, että torpparit oli herätettävä vaatimaan äänioikeutta ja omia edustajia valtiopäiville.<sup>16</sup> 10-tuntista työpäivää maatalouteen Työmies alkoi vaatia vasta keväällä 1903,<sup>17</sup> jolloin maanviljelystyöpäivän lyhennys jo alkoi olla yleisesti käynnissä. Forssan kokouksen päätös 8-tuntisesta päivästä tehtiin vieläkin myöhemmin, torpparien ensimmäisen työtaisteluvaiheen jo ollessa päätymässä.

## 2. Työpäivää lyhennetään

Aksel Warén arveli vielä vuonna 1897, että torpparit olivat liian hajallaan ja ilman yhteisyyden tunnetta voidakseen ryhtyä mihinkään yhteistoimintaan olojensa parantamiseksi.<sup>18</sup> Kuitenkin jo seuraavana vuonna Anjalan kartanon torpparit tekivät kontrahtilakon kieltäytyen ottamasta vastaan heille tarjottuja liian ankaria vuokrasopimuksia.<sup>19</sup> Pari vuotta myöhemmin Sippolan hovin torpparit tekivät samoin, minkä takia tilan omistaja sitten tarjosikin alueen palstoitettavaksi itsenäisiksi tiloiksi.<sup>20</sup> Tapaukset osoittivat, että siellä, missä samassa asemassa olevia torppareita oli suppeahkolla alueella riittävän paljon, he voivat ryhtyä yhteiseen taisteluunkin vaatimustensa hyväksi, mutta kummassakaan tapauksessa ei vielä ollut kysymys varsinaisesta työtaistelusta. Samoin, kun Aksel Lilius vuoden 1900 valtiopäivillä viittasi torpparilakon mahdollisuuteen, hän ajatteli lakkoa pelkästään keinona pakottaa vuokranantaja pidempiin sopimuksiin.<sup>21</sup> Tästä Liliuksen huomautuksesta kirjoit-

<sup>16</sup> Työmies 21. 3. 1902.

<sup>17</sup> Työmies 6. 5. 1903.

<sup>18</sup> Waren, Torpparioloista Suomessa, ss. 11—12.

<sup>19</sup> Työmies 17. 12. 1898; Päivälehti 28. 1. 1899; Uusi Suometar 24. 11. 1898, 13. 2. ja 10. 12. 1899. Rettelöt päättyivät sillä kertaa tilanhoitajan vaihtumiseen.

<sup>20</sup> Vesalainen, Sippolan hovi ja sen torpparit, ss. 77—80; Wuorimaa, Piirteitä Sippolan historiasta, s. 74.

<sup>21</sup> Porvariss. ptk. 1900, II, s. 611.



taessaan Eetu Salin muutamaa päivää myöhemmin valitti sitä, että Turun työväenkokouksessa edellisenä vuonna ei oltu lainkaan huomattu ottaa esille kysymystä yleisen, koko maata käsittelevän torpparilakon aikaansaamisesta kontrahtien pidentämiseksi, mutta hänkään ei maininnut mitään työajan lyhentämisestä.<sup>22</sup> Samassa yhteydessä Salin tosin epäili sellaisen lakon mahdollisuutta, koska torpparit eivät olleet lainkaan järjestäytyneet.

Teollisuuden piirissä oli Suomessakin jo kauan käytetty työlakkoa keinona parempien työehtojen saamiseksi, mutta maatalouden piirissä tapahtuvan työlakon mahdollisuudesta kirjoitti vasta Aamulehti edellä mainitussa artikkelissaan. Samalla lehti otti huomioon sen, että lakon onnistuminen edellytti sopivan ajan valintaa, sekä ennusti, että ensimmäinen työlakko tuli tapahtumaan jonkin kartanon heinäniityllä. Tämä kartano tuli olemaan Nastolan Koiskala. Kartanon kesätyöpäivän pituus oli sama kuin yleisesti muuallakin eli 13 työtuntia, mutta heinäkuun 19. päivänä 1902 torpparit ryhtyivät lakkoon vaatien päivän lyhentämistä kahdella työtunnilla. Torppareihin yhti osa kartanon muonamiehistä. Lakko jäi kuitenkin niin lyhyeksi, että edes sanomalehdet eivät ennättäneet kiinnittää siihen erikoista huomiota. Kartanon isäntä lupasi lisätä entisen tunnin pituisen päivällisajan puoleksitoista tunniksi ja kun työmiehet tyytyivät tähän, lakko päättyi. Tulos ei vastannut vaatimuksia ja eräät olisivat vielä halunneet jatkaa lakkoa, mutta kun toiset ilmeisesti hädän pelosta taipuivat, syntyi erimielisyyttä ja lakkolaisten rivit hajosivat.<sup>23</sup>

Koiskalan lakko jäi yksinäiseksi ilmiöksi, sillä eivät ainakaan sanomalehdet mainitse mitään saman vuoden aikana tapahtuneista työlakoista eikä edes muista työpäivän lyhennyksistä. Vain Työmies kertoi tammikuussa 1903, että Kalvolassa oli edellisenä syksynä ollut joitakin vähäisiä, työpäivien täyttämistä aiheutuneita rettelöitä, mutta sekään ei maininnut mitään lakoista tai työajasta siinä yhteydessä.<sup>24</sup>

<sup>22</sup> Työmies 21. 5. 1900.

<sup>23</sup> Uusimaa 6. 8. 1902 ja 26. 6. 1903; Aamulehti 8. 8. 1902. — Kartanon omistivat vapaaherra A. Standertskjöld ja ins. F. E. Edenheim.

<sup>24</sup> Työmies 8. 1. 1903.

Työpäivän lyhennys tuli ajankohtaiseksi vasta seuraavana keväänä toukotöiden alettua ja tällä kertaa varsin voimallisesti. Vyöry alkoi Tuusulan Vanhankylän kartanosta, jonka muonamiehet toukokuun alussa 1903 tekivät lakon vaatien lyhyempää työpäivää. Kiireisenä ajankohtana tehty lakko onnistui ja miesten työpäivä, joka aikaisemmin oli käsittänyt 14 työ- ja 2 ruokautuntia kestäen klo 5:stä 21:een, lyheni kolmella tunnilla. Työpäivä alkoi nyt klo 6 ja päättyi klo 19. Välillä oli kahden tunnin ruoka-aika, joten päivän pituudeksi tuli 11 työtuntia.<sup>25</sup>

Saman toukokuun kuluessa vaadittiin työpäivän lyhennystä lisäksi ainakin Ruoveden Pekkalassa, Vihdin Kivelässä, Mustialan maanviljelysopistossa sekä paikoin Nastolassa ja Hollolassa. Näissä kaikissa vaatimuksiin myös suostuttiin ja työpäivän pituudeksi tuli kaikissa 11 työtuntia eli sama kuin Vanhassakylässäkin, paitsi Mustialassa, jossa se jäi 11½ tuntiin.<sup>26</sup> Mustialan torpparitkin olivat pyytäneet lyhennystä 11 tuntiin, ja opiston johtaja oli sen jo heille luvannut, mutta he olivat esittäneet vaatimuksensa vasta aivan kuun lopussa, kiireimmän toukoajan jo päätyttyä, ja pehtori sai heidät suostumaan 11½ tunnin työpäivään.<sup>27</sup>

Kesäkuu ei maataloudessa ole niin kiireistä kuin kylvö- ja korjuuajat eikä sen aikana 1903 esitetty monia lyhennysvaatimuksiakaan. Vain Mustialan naapurina olevassa Saaren kartanossa päivä lyhennettiin samoin 11½ tuntiin<sup>28</sup> ja samaan Lounais-Hämeen alueeseen kuuluvassa Someron Ävikin kartanossa tilan työmiehet ryhtyivät lakkoon. Rauhallinen lakko kesti pari viikkoa ja päättyi vasta parhaana heinäaikana, heinäkuun 12 päivänä, tuloksena jälleen 11 tunnin työpäivä.<sup>29</sup>

Kun lakot tuntuivat menestyvän, vaatimukset tihenivät hei-

<sup>25</sup> Työmies 13. 5. 1903, s. 2. (Lehti mainitsi erehdyttävästi, että työaika lyheni 16 tunnista 11 tuntiin ottamatta edellisessä lainkaan huomioon ruokautunteja. Työtilastollinen Aikakauskirja 1907, s. 29, toistaa tämän erehdyksen.); Uusimaa 15. 5. 1903.

<sup>26</sup> Kansan Lehti 23. 5. ja 30. 6. 1903; Länsi-Suomen Työmies 6. 6. ja 11. 6. 1903; Uusimaa 26. 6. 1903; Uusi Suometar 31. 5. 1903.

<sup>27</sup> Työmies 22. 6. 1903, "Jokioisten lakko".

<sup>28</sup> Kansan Lehti 18. 6. 1903.

<sup>29</sup> Kansan Lehti 21. 7. 1903.

nänkorjuutöiden alkaessa. Työpäivää lyhennettiin mm. Ojaisten ja Vuojoen kartanoissa sekä eräillä Uskelan ja Kaarinan tiloilla.<sup>309</sup> Köyliön kartanon omistaja teki oma-aloitteisesti niin, että hevosmiesten työpäivä lyheni kolmella ja muiden kahdella tunnilla.<sup>310</sup> Tilanomistaja Bergström Hyvinkäällä lyhensi työpäivän jopa 10 tuntiin ja myös Elimäellä kerrottiin siirrytyn 10-tuntiseen päivään.<sup>311</sup> Heinä—elokuu 1903 olikin todellista maatalouden työpäivän lyhentämisaikaa ja sama pyrkimys jatkui vielä syksymmälläkin niin, että Aatto Sirén laski työpäivän lyhentämisiä tapahtuneen vuoden 1903 aikana yhteensä noin 70 eri tilalla koko maassa.<sup>312</sup> Kaikki lyhennykset koskivat kuitenkin vain kesätyöpäivän pituutta, joka yleisimmin jäi 11 työtuntiin. Kun lyhennysvaatimukset jälleen seuraavina keväinä uudistuivat, sisällytettiin vaatimukseen usein sekä kesä- että talvipäivä.<sup>313</sup>

Työpäivänlyhentämiset sujuivat yleensä rauhallisesti ja ilman erityisempiä rettelöitä. Lyhennys oli ajan hengen vaatima; se oli tunnustettu jo valtiopäivillä kolme vuotta aikaisemmin, siitä oli kirjoitettu sanomalehdissä ja sitä oli vaatinut myös työväenliike, joka alkoi jo olla varteenotettava yhteiskunnallinen tekijä.<sup>314</sup> Vuosi 1903 oli muutenkin työväen etujen ajamiselle suotuisaa aikaa. Kolmen työttömyysvuoden jälkeen olivat taloudelliset suhdanteet jälleen nousemassa ja työvoimaa kysyttiin enemmän. Työlakkojen kokonaismäärä kaikilla aloilla nousi kaksinkertaiseksi edelliseen, vuoden 1899 ennätysmäärään verraten,<sup>315</sup> ja lisäksi työväenliike oli lopullisesti omaksu-

<sup>309</sup> Länsi-Suomen Työmies 1. 8. 1903; Kansan Lehti 14. 7. 1903.

<sup>310</sup> Länsi-Suomen Työmies 30. 7. 1903.

<sup>311</sup> Työmies 4. 7. 1903; Uusimaa 11. 7. 1903.

<sup>312</sup> Työmies 18. 12. 1903; Sirén, Torppariliikkeemme kehittymisen syitä, s. 18. Ks. myös lehdistö heinä—elokuulta 1903.

<sup>313</sup> Esim. Työmies 2. 1., 5. 4., 11. 5., 31. 5. ja 3. 6. 1903; Hämetär 19. 4. 1906.

<sup>314</sup> v. Wright olikin vuoden 1896 työväenkokouksessa todennut, että työpäivän pituutta on mahdoton saada rajoitetuksi ennen kuin yleinen mielipide on saatu sen kannalle. Hänen ehdotuksestaan kokous hyväksyi ponnin, jonka mukaan 10 tunnin työpäivää oli pidettävä tavoitteena, mutta että sitä ennen oli pyrittävä saamaan aikaan muutos yleisessä mielipiteessä. Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen Pöytäkirja, ss. 65, 91—92, 157—61.

<sup>315</sup> Ks. kuvio s. 47.

massa selvän luokkataisteluasenteen. Maanomistajat tajusivat, että työpäivänlyhennysten estäminen tai viivyttäminen olisi merkinnyt vain lisää ristiriitoja.

Vain Paimion Meltolan kartanossa työväen yritys epäonnistui täysin. Sunnuntaina, heinäkuun 12. päivänä työväki anoi päivän lyhentämistä 13:sta 10:een tuntiin, kuitenkin niin, että se olisi korjuuaikoina tehnyt rajoittamattomiakin päiviä, jos kustakin kahdeksasta ylitunnista olisi hyvitetty yhdellä työpäivällä tai maksettu 25 penniä tunnilta. Kartanonomistaja Robert Hedenberg kieltäytyi lyhennyksestä vedoten muonamiesten kohdalla palkkaussääntöön ja torpparien kohdalla siihen, mitä laki sanoi veron laiminlyömisestä.

Maanantiaamuna väki tuli työhön klo 6 entisen klo 5:n sijasta, mutta kun kuuli, että vaatimusta ei oltu hyväksytty, koko joukko lähti kotiin ja lakko alkoi. Seuraavinakin aamuina se kävi tarjoutumassa työhön klo 6, mutta samalla tuloksella. Koko työväki ei kuitenkaan ollut yhtynyt lakkoon ja viikon kuluessa eräät muutkin luopuivat siitä. Lopputulos oli se, että väki jo seuraavana lauantaina oli kokonaisuudessaan työssä entisillä ehdoilla. Turun työväenyhdistyksen puheenjohtajakin oli välillä käynyt tarjoamassa välitystään, mutta Hedenberg ei suostunut edes neuvottelemaan hänen kanssaan. Seuraavana talvena, uuden maanvuokralain voimaantulua, Meltolan alustalaiset saivat uudet kontrahdit entistä tiukemmin ehdoin.<sup>37</sup>

### 3. Jokioisten lakko

Mustialan maanviljelysopistosta oli Jokioisiin matkaa vain parikymmentä kilometriä. Mustialan torpparien perässä Jokioistenkin taksvärkkärit pyysivät päivää lyhennettäväksi sekä aamusta että illasta tunnilla, jolloin päivän pituudeksi olisi jäänyt 11 työtuntia. Torstaina kesäkuun 4. päivänä taksvärkkärit saapuivat töihin klo 6, mutta heitä ei otettu vastaan. Vuokrasopimuksissa ei Jokioisissa enempää kuin useimmissa muissa-

<sup>37</sup> Länsi-Suomen Työmies 14. 7. ja 18. 7. 1903, 21. 1. 1904; Turun Lehti 21. 7. 1903.



kaan paikoissa ollut mainittu mitään työpäivän pituudesta, mutta sopimuksiin liitetyn hintataulukon mukaan täysi työpäivä oli kesällä 13 työtuntia ja Jockis Gods Ab:n edustaja, kreivi Mannerheim vaati entisiä työpäiviä.<sup>88</sup>

Olemme kuitenkin jo aikaisemmassa yhteydessä todenneet, että Jokioisten torpat olivat tavallista suurempia. Kun tavallisin torpan vero oli kolme miespäivää ja yhdestä kolmeen juhtapäivää viikossa sekä lisäksi yli- ja apupäiviä ja kun verraten suurialaisten torppien omat viljelykset vaativat runsaasti työvoimaa nekin, täytyi torpparien pitää renkejä taksvärkin tekoa varten ellei heillä ollut omia poikia niitä tekemään.<sup>89</sup> Tämän takia eivät Jokioisissa tehneetkään lakkoa torpparit itse, vaan heidän taksvärkkiä suorittavat renkinsä ja poikansa. Tämä teki asian monimutkaisemmaksi, sillä torpparit eivät itsekään pitäneet renkiensä esittämistä vaatimuksista, koska he pelkäsivät, että jos kartano suostui lyhyempään työpäivään, he eivät sitten saisi renkejä kotonakaan tekemään entisen pituisia päiviä. Tässä siis tuli jälleen kerran esiin torpparien eräänlainen yhteiskunnallinen väliasema: työntekijöinä he halusivat lyhyempää työpäivää, mutta työnantajina he eivät itsekään mielellään olisi lyhentäneet sitä. Kaikkiaan parisataa taksvärkkäriä oli mukana lakossa.

Työmiehen kirjeenvaihtajan<sup>90</sup> kertoman mukaan taksvärkkärit olivat jo parin kolmen vuoden ajan nurisseet työpäivän pituutta vastaan ja kun kreivi Mannerheim vaati entisen pituisia päiviä, täytyi torpparien vastata, että he eivät saaneet renkiänsä enää tekemään niin pitkiä päiviä. Mannerheim pyysi silloin torppareita itseänsä veropäiviä suorittamaan ja ainakin muutamat tekivätkin sitten yhden viikon veronsa. Sillä aikaa Mannerheim neuvotteli toisten yhtiökumppaniensa kanssa. Neuvottelujen tuloksena hän esitti 11½ tunnin työpäivää, ja kun

<sup>88</sup> Lakon vaiheista ks. Työmies 8. 6., 12. 6., 19. 6. ja 22. 6. 1903; Länsi-Suomen Työmies 9. 6. ja 11. 6. 1903; Hämetär 16. 6. ja 20. 6. 1903; Suomen Sanomat 16. 6. 1903; Turun Lehti 18. 6. 1903; Kansan Lehti 18. 6. ja 20. 6. 1903.

<sup>89</sup> Omaa viljelysalaa useimmissa torpissa oli jonkin verran toistakymmentä hehtaaria. Jokioisten kartanoiden arkisto, Jokioinen, K 55 ja K 56.

<sup>90</sup> Ylioppilas A. Rissanen (Ks. s. 268).

taksvärkkärit vaativat samaa kuin Mustialassakin, selitti Mannerheim, joka jo tuns Mustialan tuloksen, että sielläkin oli päädytty 11½ tuntiin. Väki ei uskonut häntä, mutta lupasi ottaa asiasta selvän ja suostua, jos Mannerheimin antama tieto Mustialasta oli oikea.<sup>41</sup> Ennen lopullista sopimusta lienee Mannerheim vielä kutsunut joitakin torppareita pikkujoukoissa luokseen tekemään sopimusta 11½-tuntisesta päivästä. Työmieslehti kertoi, että kaksitoista torpparia oli allekirjoittanut sopimuksen, ensimmäisenä joku lautamies, mutta että näistäkin oli viisi joutunut myöhemmin perumaan sen taksvärkkimiestensä painostuksesta. Samassa yhteydessä lehti paheksui sitä, että paikkakunnan pappikin oli kehoittanut työmiehiä tyytymään osaansa.<sup>42</sup>

Lakkoseudulle ilmestyi joitakin rikkureita ja sen takia lakkolaiset julkaisivat Työmieheessä vetoomuksen: "Koska Jokioisten, Lintupajun, Nummelan ja Kuuman kartanoissa Jokioisissa, Marttilan ja Taipaleen kartanoissa Humppilassa, Talsolan kartanossa Tammelassa ja Vähäsuon kartanossa Ypäjällä yhä edelleen jatkuu riitaisuutta isännistön ja kartanoitten alustalaisten verotyöntekijäin välillä työpäivän pituudesta, varotetaan täten vakavasti kaikkia maanviljelystyöntekijöitä tulemasta näille tiloille työhön ennenkuin riitaisuudesta johtunut työlakko loppuu, josta sitte ajallaan tiedon annamme. Jokioisissa kesäk. 15. p. 1903."<sup>43</sup> Allekirjoituksena oli "Veropäivien tekijät". Täten tuli erityisesti korostettua se, että lakossa olivat taksvärkkärit eivätkä torpparit itse.

Varoitus oli kuitenkin jo turha, sillä lakko päättyi ennen kuin sitä ehdittiin julkaistakaan. Kesäkuun 16. päivänä tehtiin sopimus 11½ tunnin työpäivästä eli samasta, mikä Mustialassakin todella oli sovittu. Mitään välittömiä jälkiseurauksia la-

<sup>41</sup> Opiston johtajan ja pehtorin erilaisten suostumusten mukaan tiedot Mustialan päätöksestä olivat epämääräiset ja mm. Päivälehti ilmoitti 9. 6. 1903 päätökseksi 11 tuntia.

<sup>42</sup> Työmies 22. 6. 1903.

<sup>43</sup> Työmies 19. 6. 1903. — Kaikki mainitut kartanot kuuluivat Jockis Gods Ab:n kartanoyhtiöön. Luettelosta puuttui mm. Ypäjän Varsanoja, jonne lakon vielä aivan sen loppuvaiheessa uhattiin leviävän.

kolla ei tiettävästi ollut, sillä pääkartanon työnjohtaja Moberg totesi, että taksvärkkärit taas tekivät työnsä niin kuin ennenkin. Moberg huomautti samalla, että lakkolaiset eivät vielä olleet osanneet ajaa asiaansa oikealla tavalla, mutta että he ehkä jo seuraavana kesänä olisivat taitavampia.

Tehty sopimus aiheutti kuitenkin vielä toisen lakon samana vuonna. Kesäkuussa nimittäin sovittiin kesätyöpäiväksi 11½ tuntia, mutta talvipäivästä ilmeisesti sovittiin niin, että sen piti alkaa klo 7 ja päättyä klo 17. Sopimusta ei kuitenkaan tehty kirjallisesti ja työmiesten mieliin jäi ajatus, että "valkean valoa ei pitänyt veropäivien tekijäin työssä tarvitseman". Joulukuun 10. päivänä miehet olivat puimassa ja kun päivä alkoi hämärtää, toi työnjohtaja lyhdyt puimahuoneeseen. Miesten tekemiin kysymyksiin hän vastasi, että isännistön määräyksen mukaan työn piti päättyä vasta klo 5 (17). Miehet keskeyttivät työnsä ja lähtivät kotiin. Seuraavana aamuna he tulivat tavaliseen aikaan jälleen töihin, mutta heidän käskettiin palata kotiin viemään isäntä-torppareillensa sellainen tieto, että nämä lähettäisivät toiset miehet taksvärkkiin niskoittelijoiden tilalle. Lakko päättyi siihen.<sup>44</sup>

Kuten aikaisemmin on kerrottu, uhkasi Jokioisissa seuraavan vuoden alussa syntyä myös torpparien oma lakko, kontrahtilakko, niin kuin se samaan aikaan uhkasi syntyä monessa muusakin paikassa, mutta asiassa päästiin sovintoon ilman rettelöitä. Isännistön ehdottamassa alkuperäisessä kaavassa oli mm. määräys, jonka mukaan veropäivätyöt oli tehtävä "hallinnan hyväksymillä henkilöillä". Ehdotus johtui ilmeisesti edellisen kesän rettelöistä ja olisi se asettanut taksvärkkien isäntätorpparit varmaan usein vaikeaan asemaan, mutta se jäi kuitenkin lopullisesta kontrahtikaavasta pois.<sup>45</sup>

#### 4. Periaatekeskustelua työpäivästä

Työpäivän pituus tuli keskustelun kohteeksi luonnollisesti myös maanomistajien keskuudessa. Helsingin pitäjän maamies-

<sup>44</sup> Työmies 14. 12. 1903.

<sup>45</sup> Länsi-Suomen Työmies 7. 1. ja 9. 1. 1904; Turun Lehti 12. 1. 1904; Työmies 12. 1. 1904. Ks. myös ss. 57—58.

seuran kokouksessa se otettiin esille heinäkuun puolivälissä 1903. Alustaja, valtioneuvos G. von Christiersson piti lyhennystä suotavana mm. siitä syystä, että se lisäisi työvoiman tarvetta maaseudulla ja siten vähentäisi työväen virtaamista kaukeihin ja samalla antaisi maatyöväelle enemmän vapaa-aikaa henkisiin harrastuksiin. Kukaan kokouksen suunnilleen sadasta osanottajasta ei vastustanut lyhennysajatusta, mutta siinä nähtiin eräs käytännöllinen hankaluus, nimittäin se, että torpasta saatava tosiasiallinen vero siten pienenesi ja kontrahdit täytyisi sen takia tehdä uudelleen. Kokous päättyi suosittelemaan 12 työtunnin päivää, josta kuitenkin voitiin puoli tuntia vähentää, milloin torpparin työmatka oli erityisen pitkä. Kun talvipäivä pakostakin jäisi lyhyemmäksi, laskettiin työpäivien keskimääräiseksi pituudeksi kautta vuoden täten tulevan 10 tuntia.<sup>46</sup>

Myös Satakunnan maanviljelijäin klubissa käydyssä keskustelussa toiset vastustivat lyhennystä sillä perusteella, että Suomessa ei tehty työtä samalla ripeydellä kuin muissa maissa, mutta ne, jotka jo olivat omilla tiloillaan lyhentäneet työpäivää, kertoivat työväen tulleen ahkerammaksi. Päätökseksi tuli täälläkin 12 tunnin kesätyöpäivä.<sup>47</sup> Suomen Talousseuran kokouksessa vuorostaan hyväksyttiin seuraava ponsi: "Kokous on sitä mieltä, että vaikka työajan pituuden pitää riippua asianomaisista isännistä ja paikkakunnalla vallitsevista oloista, on sen lyhentäminen toivottava, ei kuitenkaan alle 11½ tunnin, ja on mainittu työaika soveliaasti jaettava sekä työssä noudatettavalla suuremmalla tarkkuudella ja täsmällisyydellä tehtävä niin hyödyttäväksi kuin suinkin".<sup>48</sup>

Vuonna 1904 ei työpäivänlyhennys ollut niin yleistä kuin edellisenä vuonna eivätkä torpparit tehneet yhtään työlakkoa. Myös vuokranantajapiireissä asiaa koskeva keskustelu oli vähäisempää,<sup>49</sup> mutta lisääntyi taas seuraavana vuonna torpparien

<sup>46</sup> Päivälehti 21. 7. 1903; Työmies 21. 7. 1903; Uusi Suometar 26. 7. 1903, "Kirje Helsingistä".

<sup>47</sup> Kansan Lehti 3. 9. 1903.

<sup>48</sup> Hämetär 19. 11. 1903, ks. myös 13. 8. 1903. Ks. myös Helsingfors Posten 10. 6. ja 14. 6. 1903.

<sup>49</sup> Sivumennen siitä oli puhetta Mäntsälän maamiespäivillä maaliskuussa. Uusimaa 30. 3. 1904.



vaatimusten ja lakkojenkin lisääntyessä. Tällöin mm. Kustaa Kiiipula alusti kysymyksen Hämeen läänin maanviljelysseuran vuosikokouksessa valittaen sitä, että pitkiä päiviä vaativien korjuuaikojen ja toisaalta lyhyiden talvipäivien takia asia oli vaikea järjestää. Kokous päätti, että työnantajat pyrkisivät vapaaehtoisesti ja ennen kuin työväen toivomukset muuttuisivat vaatimuksiksi, lyhentämään kesätyöpäivän 10 tuntiin.<sup>50</sup> Kun Jokioisten taksvärkkärit myöhemmin hyväksyivät sopimuksen, jossa kesätyöpäivä oli 10½ tuntia, tuli siinä koko vuoden työpäivien keskipituudeksi 9 tuntia.<sup>51</sup> Hämeen läänin maanviljelysseura oli täten valmis menemään siihen, että työpäivien keskipituus jäi alle 9 tunnin, mikä oli toista tuntia vähemmän kuin Helsingin pitäjän maamiesseuran kaksi vuotta aikaisemmin antama suositus. Kaikki isännät eivät kuitenkaan olleet halukkaita menemään näin pitkälle. Myöhemmin erikseen puheeksi tulevassa Toijalan kokouksessa kesällä 1905 kartanomistajat hyväksyivät 11½ tunnin kesä- ja 10 tunnin keskimääräisen työpäivän, mitä ei suinkaan ”työhalun ja kätevyyden alhaisuuteen nähden” pidetty kohtuuttomana.<sup>52</sup> Samana vuonna kerrottiin eräiden Heinolan pitäjän maanomistajien esittäneen vielä 12 tunnin kesä- ja 10 tunnin talvipäivääkin.<sup>53</sup> Kuitenkin työväenpuolue oli jo vuonna 1899 asettanut tavoitteekseen 10 tunnin työpäivän ja alkanut heinäkuussa 1903 pidetystä Forssan kokouksesta lähtien vaatia 9 tunnin työpäivää sekä asteittaista siirtymistä 8 tunnin päivään.<sup>54</sup> Vaatimusten välinen jännitys ei täten hellittänyt.<sup>55</sup>

Työnantajat vastustivat työpäivän lyhentämistä taloudellisista syistä. Vihtori Peltonen puolestaan oli jo ”Orjia”-kirjoituksessaan valittanut, että torppareilla ei ollut aikaa henkiseen itsensä kehittämiseen.<sup>56</sup> Jokioisten lakon jälkeen kirjoitti sa-

<sup>50</sup> Aamulehti 8. 6. 1905. Kiiipula itse kertoi käyttäneensä hyvällä menestyksellä 10 tunnin työpäivää.

<sup>51</sup> Ks. myöh. esitettävä Jokioisten lakko v. 1906.

<sup>52</sup> Turun Sanomat 18. 7. 1905.

<sup>53</sup> Itä-Häme 6. 12. 1905. Ks. myös Hämetär 21. 8. 1906.

<sup>54</sup> Työmies 26. 5., 5. 6. ja 8. 6. 1905.

<sup>55</sup> Vertailun vuoksi mainittakoon, että maatyöpäivän pituus vielä v. 1948 oli kesällä 10 ja talvella 8½—9 työtuntia.

<sup>56</sup> Uusimaa 20. 12. 1895.

massa Uusimaa-lehdessä nimimerkki "Torpanpoika" asiasta sanoen, että ilman vapaa-aikaa ei voi olla valistusta ja itsensä-kehittämistä, jonka puutteesta alempaa kansaa kuitenkin moititaan. Yksinkertaisen järkyttävästi hän kertoi: "Perhe-elämästä sanan varsinaisessa merkityksessä ei torpparikodissa voi puhuakaan. Pitkä työpäivä tekee sen mahdottomaksi. Isä ja suureksi osaksi äitikin on aamusta iltaan ulkotöissä. Lapset jäävät oman onnensa nojaan. Lapsena näin isäni ainoastaan sunnuntaisin ja silloinkin hän enimmäin ajan nukkui. Kun hän aamulla läksi kotoa ja illalla palasi sinne, nukuimme me lapset. Varsinkin isä pysyi meille vieraana. Vasta sitte, kun rupesimme kulkemaan isän kanssa samoissa töissä, opimme häntä tuntemaan. Sitte vasta opimme rakastamaan ja kunnioittamaan häntä".<sup>57</sup>

Työpäivän lyhentämistä tosin vastustettiin myös sillä perusteella, että maalaistyöväestö ei alhaisen kehitystasonsa vuoksi kuitenkaan olisi osannut käyttää oikealla tavalla hyväksensä uutta vapaa-aikaa. Mutta Päivälehti vastasi tähän, että tuollainen väite oli tässä niin kuin sama väite oli äänioikeusasiassakin pelkkä tyhjä veruke. "Lyhennettäköön se, niin silloin tarjotaan kehitysmahdollisuuden tilaisuus ja silloin voidaan myös tällaista kehitystä aikaansaada. Nyt väite tuntuu surkealta ivalta".<sup>58</sup>

Eräs väite, jonka perusteella vastustettiin työpäivän lyhentämistä, oli se, että raittiissa ulkoilmassa tehtynä maatyö oli vain terveellistä ja lisäksi helpompaa kuin tehdastyö, jossa sentään tehtiin 10 tunnin päiviä kautta vuoden.<sup>59</sup> Tämä väite osoittaa kuitenkin ehkä selvemmin kuin mikään muu sen, että ennakkoasenteet ja tavoitteet määräisivät perusteluja enemmän kuin tasapuolinen harkinta, sillä silloin, kun oli kysymys laukkurien ylistämisestä Venäjän oloista, sääliitteli Päivälehti Venäjän talonpoikia, joiden täytyi hikoilla 13 tuntia päivässä "polttavassa auringonpaisteessa".<sup>60</sup>

<sup>57</sup> Uusimaa 26. 6. 1903.

<sup>58</sup> Päivälehti 11. 6. ja 26. 7. 1903. Ks. myös Hämetär 7. 7. ja 23. 7. 1903.

<sup>59</sup> Nya Pressen 19. 7. 1906; Kansan Lehti 2. 6. 1904. Ks. myös VP 1907, Ak. III, Mtvkm., ss. 91—95.

<sup>60</sup> Päivälehti 11. 4. 1899.

Mutta samalla kuin käytiin keskustelua työpäivän lyhentämisen kohtuullisuudesta, nousi esiin myös kysymys lyhentämisen laillisuudesta. Tässä kohden oli vielä vuoden 1903 loppuun saakka voimassa vuoden 1734 Maakaaren 16. luku, johon mm. Paimion Meltolan isäntä oli vedonnut ja jonka 2. ja 4. §§:ien mukaan maanomistaja sai häättää vuokramiehensä ilman lähtö-aikaa, jos tämä laiminlöi veronsa suorittamisen.<sup>61</sup> Vuoden 1904 alusta lähtien oli voimassa uusi maanvuokralaki, jonka 43 §:n 2. kohtaan sisältyi sama määräys. Kun kummassakaan laissa ei kuitenkaan ollut mitään määräystä työpäivän pituudesta ja kun sitä ei yleensä mainittu kontrahdeissakaan,<sup>62</sup> oli tulkinnavaraista, voitiinko työlakkoa pitää kontrahtirikoksena, jos sen avulla tahdottiin saada aikaan työpäivän lyhennys. Jos torppari kuitenkin oli allekirjoittanut sopimuksen, jossa työpäivän pituus oli jätetty avoimeksi, voitiin työlakkoa pitää kontrahtirikoksena.

Kun kysymys Jokioisten lakon aikana tuli ensimmäisen kerran ajankohtaiseksi, Päivälehti kirjoitti, että isännillä oli oikeus häättää lakkoon ryhtyneet, mutta samalla se esitti toivomuksen, että isännät kuitenkin myöntyisivät ”kohtuullisiin ja yleisen oikeudentunnon kannattamiin” lyhennyksiin. Edelleen Päivälehti suosittelee sitä, että veropäivän pituus määrättäisiin vuokrasopimuksissa, koska laki ei kieltänyt jo tehtyäkään sopimusta muuttamasta.<sup>63</sup> Lehti piti tällaista molemmiin puoliseen sopimukseen perustuvaa kontrahtimuutosta parempana kuin sopimuksen väkivaltainen rikkominen oli, mutta unohti samalla sen vaaran, mitä tällaisen periaatteen yleisestä hyväksymisestä olisi koitunut silloin, kun vahvemmallalla osapuolella olisi ollut sopivia painostuskeinoja pakottaakseen toisen suostumaan mihinkä tahansa sopimuksenmuutokseen kesken vuokrakauden.

Vuonna 1906 Helsingin Sanomat kirjoitti, että torpparin työsopimus oli toisen luontoinen kuin tehdastyöläisen, jolla oli 14

<sup>61</sup> Samaan vetosi myös Hämeen Sanomat 8. 6. 1903.

<sup>62</sup> Esim. Jokioisissa oli kesätyöpäivän pituus määrätty erillisessä kontrahdin mukana torppareille annetussa hintataulukossa, mutta itse kontrahdissa ei työpäivän pituudesta mainittu mitään eikä edes viitattu erilliseen hintataulukkoon tai sen olemassa oloon.

<sup>63</sup> Päivälehti 11. 6. ja 12. 6. 1903.

vuorokauden irtisanomisaika. Torpparin kontrahti oli pidempi ja jos hän sen yksipuolisesti rikkoi, ei se enää sitonut vuokranantajaakaan, joka täten oli oikeutettu häättämään lakkoilevan vuokramiehensä.<sup>64</sup> Myös Antti Tulenheimo kirjoitti samaan aikaan torpparilakkojen laittomuudesta sanoen, että lakontekijä teki lopun vain omista velvollisuuksistaan, mutta piti siitä huolimatta hallussaan maanomistajalta saamaansa maata ja asuntoa. Jos torpparilta vaadittiin liikaa, ei se Tulenheimon käsityksen mukaan antanut hänelle oikeutta muuhun kuin kieltäytyä tekemästä yli sopimuksen tai kohtuuden.<sup>65</sup> Mutta tämän Tulenheimon tulkinnan mukaan torpparilla oli siis laillinen oikeus kieltäytyä tekemästä yli kohtuuden, mikä käytännössä merkitsi lakko-oikeutta, jos vaadittu työpäivä oli kohtuuttoman pitkä. Täten laittomuus tai laillisuus riippui lopultakin eri näkökohtien mukaan määräytyneestä ja sen takia perin tulkinnanvaraisesta kohtuullisuudesta. Se työpäivä, joka toisesta oli ”kohtuuttoman” pitkä, oli toisesta ja toisin perustein ”kohtuullinen” Ratkaisevaa oli se, kumpi kanta sai taakseen suuremman yhteiskunnallisen voiman.<sup>66</sup>

Työväenliike oli jo varhain havainnut joukkoliikkeeseen sisältyvän voiman ja sosialistinen työväenliike oli myös hyväksynyt työlakon taistelukeinokseen. Totta onkin, että työväenliike ainakin välillisesti vaikutti työpäivän lyhennysvaatimukseen ja torpparien lakkoihin.

Jokioisten ja Mustialan puolivälissä, Forssassa, oli jo vuodesta 1889 lähtien vireästi toiminut työväenyhdistys ”Kuha”. Jokioisiinkin oli kesällä 1901 puuhattu yhdistystä, mutta yritys ei vielä johtanut tulokseen.<sup>67</sup> Syystalvella 1902 oli Aug. Vatanen potkukelkkoineen käynyt paikkakunnalla puhumassa ja keväällä 1903 saapui sinne ylioppilas A. Rissanen, ”joka oli lähetetty eri paikkakunnille maata perustamaan ns. wrightiläisiä työväenyhdistyksiä, jossa sitten aina porvari ja työläinen olisivat lyöneet veljen kättä”, kuten yhdistyksen myöhemmässä toiminta-

<sup>64</sup> Helsingin Sanomat 24. 5. ja 22. 6. 1906.

<sup>65</sup> Raataja N:o 29/1906, ss. 225—27.

<sup>66</sup> Ks. myös *Renwall*, Työvälipuheen wapaus..., s. 39.

<sup>67</sup> Kansan Lehti 2. 7., 6. 7. ja 29. 10. 1901 sekä 6. 8. 1903.



kertomuksessa sanottiin. Tämä tarkoitus lieene sanottu vain kartanoiden ja tehtaan isännistöjä varten, joiden vastustukseen vuoden 1901 yritykset olivat kilpistyneet, sillä saman kertomuksen mukaan Rissanen kuitenkin sai pian "yläluokan vihat" päällensä, koska uuden yhdistyksen toiminta oli alun pitäen sosialidemokraattista. Todennäköisesti samasta syystä yhdistys ensin liittyi Ruotsalaiseen työväenliittoon ja vasta pari vuotta myöhemmin sosialidemokraattiseen puolueeseen.<sup>68</sup>

Kansan Lehti vastasi Jokioisten lakon johdosta tehtyihin yllytysyytöksiin, että paikkakunnalla ei ollut koko kesän aikana käynyt edes agitaattoriakaan. Lakolla täytyi olla todelliset syynsä ja luonnottoman pitkässä työpäivässä syytä olikin tarpeeksi, sanoi lehti. "Mutta se 'uskallus!' Ilman ulkoapäin tulevaa kiihoitusta sitä täytyykin maalaisoloissa ihailla suurena itsenäisyytenä, sisällisenä heräämisenä".<sup>69</sup> Kansan Lehden puolustus, joka antoi ansion lakosta kokonaan lakkolaisille itselensä, oli kuitenkin sikäli väärä, että Rissanen toimesta paikkakunnalle jo oli perustettu työväenyhdistys, vaikka yhdistyksen ensimmäinen virallinen kokous pidettiinkin vasta lakon jälkeen, elokuun 1. päivänä.<sup>70</sup> Juuri muutamaa päivää ennen lakon alkua oli myös joukko pääkartanon työväkeä ollut lähdössä Forssaan työväenkulkueseen, mutta isännöitsijä oli estänyt lähdön.<sup>71</sup> Samaan aikaan oli pääkartanon yhteydessä olevalla tehtaalla syntynyt levottomuuksia ja Turun Lehti kertoikin isännistön myöntyneen taksvärkkilakkolaisten vaatimuksiin osittain juuri estääkseen tehtailla syntyneiden levottomuuksien lisääntymistä.<sup>72</sup>

Muista edellä mainituista paikkakunnista, joissa työpäivälyhennyksiä keväällä 1903 tapahtui, oli työväenyhdistys jo olemassa Tuusulassa, Ruovedellä, Hollolassa ja Vihdissä.<sup>73</sup> Vihdistä

<sup>68</sup> Jokioisten työväenyhdistyksen 25-vuotistoimintakertomus. Käsikirjoitus Jokioisten työväenyhdistyksen arkistossa.

<sup>69</sup> Kansan Lehti 16. 6. 1903.

<sup>70</sup> Jokioisten työväenyhdistyksen em. 25-vuotistoimintakertomus.

<sup>71</sup> Työmies 12. 6. 1903, s. 2.

<sup>72</sup> Turun Lehti 18. 6. 1903.

<sup>73</sup> Suomen Sosialidemokratinen Puolue. Tilastollisia tietoja... v. 1908. (Tilasto käsittää kuitenkin vain puolueeseen liittyneet rekisteröidyt yhdistykset.)

ilmoitettiin erikseen, että sikäläiset päivänlyhennykset oli saatu aikaan työväenyhdistyksen toimesta ja että yhdistys oli päättänyt kääntyä paikkakunnan kaikkien tilanomistajien puoleen ja pyytää 10-tuntista työpäivää.<sup>74</sup> Kaikilla näillä neljällä paikkakunnalla lyhennykset aloitettiin toukokuun alussa 1903.<sup>75</sup>

Virikkeen täytyi tulla ulkoapäin, sillä vaikka kesätyöpäivä olikin pitkä, oli sitä miesmuistoista ajoista pidetty normaalinä. Kun tehdastyön piirissä kuitenkin jo oli työpäivää lyhennetty ja kun työväenliike näihin aikoihin alkoi vaatia jo 8 tunnin tehdastyöpäivää, synnytti työpäivän pituus jännitystä myös maatyöväen keskuudessa. Näin tapahtui erityisen helposti sellaisilla paikkakunnilla kuin esimerkiksi Jokioisissa, missä tehdas ja kartanon rakennukset sijaitsivat aivan vierekkäin. Kun maatalouden kesätyöpäivä oli kaikkialla suunnilleen yhtä pitkä, riitti myöhemmissä tapauksissa lyhennysvaatimusten alkuvirikkeeksi muualla tehtyjen yritysten onnistuminen. Yhtenä alkusysäyksen antajana oli varmaan Työmiehen toukokuun 6. päivänä julkaisema pääartikkeli ”10-tuntinen työpäivä käytäntöön maaseudullakin”, mutta asian kypsyyttä osoittaa, että Tuusulan Vanhankylän lakko alkoi aivan samoina päivinä.<sup>76</sup> Mutta niinkuin Jokioisten lakossa oli takana ylioppilas Rissanen ja Vuojoen lakkohankkeen johtajana Turun Lehden kertoman mukaan joku ulkopuolinen suutari,<sup>77</sup> oli ilmeisesti muuallakin yhtenä lisätekijänä joku työväenliikettä lähellä oleva tai sen luokkataisteluaumatukseen innostunut henkilö.

Puolue itse oli luonnollisesti työpäivänlyhennysten kannalla, mutta suhtautui lakkoihin varsin varauksellisesti. Sille ei ollut mitään etua epäonnistuneista lakoista ja maatyöväen lakoilla taas oli vielä suurempi mahdollisuus epäonnistua kuin muilla. Työväenliikkeen näkyvin tavoite tuona aikana oli yleinen ääni-

<sup>74</sup> Kansan Lehti 23. 5. 1903.

<sup>75</sup> Tammelan Kuha-yhdistyksen vaikutuspiiriin kuuluneessa Mustialassa lyhennystä vaadittiin toukokuun lopulla ja Elimäellä, jossa myös jo oli työväenyhdistys, heinäkuussa.

<sup>76</sup> Työmies 6. 5. 1903. Kun Vanhankylän lakon päättymisestä oli lehdessä uutinen jo viikkoa myöhemmin eikä sen kestämisajasta ole tietoa, ei voida sanoa, oliko lakko mahdollisesti artikkelin vai artikkeli lakon seuraus.

<sup>77</sup> Turun Lehti 14. 7. 1903.

oikeus ja joukkovoiman kerääminen sen taakse. Myöskin lakoista puhuttaessa lehdet korostivat suurten joukkojen tärkeyttä. Yhden maatilan työmiehet muodostavat liian pienen joukon ja pikkujoukoilla taistellen tulee liian paljon turhia marttyyreita, sanoi *Kansan Lehti*.<sup>78</sup> Tästä lausumasta kuvastui vielä tärkeimpänä ollut ajatus torpparien saamisesta työväenliikkeeseen mukaan,<sup>79</sup> mutta kun vuoden 1904 lakoista kaikilla aloilla vain noin kolmannes onnistui,<sup>80</sup> alkoivat lehdet yhä vakavammin varoittaa ajattelemattomista ja sopimattomaan aikaan tehdyistä lakoista sekä kehoittaa torppareita liittymään ammattiyhdistyksiin ja ajamaan asiaansa neuvottelutietä.<sup>81</sup> Torpparilakot olivatkin alusta loppuun saakka "villejä" ilman, että yhteenkään niistä olisi saatu puolueen — tai myöhemmin Torpparien Keskustoimikunnan — lupaa.

### 5. *Kartanonkylän lakko*

Aikaisemmin kerrotun, vuonna 1866 sattuneen riidan yhteydessä oli Ypäjän Kartanonkylän kartano siirtynyt D. A. Collinin omistukseen. Kartano sijaitsi vain viitisentoista kilometriä Jokioisista ja eräät Jokioisten sivukartanot olivat aivan sen rajanaapureita. Kartanonkylänkin torpat olivat suuria, mitä todistaa se, että lakon johdosta hädätettyjen torpparien hallitsemat viljelysalat vaihtelivat 10—35 hehtaariin.<sup>82</sup>

Maaliskuussa 1905 kartanonomistaja Pehr Collin antoi vuokramiehilleen uudet kontrahdit. Vuokramiehet allekirjoittivat ne, mutta kesällä he alkoivat vaatia niiden uusimista, sillä kontrahdeissa oli määrätty vuokra-aika vain 2 à 6 vuodeksi ja

<sup>78</sup> *Kansan Lehti* 14. 7. 1903.

<sup>79</sup> *Länsi-Suomen Työmies* 11. 7. 1905.

<sup>80</sup> *Länsi-Suomen Työmies* 17. 8. 1905. — Juuri epäonnistuneiden lakkojen takia Valpas-Hänninen jo syksyllä 1903 esitti, että torpparit perustaisivat oman koko maata käsittävän liiton ja palkkaisivat oman lakimiehen, koska köyhien torpparien etua katsovaa lakimiestä oli muuten vaikea saada. *Työmies* 30. 10. 1903.

<sup>81</sup> *Esim. Työmies* 31. 12. 1904 sekä 9. 1. ja 26. 1. 1905.

<sup>82</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), 1908 hääd.

lisäksi niihin sisältyi yli- eli "kenkkipäiviä". Kesäkuun 13. päivänä alustalaiset esittivät Collinille omat kirjalliset vaatimuksensa välikirjojen uusimisesta. Nämä alempana luetellut vaatimukset olivat koko torpparikysymyksen kannalta erityisen merkitykselliset sikäli, että kun ne julkaistiin yksityiskohtaisesti monessa sanomalehdessä, ne tulivat olemaan malliesimerkkeinä seuraavana talvena torpparien satalukuisten kokousten vaatimuksille.<sup>83</sup> Kartanonkylän torpparien vaatimukset olivat seuraavat:

1. Vuokra-aika 25 vuotta. Jos torppari isonjaon tms. kautta menettää viljelmänsä, on hänen saatava sijaan toinen vastaava.

2. Työaika kesällä — Maariasta Mikkeliin — 10 tuntia, talvella 7 tuntia. Veropäivät saatava suorittaa viikoittain kautta vuoden.

3. Juhtapäivät eivät saa olla liiaksi kilpailevia kartanon hevosten kanssa. Juoksuajo on poistettava.

4. "Kenkkipäivät" on poistettava ja kaikki työpäivät laskettava todelliseksi veropäiviksi.

5. Vuokramääräksi on laskettava 8 markkaa tynnyrinalalta — 16:21 markkaa hehtaarilta — parhaasta maasta ja muusta vastaavasti vähemmän.

6. Tinkityöt poistettava tai ainakin rajoitettava, ettei niitä vaadita kohtuuttoman suuria, "vaan että tinkityön suuruus jää työntekijän määrättäväksi".<sup>84</sup>

7. Polttopuita saatava tarpeen mukaan.

8. Vuokravälikirjoihin sisällytetyt turhamaiset ehdot on poistettava tai rajoitettava.<sup>85</sup>

<sup>83</sup> Länsi-Suomen Työmies 6. 7. 1905; Turun Sanomat 11. 7. 1905; Helsingin Sanomat 12. 7. 1905; Työmies 18. 7. 1905; Raataja 1905, s. 198.

<sup>84</sup> Tämä varsinkin loppuosaltaan ilmeisen harkitsematon kohta muutettiin myöhemmin kuulumaan: "Tinkityö pois, ellei työntekijä sitä halua". Turun Sanomat 15. 7. 1905.

<sup>85</sup> Poistettaviksi vaadittiin määräys samanlaisista työ- ja ajokaluista kuin kartano itse käyttää, määräys maidon viennistä kartanon meijeriin sekä metsästyskielto. Rajoitettavaksi vaadittiin mm. piiraitojen rakentamisvelvollisuutta ja vuokramiehen vastattavaksi määrättyjä julkisia ulostekoja. Työmies 18. 7. 1905; Työväen Arkisto 333.5T(471), 1908 hääd.



9. Katselmukset pantava toimeen ja tavarain panttaus maksamattomista verorästeistä on kiellettävä.

10. Vuokramiesten maita ei saisi vaihdella.

Hankkeen syntyvaiheista on tässäkin tapauksessa mahdoton sanoa mitään täysin varmaa, sillä tätä kirjoitettaessa vielä elossa oleva polvi ei enää muista sen yksityiskohtia.<sup>86</sup> Työmieslehden kertoman mukaan sittemmin alkaneen lakon syynä ei ollut mikään yllytys, vaan pitkäaikainen, yhä suurempaa tyytymättömyyttä kasvattanut kehitys.<sup>87</sup> Kuitenkin myös tämä lakko oli suoranaissessa yhteydessä työväenyhdistyksen syntymisen kanssa. Ajatus kiinteämmän yhteenliittymisen tarpeesta oli ilmeisesti syntynyt torpparien keskuudessa jo keväällä, kun kävi selväksi, että kontrahteihin oli mahdoton saada parannuksia yksitellen pyytämällä. Torpparit pyysivät myös useamman kerran Turun työväenyhdistyksen taholta neuvojaa avukseen, mutta saivat sellaisen — kirjaltaja Otto Lindgrenin — vasta heinäkuussa, jolloin myös työväenyhdistyksen perustava kokous sitten pidettiin.<sup>88</sup>

Vaatimukset oli esitetty kesäkuun 13. päivänä, mutta kun Collin ei suostunut edes neuvottelemaan, järjestivät alustalaiset sunnuntaina heinäkuun 2. päivänä yhteisen kokouksen, jossa Otto Lindgren jo oli mukana. Kokouksessa päätettiin asettaa uusi lähetystö, joka sitten seuraavana päivänä kävikin esittämässä samat vaatimukset uudelleen Collinille, mutta jälleen turhaan. Collinin kielteinen asenne on kuitenkin helppo ymmärtää, sillä tässä niin kuin myöhemmin Laukon tapauksessa

<sup>86</sup> Muistitieto koskee lähinnä sen ajan nuoria kiinnostaneita lakko-kulkueita ja väkivaltaisuuksia, mutta ei neuvotteluja, joissa tehtiin lakko-päätökset.

<sup>87</sup> Eräs paikkakuntalainen kirjoitti myöhemmin, että lakko olisi syntynyt nuorison toimesta, jopa niin, että jotkut nuoret olisivat väärentäneet vanhempiensa nimet vaatimuspapereihin. Kun asianomaiset vanhemmat eivät nostaneet väärennysyytettä, ei asiaa voitu sitovasti todistaa. (Edv. Rautanen Forssan Lehdessä 16. 1. 1931). Väite on kuitenkin rohkea ja sitä horjuttaa se tosiasia, että kaikkien tietojen mukaan alustalaiset olivat täysin yksimielisesti mukana tässä ensimmäisessä lakossa, vaikka seuraavassa jo tapahtuikin hajaannusta, sekä se, että kirjoittaja itse oli Collinin perheen läheinen tuttava.

<sup>88</sup> Ypäjän kirkonkylän työväenyhdistyksen arkisto, Ypäjä.

alustalaiset olivat kohta kokouksensa jälkeen järjestäneet mielenosoituskulkueen ja marssineet laulamaan työväenlauluja kartanon päärakennuksen eteen. Kulkueeseen oli lehtitietojen mukaan osallistunut lähes kaksisataa henkeä. Tässä samassa heinäkuun 2. päivän kokouksessa päätettiin myös perustaa työväenyhdistys ”valvomaan paikkakunnan työväen henkistä ja aineellista tilaa”. Yhdistykseen liittyi heti yli 70 jäsentä.<sup>89</sup>

Lähetystön käynnin jälkeen ja kun Collin siis jo toisen kerran oli kieltäytynyt neuvottelusta, päättivät alustalaiset aloittaa työlakon seuraavana torstaina, heinäkuun 6. päivänä. ”Aika on kieltämättä lakkolaisille suotuisa kun kiireelliset maantytöt parhaillaan alkavat ja yhä suotuisammaksi se heille käy, jos he kestävät muutamia viikkoja”, kirjoitti vanhasuomalainen Raataja asiasta.<sup>90</sup>

Lakolla oli kaikki mahdollisuudet onnistua. Siihen osallistui kaikkiaan nelisensataa henkeä ja kaikki sujui rauhallisesti. ”Samoin näyttää yksimielisyys lakon jatkamisesta olevan vahva torppareissa”, kirjoitti Turun Sanomat, ”Lakko on tehnyt heihin syvän vaikutuksen. Kaikki ovat vakavia, niin nuoret tytöt ja pojat kuin harmaahapsiset vanhuksetkin. Mitään huvituksia kukaan ei halua, vaan astelevat he joka ilta jonnekin yhteen viettämään muutamia hetkiä yhteisessä seurustelussa.”<sup>91</sup> Nämä iltaisin vietetyt yhdessäolot muodostuivat usein kokouksiksi ja kulkueiksi. Rikkureitakaan ei ollut. Vain kerran Uusi Aura mainitsi, että lakkolaiset olivat kantaneet työmaalta pois jonkun ”onnenonkijan”, joka ei ollut edes maatyömies, mutta joka aina pyrki herrojen suosioon.<sup>92</sup>

Mutta ei aikonut Collinkaan hellittää. Jo ensimmäisenä sunnuntaina, heinäkuun 9. päivänä, hän luetutti lähipitäjien kirkoissa kuulutuksen, jossa ilmoitti haluavansa heinäväkeä työhön.<sup>93</sup> Muutamaa päivää myöhemmin oli kaikkiaan kuudessa sanomalehdessä hänen ilmoituksensa: ”Suurempi määrä heinä-

<sup>89</sup> Kansan Lehti 6. 7. 1905; Länsi-Suomen Työmies 6. 7. 1905.

<sup>90</sup> Raataja 1905, ss. 197–99.

<sup>91</sup> Turun Sanomat 11. 7. ja 15. 7. 1905.

<sup>92</sup> Uusi Aura 14. 7. 1905.

<sup>93</sup> Työmies 15. 2. 1906.

työmiehiä halutaan heti Kartanonkylän kartanoon Ypäjällä 4 markasta päivältä”.<sup>94</sup> Luvattu palkka oli suunnilleen 2½-kertainen verrattuna siihen taksaan, jonka mukaan torpparien veropäivämäärät myöhemmin tehdyssä sopimuksessa laskettiin, mutta työväkeä ei tullut. Jokioisten tehtaitten työväki ilmoitti nimenomaan, että se ei lähtisi, vaikka saisi 10 markkaa päivältä. Collinin kohdalla tilanne taas kiristyi jatkuvasti, sillä myös ruis alkoi jo kypsyä ja uhkasi ruveta varisemaan.<sup>95</sup>

Lakkolaiset toivoivat, että Collin olisi alistanut riidan sovinto-oikeuden ratkaistavaksi. Keväällä tehtyjen sopimusten 27 § nimittäin määräsi vuoden 1902 maanvuokralain 19 §:ään viitaten, että jos kontrahdin johdosta syntyisi sopimuspuolten välille riitaa, olisi se jätettävä sellaisen sovinto-oikeuden ratkaistavaksi, johon kuului yhtä monta kummankin osapuolen valitsemaa jäsentä sekä näiden yhdessä valitsema ulkopuolinen puheenjohtaja. Heinäkuun 12. päivänä saatiin aikaan neuvottelu. Torpparien puolesta siihen osallistuivat paikkakunnalle saapuneet Länsi-Suomen Työmiehen päätoimittaja K. F. Hellstén ja entinen Mikkeli-lehden toimittaja F. Kaijala. Heidän ja Collinin lisäksi neuvotteluun osallistuivat kruununvouti Silén ja nimismies Kivekäs. Collin oli jo taipuvaisempi, mutta sanoi, että hän ei vielä voinut sanoa mitään vaaditusta työpäivän lyhennyksestä, koska siitä oli kuultava muidenkin tilanomistajien mielipidettä. Hänen käsityksensä mukaan oli pelättävissä, että jos jossakin lyhennettäisiin päivää, niin lakkoliike vaatimuksiineen leviäisi muuallekin, ja että sen takia asiasta oli neuvoteltava muiden kanssa. Hän ilmoittikin jo kutsuneensa tilanomistajain kokouksen koolle Toijalaan seuraavaksi sunnuntaiksi. Samalla hän ilmoitti pysyvänsä edelleen kannassaan, niin että ellei muu auttaisi, hän tuottaisi työväkeä Venäjältä korjuutöitä tekemään.<sup>96</sup>

<sup>94</sup> Ilmoitus oli 12–15. 7. välisenä aikana lehdissä Turun Sanomat, Åbo Underrättelser, Helsingin Sanomat, Hämetär, Tampereen Uutiset ja Satakunta. Länsi-Suomen Työmies paheksui sitä, että lehdet olivat julkaisseet ilmoituksen, mihin Turun Sanomat vastasi, että se ei olisi odottanut ilmoituksen suurin vaatimista siltä taholta. Turun Sanomat 14. 7. 1905 (Pikku-uutisia).

<sup>95</sup> Turun Sanomat 14. 7. ja 15. 7. 1905; Hämetär 18. 7. 1905.

<sup>96</sup> Turun Sanomat 15. 7. 1905; Hämetär 18. 7. 1905; Työmies 18. 7. 1905.



Lakkolaisten mieliä katkerotti se, että paikkakunnalle oli tuotu runsaasti poliisivoimaa, aina Tampereelta saakka. Kun lakkolaiset kuitenkin olivat rauhallisia, olivat poliisitkin. Vain nimismies Kivekkään kerrotaan äksyilleen ja yllyttäneen lakkolaisia mellakoimaan.<sup>97</sup> Hän uhkaili myös vangitsemisilla. Kun sunnuntaina, 16. päivänä, — samana päivänä, jolloin Toijalassa pidettiin Collinin koollekutsuma tilanomistajain kokous — lakkolaiset olivat järjestäneet suuren mielenosoitustilaisuuden, jossa oli osanottajia lähipitäjistäkin, Kivekäs kielsi puheiden pitämisen. "Lamauttavaa sitä oli nähdä, mutta mikäs auttoi", kirjoitti Uusi Aura tapahtumasta jatkaen, että kaikesta huolimatta tilaisuudessa vallitsi "isänmaallinen innostava mieliala" ja että puheiden pitämisen sijasta laulettiin ja lausuttiin runoja.<sup>98</sup> Lausunto merkitsi samalla kiittävää arvosanaa lakkolaisten käytöksestä ja huomattava onkin, ettei mikään lehti koko lakon aikana sanallakaan moittinut sitä.<sup>99</sup>

Collinin koollekutsumaan Toijalan kokoukseen oli saapunut eri tietojen mukaan 30—50 tilanomistajaa. Kokouksen osanottajat eivät kaikki oikein hyväksyneet poliisien kutsumista lakkopaikalle, mutta kehoittivat Collinia pysymään vaatimuksissaan, vieläpä jotkut Kansan Lehden kertoman mukaan "nurkakeskusteluissa" pitivät venäläisen työväen tuomistakin sopivana. Helsingin Sanomain mukaan jotkut ehdottivat, että Collin myisi koko satonsa kasvavana. Collinin torppareilleen esittämän veron määrää pidettiin päivätöiden arvo huomioonottaen alhaisena, mutta tinkitöistä sanottiin, että ketään ei saisi pakoittaa niitä tekemään, vaan että niistä olisi aina erikseen sovittava. Kohtuullisena työaikana pidettiin kesällä 11½ tuntia ja

<sup>97</sup> Suurlakon aikana työväestö riisui Kivekkään alastomaksi. Turun Sanomat 16. 11. 1905; Hämeen lääninkanslian kirjekonseptit 3. 4. 1906, N:o 453 (Hämeenlinnan maakunta-arkisto).

<sup>98</sup> Uusi Aura 18. 7. 1905; Turun Sanomat 15. 7. 1905; Länsi-Suomen Työmies 18. 7. 1905; Työmies 18. 7. 1905.

<sup>99</sup> Ainoa heistä lausuttu kielteinen arviointi oli Uuden Auran väite, että heidän vuokramäärää koskeva vaatimuksensa — lehden laskeman mukaan vain n. 3 % maan arvosta — oli kohtuuton, mutta toisaalta Collin hyväksyi vaatimuksen miltei sellaisenaan, vaikka muista kohdista tinki. Uusi Aura 16. 7. 1905.



talvella pimeimpänä aikana 8, muulloin 9—10 tuntia päivässä. Lopuksi kokous päätyi toteamukseen, että lakkoa eivät olleet voineet synnyttää mitkään todelliset epäkohdat, vaan vuokrakirjojen väärinkäsittäminen, paikalla tapahtunut kiihoitus sekä tyytymättömyys uuteen maanvuokralakiin. Mutta joka tapauksessa lakko oli, sanottiin edelleen, omiaan herättämään tilanomistajissa "vakavia mietelmiä mitä oikeastaan torpparikysymyksen suhteen on tehtävä ja kannattaako enää lainkaan pitää torppareita, jotka yht'äkkiä lakkojensa kautta voivat saattaa koko maanviljelyksen ja tilanomistajain tulevaisuuden tässä maassa vaaranalaiseksi". Jotkut pitivät välttämättömänä vuokranantajain järjestäytymistä etujansa valvomaan.<sup>100</sup>

Kokouksessa oli asetettu toimikunta laatimaan sovintosopimusta, joka yhdessä kokouksen pöytäkirjan kanssa oli määrä seuraavana päivänä esittää lakkolaisille. Seuraavana päivänä, heinäkuun 17. päivänä, klo 12 tehtiinkin Kartanonkylässä sovinto, jonka mukaan kontrahteihin oli tehtävä seuraavat muutokset:<sup>101</sup>

1. Lyhin vuokra-aika on 15 vuotta ja jos jollakin on vähemmän maata kuin mitä vuokrakirjaan on merkitty, saa hän sitä lisää.
2. Tulokatselmukset uusitaan.
3. Polttopuiden lisäksi vuokramiehet saavat riihipuut.
4. Juhtapäivät saa vuokramies suorittaa rahassa 2:50 päivältä, jos ilmoittaa siitä etukäteen.
5. Miehen veropäivän arvoksi lasketaan 1:64 ja naisen päivätyön arvoksi 1:25 veropäivien lukua määrättäessä.
6. Työt saavat vuokramiehet tehdä sellaisilla ajo- ja työkaluilla, jotka heillä itsellään on. Pakolliset tinkityöt poistetaan.
7. 24 kilometrin juhtamatkamäärä poistetaan.
8. Pisin työpäivä 11 tuntia eikä puintiaikanakaan enempää.
9. Vuokramies vastaa tilaltaan menevistä ulosteista.

<sup>100</sup> Turun Sanomat 18. 7. 1905; Uusi Aura 18. 7. 1905; Helsingin Sanomat 18. 7. 1905; Kansan Lehti 18. 7. 1905. Ks. myös VP 1907, Ptk. II, s. 1181 (Nuorteva).

<sup>101</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), 1908 hääd. (sovintokirjan kopio); Työmies 21. 7. 1905.

10. Vuoroviljelystä on noudatettava.
11. Epärehellisiä ja epäsiiveellisiä henkilöitä ei saa vuokraaja pitää luonaan.
12. Tulo- ja lähtökatselmukset ovat pakolliset.
13. Jos kartanon metsä palaisi, olisi vuokramiesten velvollisuus polttaa turvetta.

Veron suuruudeksi sovittiin 15:45 markkaa sekä pelto- että niittyhehtaaria kohden, kuitenkin niin, että vero kahdeksan vuoden kuluttua olisi noussut 18:92 markkaan hehtaarilta. Vero määrättiin täten rahassa, mutta se oli suoritettava mainittujen veropäiväarvojen mukaan päivätöinä, joten hehtaaria kohti oli suoritettava suunnilleen 9½ — myöhemmin 11½ — miehenpäivää vuodessa.<sup>102</sup>

Sopimus merkitsi molemminpuolisia myönnytyksiä. Torpparit eivät olleet saaneet läheskään kaikkia vaatimuksiaan vietyksi läpi, sillä heidän poistettaviksi vaatimansa ”turhamaiset ehdotkin” jäivät yhä kontrahteihin, mutta toisaalta Collin suostui jättämään silleen kaikki häätökanteet ja vahingonkorvausvaatimukset, vaikka hän lakon ajankohdan takia olikin kärsinyt useiden tuhansien markkojen menetyksen.<sup>103</sup>

Ypäjän lakko oli ensimmäinen varsinainen torpparilakko, sillä siinä ei ollut kysymys ainoastaan työpäivän pituudesta eikä se myöskään merkinnyt pelkkää kieltäytymistä ottamasta vastaan tarjottuja kontrahteja, so. kontrahtilakkoa, vaan siinä torpparit työlakon avulla koettivat saada aikaan muutosta yleisiin oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa. Samalla se laajuudellaan ja yksimielisyydellään herätti yleistä huomiota, jopa niin, että useat sadat Jokioisten ja Someron torpparit jo uhkasivat ryhtyä myötätuntolakkoon, ellei sovintoa olisi tullut.<sup>104</sup> Sanomalehdistö asennoitui myönteisesti lakon tehneitä torppareita kohtaan ja julkaisi yksityiskohtaisesti heidän vaatimuksensa, jotka siten tulivat koko maan torpparien tietoon. Raataja-lehti totesi lakon jälkeen, että ”lakko on ilmapuntari, joka kulloin-

<sup>102</sup> Kutakin miehen viikkopäivää kohden tuli tämän mukaan 5.52 hehtaaria — myöhemmin 4.51 — peltoa tai niittyä.

<sup>103</sup> Länsi-Suomen Työmies 18. 7. 1905.

<sup>104</sup> Kansan Lehti 18. 7. 1905.

kin osoittaa painetta ja voimamäärää oikeuksiensa ymmärtämiseen heränneessä yhteiskuntaluokassa”, sekä varoitti, että samanlaisia lakkoja tulee pian olemaan muuallakin torpparien ruvetessa vaatimaan itselleen kohtuullisia oikeuksia.<sup>105</sup> Torpparit vaativat siis vain ”kohtuullisia oikeuksia”. Se alkoi jo olla yleisen mielipiteen käsitys asiasta ja se myös yhdessä lakkoilaiden hyvän käytöksen kanssa selittää sanomalehdistön myönteisyyden.

## 6. Vuojoen lakko

Eurajoella, maanviljelysneuvos Axel Björkenheimin omistamassa Vuojoen kartanossa oli jo heinäkuussa 1903 ollut lakonuhkaa alustalaisten vaatiessa työpäivän lyhennystä, joka myönnettiin.<sup>106</sup> Jälleen heinäkuussa 1905 he vaativat uutta lyhennystä. Heinäkuun 2. päivänä pidetyssä kokouksessa, jossa läsnä oli myös muuta työväkeä, päätettiin vaatia 10 tunnin työpäivää, koska vuodesta 1903 käytännössä ollut 11½-tuntinen työpäivä katsottiin ”orjuuttavaksi ja ihmisarvoa alentavaksi”. Toiminnan järjestämistä varten asetettiin erityinen toimikunta.<sup>107</sup>

Ilmeisesti asia sillä kertaa jäi kuitenkin siihen, sillä mitään riitaisuuksia ei tilalla vielä kesän aikana syntynyt. Mutta kun loka—marraskuun vaihteessa alkoi suurlakko, yhtyivät läheisen Kaunissaaren sahan työläiset siihen ja seuraavana, marraskuun 2. päivänä alkoi lakko myös Vuojoen sekä sen kanssa yhdysviljelyksessä olleen Lavilan kartanoissa. Torpparit eivät nähtävästi oikein käsittäneet suurlakon tarkoitusta, vaan ryhtyivät ajamaan omaa asiaansa. Marraskuun 4. päivänä pitämässään kokouksessa he päättivät esittää isännällensä seuraavat vaatimukset:<sup>108</sup>

1. Saatava uudet vuokrakirjat.
2. Vero laskettava rahassa, pellosta 8—4 markkaa ja niitystä 4—2 markkaa tynnyrinalalta.

<sup>105</sup> Raataja 1905, s. 209.

<sup>106</sup> Turun Lehti 14. 7. 1903; Kansan Lehti 14. 7. 1903.

<sup>107</sup> Kansan Lehti 15. 7. 1905, ”Eurajoelta”.

<sup>108</sup> Kansan Lehti 16. 11. 1905; Raataja 1905, s. 342.

3. Vero saatava suorittaa valinnan mukaan rahassa tai työssä.

4. Juostenajo ja tinkityöt pois. Ei kilpailua hevostöissä.

5. Päivätyöt tasattava kautta vuoden.

6. Alustalaisia ei saa häätää ilman toisten alustalaisten suostumusta.

7. Toisten alustalaisten sortajat yms. on hädettävä.

8. Metsää on annettava tarpeen mukaan.

9. Tilanomistajan on rakennettava asunnot kunnollisiksi.

10. Täysi käyttö- ja myyntioikeus vuokratilan tuotteisiin.

11. Lyhin vuokra-aika 25 vuotta.

12. Vähintään 10 vuotta vuokratilaa pitäneelle varattava asunto kartanon alueelta hänen luovuttuaan vuokratilasta.

13. Palovakuutusmaksu poistettava alustalaisilta.

14. Kartanon lainajvästö annettava alustalaisten hallintaan.

15. Ravustus-, kalastus-, metsästys- ja marjastusoikeudet talon alueella vapaiksi kaikille alustalaisille.

16. Työpäivän pituus kesällä 10 tuntia, talvella 7 tuntia.

17. Täydellinen kokoontumisvapaus ja "inhimillinen kohdelu".

18. Laidunoikeus tilan alueella.

Vuokra-aikaa, työpäivän pituutta, tinkitöitä, juostenajoa, kilpailua hevostöissä, veron määräämistä rahassa, metsänkäyttöä ja metsästysoikeutta koskevat vaatimukset olivat samat kuin Kartanonkylän lakkolaisillakin. Vapaa metsästys- ja kalastusoikeus samoin kuin tilan tuotteita koskeva vapaa käyttö- ja myyntioikeus oli sisällytettyinä sosialidemokraattisen puolueen Forssan maatalousohjelmaan. Sen sijaan muut vaatimukset, niistä tärkeimpänä veron suoritustavan valintaoikeutta koskeva, olivat uusia.

Marraskuun 11. päivänä pidetystä uudesta kokouksesta lähetettiin lähetystö pyytämään isännän vastausta. Tämä vastasi, että jos jollakulla oli asiaa, voi tulla yksityisesti hänen puheilleen. Kun lähetystö uudisti pyyntönsä, isäntä antoi kirjallisen vastauksen, joka ei tyydyttänyt lakkolaisia. Myöhemmin uudistettujen pyyntöjen jälkeen kartanomistaja ehdotti



asetettavaksi erityistä komiteaa, joka olisi kokoontunut joulukuun 4. päivänä, kuitenkin sillä ehdolla, että lakko olisi lopetettu välittömästi. Lakkolaiset puolestaan vaativat takeita siitä, että heidän vaatimuksiinsa tultaisiin suostumaan, mutta kun isäntä ei tietenkään vielä voinut niitä antaa, lakko jatkui.<sup>109</sup>

Tilanne jatkui samana marraskuun lopulle, jolloin kartanonomistaja ilmoitti häätävänsä ensin muonamiehet ja sitten torpparit. Kun hän sitten häätikin kaksi muonamiestä, lakkolaiset asettivat sovittelukomitean, mutta jatkoivat yhä lakkiaan.<sup>110</sup> Lakko oli kuitenkin jo tuomittu epäonnistumaan. Aika oli huonosti valittu, sillä marraskuu oli maataloudessa vähiten kiireistä aikaa ja kartanonomistaja oli voinut kestää lakkoa jo kuukauden osoittamatta minkäänlaista myöntymistä.<sup>111</sup>

Joulukuun 4. päivänä pidettiin lopulta neuvottelu, johon lakkolaisten puolelta osallistui myös sosialidemokraattisen puolueen lähettämä Matti Hälleberg (Paasivuori). Kartanonomistaja Björkenheim antoi siinä vastauksensa ilmoittaen samalla, että se oli hänen lopullinen sanansa, jatkakoot sitten lakkoa niin kauan kuin haluavat. Vastauksessaan Björkenheim lupasi uudistaa kontrahdit, mutta samalla häätää 14 nimeltä mainittua torpparia. Vero oli määrättävä rahassa, mutta suoritettava työssä molempia puolia edustavan lautakunnan laatiman taksan mukaan. Päivätyöt oli jaettava tasan kautta vuoden, mutta apupäivät oli suoritettava käskyn mukaan. Huonon sään satuesssa oli annettava sopivaa työtä, mutta suviapupäivä voitiin keskeyttää ja sen loppuerä vaatia myöhemmin. Vuokra-ajan pituus tuli olemaan 25 vuotta. Työpäivä oli huhtikuun alusta syyskuun loppuun 11 tuntia, muulloin valoisuudesta riippuen 7—10 tuntia. Palovakuutusmaksun kartanonomistaja lupasi poistaa sekä antaa lainajyvästön hoidon alustalaisille, koska siitä oli hänelle itselleen vain vaivaa, mutta muihin kohtiin ei tullut myönnytyksiä. Tuotteiden myynnin suhteen Björkenheim vetosi lakiin, kokoontumisvapaudesta sanoi, ettei sitä oltu kiel-

<sup>109</sup> Kansan Lehti 16. 11. 1905.

<sup>110</sup> Kansan Lehti 25. 11. ja 28. 11. 1905.

<sup>111</sup> Turun Sanomat 21. 11. 1905; Länsi-Suomen Työmies 23. 11. ja 1. 12. 1905; Kansan Lehti 12. 12. 1905.

lettykään, ja häätämisoikeudesta, että siinä eivät alustalaiset saaneet määrätä.<sup>112</sup>

Neuvottelussa Björkenheimin avustajana toiminut tuomari Sakari Castrén totesi, että kun tehdastyöväki tekee lakon, on lakko laillinen, mutta jos torppari jättää täyttämättä kontrah-tiin määrättyt velvollisuutensa, rikkoo hän lakia vastaan. Tämän perusteella nimetyt 14 häädettyä haastettiin käräjille. Muiden rivit hajosivat ja lakko päättyi käytännöllisesti katsoen siihen, vaikka joitakin rettelöitä vielä sattui.<sup>113</sup> Sopimattomana ajan-kohtana tehty, huonosti valmisteltu ja ikään kuin suurlakon virran viemänä aloitettu lakko oli hävitty, vaikka joitakin pa-rannuksia sentään oli saatu aikaan. Mutta silloin, kun lakko päättyi, oli muualla jo tapahtumassa jotakin aivan uutta ja lisäksi sellaista, jonka kautta Vuojoen lakkolaisten vaatimuk-set tulivat osaltaan vaikuttamaan aina lainsäädäntöön saakka, sillä ne tulivat Kartanonkylän lakkolaisten vaatimusten ohella olemaan nyt alkavien torpparikokousten vaatimusmalleina.

Pian suurlakon jälkeen, marraskuun 29. päivänä oli myös Onni Björnin (Rantasalo) omistaman Yläneenkartanon torppa-reilla Yläneellä kokous. Heidän vaatimuksensa muistuttivat lä-heisesti Vuojoen torpparien vaatimuksia, mutta niissä oli uutta vaatimus 50 vuoden vuokra-ajasta sekä torpparin oikeudesta luovuttaa vuokraoikeutensa kenelle halusi. Ajankohdan takia vaatimukset eivät johtaneet lakkoon ja julkisuuteenkin ne tu-livat vasta, kun tilanomistaja Björni tammikuussa lähetti ne Turun työväenyhdistyksen arvosteltaviksi. Silloin julkaistuina ne osaltaan vaikuttivat torpparikokousten päätöksiin. Tiedon mukaan vaatimukset olivat 42 torpparin allekirjoittamat eikä Yläneen työväenyhdistyksellä ollut mitään tekemistä niiden kanssa.<sup>114</sup>

<sup>112</sup> Sosialidemokratisen puoluehallinnon pöytäkirja 30. 11. 1905, Työväen Arkisto; Työmies 8. 12. 1905; Kansan Lehti 12. 12. 1905, ks. myös 16. 11. 1905; Suomen Sosialidemokraatti 28. 8. 1942.

<sup>113</sup> Kansan Lehti 12. 12. 1905. Myöhemmistä tapahtumista ks. myös Työ-mies 23. 12. 1905, 22. 2. ja 7. 8. 1906 sekä Kansan Lehti 12. 1. ja 2. 11. 1906.

<sup>114</sup> Länsi-Suomen Työmies 30. 1. 1906. Vaatimuksista ks. s. 302.

## IV. Murros

### A. TORPPARIJOUKOT LIIKKEELLÄ

#### 1. Suurlakko ja kansalaiskokousten kausi

Sitä mukaa kuin kansanvaltaisuutta vaativa ajattelutapa yleistyi kiinnitettiin yhä kasvavaa huomiota siihen, että vähälukuisella aatelistolla oli henkilömääräänsä nähden suhteettoman paljon valtiollista valtaa,<sup>1</sup> että porvaris- ja talonpoikais-säädyissä äänioikeus noudatti varallisuussensusta<sup>2</sup> ja että teollistuvan yhteiskunnan jatkuvasti kasvava työväestö oli täysin vailla valtiollista äänioikeutta.<sup>3</sup> Äänioikeus- ja valtiopäiväjärjestelmän epäkohtiin oli kiinnitetty huomiota jo 1860-luvulla ja 1880-luvun alusta lähtien ne olivat jatkuvasti keskustelunaiheina.<sup>4</sup> Erityisen voimakkaasti vaati vuonna 1895 sensuksen poistamista K. J. Ståhlberg, joka perusteli ”ääni mieheen”-ohjelmaa sillä, että Suomelle oli äärimmäisen tärkeätä valtiollinen eheys ja että sen saavuttamiseksi oli saatava jokainen kansankerros tuntemaan itsensä valtiolliseen kokonaisuuteen

<sup>1</sup> Vrt. SVT VI:41, s. 68; Hämeen Sanomat 7. 2. 1888.

<sup>2</sup> Vrt. *Jutikkala*, Äänioikeus porvarissäädyn vaaleissa 1879—1906 (Historiallinen Aikakauskirja N:o 1/1960); Muutamien Kaupunkien Äänioikeutetut 1897-vuoden ... vaaleissa; Uusi Suometar 10. 1. 1902.

<sup>3</sup> Vuoden 1905 valtiopäivämiesvaaleissa oli äänioikeutettuja vain n. 126 000 eli suunnilleen 8 % maan koko täysi-ikäisestä väestöstä. *Tuominen*, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta (Suomen eduskuntalaitoksen historia V), s. 171.

<sup>4</sup> Hans Kejserliga Majestäts Nödiga Propositioner... lantdagen 1867, s. 29; Valvoja 1880, Näytenumero, ss. 2—11, 1881, ss. 459—72 ja 1885, ss. 421—33; Uusi Suometar 23. 12. 1884, 28. 8. 1886; Hämeen Sanomat 28. 7. 1885, 7. 2. 1888; Aamulehti 1. 11. 1890; Päivälehti 11. 2. 1894. — Ks. myös s. 53.

kuuluvaksi.<sup>5</sup> Ståhlberg alusti asian seuraavana vuonna Tampereen työväenkokouksessa ja Turun kokouksessa vuonna 1899 työväenpuolue päätti tarvittaessa turvautua yleiseen työlak-koon laajempaa äänioikeutta ajettaessa.<sup>6</sup> Muutkin puolueet olivat jo selvillä valtiollisen edustuksen uudistamistarpeesta, mutta niillä ei vielä ollut yhtä selvää ohjelmaa.<sup>7</sup>

Torppareilla ei ollut omaa maata eikä siis myöskään valtiolista äänioikeutta.<sup>8</sup> Vuonna 1881 oli tosin eräässä Valvojan pääkirjoituksessa arveltu, että äänioikeutta tullaan joskus vaatimaan torppareillekin, mutta kirjoittaja piti sitä vielä etäisen tulevaisuuden asiana.<sup>9</sup> Eetu Salin kirjoitti syksyllä 1900, että ainoa keino torpparihäätöjen estämiseksi on hankkia yhteiskunnallista valtaa ja että sitä taas voitiin saada vain vaatimalla yhtynein työläisvoimin yleistä äänioikeutta. Sittemmin työväenlehdet yhä ahkerammin kehoittivatkin torppareita liittymään työväenpuolueeseen.<sup>10</sup> Nimimerkki "Entinen tilaton" vaati talvella 1902 Hämeen Sanomissa äänioikeutta tilattomille, mutta Uuden Suomettaren kirjoittaja piti jonkinlaista varallisuussusta välttämättömänä, koska henkilö, joka ei pystynyt järjestämään omia asioitaan turvalliselle pohjalle, ei ollut sovelias koko yhteiskunnan asioita ajamaan.<sup>11</sup> J. K. Paasikivi laski samaan aikaan, että jos sensukseksi olisi määrätty 500 markan vuositulo, olisi maan 71 000:sta torpparista saanut äänioikeuden 14 400 eli noin 20 %. Hänen mielestään äänioikeus oli saatava kuitenkin useammille, "jos yleensä haluamme saada toimeen edustusta, jonka kokoonpanoon torpparitkin voivat koh-tuuden mukaan ottaa osaa". 400 markan sensuksen mukaan

<sup>5</sup> *Ståhlberg*, Äänioikeusliikkeitä, ss. 68 ss.

<sup>6</sup> Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1896) Pöytäkirja, ss. 35, 91, 124; Kolmannen Yleisen Suomen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen (1899) Pöytäkirja, ss. 72—73. Ks. myös *Kansan Lehti* 18. 4. 1899, 24. 5. 1902, 22. 4. ja 29. 4. 1905; *Päivälehti* 2. 7. 1899, 9. 8. 1900.

<sup>7</sup> *Päivälehti* 22. 9. 1895, 10. 7. 1898; *Uusi Suometar* 8. 1., 9. 1., 10. 1., 23. 1., 30. 1. ja 4. 6. 1902; *Helsingin Sanomat* 11. 8. 1905.

<sup>8</sup> Vrt. ss. 39—40, 66.

<sup>9</sup> *Valvoja* 1881, s. 462.

<sup>10</sup> *Esim. Työmies* 11. 8. ja 28. 12. 1900, 10. 1. 1901, 21. 3., 13. 12. ja 16. 12. 1902, 26. 8. 1903; *Länsi-Suomen Työmies* 11. 8. 1903; *Kansan Lehti* 26. 8. ja 31. 8. 1905.

<sup>11</sup> *Hämeen Sanomat* 26. 2. 1902; *Uusi Suometar* 17. 4. 1902.



hän laski 27 700 torpparin saavan äänioikeuden, mikä olisi merkinnyt 30.9 % talonpoikaissäädyn koko äänimäärästä. Tätä suhdetta Paasikivi piti sopivana.<sup>12</sup>

Mutta kehitys kulki omaa tietään. Gebhardin aloittamassa osuustoimintaliikkeessä oli jo käytännössä toteutettu ääni mieheen-periaate<sup>13</sup> ja suomalaisen puolueen keväällä 1905 pitämässä kansalaiskokouksissakin jo hyväksyttiin valtiollisiin vaaleihin nähden sama periaate, vieläpä naiset mukaan lukien.<sup>14</sup> Valtiopäiville 1904—05 annettu asiaa koskeva armollinen esitys jäi yleisen valtiollisen tilanteen takia loppuun käsittelemättä, mutta työväenpuolueelle viivytyks antoi vain uutta yllykettä.<sup>15</sup> Kun sitten lokakuun 30. päivänä alkoi suurlakko ja sen seurauksena pantiin toimeen eduskuntalaitoksen uudistus, äänioikeutettujen lukumäärä nousi yli kymmenkertaiseksi<sup>16</sup> ja uusien äänioikeutettujen joukossa oli myös puolisoita, vaimoineen ja täysikäisine lapsineen.

Suurlakko merkitsi todellista vallankumousta, sillä jokaisen valtiollista valtaa tavoittelevan täytyi nyt ottaa huomioon uudet äänestäjäjoukot.<sup>17</sup> Poliittiset puolueet, jotka ennen suurlakkoa olivat olleet ”pelkkiä epämääräisiä mielipidesuuntia tai poliitikasta kiinnostuneiden samanmielisten kansalaisten löyhiä yhteenliittymiä”,<sup>18</sup> täytyi organisoida tulevia vaalitaisteluita silmälläpitäen ja niille täytyi muodostaa selvät poliittiset ohjelmat.

<sup>12</sup> Uusi Suometar 3.9.1902. Ks. myös *Johansson*, *Finlands agrarpolitiska historia* II, s. 144.

<sup>13</sup> Vrt. *Kittilä*, *Pikapiirtoja Maalaisliiton syntyhistoriasta*, s. 16.

<sup>14</sup> Esim. Uusi Suometar 28.3.1905.

<sup>15</sup> *Kansan Lehti* 22.4.1905, ”Nyt on otettava kaikki”. — Myös *Kansan Lehdessä* julkaistu ensimmäinen kuva palveli äänioikeustaistelua. Se oli 3-palstainen piirretty aasin kuva, jonka alla oli teksti: ”Jos se yleinen äänioikeuden vaatimus tarkoittaisi yksinomaan kaupunkilaistyöväestön miespuolisia jäseniä, niin voisin minäkin sitä jollain tavoin ymmärtää. Mutta sitä minä en käsitä, kuinka voidaan vaatia äänioikeutta työläisnaisille ja maaseudun työväestölle.” *Kansan Lehti* 31.8.1905. — Ks. myös Uusi Suometar 22.10.1904, 1.1.1905 (”*Kirje Helsingistä*”) ja 22.1.1905.

<sup>16</sup> Äänioikeutettuja oli v. 1907 eduskuntavaaleissa 1 274 126. SVT XXIX:1.; *Tuominen*, *emt.*, s. 171.

<sup>17</sup> Vrt. *Leino*, *Tuomas Vitikka*, s. 16.

<sup>18</sup> *Teljo*, *Suomen valtioelämän murros 1905—1908*, s. 130.

Sosialidemokraattinen puolue oli järjestäytynyt jo vuosien 1899 ja 1903 kokouksissaan. Suomalainen eli vanhasuomalainen puolue oli järjestäytynyt kesällä 1905, kun edellisen talven valtiopäiväkiistat ja prokuraattori Soisalon-Soinisen murha olivat jännittäneet poliittisen tilanteen.<sup>19</sup> Myös nuorsuomalainen puolue oli jo pyrkinyt järjestäytymään, mutta Venäjän-poliittisen tilanteen takia se pääsi tähän tavoitteeseen vasta suurlakon jälkeen.<sup>20</sup> Muut puolueet järjestäytyivät sitäkin myöhemmin.

Jo keväällä 1905 oli eri puolilla maata pidetty useita ”kansalaiskokouksia”, joiden avulla erityisesti vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset koettivat todistaa kannatuksensa laajuutta. Suurlakon jälkeen alkoi uusi ja edellistä kiihkeämpi kansalaiskokousten kausi. Kokoukset olivat kuitenkin enimmäkseen Helsingistä käsin järjestettyjä ja myös niissä hyväksytyt ponnet Helsingissä muovailtuja.<sup>21</sup> Ponnet koskivat yksinomaan valtiollisia kysymyksiä, mutta samalla tapahtui yhteiskunnallisella linjalla tilannemuutos. Suurlakko oli perustuslaillisten ja sosialidemokraattien yhdessä aloittama, mutta kun ryhmittyy-

<sup>19</sup> Ks. Uusi Suometar 11—16. 2. 1905, 21. 2. 1905; Hämeen Sanomat 22. 2. 1905; Wartija 1905, ss. 45—50.

<sup>20</sup> Ks. Helsingin Sanomat 20. 7., 22. 7., 15—17. 9., 22. 10. ja 17. 11. 1905. (13. 9. 1905 jo aloitettu perustuslaillisten suomenmielisten kokous oli ainoa kokous, joka Suomessa hajoitettiin venäläisen sotaväen avulla.)

<sup>21</sup> Kokouksista ks. maaliskuun sekä marras-joulukuun 1905 lehdistö. Ponsien alkuperää osoittaa mm. Lohtajalla 7. 11. pidetyn kokouksen pöytäkirja: ”Aluksi luettiin telefontin kautta tänne ilmoitetut ponnet, jotka Suomalainen puolue Helsingissä on laatinut...” (Suomalaisen puolueen arkisto, kot. 7, VA.). Kokousten puhtaasti puoluepoliittista luonnetta kuvaa myös se, että kun Jokioisissa keväällä 1905 pidettiin Tammelan kihlakunnan perustuslaillisten kokous, ei siinä sanallakaan kosketeltu torppari- enempää kuin muitakaan yhteiskunnallisia kysymyksiä, mutta sen sijaan hyväksyttiin ponsi, jossa paheksuttiin sitä, että Kajaanin seminaarin suomettarelainen johtaja Högman oli eroittanut seminaarista joitakin nuorsuomalaisia oppilaita erään mielenosoituksen takia. Helsingin Sanomat 4. 6. 1905, ks. myös 19. 2. 1905, ”Kirje Helsingistä”. — Sosialidemokraattinen puolue lähetti 6. 12. 1905 nimenomaan eduskunnan uudistuskysymyksen takia pidettäviä kansalaiskokouksia ja niissä hyväksyttäviä ponsia koskevan kiertokirjeen, johon sai vastauksena pöytäkirjat 327 kokouksesta. Työväen Arkisto 342 (471), ”1905—6”; Laine, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I, ss. 303—04.

mien yhteiset tavoitteet oli saavutettu marraskuun manifestin mukana, niiden tiet erkanivat. Perustuslaillisia eivät yhteiskunnalliset kysymykset kiinnostaneet siinä määrin kuin sosialidemokraatteja. Vanhasuomalaisen puolueen laita oli toisin. Se oli pitkäaikaisen hallitusvastuunsa takia jo aikaisemmin pyrkinyt kääntämään huomiota pois perustuslakikysymyksistä sisäpoliittisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kun se nyt suurlakon jälkeen nimenomaan Venäjän-politiikkansa takia joutui jättämään senaatin, jyrkensi se yhteiskunnallista ohjelmaansa, jopa niin että joskus oli vaikea vetää rajaa sen ja sosialidemokraattisen puolueen välille.<sup>22</sup>

Torpparikysymys oli esillä sosialidemokraattisen puolueen agitaattorin H. Jalosen järjestämässä kansalaiskokouksessa Enssossa marraskuun 5. päivänä ja Jääskessä seuraavana päivänä. Kummastakin kokouksesta annettiin julkilausuma, jonka mukaan vuoden 1902 maanvuokralaki oli kumottava ja uuden kansaneduskunnan laadittava uusi laki, ”joka toistaiseksi, kunnes sosialidemokraattinen maatalousohjelma voidaan kokonaan toteuttaa, turvaa torpparit ja mökkiläiset tunnettujen riistäjien mielivallasta”.<sup>23</sup> Myös Eurajoen työväenyhdistyksen talolla oli suurlakon aikana, marraskuun 5. päivänä kokous, jossa valtiolisten kysymysten ohella käsiteltiin taloudellisia kysymyksiä, mutta paikkakunnalla olikin jo syntynyt edellä selostettu torpparilakko Vuojoen ja Lavilan kartanoissa.<sup>24</sup> Heinolan pitäjässä oli suurlakon jälkeen pari sosialidemokraattien järjestämää kokousta, joissa oli pääasiassa torppareita ja joissa vaadittiin mm. 10 tunnin työpäivää läpi vuoden.<sup>25</sup>

Useimmat sosialidemokraattisen puolueen kansalaiskokouk-

<sup>22</sup> Tämä näkyy selvästi useiden sanomalehtien, mm. torpparikysymyksen kohdalla avainasemaan joutuneen Uusimaan kohdalla. Lehden päätoimittaja E. E. Takala ja toimitussihteeri Kullervo Manner siirtyivätkin nopeasti suomalaisesta puolueesta sosialidemokraattiseen puolueeseen ns. ”marraskuun sosialisteina”. Ks. myös *Laine*, emt. I, s. 255, ja Helsingin Sanomat 11. 11. 1905 (Teemu).

<sup>23</sup> Työmies 14. 11. 1905; Kansan Lehti 16. 11. 1905.

<sup>24</sup> Kansan Lehti 16. 11. 1905.

<sup>25</sup> Itä-Häme 25. 11. ja 6. 12. 1905, ks. myös 20. 12. 1905.



set olivat kuitenkin vasta joulukuun puolivälissä<sup>26</sup> ja niissäkin puolueen maatalousohjelma hyväksyttiin sellaisenaan. Vain Luhangalla pidetyssä kokouksessa tehtiin yksityiskohtaisempia vaatimuksia, joissa esitettiin mm., että jonkinlainen lautakunta määräisi vuokra-arvon rahassa sekä että työvero laskettaisiin siitä ja työpäivät jaettaisiin tasan kautta vuoden.<sup>27</sup>

Suomalaisen puolueen kokouksissa tuli torppariasia ensimmäisen kerran esille Viipurissa marraskuun 19. päivänä. Tällöin J. K. Paasikivi yksikamarista eduskuntaa puoltaessaan mainitsi, että jos olot ovat rikkinäiset, ei kaksikamarinen eduskunta ole yhtään parempi kuin yksikamarinen, ja että olojen sopusointuun saattamiseksi oli tärkeintä parantaa ensiksi isäntien ja torpparien välit.<sup>28</sup> Muutamaa päivää myöhemmin Hämeenlinnassa samasta aiheesta puhuessaan Paasikivi sanoi: "Maataviljelevä väestö Suomessa on se, joka koko maan hartioillansa kantaa . . . Jos talonpoika ja torppari käyvät käsi kädessä, niin he voivat vallita asemaa. Nämä kaksi kansanluokkaa ovat siksi voimakkaita, että maan onnen tähden täytyy torppariluokan asemaa kohottaa ollakseen se arvokkaana tekijänä maamme kohtaloita järjestettäessä".<sup>29</sup> Uudessa Aurassa kirjoitti nimimerkki "Kansalainen", että koska koko yhteiskunta nojautui kansan pohja-kerroksiin, oli maaseudun työväestö saatava heräämään ja muodostamaan työväenyhdistyksiä, mutta niin, että nämä yhdistykset saisivat itse määrätä oman ohjelmansa ja vaikkapa perustaa oman "aavistamattoman valtavan valtiollisen puolueen".<sup>30</sup> Kirjoituksen takana oli ilmeisesti toivo estää maatyöväkeä liittymästä sosialidemokraatteihin ja saada heidät mahdollisesti liittymään suomalaiseen puolueeseen.

<sup>26</sup> Työväen Arkisto 342 (471), "1905—6". Useimmat kokoukset pidettiin sunnuntaina 17. 12., monia myös 10. 12. ja 26. 12.

<sup>27</sup> Kokous pidettiin 17. 12. 1905. Y. K. Laineen mainitsema päivämäärä 3. 12. on virheellinen. Se tosin esiintyy alustajan, suutari O. Sankarin alustuksessa, mutta itse kokouspöytäkirja on päivätty 17. 12. (Laine, emt. III, s. 114). Maanvuokrakysymystä kosketeltiin myös Korpilahden Saalahden ja Kumpulammin sekä Enson kokouksissa, mutta vain toivomalla yleistä parannusta (Työväen Arkisto 342 (471), "1905—6").

<sup>28</sup> Wiipuri 29. 11. 1905, ks. myös 25. 11. 1905.

<sup>29</sup> Hämeen Sanomat 27. 11. 1905.

<sup>30</sup> Uusi Aura 26. 11. 1905.



Mutta uusi kehityksen solmu aukeni kuitenkin tällä kertaa odottamattomalla tavalla Elimäellä. Marraskuun 27. päivänä oli suomalaisen puolueen kansalaiskokous Elimäellä Moision kartanon alueella. Kokouksen ponnet koskivat tavalliseen tapaan valtiollisia kysymyksiä, lähinnä eduskuntauudistusta, mutta lisäksi keskusteltiin kokouksessa myös siitä, mitä olisi tehtävä torppariolojen parantamiseksi.<sup>31</sup> Pöytäkirjan mukaan ”kokous tuli yksimielisesti siihen päätökseen, että olisi kokoon saatava koko maata käsittävä kansalliskokous torpparien kesken, johon jokaisen kartanon alustalaiset valitsisivat edustajat yhteisesti käsittelemään torpparien olojen parantamista”. Samalla kokous päätti vedota koko maan kaikkiin torppareihin, että nämä pitäisivät paikallisia kokouksia ja niissä tekisivät ehdotuksia siitä, milloin ja missä tällainen yleinen kokous olisi pidettävä. Kokous ei tehnyt mitään päätöstä siitä, millä tavalla tämä vetoamus oli saatettava muiden torpparien tietoon, mutta päätös julkaistiin joka tapauksessa Uusimaassa joulukuun 4. päivänä ja aloite sai välitöntä kannatusta ainakin lähipitäjien Askolan, Anjalan ja Porvoon pitäjän torpparien keskuudessa.<sup>32</sup>

Kolmisen viikkoa myöhemmin, joulukuun 17. päivänä, pidettiin Elimäellä toinen suomalaisen puolueen kansalaiskokous, joka samalla oli sikäläisen talonpoikaissäädyn edusmiehen J. Mynttisen evästyskokous tammikuussa alkavia ylimääräisiä valtiopäiviä varten. Maisteri A. Westerlingin alustus käsitteli

<sup>31</sup> Moision alustalaiset olivat edellisenä vuonna anoneet senaatilta tilusten jakamista heille kuoletusmaksua vastaan, mutta anomus oli hylätty. A.D. 1321/353/1904, VA.; Työmies 18. 10. 1904.

<sup>32</sup> Uusimaa 4. 12. (Elimäki), 13. 12. (Askola) ja 27. 12. 1905. — Vihtori Huhta on muistellut, että ensimmäinen yleistä torpparikokousta vaatinut paikallinen torpparikokous olisi pidetty Askolan Tiiläässä 14. 9. 1905 sekä että Elimäellä olisi samoihin aikoihin pidetyssä kokouksessa sanottu, että ”kun Elimäki on torpparien luvattu maa”, sen velvollisuutena olisi kutsua kokous koolle. (Kansan Lehti, Lauantailukemisto 7. 4. 1956, s. 8; Hämeen Kansa 8. 4. 1956). Mainittu aikamäärä on kuitenkin muihin tapahtumiin nähden liian aikainen. Samoin se Elimäen kokous, jossa Huhdan mainitsema sanonta esitettiin, pidettiin vasta helmikuussa 1906, kuten myöhemmästä ilmenee. Huhdan muistelmien aikamäärien epävarmuutta osoittaa se, että hän samassa yhteydessä mainitsee Laukon lakon julistetuksi tammikuussa 1906 eli neljä kuukautta todellista aikaisemmaksi.

tavanomaisia valtiollisia kysymyksiä, mutta kokouksen enemmistönä olivat torpparit ja myös heidän asiansa otettiin keskustelussa esille. Mynttinen itse ei kokouksessa määritellyt kantansa torpparikysymyksen suhteen, mutta hänelle jätettäviin evästyksiin kokous lisäsi ponnen: "Eduskunnassa on niin pian kuin mahdollista otettava esille kysymys torpparien ja yleensä pienviljelijäin aseman parantamisesta".<sup>33</sup>

Edusmies Mynttinen vei evästyksensä saman joulukuun lopulla pidettyyn suomalaisen puolueen puoluekokoukseen, josta lähti alkuun varsin merkitykselliseksi muodostuva suomalaisen puolueen torppariohjelma. Mutta samanaikaisesti lähti toista tietä kehittämään ajatus tässä Elimäen toisessakin kokouksessa puheena olleesta koko maata käsittävästä yleisestä torpparikokouksesta.

## 2. Yleistä torpparikokousta kohti

Suurlakon aikana oli vanhasuomalaisen Uusimaa-lehden päätoimittajana Esa Eetu Takala ja toimitussihteerinä Kullervo Manner, jotka kumpikin olivat kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista.<sup>34</sup> Todennäköisesti he olivat mukana myös joissakin edellä mainituista Elimäen ja sen lähipitäjien kokouksista. Joulukuun 27. päivänä Uusimaa otti torpparikokousasian esille pääkirjoituksessaan "Torpparitkin asioistaan neuvottelemaan".<sup>35</sup>

<sup>33</sup> Uusi Suometar 20.12.1905; Uusmaalainen 20.12.1905 ja 3.1.1906; Etelä-Suomi 21.12.1905.

<sup>34</sup> Kullervo Manner, joka oli tullut Uusimaan palvelukseen huhtikuun alussa 1905, kirjoitti 19.8.1905 suomalaisen puolueen puoluesihteerin Rantakarielle kirjeen, jonka puhuttelusanana oli "Aateveli" ja jossa hän vakuutti palvelevansa kaikkien kykyjensä mukaan suomalaisen puolueen asiaa. Samassa yhteydessä hän kertoi itsensä lisäksi myös Takalan kuuluvan niihin Rantakarin kannattaman suunnan miehiin, jotka ovat "yhteiskunnallisiin kysymyksiimme nähden uudistuksen ja vapaamman ilman miehiä". (Suomalaisen puolueen arkisto, kansio 23, VA.) Joulukuun 17. pnä hän kuitenkin jo oli Porvoon työväenyhdistyksen kokouksen sihteerinä ja valittiin samalla yhdistyksen edustajaksi äänioikeusmielenosoitukseen Helsinkiin. Työväen Arkisto 342 (471), "1905—6". Mannerin yksityiset paperit ovat maaherra Arvo Mannerin antamien tietojen mukaan hävinneet.

<sup>35</sup> Uusimaa 27.12.1905.

Kirjoittaja totesi aluksi, että ajatus koko maan käsittävästä torpparien kokouksesta oli saanut kannatusta Elimäen lisäksi Anjalassa, Askolassa ja Porvoon pitäjässä, sekä piti luonnollisena sitä, että torpparienkin "raatajajoukko" pitää oman kokouksen. "Tuollaisen yhteiskokouksen pitämiseen on, jos kenelläkään niin ainakin tällä kansanluokalla, täysi oikeutensa ja syynsä. Sillä keitten asema lieneekään tukalampi kuin juuri torppariluokan asema". Maanomistajat ovat pitäneet useita yhteisiä kokouksiaan, mutta heidän kokoustensa ponnet ovat olleet yksipuolisia. Myös torpparikokouksen päätökset saattavat tulla yksipuolisia, mutta toistakin puolta on kuultava. "Sitte-pähän asiat paremmin selviäisivät, kun molemminpuoliset selvät mielipiteet saisivat vastakkain esiintyä julkisesti", sanottiin kirjoituksessa.

Artikkelin päätteeksi lehti julkaisi kaksi asiaa koskevaa lehdelle lähetettyä kirjoitusta sekä esitti toivomuksen, että yleinen torpparikokous voitaisiin pitää jo seuraavan vuoden alussa.

Ensimmäisen näistä lähetetyistä kirjoituksista oli allekirjoittanut nimimerkki "Asianharrastaja".<sup>30</sup> Kirjoittaja piti maan torpparioloja sellaisina, että elleivät torpparit itse ryhtyisi parannusta asioihinsa hankkimaan, he joutuisivat aivan ahdinkotilaan. Vuoden 1902 maanvuokralaki oli vain pahentanut asiaa. Sen tähden oli maanvuokraajien yhteinen kokous aivan välttämätön. "Toivottavaa olisi, että torpparit kussakin kunnassa ottavat tämän asian harkittavakseen, liittyvät sitä kannattamaan ja Uusimaa- sekä Työmies-lehdissä siitä uutisena ilmoittavat. Kun saadaan täten selville, miten laajalti asiaa kannatetaan, niin voidaan kokouksen pitoajasta ja paikasta sekä edustajien valitsemisesta ynnä muista asian kanssa yhteydessä olevista asioista sopia", lausui kirjoittaja lopuksi.

Toisen kirjoituksen "Torpparit Suomessa" oli lähettänyt nimimerkki "Torppari". Kirjoittaja selosti torpparien epävarmaa asemaa mainiten, että uusi laki oli ollut vain alkuaskel olojen järjestämiseen. "Mitään muuta varmempaa tietä päästä yhteiskunnassa täysin ihmisarvoiseen asemaan ei torppareillekaan

<sup>30</sup> Kirjoittaja oli joko itse Askolasta tai ainakin Askolan kokouksia seurannut.



löydy kuin liittyminen siihen suureen yhteiskunnallisia uudistuksia ajavaan puolueeseen, johon muukin köyhälistö ja sorrettujen luokka liittyy herättyään", sanoi lähettäjä.

Uusimaa pyysi myös Työmiestä ottamaan kirjoitukset palstoilleen. Työmies ottikin "Asianharrastajan" kirjoituksen sellaisenaan muuten, mutta jätti kirjoittajan lopputoivomuksesta sanat "Uusimaa- sekä" pois, joten lukijat saivat sen käsityksen, että kirjoittaja halusi torpparien ilmoittavan ajatuksistaan ainoastaan Työmies-lehdessä.<sup>37</sup>

"Asianharrastajan" loppukehoitus oli asiallinen ja selvä. Se antoi selvät toimintaohjeet ja osoitti ne kysymykset, jotka alustavissa paikalliskokouksissa oli otettava keskustelun alaisiksi. Mutta ratkaisevaa ja torpparien asian kannalta jopa kohtalokasta oli, että kirjoituksessa ei mainittu mitään kokouksen mahdollisesta järjestäjästä eikä edes ehdotettu siitä keskusteltavaksi.

Torpparit ottivat nopeasti asian omakseen, mikä todistaa aloitteen ajankohtaisuutta, mutta myöskin paikalliset työväenyhdistykset ryhtyivät järjestämään torpparien kokouksia. Joulukuun viimeisenä päivänä jo oli torpparikokous Jaalan Bergvikissä, tammikuun alkupäivinä Orimattilassa ja Eurajoella, loppiaisena Heinolan pitäjän kirkolla, Pirkkalassa ja Karkussa, seuraavina päivinä Askolassa, Vihdissä, Rantasalmen Asikkalan kylässä, Suoniemellä, Lopella, Siurossa, Valkealassa ja Porvoon pitäjän Pellaksessa sekä tammikuun loppupuoliskolla Jyväskylän pitäjässä, Mäntsälän Sälinkäällä, Hausjärvellä, Asikkalan Urajärvellä, Joutsassa, Orimattilassa, Laukaalla, Pälkjärvellä, Ylihärmässä, Hartolassa, Nastolassa, Orivedellä, Mouhijärvellä, Suodeniemellä, Kangasalla, Padasjoella ja Vöyrillä. Helmikuun puolella kokouksia oli mm. Ypäjällä, Forssassa, Toivakassa, Alavudella, Askolassa, Elimäellä, Ruovedellä, Parolassa, Artjärvellä, Oripäässä, Jyväskylässä, Porvoossa, Kangasalla, Maariassa, Asikkalan Rutalahdessa sekä helmikuun 18. päivästä lähtien jatkuvasti päivittäin eri puolilla maata huhtikuun alkuun eli Tampe-

<sup>37</sup> Työmies 29.12.1905. Artikkelin oli "Maaseudulta"-osastossa uutisluontoisena kirjoituksena. Sama julkaistiin Itä-Hämeen Raiwaajassa 11.1.1906. Vanhasuomalainen Lahden Lehti puolestaan julkaisi 2.1.1906 Uusimaan pääkirjoituksen sekä "Torpparin" kirjoituksen.



reen yleiseen torpparikokoukseen saakka, yhteensä useita satoja.<sup>28</sup>

Jaalan ja Orimattilan torpparit ehdottivat yleisen kokouksen paikaksi Lahtea ja heihin yhtyivät useiden muiden Lahden ympäristökuntien torpparit. Siuron työväenyhdistyksen järjestämässä kokouksessa, jossa sanotaan olleen lähes 300 torpparia, todettiin, että Lahti oli paremmalla paikalla, mutta että Tampereella oli paremmat kokoustilat. Tampereetta yhtyivät kannattamaan Tampereen ympäristöseudut sekä muu Länsi-Suomi, samoin kuin yleensä ne kokoukset, jotka olivat työväenyhdistysten järjestämiä. Myöhemmin esitettiin kokouspaikaksi myös Mikkeliä, Hämeenlinnaa, Jyväskylää ja Helsinkiä,<sup>29</sup> mutta kun järjestelytoimi vähitellen liukui sosialidemokraattisen puoluehallinnon käsiin, kokouspaikaksi määräytyi Tampere, työväenliikkeen vanha tukikohta.

Uusimaan maininta Työmies-lehdestä saa selityksensä siitä, että suomalainen puolue pyrki tuona ajankohtana olemaan lähellä sosialidemokraatteja koettaen sillä tavalla kerätä enem-

<sup>28</sup> Hämeen Sanomat 15.1. (Loppi), 24.1. (Hausjärvi), 14.2. (Parola); Itä-Hämeen Raiwaaja 11.1. (Jaala, Heinola), 1.2. (Urajärvi, Joutsa), 8.2. (Hartola), 8.3. (Rutalahti); Kansan Lehti 12.1. (Eurajoki), 18.1. (Siuro, Heinola), 1.2. alkaen osasto "Torpparien asia" (mm. Orivesi, Mouhijärvi, Suodenieniemi, Kangasala, Padasjoki, Alavus, Pälkjärvi, Ruovesi, Toivakka); Kansan Tahto 7.2. (Vöyri); Keski-Suomi 23.1. (Jyväskylä), 30.1. (Laukaa), 10.2. (Toivakka), 13.2. (Jyväskylä); Länsi-Suomen Työmies 22.2. (Oripää); Raataja 1906, s. 22 (Pirkkala, Karkku, Suoniemi); Työmies 4.1. (Bergvik), 13.1. (Orimattila, Vihti), 17.1. (Siuro), 20.1. (Rantasalmi, Valkeala), 24.1. (Hausjärvi), 10.2. (Toivakka), 21.2. (Jyväskylä), 22.2. (Kangasala); Uusimaa 22.1. (Askola), 9.2. (Askola), 5.3. (Artjärvi); Uusmaalainen 7.2. (Forssa), 16.2. (Elimäki); Uusi Suometar 25.2. (Maaria), 22.2. (Kangasala); Vaasa 1.2. (Ylihärmä); Työväen Arkisto 329.5.(471), kirj. pt:lle 1905—20 (Sälinkää) ja 333.5T(471), (Torpparikokousten pöytäkirjoja) (Pellas, Porvoo, Orimattila, Vihti, Nastola, Ypää, Oripää sekä 18.2. jälkeen pidetyt). — Huom. Luettelo ei varmaan sisällä kaikkia pidettyjä kokouksia, koska tuskin kaikista lähetettiin uutista lehtiin. Useimmista kokouksista ilmoitettiin sanomalehti-ilmoituksella. (Ks. lehtien ilmoitusosastot) — Kokousten lukumäärästä vrt. myöhemmin esille tuleva Tampereen torpparikokouksen edustajamäärä. Kansan Lehdessä oli jo helmikuun aikana uutismaininta 71 torpparikokouksesta.

<sup>29</sup> Uusimaa 19.1. ja 19.2.1906.

män kannattajia,<sup>40</sup> samoin kuin myös siitä, että lehden toimitajat Takala ja Manner olivat jo siirtymässä sosialidemokratiseen puolueeseen. On kuitenkin ilmeistä, että Työmiehen toimitus tajusi tilanteen tarjoamat mahdollisuudet jo silloin, kun "Asianharrastaja" arasti kehoitti vain keskustelemaan yleisen kokouksen mahdollisuudesta. Se jätti kylmästi Uusimaan syrjään ja pyysi ilmoittamaan kokouksista vain Työmiehessä.

Muutamaa päivää myöhemmin oli Eurajoella välikäräjät, joissa Vuojoen lakkolaiset olivat vastaamassa kontrahtiensa rikkomisista. Paikallinen työväenyhdistys järjesti käräjien takia mielenosoitusretken, jonka päätteeksi pidettiin yhdistyksen kokous, edellä mainittu Eurajoen torpparien kokous. Tällöin oli Työmiehen julkaisema "Asianharrastajan" kirjoitus jo tiedossa ja kun sitten yleisen torpparikokouksen pitämisestä keskusteltiin, päätettiin asia jättää "Suomen työväen puoluehallinnon ratkaistavaksi". Kokous pidettiin tammikuun 4. päivänä ja sen päätös julkaistiin Kansan Lehdessä 12. päivänä.<sup>41</sup> Seuraavana päivänä oli Siurossa edellä mainittu työväenyhdistyksen järjestämä torpparikokous, jossa yhdyttiin kannattamaan asian jättämisestä sosialidemokraattisen puoluehallinnon eteenpäin viettäväksi.<sup>42</sup>

Puoluejohto tarttui tarjottuun mahdollisuuteen heti Eurajoen ehdotuksen kuultuaan. "Puoluehallinnon toimeenpaneva valiokunta on heti ryhtynyt asian suhteen toimiin ja asettanut valiokunnan<sup>43</sup> valmistamaan suunnitelmaa, jota ensin pohditaan koko puoluehallinnon kokouksessa ja sitte, miten aika ja olot ovat sopivat, kutsutaan kokoon torpparien edustajakokous", ilmoitti Työmies jo tammikuun 17. päivänä.<sup>44</sup> Samalla lehti jo kertoi, että seuraavan kesän puoluekokouksessa puolueen maatalousohjelma tultaisiin tarkistamaan torpparikokouksen pää-

<sup>40</sup> Vrt. Helsingin Sanomat 14. 1. 1906, "Kirje Helsingistä"; Uusmaalainen 21. 1. 1907.

<sup>41</sup> Kansan Lehti 12. 1. 1906; Työmies 17. 1. 1906.

<sup>42</sup> Kansan Lehti 18. 1. 1906.

<sup>43</sup> Valiokuntaan tulivat kuulumaan Sulo Vuolijoki, Edvard Gylling, Paavo Leppänen ja Yrjö Mäkelin.

<sup>44</sup> Sosialidemokratisen puoluehallinnon pöytäkirja 14. 1. 1906, Työväen Arkisto; Työmies 17. 1. 1906.

tösten perusteella. Tämä oli selvä viittaus siihen, että sosialidemokraatit tulisivat uudistamaan maatalousohjelmansa torpparien yhteisten toivomusten mukaiseksi. Poliittisesti ajatellen varmaan juuri tämä lupaus määräsi tuhansien torpparien puoluevalinnan tuona kriittisenä ajankohtana, jolloin kaikki puolueet olivat muovaamassa uusia ohjelmia ja jolloin uusien äänioikeutettujen oli tehtävä valintansa noiden ohjelmien välillä.

Pari päivää myöhemmin kirjoitti vaasalainen Vapaa Sana, että puolueen velvollisuuskin oli valmistaa torppareille tilaisuus pitää kokouksia ja yhtyä yleiseksi torpparien liitoksi, joka siten puolestaan yhtyisi sosialidemokraattiseen puolueeseen.<sup>45</sup> Tammikuun lopulla ehdotti vielä Timo Helenius (Korpimaa) Kansan Lehdessä, 1) että puoluehallinto kehoittaisi paikallisia työväenyhdistyksiä pitämään kokouksia, joissa suunniteltaisiin keskustelukysymyksiä torpparikokousta varten ja lähetettäisiin ne sitten puoluehallinnolle, 2) että puoluehallinto asettaisi erityisen maatalouskomitean yhdistelemään tehtyjä kysymyshdotuksia ja esittämään ne paikallisyhdistysten hyväksyttäviksi ennen yleistä torpparikokousta,<sup>46</sup> 3) että puolueen maatalousohjelma uudistettaisiin kokouksen tulosten mukaan sekä 4) että perustettaisiin paikallisia torppariosastoja ja koko maan käsittävä torppariliitto.<sup>47</sup> Koko tämä järjestely ja suunnittelu osoittaa, että sosialidemokraattinen puolue oli nopeasti ottanut asian omakseen ja paneutunut siihen koko sillä organisointitottumuksellaan, joka muilta puuttui.

Mutta Porvoossa ja Elimäellä ajateltiin kuitenkin vielä muita mahdollisuuksia. Uusimaa kirjoitti tammikuun 19. päivänä, että torpparikokouksen pitäminen oli saanut niin laajaa kannatusta, että sitä jo voitiin pitää varmana. Kirjoittaja esitti kokouspaikaksi Hämeenlinnaa ja kokousajaksi pääsiäistä, jotta jäisi aikaa paikalliskokousten pitämistä varten. Mutta kirjoittaja piiloutui nimimerkin taakse ja sanoi lisäksi tehneensä ehdo-

<sup>45</sup> Vapaa Sana 19. 1. 1906.

<sup>46</sup> Komiteaan piti saada jäseniksi myös "puolueeseen kuuluvia maatalouskysymystä tieteellisesti tutkineita henkilöitä".

<sup>47</sup> Kansan Lehti 26. 1. 1906. Ruotsinkielistenkin kiinnostusta asiaan osoittaa, että Nya Pressen julkaisi 28. 1. 1906 ponnet.



tuksensa vain siksi, että keskustelulle saataisiin jonkinlaista yhtenäistä pohjaa. Tämä epämääräisyys oli jo ennalta tuomittu kärsimään tappion sosialidemokraattien ripeän ja määrätietoisen toiminnan rinnalla.<sup>48</sup>

Vielä helmikuun lopulla katsoi Uusimaa, joka toimittajavaihdosten kautta oli palaamassa selvemmin vanhasuomalaiselle linjalle, että asia edelleen oli epäselvä, koska kokouspaikasta enempää kuin -ajastakaan ei vielä ollut tietoa. Kun asia oli "näin hataralla pohjalla", tahtoi lehti tehdä sellaisen käytännöllisen ja tasapuolisen ehdotuksen, että pyydetäisiin Pellervo-seuraa kokouksen järjestäjäksi.<sup>49</sup> Ajankohta ei kuitenkaan ollut ehdotukselle suotuisa. Poliittisten puolueiden keskinäinen kilpailu oli näet jo niin ankara, ettei mikään "tasapuolinen" yritys helpolla saanut kannatusta, kuten saman helmikuun aikana pidetty, myöhemmin puheeksi tuleva Lapuan sovintokokous selvästi osoitti. Toiseksi Pellervo-seuran toimeenpanevalla miehellä, Hannes Gebhardilla oli juuri niinä päivinä liian paljon tekemistä oman torppariohjelmansa parissa. Lisäksi sosialidemokraattisella puolueella olivat valmistelut jo niin pitkällä, että minkään muun järjestön olisi ollut miltei mahdoton sitä enää sivuuttaa.

Elimäen torpparitkin yrittivät omalla tahollaan viedä asiaa eteenpäin. Helmikuun 11. päivänä pidetyssä kokouksessa he katsoivat, että "koska torpparikysymys nykyisessä kulussaan on alkuunsa lähtenyt Elimäeltä, joka on torpparien oikea luvattu maa", niin elimäkeläisten velvollisuus on edelleen toimia asian hyväksi. Kokouksen yksimieliseksi päätökseksi tuli, että heidän on koetettava saada yleinen torpparikokous aikaan niin pian kuin mahdollista. Asiaa eteenpäin viemään asetettiin erityinen toimikunta, jonka tehtäväksi annettiin laatia tarkka suunnitelma kokousta varten. Tehdyn päätöksen mukaan pidettiin maaliskuun 18. päivänä uusi kokous, jossa oli määrä tarkastaa laadittu suunnitelma. Tällöin jouduttiin kuitenkin toteamaan, että eri puolilla pidetyistä paikallisista torpparikokouksista oli tullut selostuksia ja ehdotuksia "hämmäs-

<sup>48</sup> Uusimaa 19. 1. 1906.

<sup>49</sup> Uusimaa 19. 2. 1906.



tyttävän vähän”, koska useimmat paikalliskokoukset olivat kääntyneet sosialidemokraattisen puoluehallinnon puoleen. Elimäkeläiset päättivät asian näin ollen jättää järjestelyt sosialidemokraattisen puolueen hoidettaviksi, vaikka he valittivatkin sitä seikkaa, että Suomen torpparit eivät voineet ilman työväenpuolueen apua pitää kokoustaan.<sup>50</sup> ”Vaikka en olekaan mikään tietomies, niin luulen kuitenkin, että tästä voi asia kärsiä”, lopetti nuorsuomalaisen Uusmaalaisen kirjeenvaihtaja selostuksensa.<sup>51</sup>

Myös suomalaisen puolueen Tampereella helmikuun 3. päivänä pidetyssä yleisessä kokouksessa oli eräs osanottajista, herra Salomaa, esittänyt kahdessakin puheenvuorossaan, että suomalainen puolue ottaisi järjestääkseen yleisen torpparikokouksen. Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta, lähinnä kai siitä syystä, että muiden asioiden takia oli torpparikysymyksen esille ottamista useaan kertaan lykätty niin, että sitä koskeva keskustelu tapahtui vasta aamuyöstä.<sup>52</sup> Puolueen johto ei myöskään liene ollut ehdotuksen kannalla, koska parhaillaan oli puolueen oma torpparitoimikunta laatimassa uutta, perinpohjaiseksi tarkoitettua torpparireformiohjelmaa puolueelle.

<sup>50</sup> Toimikuntaan olivat jäseninä kuuluneet lampuodit J. Pihkala, A. Ahola, A. Perttala, J. Walkiainen, Tuomas Hellstén ja S. Sihvola sekä avustajina urkuri A. Herckman ja opettaja A. Heikkilä. Heikkilä oli toiminut 17. 12. 1905 pidetyn edusmies Mynttisen evästyskokouksen avaajana, joten ainakin häntä on pidettävä vanhasuomalaisena. Myös S. Sihvola kuului poikansa, talousneuvos A. F. Sihvolan 6. 12. 1959 antaman kirjallisen tiedon mukaan samaan ryhmään ollen aikaisemmin ainakin jossain määrin kosketuksessa myös toimittaja Takalan kanssa. Kun hanke siirtyi sosialidemokraattien käsiin, oli Sihvolakin luopunut siitä. Kokousten pöytäkirjat ovat hävinneet, mutta talousneuvos Sihvolan käsityksen mukaan asian takana on ollut Elimäen silloinen kunnanlääkäri Duncker, jonka kanssa ainakin S. Sihvola oli noina vuosina ollut paljon kosketuksissa. V. 1907 vaaleissa Sihvola oli suomalaisen puolueen edustajaehdokkaana (Uusi Suometar 9. 3. 1907.).

<sup>51</sup> Uusmaalainen 16. 2. ja 28. 3. 1906; Uusi Suometar 23. 3. 1906. Uusmaalainen oli jo helmikuun alussa (5. 2. ja 7. 2.) ilmaissut epäilyksensä siitä, että sosialidemokraatit veisivät koko hankkeen väärille linjoille; torpparien velvollisuudet unohdettaisiin kokonaan, mutta heidän vaatimuksiaan vain lisätäisiin kiihoituksella.

<sup>52</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, VA.; Yrjö-Koskisen kokoelmat, kansio 31, E. S. Y-K:n kirje Y. K. Y-K:lle 5. 2. 1906, VA.

Vielä myöhemmin koetti mm. Mikkelin läänin maanviljelys-seura saada aikaan ei-sosialistista torpparikokousta, johon alustajiksi oli aiottu pyytää Hannes Gebhardia ja Allan Serlachiusta. Kun kokous sitten kesäkuun lopulla pidettiin, oli se liian suppea ja liian selvästi vanhasuomalainen, jotta sillä olisi ollut enää mitään suurempaa merkitystä.<sup>53</sup>

### 3. Torpparien toivomukset ja vaatimukset

Helsingin Sanomissa olleen tiedon mukaan olisi Forssan torpparikokouksessa maaliskuun 11. päivänä ollut parinsadan tehtaalaisen joukossa vain kaksitoista varsinaista torpparia, joita lisäksi päätöksiä tehtäessä ei edes kuunneltu.<sup>54</sup> On ymmärrettävää, että missä työväenyhdistys oli kokouksen järjestäjänä, siellä myös päätökset olivat sosialidemokraattien ohjelmaa lähempänä, kuten jo Eurajoen ja Siuron tapauksista olemme nähneet. Mutta toisaalta on huomattava, että torppareilla oli jo ennen sosialidemokraattien asiaan tarttumista ollut useita kokouksia ja että vielä sen jälkeenkin oli monilla paikkakunnilla torpparien omatoimisesti järjestämiä kokouksia. Näissä omissa kokouksissaan he kiteyttivät ne vaatimusponnet, joita eivät sosialidemokraatitkaan voineet syrjäyttää. Kuvaavaa suuntataisteluille kuitenkin on, että kun esimerkiksi Jyväskylässä helmikuun alkupuolella pidetyssä Keski-Suomen torpparien edustajakokouksessa sittemmin kansanedustajanakin tunnettu viitasaarelainen S. Häkkinen esitti, että kruununtiloista lohkoituja palstoja myytäisiin tilattomille omiksi, kiirehti Jyväskylän työväenyhdistyksen edustaja O. Piisinen selittämään, että omaksimyynti olisi puolueen periaateohjelman vastainen taka-askel. Asiasta oli seurannut pitkä keskustelu, jota itse kirjeenvaihtajana toiminut Piisinen ei kuitenkaan selosta.<sup>55</sup>

<sup>53</sup> Uusi Suometar 20. 3. 1906; Työmies 30. 6. 1906, s. 3; Itä-Hämeen Rai-waaja 19. 7. 1906.

<sup>54</sup> Helsingin Sanomat 29. 3. 1906. Kirjoitus oli lehdessä vain viikkoa ennen Tampereen yleistä torpparikokousta, joten sen tarkoitus oli ilmeisen propagandistinen.

<sup>55</sup> Työmies 21. 2. 1906. Piisinen haluttomuus selostaa keskustelua johtui mahdollisesti siitä, että hän oli jäänyt siinä tappiolle.

Tätä ennen oli Toivakan kokouksessa hyväksytty erityinen vaatimusponsi, jonka mukaan valtion oli "entistä tehokkaammin avustettava torpparien pyrkimistä oman maapalan omistajiksi". Asian edistämiseksi kokous ehdotti uuden ja entisiä rahastoja joustavamman rahaston perustamista.<sup>56</sup> Myös Vöyrin kokouksessa tammikuun lopulla olivat useat toivoneet, että saataisiin "mukavia keinoja, joiden kautta voitaisiin saada torpat itsenäisiksi verotiloiksi". Torppien itsenäistämistä osanottajat pitivät erittäin sopivina sellaisilla paikkakunnilla, missä torpat olivat päätaloistaan etäällä.<sup>57</sup>

Yleensä kokouksissa kuitenkin tyydyttiin vain vaatimaan parannuksia vuokraehtoihin. Vaatimukset olivat suurimmalta osaltaan niin samanlaisia, että ulkopuoliset saivat aiheen väittää niitä edeltäpäin jossakin puoluetoimistossa laadituiksi.<sup>58</sup> Tämä oli kuitenkin väärä väite, sillä tosiasiassa vaatimusten yhtäläisyyteen oli syynä se, että torpparikokoukset ottivat muiden ohjeiden puutteessa mallia toinen toistensa päätöksistä. Kokousten pöytäkirjoissa saatettiin jopa mainita, että "perustaksi otettiin sanomalehdissä olleet torpparien vaatimukset muilla paikkakunnilla".<sup>59</sup> Tämän takia olikin myöhemmän kehityksen kannalta miltei epäkohtalokasta se, että ensimmäisten kokousten keskustelujen pohjaksi tulivat ne vaatimukset, joita Ypäjän Kartanonkylän ja Eurajoen Vuojoen torpparit olivat tehneet omien vuokraehtojensa parantamiseksi. He eivät lakkoa puuhatessaan voineet ajatellakaan tilojensa itsenäistämistä. Jos he olisivat ajatelleet itsenäistämistä, he olisivat todennäköisimmin kääntyneet senaatin puoleen anomuksineen, mutta vuokran-

<sup>56</sup> Työmies 10. 2. 1906.

<sup>57</sup> Kansan Tahto 7. 2. 1906.

<sup>58</sup> Esim. Uusmaalainen 7. 2. 1906 ja Keski-Suomi 1. 3. 1906.

<sup>59</sup> Näin tehtiin esim. Perniön kokouksessa 4. 3. (Länsi-Suomen Työmies 10. 3. 1906). Joutsan torpparit päättivät 24. 1. pitämässään kokouksessa yhtyä lehdessä olleisiin Vihdin torpparien ponsiin (Itä-Hämeen Raiwaaja 1. 2. 1906). Vielä 25. 3. eli vain pari viikkoa ennen Tampereen kokousta otettiin Porvoon työväentalolla pidetyssä torpparikokouksessa pohjaksi Uusimaalehdessä julkaistut Askolan Ala-Snirvillä 4. 2. päätetyt vaatimusponnet, jotka hyväksyttiin lähes sellaisinaan, vaikka Tampereelle lähetettävä edustaja saikin oikeuden tarpeen vaatiessa poiketa niistä harkintansa mukaan (Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparikokousten pöytäkirjoja.).



antajalle esitettäviin vuokraehtoja koskeviin vaatimuksiin ei itsenäistämisestä luonnollisesti voinut panna mitään vaatimusta. Kun nämä Kartanonkylän ja Vuojoen vaatimukset otettiin pohjaksi, ei itsenäistämistä tultu läheskään aina edes ajatelleeksi ja sen takia vahvistui eri piireissä se käsitys, että torpparit eivät halunneetkaan omaa maata, vaan ainoastaan vuokraehtojensa parantamista. Tämä hämmenti vanhaa käsitystä siitä, että torpparit pohjimmaltaan toivoivat omaa maata, ja — saatuaan voimakasta lisävahvistusta Tampereen yleisestä torpparikokouksesta — osaltaan mahdollisesti viivästytti koko torpparien itsenäistämisasiä.

Jos torpparien kokoukset olisivat ilman mitään mallivaatimuksia joutuneet ajattelemaan asiaa koko maan torpparien kannalta, olisivat myös monet jonkin yksityisen kartanon alustalaisille tärkeät, mutta muille toisarvoiset vaatimukset jääneet pois. On tosin ilmeistä, että laajempiin periaatteellisiin keskusteluihin tottumattomat torpparit siinäkin tapauksessa olisivat esittäneet joitakin yksityisluontoisia vaatimusponssia, mutta varmana voi pitää myös sitä, että itsenäistämiskysymys olisi tullut alunpitäen laajemman pohdinnan alaiseksi. Samoin se ilmeisesti olisi saanut toisen suunnan, jos yleisen torpparikokouksen järjestäjäksi olisi tullut joku muu kuin sosialidemokraattinen puolue, jonka kaikkea yksityisomistusta vastustava asenne juuri tuona ajankohtana oli voimakkaimmillaan. Koko maankin kohtaloita ajatellen näillä tapahtumakäänteillä oli kauaskantoinen merkityksensä.

Kartanonkylän torpparien vaatimukset oli julkaistu jo ennen suurlakkoa ja Vuojoen kohta sen jälkeen. Marraskuussa olivat myös Yläneen kartanon torpparit Yläneellä pitäneet kokouksen, jossa laativat vuokranantajalleen esitettävät kontrahtimuutosvaatimukset. Kun ne eivät — torppareille epäedullisen ajankohdan takia — kuitenkaan johtaneet mihinkään enempään selkkauksiin, tulivat ponnet julkisuuteen vasta tammi-kuun lopulla.<sup>60</sup> Sitä ennen oli Hämeen Sanomat jo julkaissut Hausjärven torpparien laatimat ponnet<sup>61</sup> ja heidän lisäksi

<sup>60</sup> Länsi-Suomen Työmies 30. 1. 1906.

<sup>61</sup> Hämeen Sanomat 24. 1. 1906.



olivat ainakin Rantasalmen, Asikkalan, Vihdin, Joutsan ja Hartolan torpparit laatineet omat pontensa. Helmikuun alussa julkaistiin lehdissä mm. Ypäjän, Askolan, Parolan, Ruoveden ja Oripään torpparien vaatimukset.<sup>62</sup> Helmikuun lopulla oli Mikkelissä sosialidemokraattisen puoluejärjestön järjestämä maakunnallinen torpparien edustajakokous, jonka pöytäkirja julkaistiin painettuna.<sup>63</sup> Sitä ennen oli myös Jyväskylässä ollut maakunnallinen edustajakokous<sup>64</sup> ja samanlainen oli Kuopiossa maaliskuun alussa.<sup>65</sup>

Seuraavalla sivulla on esitettyä yhteenveto torpparikokousten vaatimuksista. Eräät vaatimukset olivat miltei vakioita, kuten esimerkiksi vaatimukset 50 vuoden vuokra-ajasta, vuokran määräämisestä rahassa sekä vuokramiehen oikeudesta itse valita, suorittaako vuokran rahana vaiko työnä. Samoin vaikiintui pian vaatimus työpäivän pituudesta kesällä 10 tuntia ja talvella 7 tuntia sekä edelleen vaatimukset vapaista metsästyks-, kalastus- ja marjastusoikeuksista, vapaasta laidunoikeudesta ja täydestä käyttö- ja myyntioikeudesta kaikkiin vuokratilan tuotteisiin nähden.<sup>66</sup> Yhteenvedosta näkyy myös, että Tampereen yleinen torpparikokous otti omiin vaatimuksiinsa nämä kaikki paikallisissa kokouksissa esitetyt ponnet lukuunottamatta torpparien eläkeoikeutta,<sup>67</sup> maanomistajan rakennusvelvollisuutta, aitausrasitusten järjestelyä ja muita yksityis-

<sup>62</sup> Työmies 20. 1. 1906; Itä-Hämeen Raiwaaja 1. 2. ja 8. 2. 1906; Uusimaa 9. 2. 1906; Kansan Lehti 11. 2. 1906; Hämeen Sanomat 12. 2. ja 14. 2. 1906; Länsi-Suomen Työmies 22. 2. 1906.

<sup>63</sup> Torpparikokouksen Pöytäkirja Mikkelissä helmikuun 24—25 p:nä 1906, ss. 17—19. Ks. myös Työmies 8. 2. 1906 (kokouskutsu).

<sup>64</sup> Työmies 21. 2. 1906.

<sup>65</sup> Työmies 8. 3. 1906.

<sup>66</sup> Vuoden 1902 maanvuokralain 43 §:n mukaan oli mm. rehun ja lannan poisvienti vuokratilalta kielletty, koska sen katsottiin alentavan tilan tuottoarvoa ja siten aiheuttavan riistoviljelyä. Talonpoikaissäädystä aiheuttikin pisimmän keskustelun kysymys siitä, kuinka suuri heinän poisvienti voi aiheuttaa tilan kasvuvoiman vähenemisen. Talonpoikaiss. ptk. 1900, II, ss. 1017—29.

<sup>67</sup> Eläkevaatimus sisältyi jo sosialidemokraattisen puolueen vanhuuseläkevaatimukseen. Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1903) Pöytäkirja, ss. 63, 74.

## TORPPARIKOKOUSTEN VAATIMUKSIA 1905—06

	Ypjä (Kartanokylä) 13. 6. 1905	Eura-joki (Vuo-joki) 4. 11. 1905	Vilhti 7. 1. 1906	Hausjärvi 21. 1. 1906	Asikkala 21. 1. 1906	Yläne 29. 11. 1905	Ypjä 1. 2. 1906	Askola 4. 2. 1906	Parola 11. 2. 1906	Ruovesi 11. 2. 1906	Oripää 11. 2. 1906	Tampere 9—12. 4. 1906
Lyhin vuokra-aika 25 v. ....	X	X										
” ” 50 v. ....						X	X	X	X	X	X	X
Vuokra määrättävä rahassa ..	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X
Torpparille oikeus valita vuok- ran suoritustapa .....		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ei kilpailua työssä .....	X	X	X		X	X		X	X			
Tinkityö pois tai rajoitettava ..	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X
Työpäivä 10—7 tuntia .....	X	X	X	X	X	X	X	X			XX	X
Vuokraoikeuden siirto luvalli- seksi .....						X	X				X	X
Vapaa metsästys-oikeus .....	X	X	X	X	X		X	X	X	X		X
Vapaa kalastus-oikeus .....		X	X	X	X		X	X	X	X		X
Vapaa laidunoikeus .....		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X
Eläkeoikeus tai vastaava .....	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Riittävä metsänkäyttö-oikeus ..	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X
Vapaa huoneenhallinta (= va- paus ottaa asukkeja ja pitää kokouksia) .....		X	X			X			X	X	X	X
Vapaa tuotteiden myyntioikeus		X	X			X	X	X	X	X	X	X
Sää ei saa keskeyttää veropäi- vää .....		X						X				X
Työvälineet talosta .....		X				X					X	X
Sovinto-oikeusjärjestelmä ....	X						X		X	X	X	X
Maanomistajan rakennettava rakennukset .....		X					X	X	X	X	X	
Aitausrasituksia lievennettävä..	X		X			X	X		X	X	X	

luontoisempia vaatimuksia. Sosialidemokraattisen puoluehallinnon asettama kokousvaliokunta seurasikin varmaan tarkasti paikallisissa kokouksissa esitettyjä vaatimuksia sekä lehdistöstä että niistä pöytäkirjoista, joita se helmikuun lopulta lähtien sai vastaanottaa ja joissa yhä säännöllisemmin esiintyivät samat vaatimukset.<sup>68</sup> Suunnilleen vakiintuneet vaatimukset esitettiin-kin jo Työmiehen pääkirjoituksessa maaliskuun 12. päivänä.<sup>69</sup>

Yhteenvedossa mainittujen lisäksi paikalliskokousten ponnet sisälsivät useita muita vaatimuksia, jotka kuitenkin olivat joko niin paikallisia asioita koskevia tai muuten vähemmän kiinnostusta herättäviä, että ne eivät voineet tulla yleisiksi vaatimuksiksi.<sup>70</sup> Mainittakoon kuitenkin, että useissa paikoin haluttiin määrätä kertakaikkiset päivätyöarvot, jonkinlainen "valtiollinen kaava" koko maata varten.<sup>71</sup>

Myös eläkeoikeutta pitivät monet kokoukset tarpeellisenä. Se oli ollut esillä jo Ypäjän Kartanonkylän lakon yhteydessä ja sovintoneuvottelussa tilanomistaja Collin oli vakuuttanut, että hän on aina pitänyt huolen vanhoista torppareistaan ja tulee pitämään vastakin.<sup>72</sup> Vuojoen torpparit vaativat asuntoa torpparille, joka oli pitänyt kymmenen vuotta tilaa. Yläneellä vaadittiin eläkettä ja asuntoa torpparille, joka joutuisi sairauden tähden luopumaan vuokraoikeudestaan, ja monet muut kokoukset yhtyivät joko Vuojoen tai Yläneen torpparien esitykseen. Tampereen torpparikokouksessa eläkeoikeus jätettiin kuitenkin sanottu pois ohjelmasta, koska se jo toisaalla sisältyi sosialidemokraattien vanhuuseläkevaatimuksiin, mutta vanhasuoma-

<sup>68</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), (Torpparikokousten pöytäkirjoja). Ks. myös VP 1907, Ptk. IV, s. 3113.

<sup>69</sup> Työmies 12. 3. 1906.

<sup>70</sup> Sellaisia olivat mm. Yläneen torpparien vaatimus, etteivät vuokramiehet saaneet hyväksyä kontrahtia yksinään, vaan vasta sitten kun se oli "yhteisesti hyväksytty", ypäjäläisten vaatimus, että 18-vuotiaan oli kelvattava taksvärkkiin ja että vuokramiehen oli saatava muuttaessaan viedä kasvattamansa puutarhakasvit mukanaan, askolalaisten Vujoelta peräisin ollut vaatimus, että tilanomistaja ei saisi häätää tilalta eikä työnjohtaja työstä ketään ilman muiden alustalaisten suostumusta, samoin vaatimukset kokoon-tumisvapaudesta, "inhimillisestä kohtelusta" jne.

<sup>71</sup> Esim. em. Ypäjän ja Askolan kokouksissa.

<sup>72</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), 1908 hääd.

laisille, jotka myöskin tarkasti seurasivat paikallisten torppari-kokousten päätöksiä,<sup>73</sup> tämä sama eläkekysymys tuotti myöhemmin hankaluutta.

#### 4. Torpparien ensimmäinen edustajakokous

Vuoden 1906 helmi- ja maaliskuu olivat kiihkeän poliittisen toiminnan aikaa kaikillakin puoluepolitiikan aloilla, mutta erityisesti juuri torpparikysymyksen suhteen. Paikallisten torpparikokousten lukumäärä kasvoi jatkuvasti, Kansan Lehdessä julkaistiin helmikuun alusta lähtien erityinen osasto niitä varten ja niiden vaikutuksesta myös muiden kiinnostus asiaa kohtaan kasvoi. Helmikuulla laati Hannes Gebhard oman torppari-ohjelmansa, helmi—maaliskuulla valmistui suomalaisen puolueen torppariohjelma ja maaliskuun lopulla julkaisi myös nuor-suomalainen Jonas Castrén oman ehdotuksensa. Näihin kaikkiin palaamme myöhemmin. Mutta myös sosialidemokraatit puuhasivat jo täydellä teholla yleistä torpparikokousta. Helmikuun lopulla pidetyssä kokouksessaan puoluehallinto päätti lopullisesti kokouksen pitämisestä Tampereella. Tarkempaa päivämäärää ei vielä lyöty lukkoon, mutta alustavasti päätettiin kokouksen ajankohdaksi huhtikuun alkupuoli. Vähän myöhemmin kokous päätettiin pitää huhtikuun 9—12. päivinä eli alkaen pääsiäisenä kuten Uusimaan kirjoittajakin jo oli ehdottanut. Ennen kokousta oli valmistavan komitean määrä julkaista keskustelun alaisiksi otettavat kysymykset ja alustukset.<sup>74</sup>

Maaliskuun 6. päivänä julkaistiin työväenlehdissä ehdotetut keskustelukysymykset, yhteensä kahdeksan, joihin sittemmin vielä lisättiin kaksi, nimittäin alempana luetelluista kohdat 1. ja 10.<sup>75</sup> Pari viikkoa myöhemmin julkaistiin sekä kokouksen lopul-

<sup>73</sup> Kiinnostusta osoittaa se, että vanhasuomalaiset lehdet, erityisesti Hämeen Sanomat, Uusimaa ja Raataja julkaisivat varsin runsaasti torpparikokousten päätöksiä vielä sittenkin, kun aloite jo oli mennyt sosialidemokraattien käsiin.

<sup>74</sup> Sosialidemokratisen puoluehallinnon pöytäkirja 25. 2. 1906, § 15, Työväen Arkisto; Työmies 28. 2. 1906.

<sup>75</sup> Työmies 6. 3. 1906; Länsi-Suomen Työmies 6. 3. 1906.



linen päivämäärä että lopulliset keskustelukysymykset. Samassa yhteydessä julkaistiin lehdissä myös jo ne puoluehallinnon asettaman toimikunnan ehdottamat päätöspöytäkirjat, jotka sitten itse edustajakokouksessa hyväksyttiin miltei sellaisinaan.<sup>76</sup> Huhtikuun alkupäivinä julkaistiin työväenlehdissä vielä itse alustukset.<sup>77</sup>

Ehdotetut keskustelukysymykset alustajineen olivat seuraavat:<sup>78</sup>

1. Kössi Kaatra: Mitä muodollisuuksia on huomioonotettava vuokrasopimusta tehtäessä? Ponsiehdotuksen mukaan sopimus oli tehtävä kirjallisesti kunnallisen vuokralautakunnan läsnäollessa ja sen ohjeiden mukaan.

2. Kössi Kaatra: Vuokramiehen hallinto- ja vuokraoikeuden varmentaminen. Ponsiehdotuksen mukaan lyhin vuokra-aika piti olla 50 vuotta, minkä päätyttyä vuokramiehellä itsellään sekä hänen perillisillään suoraan alenevassa polvessa tuli olla etuoikeus uuden vuokrasopimuksen tekemiseen tilasta. Sopimus oli voitava purkaa kesken vuokrakauden molemminpuolisella päätöksellä, mutta jos vuokramies sopimusta tehtäessä oli varannut itselleen irtisanomisoikeuden, tuli hänellä olla oikeus purkaa sopimus yksinkin. Samoin tuli vuokramiehellä olla oikeus siirtää tai myydä vuokraoikeutensa kenelle tahansa vuokralautakunnan hyväksymälle henkilölle. Jos vuokramies päästi tilansa rappiolle, oli vuokralautakunnalla oikeus velvoittaa hänet korvauksiin, mutta ”missään tapauksessa älköön kontrahentia aiheuttako häätöä vuokratilalta”, sanottiin ponsissa.

3. Timo Korpimaa: Minkä periaatteen mukaan ja millä tavalla on määrättävä korvaus vuokratilan arvon nousemisesta tai laskemisesta? Ponsien mukaan oli korvaus suoritettava

<sup>76</sup> Työmies 19. 3. 1906; Kansan Lehti 20. 3. 1906; Länsi-Suomen Työmies 20. 3. 1906.

<sup>77</sup> Työmies, Länsi-Suomen Työmies ja Kansan Lehti, huhtikuun alkupäivät.

<sup>78</sup> Pöytäkirja tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella (1906), ss. 16, 38, 39, 57, 61, 69, 75, 76; Kansan Lehti 9—13. 4. 1906.

vuokralautakunnan tulo- ja lähtökatselmuksissaan toteaman tilan arvonnousun tai laskun perusteella.<sup>79</sup>

4. Edvard Gylling: Mitenkä voidaan lain kautta turvata vuokralaiselle metsänkäyttö-, laidun- ja kalastusoikeus? Ponsien mukaan oli vuokramiehelle sopimusta tehtäessä varattava tilan kunnossapidon edellyttämät metsänkäyttö- ja laidunoikeudet.<sup>80</sup> Metsästys- ja kalastusoikeus oli tehtävä maanomistuksesta kokonaan riippumattomaksi.

5. Edvard Gylling: Missä suhteessa olisi vuokramiehen viljelysoikeutta vuokratilaan laajennettava ja mitkä pykälät olisivat siinä tarkoituksessa uuteen maanvuokralakiin saatavat? Alustusponnen mukaan vuokramiehellä tuli olla täysi käyttö- ja myyntioikeus kaikkiin tilansa tuotteisiin sekä oikeus noudattaa sitä viljelystapaa, jota hän itse haluaa — ellei se, kuten kokous lisäsi, loukkaa naapurin oikeutta tai yleistä lakia eikä ole ns. riistoviljelystä. Tämä kysymys koski maanhallintaa ja Gylling ottikin samassa yhteydessä esille myös polttavan kysymyksen omistus- ja vuokraoikeuksien paremmuudesta ja herrätti sen tehdessään kokouksen ankarimman keskustelun, johon vielä myöhemmin palaamme.

6. Aatto Sirén: Vuokramaksun järjestäminen. Vuokralautakunnan tuli määrätä vuokramaksu rahassa ja koko vuokrautta varten yhdellä kertaa. Työpäivän pituudeksi oli määrättävä 10 tuntia kesällä ja 7 tuntia talvella. Kokouksen päätösten mukaan naisen työpäivän tuli olla tasaveroisin miehen päi-

<sup>79</sup> Ponsien mukaan vuokramiehen tuli saada korvaus koko siitä arvonnoususta, mikä katselmuksissa havaittiin tilalla vuokrakauden aikana tapahtuneen. K. H. Wiik sanoi myöhemmin, että kun tässä haluttiin anteliaisuudessa kilpailla suomettarelaisten kanssa, jouduttiin hyväksymään vastoin sosialismin periaatteita myös maan ansiottomasta arvonnoususta aiheutuva voitto eli suhdanteilla rikastuminen. *Laine*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, ss. 139—40.

<sup>80</sup> Tämä sinänsä varsin porvarillinen ponsiehdotus aiheutti vilkkaan keskustelun. Sitten puolueagitaattoriksi palkattu J. Merinen Tyrväältä vaati, että jokaisen maanvuokraajan oli saatava oma metsäpalsta. A. Allén Multialta vaati jyrkästi "aidat metsästä pois" ja kaikki metsät yhteisiksi. Voitto Eloranta vaati metsiä valtion omaisuudeksi. *Em. ptk.*, ss. 38—39. Ks. myös *Kansan Lehti* 13. 4. 1906.

vän kanssa, tinkityöt tuli poistaa ja työkalut tuli saada vuokranantajalta.

7. Aatto Sirén: Onko asetettava tilallisten ja torpparien suhteita järjestäviä ja uuden vuokralain toimeenpanoa valvovia vuokralautakuntia ja miten on nämä muodostettavat? Alustajan ehdotuksen mukaan oli perustettava kunnalliset vuokralautakunnat, joihin kunnan vuokranantajat ja vuokramiehet kumpikin valitsisivat yhden jäsenen ja tarvittaessa lisäjäsenen määrääjoiksi. Puheenjohtajana piti olla kuhunkin lääniin maanvuokralain toimeenpanoa valvomaan asetettava erityinen maanvuokratarkastaja. Koska lain toimeenpanoa valvovalla vuokralautakunnalla tuli olemaan varsin huomattava sananvalta ja koska sen puheenjohtajan kannasta muuten eri puolia tasalukuisesti edustavassa lautakunnassa tuli usein riippumaan koko lautakunnan päätös, synnytti puheenjohtajan valintatapa niin Tampereella kuin myöhemmin monissa muissakin yhteyksissä vilkasta keskustelua. Loppupäätökseksi tuli, että puheenjohtaja oli valittava kansanäänestyksellä kuntakokouksessa. Tämä vaatimus sisältyi sittemmin sosialidemokraattien eduskuntaesitykseen. Koko lautakuntajärjestelmää ei kuitenkaan pidetty erityisen tärkeänä ja mm. Taavi Tainio korosti jälleen valtiollisen vallan merkitystä, koska niin kauan kuin lainlaadintajärjestelmä olisi vanhoillaan, ei oikeutta voitaisi saada aikaan.

8. Paavo Leppänen: Miten torpparien on toimittava vaatimustensa toteuttamiseksi? Yhdyttävä sosialidemokraattiseen puolueeseen valtiollisessa luokkataistelussa ja yhdessä sen kanssa valittava edustajat valtiopäiville sekä liityttävä paikallisiin työväenyhdistyksiin, ehdotti alustaja. Kokouksessa päätettiin lisäksi asettaa viisimiehinen, sosialidemokraattisen puolueen alainen torpparien keskustoimikunta.

9. Edvard Gylling: Onko ja missä tapauksissa torppien nykyisille asujille tunnustettava oikeus korvaukseen, jos heidät torpastaan häädetään jo ennen vuokralain uudistamista? Alustaja ehdotti, että asiasta olisi tarkemmin säädettävä uudessa vuokralaissa. Viitasaarelainen S. Häkkinen ehdotti, että silloin parhaillaan koolla olleille valtiopäiville olisi koetettu hallituk-

sen kautta saada esitys kaikkien häättöjen kieltämisestä uuden maanvuokralain aikaansaamiseen saakka. Kokous katsoi, että torpparien luja järjestäytyminen olisi riittävä suoja häättöjä vastaan, mutta Häkkinen toi myöhemmin ehdotuksensa esille yksikamarisessa eduskunnassa.

10. Edvard Gylling: Millä tavoin on uudisviljelystä valtion ja yksityisten mailla edistettävä? Tässä kohden tuotiin esille *viljelyspakko-ohjelma*, jonka mukaan kaikki se valtion ja yksityisten hallussa oleva viljelyskelpoinen maa, jota omistaja ei itse viljellyt, oli jätettävä halukkaiden viljeltäväksi uuden maanvuokralain ehdoilla.<sup>81</sup>

Tämän lisäksi oli Taavi Tainiolta pyydetty alustus ”maalaisyöväestön turvaamisesta työkyvyttömyyden sattuessa”, mutta kokouksen aika ei riittänyt sen käsittelyyn. Sitä ei myöskään oltu etukäteen julkaistu. Pöytäkirjaan kuitenkin liitetyssä alustuksessaan Tainio totesi, että torpparien paikalliskokoukset olivat eläkevaatimuksissaan asettuneet liian ahtaasti omalle kannalleen ja unohtaneet muut. Hän esitti sen tähden, että kokous yhtyisi Forssan kokouksen päätökseen ansiokyvyttömyys- ja vanhuusvakuutuksesta.<sup>82</sup> Torpparien työläkoista tehtyyn päätökseen joudumme palaamaan myöhemmin.

Kokous alkoi pääsiäismaanantaina, huhtikuun 9. päivänä Tampereen työväentalossa. Siihen oli saapunut yhteensä 302 paikkakunnalta 400 edustajaa, jotka pöytäkirjamerkinnän mu-

<sup>81</sup> Päätöstä perusteltiin sillä, etteivät maanomistajat uuden, heille epäedullisemman vuokralain voimaantultua enää antaisi vapaaehtoisesti maata vuokralle. Gylling puolusti myöhemmin viljelyspakkoa myös vetoamalla 5. 10. 1741 annettuun asetukseen, jonka mukaan sellainen *yhteismaan* osakas, joka ei tahtonut ryhtyä raivaukseen, oli velvollinen jättämään paikkansa sitä haluavalle, sekä vuoden 1775 isojakoasetukseen, jonka mukaan maanomistajien oli luovutettava liikamaansa uudisasutukseen. Sosialisti 13. 3. 1907.

<sup>82</sup> Em. ptk., ss. 81—88, 92. — Forssan kokouksessa oli aluksi katsottu, että vakuutusta ei olisi ulotettava torppareihin, joilla tuskin oli varaa maksaa vakuutusmaksuja, mutta lopullisessa päätöksessä heistä ei erikseen puhuttu mitään. Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1903) Pöytäkirja, ss. 47, 56, 63, 74, Liite 8.



kaan edustivat yhteensä 50 438 maanvuokraajaa.<sup>83</sup> Edustajien laadusta on esitetty monenlaisia näkemyksiä. Vihtori Huhta kertoo muistelmissaan, että silloin "korpi liikkui" Tampereen kaduilla ja kessu haisi työväentalon kokoussalissa.<sup>84</sup> Vanhasuomalainen, kokouksessa Liminkaa edustanut mäkitupalainen F. Pitkänen puolestaan kirjoitti, että joukossa oli lähes 50 puolueagitaattoria, lisäksi virkailijat ja lehtimiehet sekä "ainoastaan mallina joku osa varsinaisia työnorjia".<sup>85</sup> Nuorsuomalainen Helsingin Sanomain toimittaja, kokouksessa syntymäkuntaansa Punkalaidunta edustanut entinen torpanpoika Kaarlo Kytömaa katsoi, että edustajat todella pääasiassa olivat torppareita, vaikka joukossa oli muitakin. Eräs suutari oli hänelle kertonut, että ei saanut ketään muuta lähtemään. "Mene sinä, joka olet tätä asiata ruvennut ajamaan", olivat toiset vain sanoneet. "Yleensä tuntui siltä, että edustajiksi olivat tulleet valituiksi ne henkilöt, jotka innokkaimmin olivat liittyneet sosialidemokraattisen puolueen maaseudulla toimeenpanemaan agitatsiooniin, olivatpa he sitten torppareita tai muita tilattomia", arveli Kytömaa.<sup>86</sup> Sanomalehti Uusmaalainen väitti, että puolueagitaattorit olivat järjestelmällisesti koonneet joukkonsa ympäri maata ja että kokous siten antoi täysin väärän kuvan torpparien mielipiteistä.<sup>87</sup>

Pöytäkirjaan merkitty nimiluettelo ei valaise asiaa, sillä siihen ei ole merkitty edustajien ammattia. Myös valtakirjoista on

<sup>83</sup> Em. torpparien edustajakokouksen ptk., s. 12. Luku ei näennäisestä täsmällisyydestä huolimatta ole läheskään luotettava, sillä monista valtakirjoista puuttui edustettavien lukumäärä, jonka edustaja sitten suullisesti ilmoitti muistinsa mukaan, ja vielä useammissa oli edustettavien määräksi merkitty pyöreä luku 100, 200, 500 tms., mm. Jämsän kohdalla jopa 1 000 ja Maarian 600. Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparikokouksen valtakirjoja. — SVT III:9, taulu 2. mukaan yli ½ ha vuokratiloja oli v. 1910 Jämsässä kuitenkin vain 620 ja Maariassa 79.

<sup>84</sup> Huhta, Monena mies eläessään, s. 29.

<sup>85</sup> Kaiku 11. 1. 1907; Uusi Suometar 17. 1. 1907; Raataja 1908, s. 115. Pitkänen oli v. 1907 vaaleissa suomalaisen puolueen edustajaehdokkaana. Uusi Suometar 9. 3. 1907.

<sup>86</sup> Helsingin Sanomat 29. 4. 1906 (Nimimerkki "K. Kim". Nimimerkistä ks. Kansan Lehti 1. 5. 1906).

<sup>87</sup> Uusmaalainen 25. 4. 1906.

lähes puolet sellaisia, joihin ei valtuutetun nimeä ole merkitty. Kuitenkin näyttää siltä, että Kytömaan arviointi osui oikeaan. Niiden joukossa, joiden ammatti on valtakirjaan merkitty, on 100 torpparia, 12 mäkitupalaista ja 5 muuta maanvuokraajaa, mutta sen lisäksi 94 jonkin muun ammatin harjoittajaa puusepistä ja suutarista alkaen urkuriin, kirjailijaan ja nimismieheen saakka. Kahdessatoista tapauksessa on erikseen mainittu, että asianomainen valtuutettu on paikallisen työväenyhdistyksen esimies tai puheenjohtaja. Joukossa on myös kolme agitaattoriksi mainittua: Espoosta A. Watanen, Jääskestä H. Jalonen ja Mikkelistä J. Fr. Stenfors. Eräissä tapauksissa paikalliskokous on antanut avoimen valtakirjan, jonka kokouksen järjestäjä on saanut antaa kenelle tahansa. Eräät edustajat on lähetetty nimenomaan paikallisen työväenyhdistyksen valtuutettuina ja koska useimmat maaliskuun lopussa ja huhtikuun alussa järjestetyt paikalliskokoukset olivat työväenyhdistysten toimeenpanemia, olivat niiden valtuuttamat henkilöt varmaan työväenliikettä lähellä olevia, usein asianomaisen kokouksen avaaaja.<sup>88</sup> Varsinaisten edustajien ja toimihenkilöiden lisäksi kokouspalkalla oli muita sosialidemokraattisen puolueen vakinaisesti palkkaamia agitaattoreita (kiertäviä puhujia) niin paljon, että heitä yhdeksäntoista asettui yhteiskuvaankin kokouksen aikana.<sup>89</sup>

Kokouksen puheenjohtajina toimivat toimittaja Yrjö Sirola, Tampereen työväenyhdistyksen puheenjohtaja Eemil Wiljanen sekä Tyrvään edustaja Johan Merinen, joka ainakin jo kuu-kautta myöhemmin toimi puolueen palkattuna agitaattorina. Sihteeristön muodostivat Paavo Leppänen, Timo Korpimaa ja J. Kirjarinta. Tämän lisäksi valittiin ns. johtava komitea, jonka

<sup>88</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparikokouksen valtakirjoja. Agitaattoriedustajia olivat lisäksi ainakin K. A. Jokinen (Karkku) ja F. Malinen (Hollola). Ks. myös *Soikkanen*, Sosialismin tulo Suomeen, ss. 286—87, 421.

<sup>89</sup> Suurlakkovuosi 1905, s. 132; Yrjö Sirola, ss. 45, 47. — Agitaattorien määrään vaikutti myös se, että Tampereella oli parhaillaan kaksi suurta teollisuustyöväen lakkoa. Aamulehti 4. 4. 1906; Kansan Lehti 12. 4. 1906. — Torpparikokouksen yhteydessä järjestettiin myös lyhyttä agitaattorikurssia vastaava neuvottelutilaisuus. Sosialidemokratisen puoluehallinnon pöytäkirja 7. 4. 1906, Työväen Arkisto.

jäseniksi tulivat mm. agitaattorit A. Watanen, J. Fr. Stenfors, K. A. Jokinen ja F. Malinen.<sup>90</sup> Keskustelujen alustajat olivat kaikki tunnettuja aktiivisia sosialisteja, joita oli myös kaikissa valiokunnissa. Järjestelyä voidaan tosin perustella sillä, että tällaisiin tehtäviin tottumattomat torpparit eivät itse olisi pystyneet asioita hoitamaan,<sup>91</sup> mutta perustelu ei ole täysin kestävä, sillä olivathan torpparit jo ennen sosialidemokraattien asiaan puuttumista pitäneet kokouksia ja laatineet tämänkin kokouksen pohjana olleet vaatimusponnet.

Aamulehti totesi jälkikatsauksessaan, että kokous oli hyvä todiste sosialidemokraattien päättäväisyydestä ja tarmosta. Muiden puolueiden laatiessa ohjelmiaan nämä järjestivät kokouksen, jossa asianomaiset itse saivat keskustella ohjelmastaan, ja saivat siten torpparit liitetyiksi puolueeseen.<sup>92</sup> Puolueen omilla miehillä oli kuitenkin johto käsissään ja se olikin ilmeisesti äärimmäisen tiukka. "Paremmiin järjestettyä kokousta en minä ole ikinä nähnyt", oli eräs maanviljelysseuran sihteeri lausunut arvostelunaan. Keskustelu oli asiallista, poikkeamisia ei sallittu ja puheenjohtajan nuija kolahti vähän väliä, mutta kuitenkin aina niin, että kokous oli puheenjohtajan puolella, kertoo edellä mainittu Kytömaa.<sup>93</sup>

Tampereen torpparikokouksen suurin merkitys olikin siinä, että sosialidemokraattinen puolue sen avulla liitti torpparien valtaosan itseensä, sosialidemokraattisen puolueohjelman kannattajiksi, ja siten osaltaan teki mahdolliseksi sen kaikille yllätyksenä tulleen suuren vaalivoiton, minkä puolue ensimmäisissä eduskuntavaaleissa seuraavana vuonna sai. Puoluevaltuuskunta oli sisällyttänyt kokouksen ohjelmaan ja ponsiehdotuksiin torp-

<sup>90</sup> Em. torpparien edustajakokouksen ptk., s. 16.

<sup>91</sup> Tätä ajatusta kannatti mm. Oskari Tokoi lisäten, että ohjelma oli "annettava" ylhäältä, koska torpparit eivät itse olisi sitä kyenneet laatimaan. (haast. 17. 11. 1959.) Vrt. ss. 130, 134.

<sup>92</sup> Aamulehti 19. 4. 1906.

<sup>93</sup> Helsingin Sanomat 29. 4. 1906; Kaiku 20. 4. 1906 ja 11. 1. 1907. — Kerrotaan, että Tampereen työväenyhdistys, jonka huoneustossa kokous pidettiin, sakotti kokouksen pääpuheenjohtajana toiminutta Yrjö Sirolaa 20 markalla pöydän rikkomisesta (Suomen Sosialidemokraatti 27. 4. 1946). Välihuudoista ks. Aamulehti 19. 4. 1906 ja Kaiku 11. 1. 1907.

parien omissa paikalliskokouksissaan esittämät vaatimukset, jotka tässä, ainakin muodollisesti torpparien omien edustajien kokouksessa vahvistettiin osoituksena siitä, että nimenomaan sosialidemokraattinen puolue tahtoi ajaa heidän asiaansa. Samat vaatimukset oli tosin huomioitu muuallakin, mutta ei niin, että torpparit olisivat voineet tuntea olevansa itse välittömästi niiden pohjalla tehtyjen ohjelmien takana. Mutta puoluevaltuuskunta oli ottanut kokouksen ohjelmaan torpparien aikaisempien vaatimusten lisäksi eräitä puolueen kannalta tärkeitä ponsiehdotuksia, jotka sitten herättivätkin vastustusta. Niinpä kun ponsissa ehdotettiin torpparien liittymistä välittömästi puolueeseen ja sen agitaatioverkostoon, monet olivat sitä mieltä, että torpparien ei pitänyt "sitoa käsiä antautumalla sosialidemokraattien johtoon".<sup>94</sup> Ponsi tuli kuitenkin hyväksytyksi ja lisäksi päätettiin asettaa puoluejohdon alaisuudessa toimiva torpparien keskustoimikunta, jonka puolue sittemmin vaihtoi kokonaan puoluejohdon omiin miehiin.<sup>95</sup> Suurin vastustus syntyi kuitenkin omistusoikeuskysymyksessä.

### 5. Vuokra- vai omistusoikeus

Sosialidemokraateille ei ollut tuntematonta, että torpparit pohjimmaltaan halusivat omaa maata, sillä se oli kyllin selvästi käynyt ilmi maanjakohuhujen yhteydessä ja se oli tunnustettu myös puolueen aikaisemmissa kokouksissa. Tämä seikka asetti torpparien ensimmäisen edustajakokouksen sosialidemokraattiset järjestäjät vaikean ongelman eteen sikäli, että heidän kannaltaan oli kokouksen tärkein tehtävä todistaa torpparien olevan sosialidemokraattisen puolueen ohjelman kannalla. Sitä se ei kuitenkaan olisi voinut tehdä, jos torpparien edustajat vas-

<sup>94</sup> Em. ptk., s. 67.

<sup>95</sup> Keskustoimikuntaan valittiin Tampereella J. Merinen, S. Häkkinen, Aatto Sirén, Kössi Lindström (Kaatra) ja W. Eloranta (em. ptk., 91). Kun nämä kuitenkin asuivat eri puolilla maata ja heidän kokoontumisensa oli vaikeata, asetti puoluehallinto oman torpparien keskuskomiteansa, johon kuuluivat Edvard Gylling, Yrjö Sirola, Oskari Tokoi, Väinö Vuolijoki sekä sihteerinä Mikko Ampuja. *Ampuja*, Pajasta parlamenttiin, ss. 80, 82. Ks. myös torppariosastoille ja työväenyhdistyksille lähetetyt kiertokirjeet, Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan kiertokirjeitä.



toin sosialismin periaatteita olisivat asettuneet kannattamaan yksityistä maanomistusta.

Edvard Gylling totesi jo helmi—maaliskuun vaihteessa, että mm. Toivakan ja Elimäen torpparit olivat kokouksissaan toivoneet omaa maata, mutta hän torjui jyrkästi tämän ajatuksen sanoen, että oman maan hankinta torppareille ja tilattomille vain lykkäisi koko sosialistisen uudistuksen kaukaiseen tulevaisuuteen. Paria viikkoa myöhemmin hän jälleen palasi asiaan todeten, että omaa maata oli toivottu Viitasaaren, Vesikeuruun, Suolahden, Elimäen, Säämingin, Petäjäveden ja Iisalmen torpparikokouksissa, mutta katsoi, ettei näille vaatimuksille voitu panna kovin suurta painoa, koska niiden esittäjät olivat samoissa kokouksissaan vaatineet vuokralain parantamista.<sup>90</sup>

Asia oli sosialisteille arka, mutta tärkeä, ja sen tähden se tavallaan salakuljetettiin kokoukseen ilman, että sitä koskevaa ponsiehdotusta olisi etukäteen julkaistu paikalliskokousten pohdittavaksi. Asia kytkettiin 5. keskustelukysymykseen, joka kuului: ”Missä suhteessa olisi vuokramiehen viljelysoikeutta vuokratilaan laajennettava ja mitkä pykälät olisivat siinä tarkoituksessa uuteen maanvuokralakiin saatavat.” Maaliskuun 19. päivänä julkaistu ponsiehdotus kuului: ”Vuokramies saakoon noudattaa sitä viljelystapaa, jonka hän itse tarkoituksenmukaisimmaksi katsoo ja olkoon hänellä täysi käyttö- ja myyntioikeus vuokraamansa maan viljelystuotteisiin”.<sup>97</sup> Kummassakaan ei viitattu siihen, että kysymyksen yhteydessä tulisi puhe maan hallinnan eri muodoista. Myös asiaa koskeva alustus, jossa se jo tuli esille, julkaistiin Kansan Lehdessä vasta samana päivänä, jolloin sitä koskeva keskustelu tapahtui, vaikka kaikki muut alustukset oli julkaistu useita päiviä aikaisemmin.<sup>98</sup>

<sup>90</sup> Sosialidemokratinen Aikakauslehti 1906, ss. 117, 142, 164. — Myös sos.dem. puoluehallinnon kokouksessa 25.2.1906 (§ 15) keskusteltiin ”maatalouskysymyksestä ja torppari-asiasta, joka uhkaa pienviljelyksen yksipuolisen tukemisen kautta johtaa pikkuporvarillisuuteen ym. sosialismin valossa katsoen epäedulliseen yhteiskuntapolitiikkaan, joka on estettävä saamalla torpparit käsittämään sosialidemokratian laveampia näköaloja”. (Työväen Arkisto).

<sup>97</sup> Työmies 19. 3. 1906.

<sup>98</sup> Kansan Lehti 10. 4. 1906.

Julkaistu ponsi oli aivan aikaisempien torpparikokousten vaatimusten mukainen, mutta esitettävän asian todellinen painopiste kävi ilmi kohta alustaja Edvard Gyllingin ensimmäisistä sanoista: "Kun ryhdytään uudistamaan torppariolojamme sekä parantamaan tilattoman väestön asemaa antamalla heille maata viljeltäväksi, nousee luonnollisesti ensimmäiseksi kysymykseksi, onko näille kansanryhmille hankittava maata täydellä omistusoikeudella vaiko ainoastaan vakinaisella käyttö- ja vuokraoikeudella". Gylling viittasi sitten siihen, ettäärkevimmat porvaritkin olivat jälkimmäisen vaihtoehdon kannalla.<sup>99</sup> Täysi omistusoikeus oli hänen sanojensa mukaan monessa suhteessa haitallinen viljelijälle itselleen, minkä lisäksi hän piti sekä oikeudellisesti vääränä että yhteiskunnalle haitallisena sitä, että yksityinen ihminen sai mielivaltaisesti käyttää yhteiskunnan kalleinta omaisuutta — maata. Maa oli saatava yhteiseksi omaisuudeksi ja sen käyttö yhteisen määräysvallan alaiseksi. Torppien itsenäistämistä Gylling piti pelkästään vahingollisena, koska se ensinnäkin valtion varoilla toteutettavana olisi ollut liian kallista, toiseksi, koska se olisi vain vaikeuttanut jäljelle jääneiden torpparien asemaa, kolmanneksi, koska jos sen vaatiminenkin toisten vaatiessa vain vuokraehtojen parantamista oli omiaan hajoittamaan torpparien rivejä ja voimia, sekä neljänneksi, koska omistusoikeus jo siveellisesti oli vaarallista viettellessään omistajaa keinotteluun.<sup>100</sup>

Kokouksen painettu pöytäkirja ei anna luotettavaa kuvaa alustusta seuranneesta keskustelusta, sillä siihen on erikseen koottu ryhmä "oman maan vaatijien" lausuntoja ja erikseen muita puheenvuoroja.<sup>101</sup> Mm. vuokraaja O. W. Seuranen Porvoon pitäjältä, kauppias J. W. Kauppinen ja poliisi J. Willberg Kuortaneelta asettuivat oman maan kannalle. Oravaisten edustaja torppari K. Haapa ilmoitti, että hänet oli evästetty nimenomaan

<sup>99</sup> Ks. ss. 170, 217, 220—21.

<sup>100</sup> Pöytäkirja tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella (1906), ss. 40—43.

<sup>101</sup> Em. pöytäkirja, ss. 44—50. Asian käsittelystä ks. myös *Kansan Lehti* 11—13. 4. 1906 ja *Työmies* 11. 4. 1906. — Tekstissä mainitut etunimet, kotipaikkakunnat ja ammatit määritelty valtakirjojen mukaan.

vaatimaan maata viljelijäinsä omaksi. Otto Marttila Janakka-lasta myönsi saaneensa saman evästyksen, mutta lisäsi, että se oli johtunut vain evästäjien asiantuntemattomuudesta ja että hän itse oli jo Tampereella tullut toisiin ajatuksiin. Vanhat sosialidemokraatit eivät ilmeisesti pitäneet Gyllingin alustusta riittävän vakuuttavana, koska toimittaja Timo Korpimaa (Hele-nius) vaati kaiken maan sosialisointia ja toinen toimittaja, Kössi Kaatra (Lindström) peloiteli pientilallisia joka hetki uhkaa-valla vararikolla. Vast'ikään Amerikasta palannut Taavi Tainio, joka aikaisemmin oli kannattanut torpparien itsenäistämistä, väitti nyt, että vallassaolijat tyrkyttivät maan omis-tusoikeutta vuokramiehille vain saadakseen heidät pankkien orjuuteen. "Mitä hyötyä teille seuraa päivätyöorjuudesta siirtyä velkaorjuuteen? Edullisempaa ja järkevintä on kohta alussa asettua pysyvää parannusta tuottavan järjestelmän kannalle", sanoi Tainio. Raumalainen puutarhuri Rantanen vastasi puo-lestaan tähän, että suurtiloja oli enemmän pankkeihin kiinni-tettyinä kuin pieniä ja että oman tilan hyväksi pikkuviljelijä ponnistaa kaikkensa. "Torpat pois!", vaati Rantanen, "Nyt on torppareilla sopiva toimiaika. Niitä kosivat suomenmieliset, pe-rustuslailliset ja sosialidemokraatit. Käyttäkää torpparit ti-laisuutta: torpista tiloja itselle."

5. kysymystä varten oli asetettu oma valiokunta, mutta sen omistus- ja vuokraoikeutta koskeva osa käsiteltiin yhdistetyssä 12-miehisessä valiokunnassa, johon oli kytketty lisäksi 9. ja 10. kysymyksen eli häätöjen estämistä ja viljelyspakkoa koskevien kysymysten käsittely.<sup>102</sup> Tästä käsittelystä on vielä vaikeampi saada selvää kuvaa kuin yleiskeskustelusta. Edellä mainittu li-minkalainen F. Pitkänen kertoo, että jo ennen kuin valiokunta ennätti kunnolla kokoontuakaan, sen jäsenille annettiin valmis "plakaatti" allekirjoitettavaksi valiokunnan mietintönä. Kun Oravaisten edustajana ollut tamperelainen kansakoulunopettaja Matti Bergman ei tätä hyväksynyt, hänelle annettiin kaksi tun-

<sup>102</sup> Valiokunnan sihteerinä toimi Edvard Gylling ja muina jäseninä oli mm. toimittaja O. Orasmaa Heinolasta ja opettaja S. Häkkinen Viitasaareltä, kumpikin myöhempiä sos.dem. kansanedustajia, sekä torppari, sos.dem. edustajaehdokas v. 1908 vaaleissa K. Lindström Perniöstä.



tia aikaa vastalauseen tekemiseen. Sen jälkeen seurasi äänestys, jossa Pitkäsen kertoman mukaan 3/4 valiokunnan jäsenistä äänesti omistusoikeuden puolesta. Tämä Pitkäsen väite kirjotettiin vaalipropagandatarkoituksessa ja on ilmeisesti tuntuvasti liioiteltu. Joka tapauksessa Bergman lopulta jäi yksin ja kaikki muut yhdistetyn valiokunnan jäsenet yhtyivät enemmistömietintöön, jonka mukaan vuokramiesten asema oli saatava täysin turvatuksi ja sellaiselle pohjalle, joka oli takaava heille "vapaan ja perinnöllisen asumus-, viljelys- ja nautinto-oikeuden tilallaan". Pitkänen lisää, että äänestystuloksen havaittuaan kokouksen johtajat viivyttivät asiaa niin, että se tuli uudelleen käsiteltäväksi vasta aivan kokouksen lopussa. Myös Kytömaa totesi jälkikatsauksessaan, että johtava komitea asetti viisaasti tämän tärkeän kysymyksen aivan kokouksen loppuun järjestäytymiskysymysten rinnalle ja ajankohtaan, jolloin "käännytystyö" oli mahdollisimman pitkälle suoritettu.<sup>103</sup> Asian loppukäsittelyn jälkeen olikin kokouksessa esillä enää vain eräitä pikkuponsia, jotka hyväksyttiin sellaisinaan ilman keskustelua.<sup>104</sup>

Kun yhdistetty valiokunta samalla oli asettunut myös yksityisten omistamaa viljelyskelpoista maata koskevan viljelyspakon kannalle,<sup>105</sup> sanoi Martti Bergman vastalauseessaan: "Valiokunnan periaatetta, että yksityisiltä kerrassaan kielletäisiin maanomistusoikeus ja kaikista tehtäisiin torppareita, en hyväksy, koska kehitys maassamme mielestäni ei ole sillä asteella, ja koska evästyksessäni nimenomaan on yksimielinen, jyrkkä vaatimus, että torpparienkin on saatava maansa täysin omikseen, valtion välityksellä. Yksityisen omistusoikeutta ja maanomistusperiaatetta en uskalla mennä loukkaamaan. Kehitys kyllä menee latuaan ilman vääryyttä. Alkoon näinollen esittääkö halullisia viljelemästä todella omia tiloja, alköönkö Suomen ensimmäinen torpparikokous kieltäkö sellaista siltä, jolle 'oma koti on kullan kallis'." Tähän Bergmanin vastalauseeseen

<sup>103</sup> Kaiku 20. 4. 1906, 11. 1. ja 28. 1. 1907; Helsingin Sanomat 29. 4. 1906.

<sup>104</sup> Ks. Kansan Lehti 13. 4. 1906.

<sup>105</sup> Ks. s. 308.



yhtyi ennen yleiskäsittelyä seitsemän muuta pohjalaisten ja keski-suomalaisten edustajaa.<sup>106</sup>

Vastalauseensa luettuaan Matti Bergman vielä lisäsi, että kokouksessa oltiin torpparien puolesta ja että nyt, kun torpparien asiassa oli rauta kuumana, sitä oli taottava oman maan puolesta. Helsingin Sanomain mukaan Bergman päätti puheenvuoronsa sanoen: "Nyt on siis päätettävä kahden tärkeän periaatteen välillä; torppareilla on valittavana, tahtovatko he omistusoikeutta vai vuokraa". Kokousjoukosta kuului "Omistusoikeutta!", "Alas"- ja "Ylös"-huutoja sekä meteliä ja puheenjohtajan tuima vasara takoi pöytään kunnes taas tuli hiljaisuus.<sup>107</sup> Pyydettiin lukuisia puheenvuoroja. Monet puhuivat vielä omistusoikeuden puolesta,<sup>108</sup> mutta yhä selvemmäksi kävi se, että sosialistien kanta tulisi kokouksessa voittamaan. Useat puhujat esiintyivät tulisesti maan omistamista vastaan, heidän joukossaan vanhoja, melkein tutisevia maalaisukkojakin, kertoo Helsingin Sanomain kirjeenvaihtaja. Yksityinen omistusoikeus oli jo niin paljon tuottanut kyyneleitä, ettei niitä pitänyt enää lisätä. "Omistusoikeus on köyhälistön kirous", sanottiin, mutta "Omistan ainakin akkani ja lapseni... Sen verran täytyy yksityisomaisuutta olla", vastattiin toisaalta. Joku koetti numeroilla todistaa omistusoikeuden edullisuutta, mutta sai vastaansa vihellyksiä. Kun joku kertoi kokouksen aikana tulleen ymmärtämään sosialistisen ohjelman paremmuuden, huudettiin: "Se mies on ollut juttutuvassa".<sup>109</sup> K. Sillanmäki Hartolasta vaati

<sup>106</sup> Vastalauseeseen yhtyivät rakennusmestari S. W. Birling (edusti Kurikkaa), maalari-torppari H. Ahonen (Karstula), torppari S. Snellman (Kauhajoki), torppanpoika Matti Korpi (Kurikka), J. Leppänen (Kivijärvi, ammattia ei mainittu), torppari K. Haapa (Oravainen) ja J. Miettinen (ei mainittu osanottajaluettelossa eikä valtakirjoissa).

<sup>107</sup> Helsingin Sanomat 18. 4. 1906, s. 4.

<sup>108</sup> Ks. Kansan Lehti 13. 4. 1906.

<sup>109</sup> Helsingin Sanomat 15. 4., 18. 4. ja 23. 4. 1906; Uusmaalainen 18. 4. 1906. — "Juttutupa" oli Tampereen työväentalon alakerrassa, jossa kokoukseen toisena päivänä kutsumattomana saapunut Matti Kurikka piti puhetta ja jossa samalla järjestyi oma "kokous" puheenjohtajineen. Torpparikokouksen osanottajia kerääntyi Kurikkaa kuuntelemaan niin paljon, että toimihenkilöiden täytyi välillä käydä hakemassa heitä takaisin yläkertaan. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 27. 4. 1946.

omassa kirjallisessa vastalauseessaan, että maata oli ruvettava ostamaan valtion välityksellä viljelijäin omaksi, mutta agitaattori H. Jalonen todisti, että kaikki kokouksessa esitetyt keinot oman maan hankkimiseksi olivat ”pieniä kuin pisarat meressä”.

Pitkän keskustelun jälkeen suoritettiin äänestys, jossa vastakkain olivat valiokunnan esittämä perinnöllinen vuokraoikeus ja Bergmanin esittämä omistusoikeus. Äänestys suoritettiin *avoimena äänestyksenä* siten, että jokainen kokouksessa mukana ollut vastasi nimihuudon mukaan joko ”Vuokra” tai ”Omistus”. Äänestyksen tulos oli yllättävä. 337 kannatti vakaata perinnöllistä vuokraoikeutta ja ainoastaan 27 omistusoikeutta.<sup>110</sup>

Tulos oli yllättävä sikäli, että siihen saakka oli ajateltu maanviljelijäin mieluummin viljelevän täysin omaa maata, ja Kaarlo Kytömaa kertoikin porvarillisten puolueiden vielä vähän ennen kokousta olleen täysin varmoja siitä, että maaseutuväestöä ei koskaan voitaisi saada sosialismin kannalle.<sup>111</sup> Kun asiasta sitten syytettiin sosialistista agitaatiota, vastasi Kössi Kaatra, että syy ei voinut olla sosialidemokraattien, jotka olivat kokouksessa vain hiljaisena pikkujoukkona. Hän myönsi kyllä, että kokouksen aikana ”kääntyneitä” oli paljon, mutta lisäsi, että nämä olivat tulleet uusiin ajatuksiin vain keskustellessaan ”asiata tarkemmin miettineiden kärsimystoveriensä kanssa”.<sup>112</sup> Kytömaa arveli kuitenkin, että agitaatio oli aloitettu jo paljon ennen kokousta ja että useimmilla edustajilla oli selvä kanta jo kokoukseen tullessaan. Näistä tosin oli suurin osa niitä, jotka eivät olleet varsinaisia torppareita, sanoi Kytömaa, mutta lisäsi, että agitaatio oli vaikuttanut voimakkaasti myös torppareihin, joilla ei aikaisemmin ollut tiedossaan mitään keinoa vakavamman nautintaoikeuden saamiseksi.

Torpparien olikin kaiken kaikkiaan verraten helppo omaksumaa sosialistinen periaate. Valtion torpparina olemista he eivät

<sup>110</sup> Tarkistetun laskun mukaan. Ensimmäisessä tarkistamattomassa laskennassa luvut olivat 312—27. Aamulehti 13. 4. 1906. Mm. *Hyvönen*, Suomen vanhan työväenpuolueen historia (s. 131.) antaa päätöksestä erheellisen kuvan.

<sup>111</sup> Helsingin Sanomat 29. 4. 1906, ks. myös 13. 4. 1906.

pitäneet minään ihannetilana, mutta kun itsenäistyminen vielä tuolloin näytti täysin mahdollottomalta saavuttaa, oli perinnöllinen vuokraoikeus kruunulle maksettavaa rahaveroa vastaan sitenkin parempi kuin yksityiselle maanomistajalle suoritettava työveroa vastaan saatu epävarma vuokraoikeus.<sup>112</sup> Lisäksi asia kytkettiin kokouksessa viljelyspakkovaatimukseen, jonka siemen oli jo sisältynyt maanjakohuhuihinkin. Sosialisointiajatus soveltui muutenkin maanjakohuhujen ilmaisemaan toiveajattelun sikäli, että kummassakin oli kysymys jonkinlaisesta omaisuuksien uudelleen jaosta. Samalla pyrittiin sosialistien taholta kaikin tavoin todistamaan, että oli vain edullista, jos omistusoikeus ja lopullinen määräysvalta jäisi yhteiskunnalle.<sup>114</sup>

Mitä erityisesti Tampereen edustajakokoukseen tulee, on otettava huomioon se, mitä edellä on sanottu kokouksen osanottajien laadusta, sekä se, että asiasta käytyyn keskusteluun ottivat osaa enemmän muut kuin varsinaiset torppariedustajat ja että lopullinen päätös tehtiin avoimella äänestyksellä. Päätös oli kuitenkin virallisen torpparien edustajakokouksen päätös ja sellaisena merkillä pantava. Siksi se sai monet epäilemään, että torpparit eivät halunneetkaan omaa maata.<sup>115</sup>

<sup>112</sup> Kansan Lehti 24. 4. 1906. — "Olin kokoukseen tullessani oman maan kärkeä, mutta nyt olen viisastunut ja kannatan vuokraamista. Herrat kyllä tarjoavat maata, mutta asian alle on koira haudattu. Tahdon olla sosialidemokraatti enkä voi enää hyväksyä yksityisomistusperiaatetta", sanoi eräs "kääntyneistä", Jokioisten K. Stevander. Työmies 12. 4. 1906.

<sup>113</sup> Kertoneet mm. Jalmari Laakso, A. F. Sihvonen ja Eetu Uitos. — Koska torpparit olivat joutuneet varsin vähän, useimmat eivät koskaan, muodostamaan ajatuksiaan ponsilausemiksi tai edes toivomuksiksi, olivat monet heidän tekemänsä päätökset tulkinnanvaraisia. Niinpä maaliskuun lopulla Petäjävedellä pidetty kokous esitti: "Torpat suorastaan kruunulle veroa maksaviksi tiloiksi", mikä voi yhtä hyvin merkitä niiden itsenäistämistä kuin niiden muuttamista kruununtorpiksi. Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparikokousten pöytäkirjoja. Ks. myös s. 89.

<sup>114</sup> Helsingin Sanomat 29. 4. 1906; Yrjö-Koskisen kokoelmat, kans. 31, E.S. Y-K:n kirje Y.K. Y-K:lle 5.2.1906, VA. Ks. myös ss. 112, 130, 138, 140.

<sup>115</sup> Mm. Santeri Alkio kirjoitti, että maataloustyöväki halusi maata, mutta "saako sen perinnöllisellä vuokraoikeudella vai perinnöllisellä omistusoikeudella, se on yhdeksällekymmenelle sadasta saman tekevä". Ilkka 4. 9. 1906.

6. *Luvatonta lakkoilua*

Suurlakon jälkeiset kuukaudet olivat sosialidemokraattisen puolueen nopean kasvun ja työväen järjestäytymisen aikaa. Puolueeseen kuuluvien työväenyhdistysten lukumäärä oli vuoden 1904 lopussa ollut vasta 99, mutta nousi vuoden 1905 loppuun mennessä 177:ään ja seuraavan vuoden aikana jo 937:ään saakka.<sup>116</sup> Samalla nousi työlakkojen määrä moninkertaiseksi.<sup>117</sup> Edellisten vuosien karvaat kokemukset olivat kuitenkin jo opettaneet työväenmiehille, että lakkoon oli ryhdyttävä varovasti ja tarkkaan harkiten.<sup>118</sup> Se torpparien keskustoimikunta, jonka Tampereen torpparikokous asetti, olikin tarkoitettu ensi sijaisesti ohjaamaan ja valvomaan torpparien työtaisteluita. Samassa yhteydessä kokous hyväksyi ilman keskustelua seuraavat ponnet:

1) Riitaisuuksien ilmettyä on niistä kohta ilmoitettava torpparien keskustoimikunnalle, jonka on heti ryhdyttävä asianmukaisiin toimenpiteisiin.

2) Lakkoa ei saa julistaa alkaneeksi eikä alkaa keskustoimikunnan luvatta eikä ennen kuin vähintään kahden viikon kuluttua päivästä, jona ilmotus lakon aikeesta keskustoimikunnalle tehtiin.

3) Keskustoimikunnan on hyvissä ajoin huolehdittava sovittelutoimenpiteistä ja lakon kannatuksen järjestämisestä sekä muutoin tuettava tässä mainitussa järjestyksessä alettua taistelua.<sup>119</sup>

<sup>116</sup> Suomen Sosialidemokratinen Puolue. Tilastollisia tietoja... v. 1908, s. 25. Eniten yhdistyksiä perustettiin joulukuusta—maaliskuulle. V. 1907 lopussa yhdistyksiä oli 1 156 ja v. 1908 lopussa 1 127. Torppariosastoja oli v. 1906 yhteensä 66.

<sup>117</sup> Ks. kuvio s. 47. Lakkojen lisääntymiseen vaikutti varmaan osaltaan suurlakko, jossa maan etevimmät oikeusoppineetkin nousivat esivaltaansa vastaan.

<sup>118</sup> Tampereen ty. oli ehdottanut jo Turun kokoukseen v. 1899 keskustelukysymykseksi, kuinka lakot saataisiin tarkoituksenmukaisemmiksi (Kansan Lehti 11. 4. 1899.). Talvella 1906 puoluehallinto oli useampaan otteeseen varoittanut turhista lakoista (Työmies 17. 1. 1906. Työväen Arkisto 342 (471), "1905—6").

<sup>119</sup> Pöytäkirja tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella (1906), s. 89.



Kun sitten syntyi torpparilakkoja, lähetti torpparien keskustoimikunta toukokuun 23. päivänä torpparien luottamusmiehille kiertokirjeen, jossa kysyi mm.: "Taidatko sovitella työriitaisuuksien ja lakkojen sattuessa, niin ettet yllytä torppareita ylivoimaisiin vaatimuksiin, etkä myöskään pelota heitä kohutuullisista vaatimuksista". Samoin kehoitettiin torppareita riitaisuuksien sattuessa ensin tutkimaan, löytyikö kontrahdeista mitään turvaa, sekä sitten sopimaan yhteisistä vaatimuksista ja lähettämään edustajat neuvotteluun isännän luokse. Erityisesti kehoitti keskustoimikunta neuvottelijoita olemaan ärsyttämättä isäntää, koska sellainen voi myöhemmin "tulla lakituvassa kalliiksi". Kun vaatimukset oli saatettu lopulliseen muotoon ja yksimielisyys havaittu varmaksi, voitiin ajatella lakkoa, mutta sitä ennen oli saatava vielä keskustoimikunnan lupa ja odotettava nuo määrättyt kaksi viikkoa. Lopuksi keskustoimikunta korosti sitä, että lakoilla ei koskaan saada aikaan mitään lopullista parannusta, vaan että parannus voitiin saada aikaan vain eduskunnassa.<sup>120</sup>

Torpparien keskustoimikunta ja sosialidemokraattinen puoluehallinto olivat siis asettaneet varsin tiukat ehdot kaikelle lakkoilulle. Mutta Tampereen kokouksessa oli 2. kysymyksen yhteydessä hyväksytty ponsi: "Missään tapauksessa älköön kontrahতিরikos aiheuttako häätöä vuokratilalta". Lisäksi edustajakokous oli nostanut torpparien voimantuntoa ja Kössi Kaatra kirjoitti Kansan Lehdessä huhtikuun lopulla: "Kesä saapuu, maanvuokraajat. On oikea aika vaatia parannuksia lakkojen avulla".<sup>121</sup> Myös puoluehallinnon asenne ilmaisi, että se oli työtaistelujen kannalla, jos ne vain pantiin harkiten toimeen. Koko tilanne ikään kuin kehoitti työtaisteluihin.

Kesällä 1903 oli maatyöväen kesätyöpäivä lyhennetty 11 á 11 ½ tuntiin, mutta nyt ruvettiin vaatimaan 10 tunnin päivää kesällä ja 7 á 8 tunnin päivää talvella. Työpäivää lyhennet-

<sup>120</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan kierto-kirjeitä.

<sup>121</sup> Em. ptk., s. 20; Kansan Lehti 28. 4. 1906. Ks. myös VP 1907, Ak. V, Mtvkm. n:o 4, ss. 16—17.

tiinkin kohta keväällä monissa paikoissa,<sup>122</sup> mutta vaatimus synnytti myös riitoja. Pöytyän Ojan ja Ordenojan tiloilla oli syntynyt työlakko jo helmikuussa,<sup>123</sup> mutta varsinainen torpparilakkokausi alkoi vasta Tampereen edustajakokouksen jälkeen.

Ensimmäisenä puhkesi lakko Mäntsälän *Sälinkään* kartanossa. Huhtikuun 21. päivänä pitämässään neuvottelussa torpparit päättivät vaatia 10 tunnin kesäpäivää sekä ylipäivien ja urakkatöiden poistamista. Kartanonomistaja Terikoff myöntyi 10 ½ tunnin päivään, mutta vaati päivänlyhennyksen takia kutakin entistä kahta apupäivää kohden kolme. Apupäivästä isäntä sanoi lähettävänsä kutsun edellisenä iltana. Sovintoa ei syntynyt ja lakko alkoi toukokuun 1. päivänä. Pari päivää myöhemmin oli uusi sovitteluyritys, jossa sosialidemokraattisen puolueen lähettämä Voitto Eloranta oli mukana, mutta riita jatkui. Myöhemmin torpparit olisivat jo suostuneet 10 ½ tunnin päivään, mutta kun Terikoff ei myöntynyt muissa suhteissa, lakko jatkui yhä.<sup>124</sup>

Terikoff haastoi torpparit käräjiin. Haastanomuksessaan hän totesi, että torpparit olivat sosialistien yllyttäminä ryhtyneet lakia vastustamaan, mutta että hän itse piti tänä monien laittomuuksien aikana ”kevytmielisenä väistyä lainvastaista uhkaa”. Kesäkuun alussa pidetyillä välikäräjillä oli esillä syyte 105 torpparia vastaan, mutta lakkolaisten avustajana toimiva vanhasuomalainen asianajaja Eino Nyssölä osoitti, että haastetta ei oltu annettu lain määräämällä tavalla ja asia jäi sillä kertaa silleen. Välillä jo päättymässä ollut lakko puhkesi uudelleen, mutta myös Terikoff toimitti välittömästi uudet haasteet ja juttu tuli uudestaan esille vielä saman kuun aikana. Se lykättiin kuitenkin elokuussa pidettäville käräjille, joissa torppareita avustamassa oli Heikki Ritavuori. Kaikki syytetyt tuomit-

<sup>122</sup> Ks. esim. Työmies 10.5.1906. Ensimmäisten lyhentäjien joukossa oli Laukon paroonin nuorempi veli, Tyrvännön Lahdentaan kartanon omistaja. Hämetär 19.4.1906.

<sup>123</sup> Länsi-Suomen Työmies 17.2.1906. Enempien tietojen puuttumisesta voi päätellä, että lakko talvella aloitettuna sammui itsestään. Samoin kävi ilmeisesti Keravan kartanossa huhtikuussa aloitetun lakon. Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan asiakirjoja.

<sup>124</sup> Työmies 3.5., 7.5. ja 17.5.1906; Työtilastollinen Aikakauslehti 1907, s. 43.

tiin hädettäväksi. Sovintoneuvottelujen ehdoksi Terikoff asetti, että torpparien ensimmäisissä kokouksissa puheenjohtajana toiminut Oskar Lylykorpi poistuisi paikkakunnalta.<sup>125</sup>

Kohta käräjien jälkeen tapahtui lakkolaisten keskuudessa hajaannus. Kuusi torpparia kävi yksityisesti sopimassa Terikoffin kanssa. Vähitellen useimmat muutkin tekivät sovinnon ja lupasivat suorittaa verorästinsä. Myös Terikoff suostui torpparien keväällä esittämiin vaatimuksiin. Vain 12 jäi jatkamaan taistelua, mutta heidät hädettiin pakkokeinoin seuraavana keväänä. Hekin pääsivät sittemmin palaamaan takaisin, kun häätötuomiot vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen nojalla peruutettiin.<sup>126</sup>

*Kavantsaaren* hovissa vaativat torpparit työpäivän lyhennystä toukokuun alussa. Kun alustalaisten vaatimuksiin ei annettu minkäänlaista vastausta, he aloittivat toukokuun 7. päivänä itse 10-tuntiset päivät. Kun asiasta syntyi rettelöitä, torpparit aloittivat lakon. Paikallisen työväenyhdistyksen kokouksessa päätettiin, että jos joku ei myönny yhteisiin päätöksiin, hänet erotetaan yhdistyksestä ja painostetaan muuttamaan pois paikkakunnalta taikka maksamaan yhdistykselle 50 markkaa sakkona. Lakko päättyi kuitenkin pian hajaannukseen ja tappioon. Kesäkuun alussa tuomittiin Antrean käräjillä 19 lakkolaista hädettäväksi.<sup>127</sup>

*Jokioisten* kartanoitten isännöitsijä Hjalmar Göös oli helmikuussa 1906 kirjoittanut Perustuslailliselle Klubille, että paikka-

<sup>125</sup> Mäntsälän Tuomiokunnan Tuomiokirja 1906, VA.; Työmies 19. 5. ja 9. 6. 1906. — 8. 6. marssi käräjäpaikalle n. 1 000 hengen kulkue.

<sup>126</sup> Työmies 15. 6., 11. 7., 11. 8. ja 23. 8. 1906, 10. 1., 21. 3., 27. 5. ja 16. 7. 1907; *Kansan Lehti* 13. 7., 11. 8., 25. 8. ja 25. 9. 1906. *Kansan Lehti* kirjoitti 25. 8., että lakko oli päättynyt odottamattomasti Terikoffin ruvettua neuvottelemaan yksityisten torpparien kanssa. Muut sopivat, mutta Terikoff vaati kahdeksaa hädettäväksi ja neljä muuta päätti jatkaa taistelua näiden kahdeksan puolesta. 25. 9. lehti vetosi lukijoihinsakin pyytäen rahallista apua lakkoa jatkaville ja sen takia taloudellisiin vaikeuksiin joutuneille alustalaisille. Nämä olivat jo tarjoutuneet työhönkin, mutta Terikoff ei ollut enää huolinnut heitä. — Mahdollisesti juuri näiden rettelöiden takia Terikoff v. 1907 alussa tarjosi tilansa valtion välityksellä alustalaisille jaettavaksi. Ostopäätös tehtiin vasta v. 1913. Uusmaalainen 13. 5. 1907; Keisarillisen Suomen Kamaritoimituskunnan kertomus... 1913—1914, s. 15. Ks. s. 328.

<sup>127</sup> Työmies 10. 5. ja 11. 5. 1906; *Kansan Lehti* 15. 6. 1906.



kunnan työväenyhdistys kyllä koettaa "tavallisine temppuineen" saada maatyöväkeä mukaansa siinä kuitenkaan onnistumatta.<sup>128</sup> Tampereen edustajakokouksen jälkeen alkoivat kuitenkin myös Jokioisten torpparit pohtia uusia vaatimuksia. Huhtikuun 25. päivänä he jättivät Göösille vaatimuksensa ilmoittaen samalla, että ellei niihin suostuttaisi, he aloittaisivat lakon 14 vuorokauden kuluttua. Vaatimuksissa oli vain viisi kohtaa: 1) työpäivä kesällä 10, talvella 7 sekä kevät- ja syyskaudella 8 tuntia, 2) tinkityö pois, 3) kaikkien täysikäisten kelvattava taksvärkkiin, 4) torpparien saatava ilman lisäveroa ottaa huoneeseensa asumaan kuka tahansa hyvämaineinen asuntoa tarvitseva sekä 5) torpparien saatava täydellinen kokoontumisvapaus huoneissaan.

Lähetystöllä ei ollut ensimmäisellä kerralla mukanaan tarpeellisia valtakirjoja ja se saikin sitten yhä uusien valtakirjojen ja pöytäkirjanotteiden kanssa käydä Göösin luona kaikkiaan viisi kertaa, ennen kuin tämä hyväksyi lähetystön torpparien lailliseksi edustajaksi. Toukokuun 11. päivänä Göös ilmoitti, että hän hyväksyy kokoontumisvapautta koskevan vaatimuksen sekä pitää taksvärkkiin kelpaamista ja asukkien ottamista koskevat kohdat jo täytettyinä. Näissä kohdissa päästiin täten sovintoon, mutta sen sijaan Göös ei luvannut poistaa tinkitöitä ja työpäivän pituudeksi hän vaati kesällä 11 tuntia. Kun lakko kolme päivää myöhemmin alkoi, oli se näin ollen puhdas työlakko. Lakon johtajaksi valittiin Tampereen kokouksessa mukana ollut paikallisen työväenyhdistyksen aktiivinen jäsen Kustaa Kopila. Työmiehen kertoman mukaan lakkolaisia oli 343.<sup>129</sup>

Jo ennen lakon alkamista arveli Uusi Suometar, että se tuskin kestäisi kauan, koska hankkeen takana olivat torpparien taksvärkkirengit ja pojat. Myös Työmies ilmoitti, että suurin osa torppareista ei ollut yhtynyt työpäivänlyhennysvaatimukseen, koska he nyt samoin kuin vuonna 1903 ajattelivat, että jos kartano lyhentäisi päivää, torpparien pitäisi itsekkin lyhentää omien renkiensä päivää. "Torpparit hoi! Itsekkyyttä siis!",

<sup>128</sup> Perustuslaillisen Klubin Arkisto, kansio I, VA.

<sup>129</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, K 45 (Jokioinen); Jokioisten työväenyhdistyksen arkisto (Jokioinen); Työmies 18.5. ja 12.6.1906; Kansan Lehti 23.5.1906. — Lakko levisi pääkartanon lisäksi useimpiin sivukartanoihin.



huudahti lehti. Lakko ei täten ollut yksimielinen edes alussaan ja rikkureita alkoi ilmestyä. Kesäkuun puolivälissä mainitsi Työmies rikkureina olleen 4 "värvättyä", 1 "vaari", 11 "itseänsä vastaan taistelevaa torpparia" ja 5 "maantöihin innostunutta herraa" eli yhteensä 21.<sup>130</sup>

Toukokuun 22. päivänä olivat lakkolaisten avuksi saapuneet agitaattorit J. Merinen, joka viipyi vain pari päivää, ja K. Tuominen. Seuraavana päivänä saapui Hämeenlinnasta kahdeksan poliisia. Göös luetutti — vaatien todistuksen siitä, että jokainen oli kuullut — kaikille torppareille varoituksen maanvuokralain 43 § 5. kohdan<sup>131</sup> rikkomisesta, mutta kieltäytyi neuvottelemasta "edesvastuuttoman agitaattori K. Tuomisen" kanssa. Kun hän lisäksi syytti pelkkää agitaatiota lakon alkamisesta, päättivät torpparit toimia ilman Tuomisen apua ja koska agitaattoreita ei ollut paikalla lakon syntyessä, omistivat torpparit sen "omaksi ansiokseen".<sup>132</sup>

Kesäkuun 17. päivänä asia oli jo käräjillä. Torpparien puolustaja väitti haastetta vääräksi, koska riita-asia olisi pitänyt käsitellä kontrahtien mukaisessa sovinto-oikeudessa, mutta kantaja vastasi, että kysymyksessä ei ollutkaan kontrahtien sisällöstä aiheutunut riita, vaan itse vuokrasopimuksen rikkominen, joka taas oli oikeudellinen asia. Käräjillä tuomittiin Kopila ja neljä muuta lakkolaista vankeuteen siitä, että olivat estäneet toisia menemästä päivätöihin, ja kaikkiaan 59 torpparia tuomittiin hädettäväksi heti. Kartanon oli korvattava hädettävälle kasvamassa oleva sato ja kunkin hädettävän kartanolle oikeudenkäyntikuluina 25 mk. Lakkolaiset päättivät kuitenkin vielä jatkaa taisteluaan.<sup>133</sup>

<sup>130</sup> Uusi Suometar 18.4. ja 18.5.1906; Työmies 9.5. ja 16.6.1906; Sosialisti 8.5.1906.

<sup>131</sup> Ks. ss. 158 (kohta 6.), 204.

<sup>132</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, K 45 (Jokioinen); Jokioisten työväenyhdistyksen arkisto (Jokioinen).

<sup>133</sup> Tammelan Tuomiokunnan Tuomiokirjat 1906, VA.; Jokioisten kartanoiden arkisto, K 45 (Jokioinen); Helsingin Sanomat 3.6., 21.6. ja 22.6.1906; Turun Sanomat 20.6.1906; Aamulehti 21.6.1906; Kansan Lehti 21.6. ja 23.6.1906; Uusmaalainen 22.6.1906. — Helsingin Sanomien kertoman mukaan olivat lähipitäjien työväenyhdistykset järjestäneet käräjäpaikalle marssin, jossa oli mukana mm. 13 lippua. Mitään häiriöitä ei marssi aiheuttanut.

Kesäkuun 25. päivänä pidetyssä kokouksessa Kopila ehdotti jo suostuttavaksi 10 ½ tunnin päivään, mutta yksimielisyyteen ei päästy ja joukko lähti laulaen torille, jossa kokousta jatkettiin ja lopulta päätettiin uusista neuvotteluvaltuuksista. Samana iltana puolenyön maissa päästiinkin Göösin kanssa sovintoon seuraavin ehdoin:

1. Työaika huhti—syyskuussa 10 ½, lokakuussa 8, marras—tammikuussa 7, helmikuussa 8 ja maaliskuussa 9 tuntia. (Keskimääräiseksi työpäivän pituudeksi tuli täten 9 tuntia 5 minuuttia.)
2. Tinkityö poistetaan, mutta työntekijällä on oikeus halutessaan saada tinki.
3. Häädöt peruutetaan, jos vuokraajat täyttävät kontrahti-ehdot.
4. Rästiin jääneet päivät saa suorittaa joko rahassa tai työssä.
5. "Laiskat työntekijät pannaan sellaisiin töihin, kuten virtsanajoon, jotta oppisivat ahkeroksi".
6. Kartano luopuu oikeuskuluvaatimuksistaan.

Oudolta vaikuttava 5. kohta johtui siitä, että isännöitsijä Göös kysyi sovintoon halukkailta torppareilta, voivatko nämä antaa vakuuden siitä, että myös heidän taksvärkkirenkinsä suostuisivat rehellisesti ja ahkeruudella täyttämään ehdot. Torpparit eivät voineet antaa sitovaa vastausta, mutta ehdottivat sovintokirjaan liitettäväksi tämän määräyksen, "jotta he oppisivat miehen tavoin työnsä tekemään".<sup>134</sup> Häätötuomion saaneista olivat useimmat jo vedonneet hovioikeuteen, mutta tämän sovittelun jälkeen he peruivat vetoomuksensa aiheettomana. Lakko oli päättynyt keskinäiseen sovintoon ilman, että

<sup>134</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, K 45 (Jokioinen); Jokioisten työväenyhdistyksen arkisto (Jokioinen); Helsingin Sanomat 26. 6. ja 27. 6. 1906; Nya Pressen 26. 6. 1906; Turun Sanomat 27. 6. 1906; Kansan Lehti 28. 6. 1906. — Aamulehti lisäsi (27. 6. 1906) väärinkäsitysten välttämiseksi, että taksvärkkäreillä oli oikeus kesällä lähteä pelloilta niin aikaisin, että hevoset olivat talilla riisuttuina jo kellon soudessa.

sillä olisi ollut mitään vakavampia jälkiseurauksia torppareille ja taksvärkkäreille.<sup>135</sup>

Ilmeisesti juuri rettelöiden takia herätti kartanoyhtiön johtokunta jo samana kesänä myös kysymyksen torppien myymisestä niiden haltijoille. Heinäkuun 22. päivänä pidetyssä kokouksessaan torpparit keskustelivat asiasta, mutta eivät tehneet mitään päätöstä, koska yhtiö ei ollut ilmoittanut luovutusehtoja. Kuitenkin torpparit päättivät asettaa neuvotteluvaltuuston sekä ehdottaa, että jos asiassa ei päästäisi sovintoon, kartano myisi alueensa valtiolle. Kartanon ja torpparien yhteisesti asettama arviointikomitea ehdotti, että maan lunastusarvoksi määrättäisiin hypoteekkiarvo ja että lunastus suoritettaisiin valtion välityksellä. Asia jäi kuitenkin silleen, ilmeisesti siitä syystä, että kartanot jo muutamaa kuukautta myöhemmin siirtyivät uuden omistajan, Alfred Kordelinin, haltuun.<sup>136</sup>

Ypäjän *Kartanonkylässä* puhkesi lakko heinäkuun alussa tavallaan jatkona edellisen kesän riidoille. Kartanonomistaja Collin oli talvella tarjonnut uusia kontrahteja, mutta kun ne eivät torpparien mielestä olleet edellisen kesän sovintokirjan mukaisia, valittiin torpparien puolesta Juho Uotila laatimaan uutta kaavaa.<sup>137</sup> Tampereen edustajakokouksen jälkeen torpparit omassa kokouksessaan päättivät vaatia myös työpäivän lyhennystä. Kesäkuun lopulla esitettiin Collinille nämä uudet vaatimukset. Kun Collin ei välittömästi luvannut uusia, niiden mukaan tehtyjä kontrahteja, pitivät torpparit heinäkuun 4. päivänä kokouksen, jossa oli mukana myös agitaattori J. Merinen. Tämän kehoituksesta kokous päätti hakea edellisen kesän sovintokirjan mukaisia kontrahteja kihlakunnanoikeuden kautta. Keskustoimikunnalle lähettämässään kirjeessä Merinen nyt

<sup>135</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, K 46 (Jokioinen). — Jonas Castrénin kertoman mukaan sosialidemokraatit käyttivät tätä hyväkseen Laukossa uskotellen torppareille, että kihlakunnanoikeuden häätöpäätöksillä ei ollut mitään merkitystä, koska Jokioistenkin torpparit niistä huolimatta olivat saaneet vaatimuksensa hyväksytyiksi. (VP 1907, Ptk. IV, s. 3065.)

<sup>136</sup> Jokioisten kartanoiden arkisto, Johtokunnan ptk. 1900—17. (Hämeenlinnan Maakunta-arkisto); Jokioisten kartanoiden arkisto, K 45 (Jokioinen). Ks. myös VP 1907, Ptk. II, s. 1181 ja IV, s. 3115.

<sup>137</sup> Länsi-Suomen Työmies 2.1.1906.

saattoikin ilmoittaa, että lakon uhka oli vältetty. Mutta ilmeisesti torpparit eivät luottaneet Merisen ehdottamaan keinoon, sillä jo samana päivänä kuin tämä lähti, he päättivät lakon alkamisesta. Merinen, joka välillä oli käynyt mm. Mouhijärvellä ja Orivedellä, palasi elokuun 10. päivänä takaisin Ypäjälle. Välillä sovittelemassa käynyttä Arvo Kallioista Collin ei ollut hyväksynyt lainkaan torpparien edustajaksi.<sup>138</sup>

Lakko jatkui yhä ja rikkureita alkoi tulla jo niin paljon, että Kansan Lehti elokuun puolivälissä myönsi, etteivät kartanon työt kärsineet lakosta millään tavalla. Tämä merkitsi lakon epäonnistumista ja se rupesikin vähitellen itsestään loppumaan torpparien sopiessa yksitellen Collinin kanssa. Lokakuun lopulla asia oli esillä Jokioisten käräjillä. Kahdeksan vuokramiestä sai häättötuomion ja muut määrättiin suorittamaan verorästinsä sekä 15 markkaa oikeuskuluina kukin. Häädöt toimeenpantiin seuraavana keväänä.<sup>139</sup>

Häädetyt valittivat hovioikeuteen. Kun Sälinkään torpparit olivat samalla tavoin valittaneet ja asia viipyi hovioikeudessa useita vuosia, valittaa eräs myöhempi muistelija tätä ”makaa-mista”.<sup>140</sup> Päätöksen viipyminen oli todellisuudessa kuitenkin torpparien kannalta paras ratkaisu, sillä kun kummassakin tapauksessa asiaa koskeva hovioikeuden päätös annettiin vasta syksyllä 1909, jouduttiin siinä soveltamaan saman vuoden keväällä vahvistetun maanvuokralain takautuvaa asetusta, jonka mukaan kaikki vireillä olevat häädöt oli peruutettava. Häädetyt saivat palata takaisin tiloilleen.<sup>141</sup>

<sup>138</sup> Työväen Arkisto 333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan asiakirjoja, Merisen raportit; Sosialisti 10. 5. ja 22. 7. 1906; Työmies 30. 6., 10. 7., 11. 7. ja 21. 7. 1906; Kansan Lehti 12. 7. 1906; Helsingin Sanomat 20. 7. 1906; Ilkka 21. 7. 1906. Vrt. *Soikkanen*, *Sosialismin tulo Suomeen*, s. 336.

<sup>139</sup> Tammelan Tuomiokunnan Tuomiokirjat 1906, VA.; Sosialisti 11. 8., 4. 9., 15. 9. ja 6. 11. 1906; Kansan Lehti 14. 8. 1906; Aamulehti 2. 11. 1906; Työmies 21. 3., 25. 5., 27. 5. ja 16. 7. 1907.

<sup>140</sup> Työkansan Sanomat 30. 3. 1947 (*Talvio*, Torpasta lumituiskuun ...).

<sup>141</sup> Takaisin muuttaneet häädetyt nostivat korvausvaatimuksen Collinia vastaan, mutta vaatimus hylättiin, koska häättötuomio oli annettu v. 1902 lain nojalla ja peruutettu myöhemmin annetun lain nojalla. Kyösti Haatajan kokoelmat, Hovioikeuksien päätöksiä, Eduskunnan kirjasto. Ks. myös Maanvuokraaja 1911, ss. 26—27.



*Säämingissä* kesäkuun lopulla pidetyssä kokouksessa oli puhujana Tampereen kokouksessa mukana ollut agitaattori J. Kivikoski. Kun jo aikaisemmin tehtyihin työpäivänlyhennysvaatimuksiin ei oltu suostuttu, päätettiin tässä kokouksessa aloittaa lakko samanaikaisesti useammilla tiloilla. Kellarinpellon (Kellospellon), Aholahden ja Miekkaniemen tilojen kohdalla lakko päättyi pian omistajien lyhennettyä kesäpäivän 10 ½ tuntiin, samoin myöhemmin Hamolanpellon tilalla, mutta Nojonmaan ja Tynkkylänjoen tiloilla lakko jatkui, kunnes elokuussa 10 torpparia sai käräjillä häätötuomion.<sup>142</sup>

Samantapaisia, pääasiassa työpäivänlyhennysvaatimuksesta alkunsa saaneita lakkoja ja rettelöitä oli useita muitakin. Multian työväenyhdistys päätti ottaa 10 tunnin työpäivän käytäntöön, mutta Kierroksen talon leskiemäntä ei suostunut siihen ennen kuin kesäkuun alussa alkanut lakko oli kestänyt kolme viikkoa.<sup>143</sup> Rantasalmen Rouhialassa torpparit samoin saivat lakon avulla työpäiväänsä lyhemmäksi.<sup>144</sup> Lakon uhkaa oli näiden lisäksi ainakin Helsingin pitäjän Tuomarinkylässä, Mouhijärven Selkeellä sekä eräillä Liedon ja Marttilan tiloilla.<sup>145</sup> Laukon lakkoon palaamme seuraavassa erikseen.

On erityisesti pantava merkille, että kaikki torpparien tekemät lakot olivat Tampereen kokouksen päätöksen vastaisia. Vain Jokioisten tapauksessa oli lakkopäätöksen ja lakon alkamisen väliä kaksi viikkoa, mutta sielläkin lakon alkamiseen oli vain kolme vuorokautta siitä, kun isännöitsijä Göös oli saanut lakkouhasta virallisen ilmoituksen. Mihinkään lakkoon ei saatu torpparien keskustoilukunnan lupaa, päinvastoin — ainakin Kartanonkylässä — nimenomaan kielto. ”Ne ovat huttilolakkoja, joita nykyisin tehdään ja joidenka jälkinäytelmät sen vuoksi tulevat surullisiksi”, oli K. F. Hellstén kirjoittanut edellisenä kesänä Kartanonkylän lakon jälkeen.<sup>146</sup> Tämä piti paikkansa

<sup>142</sup> Työmies 16. 7., 18. 7., 25. 7., 28. 7., 9. 8. ja 23. 8. 1906; Kansan Lehti 23. 8. 1906.

<sup>143</sup> Työmies 18. 6. ja 3. 7. 1906.

<sup>144</sup> Sosialisti 21. 7. 1906.

<sup>145</sup> Kansan Lehti 8. 5. ja 8. 6. 1906; Turun Sanomat 3. 7. 1906. Ks. myös Työmies 23. 7. 1906 ja Sosialisti 6. 11. 1906.

<sup>146</sup> Länsi-Suomen Työmies 11. 7. 1905. Ks. myös VP 1907, Ptk. IV, s. 3172.

vielä paremmin kesän 1906 torpparilakoista. Seuraavina vuosina ei torpparilakkoja sitten tiettävästi ollutkaan,<sup>147</sup> ja kun lakkokysymys vuoden 1911 maanvuokraajain kokouksessa otettiin esille, sanoi alustaja E. Viljanen, että tehtyjen torpparilakkojen uhraukset olivat olleet liian suuret, mutta hyöty mitätön. Kokous katsoikin päätöksessään, että maanvuokraajan asema poikkesi niin paljon palkkatyöläisen asemasta, että lakko ei ollut pätevä taistelukeino, varsinkin kun vuokramies kontrahtia tehdessään oli sitoutunut määrättyihin ehtoihin. Täten tämä torpparikokous tunnusti, että torpparin tekemä lakko oli kontrahতিরিকos. Kun siis torpparilakko oli laitton, piti kokous sitä suotavana vain silloin, kun lakkoon yhtyi riittävän paljon — niin paljon, että heitä olisi mahdoton teljetä vankiloihin, kuten eräs edustaja asian tulkitsi.<sup>148</sup>

Tällaista laajempaa lakkoa oli sosialidemokraattien taholla suunniteltu jo heinäkuussa 1906. Nokialla pidetyssä suuressa torpparikokouksessa vaadittiin mm. kaikkien kahden edellisen kuukauden aikana tuomittujen häätöjen peruuttamista sillä uhalla, että heinäkuun 16. päivänä alkaisi yleinen torpparilakko.<sup>149</sup> Heinäkuun 15. päivänä pidettiin Siurossa uusi kokous, jota odotettiin jännityksessä, koska lakon piti alkaa seuraavana päivänä. Kokoukseen tuli kuitenkin osanottajia vähän, sillä torpparit olivat jo nähneet, mihin tuloksiin lakot johtivat. Tämän päivämäärän jälkeen niitä ei ennen vuotta 1917 enää yritettykään missään.<sup>150</sup>

## 7. Laukon lakko

Kaikkia muita torpparien lakkoja kuuluisammaksi muodos-

<sup>147</sup> Sosiaalinen Aikakauskirja 1919, s. 146.

<sup>148</sup> Pöytäkirja Suomen Maanvuokraajain neljännessä yleisestä kokouksesta (1911) ..., ss. 21, 27, 89.

<sup>149</sup> Uusmaalaisen (11. 7. 1906) kertoman mukaan sosialidemokraattiset johtajat esittivät valmiit ponnet hyväksyttäväksi, mutta torpparit eivät kiinnittäneet mitään huomiota ponsiin, vaan vaativat selvyyttä lakkojen ja häätöjen oikeudellisuuteen. Johtajat selittivät, että laista ei ollut mitään apua ja saivat heidät myöntymään.

<sup>150</sup> Helsingin Sanomat 10. 7., 18. 7. ja 1—4. 8. 1906.

tui Laukon lakko.<sup>151</sup> Laukon allodisäteriä Vesilahden pitäjässä ja Tottijärven allodisäteriä Tottijärven pitäjässä hallitsi sääntöperimystiloina vapaaherra Herman Standertskjöld-Nordenstam. Tiloilla oli lakon alkaessa yhteensä 13 lampuotia, 126 torpparia ja 4 mäkitupalaista. Ainoastaan kuudella näistä oli kirjallinen kontrahti, mutta suullisista sopimuksista huolimatta ei lakkoa edeltäneinä 20 vuotena oltu tiloiltaan häädetty kuin kuusi torpparia ja nämäkin olivat heti saaneet uuden vuokratilan tai eläkkeen päätilalta.<sup>152</sup> Kesätyöpäivän pituus oli kuitenkin myös Laukossa tuntuvin kiistan aihe, sillä se oli vasta vähän ennen lakkoa lyhennetty 13 tunnista 12 tuntiin.<sup>153</sup>

Tottijärvelle oli kohta suurlakon jälkeen perustettu työväenyhdistys, jonka yhteyteen maaliskuussa oli perustettu Laukon palvelijain ja Tottijärven torpparien alaosastot.<sup>154</sup> Touko-

<sup>151</sup> Koska lakosta on eri yhteyksissä esitetty sekä virallisia että epävirallisia selostuksia ja koska asian tarkempi selvittely edellyttäisi erillistutkimusta, tyydytään tässä esittämään vain tapahtumien pääpiirteet. Tarkempaa selvitystä vaikeuttaa myös se, että eri tiedot ovat kovin erilaiset. Niinpä lakon johtajana toimineen Telkän vuokratilalla oli eduskunnan maatalousvaliokunnan enemmistön mukaan 12 ½ ha peltoa sekä 17 ½ ha laidunta ja vuokra 485:—, mutta sosialidemokraattien vastalauseen mukaan 8 ha peltoa ja 1 ½ ha niittyä, vuokra 496:55. Torppien vero oli valiokunnan mietinnön mukaan jalkapäivätorpista keskimäärin 18:09/ha ja hevospäivätorpista 21:43/ha viljeltyä maata. Jonas Castrénin laskelman mukaan vuokra oli 4—7 mk tynnyrinalalta, sosialidemokraattien vastalauseen mukaan 42:13—44:05/ha tilan koosta riippuen ja M. Turkian mukaan keskimäärin 71:95/ha viljeltyä maata. VP 1907, Ak. V, Mtvkm. n:o 4, ss. 7, 54, 81—85, sekä Ptk. II, s. 1194 ja IV, ss. 3062, 3094—98. Vrt. myös Kansan Lehti 29.11.1906 (Yli-Lammi) ja em. vkm. n:o 4, ss. 4, 86—87.

<sup>152</sup> Em. vkm., 2—3, 8—9, 86—95, sarake 22; VP 1907, Ptk. IV, s. 3045 (Castrén). — Haastekirjelmässään vapaaherra Standertskjöld-Nordenstam kuitenkin sanoi, että vuokramiehet hallitsivat tilojaan ”ilman minua sitovaa oikeutta”. Hänen avustajansa selitti oikeudessa tämän tarkoittavan sitä, että koska vuokramiehet olivat tulleet tiloilleen suullisten sopimusten perusteella vapaaherran edeltäjän aikana, ei heillä ollut vapaaherraa sitovaa oikeutta asua tiloillaan. Pirkkalan Tuomiokunnan Tuomiokirja 1906, VA.

<sup>153</sup> Tässäkin kohden lakkoa koskevat väitteet ovat epäselviä. Mm. ed. Valpas katsoi, että työaika voi olla 11 tuntia, mutta että työpäivä silti on 13 tuntia, jos siihen sisältyy kaksi ruokatuntia. VP 1907, Ptk. IV, ss. 3047, 3164.

<sup>154</sup> Jo tässä yhteydessä oli ollut puhetta mahdollisesta lakosta. Kansan Lehti 13.3.1906.

kuun 6. päivänä Tottijärven Telkän torpassa pidetyssä kokouksessa palvelijain ammattiyhdistys, johon kuului myös kartanon torpparien omaa palveluskuntaa, päätti esittää isännälle seuraavat vaatimukset: työpäivä kesällä 10 ja talvella 7 tuntia, tinkityö ja kilpailu talon hevosten kanssa poistettava ja työväkeä kohdeltava inhimillisesti. Samalla esitettiin sittemmin paljon huomiota herättäneet vaatimukset taksvärkkihirtin eli taksvärkkärien majapaikan kunnostamisesta, päivittäisestä puhdistamisesta ja varustamisesta rautasängyillä makuuvaatteineen. Seuraavana päivänä samassa paikassa pidetty torpparien kokous yhtyi vaatimuksiin. Eino Nyysölän oikeudenkäynnin yhteydessä esittämän selostuksen mukaan lakkoa ei olisi syntynytäkään, elleivät vuokramiesten omat palkolliset olisi kieltäytyneet suorittamasta päivätöitä ennenkuin pahimmat epäkohdat olisi korjattu.

Kokouksissa tehdyn päätöksen mukaan olisi vapaaherra Standertskjöld-Nordenstamin pitänyt saapua toukokuun 12. päivänä erääseen torppaan antamaan vastauksensa. Vapaaherra piti tällaista vaatimusta tahallisen loukkaavana — kuten se oli — ja vastaus jäi saamatta. Ammattiosastot pitivät seuraavana päivänä uuden kokouksen, jossa ne päättivät ryhtyä lakoon ja sitä varten pyytää tarkempia ohjeita torpparien keskus-toimikunnalta. Toimikunta puolestaan varoitti ryhtymästä lakoon, elleivät olot sitä ehdottomasti vaatineet ja ellei ollut täyttä varmuutta yksimielisyydestä. ”Harkitkaa tarkoin, mitä teette. Onko olonne niin huonot että huoletta voi panna kaikki alttiiksi?”, sanottiin kirjelmässä.<sup>155</sup>

On kuitenkin epävarmaa, ennättikö keskustoimikunnan varoituskirjelmä perille.<sup>156</sup> Sunnuntaina 20. päivänä oli nimittäin työväellä jälleen suuri kokous, jonka parhaillaan kestäessä tuli vapaaherra Standertskjöld-Nordenstamilta kokouksen puheenjohtajana toimineelle Nestor Telkälle kutsu saapua kartanoon hänen puheilleen. Kokous päätti lähteä joukolla. Työväenlau-

<sup>155</sup> Em. vkm., ss. 25—27, 45.

<sup>156</sup> Vrt. em. vkm., ss. 27, 44, 74.



luja laulaen tämä noin 150 hengen joukko<sup>157</sup> lähti kartanoon.<sup>158</sup> Joukon mukana ja ilmeisesti sen johtajana oli agitaattori Vilhelm Leskinen, joka Tampereen kokouksessa oli valittu torpparien keskustoimikunnan varajäseneksi ja joka näihin aikoihin oleskeli Laukon alueella.<sup>159</sup> Kartanon pihassa Leskinen uudisti vaatimukset. Vapaaherra Standertskjöld-Nordenstam vastasi ruotsinkielisellä puheella, joka suomennettiin. Hän ilmoitti, että hän ei halua ryhtyä keskusteluihin kenenkään sivullisen kanssa, mutta jos hänen torppareillaan oli jotakin valittamista, he voivat tulla yksitellen hänen puheilleen. Työväki vastasi puheeseen "alas"-huudoilla ja vapaaherran poistuttua Leskinen julisteli lakon alkavaksi seuraavana aamuna.<sup>160</sup>

Riita kärjistyí kohtaa alkuunsa tuon "alas"-huudon takia. "Se oli sotahuuto, joka yhdellä iskulla lopetti kaikki välit paroonin ja joukon kesken", sanoi myöhemmin lakkolaisten asianajajana toiminut tuomari Eino Nyysölä, "sillä alas-huutaminen teki parooniin aivan päinvastaisen vaikutuksen, kuin mitä sillä oli tarkoitettu. Parooni ei ottanut alentuakseen tuollaisen alas-huutavan joukon kanssa mihinkään keskusteluun". Häntä loukkasi myös se, että häneltä oli vaadittu, eikä pyydetty parannuksia.<sup>161</sup> Paikalle tuotiin poliisivoimia, jotka valvoivat mm. maidonkuljetusta, ja vapaaherra Standertskjöld-Nordenstam haastoi lakkolaiset käräjiin sekä työsopimuksen että kotirauhan rikkomisesta. Haasteessa vedottiin samaan vuoden 1902 lain 43 §:n työniskoittelua koskevaan 5. kohtaan, johon myös Jokioisten Göös oli vedonnut ja johon kaikkialla muuallakin vastaavissa tapauksissa vedottiin.<sup>162</sup>

Kolmisenkymmentä alustalaista jäi alun pitäen lakon ulkopuolelle ja vähitellen ilmestyi myös muita rikkureita niin, että

<sup>157</sup> Uuden Suomettaren (24.5.1906) mukaan joukossa oli enimmäkseen Tottijärven punaisen kaartin jäseniä.

<sup>158</sup> Tuomari Nyysölään mukaan laulettiin pellolla, mutta ei enää itse pihassa. Nyysölä, *Torpparilakot* ..., s. 5.

<sup>159</sup> Em. vkm., ss. 25, 27, 74; Kansan Lehti 21.7.1906.

<sup>160</sup> Em. vkm., s. 27; Kansan Lehti 21.5.1906; Työmies 22.5.1906; Talonpojan Lehti 24.1.1907; Suomen Sosialidemokraatti 21.5.1936.

<sup>161</sup> Uusi Suometar 30.1.1907.

<sup>162</sup> Uusi Suometar 24.5.1906; Kansan Lehti 27.6.1906.

lakkolaiset tekivät kokouksessaan päätöksen, jonka mukaan rikkurien oli määrä maksaa jokaiselta tekemältään jalkapäivältä 5 markkaa ja hevospäivältä 10 markkaa lakkokassaan. Heinäkuun puolivälissä oli kartanoissa jo nelisenkymmentä henkeä työssä, kun lähiseutujen talollisetkin olivat lähettäneet väkeään korjuutöihin. Kansan Lehti julkaisi syksymmällä pitkän luettelon näistä ”rikkureista, pettureista ja värvääjistä”.<sup>103</sup> Vapaaaherra Standertskjöld-Nordenstam ei aikonutkaan ryhtyä neuvotteluihin niin kauan kuin häntä pidettiin omassa talossaan ”punakaartilaisten vartioimana vankina”. Vasta heinäkuun lopulla saatiin aikaan neuvottelukosketusta, mutta kun kiirein työkausi näin meni ohi, oli lakkolaisten asia jo selvästi menetetty.<sup>104</sup>

Jo kesäkuun 26. päivänä olivat ensimmäiset häätöhaasteet olleet esillä Lempäälän välikäräjillä. 61 vuokramiestä sai tällöin häätötuomion. Oikeudenkäyntiä jatkettiin heinäkuussa ja vielä lokakuussa. Kaikkiaan 103 lakkolaista tuomittiin hädettäväksi, mutta kun useat sittemmin sopivat kartanonhaltijan kanssa, pantiin häätötuomio täytäntöön 77 vuokramiehen kohdalla. Kun näistäkin vielä osa pääsi palaamaan, sai lopullisen häädön yhteensä 41 perhettä.<sup>105</sup>

Lakkolaiset eivät aluksi uskoneet, että häätötuomioita pantaisiin täytäntöön, vaan että ne muutettaisiin hovioikeudessa.<sup>106</sup> Pakkohäädöt alkoivat kuitenkin jo marraskuussa, mutta kun lakkolaiset ryhtyivät vastarintaan, jäi yritys sikseen.<sup>107</sup> Seuraavan vuoden tammikuussa hankittiin runsaasti poliisivoimaa apuun ja pantiin toimeen kuuluiksi tulleet Laukon häädöt. Ennen näitä häätöjä ei Laukon tapahtumiin oltu sanomalehdistönkään taholta kiinnitetty edes niin suurta huomiota kuin

<sup>103</sup> Työmies 6. 6. ja 25. 6. 1906; Helsingin Sanomat 14. 7. 1906, 6. 1. 1907, s. 5; Kansan Lehti 8. 9. 1906; Em. vkm., s. 32.

<sup>104</sup> Aamulehti 18. 7. 1906; Helsingin Sanomat 26. 7. ja 7. 8. 1906; Kansan Lehti 25. 7., 26. 7. ja 2. 8. 1906.

<sup>105</sup> Pirkkalan Tuomiokunnan Tuomiokirjat 1906, VA.; Kansan Lehti 27. 6. ja 28. 6. 1906; Uusi Suometar 30. 1. 1907; Em. vkm., s. 35; Juva, Suomen kansan aikakirjat IX, ss. 435—44.

<sup>106</sup> Ks. s. 327, alaviite 135.

<sup>107</sup> Kansan Lehti 6. 9., 20. 11., 22. 11. ja 29. 11. 1906; Em. vkm., s. 34; VP 1907, Ptk. IV, ss. 3037, 3067.

Ypäjän ja Jokioisten lakkoihin, mutta juuri ensimmäisen eduskuntavaalitaistelun aikana ja talvipakkasella toimeenpantuina nämä pakkohäädöt, joihin jäljempänä palaamme, herättivät huomiota koko maassa. Yksityisten torpparien kannalta lakko oli täysin epäonnistunut, mutta sen jälkiseuraukset sekä todellisine että väitettyine julmuuksineen kiihdyttivät koko kysymyksen ratkaisua.

Laukon lakko niin kuin muutkin kesän 1906 lakot olivat Tampereen edustajakokouksen antamassa voimantunnossa ja asiaa tarkemmin harkitsematta tehtyjä. Ne päättyivät parhaissakin tapauksissa vain vähäisiin parannuksiin ja aiheuttivat suuren määrän häätöjä. Mutta sellaisinakin, kohta edellisen talven satojen torpparikokousten jälkeen tehtyinä ne antoivat osoituksen torppareissa piilevästä joukkovoimasta. Ne osoittivat myös todeksi sen, mitä asiaa ajatelleet olivat jo kymmenen vuotta aikaisemmin väittäneet, nimittäin että ellei torpparikysymystä ratkaistaisi suotuisalla tavalla, se voisi aiheuttaa uhkan yhteiskunnan rauhalliselle kehitykselle.

## B. TORPPARIOHJELMIA

### 1. *Suomalainen puolue*

Eduskunnan uudistus toi mukanaan organisoidut puolueet sekä yksityiskohtaiset puolueohjelmat, joita laadittaessa täytyi erityisesti pitää silmällä suuresti kasvaneen äänestäjäkunnan toivomuksia. Suurena yhteiskunnallisena kysymyksenä oli torpparikysymys kuitenkin jo tätä ennen ollut eräiden puolueyhmittymien keskuudessa pohdinnan alaisena.<sup>1</sup>

Suomalaisen puolueen virallisessa puoluekokouksessa torpparikysymys oli ensimmäisen kerran esillä joulukuussa 1899, jolloin alustaja Aksel Lilius selosti pääasiassa hallituksen silloista, vuoden 1900 valtiopäiville annettavaa lakiesitystä. Huomattavimman puheenvuoron käytti Hannes Gebhard, joka va-

<sup>1</sup> Ks. esim. ss. 169, 235 ss.

roitti yhteiskuntaa sekä sisästäpäin että Venäjän taholta uhkaavasta vaarasta, ellei maanvuokraajaväestön oloja parannettaisi niin, että he todella tuntisivat Suomen isänmaakseen. Lapveteläinen tilanomistaja A. N. Colliander käytti omalaatuisen, vaikkakin vaille huomiota jääneen puheenvuoron, jossa väitti, että kaikkien riitojen aiheena oli omistusoikeus. Sentakia henkilö, joka ei itse viljellyt omistamaansa maata, oli velvoitettu antamaan sitä sellaiselle, joka halusi viljellä, sanoi hän ennakkoiden siten sosialistien viljelyspakkoajatusta. Kokous päätti asiassa ainoastaan kannattaa hallituksen vuokralakiesitystä.<sup>2</sup>

Vuoden 1903 puoluekokouksessa pastori Elis Bergroth alusti keskustelun puoluetta kiinnostavista yhteiskunnallisista kysymyksistä kohdistaen päähuomion raittiuskysymykseen. Maataloustyöväestön kohdalla hän kannatti maanhankintaa ja -palstoitusta sekä työpäivän vapaaehtoista lyhentämistä, mutta kehoitti samalla teroittamaan työväestölle omakohtaisen säästämisen tärkeyttä. Kokous ei katsonut olevan syytä paneutua monipuolisen kysymyksen yksityiskohtiin, vaan tyytyi ylimalkaisesti korostamaan työväestön henkisen, siveellisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen kohottamisen tärkeyttä.<sup>3</sup>

Kesällä 1904 puhui tohtori K. Jaakkola Porissa puolueen suhteesta työväenkysymykseen. Hän mainitsi, että puolue kannattaa työpäivän lyhentämistä, tilattomien kiinnittämistä maanomistajiksi ja äänioikeuden laajentamista, mutta vastustaa Suomen oloihin soveltumatonta sosialismia.<sup>4</sup> K. N. Rantakari<sup>5</sup> huomautti tähän, että suomalainen puolue oli ennen ollut kansanvaltainen siitä syystä, että se oli ajanut suomenkielisen ja siten nimenomaan kansan alempiin kerroksiin kuuluvan väestön asiaa. Nyt sen tuli olla ennen kaikkea kansanvaltainen ja siitä syystä ajaa myös suomalaisuuden asiaa. Puolueen kan-

<sup>2</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, VA.

<sup>3</sup> Uusi Suometar 8.12. ja 11.12.1903; *Sirenus*, Elis Bergroth, ss. 471—82.

<sup>4</sup> Hämeen Sanomat 6.6.1904.

<sup>5</sup> Rantakari itse oli aikaisemmin ollut varsin lähellä sosialidemokraatteja ollen mm. Forssan kokouksen (1903) äänioikeusvaliokunnassa. Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen pöytäkirja, s. 11. Ks. myös Päivälehti 23.8.1903.



sanvaltaisuuden määrää sen suhde yhteiskunnallisiin kysymyksiin, sanoi Rantakari. Jaakkola moitti sosialidemokraatteja siitä, että nämä puhuivat vain työväen oikeuksista, mutta eivät mitään velvollisuuksista, mutta Rantakari vastasi, että siinä oli ollut voimassa työnjako ylempien piirien puhuessa kyllin paljon työväen velvollisuuksista, mutta tuskin mitään sen oikeuksista.<sup>6</sup>

Kun suomalainen puolue prokuraattori Soisalon-Soinisen murhan jälkeen järjestäytyi,<sup>7</sup> kutsuttiin Rantakari keväällä 1905 sen sihteeriksi. Samalla alettiin suunnitella kesällä pidettävää puoluekokousta. Säilyneiden pöytäkirjakonseptien mukaan aikoi puoluevaltuuskunta ottaa esille myös agrariikysymyksen ja siinä suhteessa esittää mm. kirjallisuuden hankintaa, kiertäviä neuvoja sekä maataloudellista lisälehteä Uudelle Suomettarelle. Myös uudesta torpparilaista lienee ollut puhetta. Alustajaksi päätettiin pyytää Hannes Gebhard.<sup>8</sup>

Gebhard näyttää ensin lupautuneen, mutta toukokuun alussa hän kirjoitti Rantakarille peruutuksen mainiten syyksi ensinnäkin muut kiireensä, toiseksi, koska hän piti sovittua aihetta "liian vähäpätöisenä suureksi puoluekysymykseksi",<sup>9</sup> sekä kolmanneksi, koska hän katsoi "olevan epäviisasta kerätä *nyt* paljon yhteiskunnallisia riitakysymyksiä, jotka eivät voi muuta kuin hajoittaa meidän heterogeenista puoluettamme juuri silloin kun sitä on *koottava*." Gebhard ehdotti omasta puolestaan, että yhteiskunnalliset kysymykset säästettäisiin siksi, kunnes päivänpolttava äänioikeuskysymys oli ratkaistu ja eduskuntaan saatu torppariasiaakin paremmin ymmärtävät miehet.<sup>10</sup> Asiaa

<sup>6</sup> Etelä-Suomi 23. 6. 1904 (Rantakari oli lehden päätoimittaja). Vrt. Vaasa 10. 2. 1906.

<sup>7</sup> Aikaisemmat kokoukset olivat olleet "suomenmielisten" kokouksia. Vrt. s. 285.

<sup>8</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 7, VA.

<sup>9</sup> Mainittujen pöytäkirjakonseptien mukaan aihe oli "Reformit maatalouden alalla" ja niiden pääteimana ilmeisesti tilattoman väestön kysymys. "Suuria puoluekysymyksiä", so. puolueiden rajoja määrääviä kysymyksiä aina suurlakkoon saakka olivat suhdetta Venäjään ja äänioikeutta koskevat kysymykset.

<sup>10</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 23, Gebhardin kirje Rantakarille 11. 5. 1905, VA.

ei sitten otettukaan kesäkuussa pidettyyn puoluekokoukseen.<sup>11</sup>

Rantakari kirjoitti kokouksen jälkeen: "Yhtä minä vain surkuttelen tässä niinkuin muissakin kokouksissa. Se näet mikä lähinnä kaipaisi toimenpiteitä, ei puolinaisia ja venyviä, vaan ratkaisevia ja repäiseviä — se asia sivuutettiin tässäkin kokouksessa valtiololla". Tilattoman väestön kysymys on yhteiskunnan salahaava, joka tosin kerran, helmikuun manifestin jälkeen, havahduttiin näkemään, "mutta moniahta lohdutuspuhe, joku komitea, muuan miljoona kaapin nurkkaan<sup>12</sup> — ja painajainen heitti meidät rauhaan", kirjoitti Rantakari jatkaen, että jos yhä nukutaan, joudutaan pian hetkeen, jolloin herääminen on liian myöhäistä.<sup>13</sup> Rantakari tuskin itsekään aavisti, kuinka lähellä se hetki oli.

Suurlakko tapahtui loka—marraskuun vaihteessa ja puolueen seuraava kokous pidettiin joulukuun 29—30. päivinä 1905. Asia-papereista ei ilmene, mitä kysymyksiä kokouksessa oli aiottu ottaa esille, mutta ilmeisesti ohjelmaa oli jo pohdittu viikkoa aikaisemmin valtiopäiville kokoontuneiden puolueen jäsenten keskuudessa. Muista kysymyksistä oli laajat ja perusteelliset alustukset, mutta torpparikysymyksen peräti suppea alustus panee otaksumaan, että se tuli ohjelmaan edusmies J. Mynttisen aloitteesta ja että sen lähtökohtana oli aikaisemmin mainitsemamme Elimäellä joulukuun 17. päivänä pidetty evästys-torpparikokous. Mynttisen aivan kokouksen lopussa, oikeastaan yhtenä kokouspuheenvuorona esittämä alustus oli pikakirjoitus-muistiinpanojen mukaan kokonaisuudessaan seuraava:<sup>14</sup>

"Vielä eräs ehdotus maalaisten puolesta. Kylläkin tiedämme, että suomalaisen puolueen ohjelmassa on jo olemassa useita kysymyksiä, joiden ajamisen tarkoituksena on kansan paras. Mutta pyydän ehdottaa vielä erään kysymyksen, joka läheisesti koskee maalaisväestöä ja on taloudellinen laadultaan.

<sup>11</sup> Ks. myös Raataja 1908, s. 102.

<sup>12</sup> Tarkoittaa Tilattoman väestön rahaston käyttämättömiä varoja.

<sup>13</sup> Raataja 1905, s. 182. (Nimim. "Sakeus". Lehti on päivätty 7. 7. 1905).

<sup>14</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, puoluekokous 1905, arkki 24, VA. Alustuksen eräät kohdat viittaavat jopa siihen, että Mynttinen otti asian esille varsinaisen kokousohjelman ulkopuolella. Ks. myös Raataja 1906, s. 3.

Hallituksen toimesta on kyllä olemassa tilattoman väestön rahasto, joka suuresti helpottaa palsta- ja pikkutilallisten syntymistä. Samaten on hallituksen toimesta olemassa komitea, joka on neuvotellut ja antanut mietinnönkin kruununmaiden asutuksesta.<sup>15</sup> Mutta eihän silti ole vielä kaikkia tehty, mitä tässä asiassa voidaan. Maassamme on olemassa suuri määrä yksityisten omistamia torppia, joiden viljelijät suorittavat isännilleen veroa tavalla tai toisella, ja jotka kaikessa ovat isännän määräysvallan alaisia. Kun vielä tiedämme, että maalaisväestössä on suuri pyrkimys päästä oman maan omistajaksi, omalla viljelystyöllä elämään, niin täydellä syyllä voi kysyä, eikö hallituksen toimesta näitä yksityisiä torppia olisi ostettava ja sitte torppien asujille pitkäaikaisia vuotuisia maksuja vastaan asuttaviksi jätettävä.

Vaikka tälle kysymykselle ei ole varsinaista pohjustusta, niin olemme päättäneet herättää tämän kysymyksen tälle kokoukselle harkittavaksi, ja päätettäväksi, onko mihinkään toimenpiteisiin ryhdyttävä vai ei. Tosin on vaikeata, jopa mahdotontakin, että tämä kokous ryhtyisi asiata perin pohjin käsittelemään. Mutta jos suomalainen puolue hyväksyy tämän ehdotuksen yhdeksi puolueasiaksi, niin minä pyydän ehdottaa, että tämän asian käsitteleminen aluksi jätettäisiin jonkun toimikunnan, esimerkiksi tänä talvena Helsingissä olevain suomalaisen puolueen valtiopäivämiesten ja suomalaisen puolueen keskushallinnon käsiteltäväksi. Nämä yhteisesti laatisivat ehdotuksen jollekulle tulevalle puoluekokoukselle, joka sitte voisi ryhtyä asiata lähemmin käsittelemään ja tuumimaan, millä tavalla on meneteltävä ja millä tavalla vastaisuudessa tämän asian suhteen toimittava. Niinkuin sanoin, mitään alustusta ei ole, mutta pyydän, että arvoisa kokous lausuu ajatuksensa ja päättää tästä asiasta.”

Alustus oli perin varovainen ja sen ehdotukset aivan liian hidastempoisia, kun ottaa huomioon, että Uusimaa- ja Työmieh-lehdet olivat juuri ennättäneet julkaista edellä kerrotut, seuraavien kuukausien satojen torpparikokousten alkuna olleet artikkelinsa. Kokouksessa mukana ollut Uusimaan päätoimittaja Takala mainitsikin puheenvuorossaan, että Etelä-Suomessa jo oli syntymässä erityinen torppariliike, mutta hänkään ei kiinnittänyt asiaan suurempaa huomiota.

Alustuksessa kiinnittää erityisesti huomiota Mynttisen ajatus torppien itsenäistämisestä valtion välityksellä ja kuoletusmaksujen avulla, kuten sittemmin tapahtuikin. Merkillepantavaa

<sup>15</sup> Tarkoittaa Tilattoman väestön alakomiteaa.



on myös, että kun sosialidemokraattien ohjaamassa torpparien edustajakokouksessa muutamaa kuukautta myöhemmin asetuttiin selvästi vastustamaan itsenäistämistä, tässä porvarillista katsomusta edustavassa kokouksessa miltei kaikki puhujat asetuivat kannattamaan omaa maata torppareille.<sup>16</sup> Tämä on eräs osoitus siitä, että ilman tuota Tampereen kokouksen päätöstä suomalainen puolue olisi ilmeisesti pysynyt paljon tiukemmin torpparien itsenäistämisen kannalla kuin mitä se sitten teki. Mm. yläneläinen tilanomistaja Björni (Rantasalo), jonka omien torpparien kuukautta aikaisemmin esittämistä vaatimuksista edellä on ollut puhetta,<sup>17</sup> katsoi, ettei torpparijärjestelmää voitu enää muulla tavoin korjata, ja tohtori Väinö Borg (Kivilinna) esitti, että asiassa olisi mentävä perille saakka, kun taas vuokraehtojen parantaminen olisi vain väliaikainen toimenpide. Mitään käytännöllistä ehdotusta asian järjestämiseksi ei kukaan kuitenkaan tehnyt. J. K. Paasikivi puolestaan ajatteli asiaa puolueen kannalta, sanoen, että koska puolueen pääkannatus oli maaseudulla, oli sille tärkeätä saada aikaan sopusointua isäntien ja torpparien kesken.<sup>18</sup>

Kaikki puhujat kannattivat Mynttisen ehdottaman komitean asettamista, vieläpä sitä agronomi Bremerinkin ehdotusta, että komiteaan koetettaisiin saada mukaan sosialidemokraatteja.<sup>19</sup> Sosialidemokraatteja ei saatu mukaan, mutta puolueen oma epävirallinen torpparikomitea alkoi pian pitää kokouksiaan senaattori A. Osv. Kairamon asunnossa. Neuvotteluihin osallistuivat Kairamon lisäksi ainakin Hannes Gebhard, J. K. Paasikivi, H. G. Paloheimo (Brander), W. Hjelmmann, Juho Torppa, J. R. Danielson, Kaarle Ojanen ja Aksel Lilius.<sup>20</sup> Kun komitean

<sup>16</sup> Keskustelussa käytettiin yhteensä 24 puheenvuoroa. Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, arkist 24—30, VA.

<sup>17</sup> Ks. ss. 282, 300.

<sup>18</sup> Kun esim. sellaiset kokouksessa mukana olleet miehet kuin Aksel Lilius ja K. N. Rantakari eivät millään tavalla puuttuneet asiaan eikä Paasikivikään tehnyt mitään ohjelmaehdotusta, viittaa se siihen, että asiaa ei vielä oltu käsitelty puolueen johtoportaan.

<sup>19</sup> Ks. myös Uusi Suometar 31.12.1905.

<sup>20</sup> Kairamon kokoelmat, kansio 12, muistiinpanot "Irti senaatista", VA.; Gebhard, Suuret maakysymyksemme, s. 28; Uusi Suometar 28.3.1906.



työ keskittyi pääasiassa helmi—maaliskuuhun 1906, oli tällöin yht'aikaisesti toimimassa kolme eri suuntaista voimakasta tekijää: suomalaisella puolueella oli takanaan asiassa ennestään nimekkäimmät miehet, sosialidemokraatit olivat parhaillaan kokoamassa taakseen varsinaisia torppareita, ja perustuslaillisilla, joista myöhemmin tulee enemmän puhe, oli takanaan maan virallinen hallitusvalta. Liikkeelle lähteneet torpparijoukot muodostivat huomioonotettavan poliittisen voiman. Torppariasia oli jo noussut "suureksi puoluekysymykseksi".

Se oli esillä myös Tampereella helmikuun 3. päivänä pidetyssä suomalaisen puolueen yleisessä kokouksessa, jossa alustaja maanviljelijä A. Retulainen Urjalasta esitti kuoletuslainojen hankintaa kiinnitystä vastaan ja vapaaherra E. S. Yrjö-Koskinen korosti sitä, että suomalaisen puolueen etsikko aika asiassa oli kulumassa jo umpeen, sillä sosialidemokraatit olivat ottaneet sen omiin käsiinsä. Viikkoa myöhemmin — ns. Lapuan sovintokokouksen jälkeen — Rantakari vielä vaati Vaasa-lehdessä voimakkaasti maalaisohjelman asettamista ensimmäiselle sijalle suomalaisen eli suomalais-kansallisen ja pääosaltaan maanviljelysväestöstä koostuvan puolueen ohjelmassa.<sup>21</sup>

Joulukuun puoluekokouksessa ei kukaan ollut yhtynyt Mynttisen ajatukseen siitä, että valtio oli saatava välittämään itse näistä mistä, mutta komitean sihteerinä toiminut Paasikivi kertoo, että kun komitea kutsui kuultavakseen eräitä talollisia ja

<sup>21</sup> Asian lykkäytyminen aamuyöhön sai jo eräät arvelemaan, että se oli otettu kokousohjelmaan vain "syötiksi maalaisille". Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, VA. "Ei tarvitse epäillä, että tästä tulee sosialidemokraateille paras valtti ensi eduskuntavaaleissa, ellei mitään tehdä asian selvittämiseksi", kirjoitti kokouksen johdosta pettynyt E. S. Y-K. veljelleen Y. K. Y-K:lle 5.2. lisäten, että tämä asia oli jopa kielikysymystä tärkeämpi. Yrjö-Koskinen kokoelmat, kansio 31, VA. Ks. myös s. 297. — Pari päivää myöhemmin oli Turussa paikallinen puolueen kokous, jossa maanvilj. H. Järvinen sanoi, ettei torpparikysymystä voitu ratkaista muutoin kuin että valtio ostaisi torpat perintötiloiksi. Lausunto julkaistiin Turun Sanomissa ja todennäköisesti siitä saatuna perustuslailliset sisällyttivät sen ponsiinsa vähän myöhemmin Vehmaalla pitämässään kokouksessa. Turun Sanomat 27. 2. ja 6. 3. 1906; Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 17, H. Järvisen kirje 6. 3. 1906, VA. — Vaasa 10. 2. 1906.

torppareita, mm. torppari Laakso<sup>22</sup> Askolasta toivoi tällaista valtion välitystä.<sup>23</sup> Paasikivi itse valtiokonttorin tirehtöörinä kuitenkin tiesi valtiovarojen riittämättömyyden ja samasta syystä puolue asettui realistisen pidempijännitteisen suunnitelman linjalle. Komitean johtavana ajatuksena Paasikiven mukaan oli — jo ”Torpanpoika” Alhaisen aikanaan esittämä ajatus — ”koetetaan saada vuokramiehet, varsinkin varsinaiset maanviljelystorp-parit, tuo uusien itsenäisten maanomistajien luonnollinen aines, pysytetyksi ja vakiinnutetuksi viljelmillään, jotta heidät tulevaisuudessa voitaisiin nostaa maanomistajain luokkaan”.<sup>24</sup> Vaikka talven aikana pidettyjen paikallisten torpparikokousten vaatimukset määräisivätkin molempien puolueohjelmien yksityiskohtia, on sittenkin mielenkiintoista havaita, että sekä kaiken yksityisomaisuuden sosialisointia ajava sosialidemokraattinen puolue että yksityiseen omistusoikeuteen perustuvaa torppien itsenäistämistä ajatteleva porvarillinen suomalainen puolue täten eri periaatteista lähtien tulivat samaan käytännölliseen tulokseen. Kumpikin piti lopullista tavoitettaan liian etäisenä ja katsoi sen tähden tarpeelliseksi ensin vakiinnuttaa torpparien asumisoikeus vuokratiloillaan.<sup>25</sup>

## 2. Suomalaisen puolueen torppariohjelman

Suomalaisen puolueen yksityisen torpparikomitean työn tulokset annettiin ensimmäisen kerran julkisuuteen Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa maaliskuun 26. päivänä eli kaksi viikkoa ennen Tampereen torpparikokousta. Alustajana

<sup>22</sup> Laakso oli ollut jo Elimäen, Askolan ja Porvoon torpparikokouksissa mukana sekä Askolan edustajana Tampereen torpparikokouksessa ja oli myöhemmin sosialidemokraattisena kansanedustajana. Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, 27. 6. 1906 pidetyn kokouksen osanottajaluettelo, kotelo 8, Päiväämättömiä kirjekonsepteja, ja kotelo 23, J. Laakson vastaus, VA. Ks. myös Uusimaa 22. 1. 1906.

<sup>23</sup> *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 217.

<sup>24</sup> *Paasikivi*, emt. I, s. 217.

<sup>25</sup> Ks. myös Raataja 1908, s. 2; Suomalaisen Puolueen Kokous 4. 5. 1908 (painettu ptk.), Paasikiven alustus, s. 21; Uusmaalainen 31. 10. 1906.

toimi Paasikivi. Komitean esitys käsitti kaikkiaan 46 pontta, jotka eivät olleet varsinaisia lakipykäläehdotuksia, vaan erityisiä laadittavan maanvuokralain eri pykälille asetettuja vaatimuksia.<sup>20</sup>

Koko esityksen runkona oli ”tasapuolinen vuokralautakunta”, jonka tehtävänä oli valvoa, ”ettei mitään lainvastaista eikä kohtuuttomuutta”<sup>21</sup> maanomistajien ja torpparien välisissä vuokrasuhteissa esiinny”. Sen tuli tarkastaa ja vahvistaa jokainen uusi vuokrasopimus, toimia sovintoistuimena riidoissa, määrätä vuokran suuruus elleivät osapuolet päässeet siitä yksimielisyyteen, määrätä työpäivän pituus ja raha-arvo, rekisteröidä vuokrasopimukset jne. Vuokralautakuntaan oli kunnan maanomistajien ja vuokramiesten kummankin valittava yhtä monta jäsentä, jotka sitten olisivat valinneet yhdessä itselleen puheenjohtajan. Sen päätöksistä voitiin valittaa lisättyyn lautakuntaan, johon kunnallislautakunnan oli määrä valita neljä lisäjäsentä. Kun vuokralautakunnassa täten oli yhtä monta eri osapuolten edustajaa sekä ulkopuolelta valittu puheenjohtaja, riippui lautakunnan päätös tässä niin kuin muidenkin puolueiden ehdottamissa vuokralautakunnissa ratkaisevasti puheenjohtajasta, jonka valinta sen takia pysyikin koko vuokralakiuudistuksen eräänä ki-perimpänä kohtana loppuun saakka.

Vuokra-ajaksi ehdotettiin 50 vuotta, kuitenkin niin että 25 vuoden kuluttua oli kummallakin osapuolella oikeus vaatia veron tarkistusta. Samanlaista tarkistusta voitiin vaatia myös silloin, kun vuokratilan arvo jonkin ulkopuolisen tekijän (uuden rautatien tms.) vuoksi vuokrakauden aikana olennaisesti muuttui. Sopimuskauden aikana vuokraoikeus periytyi tavallisessa perimysjärjestyksessä, minkä lisäksi vuokramiehellä tuli olla oikeus sanoutua irti myös kesken vuokrakauden tai luovuttaa vuokraoikeutensa vieraalle, vuokralautakunnan hyväksymälle henki-

<sup>20</sup> Kansantaloudellisen Yhdistyksen pöytäkirjat, kokous 26.3.1906. Pöytäkirja on tältä kohden niukkasanainen ja viittaa Uuden Suomettaren kokousselostukseen. Kokouksessa oli läsnä n. 50 henkeä, puheenjohtajana Aug. Hjelt ja sihteerinä J. Forsman; Uusi Suometar 28.3. ja 7.4.1906; Helsingin Sanomat 27.3.1906.

<sup>21</sup> ”Kohtuullisuus” on toimintaohjeena varsin venyvä, huomautti Uusmaalainen (2.11.1906) esitystä arvostellessaan.

lölle. Vuokrakauden päättyessä vuokramiehen tuli saada korvaus tekemistään parannuksista ellei sopimusta uusittu.<sup>28</sup> Tämän korvauksen voi vuokramies vaatia myös eläkkeen muodossa. Edelleen sanottiin esityksessä: "Jos vuokramies, joka samaa vuokra-tilaa on vähintään 25 vuotta kunnollisesti hoitanut, työhönkykenemättömyyden ja varattomuuden tähden ei kykene itseänsä elättämään ja jos hänellä ei ole omaisia, jotka lain mukaan ovat velvolliset hänet elättämään tai eivät siihen kykene, voi vuokralautakunta määrätä hänelle ja hänen vaimolleen tilalla annettavaksi asunnon ja kohtuullisen eläkkeen elinajaksi".<sup>29</sup>

Vuokran suhteen oli komiteassa erimielisyyksien jälkeen päädytty siihen, että se oli määrättävä rahassa paikkakunnan olojen ja kohtuuden mukaan,<sup>30</sup> mutta että se voitiin suorittaa myös työssä vuokralautakunnan määräämien päivätyöarvojen mukaan. Tilan myynti ei saanut rikkoa vuokrasopimusta. Kun komitea edelleen esitti, että vuokramiehen oli saatava vapaasti käyttää kaikkia viljelemänsä tilan tuotteita, saatava tarpeelliset puuaineet päätilalta sekä saatava metsästys-, kalastus- ja täysin vapaa marjastusoikeus, näkyy, että sen jäsenet olivat tarkasti seuranneet talven torpparikokousten ponsilauselmia.

Komitean esitykset julkaistiin kokonaisuudessaan Uudessa Suomettaressa huhtikuun 7. päivänä sekä Aamulehdessä 8. päivänä ja kun torpparien edustajakokous huhtikuun 9. päivänä alkoi Tampereella, jaettiin sen ilmoittautumisjonossa suomalaisen puolueen toimesta "Suomalaisen puolueen asettaman komitean walmistama suunnitelma wastaista Torpparilakia warten"-nimistä lehtistä, joka nimensä mukaisesti sisälsi samat ehdotuk-

<sup>28</sup> Kairamo korosti myöhemmin, että esityksen mukaan maanhallinta olisi ollut tosiasiallisesti perinnöllistä, mutta ei oikeudellisesti, koska maanomistajalle täytyi jättää aika-ajoin tilaisuus lunastaa alue itselleen. Raataja 1908, s. 2.

<sup>29</sup> Käytännössä tämä oli monin paikoin jo toteutettu siinä muodossa, että uusi vuokraaja sitoutui pitämään huolta tilaa aikaisemmin pitäneistä torpparivanhuksista saaden vastaavasti huojuunusta päätilalle suoritettaviin veroihin. Eläke siirtyi täten tosiasiasa päättilan rasitukseksi. Esim. Jokioisten kartanoiden arkisto, K 55 ja K 56, (Jokiainen).

<sup>30</sup> Ei siis "valtiollisen kaavan" mukaan, kuten useissa torpparien kokouksissa oli esitetty. Esim. Torpparikokouksen Pöytäkirja Mikkeliissä helmikuun 24—25 p:nä 1906, s. 17.



set.<sup>31</sup> Huhtikuun 10. päivänä 20 suomalaisen puolueen valtiopäivämiestä ja viisi muuta jäsentä jättivät saman "suunnitelman" senaattiin pyytäen, että hallitus valmistaisi mahdollisimman pian uuden maanvuokralakiesityksen siinä esitettyjen periaatteiden mukaan.<sup>32</sup> Perustuslaillinen senaatti, jolla samaan aikaan oli omat asiaa koskevat suunnitelmansa, ei kuitenkaan kiinnittänyt anomukseen erityisempää huomiota.<sup>33</sup>

"Suunnitelma" tuli käsiteltäväksi valmisteleavassa puoluekokouksessa kesäkuun lopulla. Keskustelun alusti jälleen Paasikivi, joka piti tärkeänä torpparikysymyksen pikaista ratkaisua jo yleisen tyytymättömyyden takia. Eniten keskustelua herätti "suunnitelmaan" sisällytetty ja sen mukana jo julkisuuteen annettu eläkelupaus, josta sitten tulikin ehdotuksen pahin kompastuskivi. Komitea oli omaksunut sen torpparikokousten ponsista vain niitä tarkentaen, mutta kun sosialidemokraatit jättivät eläkevaatimuksen pois ohjelmastaan, alkoivat vanhasuomalaisetkin epäröidä. Kesäkuun kokouksessa Väinö Kivilinna jo ehdotti, että torpparien eläke ratkaistaisiin yleisen vanhuudenvakuutuksen avulla — siis sosialidemokraattien tapaan —, mutta Paasikivi vastasi tähän, että vanhuudenvakuutusta saisi odottaa vielä sata vuotta. Mitään muutoksia asiaan ei tehty.<sup>34</sup>

Mutta kun esitys tuli lokakuussa varsinaiseen puoluekokoukseen, eläkepykälä oli jo jätetty kokonaan pois. Kairamon antaman selityksen mukaan sen poistamista oli toivottu useimmissa maaseudulla pidetyissä puolueen paikalliskokouksissa. Selityksen kuultuaan ennusti torppari Juho Rannikko, että kun torp-

<sup>31</sup> Suomalaisen puolueen asettaman komitean valmistama suunnitelma vastaista Torpparilakia warten; Aamulehti 8. 4. ja 19. 4. 1906; Uusi Suometar 7. 4. ja 5. 10. 1906; Raataja 1908, s. 103. — Pian alkoi sosialidemokraattien ja suomettarelaiten välinen kiista siitä, kumman ehdotus oli laadittu aikaisemmin ja kumpi oli "lainannut" ehdotuksensa toiselta. (Esim. Uusi Suometar 5. 10. 1906 ja Työmies 6. 10. 1906). Tosiasia on, että sosialistien ponnet Tampereen kokousta varten julkaistiin aikaisemmin, mutta myös, että kummankin ehdotuksen pohjana olivat lukuisien torpparikokousten jo aikaisemmin esittämät ponnet.

<sup>32</sup> A.D. 1251/159/1906, VA.; Uusi Suometar 11. 4. 1906.

<sup>33</sup> Yhteisist. ptk. 2. 10. 1906, s. 250, VA.

<sup>34</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, ptk. 27—29. 6. 1906, ja kotelo 7, pöytäkirjakonsepti, VA.

parit kuulevat tästä heille valoisampaa vanhuutta luvanneen ponnien poistamisesta, he vieroutuvat yhä enemmän suomalaisesta puolueesta, mutta pari muuta puhujaa väitti, että torpparit olivat paikalliskokouksissa pitäneet vaatimusta jopa heitä itseään alentavana.<sup>35</sup> Muille puolueille ja varsinkin sosialidemokraateille tämän "Paasikiven kalastuspykälän" poistaminen oli riemun aihe. Todettiin, että koko ohjelman takana oli "sosialistipelko" ja että sitä muokattiin sosialistien ohjelman mukaan. Mitä voi odottaa ohjelmalta, jonka sen omat laatijatkin hylkäävät?, kysyivät sosialistit.<sup>36</sup> Tarkoitus oli nuoleskella torppareita, mutta kun apaja ei ollutkaan niin suuri kuin oli odotettu, ruvettiin vetämään takaisin, sanoivat nuorsuomalaiset.<sup>37</sup>

Toinen arka kohta oli vuokralautakunta. Ajankohdalle kuvaavaa on, että Aamulehti ennätti juuri ennen suomalaisen puolueen ohjelman julkaisemista arvostelemaan sosialidemokratien Tampereen torpparikokoukselle esittämiä ponsia tältä kohdalta. Sosialistien vuokralautakuntajärjestelmän "tarkoituksena on nähtävästi muodostaa vakinainen virkamieslaitos ottamaan osaa kolmantena tekijänä suurella määräämisvallalla vuokran antajan ja vuokran ottajan keskinäiseen sopimuksen tekoon", paheksui Aamulehti.<sup>38</sup> Oman puolueen vastaavaa kohtaa lehti joutui kohta perään puolustelemaan sillä, että vuokralautakunnan tehtävänä oli "oikoa lain ja kohtuuden mukaan" vuokrasopimuksia sekä soveltaa koko maata varten laadittua ja sen tähden kankeata lakia kunkin paikkakunnan olojen mukaan.<sup>39</sup> Syksyn 1906 puoluekokous jättikin vuokralautakunnan tehtävien tarkemman luetteloinnin pois ja jätti sen tehtäväksi vain valvoa, ettei mitään lainvastaista tai kohtuuttomuutta vuokrasuhteissa pääsisi esiintymään. Ilmeisesti asia oli puolueen omassakin keskuudessa aiheuttanut erimielisyyttä, jota lähestyvien vaalien

<sup>35</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, ptk. 22—24. 10. 1906, VA. Myöhemmän selityksen mukaan tämä kohta, joka — "perin harvoissa tapauksissa tosin" — myönsi vuokramiehelle eläkkeen, oli alunperin otettu mukaan maanomistajien ehdotuksesta. (Kuka on yrittänyt juosta kilpaa?, s. 4).

<sup>36</sup> Työmies 26. 10. 1906; Sosialisti 2. 11. 1906, s. 2.

<sup>37</sup> Uusmaalainen 31. 10. 1906.

<sup>38</sup> Aamulehti 5. 4. 1906.

<sup>39</sup> Aamulehti 26. 4. 1906.

takia haluttiin lieventää, niin ettei edes mainittu mitään siitä, millä tavalla tämän valvonnan tuli tapahtua, ei siitäkään, että sopimukset olisi ollut alistettava vuokralautakunnan hyväksyttäväksi.

Vuokralautakunnan puheenjohtajan määrääminenkin jäi hämäräksi. Keväisen "suunnitelman" mukaan eri osapuolia edustavat lautakunnan jäsenet valitsivat yhdessä ulkopuoleltaan puheenjohtajan ja jos he eivät päässeet yksimielisyyteen, määräsi puheenjohtajan kuntakokous tai kunnanvaltuusto. Nyt jätettiin avoimeksi se tapa, millä puheenjohtaja määrättäisiin, jos lautakunnan jäsenet eivät pääsisi yksimielisyyteen. Kairamo selitti, että mahdollisesti voitaisiin löytää jokin varmempi puolueettomuuden takaava keino kuin kuntakokouksen suorittama vaali, mutta Työmies selitti muutoksen johtuneen siitä, että puolue jo oli ennättänyt asettua puoltamaan yleistä ja sellaisena laajempaa äänioikeutta kunnallisvaaleissa.<sup>40</sup>

Tällä torppariohjelmalla lähti suomalainen puolue ensimmäiseen eduskuntavaalitaisteluun.

### 3. Nuorsuomalaisen puolueen maalaisohjelma

Muutama päivä suurlakon jälkeen kirjoitti Aukusti Simelius Hämettäressä, että perustuslaillisuus ei enää riitä puoluejaon pohjaksi, vaan että ratkaiseviksi tulivat nyt yhteiskunnalliset

<sup>40</sup> Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 3, ptk. 22—24. 10. 1906, VA.: Työmies 26.10.1906. — Myöhemmin suomalainen puolue välillisesti tunnusti Työmiehen väitteen oikeaksi. Eräässä vaalikirjasessa v. 1908 nimittäin sanottiin että sosialidemokraatit tahtoivat vuokralautakunnan puheenjohtajan asetettavaksi yksinomaan torpparien etua silmälläpitäen kuntakokouksessa, jossa suurin osa äänestäjiä olisi torppareita lähellä olevia henkilöitä. (Mitä on luvattu ja mitä on tehty, ss. 8—9). Rantakari puolestaan kirjoitti kansanäänestysvalintaa vastaan sillä perusteella että joissakin kunnissa maanomistajat saisivat voiton eikä torppareilla silloin olisi mitään apua vuokralautakunnasta. *Rantakari*: Puolueet 1907:n vaaleissa, s. 165. — Myös 50 vuoden vuokra-aika herätti keskustelua, mutta hyväksyttiin, kun A. Retulainen oli sanonut: "Ellemme nyt hyväksy 50 vuoden vuokra-aikaminimiä, saamme sitä vielä katkerasti katua, sillä meidän puolueemme ei ole ainoa, joka torpparien keskuudessa liikkuu". Ks. myös Työmies 24.10.1906.



kysymykset.<sup>41</sup> Marraskuun 16. päivänä pidettiin nuorsuomalaisen puolueen perustava kokous, jossa uusi puolue erottautui ruotsinkielisistä perustuslaillisista ja hahmotteli itselleen oman alustavan ohjelman. Tämän ohjelman 2. kohdan mukaan puolueen tuli ajaa ”pitkälle meneviä uudistuksia yhteiskunnallisella ja sivistyksellisellä alalla”.<sup>42</sup> Puolueen periaatteellisen kannan määritteli E. N. Setälä ohjelmapuheessaan, jossa hän tilattoman väestön aseman mainiten sanoi, että oli suoritettava kansanvaltaisia uudistuksia, mutta ei kuitenkaan hetkellistä suosiota tavoitellen eikä yksityisten kansalaisten vapautta aiheuttomasti sortoen, vaan yleisen kansanvaltaisen katsomustavan mukaisesti.<sup>43</sup>

Nuorsuomalainen puolue oli vanhojen laillisuusmiesten puolue. Helmikuun lopulla 1906 sanoikin nimimerkki ”M” — todennäköisesti komissionimaanmittari F. L. Mahlberg — sosialidemokraattien sosialisointiohjelmaa vastaan kirjoittaessaan Helsingin Sanomissa, että nimenomaan perustuslaillisten tehtävä oli valvoa lakien säilymistä. Suomen luonnossa on edistyneen maanviljelyksen ensimmäinen ehto omistusoikeuden säilyminen, kirjoitti hän. Sen takia on tärkeitä, että nuorsuomalainen puolue viipymättä määrittelee kantansa asiassa ”huomioon ottamalla käytännöllisen toteuttamisen mahdollisuudet niin seikkaperäisesti ja tarkasti kuin mahdollista ja että tätä ohjelmaa sittemmin mitä suurimmalla tarmolla ja johdonmukaisuudella ajetaan tarkoituseriänsä kohti”.<sup>44</sup>

Puolueen toiminta sen alkuvaiheessa oli kuitenkin hitaampaa kuin sosialidemokraattien ja vanhasuomalaisten. Tammikuun lopulla puoluetoimikunta keskusteli puoluekokouksen pitämisestä ehdottaen keskusteluaiheiksi mm. tilattoman väestön kysymystä ja ”sosiaalista kysymystä yleensä”, mutta torpparikysy-

<sup>41</sup> Hämetär 11.11.1905.

<sup>42</sup> Helsingin Sanomat 6.11. ja 17.11.1905, ks. myös 22.10.1905; *Hultin*, Päiväkirjani kertoo I, ss. 233, 238, 289.

<sup>43</sup> Perustuslaillisten suomenmielisten Kokous 1905, s. 6; Helsingin Sanomat 17.11.1905; Turun Sanomat 18.11.1905.

<sup>44</sup> Helsingin Sanomat 28.2.1906. Ks. myös *Laine*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, s. 139 (J.K. Kari).



myksestä ei mainittu erikseen mitään.<sup>45</sup> Helmikuun 8. päivänä pidetyssä Helsingin Perustuslaillisen Klubin kokouksessa torpparikysymys kuitenkin jo oli esillä ja Klubi päätti asettaa erityisen komitean sitä pohtimaan. Tämäkin siis tapahtui ajankohdanaan, jolloin torpparikysymys oli kaikkialla polttopisteessä. Komiteaan valittiin kolme jäsentä ja komitea puolestaan antoi Jonas Castrénin tehtäväksi laatia asiasta alustavan ohjelmaehdotuksen.<sup>46</sup>

Jonas Castrén oli palannut suurlakon jälkeen Ruotsista, jonne hänet oli perustuslaillisuutensa takia karkoitettu. Ruotsissa ollessaan hän, joka jo sekä valtiopäivämiehenä<sup>47</sup> että asianajajana oli joutunut torpparikysymyksen kanssa tekemisiin tutki lähemmin sikäläisiä sekä muiden naapurimaiden oloja tässä suhteessa. Täten häntä pidettiin — varsinkin nyt, kun K. J. Ståhlberg oli suurlakon jälkeen sidottuna senaattorin tehtäviinsä — nuorsuomalaisen asiantuntijana tässä asiassa.

Castrénin ehdotus valmistui sangen nopeasti ja se hyväksyttiin sekä mainitussa komiteassa että perustuslaillisen klubin kokouksessa maaliskuussa. Ehdotus ilmestyi painettuna, 79-sivuisena kirjana huhtikuun 4. päivänä eli juuri ennen Tampereen kokousta,<sup>48</sup> mutta sen esipuhe oli päivätty maaliskuun 23. päivänä<sup>49</sup> eli ennen suomalaisen puolueen ”suunnitelman” esittelyä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä ja Tampereen torpparikokouksen ponsien julkaisemisen jälkeen.

Castrén ehdotti erinäisiä vuokralakiparannuksia,<sup>50</sup> mutta tärkeimpänä parannuksena hänkin piti vuokrasuhteen muuttamista perinnölliseksi. Perinnöllistä vuokrasuhdetta oli kuitenkin

<sup>45</sup> Nuorsuomalaisen puolueen arkisto, kansio IX, Perustuslaillisten suomenmielisten keskustoimikunta, ptk. 25.1.1906, VA.

<sup>46</sup> *Castrén*, Tilattoman maalaisväestön ja pienviljelijäin aseman korjauksesta, esipuhe; Raataja 1908, s. 104; Perustuslaillisen Klubin arkisto, kansio I, Diverse handlingar, VA. (Päiväämätön pöytäkirjakonsepti); Helsingin Sanomat 7.2. ja 8.2.1906 (kokousilmoitus).

<sup>47</sup> Vrt. s. 131, alaviite 29.

<sup>48</sup> *Castrén*, emt., ohjelmaehdotus; Helsingin Sanomat 4.4.1906, s. 4.

<sup>49</sup> Päiväyksen vuosimäärässä 1905 on painovirhe; pitää olla 1906.

<sup>50</sup> Mm. että vuokranantajan oikeus vaatia vuokra päivätöinä ei saanut nousta enempään kuin 1/3 vuokran kokonaisarvosta.

ilmeisesti vaikea saada yleiseksi ja vuokrasuhteita sen avulla kokonaan korjatuksi. Tämän takia Castrén esitti, että jos perinnöllistä vuokrasuhdetta ei voitaisi lainsäädännön avulla saada täysin pakolliseksi, "olisi pyrittävä siihen, että koko torpparilaitos yksityisten tiloilla saataisiin vähitellen rajoitetuksi ja supistetuksi sekä vihdoin tykkönään lakkautetuksi". Itse puolueen ohjelmaponneksi hän ehdotti, että valtion ja kuntien omistamaa tai hankkimaa maata oli annettava torppareille perinnöllisellä vuokraoikeudella sekä "että niinikään erinäisissä tapauksissa toisilla paikkakunnilla, missä se katsotaan tarpeelliseksi ja mahdolliseksi, on valtion välityksellä ja sen avustuksella yksityisten torppareille hankittava tilaisuus saada täysi omistusoikeus torppiinsa valtiolle suoritettavaa kuoletusmaksua vastaan". Kun nuorsuomalaiset seuraavassa puoluekokouksessaan hyväksyivät tämän ponsiehdotuksen, merkitsi se sitä, että torpparien pohjimmainen ja monissa heidän kokouksissaankin julkituotu itenäistymisajatus sisällytettiin ensimmäisen kerran jonkin poliittisen puolueen ohjelmaan, vaikkakin vielä perin asianajajanvarovaisessa ja monia takaportteja sisältävässä muodossa.<sup>51</sup>

Nuorsuomalaisten puoluekokous pidettiin Helsingissä huhtikuun 6—7. päivinä eli pari päivää ennen Tampereen torpparikokousta. Castrénin alustuksen pohjalla käyty keskustelu jäi kuitenkin hajanaiseksi, ilmeisesti siitä syystä, että kokouksen osanottajien tiedossa jo oli perustuslaillisen senaatin aikomus asettaa erityinen komitea asiaa pohtimaan. Käytetyissä 27 puheenvuorossa oli kuitenkin yhteistä se, että kaikkien mielestä täysi omistusoikeus oli parastakin vuokraoikeutta parempi. Arveltiinpa niinkin, että maanomistajat olivat valmiita vaihtamaan pitkäaikaiset, aina epäselvät vuokrasuhteet selvään kerta-kaikkiseen kauppaan.<sup>52</sup>

<sup>51</sup> *Castrén*, *emt.*, ss. 65—68. Hannes Gebhard oli jo tätä ennen esittänyt oman, myöhemmin puheeksi tulevan ohjelmansa.

<sup>52</sup> Nuorsuomalaisen puolueen arkisto, kansio III, puheenvuorot 133—70, VA. Kokouksessa oli mukana myös edellä Tampereen torpparikokouksen yhteydessä mainittu toim. Kytömaa joka muiden tavoin asettui kannattamaan omistusoikeuden hankkimista torppareille; Nuorsuomalaisten kokous ... huhtik. 6—7 p. v. 1906 (painettu ptk.), ss. 58—59, 81 ss. (Puheenvuorojen numerot poikkeavat em. käsikirjoituspöytäkirjan numeroista.). Ks. myös Hämetär 30. 10. 1906.

Joulukuussa pidetyn uuden puoluekokouksen alustuksessa sanottiin: "Yleinen pyrkimys on tosin suunnattava siihen, että niin moni torppari kuin mahdollista pääsee oman maan omistajaksi siten, että hän valtion tehokkaalla avustuksella saa joko lunastaa viljelemänsä torpan omakseen, missä siihen on tilaisuutta" taikka saa valtion välityksellä jonkin muun itsenäisen tilan. Tämän mukaan kokous hyväksyi ohjelmanponnen: "Torpparien pyrkimystä päästä rahalainan avulla viljelystilain omistajiksi on valtion ja kuntain puolelta edistettävä". Mutta koska torpparien saattaminen omien tilojen omistajiksi tuli arvelujen mukaan kestävänsä kauan, oli heidän asemansa tämän siirtymävaiheen ajaksi varmistettava vuokralain uudistamisen avulla.<sup>53</sup> Täten siis nuorsuomalaisetkin tulivat samaan käytännölliseen johtopäätökseen kuin sosialidemokraatit ja vanhasuomalaiset, kuitenkin sillä erolla, että vaikka vanhasuomalaisetkin ajattelivat tulevaisuudessa tapahtuvaa torpparien saattamista itsenäisiksi tilallisiksi, vain nuorsuomalaiset olivat lausuneet tämän periaatteen virallisesti julki.

Nuorsuomalainen puolue oli kuitenkin yhä ennen kaikkea perustuslaillinen puolue ja sen ohjelmassa vaativat valtiolliset kysymykset suuremman tilan kuin yhteiskunnalliset.<sup>54</sup> Lisäksi varsinaiset suurtila- ja torpparialueet kuuluivat vanhasuomalaisen puolueen valta-alueisiin, kun taas nuorsuomalaisten enimmäkseen kannattajat olivat kaupungeissa ja Itä-Suomessa.<sup>55</sup> Puolue ei sen takia kiinnittänytkaan niin suurta huomiota torpparikysymykseen eikä tehnyt niin yksityiskohtaisia ohjelmaehdotuksia kuin sosialidemokraatit ja vanhasuomalaiset.<sup>56</sup> On myös mahdollista, että nuorsuomalaisten julki lausuma periaate torpparien itsenäistämisestä johtui "maalaisolojen tuntemattomuudesta", kuten Filip Saalasti sanoi Castrénin ehdotusta ar-

<sup>53</sup> Ehdotus Nuorsuomalaisen puolueen maalaisohjelmaksi, ss. 5, 7. Ks. myös Hämetär 16.10. ja 30.10.1906.

<sup>54</sup> Esim. puoluehallinnon kokouksessa 14.10.1906 A. Mikkola ja K. Grotenfelt moittivatkin puoluetta liiallisesta valtiollisuudesta. (Nuorsuomalaisen puolueen arkisto, kansio IX, VA.)

<sup>55</sup> Ks. kansalaiskokousuutisia lehdistössä keväällä ja syksyllä 1905 sekä vaalitulastoja (SVT XXIX:1).

<sup>56</sup> On myös huomattava, että nuorsuomalaisten puolesta oli yksityiskohdista ohjelmaa laatimassa Agraarikomitea.



vostellessaan, toisin sanoen siitä, että asian käytännölliseen puoleen perehtymättömät nuorsuomalaiset olivat esityksessään epäkäytännöllisen rohkeita. Mutta toisaalta Saalasti itse erehtyi väittäessään, että Castrén vaati torppareille omistusoikeutta "vastoin asianomaisten itsensä vaatimuksia". Tämä sanottiin kohta Tampereen torpparikokouksen jälkeen ja oli siis jälleen yhtenä todistuksena siitä, millä tavoin torpparikokouksen omistusoikeutta koskeva päätös sekoitti ajatuksia.<sup>57</sup> Puolisen vuotta myöhemmin Saalastin omakin puolue, Maalaisväestön Liitto, asettui jo selvästi kannattamaan itsenäistämisperiaatetta. Siihen, että vanhasuomalaiset eivät vielä julkilausuneet itsenäistämisperiaatetta, lieene suurimpana syynä ollut, että puolueen kannattajissa oli muihin puolueisiin verraten suhteellisesti eniten vuokranantajia, jotka halusivat säilyttää omistusoikeutensa torppiin.

#### 4. Agraarikomitea

Maanmittari F. L. Mahlberg esitelmöi Helsingin Nuorsuomalaisessa Klubissa helmikuun 24. päivänä 1906 maalaisoloista ja ehdotti, että oli saatava komitea laatimaan ehdotusta niiden uudistamiseksi. Seuranneessa keskustelussa Klubi päätti ruveta asiaa ajamaan. Kun silloin parhaillaan koolla olleet valtiopäivät olivat ylimääräiset, ei niillä voitu tehdä asiasta anomusehdotusta, mutta sen sijaan se voitiin esittää suurlakon jälkeen muodostetulle perustuslailliselle Mechelinin senaatille.<sup>58</sup>

Maaliskuun 31. päivänä perustuslailliset valtiopäivämiehet pitivät kokouksen, jossa lopullisesti päättivät senaattiin tehtävästä anomuksesta. Anomuksen allekirjoitti kaikkiaan 160 valtiopäivämiestä.<sup>59</sup>

<sup>57</sup> Maamies 1906, s. 189 (huhtikuun toinen numero). Vanhasuomalaisten arvosteluista ks. esim. Uusi Suometar 5. 10. 1906, "Eskon" pakina.

<sup>58</sup> Keski-Pohjalainen 3. 3. 1906, s. 3; Helsingin Sanomat 3. 4. 1906, s. 4; Uusi Suometar 24. 4. 1906, Pikku-uutisia.

<sup>59</sup> A.D. 1296/454/1906, VA.; Uusi Suometar 2. 4. 1906, s. 3. — Talos. ptk:n 26. 4. 1906, s. 302, mukaan anojia oli 177, mutta allekirjoittajia oli kuitenkin vain 160; talonpoikaistosta 35, porvaristosta 62, papistosta 19 ja aatelistosta 44 tähän järjestykseen ryhmitettyinä. Anajat kuuluivat joko nuorsuomalaiseen tai ruotsalaiseen puolueyhmittymään, mutta joukossa oli myös valtiopäiville perustuslaillisena valittu sosialidemokraattinen Yrjö Mäkelin.



"Nyttemmin on kaikkialla maassamme alettu käsittää, että yhteiskunta on velvollinen, siinä määrin kuin mahdollista, tyydyttämään huonompiosaisten kansankerrosten oikeutettua vaatimusta yhteiskuntaolojen uudistamisesta siihen suuntaan, että syvien rivien pyrkimystä itsenäisempään taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan mahdollisimman suuressa määrässä helpotetaan", sanottiin anomuksessa. Kun tilattoman väestön maansaantikysymys oli eräs eniten levottomuutta aiheuttavista ongelmista, eikä niin laajaa kysymystä voitu selvittää ilman perusteellista tutkimusta, esittivät anojat komitean asettamista asiaa selvittämään. Komitealle oli annettava kehoitus suorittaa työ mahdollisimman nopeasti ja sitä varten sille oli annettava oikeus palkata esimerkiksi kolmimiehinen sihteeristö itselleen. Anomuksen liitteenä oli luettelo sopivista komitean jäsenehdokkaista. Siinä esitettiin tietopuolista asiantuntemusta edustamaan Uno Brander, Hannes Gebhard ja Gösta Grotenfelt, lakiasiantuntemusta Jonas Castrén ja J. Serlachius, kansantaloudellista tuntemusta Emil Schybergson sekä maanositusasiantuntemusta F. L. Mahlberg. Lisäksi nimettiin kolme paikallisolojen tuntijaa kustakin läänistä.

Uusi Suometar hyökkäsi kohta hankkeen kimppuun. Otsikolla "Löyhiä hommia"<sup>60</sup> se moitti uuden komitean asettamisedotusta, vaikka Tilattoman väestön alakomiteankin työ vielä oli kesken. "Pitäisikö siis ruveta viivyttämään tärkeitä reformityötä uusilla loputtomilla komiteatöillä... sen vuoksi, että muutamien tietämättömien asianharrastajien — ettemme sanoisi suoraan tilattomien kalastajien! — muutamalla hetkellä yllyttävät valtiopäivämiehiä hassunkurisia anomuksia tekemään", kirjoitti lehti. Tämän, kokoonpanoltaan selvästi vanhasuomalaisen alakomitean olemassaolo olikin arin kohta nuorsuomalaisten hankkeessa ja siihen tarttui myös senaatin talousosaston asiaa valmistelemaan asettama valiokunta.<sup>61</sup> Valiokunta katsoi kuitenkin, että koska varsinainen Tilattoman väestön komitea oli itse

<sup>60</sup> Uusi Suometar 5. 4. 1906, s. 3.

<sup>61</sup> Tal.os. ptk. 19. 4. 1906, ss. 504—06, VA. Valiokuntaan kuuluivat senaattorit Ignatius, Stjernvall, Ståhlberg, Schildt ja Nybergh.

asiassa jo lakannut olemasta<sup>62</sup> ja koska alakomitea puolestaan oli sen eikä senaatin asettama eikä edes senaattiin välittömässä yhteydessä, ei alakomitea voinut olla uuden komitean asettamisen esteenä. Kun lisäksi alakomitean yksimielisesti laatimaa ehdotusta kruununmetsämaiden asuttamisesta oli muiden asiantuntijoiden taholta moitittu, katsoi valiokunta olevan väärin, jos lukuisain arvossapidettyjen valtiopäivämiesten tekemä anomus hylättäisiin ja ohjeeksi otettaisiin ehdotus, joka — ”olipa sillä mitkä ansiot hyvänsä — ei kuitenkaan ole senaatin valitsemain sekä yleistä suosiota nauttivain luottamusmiesten valmistama”. Edelleen valiokunta katsoi, että vaikka tilattoman väestön maanhankinta jätettäisiinkin alakomitean valmisteltavaksi, olisi kuitenkin asetettava erityinen maanvuokrakomitea.

Valiokunnan lausuntoon liittyi senaattori Ståhlbergin vastalause. Koska anomukseen oli liitetty monta eri tehtävää, ehdotti Ståhlberg työnjakoa. Senaatin oli käsiteltävä alakomitean ehdotus kruununmetsämaiden asuttamisesta loppuun. Alakomitea itse oli määrättävä käsittelemään sen toimialaan kuuluvaa maatilojen ostamista ja palstoittamista. Mutta maanvuokraolojen järjestelyä varten on asetettava oma komitea, sillä torppariasian esille ottamista ei enää voida viivyttää, sanoi Ståhlberg vedoten siihen, että torpparit itse olivat jo alkaneet liikehtiä.

Senaattori J. K. Kari kannatti Ståhlbergin vastalauseetta, mutta kun muut asettuivat valiokunnan enemmistön kannalle, päätti senaatti asettaa komitean, jonka toimialaksi tuli tilattoman väestön kysymys koko laajuudessaan.<sup>63</sup> Uuden komitean jäseniksi päätettiin kutsua P. E. Svinhufvud (puheenjohtajana), Jonas Castrén, professori Gösta Grotenfelt, pankinjohtaja Emil Schybergson, Hannes Gebhard, senaattori Julian Serlachius, rovasti Gustaf Arokallio, maanviljelysneuvos Edv. Björkenheim, metsänhoitaja T. A. Heikel, maanviljelijä Pekka Ahmavaara, talolliset Juho Snellman ja W. I. Alhainen (”Torpan poika”), palstatilallinen M. A. Lähti sekä torpparit Juho Koivisto, Armas Tujunen ja Manu Löytty.<sup>64</sup>

<sup>62</sup> Pääkomitean jäsenistä (ks. s. 216) oli senaattori Eneberg kuollut sekä muut poissa jäsenyyden edellyttämistä viroistaan.

<sup>63</sup> Talos. ptk. 26. 4. 1906, ss. 801—08, VA.

<sup>64</sup> Jäsenistä ks. myös VP 1907, Ptk. II, ss. 1163, 1211—12, IV, s. 3126.

Syrjäytetyn alakomitean sihteeri Hannes Gebhard kieltäytyi jäsenyydestä. Säätyjen vuonna 1897 tekemän yksimielisen päätöksen nojalla asetettu ja jo vuosikausia toiminut alakomitea on osoittautunut kykeneväksi täyttämään sille annetut tehtävät, Gebhard sanoi. Koska senaatti kuitenkin oli päättänyt asettaa uuden komitean samalle alalle, osoitti se, että senaatti ei voinut hyväksyä alakomitean ”perinpohjaisen, tunnollisen ja sivuvaikuttamista vapaan” työskentelyn kautta asiassa omaksumaa periaatteellista kantaa, eikä Gebhard taas omasta puolestaan katsonut voivansa osallistua toisille periaatteille nojautuvan uuden komitean työhön.<sup>65</sup> Kun myöskin vanhasuomalainen Serlachius ja puheenjohtajaksi aiottu Svinhufvud pyysivät vapautusta, kutsuttiin uusiksi jäseniksi aktuaari O. M. Groundström, lakit.tri Heikki Renvall, tuomari Ivar Björnvik ja hovi-oikeuden asessori Axel Cederberg. Sihteereikseen komitea palkkasi lakit.kandidaatit Heikki Ritavuoren ja Antti Mikkolan.<sup>66</sup> Komitean jäsenluku sihteereineen oli täten 19.

Varsinkin vanhasuomalaiset arvostelivat kirpeästi uutta komiteaa. Sillä aikaa kuin suomalaisen puolueen miehet ovat tehneet palkatonta työtä kahdeksankin tuntia päivässä ja laatineet täydellisen lakiehdotuksen, ovat hallituspuolueen miehet vain hakenneet asiantuntijoita ja tehneet anomuksia kolmen sihteerin asettamisesta vuosipalkalle, kirjoitti Uuden Suomettaren pakinoitsija ”Esko”.<sup>67</sup> Erityisesti oudoksuttiin Jonas Castrénin jäsenyyttä.<sup>68</sup> Mutta kun yleistä arvonantoa nauttiva Svinhufvud kieltäytyi jäsenyydestä, kutsuttiin komitean puheenjohtajaksi juuri tuo ”tunnettu asianajotempuiliija Jonas Castrén”, kuten Kansan Lehti asian ilmaisi.<sup>69</sup> Tuona vaikeana, äärimmilleen kärjistyneiden puoluevastakohtien ja solvaavan kielenkäytön aikana olisi minkä tahansa komitean ollut vaikea saavuttaa jakamatonta tunnustusta, mutta Jonas Castrénin nimittäminen puheen-

<sup>65</sup> Uusi Suometar 27. 5. 1906 (Gebhardin kirjelmä, päivätty 17. 5.), ks. myös 29. 5. 1906.

<sup>66</sup> Agraarikomitean mietintö I, ss. 3, 7; Uusmaalainen 20. 9. 1906; Talonpojan Lehti 25. 9. 1906, s. 3; Raataja 1908, s. 107.

<sup>67</sup> Uusi Suometar 24. 4. 1906 (Pikku-uutisia), ks. myös 5. 4. 1906.

<sup>68</sup> Uusi Suometar 24. 4. 1906 (Pikku-uutisia).

<sup>69</sup> Kansan Lehti 5. 7. 1906, ks. myös 24. 11. 1906 (Pikku-uutisia).



johtajaksi merkitsi sitä, että vastustajat rupesivat puhumaan yksinkertaisesti vain "Jonaksen komiteasta".

Saamistaan tehtävistä piti Agraarikomitea, joksi sitä virallisella taholla nimitettiin, kiireellisimpänä maanvuokralain uudistamista siten, että vuokramiesten asema tulisi vakaannutetuksi ja heidän oikeutensa suojatuksi — jälleen siis sama käytännöllinen lähitavoite kuin muillakin piireillä. Se sai käytettäväkseen myös suomalaisen puolueen "suunnitelman", mutta ei katsonut voivansa ottaa sitä oman ehdotuksensa pohjaksi, koska siinä oli monissa tärkeissä kohdissa annettu määräämisvalta vuokralautakunnalle ja siten luovuttu siitä oikeusturvan perusvaatimuksesta, "että kansalaisten on oltava riippuvaisia ainoastaan laista eikä viranomaisten mielivallasta".<sup>70</sup> Asian kiirehtimiseksi komitea asetti syyskuussa erityisen torpparijaoston,<sup>71</sup> joka esittikin alustavan lakiehdotuksen perusteluineen komitealle jo joulukuun 11. päivänä. Vuoden 1907 tammikuun aikana komitea tarkastutti ehdotusta eri puolilla maata pidetyissä paikallisissa kokouksissa ja saman aikaisesti tutustuivat komitean lähettämät Heikki Renvall, professori J. N. Reuter ja insinööri John Hammaren Saksan, Iso-Britannian ja Sveitsin maanvuokraoloihin. Helmi—maaliskuulla oli eräitä komitean jäseniä eduskuntavaalien takia kiinni vaalilautakunnissa ja se pääsi täysilukuisena kokoontumaan vasta huhtikuun 8. päivänä.<sup>72</sup> Senkin jälkeen ehdotusta vielä tarkastettiin Helsinkiin kutsutujen 11 torpparin ja 4 tilanomistajan lausuntojen pohjalla.<sup>73</sup> Lopullinen lakiehdotus jätettiin senaattiin vasta toukokuun 31. päivänä, viikkoa myöhemmin kuin vuoden 1907 valtiopäivät olivat alkaneet. Tämän viivästymisen takia senaatin asiasta valmis-

<sup>70</sup> Agraarikomitean mietintö I, ss. 61, 67; Helsingin Sanomat 12.6.1907.

<sup>71</sup> Torpparijaostoon kuuluivat komitean jäsenet Grotenfelt (puheenjohtajana), Björkenheim, Heikel, Koivisto, Lähti, Löytty, Schybergson ja Tujuunen sekä sihteerinä Antti Mikkola.

<sup>72</sup> Tätä virallisesti mainittua syytä suurempi syy oli varmaan eduskuntaehdokkaiden puhujamatkat. (Vaalit suoritettiin 15—16.3.1907).

<sup>73</sup> Torpparien joukossa oli mm. Jokioisten lakon eräänä johtajana vankeuteen tuomittu Vihtori Vähämäki ja tilanomistajien joukossa kartanon isännöitsijä Hjalmar Göös.



tama lakiesitys ennätti valtiopäiville vasta niiden loppuvaiheessa.<sup>74</sup>

Edellä mainittujen, tammikuussa eri puolilla maata pidettyjen 27 paikalliskokouksen virallisena tarkoituksena oli hankkia tietoja eri seuduilla vallitsevista olosuhteista ja toivomuksista. Kun ne kuitenkin järjestettiin pari kuukautta ennen eduskuntavaaleja eli kiihkeimmän vaalitaistelun aikana, oli niillä ilmeisesti myös ainakin osittainen propagandatarkoitus. Joka tapauksessa ne muodostuivat hyvin paljon samaan aikaan harastettujen puolueiden välisten "väittelykokousten" kaltaisiksi ja ehkä vieläkin riitaisemmiksi. Jonas Castrén väitti myöhemmin, että suomettarelaiset koettivat kiertokirjein estää näiden kokousten pitämistä siten, että kunnat olisivat kieltäytyneet lähettämästä edustajiaan kokouksiin tai että niissä olisi järjestetty rettelöitä. Uusi Suometar kehoitti jopa pääkirjoituksissaan osanottajia olemaan vastaamatta tehtyihin kysymyksiin.<sup>75</sup> Useimmissa kokouksissa olikin asiallista keskustelua varsin vähän sekä sosialidemokraattien että vanhasuomalaisen hyökkäyksessä Agraarikomiteaa vastaan. Tavallisin riidan aihe oli "salakähmäisyys", josta komiteaa syytettiin sen takia, että se ei ollut lähettänyt keskustelukysymyksiä etukäteen pohdittaviksi. Riidat aiheutuivat puoluesyistä, mitä osoittaa sekin, että syytöksiä jatkettiin vielä sen jälkeen, kun kysymykset jo oli julkaistu lehdistössä, samoin kuin se, että Agraarikomitean esitysten väitettiin olevan suomalaiselta puolueelta lainattuja.<sup>76</sup>

Puolueväittelyiden ohella kiinnittää näissä tiedustelukokouksissa huomiota se, että kun oli kysymys siitä, oliko tilatto-

<sup>74</sup> Agraarikomitean mietintö I, ss. 3—4, 6—7; Yhteisist. ptk. 3. 6. 1907, s. 349, VA.; Talonpojan Lehti 25.9. ja 11.12.1906.

<sup>75</sup> Agraarikomitean mietintö I, s. 6; *Castrén*, Kysymys maan hankinnasta tilattomalle maalaisväestölle, ss. 5—6. Ks. myös Helsingin Sanomat 13.1.1907, "Kirje Helsingistä" ja Uusi Suometar 12.1.1907.

<sup>76</sup> Talonpojan Lehti 6.12.1906, 11.1., 14.1., 17.1. ja 26.1.1907; Uusi Suometar 11.1., 12.1., 15.1., 22.1., 25.1. ja 30.1.1907; Liitto 15.1.1907; Ilkka 19.1. ja 24.1.1907; Sosialisti 24.1.1907; Kaiku 16.1.1907; Uusmaalainen 30.1. ja 1.2.1907. — Antti Mikkola vastasi syytöksiin, että jos kysymykset olisi julkaistu, olisi vastaukset saatu pöytäkirjanotteina eikä olisi saatu aikaan tärkeimpänä pidettyä keskustelua. Helsingin Sanomat 8.2.1907.

mille hankittava maa luovutettava viljelijöilleen perinnöllisellä vuokraoikeudella vaiko omistusoikeudella kuoletusmaksuja vastaan, kaikkialla voitti omistusoikeus. Mm. Turussa oli äänestystulos 39—19 ja Uudenmaan läänin kokouksessa 26—14 omistusoikeuden puolesta.<sup>77</sup> Äänestystuloksia arvosteltaessa on huomattava, että kokouksiin otti osaa jäseniä kaikista kansalaispiireistä ja puolueista.

Komitean lakiehdotuksen yksityiskohtiin joudumme palaamaan myöhemmin, mutta mainittakoon tässä yhteydessä, että mm. W. I. Alhainen liitti mietintöön oman vastalauseensa. Hän valitti sitä, että komitea oli kokonaan jättänyt huomiotta suomalaisen puolueen senaatille jättämän suunnitelman, jossa Alhaisen sanojen mukaan kehiteltiin niitä ajatuksia, joita hän itse jo "Torpan pojan kirjeissään" oli esittänyt siitä, että mahdollisimman suuri osa torppareista oli pyrittävä vähitellen itse näistämään, mutta että sitä ennen tarvittiin niin pitkälle menevää vuokralainuudistusta, "kuin kohtuus ja maanomistajan oikeutettu etu sallii".<sup>78</sup>

##### 5. Hannes Gebhardin torppariohjelma

Tuona ankarien puoluetistelujen aikana tehtiin myös yrityksiä puolueiden välisen sovinnon ja yhteistyön aikaansaamiseksi.<sup>79</sup> Kuuluisimmaksi näistä yrityksistä tuli Lapuan sovintokokous helmikuun 5. päivänä 1906. Kokouksen ohjelmaan oli päätetty ottaa vain sellaisia asioita, joista ajateltiin vanha- ja nuorsuomalaisten voivan keskenään sopia. Vanhasuomalaisten esittämät ehdot loukkasivat kuitenkin nuorsuomalaisia niin syvästi, että "sovintokokous" päättyi ilmiriitaan.<sup>80</sup>

<sup>77</sup> Turun Sanomat 24. 1. 1907; Uusmaalainen 1. 2. 1907; Sosialistinen Aikauslehti 1907, ss. 26—27.

<sup>78</sup> Agraarikomitean mietintö I, ss. 115—19.

<sup>79</sup> Esim. Aamulehti 22. 7. 1905; Kaiku 20. 10. 1905; Uusi Suometar 1. 2. 1906; Vaasa 1. 2. 1906 (Yleisöltä); Ilkka 30. 10. 1906. Ks. myös Kittilä, Huomioita Maalaisliiton synty- ja kehityshistoriasta (Heräävä maaseutu VI), s. 18.

<sup>80</sup> Vaasa 1. 2. ja 10. 2. 1906; Uusi Suometar 8. 2. ja 13. 2. 1906; Helsingin Sanomat 10. 2. 1906; Keski-Pohjalainen 14. 2. ja 24. 2. 1906. Ks. myös Etelä-Suomi 1. 2. 1906. Kokouksen aloitteentekijöinä olivat Santeri Alkio ja M. Klemettilä.

Sovitteluohjelmassa oli myös tilattoman väestön kysymys ja sen alustajaksi oli pyydetty Hannes Gebhard, jonka mielessä jo hänen kokoukseen tullessaan oli kokonaan uuden, erillisen maalaispuolueen perustaminen. Maalaispuoluetta oli ajateltu eri tahoilla aikaisemminkin<sup>81</sup> ja kun Gebhard oli vähän aikaisemmin keskustellut asiasta Santeri Alkion kanssa, tämä pyysi häntä puhumaan asiasta Lapualla.<sup>82</sup> Gebhardin alustuksen otsikko ”Ohjelma maalaisten yhteisille harrastuksille”<sup>83</sup> ei siten täysin vastannutkaan alunperin ajateltua tilattoman väestön kysymystä koskevaa aihetta.

Gebhard piti selvänä, että eduskuntauudistuksen jälkeen tulivat puoluejakoa määrittämään ensisijaisesti yhteiskunnalliset kysymykset, joista tärkeimpänä hän piti maakysymystä. Hän arveli, että uudessa eduskunnassa tulisi olemaan kaksi pääryhmittymää: työntekijät ja työnantajat, joiden keskinäinen taistelu oli vain haitaksi yhteiskunnan terveelle kehitykselle. Tarvittiin uusi puolue, jolle maakysymykset olisivat pääasia eikä vain ääntenkalastustarkoituksessa mukaan otettu sivuseikka kuten kaupunkilaispuolueilla. Gebhard ajatteli, että yhteisen ohjelman taakse voisivat liittyä sellaiset pienviljelijät ja torpparit, joilla oli 2—14 lehmää ja joita hän laski maassa olleen noin 170 000 perhettä. Uuden puolueen tärkeimpinä ohjelmakysymyksinä hän piti maan hankintaa tilattomille, kruunun metsien asuttamista perinnöllisellä vuokraoikeudella alakomitean mietinnön mukaan, maanvuokralain uudistamista, pienviljelijöiden ammattisivistyksen kohottamista ja osuustoimintaa.

Lapuan kokous, joka siis päättyi tuloksettomana, oli saanut alkunsa nuorsuomalaisten taholta. Vanhasuomalaiset järjestivät puolestaan kaksi viikkoa myöhemmin Helsingissä saman tapaan kokouksen, jossa Gebhard esitti alustuksen yhteiskuntapoliittisesta maalaisohjelmasta eli ”uudistuskysymyksistä, jotka olisivat omansa yhdistämään molempiin suomalaisiin puoluei-

<sup>81</sup> Esim. *Päivälehti* 21.7.1895, 28.8.1896; *Uusi Aura* 7.12. ja 12.12.1905, 5.1.1906. Ks. myös *Turun Sanomat* 23.6. ja 3.7.1906; *Työmies* 28.6.1906; *Kittilä*, emt., ss. 17—18, 54.

<sup>82</sup> *Alkio*, *Kosketuksissa* prof. Hannes Gebhardin kanssa, ss. 96—97; *Kittilä*, emt., ss. 20—21.

<sup>83</sup> *Uusi Suometar* 10.2.1906.

siin kuuluvia edistyksen ystäviä". Kokouksessa valittiin toimikunta, johon tuli viisi miestä kummastakin suomalaisesta puolueesta,<sup>84</sup> laatimaan "yhteistä ohjelmaa maalaiskysymyksen alalla". Tämä toimikunta ei tietävästi kuitenkaan kokoontunut yhtään kertaa, sillä kumpikin puolue valmisti parhaillaan kiihkeästi omaa maalaisohjelmaansa.<sup>85</sup>

Gebhardin näissä kahdessa alustuksessa esittämä oma maalaisohjelma ilmestyi helmi—maaliskuun vaihteessa kirjasena "Pienviljelijät kokoon!". Ohjelma, joka samalla oli ensimmäinen julkinen torppariohjelma, oli laadittu ennen varsinaista torpparikokousten tulvaa eikä Gebhard muutenkaan liene välittänyt niiden vaatimuksista siinä määrin kuin varsinaisten puolueohjelmien laatijat, joiden päätavoitteena oli mahdollisimman suuren äänestäjäkunnan valtaaminen. Lyhin vuokra-aika oli Gebhardin ohjelman mukaan vain 16 vuotta, mutta hän ajatteli samalla Irlannin esikuvan mukaista ja myös Warénin aikanaan esittämää jatkuvaa vuokraoikeutta niin, että vuokrasopimus aina uudistuisi ja että vuokralautakunta määräisi tai ainakin tarkistaisi joka kuudestoista vuosi vuokran suuruuden. Järjestely oli siten monien torpparikokousten toivomusten mukainen siinä suhteessa, että vuokran suuruus oli ehdotettu ulkopuolisen vuokralautakunnan määrättäväksi, vaikkakin huomattavasti lyhyemmin aikavälein kuin mitä torpparit olivat toivoneet. Edelleen Gebhard ehdotti, että torpparilla tuli olla oikeus valita, suorittaako vuokran rahassa vaiko työssä, vuokraoikeuden siirto-oikeus sekä oikeus saada korvaus kaikista maanomistajan luvalla tehdyistä vuokratilan parannuksista.<sup>86</sup>

Kun Gebhard kuitenkin epäili, että näin ankara — hän ei

<sup>84</sup> Uusi Suometar 20. 2. 1906. Toimikuntaan tulivat nuorsuomalaiset P. Ahmavaara, A. Kaasalainen, P. V. Koskelin, P. Pennanen ja E. Peltonen sekä suomettarelaisista A. O. Kihlman, J. K. Paasikivi, J. Torppa, J. E. Antila ja H. Gebhard.

<sup>85</sup> Helsingin Sanomat (23. 2. 1906) selitti kohta tämän 19. 2. pidetyn kokouksen jälkeen, että sen takana oli ollut vain vanhasuomalaisten valloituspyrkimykset, sillä mukana oli vanhasuomalaisten kaikki johtomiehet, mutta nuorsuomalaisista vain eräitä valikoiden kutsuttuja. Ks. myös *Hultin*, Päiväkirjani kertoo I, s. 346.

<sup>86</sup> *Gebhard*, Pienviljelijät kokoon, ss. 24 ss.



ohjelmaansa laatiessaan vielä tiennyt, kuinka pitkälle puolueohjelmien laatijat samaan aikaan olivat menossa — vuokralaki peloittaisi vuokranantajia, hän piti välttämättömänä eräänlaista pakkolunastuslakia. ”Jos maanomistaja tahtoo lopettaa torpan, mutta torppari ei tahdo suostua siihen, ja tämän torpan maat sijaitsevat sillä tavalla, että sen palstoittaminen itsenäiseksi ei turmele emätilan viljelystä, maanomistaja on velvollinen alistumaan *pakkolunastukseen*, jolloin hinta olisi laissa määrättävä kohtuulliseksi”, ehdotti Gebhard. Ehdotus oli täsmällisempi ja realistisempikin kuin Jonas Castrénin muutamaa viikkoa myöhemmin esittämä torppien itsenäistämisehdotus, mutta se perustui pakkojärjestelyyn. Gebhardin päämääränä oli säilyttää jo olemassaolevat pienviljelmät — so. torpat — ilman, että niitä olisi yhdistetty suurtiloihin. Samalla olisi torpparien hallintaoikeus viljelmiinsä tullut turvatuksi. Ehdotus ei saanut kannatusta, sillä pakkolunastusajatuksen soveltaminen torppiin oli vielä liian uutta, minkä lisäksi Gebhard jätti pakkolunastuksen rahoituskysymyksen kokonaan avoimeksi. Samassa yhteydessä Gebhard esitti ajatuksen, joka läheisesti muistutti sosialidemokraattien vähän myöhemmin esittämää viljelyspakko vaatimusta. Gebhardin ehdotus oli kuitenkin asiallisempi ja käytännöllisempi sikäli, että hän ehdotti pakkolunastuksen alaisiksi vain kaikki sellaiset erityisiksi viljelystiloiksi soveltuvat maa-alueet, joita niiden omistajat eivät määrätyn ajan kuluessa itse rupeaisi viljelemään. Tässäkään kohden Gebhard ei maininnut rahoituksesta mitään.<sup>87</sup>

Gebhard totesi oman ohjelmansa sosialidemokraattien Forssan ohjelmaa radikaalisemmaksi, mutta arveli torpparien edustajakokouksen menevän vielä pidemmälle. Todellisuudessa Gebhard torpparille myönnettävän pakkolunastusoikeuden kohdalla meni Tampereen kokousta pidemmälle, mutta maanomistajan häätöoikeutta ei Gebhard tahtonut kokonaan kieltää eikä hän muutenkaan mennyt niin yksityiskohtaisiin vaatimuksiin kuin Tampereen kokous.<sup>88</sup>

Nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset hyökkäsivät kiivaasti ohjel-

<sup>87</sup> Gebhard, emt., ss. 26—27. Vrt. s. 219.

<sup>88</sup> Työmies 11.3. ja 12.3.1906.

man takaa muka näkyviä suomettarelaiten salajuonia vastaan ja torjuivat sen suoralta kädeltä.<sup>89</sup> Mutta myöskin suomalainen puolue katsoi, että Gebhardin ohjelma ja koko uuden puolueen perustamista tarkoittava hanke oli turha, koska samat asiat jo sisältyivät suomalaisen puolueen ohjelmaan ja koska puolue muutenkin ajoi koko kansan ja siten myös maaseudun asiaa.<sup>90</sup> Gebhard oli itsekin jo samanaikaisesti helmi—maaliskuulla mukana suomalaisen puolueen ”suunnitelmaa” valmistavassa toimikunnassa ja asettui myöhemmin varauksettomasti puolueen ohjelman taakse. Hän uskoi, että suomalaisen puolueen torppari- ja maalaisohjelman toteuttaminen loisi taloudellisesti vauraan ja henkisesti itsenäisen maalaisväestön, joka sitten puolestaan toteuttaisi muut tarvittavat yhteiskunnalliset reformit ja jo pelkästään lisääntyneen ostokykynsä ansiosta edistäisi teollisuustyöväestönkin toimeentuloa.<sup>91</sup>

#### 6. Maalaisväestön Liitto

Ajatus agraaripuolueen perustamisesta kulki kuitenkin Pohjanmaalla eteenpäin. Väinö Kivilinnan toimesta pidettiin maaliskuun alussa 1906 Kälviällä vanhasuomalaisten kokous, jossa asetettiin toimikunta kehittämään maalaisohjelmaa. Toukokuun 1. päivänä Oulaisissa pidetty uusi kokous asettui kannattamaan tämän toimikunnan laatimaa, erityistä pienviljelijäpuoluetta varten tarkoitettua ohjelmaa, jossa ehdotettiin mm. maa- ja manttaaliveron vaihtamista progressiiviseen tuloveroon, valtion hankkimien tilojen luovuttamista tilattomille joko omistusoikeudella tai perinnöllisellä vuokraoikeudella sekä 50 vuoden lyhintä vuokra-aikaa torpanvuokrauksessa. Seinäjoella kuukautta myöhemmin pidetty vanhasuomalaisten kokous kuitenkin teilasi koko ajatuksen itsenäisen pienviljelijäpuolueen perustamisesta.<sup>92</sup>

<sup>89</sup> Esim. Helsingin Sanomat 27.2. ja 3.3.1906; Veckobladet 10.3.1906.

<sup>90</sup> Uusi Suometar 4.3. (Muut lehdet), 7.3. ja 8.3.1906.

<sup>91</sup> Gebhard, Suomalaisen puolueen Maalaisohjelma, ss. 5—7, 12; Hämeen Sanomat 9.3.1906. Vrt. Kittilä, emt., ss. 33—35, 60.

<sup>92</sup> Kaiku 7.3., 20.4., 23.4., 4.5. ja 14.5.1906; Kittilä, Huomioita Maalaisliiton synty- ja kehityshistoriasta (Heräävä maaseutu VI), ss. 32—33.

Nuorsuomalaiset puolestaan yrittivät vielä kerran Helsingissä. Elokuun lopulla 1906 asettivat eräät Jonas Castrénin ohjelmaan tyytymättömät talonpoikaissäädyn nuorsuomalaiset jäsenet keskuudestaan komitean valmistamaan ehdotusta maalaisohjelmaksi. Komiteaan valittiin jäseniä joka läänistä ja sen puheenjohtajaksi tuli Pekka Ahmavaara. Komitea totesi, että maanviljelyksen kohottaminen oli maan taloudellisen kehityksen ensimmäinen ehto ja että siinä suhteessa oli tärkeintä maanhankinta tilattomille sekä torpparien ja pienviljelijäin aseman parantaminen. Laaditun maalaisohjelman torppareita koskeva osa oli kuitenkin likimain sama kuin Jonas Castrénin keväällä esittämä, nimittäin 1) hallinto-oikeus kaikkiin torppalajeihin varmennettava ja vuoden 1902 maanvuokralaki tarkistettava, 2) valtion ja kuntien omistamaa maata annettava torppareille perinnöllisellä vuokralla, ”missä se havaitaan tarkoituksenmukaiseksi” sekä 3) ”yksityisten torppareille hankittava tilaisuus erinäisissä tapauksissa, missä se on mahdollista, valtion välityksellä saada omistusoikeus torppiinsa valtiolle suoritettavaa kuoletusmaksua vastaan”.<sup>93</sup>

Komiteaan kuulunut Kyösti Kallio lähetti ohjelman Filip Saalastille ja kun Oulussa syyskuun 18—19. päivinä pidetyssä Oulun läänin maataviljelevän väestön neuvottelukokouksessa päätettiin uuden puolueen perustamisesta, hyväksyttiin sen ohjelmaksi miltei sanatarkka jäljennös mainitun komitean ohjelmasta.<sup>94</sup>

Oulussa valittu puoluehallinto — Kallio, Saalasti ja Otto Karhi — järjesti lokakuussa Seinäjoella kokouksen, jossa vielä Hannes Gebhard, Väinö Kivilinna, J. E. Antila ja Pekka Ahmavaara olivat mukana. Vanhojen puolueiden miehet olivat tul-

<sup>93</sup> Uusmaalainen 10. 9. 1906; Talonpojan Lehti 11. 9. 1906; Ilkka 11. 9. ja 13. 9. 1906.

<sup>94</sup> Nuorsuomalaisten myöhemmän kertoman mukaan alustaja Otto Karhi alkoi lukea komitean esittämää ohjelmaa, mutta kokouksen osanottajat huusivat, että he eivät huoli Helsingin herrain ohjelmista. Karhi lopetti ja asetettiin komitea, joka kiireesti jäljensi käsin Helsingistä lähetetyn painetun ohjelman ja tämä jäljennös hyväksyttiin uudeksi ohjelmaksi. — Maalaisliitto ja sen toiminta, s. 2.; Talonpojan Lehti 25. 9. ja 6. 10. 1906; *Kittilä*, emt., ss. 37, 43—45.



leet kokoukseen valloitusmielessä, mutta kokous päättyi riitaan ja uusi puolue — Maalaisväestön Liitto, myöhemmin Maalaisliitto — lähti Otto Karhin johdolla kulkemaan omaa tietään. Sen torppariohjelma pysyi kuitenkin miltei ennallaan. Vain se muutos tehtiin, että valtion ja kuntien omistamaa maata oli paitsi perinnöllisellä vuokraoikeudella, annettava myös täydellä omistusoikeudella. Samoin 2) kohdan sanat "missä se havaitaan tarkoituksenmukaiseksi", poistettiin ja ohjelma tuli täten täsmällisemmäksi.<sup>165</sup>

Samaan aikaan oli Etelä-Pohjanmaalla hankkeilla nuorsuomalainen maalaisliitto, joka myöhemmin Santeri Alkion välityksellä liittyi Maalaisväestön Liittoon.<sup>166</sup> Kauhavalla lokakuun 21—22. päivinä pidetyn kokouksen maanvuokra-alustuksen olivat laatineet yhteistoimin alavutelaiset maanviljelijä M. Saari, puuseppä M. Markko ja opettaja Juhani Ahtiluoto. Nämä katsoivat, että torpat oli annettava perinnöllisellä vuokraoikeudella, taikka jos tämä olisi mahdotonta, oli torppareille hankittava tilaisuus valtion välityksellä lunastaa tilat omikseen. Heidän esityksensä mukaisesti kokous hyväksyi vaatimuksen, että ellei perinnöllistä vuokraoikeutta saataisi yleiseksi, olisi koko torpparilaitos yksityisten tiloilta kokonaan hävitettävä ja ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin, että maanvuokraajat voisivat lunastaa vuokratiluksensa kokonaan omikseen.<sup>167</sup>

Nuorsuomalaiselta pohjalta lähtenyt maalaisliitto omaksui täten alunpitäen kummassakin haarassaan torpparien täydelliseen itsenäistämiseen tähtäävän kannan. Samaa kantaa edusti puolueen äänenkannattajaksi nouseva, V. Alavan toimittama

<sup>165</sup> Jonas Castrénin kokoelmat, kansio 2, Kyösti Kallion kirje Castrénille 4. 10. 1906, VA.; Suomalaisen puolueen arkisto, kansiot 22 ja 23, Väinö Kivilinnan kirjeet E. Nevanlinnalle 11. 10. 1906 ja Rantakarille 31. 10. 1906, VA.; Nuorsuomalaisen puolueen arkisto, kansio IX, Keskustoimikunnan ptk. 11. 10. 1906, VA.; Maalaisliiton arkistoa 1906—1917, Isak Räsäsen kirje Otto Karhille 23. 1. 1907, Maalaisliiton puoluetoimisto; Talonpojan Lehti 25. 9., 6. 10., 30. 10., 3. 11., 10. 11., 8. 12. ja 22. 12. 1906; Helsingin Sanomat 18. 10. ja 24. 10. 1906; Ilkka 25. 10. ja 27. 10. 1906; *Kittilä*, emt., ss. 30, 37, 49, 50, 57. Ks. myös Pelervo 1906, s. 295.

<sup>166</sup> Ilkka 29. 6. 1907; *Salmela*, Maalaisliittoryhmittymien keskinäiset suhteet (Heräävä maaseutu VI), ss. 114—15.

<sup>167</sup> Ilkka 20. 10., 23. 10. ja 25. 10. 1906.



Talonpojan Lehti<sup>98</sup> ja sama kanta tuli esille myös Lahden puoluekokouksessa joulukuun 10—12. päivinä 1906.<sup>99</sup>

Torpparikysymyksen alusti Lahdessa entinen valtiopäivämies J. M. Riipinen Laukaasta. Hän totesi torpparikysymyksen sen luontoiseksi, että sitä koskevasta ohjelmasta tuli riippumaan, edustaisiko puolue todella maalaisväestöä, koska valtaosa maalaisväestöstä oli juuri torppareita. Itse hän ei esittänyt mitään ohjelmaehdotusta, vaan ehdotti valiokunnan asettamista sitä laatimaan. Sen sijaan kokous sai Virroilla pidetystä paikalliskokouksesta sikäläisen edustajan, V. Pirttiniemen mukana valmiin ehdotuksen, jonka mukaan torpparilaitos oli lainsäädännön avulla vähitellen lakkautettava ja torpat itsenäistettävä. Varsinaisina ponsina Pirttiniemen evästyksessä esitettiin, että torpan palsta, johon tuli kuulua sekä viljelys- että metsämaata, oli joko valtiolle tai päätilalle maksettavaa kuoletuslainaa vastaan ja siitä hinnasta, joka vuokratilalla oli vuokrakauden alkaessa, erotettava ja annettava torpparille perinnöllisellä omistusoikeudella. Jos maanomistaja ei suostuisi maata luovuttamaan, oli hänellä ehdotuksen mukaan oltava oikeus lunastaa torppa itselleen maksamalla korvaukset torpparin suorittamista parannuksista, mutta sellaisissa tapauksissa oli tilattomaksi jääneelle torpparille hankittava maata muuta tietä.<sup>100</sup> Selvää pakko-lunastusvaatimusta ei siis tämäkään ehdotus sisältänyt.

Seuranneessa keskustelussa kiinnittää huomiota se, että useimmat kokousedustajat olivat sellaisilta seuduilta — Pohjois-Pohjanmaalta ja Laatokan-Karjalasta —, missä torppareita oli vähän, ja että monet sanoivat tuntevansa koko torpparijärjes-

<sup>98</sup> Esim. Talonpojan Lehti 14. 6. ja 25. 8. 1906.

<sup>99</sup> Seuraava kokousselostus perustuu V. Alavan pikakirjoitusmuistiinpanojen mukaan tehtyyn Talonpojan Lehten selostukseen 13. 12. 1906—4. 1. 1907. Päätoimittaja Alava toimi myös kokouksen sihteerinä. Vrt. *Kittilä*, emt., ss. 63—66.

<sup>100</sup> Nuorsuomalaisten puoluekokouksessa 7. 4. 1906 oli käyty periaatteellinen keskustelu siitä, oliko torppari luettava tilattoman väestön ryhmään. Yleiseksi kannaksi jäi, että torppari on tilaton vasta sitten, kun vuokrakausi on loppunut, ja että hän myös vasta sitten on oikeutettu saamaan hyötyä tilattoman väestön hyväksi tarkoitetuista toimenpiteistä. (Nuorsuomalaisen puolueen arkisto, kansio III, VA.)

telmää vain sen perusteella, mitä olivat muualla matkustaessaan nähneet. Ilmeisesti siitä syystä puheenvuorojen käyttäjät asettuivatkin kauttaaltaan enemmän torpparijärjestelmää vastaan ja torpparien itsenäistämisen kannalle kuin mitä esimerkiksi suomalaisen puolueen kokouksissa oli asetettu. Ohjelmaa laatimaan asetetun valiokunnan ehdottamat ponnet jäivät kuitenkin verraten pyöreiksi. Maalaisväestön Liittokin nimittäin esitti uudessa ohjelmassaan, että torpparijärjestelmä oli saatava kokonaan poistetuksi, mutta että ennen kuin se voitaisiin toteuttaa, olisi torpparien asema maanvuokralain avulla parannettava. Myös vuokralakiin ehdotetut uudistukset muistuttivat monissa kohdin muiden puolueiden ohjelmia. Vuokralautakuntaan tuli kuulua yhtä monta kummankin osapuolen valitsemaa jäsentä sekä näiden yhdessä valitsema puheenjohtaja. Lautakunnan tuli toimittaa katselmukset, tarkastaa kontrahtien laillisuus ja kohtuullisuus sekä toimia sovinto-oikeutena. Häätö voitiin ehdotuksen mukaan toimeenpanna lautakunnan suostumuksella. Edelleen oli torpparin saatava täysi myynti- ja käyttö-oikeus tilansa tuotteisiin ja vuokra oli määrättävä rahassa. Muista ohjelmista poikkeavaa oli 25 vuoden lyhin vuokra-aika ja perinnöllinen vuokraoikeus sekä se, että jos vuokramies halusi siirtää vuokraoikeutensa jollekin toiselle, oli maanomistajalla oikeus lunastaa tila itselleen maksamalla vuokramiehelle tämän tekemiä parannuksia vastaava korvaus.

Torppariohjelman viimeisenä kohtana oli ponsi: "Yksityisten torppareille on hankittava tilaisuus valtion välityksellä saada kiintonainen omistusoikeus vuokratilaansa valtiolle suoritettavaa kuoletusmaksua vastaan". Mitään käytännöllistä ehdotusta tai menettelytapaa ei kokous kuitenkaan tämän vaatimuksen toteuttamiseksi esittänyt.<sup>301</sup>

## 7. Sosialidemokraattien vaaliohjelma

Sosialidemokraattien Forssan ohjelmaan sisältyi ristiriita. Sen periaateohjelmassa sanottiin, että "yhä suuremmat joukot

<sup>301</sup> Talonpojan Lehti 15. 12. 1906, ks. myös 11. 1. 1907; Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma, ss. 14—16; Puolueohjelmia 1907, ss. 51—53.

ennen itsenäisiä pikkuteollisuudenharjoittajia ja pikkutilallisia menettävät tuotannonvälikkapaleensa”, koska eivät jaksa kilpailla taloudellisesti edullisemman suurtuotannon kanssa, ja joutuvat kapitalisteista riippuviksi kunnes kehitys kapitalistisen järjestelmän luhistuessa johtaa sosialismiin. Mutta sen maatalousohjelmassa luvattiin pitää erityistä huolta pienviljelyn edistämisestä ja auttamisesta, mikä toteutettuna olisi merkinnyt sosialistisen kehityksen tahallista viivyttämistä. Lisäksi oli puolueen piirissä tunnettua, että maalaistyöväestö nimenomaan halusi omaa maata. Asia herätti paljon keskustelua. Vieläpä aikaisemmissa kokouksissa voimakkaasti sosialistista kehitysteoriaa puolustanut Valpas tunnusti vähän ennen suurlakkoa, että suomalainen maalaistyöväestö ei tunne muuta tietä yhteiskunnalliseen vapauteen kuin sen, että pienet itsenäiset talonpoikaistilat yhä lisääntyvät ja että siten myös mahdollisimman suuri määrä tilatonta väestöä pääsee itsenäisempään asemaan. Valpas totesi, että oikeaoppiselle marxilaiselle sellainen kehitysjatous oli kauhistus, mutta siitä huolimatta hän tunnusti kannattavansa sitä. Hän katsoi, että pienviljelys sittenkin oli taloudellisesti kannattavampaa ja että se ei kilpailun takia sortuisi suurviljelyn jalkoihin, vaan päinvastoin lisääntyisi. Näyttää kuitenkin siltä, että Valppaan kantaa tässä suhteessa määrasivät taktilliset syyt, sillä hän päätti kirjoituksensa kehoitukseen, että agitaattorien oli maaseudulla puhuttava juuri tähän suuntaan; silloin heitä kyllä kuultaisiin.<sup>102</sup> Aatto Sirén nousikin kohta puolustamaan sosialistista kehitysteoriaa, mutta asia jäi maatalouden kohdalla yhä avoimeksi.<sup>103</sup>

Edvard Gylling puolestaan koetti selvittää ristiriitaa vetoamalla Kautskyyn. Kautsky oli todennut, että pienviljelys oli kaikista ennustuksista huolimatta yhä vain lisääntynyt, mutta hän ei silti ollut luopunut marxilaisesta teoriasta, vaan muuttanut sen toiseen muotoon. Tämän uudistetun teorian mukaan maaomaisuus ei kerääntynyt välittömästi suurkapitalistien käsiin, mutta pienviljelijät tulivat yhä suuremmassa määrin velkaantumaan ja siten joutumaan kapitalisteista riippuvaisiksi ja

<sup>102</sup> Työmies 30. 9. 1905.

<sup>103</sup> Työmies 20. 10. 1905; Sirén, Pienviljelijöiksikö tilaton väestö, s. 3.

heidän orjuuteensa. Vaikka siis suurtuotanto ei pystynytäkään tehokkuudellaan kukistamaan pientuotantoa ja vaikka pienviljelys yhä lisääntyikin, toteutui sosialistinen kehitys siitä huolimatta, koska pienviljelijäin tuotantovälineet kuitenkin tosiasiallisesti tulivat kasaantumaan suurpääoman omistajien hallintaan, kunnes kurjistunut pienviljelijäväestö muuhun köyhälistöön yhtyneenä ottaisi hallinnon omiin käsiinsä.<sup>104</sup> Tämä teoria oli tervetullut ja kun Gylling Tampereen torpparikokouksessa esitti pienviljelijäin velkaantumisen tavallaan perusaksioomana, johtui se siitä, että hänen oli sosialistisen periaateohjelman säilyttämiseksi löydettävä peruste omistusoikeusvaatimuksia vastaan.<sup>105</sup> Sosialidemokraattisen puolueen voima nojautui yhteen ainoaan peruspilariin, sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän toteuttamiseen, eikä sitä pilaria voitu ainakaan niin kriittillisenä ajankohtana ruveta horjuttamaan.

Gylling vaati Forssan ohjelman uudistamista niin, että se olisi ilman ristiriitoja, mutta kuitenkin sosialistinen. Myös useiden paikallisyhdistysten taholta vaadittiin vanhan, "Bobrikoffin aikaisen" puolueohjelman uudistamista, mutta puoluehallinto selitti, että mm. jäsenkirjoihin painetun periaateohjelman muuttaminen olisi tuottanut liian paljon käytännöllisiä vaikeuksia. Tämän takia puoluehallinto ehdottikin, että periaateohjelma säilytettäisiin ennallaan, mutta että sen rinnalle muodostettaisiin erityinen vaaliohjelma osoittamaan puolueen lähimpiä tavoitteita.<sup>106</sup>

Asia tuli esille elokuun lopulla 1906 Oulun puoluekokouksessa, jossa vaaliohjelmakysymyksen alusti Yrjö Sirola. Sirolan mukaan periaateohjelma kuvasi yhteiskunnan kehityksen todellista kulkua, mutta sen lisäksi tarvittiin käytännöllinen ohjelma, jota noudattaen voitiin nopeammin saada aikaan tarvittavia parannuksia. Puoluehallinnon ehdottaman vaaliohjelman tar-

<sup>104</sup> Sosialistinen Aikakauslehti 1905, ss. 14–15 (näytenumero), s. 84; Kansan Tahto 20. 2. 1906. Ks. myös *Kautsky*, Yhteiskunnallinen vallankumous, s. 124–26, 169.

<sup>105</sup> Ks. myös Sosialistinen Aikakauslehti 1905, s. 17 ja 1907, ss. 116–17, 142–43.

<sup>106</sup> Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen (1906) Pöytäkirja, ss. 128–29.



koituksena olikin määritellä ne käytännölliset tehtävät, joita oli pidettävä kiireellisimpinä ja joiden avulla samalla voitiin osoittaa kansalle, että sosialidemokraattinen puolue oli ainoa, joka todella rehellisesti pyrki uudistuksiin.<sup>107</sup>

Maatalouskysymyksen alusti Väinö Vuolijoki, joka hänkin totesi Kautskyn epävarmuuden pienviljelyksen kannattamattomuuden suhteen sekä Forssan kokouksen periaateohjelman ja maatalousohjelman keskinäisen ristiriidan. Hänen mielestään niihin ei kuitenkaan ollut syytä tehdä muutoksia, koska tiede ei vielä ollut sanonut lopullista sanaansa suurviljelyksen edullisuudesta. Hänen ehdotuksensa mukaisesti Forssan ohjelma jätettiin ennalleen, mutta erillisessä vaaliohjelmassa vaadittiin vain lyhyesti, että maanvuokralaki oli uudistettava Tampereen torpparikokouksen esittämien vaatimusten mukaan. Samalla kokous päätti antaa puoluehallinnon tehtäväksi tätä uudistamista tarkoittavan eduskunta-aloitteen valmistamisen. Nämä lyhyet ohjelmanponnet riittivät sosialidemokraattiselle puolueelle, joka niiden lisäksi voi vedota Tampereen torpparikokouksen yksityiskohtaisiin vaatimuksiin.<sup>108</sup>

Sosialistien ohjelmissa vallitsee täysi sekamelska, kirjoitti J. K. Paasikivi asiasta. Ensin heillä on suurtuotannon etevämyyteen nojautuva periaatteellinen Erfurtin ohjelma, toiseksi pienviljelystä suosiva Forssan ohjelman käytännöllinen osa sekä kolmanneksi vaaliohjelma, joka sisältää "lähimmistä vaatimuksista lähimmät" ja joka torpparikysymyksen kohdalla viittaa vain Tampereen kokouksen päätöksiin, minkä lisäksi — kuten Paasikivi sanoi — jokainen saa vielä tulkita vaaliohjelmaa sen mukaan kuinka parhaaksi näkee.<sup>109</sup>

"Eikö torppari ole kapitalisti?", kysyi Turun Sanomat. Hän omistaa maata lukuunottamatta kaiken maanviljelyksessä tarpeellisen kaluston, kun sen sijaan tehtaantyömies ei tarvitse

<sup>107</sup> Em. ptk., ss. 119, 123.

<sup>108</sup> Em. ptk., ss. 305—09, 312—13, 435, 442—44. Vuolijoki ehdotti myös yleistä viljelyspakkoa perustellen sitä sillä, että valtion oli ryhdyttävä "pakoluovutuksen kautta palauttamaan" hänen väittämänsä mukaan aikanaan yhteisomistuksessa ollutta, mutta joidenkin yksityisten itselleen anastamaa maaomaisuutta takaisin yhteiskunnan omistukseen. Ehdotus hyväksyttiin.

<sup>109</sup> Paasikivi, Sosialistien viljelyspakko, s. 31.

mitään omaa eikä hänen sen vuoksi tarvitse koota säästöjääkään. Maataviljelevän väestön ja kaupunkityöväestön edut ovat jyrkässä ristiriidassa keskenään, sanoi sosialistien rivejä hajottamaan pyrkivä lehti vedoten siihen, että esimerkiksi maataloustuotteiden hintojen sekä maatalouskoneita tuottavien tehtaiden työpalkkojen muutokset vaikuttavat aivan vastakkaisella tavalla kummankin elämään.<sup>110</sup> Taavi Tainio vastasi tähän ylimalkaisesti, että riistettävässä asemassa olevien raatajaveljien edut olivat yhteiset kautta maailman.<sup>111</sup> Santeri Alkio puolestaan kysyi, miten perinnöllisellä vuokraoikeudella hallittava maa oli jaettava vuokramiehen perillisten kesken. Itse hän katsoi, että perinnöllinen vuokraoikeus oli todellisuudessa kapitalistista yksityisomaisuutta, jota voitiin myydä, ostaa, vaihtaa, periä ja lunastaa sisaruksilta aivan kuin muutakin omaisuutta.<sup>112</sup> Sosialistien taholta ei tähän seikkaan puututtu, vaan vedottiin eräänlaiseen "maata ja vapautta"-periaatteeseen, jonka mukaan perinnöllinen vuokraoikeus turvasi perinnöllisen nautintaoikeuden ilman velkaantumisen vaaraa.<sup>113</sup>

Torpparien kaksi ominaisuutta, heidän halunsa saada omaa maata sekä heidän asemansa maataloudellisena tuottajana, aiheuttivat sosialidemokraateille paljon päänvaivaa. He selvisivät asiasta perinnöllisen vuokraoikeuden avulla ja vetoamalla kaikkien köyhälistöön kuuluvien yhteisiin etuihin. Voidaan kuitenkin kysyä, olisiko puolueen saama kannatus noussut vieläkin suuremmaksi, jos se olisi enemmälti teoretisoimatta alun perin luopunut Erfurtin ohjelmasta maatalouden kohdalla ja omaksunut sen, sosialismin kannalta täysin tyydyttävän kannan, johon myös Kautsky vähän aikaisemmin oli päätenyt. Maan sosialisointia vaatimalla sosialistit eivät koskaan saa pienviljelijöitä puolelleen, sanoi Kautsky jatkaen, että sosialistisen valtion olikin syytä todella auttaa itsenäistä pienviljelijää. Sitten kun talonpoika näkee, että hänellä ei ole sosialistisen hallituksen taholta mitään pelättävää, hän liittyy hänelle itselleenkin edulli-

<sup>110</sup> Turun Sanomat 3. 7. 1906.

<sup>111</sup> Sosialisti 8. 12. 1906. Ks. myös Länsi-Suomen Työmies 27. 2. 1906.

<sup>112</sup> Ilkka 31. 1. 1907.

<sup>113</sup> Työmies 1. 10. 1906, "Maata ja vapautta".

sempaan suurviljelysosuuskuntaan ”ja silloin katoa taasen eräs yksityisomaisuuden viimeisiä varustuksia”, arveli Kautsky.<sup>114</sup>

## 8. Muita ohjelmia

Uuden ajan vaatiman yhteiskunnallisen ohjelman laatiminen oli ehkä vaikeinta *ruotsalaiselle puolueyhmittymälle*, jonka yhteiskunnallisesti varsin heterogeenistä kannattajajoukkoa yhdisti vain sama kieli. Puolue olikin uusien vaatimusten edessä vähällä jakautua kahtia.<sup>115</sup>

Pienviljelyksen kannattavaisuus kiinnosti ruotsinkielisiäkin. Tammikuussa 1906 kirjoitti agronomi Alcenius, että pienviljelys oli suurviljelystä edullisempi, mutta että maan ostaminen ilman velkaa oli useimmille mahdottomuus. Hän toivoi yhteiskunnan auttavan maanhankinnassa yksityisiä, mutta piti kuitenkin juuri velkataakan pelon takia vuokrajärjestelmää turvallisempana.<sup>116</sup> Helmikuussa ilmestyi ”Kolmen maamiehen” (Gösta Grotenfelt, A. Palmgren ja W. Ruth) kirjanen katovuosien aiheuttaman hädän lieventämisestä.<sup>117</sup> Kirjasessa todettiin, että vuoden 1902 kato oli koskenut pahimmin niitä alueita, joissa pienviljely oli vallalla<sup>118</sup> ja että sen takia olisikin tulevien katojen välttämiseksi pyrittävä kohottamaan pienviljelijöiden ammattitaitoa. Kirjoittajat eivät kuitenkaan pitäneet välttämättömänä kaikkien tilattomien kiinnittämistä maanviljelykseen, mutta toivoivat, että kaupunkien työväkikin saisi omia pikkutiloja niin lähellä kaupunkia tai ratavarsilla, että he niiltä kä-

<sup>114</sup> Kautsky, Sosialidemokratia ja maatalouskysymys, ss. 3, 20, 179; Sama, Yhteiskunnallinen vallankumous, ss. 168—71. Ks. myös Soikkanen, Sosialismin tulo Suomeen, ss. 288—91.

<sup>115</sup> Helsingfors Posten 12. 12., 22. 12. ja 31. 12. 1905; Teljo, Suomen valtiolämän murros, s. 130; Seikkari, Eduskunnan uudistus ja uusi sortokausi, s. 396.

<sup>116</sup> Veckobladet 27. 1. 1906.

<sup>117</sup> ”Tre landtmän”, Kommande nödtiders lindrande genom Småbrukets upphjälpande. Kirjasen arvosteluista ks. Veckobladet 28. 2. 1906 ja Uusi Suometar 17. 3. 1906.

<sup>118</sup> Katojen vaikutukset eivät kuitenkaan ilmeisesti johtuneet niin paljon pienviljelyksestä kuin siitä historiallisen kehityksen luomasta tilanteesta, että suotuisimmat viljelysalueet olivat samalla suurtila-alueita ja päinvastoin.

sin voisivat käydä entisessä työssään.<sup>119</sup> Huhtikuussa todettiin Jonas Castrénin ohjelmasta keskusteltaessa, että jos maata annettaisiin omaksi, olisi saajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kiinnitettävä paljon suurempi huomio kuin maata vuokralle annettaessa.<sup>120</sup> Toukokuun alussa esiintyi sellainenkin ryhmä, joka vaati tilattomien kiinnittämistä maahan siten, että maan omistajana olisi valtio, koska silloin voitaisiin estää maakeinnot.<sup>121</sup>

Jokioisten kartanoiden osakas ja johtokunnan jäsen, Suomen Hypoteekkipankin jäsen ja itse puolueen vasemmistoon lukeutuva Emil Schybergson oli käyttänyt asiasta puheenvuoron jo vuonna 1903. ”Meillä on vanha pienviljelijäluokkamme, torpparit, ja jos hankitaan sopivia luottoja ja jos valtio ryhtyy välittämään asiassa, löydämme varmaan keinon, jolla saamme kasvatetuksi itsenäisen, omaa maata omistavan pienviljelijäluokan koko maan ja kansan turvaksi”, oli hän sanonut Ekonomiska Samfundetin kokouksessa. Hän ei uskonut, että teollisuus voisi luoda riittävästi uusia työpaikkoja, vaan että pienviljelyksen kehittäminen oli ainoa keino rauhallisen yhteiskuntaelämän säilyttämiseksi. Kun puolueen ohjelma toukokuussa 1906 tuli virallisesti keskusteltavaksi, piti Schybergson yhteiskunnallisia kysymyksiä niin tärkeinä, että puolueen jakaantumisenkin olisi ollut parempi kuin niissä tehty myönnyttely.<sup>122</sup>

Ruotsalaisten puoluekokous, jossa puolueen nimeksi hyväksyttiin Svenska Folkpartiet, pidettiin toukokuun 20—21. päivinä

<sup>119</sup> ”Tre landtmän”, emt., ss. 11, 13, 24—25, 32—33, 38.

<sup>120</sup> Veckobladet 25. 4. 1906.

<sup>121</sup> Nya Pressen 13. 5. 1906.

<sup>122</sup> Hufvudstadsbladet 22. 12. ja 23. 12. 1903, 6. 3. ja 15. 3. 1907; Uusi Suometar 15. 5. 1906 (Pikku-uutisia); Ekonomiska Samfundet i Finland. Föredrag och förhandlingar. Band V, häfte 2, ss. 21—22. — Puoluekokouksessa Schybergson sanoi, että tähän saakka byrokraattisen virkamies- ja kauppiaspuolueen oli nyt pyrittävä lähestymään ruotsinkielistä rahvasta. Hän ehdotti puolueen nimeksi Svenska Folkpartiet, mutta ei saanut ehdotukselleen kannatusta. Axel Lillen kertoman mukaan hän itse oli aikaisemmin ehdottanut samaa nimeä saamatta hänkään kannatusta. Mutta kun Lille toisena kokouspäivänä uudisti ehdotuksen, se hyväksyttiin yksimielisesti. *Lille*, Den svenska nationalitens i Finland samlingrörelse, s. 385; Uusi Suometar 22. 5. 1906, Österbottningen 8. 6. 1906.



1906. Torppareita ei uudessa puolueohjelmassa mainittu erikseen. Sen sijaan siinä vaadittiin, että vähäosaisemmalle väestölle yleensä oli koetettava hankkia maata joko täydellä omistusoikeudella tai varmalla vuokraoikeudella, mitä varten myös vuokralaki oli uudistettava. Samalla tuotiin puolueen ohjelmakomitean taholta esille se muilta puolueilta huomaamatta jäänyt ajatus, että tilattomalle väestölle oli pyrittävä järjestämään myös muita vakinaisia toimeentulomahdollisuuksia heidän omalla kotipaikkakunnallaan.<sup>123</sup>

*Kristillisen Työväen Liiton* ohjelma vahvistettiin Tampereella kesäkuun 16—19. päivinä pidetyssä kokouksessa. Se poikkesi sosialidemokraattien ohjelmasta lähinnä vain siltä kohden, että puolue tunnustautui kristinuskon kannattajaksi. ”Koska taloudellinen kehitys meidänkin maassamme yhä kulkee siihen suuntaan, että yksityiset pääomanomistajat ja omistajaryhmät uuvuttavat sekä varsinaista työntekijäköyhälistöä että pienteollisuuden ja pienviljelyksen harjoittajia saattaen heidät kokonaan riippuviksi pääomain omistajista, niin tulee liitto tarkomokkaasti taistelemaan tätä nurjaa kehitystä vastaan kaikilla keinoilla, jotka eivät ole ristiriidassa hyvän omantunnon ja kristinuskon hengen kanssa”, sanottiin puolueen periaateohjelmassa.<sup>124</sup>

Puolueen maalaisohjelma oli sosialidemokraattien ohjelman suoranainen kopio sikäli, että siihen otettiin sosialidemokraattien Forssan maalaisohjelman kohdat 1, 6, 8, 9 ja 10 sellaisinaan, kohta 2. sillä muutoksella, että siihen Forssassa liitetyt sanat ”mutta ei omistusoikeudella” jäivät pois, sekä osia ohjelman muista kohdista.<sup>125</sup> Sen lisäksi uuden puolueen ohjelmassa vaadittiin maanvuokralakia muutettavaksi ”entistä enemmän vuokraajain etua silmälläpitäen”, niin että vero oli määrättävä rahassa, vaikka voitiinkin yhteisestä sopimuksesta suorittaa työnä, lyhin vuokra-aika tuli olla 50 vuotta ”erityisiä tapauk-

<sup>123</sup> *Lille*, emt., s. 891; *Nya Pressen* 14. 5., 22. 5. ja 10. 6. 1906; *Österbottningens* 15. 5. 1906; *Helsingin Sanomat* 20. 5. 1906; Puolueohjelmia (1906), s. 4. Ks. myös *Johanson*, *Finlands agrarpolitiska historia* II, ss. 149—50.

<sup>124</sup> *Aamulehti* 20. 6. 1906; Puolueohjelmia 1907, s. 44.

<sup>125</sup> Forssan ohjelmasta ks. ss. 247—48.

sia" lukuunottamatta, parannuksista oli vuokramiehen saatava täysi korvaus ja vuokramiehellä tuli olla oikeus luovuttaa tila vuokralautakunnan hyväksymälle henkilölle. Uusi puolue asetui myös osittain kannattamaan yksityistä omistusoikeutta esittäessään, että suurtiloja oli lunastettava valtiolle ja sitten palstoitettava joko itsenäisiksi pikkutiloiksi tai vuokratiloiksi sekä että valtion oli kuoletuslainojen avulla avustettava sellaisia yksityisiä henkilöitä ja osuuskuntia, jotka tahtoivat ostaa suurtilojen maita pikkutiloiksi.<sup>126</sup>

Pari viikkoa myöhemmin julkaistiin täysin merkityksettömäksi jäänyt ehdotus *Radikaalisen Edistyspuolueen* ohjelmaksi. Maakysymyksen kohdalla siinä esitettiin, että valtion oli annettava maitaan tilattomille perinnöllisellä vuokraoikeudella ilman omistusoikeutta sekä että yksityisessä torpanvuokrauksessa oli saatava riitoja synnyttävän työvuokran tilalle selvä rahavuokra.<sup>127</sup>

Puolueohjelmien lisäksi ehdotettiin eri yhteyksissä myös muita uudistusohjelmia. Näistä ansaitsee maininnan komissionmaanimittari F. L. Mahlbergin talvella 1906 julkaisema ohjelma-kirjanen "Tilattoman väestön aseman parantamisesta" lähinnä siitä syystä, että kun puolueohjelmien laatijat joutuivat ajattelemaan ennen kaikkea mahdollisimman laajoja äänestäjäjoukkoja, Mahlberg kirjoitti asiasta maanomistajapiirien kannalta katsovana yksityishenkilönä.

Mahlberg ei hyväksynyt vuoden 1902 liian yksityiskohtaista maanvuokralakia, joka oli vain huonontanut vuokrasuhteita. Hänen mielestään maanvuokralaki oli saatava niin väljäksi, että asianomaisilla olisi eri puolilla maata mahdollisimman suuri vapaus "järjestää asiansa niinkuin he itse paikallisten olojen mukaan parhaaksi näkevät". Tämä merkitsi ehdotusta mahdollisimman täydellisen sopimusvapauden palauttamiseksi.

Koska maanvuokraus kuitenkin parhaassakin tapauksessa

<sup>126</sup> Aamulehti 20. 6. 1906; Puolueohjelmia 1907, ss. 47—48.

<sup>127</sup> Vastaisuus 1906, ss. 57—60, 252 ja 1907, s. 9. Suunnan kannattajaksi lukeutunut J. S. Forsman kirjoitti voimakkaasti Henry Georgen esittämän järjestelmän puolesta sanoen, että maakysymyksen voi ratkaista vain riittävän korkea maavero, joka pakottaa tilalliset luovuttamaan pois käyttämättömät ja sellaisina tuloa tuottamattomat maa-alueensa.

ja ennen kaikkea päätilan työvoiman takia edellytti vuokramiehen ”enemmän tai vähemmän orjallista” sitomista maahan ja koska tämä sitominen taas ei voinut miellyttää vuokramiestä, ei Mahlberg hyväksynyt koko torpparijärjestelmää. Maatalouspolitiikan päämääräksi oli asetettava se, että torppareista saataisiin muodostetuksi itsenäisiä, voimaperäisen maanviljelyksensä ja kotiteollisuuden turvin eläviä pientilallisia. Tehtävän rahoituksesta hän ei maininnut mitään, mutta ilmeisesti hän ajatteli jo aikaisemminkin esittämänsä mahdollisuutta, että valtio olisi järjestänyt huolellisiksi osoittautuneille torppareille hypoteekkilainoja maan ostoa varten.<sup>128</sup>

### C. VOIMAT PUNNITTAVINA

#### 1. Vaalien edellä

”Maassa kiehuu. Kaikilla puolueilla on loistavat maalaisohjelmat. ’Maalaisuus’ on taas kerran kuin rikas ja tyhmä perijätär, jolla käy kosijoina oikein kaupungin herroja. Kaikki kosijat lupaavat tehdä hänet onnelliseksi, jos hän vain suostuisi kelkkaan ja kuultelisi uskovaisena käskyä ’sinun tahtos pitää puolueen tahdon alle annettu oleman ja hänen pitää vallitseman sinua’. — Ja morsian istuu uuninpenkillä hämillään, kädet ristissä helmassa ja vastailee joko: ’En tiedä’, taikka ’suostun’.”

Näin kuvasi tilannetta Santeri Alkio syksyllä 1906.<sup>1</sup> Kun uuden vaalijärjestelmän mukaan puolueiden valtasuhteet tulivat määräytymään äänestäjien pääluvun perusteella, oli suuri maa-seutuväestö avainasemassa. Puoluejakoa määräisivät edelleen kieli- ja laillisuuskysymykset, mutta niiden rinnalle olivat voi-

<sup>128</sup> *Mahlberg*, Tilattoman väestön aseman parantamisesta, ss. 29—35. Ks. myös *Mahlberg*, Tilaton väestö ja Maanositus..., ss. 8, 15. Huomiota ansaitsee myös *J. H. Vennolan* v. 1906 julkaisema tutkimus ”Työväen suojeluskysymys agraaripolitiikassamme”, jossa hän korosti sitä, että maanhankintakysymysten ratkaisu ei yksin riitä, vaan että työväensuojelua ei saa maataloudessakaan laiminlyödä.

<sup>1</sup> Ilkka 22. 9. 1906.

makkena nousseet yhteiskunnalliset kysymykset. Erityisen ajankohtainen oli torpparikysymys, jonka kohdalla puolueohjelmien ero kuitenkin oli niin pieni, että puolueet alkoivat syyttää toinen toistaan "lainaamisesta" ja "kilpajuoksusta".<sup>2</sup> Kun Filip Saalasti huhtikuussa 1906 tarkasteli rinnan Hannes Gebhardin ja Jonas Castrénin ehdotuksia, hän totesi ne niin samansuuntaisiksi, että syrjästäkatsoja olisi voinut luulla kirjoittajien harrastaneen yhteistoimintaa.<sup>3</sup> Vielä enemmän voisi samaa epäillä sosialidemokraattien Tampereen torpparikokouksessa läpi ajaman sekä suomalaisen puolueen "suunnitelman" suhteen, ellei tietäisi ajatusta täysin mahdottomaksi. Torpparikysymys oli ollut jo vuosikausia esillä ja lisäksi torpparit olivat omissa kokouksissaan esittäneet niin selvästi omat toivomuksensa, että jokaisen torpparien ääniä tavoittelevan puolueen täytyi suuntautua niiden mukaan.

Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että vuoden 1902 maanvuokralaki oli uusittava,<sup>4</sup> vieläpä niin, että kaikki kannattivat suhteellisen pitkää — 25 à 50 vuoden — vuokra-aikaa, vuokran määräämistä rahassa, vuokralautakuntajärjestelmää jne., vaikkakin ohjelmien yksityiskohtaisuudessa oli eroa.<sup>5</sup> Yhteistä kaikkien kannanilmaisuissa oli myös se, että kaikkien mielestä torpparilaitos yksityisten mailla oli aikansa elänyt ja vähitellen hävitettävä, mikä seikka ilmeisesti johtui siitä, että torpparikysymys oli ollut jo kauan esillä ja osoittanut järjestelmän monet heikkoudet. Edelleen kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että koska torpparijärjestelmää ei kuitenkaan voitu yht'äkkiä saada juurituksi, tarvittiin uutta vuokralakia. Mutta siinä, millä tavalla eri ryhmit-

<sup>2</sup> Esim. *Rantakari*, Puolueet 1907:n vaaleissa, ss. 117 ss.

<sup>3</sup> Maamies 1906, s. 189.

<sup>4</sup> Vieläpä "Radikaalisen Edistyspuolueen" suunnittelijat ja Raittiuden Ystävätkin (Puolueohjelmia 1906, ss. 37, 39). Laki oli julkisesti osoitettu niin kelvottomaksi, että mikään laajempien piirien suosiota tavoitteleva ryhmittymä ei voinutkaan sitä enää muuttamattomana kannattaa.

<sup>5</sup> Suomalaisen puolueen "suunnitelmassa" oli 46 kohtaa, Tampereen torpparikokouksen vaatimuksissa 41 kohtaa, Maalaisväestön Liiton, Kristillisen Työväen Liiton ja nuorsuomalaisen puolueen torppariohjelmissa vain 5 à 6 kohtaa, tosin edellisiä laajempia. Lisäksi on huomattava, että Agraarikomitean 50-pykäläinen ehdotus edusti sekä nuorsuomalaista että ruotsalaista puoluetta.



tymät ajattelivat torpparilaitoksen hävitettäväksi, kävivät erot jo suuremmiksi. Sosialidemokraatit esittivät kaiken maan yhteiskunnallistuttamista, jolloin yksityisten mailla olevat torpat olisivat loppuneet yksityisomistuksessa olevan maan mukana. Maalaisväestön Liitto vaati jyrkemmin ja nuorsuomalaiset vähän lievemmin torppien itsenäistämistä. Ruotsalainen puolue ei määritellyt tässä suhteessa mitään ohjelmaa ja suomalainen puolue piti torpparilaitosta kaikesta huolimatta siksi tyydyttävänä, ettei sitä ollut syytä väkivaltaisesti lopettaa, varsinkaan kun valtiolla ei ollut tarkoitukseen riittäviä varoja.<sup>6</sup>

Eri puolueiden tässä suhteessa omaksuma kanta riippui niiden kannattajajoukoista. Ruotsalaisen kansanpuolueen tavoitteena oli yhdistää eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ruotsinkieliset kansalaiset eikä se siten voinut mennä esittämään kovinkaan yksityiskohtaisia muutoksia lakiin, joka koski samojen kansalaisten vastakohtaisia etuja. Nuorsuomalaisten ja Maalaisväestön Liiton suurimmat kannattajajoukot olivat niillä seu-  
duin, missä torppareita ja suurvuokranantajia oli vähemmän ja joissa siten myös kiinnostus asiaa kohtaan oli vähäisempi ja teoreettisempi. Suomalainen puolue pyrki esiintymään suomalaisen rahvaan edustajana, mutta lisäksi vaikutti puolueen ohjelmaan se, että se oli tavallaan suomenkielisten vuokranantajien puolue, jonka oli saatava mahdollisimman asiallinen, täydellinen ja myös vuokranantajia tyydyttävä lainuudistusehdotus aikaan ennen kuin sosialidemokraatit ennättivät esittää oman yksipuolisemman ehdotuksensa.<sup>7</sup> Sosialidemokraatit puolestaan kohdistivat suurimman huomionsa maaseudulla torppareihin ja tilattomaan väestöön.

Vaalien edellä pidettiin eri puolilla maata lukuisa määrä vaali- ja väittelykokouksia. Silloin, kun näitä kokouksia järjestettiin torppariseuduilla, torppariasia oli luonnollisesti niissä esillä ja edustajaehdokkaat koettivat parhaansa mukaan osoit-

<sup>6</sup> Suomalaisen puolueen ohjelman mukaan "torppari saattaa suhteellisesti tyytyväisenä ja turvattuna elää elämäänsä, ja siten voipi torpparilaitos täyttää tehtävänsä niin kauan kunnes taloudellinen tila vähitellen tekee mahdolliseksi torppariväestön siirtymisen maanomistajien luokkaan", kirjoitti J. K. Paasikivi Uudessa Suomettaressa vähän ennen vaaleja (16. 2. 1907).

<sup>7</sup> Ks. Aamulehti 5. 4. 1906.

taa kukin oman puolueensa ohjelman etuja ja muiden ohjelmien heikkouksia.<sup>8</sup> Torpparikysymyksen kehityksen kannalta näillä kokouksilla ei kuitenkaan ollut suurta merkitystä, sillä puolueiden ohjelmat oli jo määritelty eikä niitä enää ennen vaaleja voitu ruveta muuttamaan. Lisäksi on erityisesti huomattava, että kiihkein toiminta ja ratkaisuvaihe torpparikysymyksen alalla oli keskittynyt vuoden 1906 helmi—huhtikuuhun. Poliittisessa kiistelyssä tulivat muut kysymykset — naisasia, raittiusasia, uskontokysymykset jne. — tärkeämmiksi.<sup>9</sup> Torpparikysymys olisi vaalipropagandassa varmaan jäänyt vieläkin vähemmälle, ellei olisi tapahtunut koko yhteiskuntaa järkyttäneitä Laukon häädöjä.

## 2. Laukon häädöt

Yksikamarisen eduskunnan ensimmäisiin edustajavaaleihin oli aikaa tasan kaksi kuukautta, kun Laukossa ja Tottijärvellä toimeenpantiin kahdenkymmenen edellisen kesän lakkoihin osallistuneen torpparin häätö. Marraskuussa aloitetut häädöt oli lakkolaisten vastarinnan takia jätetty kesken, mutta nyt häätäjät ottivat avukseen riittävästi poliisivoimia. Tammikuun 14. päivänä lähti Helsingistä Laukkoon kymmenen ratsupoliisia ratsumestari Caloniuksen johdolla. Komennuskuntaan liittyi Hämeenlinnassa 25 järjestyspoliisia.<sup>10</sup> Varsinaiset häädöt alkoivat 15. päivän aamuna. Kruununvouti luki kunkin häädettävän luona häätötuomion, mutta kun yksikään ei lähtenyt vapaaehtoisesti, rikkoivat poliisit ovet, ikkunat ja uunit sekä kanto-

<sup>8</sup> Ks. lehdistö tammi—maaliskuulta 1907. Ks. myös *Tokoi*, Maanpakolaisen muistelmia, ss. 130, 134 sekä Kairamon kokoelmat, kansio 18, Kairamon kirje E. Nevanlinnalle 29. 10. 1906, VA. (Kairamon kirjeen mukaan suomalainen puolue järjesti puhetilaisuuksia torppariseuduilla ainakin jo näin varhain.)

<sup>9</sup> Propagandatarkoituksessa julkaisivat puoluejärjestöt useita lentolehtisiä ja kirjasia, mm. sos.dem. puolue seuraavat: Torppari, mitä vaadit?, *Wuolijoki*, Torpparit, ketä äänestätte?, *Wuolijoki*, Torpparit ja sosialistit, *Eloranta*, Torpparit eli tilanomistajan parhaat maanviljelyskoneet ja *Sirola*, Mitä odotat uudelta eduskunnalta?

<sup>10</sup> Uusi Suometar 15. 1. 1907, s. 5; Helsingin Sanomat 16. 1. 1907, s. 4.

vat vuokramiesperheiden irtaimen omaisuuden pihamaalle. Karja päästettiin vapaaksi sikäli kuin sitä ei otettu verorästeistä kartanoon. Häädetyt itse saivat lähteä kylmenneistä asunnoistaan talvipakkaseen keräämään tavaroitaan ja etsimään uutta olinsijaa.<sup>11</sup>

Ensimmäinen häätöpäivä kului suhteellisen rauhallisesti, mutta toisena päivänä alkoi ilmapiiri kiihtyä. Monet torpparit olivat piiloutuneet, niin että laillista häätöä ei perheenpään poissaollessa voitu suorittaa. Osa edellisenä päivänä häädetyistä oli puolestaan palannut takaisin entisiin asuntoihinsa ja asettanut rikottujen ikkunoiden ja ovien tilalle jo ennalta varaamansa uudet ovet ja ikkunat. Samalla alkoi yhä enemmän ilmetä joukkoliikehtimistä torpparien keskuudessa.<sup>12</sup>

Ratkaisevaksi muodostui kolmas häätöpäivä. Kummallakin puolella oli hermostuneisuus kohonnut ja tapahtui useita yhteenottoja. Poliisin hermostuneisuutta lisäsi sanomalehtireportterien suuri määrä. Poliisit joutuivat ilmeisesti taittamaan aidanseipäitä aseikseen, mutta todellisen sensaation asiasta tekivät ratsupiiskojen heilutukset.<sup>13</sup> Tosin ratsumestari Calonius myöhemmin selitti, että ratsupiiska ei kuulunut poliisien aseistukseen eikä sellaista siis ollut muilla kuin hänellä itsellään,<sup>14</sup> mutta tämä jälkikäteen tullut selitys ei enää auttanut, kun syytös jo oli päässyt julkisuuteen.

Voimakkaimmin tätä väkivaltaa vastaan hyökkäsi luonnollisesti työväenlehdistö,<sup>15</sup> mutta kun vapaaherra Standertskjöld-Nordenstam oli ummikko-ruotsinkielinen ja kun häädöt lisäksi tapahtuivat perustuslaillisen Mechelinin senaatin niihin millään tavalla puuttumatta, tarttui asiaan myös suomalaisen puolueen lehdistö ja kohta muutkin. Uusi Suometar puhui jo tammikuun 18. päivän pääkirjoituksessaan "oikeusvaltiosta", "ruotsalaisesta

<sup>11</sup> Yksityiskohtaisia häätökuvauskuksia esitettiin lukuisasti sanomalehdistössä 17—25. 1. 1907. Kaikki häädetyt saivat Liitto-lehden (26. 1. 1907) kertoman mukaan suojan sukulaisissaan tai tuttavissaan. Ks. myös VP 1907, Ptk. IV, s. 3068.

<sup>12</sup> Uusi Suometar 17. 1. 1907, s. 5.

<sup>13</sup> Helsingin Sanomat 18. 1. 1907, s. 3 ja 20. 1. 1907, s. 5.

<sup>14</sup> Uusi Suometar 31. 1. 1907, s. 3.

<sup>15</sup> Kansan Lehti 19. 1. 1907, lakkolaisten julkilausuma.



paronista" ja ratsupiiskoista, mutta muistutti samalla suomalaisen puolueen lakiehdotuksesta, jonka tarkoitus oli todella auttaa torppareita.<sup>16</sup> Häädöt oli otettu vaalipropagandan avuksi ja samoin tehtiin joka taholla.<sup>17</sup>

Erityisen häikäilemättömän leiman häädöt saivat, kun tuli tiedoksi, että poliisit olivat järjestäneet Laukossa ollessaan joka ilta tanssiaiset. Tosin ratsupoliisi Calonius tässäkin kohden puolustautui sanoen, että häädettyjen perheiden tyttäret olivat varsin halukkaasti osallistuneet tanssiaisiin, mutta se ei asiaa parantanut.<sup>18</sup> Helsingin Sanomain "Esa" kirjoitti Laukon "kahdenlaisista juhlamenoista" ja Uuden Suomettaren "Matti" vertasi ivaten Caloniusta Kulneviin, joka "tulesta tuskin päästyään jo tanssit toimitti".<sup>19</sup>

Tällaisina Laukon häädöt tulivat tunnetuiksi. Torpparit itse eivät tunnustaneet häätöjä laillisiksi, vaan palasivat kevään mittaan kerta toisensa jälkeen takaisin hävitettyihin koteihinsa. Eräs perhe häädettiin täten jopa kuusi eri kertaa.<sup>20</sup> Kuitenkin häädöt oli laillisessa tuomioistuimessa laillisesti tuomittu ja viranomaiset toimivat lain mukaan häätöjä toimeenpannessaan. Sen takia ei senaattikaan puuttunut asiaan enempää kuin että sanomalehdissä esitettyjen väitteiden takia velvoitti Hämeen läänin kuvernöörin ottamaan selvää, oliko häätöjen yhteydessä tapahtunut laittomuuksia.<sup>21</sup> Eri asia kuitenkin oli, että häädöt oli tuomittu jo lähes kaikkien piirien taholta kelvottomaksi julistetun vuoden 1902 maanvuokralain 43. §:n perusteella. Täten muodollisesti oikeudenmukaiset häädöt olivat yleisen kannan mukaan asiallisesti epäoikeudenmukaisia, minkä lisäksi tapahtuneet väkivaltaisuudet yhä korostivat epäoikeudenmukaisuuden tunnetta.

Juttu ei päättynyt tähän. Erityisesti työväenlehdistö kirjoitti häätöasiasta pitkin kevättä. Siitä tehtiin yksikamarisen edus-

<sup>16</sup> Uusi Suometar 18. 1. 1907, ks. myös 17. 1. 1907, s. 5.

<sup>17</sup> Esim. Uusi Suometar 20. 1. 1907, "Kirje Helsingistä"; Helsingin Sanomat 20. 1. 1907, "Kirje Helsingistä"; Talonpojan Lehti 19. 1. 1907.

<sup>18</sup> Uusi Suometar 22. 1. 1907, s. 3.

<sup>19</sup> Helsingin Sanomat 22. 1. 1907, s. 5; Uusi Suometar 27. 1. 1907.

<sup>20</sup> VP 1907, Ak. V, Mtvkm. n:o 4, s. 35.

<sup>21</sup> Uusi Suometar 20. 1. 1907. Ks. myös em. vkm., ss. 37—39.



kunnan ensimmäinen välikysymys, ja Yrjö Sirola haastoi Juhani Ahon arvossapidettynä kirjailijana lausumaan oman mielipiteensä. Aho valitti, että Laukon torpparit olivat joutuneet kärsimään marttyyrikohtalon, mutta katsoi kaikesta huolimatta kunakin hetkenä voimassa olevan lain noudattamista tärkeimmäksi asiaksi. Sillä jos laki, vaikkapa vanhentunutkin, hylätään, hylätään periaate "sanasta miestä" ja tilalle tulee periaate "sarvesta härkää" eli pelkkä väkevämmän oikeus, anarkia, sanoi Aho.<sup>22</sup>

Perustuslaillinen Aho katsoi, että torpparit olivat rikkoneet sopimuksensa, torpparien asianajajana toiminut vanhasuomalaiseen puolueeseen lukeutuva tuomari Eino Nyysölä katsoi, että lakkoon ja rettelöihin oli parooni Standertskjöld-Nordenstam yksin syypää,<sup>23</sup> mutta sosialidemokraattien kannan mukaan parooni oli vain yksi maanomistaja ja sellaisena vain eräs maanomistajaluokan tyypillinen edustaja. Sosialidemokraatit saivat yllättäen tukea toiselta tunnetulta kirjailijalta.

Arvid Järnefelt teki kesällä 1907 matkan Laukkoon ja kirjoitti matkastaan kirjasen "Maa kuuluu kaikille", jota nopeasti myytiin kolmena painoksena 25 000 kappaletta.<sup>24</sup> Hän katsoi, että sopimuksen rikkominen oli rangaistava teko vain silloin, kun tähän sopimukseen sitoutunut oli sitä tehdessään vapaa tekemään tai jättämään tekemättä tuota sopimusta. Torpparit olivat rikkoneet muodollista lakia vain saadakseen oikeutta. Myös viranomaiset olisivat helposti voineet kiertää tuota muodollista lakia, ellei heidän takanaan olisi ollut luonnon rikkauDET itselleen anastaneen valtaloukan tarve kukistaa tuntoihinsa tulleet alemmat kansanluokat. Järnefelt näki täten asiassa luokkataistelun erään ilmenemismuodon ja kiitti erityisesti sosialismia siitä, ettei luokkariita ollut johtanut avoimeen kapi-

<sup>22</sup> Helsingin Sanomat 24. 8. 1907; Työmies 31. 8. 1907. — Juhani Aho näyttää nuoruudessaan — sekä lapsuudenkotinsa että Elisabet Järnefeltin vaikutuksesta — ajatelleen varsin sosiaalisesti. Myöhemmänä esteetikkonakin hän vielä selvästi pyrki mahdollisimman suureen tasapuolisuuteen yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Vrt. *Järnefelt*, *Vanhempieni romaani II*, ss. 257 ss.

<sup>23</sup> Uusi Suometar 30. 1. 1907.

<sup>24</sup> *Häklä*, Arvid Järnefelt, s. 361.

naan. Sosialismi oli tavallaan toiminut ukkosenjohdattimena ja ohjannut tyytymättömät joukot vaatimaan lainsäädännöllistä parannusta oloihinsa.<sup>25</sup>

Porvariston taholta kirjaseen suhtauduttiin kylmähkösti.<sup>26</sup> Työväenlehdet sensijaan ottivat Järnefeltin kirjasen kiitollisina vastaan, koska se puolusti lakon oikeudenmukaisuutta, mutta Henry Georgen aatteista, joiden selostaminen kuitenkin oli Järnefeltin päätarkoitus, ne vaikenivat. Vain Yrjö Sirola, joka kirjasta moneen otteeseen ylistäessään ei voinut sitä kokonaan sivuuttaa, sanoi lyhyesti, että puolueohjelmaa taas seuraavan kerran tarkistettaessa olisi hyvä tarkastella asioita mahdollisimman monelta kannalta.<sup>27</sup>

Myös vanha Agaton Meurman tarttui vielä kynään ja kirjoitti vastineeksi saman nimisen kirjasen. Hän korosti erityisesti kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhteenkuuluvaisuutta, jonka kautta maa kuului kaikille, mutta jonka lujittamiseksi oli tarpeen kohottaa kansan siveellistä tasoa, eikä painaa sitä alas päin liioitteluilla. Samalla Meurman huomautti, että torpparit eivät suinkaan halunneet kruununorppareiksi niinkuin Järnefelt ehkä Tampereen torpparikokouksen päätöksen nojalla oli väittänyt, vaan että heidän suurin toiveensa oli saada omaa maata.<sup>28</sup>

Se, että Laukon hädät aiheuttivat näin paljon huomiota ja väittelyä, ei kuitenkaan aiheutunut niin paljon itse hädöistä kuin niiden ajankohdasta. Tosin hädät toimeenpantiin väkivaltaisesti suuren poliisikunnan avustuksella, mutta sittenkin

<sup>25</sup> *Järnefelt*, Maa kuuluu kaikille, ss. 27, 30.

<sup>26</sup> Helsingin Sanomat 6. 10. 1907; Hufvudstadsbladet 10. 10. 1907; Uusi Suometar 14. 11. 1907.

<sup>27</sup> *Järnefelt*, Maa kuuluu kaikille, ss. 44—45, 51. Ks. myös *Nokkala*, Tolstoilaisuus Suomessa, ss. 234—38. — Työmies 8. 10., 9. 10., 12. 10. ja 25. 10. 1907. — Teoksensa kolmanteen painokseen Järnefelt kirjoitti vastauksen Agaton Meurmanille ja valitti samalla sitä, että sosialistit olivat kokonaan hylänneet hänen ehdotuksensa. Pohjimmaisena syynä tähän hylkäämiseen hän kuitenkin piti sitä, että jos Georgen oppi toteutettaisiin, ei jäisi enää niitä, jotka äänillään antaisivat valtiollisen vallan sosialidemokraateille. Tämä toteamus osoittaa, että Järnefelt ei millään tavoin pyrkinyt tukemaan sosialidemokraattista puoluetointaa. *Järnefelt*, *emt.*, kolmas painos, s. 76.

<sup>28</sup> *Meurman*, Maa kuuluu kaikille, ss. 5, 14, 42—54, 57, 71—75.

noina tammikuun päivinä häädettiin vain 20 perhettä. Vaalien jälkeen huhti—toukokuulla 1907 häädettiin Laukossa ja Tottijärvellä jälleen 76 perhettä — osa niistä luvattomasti palaneita —, mutta ilman, että tapaukset olisivat herättäneet sellaista kohua kuin tammikuun häädöt, vaikka ne seuraavan kesän kirjoituksissa otettiin huomioon.<sup>29</sup> Myöskin vaalien jälkeen tapahtuneet Ypäjän Kartanonkylän ja Mäntsälän Sälinkään häädöt sivuutettiin työväenlehdissäkin lyhyellä maininnalla,<sup>30</sup> vaikka Laukon tammikuun häätöjä seuraamaan oli lähetetty suuri joukko reporttereita. Varmaan häätöselostukset vaikuttivat monien kannassaan vielä horjuvien äänestäjien puoluevalintaan ja eniten luultavasti sosialidemokraattien hyväksi, mutta kuinka paljon, sitä on mahdoton edes arvioida.

### 3. Vaalit

Uusi vaalilaki ei maininnut mitään puolueista, mutta vaaliliittojärjestelmä merkitsi käytännössä puoluejärjestelmää. Ohjelmiensa avulla puolueet koettivat ohjata moninkertaisesti kasvanutta äänestäjäkuntaa puoluevalinnassa. Mutta silloinen järjestelmä asetti sekä ehdokaslistojen tekijät että valitsijat myös toisen pulman eteen. Jokainen ehdokaslista sai sisältää kolme ehdokasta, joista ensimmäisen hyväksi laskettiin koko listalle annettu äänimäärä, toiselle puolet siitä ja kolmannelle kolmas osa. Kun sama ehdokas voitiin asettaa useammille listoille, oli listojen laatijoilla edessään vaalitaktillinen ongelma siinä, kuinka monelle listalle ja missä järjestyksessä kukin ehdokas oli asetettava.<sup>31</sup> Kun samat ehdokkaat saattoivat esiintyä viereisillä listoilla päinvastaisessa järjestyksessä, oli valitsijoiden ratkaistava henkilövalinnan lisäksi järjestys.

Kullakin kolmen miehen listalla oli oma iskulausemainen tunnuksensa, jonka tehtävänä oli ilmaista ehdokkaiden tärkeimmät kannanotot ja samalla vetää puoleensa mahdollisimman

<sup>29</sup> VP 1907, Ptk. IV, s. 3068.

<sup>30</sup> Työmies 21. 3., 25. 5., 27. 5. ja 16. 7. 1907.

<sup>31</sup> Vrt. *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, ss. 190—91.



monet äänestäjät. Torpparikysymys oli vain yksi ajankohdan monista polttavista kysymyksistä. Kuten edellä on mainittu, kiihkein toiminta torpparikysymyksen ympärillä oli kevään 1906 jälkeen hiljennyt, mutta sittenkin kiinnittää huomiota se, että siihen ei ehdokaslistojen otsaketunnuksissa viitattu juuri lainkaan. Erityistä huomiota herättää se, että eri puolueiden torppariehdokkaista vain suomalaisen puolueen Juho Lepistö vaati tunnuksessaan "kohtuullista torpparilakia".<sup>102</sup> Muissa suomalaisen puolueen listoissa ei asiasta mainittu mitään. Sosialidemokraateista esiintyivät torpparikysymykseen viittaavan tunnuksen alla sittemmin eduskuntaankin valitut Aatto Sirén ja Maria Laine Uudenmaan läänissä, ompelijatar-agitaattori Aleksandra Reinholdson (Lehtinen) Hämeen pohjoisessa vaalipiirissä ja Matti Paasivuori Viipurin läänin läntisessä vaalipiirissä. Nuor-suomalaisilla oli Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä kaksi tunnusta: "Maata maattomille" ja "Maalaisväestön yhteinen etu", joiden kummankin alla oli agraarikomitean sihteerin Antti Mikkolan nimi.

Suomalaisen puolueen edustajaehdokkaista oli yhteensä 17 torpparia tai muuta maanvuokraajaa, joista valituiksi tuli 5. Sosialidemokraattien 12 maanvuokraajaehdokkaasta tuli valituksi 7. Suomalaisen puolueen torppariehdokkaat olivat paremmin sijoitetut vaalilistoille kuin sosialidemokraattien ehdokkaat, mutta toisaalta sosialidemokraattien torppariehdokaslistoilla oli samalla enemmän tunnettuja, huomiota puoleensa vetäviä nimiä. Lisäksi on huomattava, että sosialidemokraattien kaikista ehdokkaista valittiin eduskuntaan vähän enemmän kuin puolet ja suomalaisen puolueen ehdokkaista vajaa kolmannes, joten torppariehdokkaitten valinta noudatti samaa suhdetta.<sup>103</sup> Nuor-suomalaisten kaksi ja maalaisliiton yksi torppariehdokas jäivät valitsematta. Kokonaisuudessaan saivat sosialidemokraatit 80, vanhasuomalaiset 59, nuorsuomalaiset 25, ruotsalaiset 24, maalaisliitto 10 ja kristillisen työväen liitto 2 edustajapaikkaa.

<sup>102</sup> Ehdokaslistoista ks. sanomalehdistö ennen vuoden 1907 eduskuntavaaleja eli maaliskuun alkupuoliskolta 1907.

<sup>103</sup> Ehdokaslistojen mukaan laskettuna oli sosialidemokraateilla koko maassa 148 ja suomalaisella puolueella 190 edustajaehdokasta.



Listojen otsaketunnukset eivät ainakaan torpparien kohdalla näytä määränneen valintaa. Valittujen tunnuksena oli miltei poikkeuksetta selvä puoluetunnus "Sosialidemokratia" tai "Suomalainen puolue", minkä lisäksi suomalaisen puolueen ehdokaslistoissa vedottiin yleisesti uskontoon ja raittiuteen. Näyttää siis siltä, että valittuja torppariehdokkaita ei valittu siksi, että heillä olisi ollut tunnuksenaan jotakin maanvuokraolojen parantamiseen tähtäävää, vaan ehkä ennemminkin siksi, että he maanvuokraajina olivat lupautuneet ajamaan määrätyn puolueen yleisiä periaatteita.

Onkin ilmeistä, että myös torppariväestö ajatteli vaaliuurnilla ollessaan enemmän puoluetta kuin henkilöä ja että äänestystäten tapahtui ensisijaisesti puoluevalinnan mukaan. Siitä, millä tavoin torpparit äänestivät, on luonnollisesti mahdotonta saada yksityiskohtaista selkoa. Ainoastaan tilastojen perusteella voi tehdä joitakin päätelmiä ja tällöin herää lähinnä kysymys siitä, missä määrin he antoivat kannatuksensa sosialidemokraattisille edustajaehdokkaille.

Oheinen kartta näyttää viittaavan siihen, että sosialidemokraatit saivat suhteellisesti eniten ääniä juuri tiheimmiltä torpparialueilta, mutta yksityiskohtaisempi tarkastelu paljastaa monia poikkeuksia. Seuraavalla sivulla oleva taulukko osoittaa sosialidemokraattien maaseudulla saamien äänimäärien suhdetta maanvuokraajaväestön määrään eri vaalipiireissä.<sup>34</sup>

Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole tarkoituksenmukaista eritellä kunkin vaalipiirin väestökokoomuksen vaikutusta vaalien tulokseen, mutta ainakaan tämä taulukko ei osoita maanvuokraajaväestön suhteellisen määrän ja sosialidemokraattien saaman kannatuksen välillä olleen selvää keskinäistä riippuvaisuutta. Korrelaatiot vaihtelivat -0.36:sta +0.27:ään, mikä merkitsee yli kymmenkertaisia eroja. Niinkin läheisillä alueilla kuin Uudellamaalla ja Etelä-Hämeessä, joissa maan-

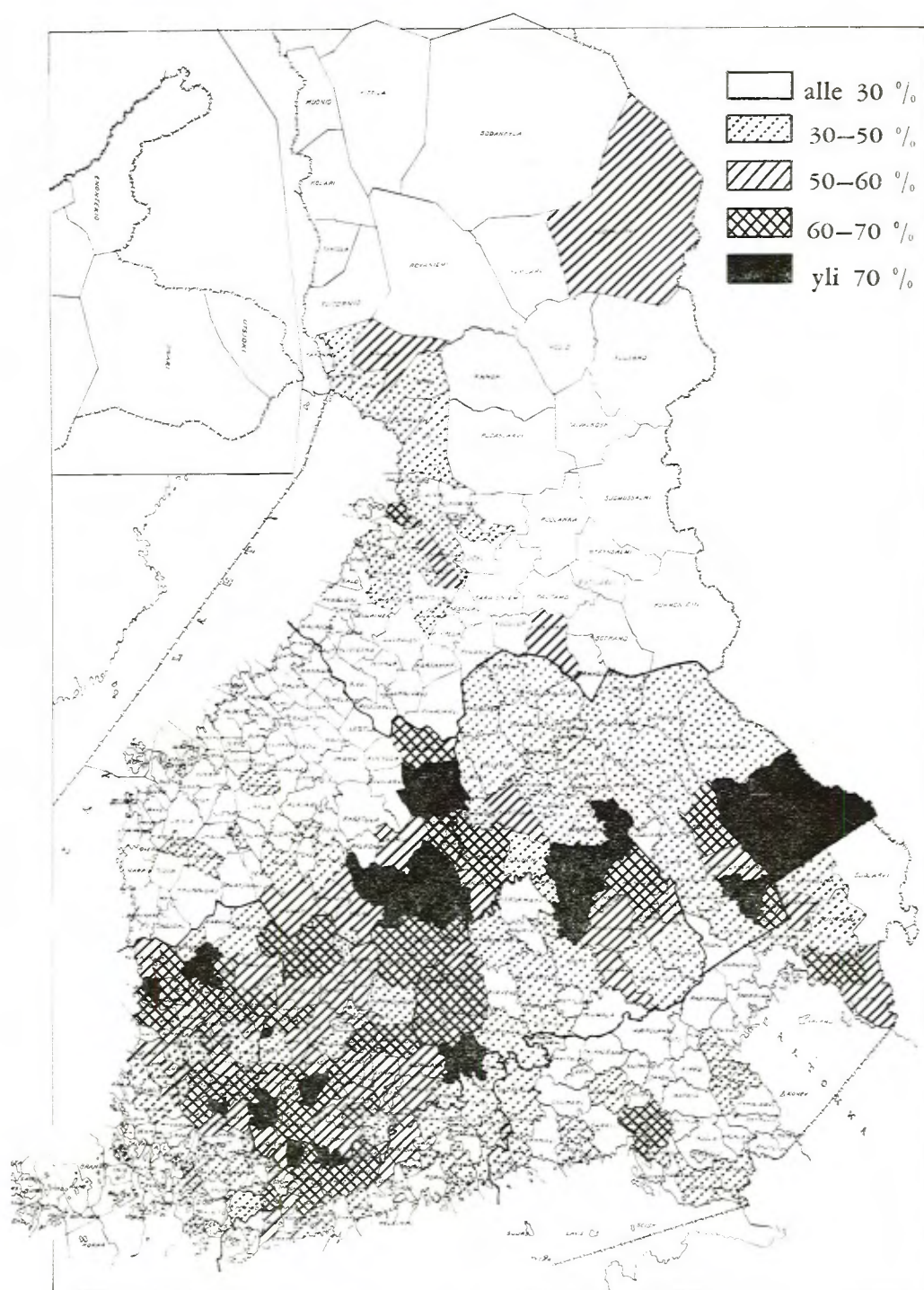
<sup>34</sup> SVT III:9, taulu 2; SVT XXIX:1, Tauluja 1907 eduskuntavaaleista, taulu 1; *Gebhard*, Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen..., ss. 117 ss. — Korrelaatiot on laskettu kaavan  $\frac{sd}{37.6} \cdot \frac{mv}{43.4}$  mukaan, jossa sd = sosialidemokraattien ko. vaalipiirissä saama äänimääräprosentti ja mv = vuokra-tilojen prosenttimäärä samassa vaalipiirissä.

Vaalipiiri	sos.dem. ääni- määrä 1907 %	yli 1/2 ha (vilj.) tiloista vuokratiloja 1910 %	korre- laatio	suurin porvaril- linen puolue
Uudenmaan	38.1	58.6	—0.75	ruots.
Turun eteläinen	25.0	52.3	—0.55	suom.
Turun pohjoinen	56.5	71.3	—0.91	suom.
Hämeen eteläinen	59.2	58.8	+0.86	suom.
Hämeen pohjoinen	57.1	66.0	—1.00	suom.
Viipurin läntinen	38.0	11.7	+0.27	suom.
Viipurin itäinen	24.5	9.1	+0.32	suom.
Mikkelin	44.7	50.6	+0.98	suom.
Kuopion läntinen	48.9	59.0	—0.96	nuors.
Kuopion itäinen	50.7	38.2	+0.65	nuors.
Vaasan itäinen	48.4	59.3	—0.94	suom.
Vaasan eteläinen	10.9	34.6	—0.36	suom.
Vaasan pohjoinen	9.4	25.0	—0.43	suom.
Oulun eteläinen	21.8	41.6	—0.60	maal.
Oulun pohjoinen	24.0	35.6	—0.78	suom.
Lapin	5.9	19.0	—0.36	suom.
Koko maaseutu	37.6	43.4	1.00	suom.

vuokraajien suhteellinen määrä oli lähes sama, sosialidemokraattien saama kannatus oli varsin erilainen. Toisaalta Uudellamaalla ja Viipurin läänin länsiosassa olivat sosialidemokraattien äänimäärien suhdeluvut miltei samat, vaikka maanvuokraajain suhdeluvuissa oli moninkertainen ero. Näissä tapauksissa asiaan tosin vaikutti Uudenmaan ruotsinkielisyys, mutta sama vaihtelevaisuus on havaittavissa yli koko maan, vieläpä aivan vierekkäisissä kunnissa, kuten sivulla 388 oleva taulukko osoittaa.<sup>35</sup>

<sup>35</sup> Ed. taulukon lähteiden lisäksi SVT III:9, taulu 1; SVT VI:45, taulu II; *Gebhard*, Maanviljelysväestö ja sen suhde muihin elinkeinoryhmiin, taulu 2.

SOSIALIDEMOKRAATTIEN SAAMA ÄÄNIMÄÄRÄ V. 1907  
EDUSKUNTAVAALEISSA.



Kunta	Sos.dem. äänimäärä 1907 %	Vuokratiloja 1910 %	Korrelaatio	Eniten ääniä saanut muu puolue	Pääasiallisesti maanviljelyk- sestä elävä väestö % 1901	Asukkaita sataa viljeltyä ha kohti 1910	Yli 1/2 ha viljelmää tuhatta asukasta kohti 1910	Maanviljelystyöväkeä ilman omaa maanviljelystä % koko maanviljelysväestöstä 1901
Iitti	49.5	25.1	+0.59	suom.	56.5	134	44	32.4
Elimäki	49.9	58.0	+0.97	suom.	70.1	61	72	17.2
Eurajoki	55.5	73.7	—0.87	suom.	63.7	116	76	20.7
Luvia	23.2	73.8	—0.36	krist.	48.5	146	89	17.3
Kiikka	57.8	71.2	—0.94	suom.	69.5	105	93	19.1
Tyrvää	34.5	72.4	—0.55	suom.	65.3	120	74	19.6
Sääksmäki	58.9	38.0	+0.56	nuors.	57.0	117	38	43.1
Lempäälä	55.7	65.4	—0.98	suom.	57.7	116	72	11.8
Valkeala	45.9	17.9	+0.34	suom.	53.6	244	48	14.5
Savitaipale	2.2	12.6	—0.20	suom.	76.6	230	100	0.2
Ruskeala	49.5	15.1	+0.26	maal.	83.4	235	94	29.7
Uukuniemi	11.2	10.3	+0.80	maal.	84.1	206	135	10.1
Rautalampi	62.7	74.0	—0.98	nuors.	74.5	166	93	34.1
Vesanto	39.7	78.5	—0.58	nuors.	89.8	126	112	45.9
Ilomantsi	70.6	57.0	+0.70	nuors.	77.1	379	112	28.0
Pielisjärvi	43.8	54.4	—0.93	suom.	81.1	366	69	22.5
Kurikka	33.5	66.0	—0.59	suom.	87.6	78	142	23.1
Kauhajoki	6.9	61.7	—0.13	suom.	82.0	91	134	16.5
Viitasaari	71.5	63.0	+0.77	nuors.	77.9	195	91	34.2
Kivijärvi	25.1	62.7	—0.46	suom.	86.9	251	66	36.6
Ii	44.8	12.3	+0.24	maal.	61.5	434	90	1.4
Pudasjärvi	1.6	58.0	—0.03	suom.	72.3	435	108	9.0



Iitin ja Valkealan tapaukset selittää niiden teollisuusväestön runsaus. Luvian teollisuusväestö oli suhteellisesti vielä runsaampi, mutta siellä vaikutti voimakkaasti kristillinen työväenliike. Asukasluvun ja viljellyn maan alan suhteella ei näytä olleen mainittavaa merkitystä Iittiä lukuunottamatta. Sen sijaan kaksi viimeistä saraketta osoittavat lähes kauttaaltaan, että siellä, missä suurtiloja ja tilatonta maanviljelystyöväkeä<sup>30</sup> oli runsaimmin, siellä oli myös eniten sosialidemokraattien kannattajia. Samaan viittaa vertailu sivuilla 30—33 olevan taulukon 2. sarakkeen kanssa. Toisaalta sekä eräät mainitun taulukon luvut että ylläolevat Ilomantsin ja Viitasaaren samoin kuin myös Rautalammin numerot osoittavat, että mitään selvää yhtäläisyyttä ei tässäkään kohden ollut.

Edellä olevien kuntaparien lukumäärä on niin pieni, että niiden perusteella ei voida tehdä mitään pidemmälle meneviä johtopäätöksiä. Tehtäväämme ei kuulu asian yksityiskohtaisempi selvittäminen, mutta edellä olevien vertailujen perusteella voitaneen katsoa, että paikallisen maanvuokraajaväestön suhteellinen määrä ei ratkaisevasti vaikuttanut sosialidemokraattien saamaan kannatukseen. Ilmeistä on, että torppariväestö oli moniin muihin väestöryhmiin verraten alttiimpaa omaksumaan sosialidemokraattisen puoluekannan, kuitenkin niin, että tämä alttius suuressa määrin riippui paikallisten maanomistukseen liittyvien vastakohtien suuruudesta, vuokrasopimusten varmuudesta, paikallisen teollisuusväestön samoin kuin myös varsinaisen tilattoman maataloustyöväestön vaikutuksesta, porvarillisten puolueiden voimasuhteista ja monista muista tekijöistä, joiden merkitysosuutta on ilman yksityiskohtaista tutkimusta mahdoton määritellä. Mutta kun suomalaisen puolueen raittiusasiaa ja uskontoa korostavat tunnuksat saivat niinkin suuren ja aivan ilmeisesti osaltaan myös maan-

<sup>30</sup> Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksessa jaoiteltiin "pääasiallisesti maanviljelyksestä elävä väestö" maanviljelijöihin ja maanviljelystyöntekijöihin. Jälkimmäiset puolestaan jaoiteltiin vuosipalveluksessa oleviin, sellaisiin, joilla oli alle 3 ha (2 ha) omaa tai vuokramaata viljeltävänään, sekä sellaiseen "vapaaseen" maanviljelystyöväkeen, joka ei ollut vuosipalveluksessa ja jolla ei myöskään ollut lainkaan maata hallussaan. Ks. myös s. 218.

vuokraajaväestön taholta tulleen<sup>37</sup> kannatuksen, täytyy pitää varmana, että torppariväestön puoluekannan määräisivät suuressa määrin myös muut syyt kuin heidän asemansa vuokramiehinä. Kun eri puolueiden torppariohjelmat olivat verraten lähellä toisiaan, oli eri paikkakunnilla jo aikaisemmin harjoitetun puoluetoiminnan ohella ilmeisesti juuri suhtautuminen uskonnollisiin kysymyksiin eräs kaikkein määräävimpiä tekijöitä.<sup>38</sup>

<sup>37</sup> Esim. useimmissa Salon ympäristökunnissa suomalainen puolue sai enemmän kuin puolet kaikista annetuista äänistä, vaikka näissä samoissa kunnissa vuokramiesväestö — ilman varsinaista tilatonta väestöäkin — oli 60—70 %, Uskelassa jopa 78.0 %.

<sup>38</sup> Hannu Soikkanen on äsken ilmestyneessä väitöskirjassaan laajemmin eritellyt sosialidemokraattien ensimmäisissä eduskuntavaaleissa saaman kannatuksen riippuvuutta maanomistusoloista eri paikkakunnilla päätyen monessa suhteessa samankaltaisiin johtopäätöksiin. *Soikkanen*, Sosialismin tulo Suomeen, ss. 368—89, ks. myös ss. 63, 335, 391.

## V. Jälleen väliaikainen ratkaisu

### A. VALTIOPÄIVÄT 1907

#### 1. Neljä lakiehdotusta

Uusi, yksikamarinen eduskunta kokoontui ensimmäiseen täysistuntoonsa toukokuun 23. päivänä 1907. Se sai kohta käsiteltäväkseen viisitoista hallituksen esitystä, mutta niiden joukkoon ei maanvuokralakiesitys vielä ennättänyt, koska senaatti odotti Agraarikomitean mietintöä ja tämä valmistui vasta saman kuun lopussa.<sup>1</sup> Nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset kansanedustajat jäivät odottamaan Mechelinin senaatin esitystä, mutta oppositioasemassa olevat vanhasuomalaiset ja sosialidemokraatit tekivät kumpikin asiassa oman eduskuntaesityksensä.<sup>2</sup>

Agraarikomitean mietintö oli senaatissa ensimmäisen kerran käsiteltävänä kesäkuun 3. päivänä, jolloin senaatti asetti keskuudestaan oikeusosaston varapuheenjohtajan R. A. Wreden johdolla toimivan valiokunnan valmistelemaan eduskunnalle annettavaa hallituksen esitystä.<sup>3</sup> Suomalaisen puolueen eduskuntaesitys päivättiin seuraavana eli kesäkuun 4. päivänä ja sosialidemokraattien esitys kesäkuun 8. päivänä. Kumpikin esiteltiin eduskunnalle kesäkuun 17. päivänä.<sup>4</sup> Senaatin valmis-

<sup>1</sup> VP 1907, Ptk. I, ss. 26—27; Yhteisist. ptk. 3. 6. 1907, s. 349, ks. myös 4. 12. 1906, s. 296, VA.

<sup>2</sup> VP 1907, Liitteet VIII:16, esitysehdotukset n:o 6 (Paloheimo ym.) ja n:o 16 (Hokkanen ym.).

<sup>3</sup> Yhteisist. ptk. 3. 6. 1907, s. 349, VA. Wreden lisäksi valiokuntaan tulivat senaattorit Ignatius, Nybergh, Snellman, Ståhlberg ja Granström.

<sup>4</sup> VP 1907, Ptk. II, s. 898.

tama Armollinen esitys ennätti eduskuntaan vasta lokakuussa, mutta kun lain käsittely syyskuun alussa aloitettiin maatalousvaliokunnassa, tapahtui se jäljempänä esiin tulevista syistä yhtä aikaisesti näiden kolmen eri esityksen pohjalla.

Kaikki mainitut esitykset — Agraarikomitean mietintö mukaanluettuna — olivat valmiin lakitekstin muotoon laadittuja esityksiä perusteluineen. Agraarikomitean ehdotus käsitti 50, suomalaisen puolueen 89, sosialidemokraattien 33 ja hallituksen esitys 65 pykälää. Perusteluissaan kaikki lähtivät siitä, että vuoden 1902 maanvuokralaki ei ollut tyydyttävä. Agraarikomitea ja sen mukaan myös hallituksen esitys mainitsivat erityisesti, että se ei riittävästi suosinut pitkiä vuokrasopimuksia, ei antanut vuokramiehelle varmuutta hänelle tulevista korvauksista, salli hädät asiaankuulumattomistakin syistä sekä muutenkin jätti vuokramiehen liian riippuvaan asemaan. Suomalaisen puolueen ja sosialidemokraattien ehdotuksissa pidettiin sopimusvapauden rajoittamistarvetta niin itsestään selvänä asiana, että sitä ei edes mainittu, mutta agraarikomitea esitti perusteluissaan, että yhteiskunnalla tuli olla oikeus vaatia niitä, jotka tahtoivat vuokrajärjestelmää käyttää hyväkseen, noudattamaan sellaisia määräyksiä, joiden kautta järjestelmä todella hyödyttäisi yhteiskuntaa ja sen rauhallista kehitystä.<sup>5</sup>

Kaikki muut ehdotukset oli tarkoitettu koskemaan kaikkea maanvuokrausta eli korvaamaan vuoden 1902 maanvuokralaki kokonaisuudessaan,<sup>6</sup> mutta suomalaisen puolueen ehdotus tahtoi rajoittaa lain alaa. Torpparit ja mäkitupalaiset ovat muihin maanvuokraajiin nähden sekä taloudellisesti että yhteiskunnallisesti niin heikossa ja epäitsenäisessä asemassa ja heidän lukumääränsä niin suuri, sanottiin sen perusteluissa, että heitä varten tarvitaan sellaisia lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, jotka muita vuokramiesryhmiä ajatellen eivät ole tarpeellisia eivätkä edes oikeutettuja.<sup>7</sup> Jotta lain ala olisi tullut tarkemmin määri-

<sup>5</sup> Agraarikomitean mietintö I, s. 65; VP 1907, Ak. III, Arm. es. n:o 27, s. 1.

<sup>6</sup> Agraarikomitean ehdotuksen 50 § ehdotti v. 1902 lain kumottavaksi kokonaan ja sen 48 §:n mukaan tuli muissa kuin maanviljelystä tai asuntotarkoitusta palvelevissa maanvuokrasopimuksissa olla voimassa täysi sopimusvapaus.

<sup>7</sup> Vrt. alaviite 6.



teltyä, oli ehdotuksen 1 §:ään sisällytetty ne torpan, mäkitupa-alueen ja lampuotitilan määritelmät, jotka olivat sisältyneet jo suomalaisen puolueen keväällä 1906 laatimaan "suunnitelmaan" ja jotka tämän ehdotuksen kautta tulivat sisältymään myös vuoden 1909 maanvuokra-asetukseen.

"Ei mikään vuokralaki voi vuokrasuhteesta koituvia epäkoh-  
tia tykkönään poistaa, ainoastaan lieventää", sanottiin suoma-  
laisen puolueen eräässä toisessa samoilte valtiopäiville jättä-  
mässä ehdotuksessa.<sup>8</sup> Myös tässä H. G. Paloheimon, ensimmäi-  
sen allekirjoittajansa<sup>9</sup> nimellä kulkeneessa vuokralakiehdotuk-  
sessa todettiin, että paraskin vuokralaki on vajavainen ja että  
ainoa lopullinen ratkaisu oli mahdollisimman monen vuokra-  
miehen saattaminen itsenäiseksi tilalliseksi. "Mutta kun tämän  
päämäärän saavuttaminen voipi tapahtua ainostaan vähitellen"  
ja koska sen takia oli vielä kauan oleva erityinen vuokramies-  
luokka, katsottiin laki tarpeelliseksi.

Muut ehdotukset lähtivät siltä pohjalta, että vanhoja oikeus-  
suhteita oli ehdottomasti pidettävä kunniassa, mutta Evert  
Hokkasen ja 13 muun sosialidemokraatin allekirjoittama ehdo-  
tus lähti toiselta oikeudelliselta pohjalta. "Vallassa olevat luo-  
kat ja etuoikeutetut säädyt, jotka lainsäädäntövaltaa maas-  
samme käsissään ovat pitäneet, ovat vuosikymmenien ja vuosi-  
satojen kuluessa järjestelmällisesti riistäneet lainsäädännön  
avulla suurimman osan maastamme yksityisomaisuudekseen",  
sanottiin perusteluissa. Varattomille oli vuokraaminen ollut  
ainoa keino päästä maahan käsiksi, mutta näin syntyneen  
vuokramiesluokankaan tilasta eivät vanhat säätyvaltiopäivät  
olleet välittäneet. Uuden kansaneduskunnan oli korjattava sää-  
tyjen laiminlyönnit.

Lähtökohtien periaatteellisesta eroavaisuudesta huolimatta  
olivat ehdotukset — samoin kuin eri puolueiden käytännölliset  
ohjelmatkin — useimmissa kohdin varsin lähellä toisiaan. Kaikki  
suosivat pitkää vuokra-aikaa ja vuokran määräämistä rahassa.  
Työpäivän pituuden jätti suomalainen puolue vuokralautakun-

<sup>8</sup> VP 1907, Liitteet VIII:2, Gebhardin ym. anomusehdotus N:o 128 Tilat-  
toman väestön lainarahaston uudelleen järjestämisestä.

<sup>9</sup> Allekirjoittajia oli yhteensä 41.

nan määrättäväksi ja hallitus osapuolten keskenään sovittavaksi, agraarikomitea asetti tuntimäärärajoitukset, mutta sosialidemokraatit eivät maininneet asiasta mitään, koska heidän ehdotuksensa mukaan päivätyövuokraa ei saanut lainkaan sallia. Metsänkäyttö-, laidun-, metsästys-, kalastus- ja tuotteiden myyntioikeutta vaativat sosialidemokraatit kokonaan vapaiksi, mutta muut ehdotukset jättivät ne keskinäisten sopimusten varaan.

Kaikkiin ehdotuksiin sisältyi kunnallinen vuokralautakunta, jonka tuli valvoa sopimusten laillisuutta ja kohtuullisuutta sekä niiden noudattamista. Suppeimmat valtuudet vuokralautakunnalle myönsi Agraarikomitean ehdotus, kun taas suomalaisen puolueen ehdotus jätti lautakunnan valtaan mm. päivätyön veroarvon ja pituuden määräämisen ja sosialidemokraattien ehdotuksen mukaan lautakunnan tuli määrätä koko tilalta suoritettavan vuokran määrä.

Vuokralautakunnan puheenjohtajan määräämisessä oli suomalainen puolue edellisen syksyn haparoinnin jälkeen päätnyt siihen, että jos molempien osapuolien valitsema lautakunnan jäsenet eivät voisi päästä puheenjohtajasta yksimielisyyteen, puheenjohtajan valitsisi jo keväisessä "suunnitelmassa" mainittu lisätty vuokralautakunta.<sup>10</sup> Agraarikomitean ja hallituksen ehdotusten mukaan puheenjohtajan olisi vastaavissa tilanteissa määrännyt kihlakunnanoikeus, mutta sosialidemokraattien mielestä oli tuo ensimmäinen vaihe — lautakunnan jäsenten yhdessä toimittama vaali — turha, koska siinä ei milloinkaan voitaisi päästä yksimielisyyteen.<sup>11</sup> Heidän esityksensä mukaan puheenjohtaja oli alunpitäen valittava kuntakokouksessa yleisellä vaalilla, jossa jokaisella 20 vuotta täyttäneellä kuntalaisella oli yksi ääni.

## 2. Maatalousvaliokunnassa

Eduskunnan maatalousvaliokuntaan, jonka käsiteltäviksi vuokralakiesitykset joutuivat, valittiin 16 varsinaista ja 7 vara-

<sup>10</sup> Ks. s. 343.

<sup>11</sup> Työmies 19. 6. 1907, "Suomettarelaisten torpparilaki".

jäsentä. Varsinaisiksi jäseniksi valittiin suurimman eli sosialidemokraattisen puolueen edustajista seitsemän: toimittaja Sulo Vuolijoki, kirvesmies Aatto Sirén, kansakoulunopettaja Samuel Häkkinen, palstatilallinen D. J. Kalliokorpi, palstatilallinen J. K. Merinen, rakennusmestari Janne Martikainen ja lampuoti Pekka Huttunen, suomalaisesta puolueesta viisi: ylitirehtööri J. K. Paasikivi, maanviljelijä H. G. Paloheimo, ent. senaattori A. Osw. Kairamo, tohtori Hannes Gebhard ja torppari Juho Rannikko, nuorsuomalaisesta puolueesta kaksi: lakit.kand. Jonas Castrén ja ylitarkastaja Uno Brander sekä ruotsalaisesta kansanpuolueesta samoin kaksi: agronomi O. W. Slätis ja fil.maist. K. J. Karlsson. Valiokuntaan tuli täten porvarillinen enemmistö — yhdeksän seitsemää vastaan — ja valiokunnan päätökset tulivat täten riippumaan tämän enemmistön yksimielisyydestä. Suomalainen puolue sai sekä puheenjohtajan että varapuheenjohtajan paikan, sillä edelliseen tehtävään valittiin Paasikivi ja jälkimmäiseen Gebhard. Valiokunnan ensimmäiseksi sihteeriksi valittiin fil.kand. Edvard Gylling ja toiseksi sihteeriksi lakit.kand. Antti Tulenheimo, joista erityisesti jälkimmäinen joutui toimimaan vuokralakikäsittelyjen yhteydessä.<sup>12</sup>

Valiokunta järjestäytyi toukokuun viimeisinä päivinä. Ensimmäinen sen käsiteltäväksi lähetetty asia oli Hannes Gebhardin anomusehdotus yksityisten aloitteesta perustettujen maanviljelyslyseoiden valtionavun järjestämisestä, joka tuli valiokuntaan kesäkuun 5. päivänä. Kun myöhemmin erityisesti sosialidemokraattien taholta syytettiin maatalousvaliokunnan porvarillisia jäseniä siitä, että nämä ottivat Gebhardin anomuksen käsiteltäväksi ennen vuokralakiesityksiä, oli tämä syytös kuitenkin perusteeton sikäli, että Gebhardin anomuksen toinen lukeminen

<sup>12</sup> VP 1907, Ptk. I, ss. 77—78, 131, 168; Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1907, s. 42. — Varajäseniksi valittiin sosialidemokraateista fil.maist. Väinö Vuolijoki, ompelija Aleksandra Reinholdson (Lehtinen) ja torppari Oliver Eronen, suomalaisesta puolueesta maanviljelijä Erkki Pullinen ja torppari S. N. Rajala, nuorsuomalaisesta puolueesta maanviljelijä Tahvo Riihelä ja ruotsalaisesta puolueesta lautamies Johan Storbjörk. Sulo Vuolijoki, joka kirjoitti asian käsittelystä pakinoita Työmieheen, käytti nimerkkiä ”Maatalousvaliokunnan kolmas sihteeri”.

saatiin valiokunnassa loppuun ennen kuin se sai vuokralakiesityksiä käsiteltäväkseenkään.<sup>13</sup>

Eduskunnan jäsenten tekemissä aloitteissa päästiin monien, uudesta valtiopäiväjärjestelmästä aiheutuneiden järjestelyjen takia vasta kesäkuun 17. päivänä niin pitkälle, että edellä mainitut suomalaisen puolueen (Paloheimon ym.) ja sosialidemokraattien (Hokkasen ym.) eduskuntaesitykset tulivat lähete-keskusteluun. Kumpikin lähetettiin välittömästi maatalousvaliokuntaan.<sup>14</sup> Samassa yhteydessä eduskunta lähetti maatalousvaliokuntaan myös sosialidemokraattisen edustaja Samuel Häkkisen ym. anomusehdotuksen, jossa ehdotettiin, että eduskunta pyytäisi hallitukselta vielä samoille valtiopäiville lakiesityksen, jolla kiellettäisiin kaikki maanvuokraajien hädät sekä keskeytettäisiin kaikki jo käynnissä olevat häätötoimenpiteet.<sup>15</sup>

Käytännössä maatalousvaliokunta pääsi käsittelemään maanvuokrakysymyksiä näin ollen vasta kesäkuun 18. päivänä. Tällöin valiokunta katsoi kiireellisimmäksi asiaksi Häkkisen aloitteen häätöjen keskeyttämisestä, mutta kun saman aikaisesti muiden valiokuntaan lähetettyjen kysymysten käsittelyjen ohella<sup>16</sup> nousi esiin valiokunnan kaksikielisyyden aiheuttama tulkintakysymys, ei Häkkisenkään aloitteen suhteen päästy mihinkään tulokseen ennen eduskunnan lähtemistä kesälomalleen kesäkuun 20. päivänä.

Kun valiokunta kesäloman jälkeen kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa syyskuun 3. päivänä, oli sillä jälleen uutena ja kiireellisyyttä vaativana asiana käsiteltävänä Sulo Vuolijoen kesäkuussa tekemä Laukon sukutilan lunastamista koskeva välikysymys.<sup>17</sup> Puheenjohtaja Paasikivi ehdotti nyt, että käsiteltä-

<sup>13</sup> VP 1907, Ptk. I, ss. 258—62 (Mm. Väinö Vuolijoki piti lähete-keskustelussa Gebhardin aloitteen kiireellistä käsittelyä tarpeellisena.); Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>14</sup> VP 1907, Ptk. I, s. 898.

<sup>15</sup> VP 1907, Liitteet VIII:16, ss. 172—73. An. ehd. N:o 146. — Ks. myös ss. 307—08 (Häkkisen ehdotus Tampereen torpparikoukussa).

<sup>16</sup> Valiokunta oli eräiden anomusehdotusten lisäksi saanut käsiteltäväkseen mm. hallituksen esityksen yhteismetsistä ja kesäkuun 18. pnä sille lähetettiin vielä sosialidemokraattien anomusehdotus viljelyspakkolain säätämisestä.

<sup>17</sup> VP 1907, Ptk. II, s. 1213 ja III, ss. 1218—19.



viksi tulleista kiireellisistä asioista otettaisiin ensimmäiseksi esille Häkkisen aloite häätöjen ehkäisemisestä, toiseksi Laukon välikysymys, kolmanneksi maanvuokralainsäädännön uudistaminen ja sitten muut asiat myöhemmin päätettävässä järjestyksessä. Mechelinin hallitusta lähinnä oleva Jonas Castrén ilmoitti tällöin tietävänsä, että hallituksen esitys maanvuokralaiksi tultaisiin jakamaan valiokunnan jäsenille jo seuraavalla viikolla, vaikka se virallisesti voitaisiinkin jättää eduskuntaan vasta sitten, kun siihen oli saatu keisarin allekirjoitus. Koska toisaalta Häkkisen aloite tarkoitti sitä, että eduskunta pyytäisi armollista esitystä asiasta ja merkitsi siten varsin pitkällistä prosessia, ja kun hallituksen esitys Castrénin tietämän mukaan tuli sisältämään myös häätöjen ehkäisemistä tarkoittavia säännöksiä, ehdotti Castrén, että Häkkisen aloitteen käsittely siirrettäisiin myöhemmäksi. Kun Laukon välikysymystä koskevat asiapaperit puolestaan eivät olleet vielä lainkaan saapuneet valiokunnalle, ei sitäkään asiaa päästy käsittelemään. Syyskauden ensimmäinen istunto meni täten kokonaan työjärjestyksestä koskevaan väittelyyn, joka jatkui vielä seuraavanakin päivänä, kunnes valiokunta sai välikysymystä koskevat asiapaperit ja pääsi sitä käsittelemään.<sup>18</sup>

Jonas Castrénin ilmoitus piti paikkansa. Sillä vaikka hallituksen esitys tuli senaatin yhteisistuntoonkin virallisesti vasta syyskuun 9. päivänä<sup>19</sup> ja joutui sen jälkeen käymään vielä Pietarissa hallitsijan allekirjoitettavana, sai maatalousvaliokunta sen vaitiololupausta vastaan luettavakseen jo syyskuun 7. päivänä.<sup>20</sup> Valiokunta keskeytti kohta Laukon välikysymyksen käsittelyn ja antoi sitä koskevan mietinnön ensimmäisen sihteerinsä, Edvard Gyllingin tehtäväksi. Häkkisen anomusehdotus päätettiin siirtää myöhempään ja käsiteltäväksi otettiin maanvuokralaki, josta valiokunnalla nyt oli kolme erillistä pykäläkohtaista esi-

<sup>18</sup> Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto); Työmies 4. 9. ja 5. 9. 1907.

<sup>19</sup> Yhteisist. ptk. 9. 9. 1907, s. 471, VA.

<sup>20</sup> Sulo Vuolijoen muistaman mukaan hallituksen esitys olisi saatu valiokuntaan "puolittain salateitse" jonkinlaisena oikovedoksena. (Vuolijoki: Torpparivapautus, s. 49).

tystä, suomalaisen puolueen ja sosialidemokraattien eduskuntaesitykset sekä hallituksen toistaiseksi epävirallinen esitys.<sup>21</sup>

Eniten keskustelua valiokunnassa aiheutti työpäivän pituuden määrääminen. Paasikivi totesi, että 11 tunnin työpäivän hyväksyminen olisi taka-askele, koska monin paikoin oli jo päädytty 10 tunnin päivään. Paloheimo kannatti häntä ja asiasta jouduttiin suorittamaan kaikkiaan kuusi eri äänestystä. Lopulliseksi päätökseksi tuli 11 tuntia kesällä ja muulloin keskimäärin 9 tuntia. Sosialidemokraattien esitys päivätyövuokran kieltämisestä kokonaan ei tullut käsittelyssä lainkaan esille ja puolueen edustajat äänestivätkin lopullisessa äänestyksessä nuor-suomalaisten mukana<sup>22</sup> vanhasuomalaisten ja ruotsalaisten jäädessä vähemmistöön. Vuokralautakunnan puheenjohtajan asettamiskysymys aiheutti samoin useita äänestyksiä, joissa hallituksen kanta voitti. Myös vuokralakeihin jo kauan sisältynyt, vuokran suuruuden määräämistä koskeva sana "todellinen" aiheutti keskustelua. Brander piti sitä täydellisenä kysymysmerkkinä, Paasikivi arveli sen merkitsevän torpparin vuokratilastaan saaman todellisen edun arvoa, mutta Castrén selitti sen merkitsevän sitä vuokran määrää, jonka vuokramies todellisuudessa, parselit ja ylipäivät mukaanlukien joutuu maksamaan. Sana äänestettiin sillä kertaa laista pois, mutta palautettiin takaisin seuraavilla valtiopäivillä.

Lakiesityksen ensimmäinen lukeminen saatiin valiokunnassa loppuun syyskuun 21. päivänä. Koska suoritetuissa äänestyksissä kuitenkin oli jouduttu tekemään keskenään ristiriitaisia päätöksiä ja koska eri pykälien teksti vielä kaipasi stilisointia, asetettiin alavalio-kunta tekstiä tarkastamaan. Tähän alavalio-kuntaan tulivat lakimiehet Paasikivi ja Castrén sekä sihteeriksi Antti Tulenheimo. Tässä vaiheessa asia sai vielä uuden käänteen. Ensimmäisen lukemisen lopussa tuli äänestettäväksi, oliko elinkautista vuokraa sovellettava itsenäistilojen sekä huvila-, tehdas-, niitty- ym. palstojen vuokraamiseen. Kairamo kysyi tällöin, eikö uusi laki voitaisi vanhasuomalaisten ehdotuksen mu-

<sup>21</sup> Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>22</sup> Asian selvittää se, että viiden äänestyksen jälkeen olivat vastakkain hallituksen ja suomalaisen puolueen ehdotukset, joiden välillä täytyi valita.

kaisesti rajoittaa käsittämään vain torpat ja mäkitupa-alueet, jotta ei tarvitsisi kaataa koko vuoden 1902 maanvuokralakia ja jotta samalla säästettäisiin aikaa. Paloheimo kannatti ajatusta, koska uudistus juuri torppien ja mäkitupien kohdalla oli tärkein. Castrén oli ehdotusta vastaan, koska sen mukaan olisi jouduttu kumoamaan vanhasta laista vain eräs osa ja samalla pyytämään uutta hallituksen esitystä sen muusta osasta. Myös Paasikivi katsoi, että epäselvyyksien välttämiseksi oli saatava laajempi laki, jossa eri vuokramuotoja varten olisi oma osastonsa.<sup>23</sup>

Asiasta ei tehty mitään päätöstä, mutta tulos oli se, että Paasikivi ja Castrén sitten ”kahden miehen valiokunnassaan” Tulenheimon avustamana laativat nopeasti ja hyvässä sovussa kokonaan uuden lakiesityksen,<sup>24</sup> jossa oli kaikkiaan 132 pykälää neljään eri osastoon jaettuina. Sen ensimmäinen osasto — 79 pykälää — sisälsi määräykset torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrauksesta, toinen osasto — 38 pykälää — määräykset itsenäistilän vuokraamisesta, kolmas osasto — 2 pykälää — muut maanvuokrauslajit sekä neljäs osasto — 13 pykälää — erityismääräyksiä. Näistä toinen ja kolmas osasto — yhteensä 40 pykälää — olivat vuosikymmeniä esillä olleen torpparikysymyksen kannalta irralliset ja ne jäivätkin lain myöhemmässä käsittelyssä siitä pois.

Kun valiokunta alkoi toisen lukemisensa, tapahtui se tämän alavalioikunnan laatiman esityksen pohjalta. Mitään suurempia muutoksia ei siihen enää tehtykään, vaikkakin pykäläluku vähennettiin 128:aan. Esityksen kolmas lukeminen tapahtui kohta, kun hallituksen esitys, jonka Nikolai II oli allekirjoittanut lokakuun 12. päivänä, oli lokakuun 16. päivänä virallisesti saapunut valiokuntaan, minkä jälkeen valiokunta jätti mietintönsä eduskunnalle.<sup>25</sup>

Mietintöön liittivät valiokunnan jäsenet kuitenkin yhteensä viisi eri vastalauseetta. Näistä neljä ensimmäistä oli valiokunnan

<sup>23</sup> Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>24</sup> *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 221; Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa, s. 7. Ks. myös VP 1908, Ptk., s. 565.

<sup>25</sup> VP 1907, Ak. III, Arm. es. n:o 27, Mtvkm.; Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

porvarillisten jäsenten tekemiä ja koskivat esityksen yksityiskohtia; lyhimmän vuokra-ajan määräämistä, päivätyön pituutta<sup>26</sup> yms. Viidennessä, sosialidemokraattien vastalauseessa esitettiin koko maatalousvaliokunnan mietinnön hylkäämistä ja kehoitettiin eduskuntaa hyväksymään vastalauseeseen liitetty lakiesitys, joka pääpiirteissään noudatti Hokkasen aikaisempaa eduskuntaesitystä.

Sosialidemokraattien vastalauseen perusteluissa kiinnittää huomiota periaate, jonka mukaan vuokrasuhde oli "muodostettava, kuten Agraarikomiteakin mietinnössään I mainitsee, vuokramiesluokan itsenäistyttämistä silmälläpitäen". Sulo Vuolijoki mainitsi mietinnön täysistuntokäsittelyssä, että sosialistien vastalauseetta oli aivan oikein sanottu porvarilliseksi, koska siihen ei sisältynyt mitään sosialistisia periaatteita. Vuolijoki selitti tämän johtuneen siitä, että olojen pakosta oli sillä hetkellä tähdättävä vain lähimpään tulevaisuuteen ja nimenomaan torppariluokan itsenäistämiseen, jotta siltä ei voitaisi riistää kokonaan sen työn tuloksia.<sup>27</sup> Mutta vastalauseessa enempää kuin Vuolijoen lausunnossakaan ei "itsenäistämisellä" tarkoitettu torppien saattamista viljelijöittensä omiksi, vaan tässä ilmaistu itsenäistämisperiaate merkitsi vastalauseen mukaan sitä, "että vuokrasuhde muodostuu jatkuvaksi ja vuokrasopimuskauden päättyessäkin ainoastaan molemminpuolisesta sopimuksesta lakkaa". Vuokraoikeus oli saatettava "muun omaisuuden"<sup>28</sup> kanssa samanarvoiseksi niin, että sen voi menettää ainoastaan ulosottoimen kautta velan maksuksi. Tällöin vuokramies olisi vastalauseen mukaan ollut itsenäinen, so. turvattu niin, että

<sup>26</sup> Gebhardin, Kairamon, Paasikiven ja Paloheimon II vastalauseessa (ss. 91—95) vaadittiin työpäivän määrittelyä pois mm. sillä perusteella, että maatyö oli kesällä voimistavaa ja lisäksi säät toivat lepohetkiä sekä että talvella työpäivä oli luonnostaan lyhyt. Kun sosialidemokraatit vastalauseessaan (20 § ja s. 120) vaativat lyhyttä työpäivää, jotta maatyöntekijätkin voisivat kirjallisuuden yms. avulla kehittyä ja muodostaa omat valtiolliset vaakaumuksensa, vedottiin Gebhardin ym. vastalauseessa siihen, että kesällä oli vähän esitelmää, kokouksia yms. "henkistä virkistymistä ja kehittymistä varten".

<sup>27</sup> VP 1907, Ptk. IV, ss. 2503—04.

<sup>28</sup> Vrt. s. 370 (Alkio).



hänen ei tarvinnut pelätä työnsä ja maahan panemansa pääoman hukkaan menemistä.<sup>29</sup> Vuokrasuhde olisi tämän ehdotuksen mukaan jatkunut 50 vuoden jaksoissa ilman, että vuokrantajalla olisi käytännöllisesti katsoen ollut mitään irtisanomisoikeutta, ja niin, että vuokralautakunta olisi viime kädessä määrännyt vuokran suuruudesta.

### 3. Käsittely jää kesken

Maatalousvaliokunnan mietintö tuli eduskunnan ensimmäiseen täysistuntokäsittelyyn lokakuun 23. päivänä.<sup>30</sup> Tällöin käydyistä keskustelusta ansaitsevat maininnan erityisesti Hannes Gebhardin, Sulo Vuolijoen ja Emil Schybergsonin lausunnot.

Kun jotkut pitivät 50 vuoden lyhimmän vuokra-ajan määräämistä maanomistajan oikeuksien rajoittamisena, kysyi Gebhard: "Onko se todellakin epäoikeutettua maanomistuksen rajoittamista, jos me rajoitamme maanomistajan nykyistä oikeutta riistää itselleen torpparin omaisuutta?". Gebhard piti vuokralakiuudistusta äärimmäisen tärkeänä, mainiten, että suuresti ylistetty leipurilakikin oli koskenut vain pariatuhatta työntekijää, kun taas vuokralaki koskisi 160 000 vuokramiesperhettä. Vaikka ei näillä valtiopäivillä saataisi mitään muuta aikaan, voisimme erota hyvällä omallatunnolla, sanoi Gebhard.

Sulo Vuolijoki esitti edellä mainitsemamme ajatuksen sosiaalidemokraattien vastalauseen porvarillisuudesta lisäten, että puolue oli valmis menemään niinkin pitkälle torpparien pelastamiseksi. Puolueen tavoitteena oli "häätämättömän oman kodin perustamisen edistäminen", kuten Samuel Häkkinen saman asian ilmaisi.

Schybergsonin lausunto kannattaa mainita erityisesti sen takia, että hän siinä uudisti vähän aikaisemmin Laukon välilyksymyskeskustelun yhteydessä esittämänsä ajatuksen, jonka mukaan valtion oli määrätietoisesti ryhdyttävä lunastamaan torppia itsenäisiksi tiloiksi. Hän ehdotti samassa yhteydessä,

<sup>29</sup> VP 1907, Ak. III, Arm. es. n:o 27, Mtvkm., Vastalause V, ss. 116, 121.

<sup>30</sup> VP 1907, Ptk. IV, ss. 2481 ss.

että valtionvarojen puutteen takia lunastuksessa oli turvauduttava obligatiojärjestelmään eli siihen järjestelmään, jota torppien lopullisessa itsenäistämisessä vuoden 1918 lain perusteella sittemmin käytettiin.<sup>31</sup>

Asia lähetettiin suureen valiokuntaan, jolla oli istunto vielä saman 23. päivän iltana. Suuri valiokunta aloitti käsittelyn välittömästi ja jatkoi sitä seuraavina päivinä, vieläpä sunnuntaiakin eräiden jäsentensä vastalauseista huolimatta.<sup>32</sup>

Mutta valtiopäiväjärjestyksen mukaan valtiopäivien tuli kestää 90 päivää ja tämä aika oli kuluva umpeen jo marraskuun 2. päivänä. Sen takia ehdotti J. R. Danielson-Kalmari suuressa valiokunnassa lokakuun 28. päivänä, jolloin maanvuokralain käsittelyssä oli päästy vasta 13 §:ään ensimmäistä lukemista, että eduskunnan istuntokautta pyydetäisiin jatkettavaksi marraskuun 6. päivään saakka. Danielson-Kalmari katsoi, että ellei pidennystä saataisi, olisi maanvuokralain enempi käsittely lopetettava, jotta valiokunta ennättäisi saada muut asiat valmiiksi.<sup>33</sup> Ehdotuksesta syntyi pitkä keskustelu, jossa mm. Väinö Vuolijoki ja Yrjö Sirola vaativat pidennystä nimenomaan maanvuokralain valmistamista varten. Päätökseksi tuli, että pidennystä oli pyydetävä marraskuun 6. päivään saakka, ei kuitenkaan minkään erityisen lain, vaan yleensä valtiopäivätöiden takia. Päätös tehtiin tasaaänin puheenjohtajan äänen ratkaisessa eikä se puhemiesneuvostolle jätettynä johtanut mihinkään

<sup>31</sup> J. K. Paasikivi vastasi välittömästi Schybergsonille, että obligatioajatus ei ollut mitenkään uusi, vaan että sitä oli "meidänkin piirissämme jo kauemman aikaa" harkittu ja että asiasta tulisi seuraaville valtiopäiville esityskin. Paasikivi lienee viittauksellaan tarkoittanut lähinnä sitä alustusta, jonka hän itse oli pitänyt Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 6. 4. 1907 "yhteiskunnallisista reformeista ja valtion raha-asioista". Valitettavasti ei tämän esitelmän tarkemmasta sisällöstä ole mitään tietoa, sillä sanomalehdet eivät tavallisuudesta poiketen maininneet siitä muuta kuin aiheen ja yhdistyksen pöytäkirja sanoo vain, että esitelmä tulee myöhemmin painettavaksi, mikä lupaus ei kuitenkaan toteutunut. Luvattu eduskuntaesityskin jäi antamatta. Vrt. *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 188.

<sup>32</sup> Svk:n ptk. 23. 10. ja 27. 10. 1907 (Eduskunnan kirjasto).

<sup>33</sup> Suuressa valiokunnassa oli maanvuokralain lisäksi käsiteltävinä enää kyytilaki, tielaki ja laki notaarilaitoksen toimeenpanemisesta, joista kaikista oli annettu Armollinen esitys. VP 1907, Ptk. IV, s. 3215.

pidennyksiin.<sup>34</sup> Valtiopäivät päättyivät marraskuun 2. päivänä ja suuri valiokunta joutui ilmoittamaan, että se ei ollut ennättänyt valmistaa mietintöä maanvuokralakiesityksestä.<sup>35</sup> Ensimmäiset yksikamariset valtiopäivät olivat päättyneet ilman, että vuokramiesten niihin kiinnittämät toiveet olisivat toteutuneet.

Myöhemmin esitettiin puolin ja toisin syytöksiä maatalousvaliokunnan työn tahallisuudesta jarruttamisesta.<sup>36</sup> Myönnettävä onkin, että vaikka valtiopäiväjärjestys asetti omat ehtonsa eri käsittelyille, valiokuntakäsittelyjä olisi hyvällä tahdolla voitu nopeuttaa niin paljon, että laki kenties olisi ennättänyt valmistua ennen valtiopäivien päättymistä. Kun kuitenkin ottaa huomioon eri ryhmien erimielisyyden, täytyy pitää varmana, että puolueyhmittymät eivät missään tapauksessa olisi vielä silloin olleet kypsiä riittävän yksimielisesti hyväksymään asian ratkaisemiseksi tarvittavaa kompromissiehdotusta.

#### 4. *Takautuva lakiosa*

Maanvuokralakiesityksen eräs keskeinen ja lopultakin kaikkein merkityksellisin kohta oli siihen liitetty ns. takautuva lakiosa, joka koski uuden lain soveltamista aikaisemmin tehtyihin vuokrasopimuksiin.

Perustuslaillinen Agraarikomitea katsoi, että torpparijärjestelmän epäkohdat eivät missään tapauksessa olleet niin suuret, että niiden takia olisi pitänyt järkyttää jo olemassa olevia oikeussuhteita eli aikaisemmin tehtyjä sitoumuksia. Komitean ehdo-

<sup>34</sup> Svk:n puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 1907, 27. 10. ja 28. 10., ss. 76—80 (Eduskunnan kirjasto).

<sup>35</sup> VP 1907, Ptk. IV, s. 3215.

<sup>36</sup> Esim. suomalaisen puolueen julkaisema kirjanen "Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa" sekä sosialidemokraattisen puolueen julkaisemat "Olisikohan vuokralaki ehtinyt valmistua" ja "Suomettarelaiten ruokottomuuksia torppariasiassa". Suomalainen puolue syytti mm. Jonas Castrénia monista ja pitkistä puheenvuoroista sekä sosialidemokraatteja asiaa hidastavien mielettömien ehdotusten tekemisestä. Sosialidemokraatit puolestaan syyttivät mm. Paasikiveä siitä, että tämä puheenjohtajana otti liian usein itse puheenvuoroja ja selitti asioita liian pitkään.

tuksen 50 §:ssä sanottiinkin, että uutta lakia ei saisi soveltaa niihin sopimuksiin, jotka oli tehty kirjallisesti ennen lain voimaan astumista.<sup>37</sup>

Myös suomalaisen puolueen (Paloheimon ym.) eduskuntaesityksessä lähdettiin siltä pohjalta, että jos uusi laki ulotettaisiin aikaisemmin tehtyihin sopimuksiin, syntyisi oikeussuhteita, joita osapuolet eivät sopimusta tehdessään voineet ottaa huomioon ja jotka siten saattaisivat merkitä jo sovittujen oikeuksien rajoittamista ja loukkaamista — tässä tapauksessa nimenomaan maanomistajan osalta. Esityksen tekijät pitivät selvänä, että aikaisemmin solmittuihin oikeussuhteisiin vaikuttavia lakeja sai säätää vain äärimmäisen pakottavissa tapauksissa, mutta samalla he katsoivat, että ellei eräitä tärkeimpiä uuden lain kohtia sovellettaisi myös aikaisempiin sopimuksiin, jäisivät torpparilaitoksen epäkohdat suurimmalta osaltaan täysin ennalleen. Esityksen mukaan oli uuden lain korvausvelvollisuus ulotettava ennen tehtyihin sopimuksiin. Lisäksi tuli kummallakin osapuolella olla oikeus alistaa aikaisemmin tehdyn sopimuksen ehdot vuokralautakunnan tarkistettaviksi. Edelleen oli myös vanhojen vuokrasuhteiden purkautumiseen nähdén noudatettava uutta lakia, mikä määräys käytännössä merkitsi sitä, että vuoden 1902 lain 43 § eli ns. häätöpykälä ehdotettiin mitätöitäväksi.<sup>38</sup>

Sosialidemokraattien (Hokkasen ym.) eduskuntaesityksessä ei erikseen mainittu, mitä sen osia olisi ollut sovellettava vanhoihin sopimuksiin, mutta kun siinä myönnettiin vuokramiehelle oikeus vaatia sopimuksensa uusittavaksi uuden lain mukaiseksi, merkitsi tämä käytännössä sitä, että vuokramies olisi milloin tahansa saanut muuttaa vuokrasuhteensa kokonaisuudessaan uuden lain mukaiseksi. Mutta esityksessä mentiin vielä pidemmälle. Jo Tampereen torpparikokouksessa oli ollut esillä kysymys siitä, millä tavalla oli turvattava niiden vuokramiesten

<sup>37</sup> Agraarikomitean mietintö I, ss. 110—11, 133. — ”Torpan poika” W. I. Alhainen viittasi vastalauseessaan suomalaisen puolueen omaksumaan periaatteeseen, jonka mukaan lainsäätäjän oli heikomman turvaamiseksi mentävä niin pitkälle ”kuin kohtuus ja maanomistajan oikeutettu etu sallii”, ja että sen mukaan uuden lain korvausmääräyksiä olisi sovellettava myös vanhoihin sopimuksiin (main. mietintö s. 119).

<sup>38</sup> VP 1907, Liitteet VIII:16, esitysehdotus 6, ss. 126—27, §§ 87—89.



oikeudet, jotka joutuivat hädetyiksi ennen uuden maanvuokralain aikaansaamista. Kokous oli hyväksynyt ponnen, jonka mukaan asiasta oli säädettävä uuden maanvuokralain yhteydessä.<sup>39</sup> Sosialidemokraattien eduskuntaesityksen mukaan olikin kaikille niille, jotka vuoden 1902 maanvuokralain perusteella oli hädätetty vuokratiloiltaan, palautettava takaisin heidän menettämänsä oikeudet taikka heille oli muuten korvattava heidän menetyksensä.<sup>40</sup>

S. Häkkisen ja yhdeksän muun sosialidemokraatin allekirjoittaman anomusehdotuksen tarkoitus oli hieman toinen, nimittäin keskeyttää parhaillaan vireillä olleet häätötoimenpiteet eri puolilla maata sekä ehkäistä muidenkin häätöjen toimeenpaneminen uuden maanvuokralain voimaan astumiseen saakka. Sosialidemokraattinen lehdistö oli jo keväällä, jolloin Laukon, Sälinkään ja Kartanonkylän lakkojen jälkiselvittely vielä oli kesken, vaatinut Häkkisen anomusehdotuksen hyväksymistä ennen eduskunnan kesälomaa, jotta asiaa koskeva hallituksen esitys olisi ennättänyt vielä syyskauden istuntoihin.<sup>41</sup> Muistamme kuitenkin edellisestä, että asia tuli maatalousvaliokuntaankin vasta pari päivää ennen kesäloman alkamista ja että se syyskauden alussa siirrettiin myöhemmäksi, kun Jonas Castrén oli ilmoittanut hallituksen esitykseen sisältyvän saman tapaisen ehdotuksen.

Castrén tarkoitti ilmoituksellaan hallituksen esityksen ns. takautuvaa lakiosaa.<sup>42</sup> Tämä lakiosa ei sisältynyt varsinaiseen maanvuokralakiin, vaan oli siihen liitetty erillinen neljä momenttia käsittävä asetus. Se oli erillinen siitä syystä, että varsinainen maanvuokralaki voitiin sellaisenaan säätää normaalissa lainsäädäntöjärjestyksessä, kun taas takautuva, vuokralain ulottamista aikaisemmin tehtyihin sopimuksiin koskeva lakiosa vaati perustuslain säätämisestä määrättyä käsittelyjärjestystä.

<sup>39</sup> Ks. ss. 307—08.

<sup>40</sup> VP 1907, Liitteet VIII:17, esitysehdotus 16, ss. 17, 33. Vuoden 1902 laki, jota parhaillaan toteutettiin Laukossa, oli häätöpykäläneen "yksi rumimpia syytöskirjoja vanhaa säätyeduskuntaa vastaan", sanottiin esityksen perusteissa.

<sup>41</sup> Työmies 13. 6. 1907.

<sup>42</sup> VP 1907, Ak. III, Arm. es. n:o 27, ss. 39—40.

Hallituksenkin esityksen perusteluissa todettiin, että yleisten oikeusperusteiden mukaan lainsäätäjä ei saanut säätää aikaisemmin syntyneisiin oikeussuhteisiin vaikuttavaa lakia muutoin kuin äärimmäisen tarpeen sitä vaatiessa. Kun uuden lain voimaantulua kuitenkin tulisi olemaan kolme erilaisin oikeuksin varustettua vuokrasopimusryhmää — ennen vuotta 1904 solmitut, sen jälkeen solmitut sekä uuden lain voimaantulon jälkeen solmittavat — syntyisi sekä sekavuutta että katkeruutta, ellei uutta lakia ulotettaisi tärkeimmiltä osiltaan myös vanhoihin sopimuksiin, sanottiin perusteluissa. Tämän mukaan oli uuden lain korvausvelvollisuus ulotettava vanhoihin sopimuksiin, mutta vain niiden parannusten osalta, jotka vuokramies tuli tekemään uuden lain voimaantulon jälkeen. Edelleen oli vuokramies oikeutettu uuden lain perusteiden mukaan siirtymään päivätyöverosta rahaveroon ja samoin oli vuokramies oikeutettu sanomaan vanhan vuokrasopimuksen irti, kun uuden lain voimaantulosta olisi kulunut kolme vuotta.<sup>43</sup>

Neljäntenä kohtana takautuvassa lakiosassa oli kiello: ”Älköön, sen jalestä kuin laki maanvuokrasta maalla on astunut voimaan, vuokramiestä julistettako vuokraoikeuttansa menettäneeksi muista syistä kuin semmoisista, jotka mainituksessa laissa on myönnetty”. Tämä oli se kohta, johon Jonas Castrén oli viittannut. Se ei kuitenkaan vastannut Häkkisen aloitteen tarkoitusta, sillä se merkitsi ainoastaan vuoden 1902 lain 43 § mitätöimistä uuden lain voimaantulosta lähtien, kun taas Häkkisen aloitteen tarkoituksena oli ehkäistä *kaikki* häädöt samaan voimaantulopäivään saakka.

Maatalousvaliokunta ei tehnyt takautuvaan lakiosaan muita muutoksia kuin että laajensi torpparin korvauksensaantioikeuden ulottumaan kaikkiin 25 vuoden aikana tehtyihin parannuksiin. Neljännessä kohdasta keskusteltaessa sanoi Kairamo, että takautuva lakiosa oli juuri tämän momentin takia itse maanvuokralakiakin tärkeämpi ja kiireellisempi. Paasikivi puolestaan

<sup>43</sup> Oliko näin irtisanoutunut torppari oikeutettu vaatimaan uutta sopimusta samasta vuokratilasta, siitä ei lakiesityksessä mainittu mitään. Jos hänellä tämä oikeus olisi ollut, olisi hallituksen esitys vastannut Hokkasen ym. esityksen ko. kohtaa.

ehdotti, että maanvuokralakiin oli saatava määräys, jonka mukaan sen tuli astua voimaan heti, kun se oli vahvistettu. Tällöin olisi Häkkisen esittämä laki ollut tarpeeton, koska sitä ei missään tapauksessa ollut mahdollista saada aikaan ennen vuokralain vahvistamista. Sosialidemokraatit liittivät kuitenkin vastalauseeseensa myös takautuvaa lakiosaa koskevan lausunnon, johon sisällyttivät vaatimuksen, että jos vuokramies oli vuoden 1902 lain perusteella ja kohtuuttomista syistä häädetty tilaltaan, oli hänen saatava joko vuokratilansa takaisin tai menetystään vastaava korvaus.<sup>44</sup>

Takautuva lakiosa jäi varsinaisen vuokralain mukana suureen valiokuntaan eivätkä vuoden 1907 valtiopäivät siten monista esityksistä huolimatta saaneet aikaan mitään maanvuokrausta koskevaa parannusta. Vuoden 1902 laki ja samalla myös sen 43 § jäi yhä voimaan.

##### 5. *Kaksi välikysymystä torppien itsenäistämisestä*

Laukon häätöjen jälkeisten sovitteluyritysten yhteydessä keväällä 1907 oli Tottijärven kunta esittänyt, että valtio lunastaisi Laukon ja Tottijärven tilat sekä luovuttaisi sitten torpat niiden viljelijöiden omiksi kuoletusmaksua vastaan. Torpparien ammattiosaston pyynnöstä Tottijärven ja Vesilahden kunnat tekivät asiaa koskevan anomuksen senaattiin, jossa se tuli esille toukokuun 28. päivänä. Muutamaa päivää aikaisemmin pidetyssä Laukon lakon vuosijuhlissa oli laadittu julkilausuma, jonka mukaan sosialidemokraattisten kansanedustajien oli tehtävä välikysymys asian käsittelyn nopeuttamiseksi. Kesäkuun 14. päivänä anomus oli senaatissa kolmannen kerran esillä ja senaatin kielteinen kanta oli silloin jo selvä. Seuraavana päivänä esitti Sulo Vuolijoki eduskunnassa välikysymyksen, jossa hän ensin asian polttavaa laatua korostettuaan tiedusteli: ”Mitkä syyt ovat aiheuttaneet, että hallitus on kieltänyt myötävaikutuksensa tämän asian saattamisesta pyydettyyn ratkaisuun”.<sup>45</sup>

<sup>44</sup> Mtvk:n 1907 asiapaperit, 5. 10. ja 7. 10. (Eduskunnan kirjasto); VP 1907, Ak. III, Arm. es. n:o 27, Mtvkm., ss. 81—87, 143—44.

<sup>45</sup> VP 1907, Ak. V, Mtvkm. n:o 4, ss. 38—40, 78.; VP 1907, Ptk. II, ss. 709—10, 840.; Työmies 25. 5. 1907.



Hallituksen puolesta vastasi kamaritoimituskunnan päällikkö, senaattori Ignatius välikysymykseen jo kesäkuun 20. päivänä sanoen senaatin päätöksen tärkeimmäksi syyksi sen, että kyseiset tilat olivat sääntöperimystiloja, joiden lunastaminen olisi vaatinut sekä asetuskokoelmassa julkaistun testamentin muutosta että lisäksi kaikkien tilan haltijan sukulaisten suostumusta. Julkisuudessa tiedettiin kuitenkin, että senaattori K. J. Ståhlberg oli toista mieltä. Tämä selittikin omana kantanaan, että lunastustoimen juridiset esteet olisi voitu voittaa, mutta valtion oli vaarallista ryhtyä lunastuksiin työriidan yhä kestäessä. Sillä jos torpparit näkevät, että valtio vaikean työriidan sattuessa ryhtyy auttamaan heitä tilustensa omistajiksi, ja jos maanomistajat näkevät, että he vastaavissa tapauksissa voivat vaatia valtiolta korkeita lunastushintoja, se vain yllyttää kumpiakin järjestämään riitaisuuksia, sanoi Ståhlberg.<sup>46</sup>

Seuranneessa keskustelussa syytettiin sosialidemokraatteja siitä, että he olivat propagandamielessä tehneet välikysymyksen lunastustoimesta, jonka itse asiassa piti olla täysin puolueen periaatteita vastaan ja josta heillä kaiken lisäksi olisi ollut mahdollisuus saada käsiinsä kaikki asiakirjat. Sulo Vuolijoki vastasi tähän, että kysymyksen päätarkoitus ei ollutkaan saada selvää hallituksen perusteluista, vaan saada aikaan julkinen keskustelu torpparikysymyksestä kokonaisuudessaan. Myös puolueen eduskuntaryhmä selitti myöhemmin julkisesti, että kysymyksen tarkoituksena ei ollut antaa minkäänlaista tunnustusta sille johdonmukaisuutta vailla olleelle lunastustoiminnalle, jota senaatti oli harjoittanut. Mutta koska senaatti kerran oli sellaista harjoittanut omin valtuuksin aikaisemmin, tahtoivat sosialidemokraatit kiinnittää erityistä huomiota Laukkoon, jossa lunastustoiminta olisi ollut poikkeuksellisen tärkeä.<sup>47</sup>

Välikysymyskeskustelu tarjosi todella julkisen areenan ei ainoastaan sosialidemokraateille, vaan myös muille. Itse lunastuskysymystä ei useimmissa puheenvuoroissa tosin edes mai-

<sup>46</sup> VP 1907, Ptk. II, ss. 1135—37, 1148—49 ja Ak. V, Mtvkm. n:o 4, ss. 40—41.

<sup>47</sup> VP 1907, Ptk. II, ss. 1135, 1137, 1198—99.; Työmies 3.1.1908. Ks. myös *Stjernerchantz*, Välikysymysoikeuden käyttö... (Valtiotieteellisen Yhdistyksen Vuosikirja 1944), ss. 162, 167.



nittu,<sup>48</sup> mutta sitä enemmän puhuttiin lakosta ja sen syistä, vieläpä — niin kuin Sulo Vuolijoki sanoi<sup>49</sup> — totuutta ”taktillisesti” käyttäen. Lakon vaiheet saivat myös kolme erillistä ja monissa kohdissa toisistaan poikkeavaa laajempaa selostusta. Maatalousvaliokunta nimittäin antoi ensimmäisen sihteerinsä Edvard Gyllingin tehtäväksi mietintöluonnoksen laatimisen. Luonnos ei kuitenkaan tyydyttänyt valiokunnan porvarillista enemmistöä ja lopullinen mietintö lieneekin Paasikiven yksin laatima.<sup>50</sup> Mietinnössä sivuttiin lunastuskysymystä vain lyhyesti, mutta lakon vaiheita se käsitteli varsin laajasti. Kun siinä samalla arvosteltiin perustuslaillisen senaatin passiivisuutta riitaisuuksien ehkäisemisen suhteen, liittivät nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset valiokunnanjäsenet siltä kohden mietintöön vastalauseensa. Sosialidemokraatit eivät puolestaan voineet lainkaan hyväksyä lakon historiaa selostavaa mietintöä, vaan selostivat vastalauseessaan samat tapahtumat omalta näkökannaltaan katsottuina. Kolmas selostus saatiin, kun Jonas Castrén esitti eduskunnassa laajan, yli 35 pöytäkirjansivua käsittävän lausuntonsa, joka myöhemmin julkaistiin myös erillisenä kirjasena.<sup>51</sup> Tosiasiaksi jää, että Laukon lakkolaisten asia oli taas kerran valjastettu puoluepoliittisen propagandan vetojuhdaksi ilman, että heille itselleen olisi siitä ollut mitään apua, sillä mihinkään toimenpiteisiin ei välikysymyskeskustelu johtanut.

<sup>48</sup> Puheenvuoroja käytettiin yhteensä 75. Keskustelun laatua kuvaa se, että puhemies joutui sen aikana keskeyttämään puhujan kokonaista 12 kertaa, mm. sanoin: ”Puhutaan Laukon asiasta nyt, ei Rumaanian asioista”. Jonas Castrenin ryhtyessä esittämään omaa versiotaan lakkotapahtumista, nousivat sosialidemokraatit ja vanhasuomalaiset yleisölehtereille. Kun Castrén oli puhunut kaksi tuntia, vei Väinö Vuolijoki ed. Hedbergin yllätyksestä (af Ursinin johtaessa puhetta) hänen eteensä pöydälle vesilasin ja sai siitä palkkioksi 15 markkaa, jolla tarjosi puoluetovereilleen pullakahvit. Ruotsalaiset puolestaan syyttivät Sulo Vuolijokea jopa kieliriidan kärjistämisestä tämän puhuessa Laukon paronia vastaan. VP 1907, Ptk. IV, ss. 3040—41, 3128, 3146, 3168, 3174.; Uusmaalainen 1. 11. 1907; Työmies 2. 11. 1907.

<sup>49</sup> VP 1907, Ptk. IV, s. 3136.

<sup>50</sup> Mtvk:n 1907 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto); Työmies 2. 10., 12. 11. ja 20. 11. 1907.

<sup>51</sup> VP 1907, Ptk. IV, ss. 3042—78. ja Ak. V, Mtvkm. n:o 4, ss. 51 ss.; Laukon lakkojuttu oikeassa valossaan. Kansanedustaja Jonas Castrénin lausunnot Laukon välikysymysasiassa.

Samanlainen lunastuskysymys tuli esille seuraavilla valtiopäivillä Vuojoen ja Lavilan tilojen kohdalla.<sup>52</sup> Maanviljelysneuvos Axel Björkenheimin kuoltua olivat hänen perillisensä halukkaita jakamaan tilat 140 alustalaiselle, jotka pyysivät asiassa valtion välitystä. Kun hallituksen vastaus viipyi, esitti viisi suomalaisen puolueen edustajaa helmikuun 24. päivänä 1908 asiaa koskevan välikysymyksen. Senaattori Ignatius vastasi maaliskuun 10. päivänä, että asiaa koskevat neuvottelut olivat vielä kesken, koska valtio olisi tarjouksen mukaan joutunut lunastamaan myös tarpeettomaksi jäävän päärakennuksen sekä turhan paljon metsää.

Keskustelussa suomalaisen puolueen edustajat vaativat, että hallituksen oli harrastettava entistä runsaampaa tilojen ostoa ja palstoittamista, kuitenkin niin, että jokainen anomus ja tarjous oli erikseen tarkoin tutkittava. Nuorsuomalaiset ja ruotsalaiset vaativat lunastustoimintaan järjestelmällisyyttä ja ilmoittivat, että hallitus tulisikin pian antamaan eduskunnalle esityksen järjestelmällisestä maanhankinnasta tilattomille. Asiaa ajateltiin siis edelleen tilattomien asuttamiskysymyksenä eikä torpparien itsenäistämisenä. Myös sosialidemokraatit yhtyivät vastustamaan järjestelmättömyyttä, mutta sillä perusteella, että se heidän mielestään merkitsi todellisuudessa vain valtion muutenkin vähien varojen jakamista joillekin harvoille maanomistajakapitalisteille.<sup>53</sup>

Emil Schybergson oli jo vuoden 1907 valtiopäivillä ensin Laukon välikysymyksen yhteydessä ja toisen kerran maatalousvaliokunnan vuokralakimietinnön ensimmäisessä käsittelyssä tuonut esille ajatuksen, että torppia oli ruvettava lunastamaan itsenäiseksi järjestelmällisesti obligatioiden avulla.<sup>54</sup> Nyt hän uudisti jälleen saman ajatuksen vähän yksityiskohtaisempana. "Käsitykseni mukaan on tärkeintä, että mahdollisimman suurelle osalle torppareita hankitaan tilaisuus päästä maanomistajiksi",

<sup>52</sup> VP 1908, Ptk., ss. 63—64, 241—76. Allekirjoittajina olivat F. O. Rapola, J. K. Paasikivi, Iida Vemmelpuu, J. E. Helkiö ja Lauri Ingman, kaikki Turun ja Porin läänin pohjoisesta vaalipiiristä, johon Eurajoki kuului.

<sup>53</sup> Ed. Kairamo ihmetteli jälleen puolestaan, miksi sosialidemokraatit siten olivat ainakin yhtä epäselvässä Laukon tapauksessa niin kiivaasti vaatineet lunastusta. VP 1908, Ptk., s. 268.

<sup>54</sup> VP 1907, Ptk. II, ss. 1151—52 ja IV, s. 2508.

sanoi Schybergson jatkaen, että erityisesti maan eteläosien torppareista tulisi hyvin menestyviä itsenäisiä pienviljelijöitä. Hän arveli, että valtio voisi järjestää varsin laajamittaisen torppien lunastamistoiminnan laskemalla liikkeelle 4 á 5 % obligatioita, joita maanomistajat ottaisivat vastaan likviidinä maksuvälineenä, eikä valtionvarojen vähyys siten olisi lunastustoiminnan esteenä. Schybergson kehoitti maatalousvaliokuntaa välikysymyksen yhteydessä tutkimaan ajatusta ja samalla harkitsemaan sitäkin, olisiko valtiovallalle myönnettävä oikeus määrätystä hinnasta lunastaa vuokratilat itsenäisiksi.

Vuojoen—Lavilan välikysymystä koskenut lähetekeskustelu oli tavanmukaisesta puolueiden keskinäisestä syyttelystä huolimatta luonteeltaan huomattavasti toisenlainen kuin Laukon välikysymyskeskustelu. Asian periaatteellista puolta koskeneen evästyksen jälkeen ja kun tiloilla aikaisemmin tapahtuneet rauhattomuudet jo olivat päättyneet sovintoon, olisi sen eduskuntakäsittely saattanut johtaa hyvinkin pitkälle meneviin selvittelyihin nimenomaan torppien yleistä lunastustoimintaa koskevien periaatteiden suhteen. Tämä on sitäkin luultavampaa, kun Irlannin vastaavaa obligatiomenetelmää oli jo edellisenä keväänä Agraarikomitean mietinnön yhteydessä käsitelty verraten laajasti ja kun menetelmän soveltamista Suomen oloihin oli tietävästi yksityisesti jo pohdittu sekä suomalaisen puolueen että perustuslaillisten keskuudessa.<sup>55</sup> Valitettavasti maatalousvaliokunta oli kuitenkin niin tiukasti kiinni ensin maanvuokralaki-asiassa ja sen jälkeen muissa sillä hetkellä tärkeämmissä asioissa, että se ei ennen eduskunnan hajoittamista ennättänyt valmistaa mietintöään välikysymyksestä.<sup>56</sup>

<sup>55</sup> Agraarikomitean mietintö I, Liite II, ss. 191 ss.; Sosialistinen Aikauslehti 1907, s. 308; *Lagerlöf*, Maalaisreformimme (Aika 1908), s. 712; Mercator 1907, ss. 477, 482, 503—05. Ks. myös ss. 339—40, 361, 402. Asia tuli esille myös suomalaisen puolueen kokouksessa samana keväänä, vaikkakaan siitä siinä yhteydessä ei edes keskusteltu. Suomalaisen Puolueen Kokous 4.5.1908, ss. 21, 41. Tästä huolimatta ainakin edustajaehdokas Seppä-Murto ennen kesän vaaleja vakuutti, että jos hän tulee valituksi, hän tulee eduskunnassa ajamaan obligatiojärjestelmään perustuvaa lunastustoimintaa. *Seppä-Murto*, Torppareille!, s. 5.

<sup>56</sup> Mtvk:n 1908 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto); VP 1908, Ptk., s. 648; Sosialistien kanta Laukon ja Lavilan asiassa.



## B. TURVA TOISTAISEKSI

1. *Torpparien toinen edustajakokous*

Kahta päivää ennen vuoden 1907 valtiopäivien päättymistä Aatto Sirén totesi Työmieheissä, että vuokralakia ei enää voitu saada valtiopäivillä valmiiksi. Lain aikaansaaminen oli kuitenkin välttämätöntä ja sen vuoksi Sirén esitti, että pidettäisiin uusi yleinen torpparikokous, joka esittäisi torpparien omat vaatimukset seuraaville valtiopäiville.<sup>1</sup> Marraskuun 5. päivänä Työmies jo ilmoitti Torpparien keskustoimikunnan päättäneen asiasta ja saman kuun lopulla julkaistiin virallinen kokouskutsu.<sup>2</sup>

Kokous pidettiin jälleen Tampereella tammikuun 13—17. päivinä 1908. Osanottajia oli 406 eli enemmän kuin edellisessä torpparikokouksessa. Pöytäkirjan mukaan osanottajat edustivat yhteensä 41 352 maanvuokraajaa sekä näiden lisäksi 21 040 muuta tilattomaan väestöön kuuluvaa.<sup>3</sup> Kokous oli nyt vielä selvemmin kuin edellisellä kerralla sosialidemokraattien miehittäjä ja johtama ja sen päätökset olivat oikeastaan vain edellisen torpparikokouksen vaatimusten vahvistamisia. Kokous päätti kannattaa eduskunnan maatalousvaliokunnan sosialidemokraattisten jäsenten tekemän vastalauseen mukaista torpparilakia vain sillä poikkeuksella, että kun vastalauseessa oli esitetty talvipäivän pituudeksi 8 tuntia, kokous päätti edellisen torpparikokouksen mukaisesti vaatia 7 tunnin talvipäivää.<sup>4</sup>

Kokouksessa tuli myös omistusoikeuskysymys jälleen esille. Sulo Vuolijoki esitti — muualta saamansa toivomuksen mu-

<sup>1</sup> Työmies 31. 10. 1907.

<sup>2</sup> Työmies 5. 11. ja 25. 11. 1907.

<sup>3</sup> Maanvuokraajain Toisen... (1908) Edustajakokouksen Pöytäkirja, s. 55. Edustettujen määrä oli monissa valtakirjoissa tälläkin kertaa pyöristettynä, eivätkä mainitut yhteismäärät täten ole mitenkään tarkkoja.

<sup>4</sup> Em. ptk., 54—57. Sosialidemokraattien (Hokkasen ym.) eduskuntaesityksessä oli asetettu pelkän rahavuokran kannalle, mutta maatalousvaliokunnan mietintöön liittämässään vastalauseessa sosialidemokraatit olivat palanneet Tampereen ensimmäisen torpparikokouksen kannalle, jonka mukaan vuokra oli määrättävä rahassa, mutta voitiin suorittaa myös työssä.



kaan —, että torpasta maksettava vuokra olisi vähennettävä 25 vuokravuoden kuluttua puoleen ja 50 vuoden kuluttua lakkautettava kokonaan. Vuolijoki perusteli vaatimusta sillä, että sosialismin mukaan työn tulos kuului työn tekijälle ja että siten myös vuosikymmeniä saman miehen hallussa ollut vuokratila kuului "viljelijän oikeudella sen viljelyskuntoonsaattajalle". Perustelu oli sama, jota sosialidemokraatit myöhemmin vuoden 1914 maanvuokrakomiteassa käyttivät torppien itsenäistämistä puolustaessaan,<sup>5</sup> mutta tässä vuoden 1908 torpparikokouksessa monet pitivät sitä kuitenkin sosialismin vastaisen yksityisen omistusoikeuden suosimisena. Kun Vuolijoen esitys kuitenkin hyväksyttiin periaatteena, osoittaa se, että sosialidemokraatit olivat jo luopumassa viljelysmaan sosialisointiajatuksista.<sup>6</sup>

Tärkeimpänä uutena asiana tässä kokouksessa kuitenkin oli se kannanmäärittely, joka koski sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän toimintaa vuokralain uudistusasiassa. Kokous esitti tyytyväisyytensä eduskuntaryhmän toimintaan vuoden 1907 valtiopäivillä, ja kun puheenjohtajana toiminut entinen Laukon torppari Nestori Telkkä kysyi menettelytapaohteja uutta valtiopäiväkautta varten, vaati kokous eduskuntaryhmää pysymään edelleen torpparikokousten päätöksissä. Pöytäkirjan mukaan oli "useiden kymmenien" kanta asiassa se, että mihinkään puolinaisiin uudistuksiin ei saanut mennä, vaan että jos kunnollista lakia ei valtiopäivillä saataisi aikaan, olisi sosialidemokraattien äänestettävä asia lepäämään yli vaalien. Vain joku harva oli tätä vastaan, mutta kokouksen lopulliseksi päätökseksi tuli, että jos eduskunnan porvarillinen enemmistö liiaksi poikkeaisi torpparien vaatimuksista, oli sosialidemokraattien äänestettävä asia lepäämään.<sup>7</sup> Käytännössä tämä

<sup>5</sup> Maanvuokrakomitean mietintö N:o 4/1914, s. 211.

<sup>6</sup> Sosialistit huiputtavat torppareita aivan kuin laukkurit ennen lupamalla maata ensin ilmaiseksi, sitten miltei ilmaiseksi ja vielä 50 vuoden kuluttua ilmaiseksi, kirjoitti vanhasuomalainen F. O. Rapola kirjasessa "Mihin torppareita viedään?" kokouksen päätöksistä. Sillä kun vero oli määrättävä sen mukaan, mitä alue tuotti ennen viljelykseen ottoa, merkitsi se olematonta veroa. Kun kansanäänestyksellä valittu vuokralautakunta voi alentaa veroa mielensä mukaan, merkitsi se miltei olematonta veroa. Kolmas huomautus taas viittasi mainittuun päätökseen. — Em. ptk., ss. 54—57, 101.

<sup>7</sup> Em. ptk., ss. 68, 77—78, 80, 98.

merkitsi sitä, että sosialidemokraateilla nyt oli mahdollisuus painostaa eduskunnan muita ryhmiä tähän torpparien edustajakokouksen päätökseen vetoamalla.<sup>8</sup>

## 2. Uusi yritys ja eduskunnan hajoitus

Uudet valtiopäivät kokoontuivat helmikuun 11. päivänä 1908. Senaatti oli tammikuussa päättänyt antaa eduskunnalle saman maanvuokralakiesityksen, jonka se oli antanut edellisenä syksynä ja joka oli jäänyt valtiopäivillä loppuun käsittelemättä.<sup>9</sup> Hallitsijan allekirjoitus saatiin helmikuun 8. päivänä ja jo valtiopäivien toisena päivänä sai eduskunta käsiteltäväkseen Armolaisen esityksen N:o 7 maanvuokrasta maalla.<sup>10</sup>

Lähetekeskustelu sai kireän sävyn, kun Sulo Vuolijoki sanoi lakiesityksen jälleen todistavan, että vallassaolevat luokat eivät milloinkaan luovu eduistaan ilman pakkoa. Hän viittasi sitten torpparien toisen edustajakokouksen päätökseen, jonka mukaan laki olisi äänestettävä yli vaalien, ellei kokouksen vaatimuksia täytettäisi. Ja jos porvaristo tällä tavoin estää kelvollisen lain aikaansaamisen, ”myöskin köyhälistö tulee silloin tietämään tehtävänsä”, sanoi Sulo Vuolijoki. Danielson-Kalmari piti tällaista lausuntoa uhitteluna, joka perustui siihen käsitykseen, että alemmat kansanluokat eivät voisi saavuttaa mitään oikeuksia muutoin kuin vallankumouksellisin keinoin. Kuitenkin riittää, hän sanoi, että jokin kansanluokka valveutuu ja osoittaa tietävänsä, mitä tahtoo. Silloin muutkin ymmärtävät sen tarpeet, kun taas uhittelemalla saadaan aikaan vain turhaa vastakohtaisuutta ja kumpikin osapuoli pitää entistä enemmän kiinni käsityksistään ja vaatimuksistaan.<sup>11</sup>

Uuden maatalousvaliokunnan runko oli sama kuin edellisiläkin valtiopäivillä. Sosialidemokraateista olivat edelleen mukana Sulo Vuolijoki, Aatto Sirén, Janne Martikainen ja Pekka

<sup>8</sup> Työmies 13. 10. 1908.

<sup>9</sup> Yhteisist. ptk. 18. 1. 1908, s. 2, VA.

<sup>10</sup> VP 1908, Ptk., ss. 19, 25 ja Ak. I, Arm. es. n:o 7.

<sup>11</sup> VP 1908, Ptk., ss. 43—50.

Huttunen, mutta Häkkisen, Kalliokorven ja Merisen tilalla olivat Oskari Tokoi, mäkitupalainen Evert Hokkanen ja torppari Oliver Eronen. Suomalaisen puolueen Paasikivi, Kairamo, Gebhard, Paloheimo ja Rannikko olivat kaikki mukana. Nuorsuomalaisesta puolueesta tuli mukaan vain Jonas Castrén, sillä arvan perusteella tuli toisen edustajan tilalle maalaisliittolainen J. A. Heikkinen (myöhempi "Hallan Ukko"). Ruotsalaisesta puolueesta tulivat mukaan entinen Agraarikomitean jäsen, asessori Axel Cederberg ja lautamies Johan Storbjörk. Sihteerinä toimi edelleen Antti Tulenheimo, mutta nyt yksin.<sup>12</sup>

Valiokunnan puheenjohtajan vaali oli yllätys. Edellisen työkauden puheenjohtaja Paasikivi sai vain suomalaisen puolueen neljä ääntä, mutta Jonas Castrén yksitoista.<sup>13</sup> Mitään turmiollisempaa vaaliliittoa eivät muut puolueet olisi voineet tehdä, kirjoitti Uusi Suometar, sillä maatalousvaliokunta oli maanvuokralain takia äärimmäisen tärkeä ja kuitenkin sen johdosta oli syrjäytetty ansiokas Paasikivi ja tilalle äänestetty vanha jarruttaja Jonas Castrén. "Maanvuokralaki on nyt hra Jonas Castrénin käsissä. Mutta sen kohtalo on sosialistien vastuulla", lopetti Uusi Suometar viitaten siihen, että puheenjohtajan vaalin olivat ratkaisseet sosialidemokraattien äänet.<sup>14</sup>

Sulo Vuolijoki kirjoitti tähän vastineeksi Työmieheen "Ylistyshymnin Jonas Castrénille". Paasikivi ja Castrén olivat kumpikin piintyneitä porvareita, joten siinä ei ollut eroa, kirjoitti Vuolijoki, mutta Castrén oli tottuneempi puheenjohtaja kuin Paasikivi, joka pyrki liian paljon määräämään keskustelun kulua. Vuolijoki antoi välillisesti tunnustusta Agraarikomiteallekin sanoessaan, että juuri sen toiminnan nopeus osoitti Castrénin olevan työssään nopea, jos hän sitä tahtoi. Kun maanvuokralain aikaansaaminen olisi kunniakysymys, toimisi Castrén puheenjohtajana ripeästi, mutta jos puheenjohtajana olisi suo-

<sup>12</sup> VP 1908, Ptk., ss. 60—61; Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1908, s. 43.

<sup>13</sup> VP 1908, Ptk., ss. 61—62; Työmies 25. 2. 1908. Paasikivi itse pidiään äänestämästä.

<sup>14</sup> Uusi Suometar 22. 2. 1908, "Kuinka sosialistit edistävät torppariasiaa" oli jo artikkelin otsikkona.

mettarelainen, Castrén tekisi kaikkensa jarruttaakseen asiaa, selitti Sulo Vuolijoki.<sup>15</sup>

Käytännössä asia ratkesi kuitenkin niin, että Castrén oli sairaana koko valtiopäivien ajan<sup>16</sup> ja varapuheenjohtajaksi valittu Paasikivi joutui edelleen jatkamaan puheenjohtajan tointa. Tämäkin seikka kiihdytti valiokunnan työtahtia, sillä asia oli kunniakysymys myös Paasikivelle ja hän pyrki sentähden saamaan maanvuokralain ratkaisuun ennen kuin Jonas Castrén tulisi johtamaan puhetta. Sosialistit totesivatkin myöhemmin, että valiokunnan työtä nopeutti eniten poissaoleva Jonas Castrén.<sup>17</sup>

Eduskunta lähetti valiokuntaan hallituksen esityksen, mutta kun kokoonpanoltaan lähes sama valiokunta oli jo edellisenä syksynä käsitellyt samaa esitystä, otettiin nyt keskustelun pohjaksi edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan valmis mietintö. Tärkein muutos, minkä valiokunta tähän mietintöön teki, oli se, että laki rajoitettiin nyt koskemaan vain torppien, lampuotitilojen ja mäkitupa-alueiden vuokrausta. Mitä muuhun maanvuokraukseen tuli, tunnusti Paasikivi, että vuoden 1907 maatalousvaliokunnan sitä koskevat osat olivat suurella kiireellä ja hätiköiden tehdyt,<sup>18</sup> sekä ehdotti, että siltä kohden jätettäisiin vuoden 1902 maanvuokralaki voimaan. Mitään suurempia asiallisia muutoksia mietintöön ei tehty ja vuoden 1908 maatalousvaliokunnan mietintö sai täten sen muodon ja sisällön, joka sittemmin — muutamaa myöhemmin puheeksi tulevaa poikkeusta lukuunottamatta — vahvistettiin vuoden 1909 maanvuokra-asetukseksi.<sup>19</sup>

Maatalousvaliokunnan kolmas lukeminen tapahtui maaliskuun 16. päivänä, mutta mietintöön liitettyjen vastalauseiden

<sup>15</sup> Työmies 25. 2. 1908.

<sup>16</sup> Castrénin tilalla valiokunnan jäsenenä toimi Antti Mikkola.

<sup>17</sup> Työmies 3. 3. 1908; Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa, s. 9.

<sup>18</sup> Paasikiven ja Castrénin ”kahden miehen valiokunta” oli laatinut tarvittavat 38 uutta pykälää yhden yön ja päivän aikana. VP 1908, Ptk., ss. 565—67, 569.

<sup>19</sup> Mtvk:n 1908 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto); VP 1908, Ak. I, Arm. es. n:o 7, Mtvkm.



takia se saatiin eduskuntaan vasta 27. päivänä.<sup>20</sup> Niin kuin mietintö niin myös vastalauseet olivat edellisillä valtiopäivillä tehtyjen kaltaiset. Ensimmäisen käsittelyn aluksi E. S. Yrjö-Koskinen ehdotti, että mietintö lähetettäisiin ajan säästämiseksi suoraan suureen valiokuntaan, mutta siitä käytettiin kuitenkin yhteensä 26 puheenvuoroa.<sup>21</sup> Keskustelu oli pääasiassa sosiaalidemokraattien ja vanhasuomalaisten keskinäistä kiistelyä, mutta siitä on syytä erikseen mainita Oskari Tokoin huomautus lakiehdotuksen epämääräisyydestä. Kun lain miltei joka pykälässä olisi takaportti: ”ellei toisin ole sovittu”, eräässä pykälässä jopa kolmessa eri momentissa,<sup>22</sup> ei laki antaisi suurtaakaan suojaa heikommalle osapuolelle, sanoi Tokoi.

Ruotsalaisen puolueen Fr. Ahlroosin pyydettyä asiaa pöydälle saatiin ensimmäinen käsittely loppuun vasta huhtikuun 3. päivänä ja asia lähetettiin suureen valiokuntaan.<sup>23</sup> Tällä välin oli eduskunta kuitenkin antanut Suomen oikeuksien turvaamista koskevan välikysymyksen yhteydessä Mechelinin senaatille epäluottamuslauseen ja senaatti oli pyytänyt eroa. Nikolai II myönsi senaatille eron, mutta määräsi sitä ennen huhtikuun 6. päivänä eduskunnan hajoitettavaksi. Maanvuokralakiesitys jäi jo toisen kerran suureen valiokuntaan, vaikkakin tällä kertaa eduskunnan hajoittamisen takia.<sup>24</sup>

### 3. Uudet vaalit

Maanvuokralain käsittely oli jo kaksi kertaa jäänyt eduskunnassa kesken. Torpparikysymyksellä oli siitä syystä uudessa vaalitaistelussa suurempi merkitys kuin edellisellä kerralla, jolloin asian ratkeamista yksikamarisen eduskunnan ensimmäisillä valtiopäivillä pidettiin itsestään selvänä. Nyt oli jo havaittu

<sup>20</sup> VP 1908, Ptk., s. 501.

<sup>21</sup> VP 1908, Ptk., ss. 535—43, 558—73.

<sup>22</sup> Tokoi tarkoitti huomautuksensa jälkiosalla mietinnön 15 §:ää, joka sittemmin sisällytettiin vuoden 1909 asetukseen sen 16 §:nä.

<sup>23</sup> Ks. myös Työmies 2.4.1908.

<sup>24</sup> VP 1908, Ptk., ss. 564, 635, 649, 725; *Seitkari*, Eduskunnan uudistus ja uusi sortokausi, ss. 402—04.

monet ratkaisua vaikeuttavat tekijät ja eri ryhmien erimielisyys. Pääteemaksi torpparikysymyksen kohdalla vaalitaistelussa tulikin keskinäinen syyttely asian jarruttamisesta. Erityisesti suomalainen ja sosialidemokraattinen puolue julkaisivat useita asiaa käsitteleviä lentolehtisiä ja kirjasia, joiden useimpien nimi jo ilmaisi niiden pääsisällön.<sup>25</sup> Tavallaan samaan ryhmään on luettava myös Suomen Talousseuran asiaa koskeva kirjanen, sillä vaikka se ei ollutkaan minkään poliittisen puolueen julkaisema, se kuitenkin edusti maanomistaja-työnantajien kantaa ja sellaisena osoitti sitä suuntaa, mihin nämä piirit tahtoivat vuokralainsäädäntöä ohjata.<sup>26</sup> Talousseuran mukaan lyhimäksi vuokra-ajaksi oli määrättävä 25 vuotta, joka suunnilleen vastasi torpparin työikää, ja päivätyö oli pysytettävä vuokransuoritusmuotona. Torpparijärjestelmän tarkoituksena oli hankkia päättilalle työvoimaa, ja jos nyt laissa myönnettäisiin vuokramiehelle oikeus kesken vuokrakauden siirtyä rahavuokraan, olisi koko järjestelmä kuolemaan tuomittu ja maanviljelys tulisi kaikkialla taantumaan, sanottiin lausunnossa. Vuokralautakuntien sijaan oli seuran mielestä asetettava sovintolautakunnat.

Vaaleissa oli sosialidemokraateilla 17, suomalaisella puolueella 15 ja nuorsuomalaisella puolueella 4 torppariehdokasta. Vaalitunnuksena oli useimmilla torppareilla jälleen oman puolueensa yleinen tunnus, eikä minkään puolueen kenelläkään

<sup>25</sup> Sosialidemokraattisen puolueen taholta julkaistiin mm.: *Sirén*, Olisiko vuokralaki ehtinyt valmistua; *Vuolijoki* (maatalousvaliokunnan "kolmas sihteeri"), Vähän silmäin voidetta eli miten maatalousvaliokunta torpparien asiaa käsittelee; *Vuolijoki*, Wai torpparien asiaa ne suomettarelaiset ajavat!; -u, Suomettarelaiten ruokottomuuksia torppariasiassa (Oli kohdistettu vanhasuomalaisten kirjasta "Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa" vastaan.); "Maatalousvaliokunnan Kolmas sihteeri" (*Vuolijoki*); Laukon lakko Ensimmäisen kansaneduskunnan maatalousvaliokunnassa. — Suomalaisen puolueen taholta julkaistiin mm.: Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa syksyllä 1907 ja keväällä 1908; Mitä on luvattu ja mitä on tehty; Kuka jarrutti; Kuka on yrittänyt "juosta kilpaa?"; Mihin torppareita viedään? (Tekijä *Rapola*); Sosialistiemme lopulliset päämäärät (Tekijä *Paasikivi*. Kirjaseen mukaan sosialisteilla oli vaaliohjelma ja sen tulkinnat mukaanluettuina kaikkiaan "kolme ja puoli ohjelmaa").

<sup>26</sup> Torpparikysymys. K. S. Talousseuran lausunto viime valtiopäiväin maatalousvaliokunnan ehdotuksesta...

valituksi tulleella torppariehdokkaalla ollut tunnuksessaan mitään maakysymyksiin viittaavaa.

Vaalit suoritettiin heinäkuun 1. ja 2. päivinä. Äänestysprosentti jäi hieman alhaisemmaksi kuin edellisellä kerralla, mutta mitään suuria muutoksia eri puolueiden edustajamääriin ei tullut. Huomattavin muutos oli se, että suomalainen puolue menetti neljä paikkaa (59—55), minkä lisäksi maalaisliitto menetti yhden paikan (10—9). Sosialidemokraatit voittivat kolme paikkaa (80—83) ja nuorsuomalaiset kaksi paikkaa (25—27) lisää. Ruotsalaisen puolueen (24) ja kristillisen työväenliiton (2) edustajamäärät pysyivät ennallaan. Uusista edustajista mainittakoon sosialidemokraattinen, Laukon lakon johtajana tunnettu entinen torppari ja sittemmin osuuskaupanhoitajaksi siirtynyt Nestori Telkkä. Sen sijaan suomalaisen puolueen ehdokkaana Kuopion läänin itäisessä vaalipiirissä ollut, pienviljelijäksi Kiteelle siirtynyt entinen torpanpoika W. I. Alhainen jäi valitsematta.<sup>27</sup>

Uusi eduskunta kokoontui elokuun 3. päivänä vuoden 1908 toisille valtiopäiville.

#### 4. *Uusia esteitä*

Mechelinin senaatti, joka eronpyynnöstään huolimatta hoiti hallitustehtäviä heinäkuun loppuun saakka, oli jo toukokuun puolivälissä — todettuaan, että maanvuokralaki oli kaksilla valtiopäivillä jäänyt loppuunkäsittelemättä — päättänyt esittää hallitsijalle, että tämä antaisi eduskunnalle jälleen saman maanvuokralakiesityksen kuin kaksi kertaa aikaisemminkin.<sup>28</sup> Juuri samoihin aikoihin olivat kuitenkin alkaneet Venäjän sisäministeri Stolypinin johtamat uudet hyökkäykset Suomen erikoisasemaa vastaan eikä vielä valtiopäiväin alkaessa ollut mitään tietoa siitä, milloin keisari allekirjoittaisi esityksen tai allekirjoittaisiko hän sitä lainkaan. Asian viivästymisen estämiseksi jättivät H. G. Paloheimo ja 23 muuta suomalaisen puo-

<sup>27</sup> Asiaan vaikutti varmaan osaltaan se, että Alhainen oli ollut mukana Jonas Castrénin Agraarikomiteassa.

<sup>28</sup> Yhteisist. ptk. 14. 5. 1908, ss. 136—40, VA. Asia oli kenraalikuvernöörin ja ministerivaltiosihteerin tiedustelujen takia esillä vielä 19. 6. 1908 (s. 336).

luen edustajaa sitä koskevan eduskuntaesityksen.<sup>20</sup> Esitys oli sisällöltään sama kuin edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan mietintö muutettuna suomalaisen puolueen — päivätyön pituuden määrittämisestä, vuokramäärän tarkistusta 25 vuokravuoden kuluttua ja erityistä vuokratuomioistuinta koskevien — vastalauseiden mukaan. Esityksen lähetekeskustelu suoritettiin elokuun 18. päivänä.<sup>21</sup>

Maatalousvaliokunnan rungon muodostivat edelleen samat henkilöt, joista vain edellisten kertojen puheenjohtaja J. K. Paasikivi oli poissa siitä syystä, että hänet oli elokuun alussa nimitetty senaattoriksi eikä hän sen takia voinut kuulua mihinkään eduskunnan valiokuntaan. Sosialidemokraateista olivat edelleen mukana Sulo Vuolijoki, Aatto Sirén, Pekka Huttunen, Oliver Eronen ja Evert Hokkanen. Oskari Tokoin ja Janne Martikaisen tilalla olivat nyt Nestori Telkkä ja Evert Eloranta. Suomalaisen puolueen edustajamäärä valiokunnassa oli supistunut yhdellä ja mukana olivat nyt Kairamo, Paloheimo ja Rannikko entisistä sekä asessori Aleksi Käpy uutena miehenä. Nuorsuomalaista puoluetta edustivat Jonas Castrén ja ylitarkastaja Hannes Nylander, ruotsalaista puoluetta entiset Cederberg ja Storbjörk sekä maalaisliittoa entinen Heikkinen.<sup>22</sup>

Valiokunnan puheenjohtajasta syntyi tälläkin kertaa jälkisanomista, sillä sosialidemokraatit pidättyivät kokonaan äänestämästä. Muiden yhdeksän äänet menivät niin hajalle, että vaali ratkesi vasta kolmannessa äänestyksessä Jonas Castrénin hyväksi. Varapuheenjohtajaksi valittiin A. Osv. Kairamo. Sihteeriksi tuli jo kolmannen kerran Antti Tulenheimo.<sup>23</sup>

<sup>20</sup> II VP 1908, Liitteet VIII, 1, Eduskuntaesitys N:o 4. Esitys oli päivätty 11. 8. 1908.

<sup>21</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 77, 80—91. Keskustelussa käytettiin 10 puheenvuoroa, pääasiassa sosialidemokraattien ja vanhasuomalaisten keskinäistä kinastelua, josta ed. Huoponen sanoi, että se oli pelkkää agitaatiota.

<sup>22</sup> II VP 1908, Ptk. I, s. 43; II VP 1908. Ak. III, Arm.es. n:o 13, Mtvkm., s. 85. Asian käsittelyyn ottivat osaa myös varajäsenet Antti Ahlström, Hannes Gebhard, Juho Heimonen, Erik Pöysti, Anni Savolainen ja August Tantt.

<sup>23</sup> II VP 1908, Ptk. I, s. 45; Suomen eduskunnan kalenteri toisilla valtiopäivillä 1908, s. 44; Uusi Suometar 16. 8. ja 18. 8. 1908; Työmies 17. 8. ja 18. 8. 1908.



Paloheimonkaan eduskuntaesitys ei vielä ollut ehtinyt edes lähetekeskusteluun eduskunnassa, kun maatalousvaliokunta jo elokuun 17. päivänä aloitti maanvuokralain epävirallisen käsittelyn edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan valmiin mietinnön pohjalta.<sup>33</sup> Monista puheenvuoroista huolimatta<sup>34</sup> mietintöön ei tehty suuriakaan muutoksia ja valiokunnan ensimmäinen lukeminen saatettiin loppuun jo elokuun 22. päivänä. Nyt syntyi kysymys siitä, millä virallisella pohjalla työtä oli jatkettava, toisin sanoen, minkä esityksen nojalla annettaisiin valiokunnan mietintö eduskunnalle. Puheenjohtaja Jonas Cast-rén ilmoitti, että senaatillakaan ei vielä ollut mitään tietoa siitä, milloin hallituksen esitys palaisi Pietarista, mutta hän ehdotti, että tämä hallituksen esitys, jonka tiedettiin olevan edellisten hallituksen esitysten kaltainen, siitä huolimatta otettaisiin käsittelyn viralliseksi pohjaksi. Kairamo ehdotti pohjaksi Paloheimon eduskuntaesitystä, mutta päätökseksi tuli Sulo Vuolijoen ehdotus, että työtä oli edelleen jatkettava ensimmäisen lukemisen pohjalla.<sup>35</sup> Sama kysymys tuli esille uudestaan syyskuun alussa, kun valiokunta sai toisen lukemisensa päätökseen ja tuli kysymys siitä, minkä aloitteen pohjalle valiokunnan mietinnön perustelut lopulta laadittaisiin. Valtiopäivillä ei ollut laillista oikeutta käsitellä perustuslainluontoista asiaa, jollainen lain takautuva osa oli, eduskunta-aloitteen pohjalla, mutta kun armollisesta esityksestä ei vielääkään ollut tietoa, päätti valiokunta ryhtyä valmistamaan mietintöä Paloheimon eduskuntaesityksen pohjalla ja vasta sitten, kun se olisi valmis, ruveta valmistelemaan mietintöä mahdollisesti tulevan armollisen esityksen pohjalla.

Syyskuun 7. päivänä valiokunta sai eduskuntaesitysmietinnön kolmannen lukemisen päätökseen ja saman kuun 11. päivänä se jätti mietintönsä eduskunnalle. Seuraavan päivän ensimmäisessä käsittelyssä se Fr. Ahlroosin ehdotuksesta lähetet-

<sup>33</sup> Mtvk:n II/1908 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>34</sup> Ks. II VP 1908, Ptk. I, ss. 84—85.

<sup>35</sup> Kysymys oli lähinnä siitä, mitä ko. esitykseen verrattavia muutoksia mietinnössä oli perusteltava, mutta kaikilla oli samalla ilmeisesti mielessään toive siitä, että haluttu käsittelypohja samalla ohjaisi itse käsittelyä määrättyyn suuntaan.

tiin ilman keskustelua suureen valiokuntaan.<sup>26</sup> Valtiopäivien päättymiseen oli tällöin aikaa vielä enemmän kuin puolitoista kuukautta.

Mutta samana syyskuun 11. päivänä, jolloin maatalousvaliokunta jätti mietintönsä eduskunnalle, myöskin keisari Nikolai II vihdoinkin allekirjoitti ministerineuvostossa viipyneen hallituksen esityksen<sup>27</sup> ja neljä päivää myöhemmin se palasi senaattiin. Silloin selvisi myös viipymisen syy. Esitys oli lähetetty Pietariin esityksenä *laiksi* maanvuokrasta maalla, mutta se palasi takaisin esityksenä *asetukseksi* maanvuokrasta maalla. Moni tärkeä lainsäädännöllinen asia — mm. kunnallislait — oli jo ennen sortokautta käsitelty asetuksena eikä nimityksillä täten ollut mitään selvää merkityseroa. Siitä huolimatta muutoksen takana oli ilmeisesti pyrkimys vakiinnuttaa sellainen käytäntö, että vähän myöhemmin toteutetun ns. yleisvaltakunnallisen lainsäädännön vallitessa olisi Suomen oma eduskunta voinut käsitellä vain asetus-, mutta ei lakiehdotuksia. Esitykseen oli samalla lisätty uusi 64 §, jonka mukaan asetuksessa säädetyt oikeudet koskivat kaikkia Venäjän valtakunnan alamaisia, huolimatta siitä, olivatko he Suomen kansalaisia, sekä kaikkia ulkomaalaisia. Maanvuokra-asian saattaminen päätökseen oli kahden epäonnistuneen yrityksen jälkeen Suomelle äärimmäisen tärkeä, joten sen yhteydessä näytti myös helpoimmalta suorittaa Suomen perustuslakeihin saakka tunkeutuvia läpimurtoja.

Senaattina oli nyt kokoomussenaatti. Suurlakon jälkeen nimetty Mechelinin talousosasto oli saanut eron ja tilalle oli nimetty uusi, jonka varapuheenjohtajana oli puolueeton, joskin lähinnä nuorsuomalaisiin liittynyt Edv. Hjelt sekä jäseninä viisi perustuslaillista ja viisi vanhasuomalaista senaattoria. On epätodennäköistä, että täysin perustuslaillinenkaan senaatti olisi valtiopäiväin jo oltua toista kuukautta koolla takertunut tuo-

<sup>26</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 407, 410.

<sup>27</sup> Esitys on päivätty 11.9.1908 Standard-laivassa. II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13. — Valtiosihteeri Langhoff oli sekä senaatin että maatalousvaliokunnan kehoituksesta useampaan kertaan pyytänyt ministerineuvostoa kiirehtimään asian esittelyä, mutta tuloksetta. Vsv. 130/1909, ss. 16—18, 24, 27, VA.; Langhoffin kokoelmat VI:44, J. Castrénin muistio, VA.

hon asetus-sanaan, mutta Hjeltin senaatti hyväksyi sen joka tapauksessa ilman keskustelua eduskunnalle annettavaksi.<sup>38</sup>

Eduskunta lähetti esityksen samoin ilman keskustelua maatalousvaliokuntaan syyskuun 16. päivänä. Valiokunta aloitti asian käsittelyn 18. päivänä ja kun sillä ei ollut aikaisempaan käsittelyynsä enää mitään lisättävää, se vain muutti Paloheimon eduskuntaesityksen johdosta laatimansa mietinnön perustelut hallituksen esitykseen sopiviksi ja voi antaa valmiin mietintönsä eduskunnalle jo syyskuun 22. päivänä. Suurimman ja oikeastaan ainoan pulman tässä vaiheessa tuotti kysymys siitä, olisiko säädöstä nimitettävä aikaisempien esitysten mukaan laiksi vaiko uuden esityksen mukaan asetukseksi. Jonas Castrén ja Sulo Vuolijoki olivat sitä mieltä, että oli nytkin käytettävä laki-nimitystä, mutta Cederberg ehdotti Kävyn ja varajäsenenä mukana olleen Hannes Gebhardin kannattamana, että käytettäisiin nimitystä "asetus", mutta että samalla korostettaisiin perusteluissa sitä, että nimityksillä ei ollut mitään periaatteleista eroa. Cederbergin ehdotus voitti äänin 8—7 ja sen mukaan sanottiin mietinnön perusteluissa, että koska kuluneina vuosikymmeninä oli samanlaatuisista säädöksistä käytetty milloin laki-, milloin asetus-nimitystä ja koska nimityksen ei siten voitu katsoa merkitsevän mitään oikeudellista eroa, ei valiokunta pitänyt tarpeellisena ehdottaa muutosta esityksen otsakkeeseen. Täten oli jälleen onnistuneesti sivuutettu eräs Venäjän-politiikan kari. Suurempien ristiriitojen välttämiseksi oli myönnettävä muutokseen, mutta samalla lausuttiin julki, että koska muutoksella ei ollut mitään oikeudellista merkitystä, ei keisari ollut koskenut Suomen perustuslakeihin.<sup>39</sup>

Maatalousvaliokunnan mietintö tuli eduskunnan ensimmäiseen käsittelyyn syyskuun 25. päivänä ja lähetettiin välittömästi suureen valiokuntaan.<sup>40</sup> Kun suuri valiokunta oli jo ottanut

<sup>38</sup> Yhteisist. ptk. 15.9.1908, ss. 343—44, VA.

<sup>39</sup> II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13, Mtvkm., ss. 1—2.; Mtvk:n II/1908 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>40</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 500—46. Asiasta käytti 10 puhujaa yhteensä 15 puheenvuoroa. Keskustelu oli suurelta osaltaan turhaa, sillä niinkuin Kyösti Kallio totesi, siinä suuren valiokunnan jäsenet kiistelivät vuokra-ajasta, vaikka suuri valiokunta jo ensimmäisessä lukemisessaan (Paloheimon esityksen) oli äänin 41—14 tehnyt päätöksensä.



asian esille Paloheimon eduskuntaesityksen yhteydessä, pääsi se kohta käsiksi toiseen lukemiseen ja suuren valiokunnan mietintö valmistui jo lokakuun 7. päivänä. Jäljellä oli enää vain eduskunnan toinen ja kolmas täysistuntokäsittely.<sup>41</sup>

Mutta suuren valiokunnan mietintöön liittyi kaikkiaan kuusi vastalauseetta ja erimielisyydet olivat niin suuret, että lakiesitys nyt oli keskellä sisäpoliittista karikkoa. Kaikki kuusi vastalauseetta koskivat takautuvaa lakiosaa, joka perustuslaillisten mielestä polki "kaikkia tasapuolisuuden ja yksinkertaisimmankin oikeuden periaatteita",<sup>42</sup> mutta joka sosialidemokraattien mielestä ei vaikuttanut tarpeeksikaan taaksepäin. Koska takautuva asetus koski aikaisemmin solmittuja oikeussuhteita, oli se säädettävä perustuslain säätämistä koskevassa järjestyksessä, mikä merkitsi sitä, että ellei sitä julistettu kiireelliseksi, se voitiin hyväksyä lopullisesti vasta ensimmäisillä uusien vaalien jälkeen kokoontuvilla valtiopäivillä. Tämä olisi edelleen merkinnyt sitä, että lain valmistuminen olisi siirtynyt kolmella vuodella ellei eduskuntaa olisi välillä hajoitettu. Koska koko lain sinä ajankohtana kaiketi tärkein osa kuitenkin oli juuri tämä vanhoja, jo olemassa olevia vuokrasuhteita turvaava takautuva lakiosa, ei maanvuokralain uudistus olisi vastannut tarkoitustaan, jos takautuva osa olisi lykkäytynyt kolmella vuodella. Asian kiireelliseksi julistaminen edellytti kuitenkin sitä, että vähintään 5/6 eduskunnasta asettui sitä kannattamaan, ja asian lykkäämiseksi tarvittiin siis vain 1/6. Suuren valiokunnan viimeisessä lukemisessa kuitenkin sekä perustuslailliset että sosialidemokraatit uhkasivat äänestää asian lepäämään yli vaalien, ellei takautuvaa lakiosaa hyväksyttäisi heidän esittämässään muodossa.<sup>43</sup> Eduskunnassa oli keskusta mukaanluettuna täten kolme erimielistä ryhmää, joista mikä tahansa olisi helposti pystynyt estämään kiireelliseksi julistamisen.

Nyt olivat hyvät neuvot tarpeen ja kiireesti, sillä asia oli jo lokakuun 9. päivän esityslistalla toista käsittelyä varten ja muu-

<sup>41</sup> Sv:n II/1908 asiapaperit (Eduskunnan kirjasto).

<sup>42</sup> Sitaatti on Jonas Castrénin ym. vastalauseesta N:o 1 suuren valiokunnan mietintöön.

<sup>43</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 1098—99.



tos oli saatava aikaan toisen käsittelyn yhteydessä. Kolmannessa se olisi ollut jo myöhäistä. Lokakuun 9. päivän istunnossa puhemies kuitenkin syytä ilmoittamatta tiedoitti, että maanvuokralakiesitys oli poistettu esityslistalta.<sup>44</sup> Seuraavan kerran se tuli esille 13. päivänä, jolloin Kairamo Ståhlbergin kannattamana vielä pyysi asian pöydälle. Sulo Vuolijoki ihmetteli, että vaikka lakiesitys oli jo kolmessa maatalousvaliokunnassa saanut lähes saman sisällön samoine vastalauseineen ja vaikka porvarillisilla edustajilla siten olisi ollut tilaisuus aikaisemminkin suorittaa ”yhteensovitteluita ja kuherruksiaan”, he vielä viime tingassa rupesivat viivyttämään asiaa. Pöydällepanoehdotuksesta jouduttiin suorittamaan äänestys, jossa asian käsittely vain yhden äänen enemmistöllä (95—94) päätettiin lykätä kolmella päivällä.<sup>45</sup>

### 5. *Sovittelu*

Takautuvan lakiosan ohella oli vuokra-ajan pituuden määrääminen toinen erimielisyyksien aihe, joka sitten lopullisessa sovittelussa kytkettiin yhteen takautuvan lakiosan kanssa. Maatalousvaliokunnalla oli ollut mietittävänä kolme erilaista ehdotusta. Käsittelyssä oli lähdetty edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan mietinnöstä, jonka mukaan lyhin sallittu vuokra-aika ilman poikkeuksia oli oleva 50 vuotta ja johon sosialidemokraatit yhtyivät. Käsittelyn viralliseksi pohjaksi oli kuitenkin otettu Paloheimon eduskuntaesitys, jossa suomalaisen puolueen keväällä 1906 laatiman ”suunnitelman” mukaan esitettiin lyhimmäksi vuokra-ajaksi samoin 50 vuotta, mutta niin, että vuokran määrä olisi voitu 25 vuoden kuluttua tarkistaa. Kolmantena oli odotettavissa oleva hallituksen esitys, jota perustuslailliset kannattivat ja jonka mukaan lyhin vuokra-aika olisi ollut 25 vuotta niin, että vuokralautakunta olisi voinut pyynnöstä hyväksyä sitäkin lyhempiaikaisen sopimuksen. Kun sosialidemokraatit eivät voineet hyväksyä suomalaisen puolueen

<sup>44</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 900, 902.

<sup>45</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 1096—1100.

ehdottamaa "maskeerattua" 25 vuoden aikaa, he äänestivät nuorsuomalaisten mukana ja valiokunnan päätökseksi tuli kaikista edellä mainituista poikkeava määräys, jonka mukaan lyhin vuokra-aika oli selvästi 25 vuotta ilman mitään poikkeuksia.<sup>46</sup>

Maatalousvaliokunnan päätös oli kestävä, sillä — kuten Hannes Gebhard totesi<sup>47</sup> — 149 kansanedustajaa oli ennen vaaleja luvannut valitsijoilleen 50 vuoden aikamäärän. Kun nyt oli esillä neljä erilaista ehdotusta,<sup>48</sup> muuttui käsittely suuressa valiokunnassa taktikoinniksi. Vanhasuomalaiset eivät voineet hyväksyä 25 vuoden vuokra-aikaa ja luopuivat omasta kannastaan siirtyen kannattamaan sosialidemokraattien ehdottamaa 50 vuoden aikaa ilman poikkeuksia ja vuokrantarkistuksia.<sup>49</sup> Tämä tuli suuren valiokunnan enemmistöpäätökseksi, mutta sekään ei vielä kestänyt loppuun saakka.

Takautuvan lakiosan tarkoituksena oli ulottaa uuden lain tärkeimmät vuokramiestä suojaavat määräykset myös aikaisemmin tehtyihin sopimuksiin. Tällaisia määräyksiä olivat ne, jotka koskivat maanomistajan velvollisuutta korvata vuokramiehen tekemät parannukset, vuokramiehen oikeutta siirtyä rahamaksukannalle vuokran suorituksessa sekä maanomistajan häätöoikeuden supistamista. Maatalousvaliokunnan mietintö vuodelta 1907 toistui vastalauseineen käytännöllisesti katsoen täysin samana molemmilla seuraavilla valtiopäivillä ja tilanne oli asian nyt tullessa suureen valiokuntaan se, että mietinnön mukaan korvaukset oli maksettava niistä parannuksista, jotka vuokramies tai se, jolta hän oli vuokraoikeuden perinyt, oli tehnyt viimeisten 25 vuoden aikana. Kummallakin osapuolella oli uuden lain puitteissa oikeus siirtyä rahavuokraan ja häädöt olivat sallitut vain uuden lain määräysten puitteissa.

Suomalaisen puolueen vastalauseen mukaan olisi rahavuokraan voitu siirtyä vasta kymmenen vuotta uuden lain voimaan astumisen jälkeen, koska muuten vuokranantaja, joka juuri oli

<sup>46</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 504, 520.

<sup>47</sup> II VP 1908, Ptk. I, s. 501.

<sup>48</sup> Lisäksi oli Kristillisen Työväen Liiton edustaja ehdottanut, vaikkakin turhaan, suuressa valiokunnassa yksinomaista perinnöllistä vuokrasopimusta. II VP 1908, Ptk. I, ss. 543—44.

<sup>49</sup> Ks. II VP 1908, Ptk. I, ss. 501 ss.

ottanut torpparin tämän työvoiman takia, saattaisi menettää kohta saman työvoiman. Perustuslailliset halusivat mietintöön muutosta, jonka mukaan korvaus oli maksettava vain uuden lain voimaan astumisen jälkeen tehtävistä parannuksista. Sosialidemokraatit tahtoivat korvauksen koskevan kaikkia niitä parannuksia, joihin vuokramies saattoi toteennäyttää oikeutensa. Samoin oli sosialidemokraattien vastalauseeseen mukaan uutta lakia kokonaisuudessaan sovellettava aikaisemmin syntyneisiin vuokrasuhteisiin, milloin vuokramies niin tahtoi, ja kaikki ne, jotka vuoden 1902 lain nojalla oli hädetty tiloiltaan, oli joko päästettävä takaisin samoille tiloille taikka heidän menetyksensä muuten korvattava.<sup>50</sup>

Suuressa valiokunnassa K. von Alftan ehdotti ensin koko takautuvan lakiesityksen poistettavaksi, mutta siirtyi sitten kannattamaan Schybergsonia, joka ehdotti lakiosan korvattavaksi yhdellä ainoalla pykälällä: "Vuokramiehellä, joka on tehnyt vuokrasopimuksen ennen sitä päivää, jolloin uusi asetus astui voimaan, olkoon oikeus sanoa sopimus irti ennen kuin sanotusta päivästä on kulunut kolme vuotta". Vanhan vuokramiehen ainoa oikeus olisi täten ollut sanoutua irti sopimuksestaan ilman, että laki olisi turvannut hänelle tilaisuutta uuden sopimuksen tekemiseen. Mitään oleellista muutosta suuri valiokunta ei pitkistä keskusteluista huolimatta kuitenkaan saanut aikaan ja erimielisyydet olivat edelleen yhtä suuret asian tullessa edellä mainittuun toiseen käsittelyyn lokakuun 13. päivänä. Vain sosialidemokraatit olivat luopuneet vaatimuksestaan, että vuoden 1902 lain nojalla hädetyille olisi ollut palautettava heidän menetetyt oikeutensa.<sup>51</sup>

Kun Kairamo pyysi kolmen päivän lykkäystä, hän samalla ilmoitti, että koska koko asia suurten erimielisyyksien takia oli vaarassa ajautua karille, oli eräiden yksityisten kansanedustajien aloitteesta ryhdytty laatimaan takautuvaa lakiosaa koskevaa yhteensovitusehdotusta. Asiasta oli Kairamon sanojen mukaan jo olemassakin ehdotus, mutta koska lain sanamuoto oli

<sup>50</sup> Ks. II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13, Mtvkm., vastalauseet.

<sup>51</sup> Svk:n II/1908 puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat (Eduskunnan kirjasto); II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13, Svk. vastalauseineen.

toisessa käsittelyssä lopullisesti päätettävä, oli ehdotuksen sanamuoto vielä tarkistettava.<sup>52</sup>

Yhteensovitusajatus oli syntynyt suomalaisen puolueen edustajien keskuudessa ja sen toteutumista helpotti se, että kolme porvarillista puoluetta oli edustettuina Hjeltin kokoomussenaatissa, joten mitään oppositioasennetta ei niiden taholta päässyt syntymään. Paasikiven muistelmien mukaan yhteensovitusneuvotteluihin ottivat osaa suomalaisesta puolueesta Danielson-Kalmari, Kairamo, Käpy ja Paasikivi itse, nuorsuomalaisista Ståhlberg, Uno Brander, Jonas Castrén ja Ahmavaara, ruotsalaisista senaattori Nybergh sekä joku maalaisliiton edustaja.<sup>53</sup> Paasikiven kertoman mukaan sitkeät neuvottelut jatkuivat yötä päivää, kunnes Kairamo ja Castrén lopulta, asian tullessa loka-kuun 17. päivänä toisen käsittelyn yksityiskohtaiseen käsittelyyn, voivat esittää eduskunnalle omalaatuisen *moratorio- eli viivytys ehdotuksen*.

Kompromissin saavuttamiseksi olivat vanhasuomalaiset tehneet vuokra-aikaa koskevia myönnytyksiä siten, että lyhin vuokra-aika edelleen oli periaatteessa 50 vuotta, mutta että vuokralautakunta voi ”kun tärkeät syyt erityisissä tapauksissa vaativat” ja kun sopimus ei koskenut uudistorppaa, sallia vuokramiehen pyynnöstä myös lyhyemmän vuokra-ajan, ei kuitenkaan alle 25 vuotta. Vuokramaksuun ei sopimuskautena voitu tehdä muutoksia.<sup>54</sup>

Takautuvan lakiosan kohdalla vanhasuomalaiset olivat tehneet sen myönnytyksen, että korvauksia oli maksettava ainoastaan uuden lain voimaantulon jälkeen tehtävistä parannuksista.<sup>55</sup> Mutta samalla olivat perustuslailliset suostuneet siihen, että kaikki lain voimaantulon hetkellä voimassa olevat sopimukset pidennettäisiin kestäämään vähintään vuoden 1916 maaliskuun 14. päivään saakka — ei kuitenkaan vastoin vuokra-

<sup>52</sup> II VP 1908, Ptk. I, ss. 1096—97; Uusi Suometar 17. 10. 1908.

<sup>53</sup> *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta I, s. 233.

<sup>54</sup> II VP 1908, Ptk. II, ss. 1306, 1326, 1430. — Yhteensovitus ehdotus oli jo 17. 10. painettuna jaettu eduskunnalle.

<sup>55</sup> Vain vuokramiehen laittamista rakennuksista oli korvaus suoritettava myös aikaisemmalta ajalta.



miehen tahtoa.<sup>56</sup> Ne sopimukset, joiden olisi pitänyt päättyä vuoden 1909 maaliskuussa, tulivat ehdotuksen mukaan pitene-mään seitsemällä vuodella. Samalla se merkitsi seitsemän vuo-den varmaa turvaa niille vuokramiehille, joilla oli ainoastaan suullinen tai juokseva sopimus. Ehdotuksen tarkoituksena oli saada aikaan seitsemän vuoden viivytystauko, jonka aikana vuokrasuhteissa ei voinut tapahtua muutoksia pahempaan päin ja jonka aikana siten voitaisiin rauhassa suunnitella pa-rempaa ja lopullista ratkaisua. Tätä ehdotusta laadittaessa oli näet jo selvää, että silloin käsiteltävänä oleva laki ei tulisi tyydyttämään kaikkia osapuolia.<sup>57</sup>

Yhteensovitus ehdotus herätti eduskunnassa kiivaan keskustelun. Vuokra-aikaa koskevasta kohdasta käytettiin 22, vuokran määräämistä koskevasta kohdasta 11 sekä takautuvasta laki-osasta 29 puheenvuoroa. Erityisesti sosialidemokraatit, mutta myös eräät ruotsalaisen puolueen edustajat ruotivat ehdotusta. Kun eduskunnan enemmistö kuitenkin oli yhteensovitus ehdo-tuksen kannalla ja kun muutkin tiesivät sen hyväksymisen vält-tämättömäksi, jos maanvuokralaki aiottiin saada valmiiksi, hy-väksyttiin takautuva lakiosakin yhteensovitus ehdotuksen mukai-sena moratoriona avoimella äänestyksellä yli 15 tuntia kestä-neen täysistunnon päätteeksi lokakuun 20. päivän vastaisena yönä.<sup>58</sup>

Täysistunnon tekemien muutosten takia asia palautettiin suu-reen valiokuntaan. Tämä hyväksyi lyhyen keskustelun jälkeen muutokset ja lähetti uuden mietintönsä eduskunnalle,<sup>59</sup> joka sai lakiesityksen toisen käsittelyn päätökseen lokakuun 23. päivänä.

<sup>56</sup> Pidennys oli asteittainen siten, että vuoden kuluessa lain voimaan as-tumisesta päättyvät sopimukset pidennettiin seitsemällä vuodella, 2 á 3 vuo-den kuluessa päättyvät kuudella vuodella jne., mutta 12 á 13 vuoden ku-luttua päättyvät vain vuodella.

<sup>57</sup> *Paasikivi*, emt. I, ss. 233 ss.; II VP 1908, Ptk. II, ss. 1233—37.

<sup>58</sup> II VP 1908, Ptk. II, ss. 1233 ss., 1298 ss., 1366 ss., 1465. Kun samassa yhteydessä oli esillä myös suuren valiokunnan laatima Paloheimon edus-kuntaesitystä koskeva mietintö, päätettiin antaa sen jo raueta. (s. 1465) Keskustelusta ks. myös *Paasikivi*, emt. I, ss. 234—35.

<sup>59</sup> Svk:n II/1908 puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 21.10.1908. (Eduskun-nan kirjasto); II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13, Svk.m. n:o 8 a.

Samalla oli päätettävä siitä, julistetaanko takautuva lakiosa kiireelliseksi, vai siirretäänkö sen lopullinen hyväksyminen ensimäisiin vaalien jälkeisiin valtiopäiviin. Kiireelliseksi julistamisen puolesta äänesti kaikkiaan 179 ja sitä vastaan 17. Vastustajien määrä oli täten supistunut niin pieneksi, että heitä ei enää ollut kuin puolet siitä määrästä, mikä olisi tarvittu lykkäämään asia yli vaalien.<sup>60</sup>

Valtiopäiväjärjestyksen määräämien kolmen päivän kuluttua asia joutui kolmanteen ja lopulliseen käsittelyyn. Siitä käytettiin vielä kahdeksan puheenvuoroa ja kaikki puhujat korostivat voimakkaasti lakiesityksessä näkemiään heikkouksia, mutta samalla kaikki kuitenkin kannattivat sen hyväksymistä. Ratkaisun välttämättömyys oli kyllin selvä ja yhtä selvää oli myös se, että silloisessa eduskunnassa ja niin erilaisten mielipiteiden vallitessa ei voitu päästä parempaan tulokseen. Itse maanvuokralakiehdotus — eli asetus torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrauksesta, kuten sen nimitys nyt kuului — hyväksyttiin ilman äänestystä ja takautuva lakiosa äänimäärin 172—20. Yksikamarinen eduskunta oli lopultakin saanut jonkinlaiseen päätökseen oman osuutensa maanvuokralainsäädännön paljon puhutussa uudistuksessa. Päätös oli tehty ”juuri sillä tavalla kuin kansanvaltaisessa parlamentissa, jossa on useita puolueita, on menetteltävä”, kirjoittaa J. K. Paasikivi muistelmissaan. Etsittiin ja löydettiin sovitteluratkaisu siten, että eri puolueet tinkivät vaatimuksistaan.<sup>61</sup> Mutta asetuksen lopullinen vahvistaminen riippui vielä Venäjän vallanpitäjistä.

<sup>60</sup> II VP 1908, Ptk. II, ss. 1603—15.

<sup>61</sup> II VP 1908, Ptk. II, ss. 1814—26; *Paasikivi*, emt. I, s. 237. — Paljon ankarammin arvosteli kompromissia Hannes Gebhard vuonna 1911. Hän katsoi, että 50 vuoden vuokra-aika ilman vuokran tarkistusmahdollisuutta väkällä sekä vuokramiehen mahdollisuus muuttaa rahavuokraan aiheuttivat sen, että maanomistajat eivät enää antaisi torppia vuokralle. *Gebhard*, *Asutuskysymyksemme* (Oma maa VI), s. 846. — Vastustavat äänet kolmannessa käsittelyssä annettiin ilmeisesti lähinnä ruotsalaisen puolueen taholta, sillä ainakin *Työmies-lehti* vakuutti 29.10.1908, että sosialidemokraatit olivat äänestäneet lain ja sen kiireelliseksi julistamisen puolesta, koska maanvuokra-asian esillä ollessa jo oli suoritettu uudet vaalit ilman, että tilanne olisi mitenkään muuttunut. Ks. myös *Uusi Suometar* 17.10., 18.10. ja 28.10.1908.

## 6. *Torpparikysymys ja Stolypinin tavoitteet*

Kun eduskunnan hyväksyminen oli tapahtunut lokakuun 27. päivänä, voitiin pitää selvänä, että hallitsija vahvistaisi asetuksen hyvissä ajoin ennen seuraavan maaliskuun 14. päivää. Tämä oli tärkeätä siitä syystä, että kun asetus astuisi voimaan ennen tuota lähtöpäivää, saisivat nekin vuokramiehet, joille jo oli häätökäskey annettu, jäädä edelleen paikoillensa ainakin seitsemäksi vuodeksi.

Nyt oli kuitenkin niin, että kesäkuussa 1908 oli Venäjän silloinen pääministeri Stolypin saanut aikaan määräyksen, jonka mukaan kaikki Suomea koskevat lainsäädäntöasiat oli alistettava erityisen ministerineuvoston tarkastettavaksi ennen kuin ne esiteltiin keisarille. Tarkastuksen muodollisena tehtävänä oli ratkaista, koskiko kyseinen asia ainoastaan Suomea vaiko koko valtakuntaa.<sup>62</sup> Kenraalikuvernööri Böckmann lähetti eduskunnan päätöksen tämän määräyksen mukaisesti Venäjän ministerineuvostoon, jonka puheenjohtajana oli Stolypin itse. Ministerineuvosto käsitteli asiaa ensimmäisen kerran jo marraskuun 12. päivänä. Sen päätös annettiin keisari Nikolai II:lle kuitenkin vasta joulukuun 31. päivänä ja tällöinkin keisari palautti asian takaisin neuvostoon. Palautus tapahtui sillä perusteella, että kun eduskunta oli huomattavasti muuttanut hallituksen esitystä, keisari halusi saada myös Suomen senaatin lausunnon asiasta.<sup>63</sup>

Asia tuli senaatissa esille tammikuun 5. päivänä, jolloin jälleen kerran asetettiin valiokunta (Nybergh, Snellman, Timgren, Granström, Aug. Hjelt ja Danielson-Kalmari) sitä käsittelemään. Tämän valiokunnan lausunto käsiteltiin senaatin molempien osastojen yhteisistunnossa tammikuun 15. päivänä. Valiokunta oli asettunut eduskunnan päätöksen kannalle, mutta oikeusosaston varapuheenjohtaja, vanha perustuslaillinen vapaaherra R. A. Wrede asettui nyt senaattori Kyanderin kannattamana sitä vastaan. Wrede paheksui pitkää vuokra-aikaa, koska maanomistajat eivät enää suostuisi tekemään uusia vuokrasopi-

<sup>62</sup> Ks. *Seitkari*, Eduskunnan uudistus ja uusi sortokausi, s. 405.

<sup>63</sup> *Langhoff*, Sju år såsom Finlands representant inför tronen I, ss. 185—87.

muksia, sekä vuokralautakunnalle annettuja suuria valtuuksia, jotka asettivat vuokramiehet todellisuudessa holhouksen alle ja samalla osoittivat, ettei lainsäätäjät luottanut lainkaan eri osapuolten hyvään tahtoon. Erityisesti Wrede paheksui moratorioasetusta, sillä on väärin, hän sanoi, että lainsäätäjät ensin pakottaa vuokranantajien sietämättömiin oikeudellisiin suhteisiin ja sitten mahtikäskyllä vielä sitoo hänet niihin moniksi vuosiksi.

Paasikivi puolestaan selosti niitä syitä, joiden takia eduskunta oli päättänyt niinkin suuresti yksityiseen sopimusvapauteen koskevan asetuksen hyväksymiseen. Samalla hän ehdotti asetuksen vahvistettavaksi, koska muuten voisi seurauksena olla yhteiskunnallisia levottomuuksia. Kun Wreden ja Kyanderin lisäksi vain Snellman äänesti eduskunnan päätöstä vastaan ja muut 14 senaattoria sen puolesta, oli senaatti asettunut tukemaan asetuksen vahvistamista.<sup>64</sup>

Mutta senaatin lausunto meni Pietariin kenraalikuvernöörin kautta ja kenraalikuvernööri puolestaan oli Wreden kannalla, vaikkakin hän sekä senaatin että eduskunnan huomattavan enemmistön mukaan asettui muodollisesti kannattamaan tehtyä päätöstä. Hän liitti kuitenkin mukaan oman, varsin laajan lausuntonsa, jossa selosti eri näkökantoja, mutta samalla korosti tarvetta saada asetus ajoissa voimaan. Ilmeisesti juuri tämä kenraalikuvernöörin monitahoinen lausunto aiheutti sen, ettei Nikolai II vielä tammikuun 31. päivänäkään vahvistanut asetusta, vaikka hän silloin tutustui asiaan. Mahdollisesti myös Stolypin oli toivonut, että keisari ei vielä antaisi allekirjoitustaan. Eduskunnan päätöksestä oli kulunut aikaa hukkaan jo yli kolme kuukautta.<sup>65</sup>

Helmikuussa tuli vahvistamisen eteen vielä uusi este. Vuoden 1909 valtiopäivät kokoontuivat helmikuun 16. päivänä ja puhe-mieheksi valittu Svinhufvud lausui — kenraalikuvernöörin varoituksesta huolimatta — avajaispuheessaan olevansa huolestu-

<sup>64</sup> Yhteisist. ptk. 5.1.1909, s. 2. ja 15.1.1909, ss. 3—33, VA.; *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta II, ss. 52—55.

<sup>65</sup> Vsv. 131/1909, ss. 4, 16, 17, VA.; *Langhoff*, emt. I, s. 187; *Paasikivi*, emt. II, ss. 55—56.



nut maahan kohdistetuista laittomista toimenpiteistä. Tämän "tottelemattomuuden" takia hallitsija hajoitti valtiopäivät jo muutamaa päivää myöhemmin eli helmikuun 21. päivänä.<sup>66</sup>

Maaliskuun 14. päivään oli enää aikaa vain kolme viikkoa ja nyt Venäjän ministerineuvosto ilmeisesti katsoi tulleen otollisen tilaisuuden lyödä Suomen itsehallinto-oikeutta jälleen uudella iskulla. Se pitkitti asiaa maaliskuun 10. päivään saakka ja ilmoitti silloin, että sillä ei itse asetusehdotusta vastaan ollut mitään, mutta että asia koski tärkeätä periaatteellista kysymystä siitä, oliko hallitsijan vahvistettava hajoitettujen valtiopäivien tekemä päätös. Sama kysymys oli ollut ministerineuvostossa esillä jo edellisenä syksynä ja silloin oli vedottu mm. siihen, että Länsi-Euroopassa saivat — hallitsijan auktoriteetin säilyttämisen vuoksi — lain voiman vain ne hajoitettujen valtiopäivien hyväksymät lait, jotka hallitsija oli ennättänyt vahvistaa ennen valtiopäivien hajoittamista.<sup>67</sup> Kun kuitenkin myös kenraalikuvernööri Böckmann oli toistamiseen suositellut asetuksen vahvistamista vedoten siihen, että eduskunnassa olivat maanomistajatkin olleet lain hyväksymisen puolella,<sup>68</sup> katsoi ministerineuvosto kaiketi sopivaksi käyttää maanvuokra-asetusta peukaloruuvina.

Asetus olisi, jotta se olisi estänyt maaliskuun 14. päivänä tapahtuviksi määrättyt häädöt, pitänyt saada julkaistuksi viimeistään 13. päivänä. Mutta vasta 12. päivän iltana sai Suomen ministerivaltiosihtööri Langhoff asian esiteltäväkseen keisarille. Tätä ennen oli ministerineuvosto lisännyt asetukseen erityisen johdannon, jonka mukaan asetusehdotusta "hajoitetun eduskunnan tekemänä" ei olisi pitänyt lainkaan hallitsijalle esittää, mutta että keisari nyt poikkeuksellisesti ja "Suomen köyhimpien kansanluokkien olojen parantamista" ajatellen armossa vahvistaisi esityksen.<sup>69</sup>

"Eräs vaikeimpia hetkiä, joita ministerivaltiosihteerinä ol-

<sup>66</sup> Ks. *Seitkari*, emt., s. 409; VP 1909, Ptk., s. 50.

<sup>67</sup> *Langhoff*, emt. I, ss. 185—86; Uusi Suometar 25. 2. 1909.

<sup>68</sup> Vsv. 131/1909, s. 4. VA.; *Tuominen*, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta (Suomen kansanedustuslaitoksen historia, V), ss. 200—01, 340.

<sup>69</sup> Vsv. 131/1909, s. 21, VA.; *Langhoff*, emt. I, s. 188; *Paasikivi*, emt. II, s. 57; Uusi Suometar 11. 3. 1909, s. 2.

lessani koin”, kirjoittaa Langhoff muistelmissaan, ”oli se, kun maaliskuun 12:nä 1909, oikeusministeri Štšeglovitovin läsnäollessa, esittelin keisarille vuoden 1908 valtiopäivien hyväksymän ja senaatin puoltaman maanvuokra-asetusehdotuksen”. Ministerineuvosto ei nimittäin ollut luottanut pelkän lausuntonsa tehoon, vaan oli ilman mitään laillista oikeutta ja myös vastoin aikaisempaa käytäntöä lähettänyt esittelytilaisuuteen mukaan kiihkeäksi Suomen erikoisaseman vastustajaksi tunnetun oikeusministerin. Tästä johtuen itse esittelytilaisuuskin muodostui omalaatuiseksi keisarin vain suurimmaksi osaksi kuunnellessa sivusta, kun Langhoff ja Štšeglovitov kiistelivät keskenään. Koska ministerineuvostokin jo oli hyväksynyt itse asetusehdotuksen, koski kiista yksinomaan ministerineuvoston esittämää johtolausetta. Langhoff selitti professori Hermansonin vedoten, että senaatti ei voisi julkaista johdantoa, koska se oli valtiopäiväjärjestyksen 75 §:n vastainen ja rikkoisi siten Suomen perustuslakia. Štšeglovitov puolestaan sanoi julkeaksi sellaista Langhoffin esittämää väitettä, että Venäjän keisari ei muka olisi oikeutettu tulkitsemaan Suomen perustuslakia. Toista tuntia kestäneen kiistelyn jälkeen Štšeglovitov lopulta vetosi suoraan keisariin sanoen, että koko valtakunnan menestys ja sen nauttima arvonanto riippui siitä, yhtyisikö keisari ministerineuvoston esitykseen. Langhoff kertoo, että Nikolai II katsoi häneen ikäänkuin tahtoen sanoa: ”Älkää pahastuko, mutta minä en voi menetellä toisin”, ja allekirjoitti ministerineuvoston laatimalla johdannolla varustetun asetuksen.<sup>70</sup>

## 7 Senaatti hajoo

Aika oli nyt tiukalla. Kun muuta kyllin nopeaa mahdollisuutta ei enää ollut, oli Langhoff senaattori Nyberghin kehoituksesta jo ennen esittelyn alkamista varannut erikoisjunan Pietarin Suomen asemalle. Tällä junalla lähti ministerivaltiosihteerin virastossa palvellut lakit.kand. Ernst Grästen tuomaan hallitsi-

<sup>70</sup> *Langhoff*, emt. I, ss. 188—90; Langhoffin kokoelmat VI:44 (Langhoffin esittelylausunto 12.3.1909), VA.; *Paasikivi*, emt. II, s. 57.

jan allekirjoittamaa, mutta vielä julkaisemista kaipaavaa asetusta Helsinkiin. Täällä odotettiin jännityksellä, sillä pari päivää aikaisemmin oli saatu tieto ministerineuvoston laatimasta johdannosta, mutta viimeiseen saakka toivottiin, että ministeri-  
valtiosihteeri Langhoff saisi sen keisarin esittelyssä poistetuksi.<sup>71</sup> Gråsten saapui Helsinkiin klo ½10 aamulla ja toimitti asiapaperit välittömästi kenraalikuvernöörille, jolta senaatti sai ne klo 13. Oli lauantaipäivä.<sup>72</sup>

Tilanne oli suuressa määrin samanlainen kuin helmikuun manifestin saapuessa silloiseen senaattiin. Johdannosta ei ollut erimielisyyttä, koska kaikki tiesivät sen laittomaksi, mutta sen sijaan syntyi erimielisyyttä menettelytavasta. Edv. Hjeltin kokoomussenaatin perustuslailliset jäsenet pitivät mahdottomana julkaista tällaisella johdannolla varustettua lakia. Vanhasuomalaiset esittivät, että asetus sen kiireellisyyden tähden julkaitaisiin, mutta että samalla pyydetäisiin Venäjän hallitusta peruuttamaan johdantoon sisältyvä perustuslainselitys. Asiasta käytiin yksityisiä neuvotteluja koko päivä ja senaatti kokoontui viralliseen yhteisistuntoon vasta klo 19.<sup>73</sup>

Oikeustoimikunnan päällikkö, senaattori Nybergh selitti aluksi, että Suomen valtiopäiväjärjestyksen 75 §:n mukaan kaikki valtiopäivien hyväksymät lait oli esitettävä hallitsijan vahvistettaviksi, joten ministerineuvoston esittämä johdanto sisälsi perustuslain selityksen sanoessaan, että hajoitetun eduskunnan hyväksymää lakia ei saisi hallitsijalle esittää. Koska kyseinen johdanto lisäksi ei ollut syntynyt Suomen perustuslakien mukaisessa järjestyksessä, esitti Nybergh senaattori Stenrothin kannattamana, että oli pyydetävä hallitsijalta uutta johdantoa, joka ei sisältäisi perustuslainselitystä. Vanhasuomalaisten kannan esitti senaattori Rautapää sanoen, että koska sekä eduskunta että hallitsija jo olivat hyväksyneet asetuksen ja koska oli tarpeen saada se astumaan voimaan ennen maaliskuun 14. päivää eli seuraavaa päivää, ei senaatilla ollut oikeutta sitä

<sup>71</sup> Vsv. 131/1909, s. 37, VA.; Uusi Suometar 11. 3. 1909, s. 2.

<sup>72</sup> Uusi Suometar 14. 3. 1909; Hufvudstadsbladet 14. 3. 1909.

<sup>73</sup> Yhteisist. ptk. 13. 3. 1909, s. 67, VA.; *Paasikiven* Muistelmia sortovuosilta II, ss. 58—60.



enää lykätä ja siten tehdä tyhjäksi asetuksen merkitystä. Hän esitti, että senaatti julkaisisi asetuksen, mutta anois samalla hallitsijalta "sellaista toimenpidettä, joka osoittaisi, ettei Keisarikunnan Majesteetin tarkoituksena ole ollut puheenaolevan johdannon kautta järkyttää valtiopäiväjärjestyksen 75 §:ään sisältyvää säännöstä eduskunnan tekemien päätösten esittämisestä hallitsijan tutkittaviksi".

Senaattori Rautapään lausuntoon yhtyivät neljä muuta vanhasuomalaista senaattoria, mutta sitä vastaan asettui oikeusosasto mukaanluettuna kaikkiaan 15 senaattoria. Senaatin enemmistöpäätökseksi tuli täten senaattori Nyberghin ehdotus, että asiassa ei tehtäisi mitään ennen kuin se oli uudestaan alistettu hallitsijan harkittavaksi.<sup>74</sup>

Erityinen toimikunta senaattori Wreden johdolla asetettiin laatimaan hallitsijalle lähetettävää alistuskirjelmää, joka tuli vielä käsiteltäväksi senaattiin yhteisistunnossa maaliskuun 17. päivänä. Kirjelmässä vedottiin mm. siihen, että hajoitetun eduskunnan päätökset joko olivat päteviä tai eivät olleet päteviä. Mitään tulkinnanvaraa ei pitänyt olla. Ja kun hallitsija edellisenä vuonna oli vahvistanut kuusi jo silloin hajoitetun eduskunnan säätämää lakia, ei asiassa pitänyt olla epäselvyyttä. Alistuskirjelmä päättyi anomukseen: "että Teidän Keisarikunnan Majesteettinne armossa suvaitsi määrätä sellaisen muutoksen torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrausta koskevan asetuksen johdantoon, että sen ei voitaisi katsoa sisältävän perustuslain selitystä". Varapuheenjohtaja Edv. Hjelt siirtyi nyt kannattamaan vanhasuomalaisten mielipidettä, mutta enemmistön päätöksen mukaan alistuskirjelmä lähetettiin keisarille valiokunnan ehdottamassa muodossa.<sup>75</sup>

Kenraalikuvernööri Böckmann liitti alistuskirjelmään oman lausuntonsa, jonka mukaan senaatin olisi pitänyt ensin julkaista asetus ja sitten pyytää hallitsijalta selitystä asiasta. Kenraalikuvernööri oli täten täysin vanhasuomalaisten kannalla. Venäjän ministerineuvosto, jonka kautta asia jälleen meni, puoles-

<sup>74</sup> Yhteisist. ptk. 13. 3. 1909, ss. 67—74, VA.

<sup>75</sup> Yhteist. ptk. 17. 3. 1909, ss. 76—82, VA.; Langhoffin kokoelmat XXIX:136, Edv. Hjeltin kirje 14. 3. 1909, VA.



taan kiinnitti erityistä huomiota siihen, että asia oli käsitelty senaatin molempien osastojen yhteisistunnossa, vaikka heinäkuun 10. päivänä 1902 annetun säädöksen mukaan hallitsijan vahvistamien lakien julkaiseminen oli käsiteltävä vain talousosastossa. Ministerivaltiosihteeri Langhoff taas koetti vielä keran vakuuttaa hallitsijalle, että tämä ei voinut selittää itseään sitovaa perustuslakia.

Ministerineuvoston kannan mukaisesti Nikolai II antoi määräyksen, jonka mukaan maanvuokra-asetus oli viipymättä käsiteltävä senaatin talousosastossa ja julkaistava, mutta samalla hän lupasi, että johdannon tarkistamista koskeva senaatin esitys otettaisiin erikseen harkittavaksi ja että tämän harkinnan tulokset ilmoitettaisiin myöhemmin.<sup>76</sup>

Asia palasi jälleen senaattiin, jonka yhteisistunnossa se otettiin esille maanantaina maaliskuun 29. päivänä illalla. Kenraalikuvernööri Böckmann oli nyt jo toista vuotta kestäneen virkakautensa aikana ensimmäistä kertaa mukana senaatin yhteisistunnossa. Hän esitti ministerivaltiosihteerin kirjelmän, jossa hallitsijan määräyksen mukaisesti määrättiin asia käsiteltäväksi yksinomaan talousosastossa. Yhteisistunto päättyi siihen ja oikeusosasto lähti pois. Välittömästi tämän jälkeen alkoi senaatin talousosaston istunto.<sup>77</sup>

Venäjänsä ministerineuvosto olisi tuskin vedonnut vuoden 1902 säädökseen, ellei se tällä kertaa olisi neuvoston kannalta ollut varsin edullinen.<sup>78</sup> Sillä kun oikeusosasto oli poistunut ja jäljellä oli pelkkä talousosasto, oli asiasta päättämässä viisi vanhasuomalaista ja neljä perustuslaillista senaattoria. Kun tämän lisäksi puolueetonta suuntaa edustanut varapuheenjohtaja Edv. Hjelt ja kenraalikuvernööri itse asettuivat vanhasuomalaisen kannalle, tuli päätökseksi, että asetus johdantoinen oli julkaistava

<sup>76</sup> Vsv. 131/1909, ss. 60, 67, 77, 78, VA.; *Langhoff*, Sju år såsom Finlands representant inför tronen I, ss. 201, 205—06; *Langhoffin* kokoelmat VI:44, kirjelmä kenraalikuvernöörille 27. 3. 1909, VA.; *Paasikivi*, emt. II, ss. 60—61; Asetuskokoelma 1909/22/s. 1, ja 1909/12, julistus varsinaisen lakitekstin jälkeen.

<sup>77</sup> Yhteisist. ptk. 29. 3. 1909, ss. 85—89, VA.; Tal.os. ptk. 29. 3. 1909, s. 1477, VA.; *Paasikivi*, emt. II, s. 62.

<sup>78</sup> Vrt. Helsingin Sanomat 25. 3. 1909, s. 5, "Muut lehdet".

välittömästi. Perustuslailliset senaattorit ilmoittivat eroavansa heti.

Mutta sitten päättyi kenraalikuvernööriin ja vanhasuomalais-tenkin yksimielisyys. Varapuheenjohtaja Edv. Hjelt katsoi, että perustuslain selittämistä koskeva kysymys oli vielä avoinna, ja ilmoitti, että hän voisi yhtyä julkaisemispäätökseen vain siinä tapauksessa, että hallitsijan myöhempää harkintaa koskeva lupaus julkaistaisiin asetuskokoelmassa maanvuokra-asetuksen yhteydessä. Kenraalikuvernööri Böckmann vaati asetuksen julkaistavaksi ilman tätä lupautta, perustuslailliset senaattorit eivät enää ottaneet käsittelyyn lainkaan osaa, mutta vanhasuomalaiset asettuivat Edv. Hjeltin kannalle ja kenraalikuvernööri jäi yksin. Tämän päätöksen mukaisesti maanvuokra-asetus oli heti julkaistava, mutta samalla oli julkaistava myös hallitsijan lupaus asetuksen johdannon ottamisesta uudelleen harkittavaksi. Päätös oli vanhasuomalaisen politiikan voitto, sillä neljä kuukautta myöhemmin keisari todella virallisesti ilmoitti senaatille, ettei ”vuokralain vahvistuslauselmaan sisältyvä Armollinen lausunto hajoitettujen valtiopäivien päätösten pätemättömyydestä ole perustuslain selitys ja ettei sitä vastaisuudessa ole samanlaisessa tapauksessa otettava ohjeeksi”.<sup>79</sup>

On kuitenkin huomattava, että mainittua hallitsijan lupautta ei ehkä olisi lainkaan saatu, elleivät perustuslailliset senaattorit olisi palauttaneet asiaa Pietariin. Tämä palauttaminen samoin kuin se, että perustuslailliset vuokranantajat julkisesti ilmoittivat pidättävänsä hädöistä, kuten myöhemmin ilmenee, osoittivat keisarille myös, että suomalaisia ei voitu edes tämän asian yhteydessä helpolla alistaa.

Maanvuokralain uudistus oli saatu päätökseen, mutta sen julkaisemispäätöksen valtiolliset seuraukset olivat kohtalokkaat. Ministeri valtiosihteeri Langhoff tosin jäi uhkauksistaan huolimatta vielä paikalleen, mutta senaatin perustuslailliset jäsenet erosivat vastalauseena laittomaan päätökseen. Kun senaatti näin oli hajonnut, vetäytyi myös sen varapuheenjohtaja Edv. Hjelt

<sup>79</sup> Tal.os. ptk. 29. 3. 1909, ss. 1477—87; VA.; Yhteisist. ptk. 19. 8. 1909, s. 354, VA.; *Paasikivi*, emt. II, ss. 62—65; Asetuskokoelma 19. 8. 1909.

<sup>80</sup> Tal.os. ptk. 29. 3. 1909, ss. 1477—87, VA.; *Langhoff*, emt. I, ss. 192—93.

tehtävästään ja jäljelle jäi viiden vanhasuomalaisen muodos-tama ”tynkäsenaatit”, joka saman vuoden syksyllä joutui sekin vetäytymään syrjään ja tilalle tuli venäläinen Markovin senaatti.<sup>80</sup> Stolypinin ministerineuvosto oli onnistunut nujertamaan Suomen senaatin, mutta se ei ollut onnistunut murtamaan Suomen perustuslakia.

#### 8. Vuokra-asetuksen myöhästytminen ja maanomistajat

Asia oli saatu päätökseen, mutta maaliskuun 14. päivästä, torpparien lähtöpäivästä, oli myös jo kulunut aikaa yli kaksi viikkoa. Uusi Suometar kirjoitti vielä maaliskuun 16. päivänä siitä, kuinka tärkeätä oli saada asetuksen viralliseksi julkaisupäiväksi 13. päivä. Tämä voitiin lehden mukaan vielä saadakin siitä huolimatta, että senaatti oli jo tehnyt päätöksensä olla julkaisematta lakia, sillä tämä päätös oli vielä tarkistamaton ja se voitiin tarkistaa myönteisellä tavalla ilman, että itse päätöksen päivämäärä olisi muuttunut.<sup>81</sup> Pari päivää myöhemmin lehti kuitenkin jo joutui toteamaan, että päätös oli tarkistettu eikä sitä siis enää voitu muuttaa. Määräaika oli peruuttamattomasti ohi. Myös ministerivaltiosihteeri Langhoff alkoi olla huolissaan, sillä asia oli kesken ja Pietarissa huhuttiin jo häätöjen aiheuttavan suurta vahinkoa.<sup>82</sup>

Kun asetus vihdoinkin maaliskuun 29. päivänä päätettiin julkaista, kirjoitti K. J. Ståhlberg, että eduskunnan päätöksen mukaan asetus oli astuva voimaan heti, kun se oli julkaistu, mutta että oli syntynyt erimielisyyttä siitä, milloin se todellisuudessa tuli julkaistuksi. Ståhlberg selitti, että laki on virallisesti julkaistu vasta sitten, kun se asetuskokoelmaan painettuna on saatettu julkisuuteen. Tämä tapahtui maanvuokra-asetuksen kohdalla vasta maaliskuun 30. päivänä, joten tuomioistuimilla oli oikeus, vieläpä velvollisuuskin, sanoi Ståhlberg, vahvistaa maaliskuun 14. päivänä tapahtuviksi vaaditut häädöt, ”jollei

<sup>81</sup> Uusi Suometar 16. 3. 1909.

<sup>82</sup> Uusi Suometar 18. 3. 1909; Vsv. 131/1909, s. 80, VA.



yleisen mielipiteen ja kansalaisten paheksumisen paino voi siitä maanomistajia pidättää”.<sup>83</sup>

Laki oli siis niitä vuokramiehiä vastaan, joiden kontrahti päättyi tai jotka oli irtisanottu maaliskuun 14. päivästä, mutta yleisellä mielipiteellä ja ”kansalaisten paheksumisen painolla” oli nyt suurempi merkitys kuin lain suomilla oikeuksilla. Sillä kysymys ei enää ollut yksinomaan hädettäväksi määrätyistä vuokramiehistä, vaan maan koko oikeusaseman perusteista. Ei voitu pitää hyväksyttävänä sitä, että suomalainen maanomistaja olisi käyttänyt yksityiseksi edukseen Venäjän valtiovallan hyökkäystä Suomen perustuslakia vastaan. Senaatti päättikin samassa 13. päivän istunnossa, jossa se teki epäävän päätöksensä, epävirallisesti sanomalehtien välityksellä kehoittaa maanomistajia kunnioittamaan valtiopäivien ja senaatin kantaa ja pidättymään häätöjen toimeenpanemisesta.<sup>84</sup> Niinpä perustuslaillinen Hufvudstadsbladet, jonka palstoilla vain viikkoa aikaisemmin oli toivottu koko tämän vajavaisen asetuksen hylkäämistä,<sup>85</sup> kirjoitti 14. päivän numerossaan: ”Kuitenkin täytyy esittää vakava toivomus, että ne maanomistajat, jotka ovat irtisanoneet torpparinsa, eivät käyttäisi hyväkseen konfliktia, joka nyt viivästytti vuokralain voimaantumista yli määräpäivän, ja panisi toimeen aikomustaan päästä irti alustalaisistaan, joilla nyt ei ole minkään sopimuksen suomaa turvaa. Voidaan nimittäin olla vakuuttuneita siitä, että maan yleinen mielipide leimaisi sellaisen menettelyn mitä suurimmassa määrin epälojalisesti ja epäisänmaalliseksi ja langettaisi siitä yksimielisen tuomionsa.”<sup>86</sup>

Perustuslaillinen Helsingin Sanomat puolestaan totesi, että jos ministerineuvosto ensin katsoo eduskunnan päätöksen laittomaksi ja sitten kuitenkin julistaa sen poikkeuksena päteväksi, ei sellaista menettelyä voida hyväksyä. Koska lain viivästymisen syy täten oli Venäjän ministerineuvostossa, kehoitti lehti maan-

<sup>83</sup> Helsingin Sanomat 30.3.1909.

<sup>84</sup> Vsv. 131/1909, s. 81, VA.; *Langhoff*, Sju år såsom Finlands representant inför tronen I, s. 194.

<sup>85</sup> Hufvudstadsbladet 6. 3. 1909, s. 9 (A. Hernbergin kirjoitus ”Snärjande lagstiftningstaktik”).

<sup>86</sup> Hufvudstadsbladet 14. 3. 1909.



omistajia menettelemään häätöjen suhteen ”niin kuin heidän olisi ollut meneteltävä, jos uusi laki olisi julkaistu”<sup>87</sup>

Työmies-lehdessä julkaistiin useitakin asiaa koskevia artikkeleita. Niiden kirjoittajista toiset pitivät julkaisemisen viivytämistä vain omistajaluokan keksintönä, jotta heidän ei tarvitsisi jatkaa seitsemällä vuodella nyt päättyneitä sopimuksia, mutta toiset pitivät senaatin päätöstä oikeana, koska johtolauseen hyväksyminen olisi itse asiassa merkinnyt hallitusvallan luovuttamista Venäjän ministerineuvoston käsiin. Vielä lopullisen julkaisupäätöksen jälkeenkin Työmies asettui jyrkimpien perustuslaillisten kannalle moittien vanhasuomalaisia senaatto-reita nöyristelystä ja perustuslain vastaisista teoista.<sup>88</sup>

Tosiasiasa maanomistajat pidättyivät häätöjen toimeenpanemisesta niin, että julkaisemisen viivästyminen ei siinä suhteessa tiettävästi aiheuttanut muuta haittaa kuin sen jännityksen ja pelon, jonka se vuokraajaväestössä synnytti. Maanvuokralain uudistus oli monien välivaiheiden kautta ja monien karikoiden ohi lopultakin saatu onnelliseen päätökseen. Uhkaavat häädöt oli ehkäisty ja uusi asetus oli tullut voimaan ilman, että Venäjän hallitus olisi voinut horjuttaa Suomen perustuslakia. Kehityksestä lankeaa ansio sekä vanhasuomalaisten jous-tavuudelle että perustuslaillisten järkkymättömyydelle.

## C. VUOKRALAKI EI RIITÄ

### 1. *Sovittelujen tulos*

Maanvuokralain<sup>1</sup> käsittelyn pitkäkkäisyydestä ja monista puheenvuoroista huolimatta sitä koskevat erimielisyydet rajoittuivat oikeastaan eräisiin harvoihin yksityiskohtiin, joista jo edellä

<sup>87</sup> Helsingin Sanomat 14. 3. 1909.

<sup>88</sup> Työmies 30. 3. 1909.

<sup>1</sup> Koska tutkimukssamme on rajoitettu yksinomaan maanvuokrakäsymykseen, ei siinä ole lainkaan kosketeltu sellaisia samoilla valtiopäivillä esillä olleita asioita kuin maanhankinta varsinaiselle tilattomalle väestölle, viljelyspakko, uudisasutus ja yhtiöiden maaomaisuudet. Ks. VP 1907, Ptk. IV, ss. 3224—25, 3289; VP 1908, Ptk., s. 648; II VP 1908, Ptk. II, ss. 2316—18.

selostettu takautuva lakiosa oli tärkein kiistanaihe. Varsinaisen vuokralakiuudistuksen osalta olivat useimmat yksityiskohdat määräytyneet jo talven 1906 torpparikokousten aikana. Niinpä seuraavat periaatteet pysyivät muuttumattomina loppuun saakka. (Suluissa on mainittu vuoden 1909 asetuksen vastaava kohta.)

1. Vuokralainuudistukseen oli sisällytettävä torpanvuokrauksen lisäksi myös mäkitupa-alueiden ja lampuotitilojen vuokraus. (1 §. Hallituksen esitykseen eivät lampuotitilat olleet sisällyneet.)

2. Vuokramiehen velvollisuus oli hyvin hoitaa tilaansa. Jos hän päästi tilan rappiolle, oli hän velvollinen suorittamaan maanomistajalle katselmuksissa määrättävät korvaukset. (15, 23 §§.)

3. Vuokramies menetti vuokraoikeutensa a) jos lähti tilaltaan pois kesken vuokrauden, b) jos käytti tilaa vastoin sopimusta, so. johonkin muuhun tarkoitukseen kuin maanviljelys- tai asuntotilaksi, sekä c) jos päästi tilan rappiolle eikä huomautuksista huolimatta määräaikana korjannut rappiota. (40 §. Sosialidemokraattienkin ehdotusten mukaan maanomistajalla oli oikeus ulosottotoimin myydä vuokraoikeus, jos vuokramies ei ollut suorittanut vuokraansa tai oli päästänyt tilan rappiolle.)

4. Vuokramiehellä oli oikeus siirtää vuokraoikeutensa kelle tahansa toiselle henkilölle, jonka vuokralautakunta voi hyväksyä. (32 §)

5. Suullinen sopimus oli kumman tahansa sitä vaatiessa vahvistettava ja muutettava kirjalliseksi. (7 §)

6. Jos päätälä joutui ulosottomyyntiin, oli uusi omistaja oikeutettu irtisanomaan vuokramiehen, ellei myyntiehdossa toisin määrätty. (35 §. Sosialidemokraattien ehdotuksen mukaan olisi rekisteröity sopimus pysynyt tällöinkin voimassa.)

7. Tulo- ja lähtökatselmukset olivat pakolliset. (46 §. Lähtökatselmus ei kuitenkaan ollut pakollinen, jos sopimuskumppanit voivat muuten sopia lain määräämien korvausten suuruudesta.)

8. Maanomistaja ei ollut velvollinen korvaamaan vuokramiehen tilalla tekemiä parannuksia a) jos ne oli tehty vastoin

kieltoa, b) jos vuokramies käytti sopimukseen merkittyä oikeuttaan sanoutua irti kesken vuokrakauden, sekä c) jos maanomistaja tarjosi tilaa uudelleen vuokralle vähintään niin pitkäksi ajaksi kuin minkä vuokralautakunta arvioi vastaavan korvattavien parannusten arvoa. (25—28 §§. Sosialidemokraattien ehdotuksissa ei näitä poikkeuksia ollut.)

9. Vuokran suuruus oli määrättävä rahassa ja vuokrakirjaan oli merkittävä kaikki se, mitä vuokramiehen oli "saamistaan eduista todellisesti suoritettava". (3 §)<sup>2</sup>

10. Rästivero voitiin ulosmitata tai takavarikoida tai voitiin siitä vaatia takuu. (30 §)

11. Metsästys-, kalastus-, marjastus-, metsänkäyttö- ja laiduntamisoikeudet olivat vuokra-alueen sisäpuolella vapaat (metsän suhteen kuitenkin vain kohtuullinen kotikäyttö), ellei sopimuksessa toisin määrätty. (16 §. Sosialidemokraattien mukaan ei toisin olisi voitu määrätä lainkaan.)

12. Maanvuokralain noudattamista valvomaan ja sovintotuomioistuimena vuokra-asioissa toimimaan oli kuntiin asetettava vuokralautakunnat, joihin vuokralautakuntapiirin maanomistajat ja maanvuokraajat valitsivat kumpikin yhtä monta jäsentä. (59 §)

13. Vuokralautakunnan päätöksestä voitiin valittaa ylemmän välityselimeen; vuoden 1909 asetuksen mukaan kihlakunnanoikeuteen. (68 §)

Sen sijaan vuokra-ajan pituus, vuokran määrääminen ja suoritustapa sekä vuokralautakunnan puheenjohtajan valinta herättivät eniten keskustelua niinhyvin valiokunnissa kuin täysistunnoissakin.<sup>3</sup>

Lyhimmäksi vuokra-ajaksi oli jo Borgå Tidningin "Vanha kartanonvouti" vuonna 1842 ehdottanut 30 tai mieluummin 50 vuotta. 50 vuoden vuokra-aikaa suositeltiin sittemmin Uudessa Suomettaressa useampaankin otteeseen ja vuonna 1899 otti myös

<sup>2</sup> Vrt. s. 398.

<sup>3</sup> Täysistuntojen yksityiskohtaisessa käsittelyssä herätti kuitenkin eniten mielipiteiden vaihtoa (yhteensä 51 puheenvuoroa) kysymys siitä, millä tavalla oli määrättävä ja miten suureksi sai nousta se "siirtosumma", jolla vuokramies sai luovuttaa eli myydä vuokraoikeutensa toiselle henkilölle (32 §). II VP 1908, Ptk. II, ss. 1403 ss., 1604 ss.

työväenliike sen ohjelmaansa.<sup>4</sup> Kartanonkylän ja Vuojoen torpparit vaativat vielä vähän ennen suurlakkoa yksityisissä vaatimuksissaan 25 vuoden vuokra-aikaa, mutta suurlakon jälkeen torpparien vaatimukseksi vakiintui 50 vuotta, jonka myös suomalaisen puolue hyväksyi ohjelmakseen. Vuoden 1902 lain mukaan 50 vuotta oli kuitenkin pisin sallittu vuokra-aika ja perustuslaillisten mielestä oli liian suuri hyppäys muuttaa se lyhimmäksi sallituksi. Agraarikomitean ja hallituksen esityksen mukaan olikin lyhimmäksi vuokra-ajaksi säädettävä 25 vuotta, josta vielä voitiin vuokralautakunnan suostumuksella poiketa. Edellä on jo selostettu sitä sovittelua, jonka mukaan 50 vuotta lopullisesti jäi lyhimmäksi sallituksi vuokra-ajaksi, kuitenkin niin, että vuokralautakunnan luvalla voitiin mennä aina 25 vuoteen saakka. Samalla suomalainen puolue luopui vaatimuksistaan, että vuokran määrä olisi tarkistettava 25 vuokravuoden kuluttua. Täten eduskunta oli periaatteessa vahvistanut sen minimivuokra-ajan, jota "Vanha kartanonvouti" oli suositellut jo 76 vuotta aikaisemmin. Pisimmäksi sallituksi vuokra-ajaksi säädettiin 100 vuotta. (2 §).

"Miettilän Tommi" puolestaan oli vuonna 1865 pitänyt parhaana vuokranmaksumuotona selvää rahavuokraa, josta hän tiesi jo aikaisemmin keskustellun ainakin Elimäen maanviljelyskokouksessa.<sup>5</sup> Päivätyövuokran epämääräisyyttä ylipäivineen valitettiin jatkuvasti, mutta vasta Kartanonkylän torpparit vaativat selvästi, että vuokran suuruus oli määrättävä rahassa ja että myöskin vuokrana suoritettavien päivätöiden lukumäärä oli laskettava työpäivän määrätyn raha-arvon mukaan.<sup>6</sup> Sen jälkeen muuta vuokran suuruuden määräämistä ei enää esitettykään kuin sen määräämistä rahassa. Vain sikäli oli eroa, että kun useat torpparikokoukset olivat vaatineet vuokran määräämistä jonkin "valtiollisen kaavan" mukaan vuokra-alueen pinta-alan perusteella, ja sosialidemokraatit, että vuokralauta-

<sup>4</sup> Suometar 25.10.1861; Uusi Suometar 6.8.1875, 15.8.1890. — Huom. kuitenkin, että Työmies-lehti vielä v. 1903 paheksui 10-vuotistakin kontraktia, koska se "sitoi kymmeneksi vuodeksi" torpparin kartanoon. Työmies 3.4.1903.

<sup>5</sup> Uusi Suometar 11.7.1865. Ks. myös ss. 67, 76, 79.

<sup>6</sup> Ks. s. 277.



kunnalla olisi oikeus alentaa sopimuskumppanien jo sopimaa vuokramäärää, tuli lopulliseksi päätökseksi, että vuokralautakunta voi vain kieltäytyä vahvistamasta sopimusta, jos sopimusehdot sen mielestä olivat kohtuuttomat. (6 §)

Torpparikokoukset olivat vaatineet vuokramiehelle oikeutta valita, maksaako hän vuokransa rahana vaiko työnä. Sama oikeus myönnettiin vuoden 1907 maatalousvaliokunnassa myös vuokranantajalle. Lopullisen päätöksen mukaan sai täten kumpi osapuoli tahansa milloin tahansa vaatia päivätyövuokran muuttamista rahavuokraan. Muutos oli tuleva voimaan vuoden kuluessa vaatimuksen esittämisen jälkeisestä ensimmäisestä palkollisten muuttopäivästä lukien. (21 §)<sup>7</sup>

Verötyöpäivän pituudesta käytiin ankaraa kiistaa loppuun saakka. Suomalainen puolue piti viimeiseen asti kiinni siitä ajatuksesta, että maataloudessa ei voitu määrätä mitään tarkkaa työpäivän pituutta niin kuin teollisuudessa ja että sen vuoksi, jos jossakin syntyisi asiasta riita, siitä päättäisi paikallinen vuokralautakunta, "joka voipi ottaa huomioon eri maanosien ja eri yhteiskuntaryhmien tavat ja tarpeet paremmin kuin yleinen laki".<sup>8</sup> Sosialidemokraatit luopuivat vähitellen aikaisemmasta 7 tunnin talvipäivävaatimuksestaan ja kompromissipäätökseksi tuli jo Agraarikomitean esittämä sääntö, jonka mukaan työpäivä kuutena kesäkuukautena oli enintään 11 tuntia ja muina kuukausina keskimäärin enintään 9 tuntia. Päivätyökutsu oli toimitettava vuokramiehelle vähintään vuorokautta aikaisemmin. (19—20 §§)

Vielä vuoden 1908 toisen maatalousvaliokunnan mietinnössä oli suomalaisen puolueen edustajien esittämä määräys, jonka

<sup>7</sup> Suomen Talousseura vetosi lausuntonsa tätä kohtaa koskevassa kohdassa siihen, että torpan tarkoituksena ylimalkaan oli hankkia työvoima päätilalle. Jos nyt vuokramiehelle annetaan oikeus siirtyä vuoden kuluessa rahavuokraan, sanottiin lausunnossa, "on maan torpparilaitos verrattain lyhyessä ajassa kuolemaan tuomittu ja viljelys tulee taantumaan sekä suurettä pienviljelyksen alalla", koska rahavuokra tuottaa maanomistajalle vain "alhaisen ja epävarman korkotulon" samalla kuin työvoimaa on yhä vaikeampi saada. Torpparikysymys. K. S. Talousseuran lausunto ..., s. 5.

<sup>8</sup> II VP 1908, Ak. III, Arm.es. n:o 13, Mtvkm., ss. 96—100.

mukaan vuokranantaja oli oikeutettu huonon sään takia keskeyttämään hevostyöpäivän ja vaatimaan suorittamatta jääneen osan siitä myöhemmin. Sosialidemokraatit panivat tähän vastalauseensa ja suuri valiokunta poistikin sen asetuksesta lopullisesti.<sup>9</sup>

Myös vuokralautakuntaa koskevat kohdat joutuivat sovittelun alaisiksi. Jonas Castrén korosti vielä koko eduskuntakäsittelyn viimeisessä puheenvuorossa sitä, että jos hän olisi saanut määrätä, ei vuokralautakunnalle olisi annettu niin suurta valtaa, minkä se nyt sai.<sup>10</sup> Kuitenkin sen valta esimerkiksi vuokran suuruuden määrittämisessä jäi paljon pienemmäksi kuin mitä sosialidemokraatit olivat ehdottaneet. Lautakunnan tehtäviksi jäi: harkita, milloin oli syytä sallia 50 vuotta lyhyempi vuokra-aika (2, 24 §§), määrätä päivätyön raha-arvo "paikkakunnalla käyvän arvon" mukaan, elleivät osapuolet voineet siitä keskenään sopia (3 §), tarkastaa, että vuokrasopimus oli lain mukaisesti tehty ja ehdoiltaan tasapuolinen sekä vahvistaa sopimus (6 §), toimia katselmuslautakuntana jomman kumman osapuolen sitä pyytäessä (50 §) sekä toimia sovintolautakuntana osapuolten keskinäisissä riidoissa (31, 57 §§).

Vuokralautakunnan puheenjohtajan määräämistavan suhteen sosialidemokraatit aina toiseen suureen valiokuntaan 1908 saakka pitivät kiinni siitä, että vaali oli suoritettava kunnallisella kansanäänestyksellä. Vanhasuomalaiset vaativat vuoden 1907 maatalousvaliokunnasta lähtien, että elleivät eri osapuolten jäsenet pääsisi yksimielisyyteen puheenjohtajasta, hänet määräisi erityinen vuokratuomioistuin.<sup>11</sup> He luopuivat kuitenkin kannastaan samoin kuin sosialidemokraatitkin ja lopulliseksi päätökseksi tuli hallituksen ehdotus, jonka mukaan, elleivät

<sup>9</sup> Ks. maatalousvaliokuntien ao. mietinnöt 1907, 21 §, 1908, 19 §, II 1908, 20 §, ja sosialidemokraattien vastalauseiden vastaavat kohdat sekä II VP 1908, Liitteet VIII, 1 (Paloheimon ym. eduskuntaesitys), 20 §, ja Ak. III, Arm.es. n:o 13, Svkm., s. 2.

<sup>10</sup> II VP 1908, Ptk. II, s. 1824.

<sup>11</sup> Vuokratuomioistuin oli kihlakunnanoikeus, jossa varsinaisen lautakunnan sijalla oli kuusijäseninen, eri osapuolia edustava lautakunta. Vrt. ss. 343—47, 394.

valitut jäsenet päässeet yksimielisyyteen, puheenjohtajan määräisi kihlakunnanoikeus (60 §). Täten oli saatu lopullisesti määrätyksi se "vieraiden miesten" muodostama katselmus- ja sovintolautakunta, jota jo monesti aikaisemmin oli toivottu.<sup>12</sup>

## 2. Katsaus lain merkitykseen

Uusi maanvuokra-asetus oli siis kompromissi, johon ei kukaan ollut täysin tyytyväinen. Oikeisto väitti sen sortavan ikuisia oikeusperiaatteita, vasemmisto väitti sitä vuokramiehen kannalta yhtä heikoksi kuin entisetkin lait ja keskustankin taholta myönnettiin, että se oli osittain jopa vahingollinen. Mutta yleisesti se kuitenkin tunnustettiin paremmaksi kuin vuoden 1902 vuokralaki.<sup>13</sup>

Se oli — niin kuin Hannes Gebhard loppukäsittelyssä sanoi — suojeluslaki, jonka tarkoituksena oli suojata noin 800 000 ihmisen oikeutta.<sup>14</sup> On myönnettävä, että se kajosi maanomistajan vapautteen tuntuvalta tavalla, mutta samalla se poisti vuokramiehen kohdalta suurimmat epäkohdat ja epävarmuuden aiheuttajat; lyhyen vuokra-ajan ja epämääräisen vuokran. Se lievensi myös erityisesti kartanoseuduilla vallinnutta vuokranantaja-isännän ja vuokramies-päivätyöläisen välistä yhteiskunnallista eriarvoisuutta määrätessään oikeudet ja velvollisuudet tarkemmin ja asettaessaan sovintoistuimen, vuokralautakunnan, jonka edessä kumpikin osapuoli oli saman arvoinen.<sup>15</sup>

Asetuksen tärkein määräys oli sittenkin vasta aivan viime hetkessä syntynyt *takautuvan lakiosan moratorio-pykälä, jolla kaikki muuten lähivuosina päättyvät sopimukset pidennettiin jatkumaan vähintään vuoden 1916 maaliskuun 14. päivään*. On kuitenkin huomattava, että tämä säädös ei merkinnyt so-

<sup>12</sup> Esim. Warén, Torpparioloista Suomessa, ss. 373—75.

<sup>13</sup> Ks. kolmannen käsittelyn puheenvuoroja, II VP 1908, Ptk. II, ss. 1814—25. Ks. myös Gylling, Maanvuokraolot (Yhteiskunnallinen käsikirja), ss. 263—64.

<sup>14</sup> II VP 1908, Ptk. II, s. 1820.

<sup>15</sup> Ks. Haataja, Huomioita ja kokemuksia ... (Lakimies 1913), s. 5.

sialidemokraattien aikaisemmin esittämää kaikkien häätöjen täydellistä kieltämistä, vaan ainoastaan sopimuskausien pidentämistä. Vuokranantaja voi edelleen häätää vuokramiehensä, jos tämä antoi siihen uuden lain mukaan riittävän aiheen.<sup>16</sup> Niinpä jo vuonna 1910 häädettiin tiloiltaan yhteensä 29 vuokramiestä lainvastaisen teon tai laiminlyöntien takia.<sup>17</sup> Vuoden 1902 lain tunnetuksi tullut ”häätöpykälä”, 43 §, oli kuitenkin jo menettänyt voimansa.

Mitään suurta ja äkillistä muutosta vuokrasuhteisiin ei uusi laki sittenkään tuonut. Aikaisemmin tehtyjen sopimusten ehdot pysyivät entisellään, vaikka niissä nyt voitiinkin pyytää vuokralautakunnan sovittelua, jos niitä pidettiin kohtuuttomina. Merkitsevin ja erityisesti suurvuokranantajien pelkäämä uudistus vuokraehdoissa oli se, että takautuvan asetuksen 5 §:n mukaan *kumpi osapuoli tahansa voi nyt vaatia siirryttäväksi rahavuokraan*. Sen sijaan takautuvan asetuksen paljon erimielisyyttä aiheuttanut korvausmääräys ei merkinnyt käytännössä juuri mitään, koska vuokrasopimukset oli pakollisesti pidennetty ja jouduttiin sittemmin vielä uudestaan pidentämään niin, että koko korvauskysymys tuli ennen torpparien itsenäistämistä kysymykseen vain aniharvoissa tapauksissa.

Mutta vanha tapa oli uutta lakia voimakkaampi myös uusia sopimuksia tehtäessä, mikä ilmenee seuraavasta, vuonna 1912 voimassa olleiden torpanvuokrasopimusten laatua ja kestoaikaa kuvaavasta taulukosta.<sup>18</sup>

<sup>16</sup> Ks. s. 442.

<sup>17</sup> Vuonna 1910 päättyi sopimusten pidentämisestä huolimatta kaikkiaan 529 vuokrasopimusta. Niistä 137 tapauksessa vuokramies oli käyttänyt oikeuttaan sanoutua irti kesken vuokrakauden, 120 tapauksessa vuokramies oli irtisanoutunut ja 70 tapauksessa vuokranantaja käyttänyt lain hänelle suomaan lunastusoikeutta vanhan sopimuksen päättyessä (todellisuudessa nämä 190 tapausta lienevät aiheutuneet lain tuntemattomuudesta, koska v. 1910 päättyvät sopimukset oli määrätty jatkumaan vuoteen 1916), 49 tapauksessa vuokramies oli lunastanut tilan omakseen ja 29 tapauksessa oli tapahtunut uuden lain mukainen häätö. (Muiden 124 tapauksen syytä Haataja ei mainitse.) *Haataja*, Vuoden 1910 maanvuokratilasto (Aika 1912), s. 7.

<sup>18</sup> SVT XXX:6, ss. 103, 115, 123, taulut 6 ja 7. — Kaikista sopimuksista oli 0.10 % kestoajaltaan tuntemattomia kirjallisia.



Sopimuksen laatu	Kaikki v. 1912 voimassa olleet sopimukset	Jälkeen v. 1909 solmitut sopimukset
suullinen .....	30.35 %	32.50 %
kirjallinen, juokseva .....	4.32 %	2.14 %
	34.67 %	34.64 %
kirjallinen, 1—10 v. ....	7.94 %	3.89 %
kirjallinen, 11—25 v. ....	17.33 %	18.94 %
kirjallinen, 26—50 v. ....	31.45 %	39.14 %
kirjallinen, yli 50 v. ....	0.24 %	2.41 %
elinkaut. tai perinnöll. ....	8.27 %	0.98 %

Vaikka otetaankin huomioon, että vuoden 1909 jälkeen tehdyistä suullisista sopimuksista ilmeisesti osa oli sellaisia, joista vielä ei oltu ennätetty laatia kirjallista sopimusta, se ei kumoa sitä tosiasiaa, että uuden lain voimassa ollessa tehdyistä sopimuksista oli vain 2.41 % tehty lain mukaan. Mäkitupavuokrausten kohdalla vastaava suhde oli 2.08 % samalla kuin suullisia sopimuksia oli 41.30 %. Vanhan tavan jatkuvuus näkyy selvästi taulukosta, mutta vielä selvemmäksi se käy vertailtaessa vastaavia lukuja eri läänien kohdalla. Uudenmaan läänissä oli vuoden 1909 jälkeen solmituista torpankontrahdeista suullisia 61.31 %, juoksevia 2.98 %, mutta yli 50 vuoden vuokra-ajalla ei yhtään. Muualla Lounais-Suomessa tilanne oli lähes sama, mutta Vaasan läänissä, jossa perinne oli kokonaan toinen, suullisia sopimuksia oli vain 9.44 %, juoksevia 1.18 %, yli 26-vuotisia 79.06 % ja yli 50-vuotisia 8.62 %.<sup>39</sup>

Uusi asetus tajuttiin jo sitä säädettyä väliaikaisratkaisuksi. Takautuvan lakiosan moratorio-määräyksen tarkoituksena oli tämän takia saada aikaan rauhallinen pohdinta-aika maanvuokrakysymyksen lopullista järjestämistä varten. Tämä määräaika oli seitsemän vuotta, mutta sen jälkeen oli odotettavissa entistä vaikeampi tilanne, ellei ratkaisua sitä ennen löydetty. Vuoden 1912 laskennassa nimittäin todettiin, että koko maassa tuli moratorio-määräyksen perusteella vuoden 1916 maaliskuun

<sup>39</sup> SVT XXX:6, ss. 103, 115, taulut 6 ja 7.

14. päivänä yhtä aikaisesti päättymään yhteensä 19 097 torpasta tai lampuotitilasta sekä 49 783 mäkitupa-alueesta tehtyä vuokrasopimusta. Torppien ja lampuotitilojen kohdalla luku merkitsi 33.72 %:ia ja mäkitupien kohdalla kokonaista 52.24 % kaikista sopimuksista. Yhtäaikainen pakollinen lähtö oli täten mahdollinen lähes 70 000 vuokramiesperheen kohdalla.<sup>20</sup> Nämä luvut osoittavat moratorio-määräyksen merkityksen, mutta ne osoittavat myös, että sama määräys oli ikäänkuin piiska, joka pakotti vastuussa olevat henkilöt jatkuvasti miettimään keinoja lopullista ratkaisua varten. Vuoden 1909 maanvuokra-asetus oli vain väliaikainen ratkaisu, jonka ehkä suurin merkitys olikin siinä, että se juuri väliaikaisuudellaan pakotti etsimään ja myös löytämään lopullisen ratkaisun, vuokratilojen itsenäistämisen riittävän kohtuullista pakkolunastusta apuna käyttäen.

<sup>20</sup> SVT XXX:6, s. 140. Maanvuokrakomitean vähän myöhemmin tekemän laskelman mukaan oli v. 1916 päättyvä yhteensä n. 62 000 vuokrasopimusta. Maanvuokrakomitean mietintö N:o 4/1914, ss. 43—46. — Yksityisiä perheenjäseniä ajatellen häätömahdollisuus uhkasi näiden lukujen mukaan 300—380 000 henkeä.

## Lopputarkastelua

Suomen torpparikysymyksen pohjana oli väestökysymys. Torpparijärjestelmä laajeni niin kauan kuin maata oli kohtuullisin ehdoin saatavana vuokraviljelykseen, mutta sitä mukaa kuin tarjolla oleva maa väheni ja väestö jatkuvasti lisääntyi, alkoivat vuokraehdot uudenaikaisen taloudellisen ajattelutavan samalla yleistyessä kiristyä. Varsinaisen maatorpparijärjestelmän kasvu pysähtyi ja mäkitupalaisjärjestelmän kasvu alkoi kiihtyä. Ruotsissa kulki kehitys samaan suuntaan, mutta siellä avautuivat toimeentulomahdollisuudet maatalouden ulkopuolella aikaisemmin ja laajemmassa mittakaavassa kuin meillä eikä siellä siten päässyt syntymään Suomen torpparikysymyksen kaltaista yhteiskunnallista ongelmaa. Väestöpaineen merkitystä Suomessa osoittaa myös se, että työväenliikkeemme joutui painutumaan torpparikysymykseen alunperin siitä syystä, että työ- ja toimeentulomahdollisuuksia etsivä maalaistyöväestö hakeutui liikekeskuksiin aiheuttaen niissä työvoiman ylitarjontaa.

Tässä tutkimuksessa on torpparien asemaan ja rasituksiin luotu vain ylimalkainen katsaus, mutta sekin on osoittanut, että olot eri puolilla maata ja eri tiloilla olivat varsin erilaiset. Paikoin torppariväestö oli verraten vaurasta eikä se missään ollut yhteiskunnan alimpana kerroksena. Päinvastoin yleisesti katsottiin, että torppariväestö muodosti eräänlaisen väliportaan niin sanotun irtolaisen väestön ja tilallisväestön välille. Itse torpparikysymyksen alueelliseksi painopisteiksi muodostuivat seudut, joissa torpparit olivat keskimääräistäkin vauraampia.

Mutta kaikkialla oli vuokrasuhteiden vitsauksena niiden epämääräisyys, joka tuli yhä tuntuvammaksi sitä mukaa kuin taloudellinen ajattelutapa maaseutuväestön keskuudessa voimis-

tui. Kun maapohjan ja ennen kaikkea metsän, mutta toisaalta myös työvoiman raha-arvo jatkuvasti kohosi, oli etujen ja velvoitteiden tasapainottaminen vaikeata ja kumpikin osapuoli tunsu helposti jääneensä vähemmälle. Koska vuokranantaja kuitenkin oli maan laillinen omistaja, toimeentulonsa puolesta turvatumpi ja lisäksi yhteiskunnallisessa mielessä ylempänä, oli hän sopimusta tehtäessä edullisemmassa asemassa kuin vuokramies. Kun laki salli lähes täydellisen sopimusvapauden, oli vuokranantajalla täten useimmissa tapauksissa mahdollisuus sanella ehdot, vieläpä mahdollisuus muuttaa niitä kesken vuokrakauden. Maanomistaja saattoi myös usein mielivaltaisinkin perustein ottaa torpan itselleen ilman, että vuokramies olisi saanut minkäänlaista korvausta tilalla tekemistään ehkä suuristakin parannuksista. Tämä teki vuokramiehen olon turvattomaksi ja erityisesti edellä mainituista vauraammista torppareista ankarat ehdot tuntuivat orjuuttavilta. Pakko tehdä päivätöitä vieraan valvonnan alla ja "käskyn mukaan" lisäsi suuresti tätä orjuudentuntoa.

Taloudelliset, toimeentuloa koskevat tekijät pakottivat vuokramiehen alistumaan epäitsenäiseen asemaan. Torpparikysymyksen pääsyynä ei kuitenkaan ollut vuokramiesten taloudellinen puutteenalaisuus, vaan juuri vuokrasuhteiden ja niihin liittyvän päivätyövelvollisuuden epämääräisyys. Kysymys koski ensisijaisesti torppareita, joiden koko toimeentulo riippui olennaisesti vuokraoikeudesta. Lampuodit olivat käytännöllisesti katsoen heidän kanssaan samassa asemassa. Mäkitupalaiset saivat yleensä toimeentulonsa maatalouden ulkopuolelta, mutta kun torpan ja mäkituvan välistä eroa oli vaikea tarkoin määrittellä ja kun kummassakin oli kyseessä maanvuokraus, koski torpparikysymys läheisesti myös mäkitupalaisia. Koska toisaalta myös vuokranantaja kärsi vuokrasuhteissa esiintyvistä epäkohdista, koski kysymys välittömästi varsin huomattavaa osaa väestöstämme, vaikkakaan se ei kaikkialla ollut yhtä polttava.

Epämääräisyyttä pyrittiin poistamaan vuokraehtoja täsmenämällä. Vuokrasopimukset kävivät jo sopimusvapauden vallitessa yhä yksityiskohtaisemmiksi, mutta kun sopimusvapaus kuitenkin jätti heikomman osapuolen tavallaan lainsuojattomaan



asemaan, täytyi vuokraehtoja ruveta lainsäädännön avulla säännöstelemään. Kehitys oli alkuun päästyään nopea, sillä kun vuonna 1883 vielä katsottiin yksi maanosituslain yhteydessä oleva pykälä riittäväksi, vuonna 1892 annettiin jo kuusi pykälää käsittävä erillinen vuokralaki ja vuonna 1909 annettu asetus sisälsi lisäyksineen kaikkiaan 96 pykälää.

Säännöstely merkitsee aina joidenkin oikeuksien rajoittamista. Tästä syystä kaikkien ratkaisupyrkimysten ydinkohdaksi tuli kysymys siitä, missä määrin yhteiskunnalla oli oikeutta rajoittaa yksityisten kansalaisten sopimusvapautta ja omistusoikeutta. Säännöstelyä vastustavien maanomistajapiirien taholta vedottiin ennenkaikkea omistusoikeuden pyhyyteen, jota ei ollut lupa loukata ja joka käytännössä merkitsi maanomistajan täydellistä vapautta määrätä omistamansa maan käytöstä ja käyttöehdoista. Säännöstelyä puolestaan vaadittiin vetoamalla siihen, että yhteiskunnalla täytyi yleisen rauhan ja turvallisuuden sekä talouselämän kehittämisenkin takia olla oikeus puuttua yksityisten kansalaisten vapauksiin silloin, kun ne olivat ristiriidassa yhteiskunnan edun kanssa. Ja jos vanhan sopimusvapauden kannattajat vetosivatkin "laillisuuteen", vetosivat säännöstelyn kannattajat "kohtuuteen" katsoen, että vuokramiesten "oikeutetut vaatimukset" oli lain uudistamisen avulla tyydytettävä.

Uudistuspyrkimyksissä on selvästi nähtävissä sosiaalireformatorinen linja, joka sai alkunsa Y. S. Yrjö-Koskisen toimeenpanemista tutkimuksista ja hänen laajoista lehtiartikkeleistaan. Aksel Warén suoritti elämäntyönsä torpparikysymystä tutkiesaan ja etsiessään lainsäädännöllisiä keinoja sen epäkohtien parantamiseksi. Hannes Gebhard täydensi Warénin tutkimustyötä ja erityisesti Tilattoman väestön alakomitean työtä ohjatessaan loi vankan tilastollisen pohjan myöhemmille uudistussuunnitelmille. Hän myös suurlakonjälkeisessä murrosvaiheessa esitti ensimmäisen selväpiirteisen torppariohjelman. Puolueista tätä linjaa edusti selvimmin vanhasuomalainen puolue, jonka perusideologiaan tämä tavallaan ruotsinkielistä yläluokkaa vastaan suomenkielisen rahvaan puolesta suuntautunut sosiaalipoliittinen toiminta saumattomasti sopi.

Sosiaalireformatorisen linjan vastapainona oli juristis-liberaalinen linja, joka näiden kahden ominaisuutensa vuoksi oli myöskin konservatiivinen ja jota sortovuosien laillisuustaistelu ilmeisesti suuresti vahvisti. Vuoden 1900 valtiopäivillä käytiin maanvuokralain uudistusta koskeva kiistely näiden kahden pääsuunnan välillä, mutta koska kumpikin suunta kaikesta huolimatta oli lähempänä maanomistaja- kuin maanvuokraajapiirejä, oli niiden verraten helppo päästä kompromissiin.

Vuosina 1893—1907 tutki asiaa myös kolme valtion komiteaa. Vuoden 1893 Torpparikomitea edusti melko selvästi jälkimmäistä linjaa. Vanhasuomalainen Tilattoman väestön alakomitea edusti edellistä linjaa ja otti kohta päätehtäväkseen yhteiskunnallisen tutkimuksen suorittamisen, mikä työ muodostui merkittäväksi, vaikka komitean toiminta poliittisista syistä keskeytyikin. Agraarikomitea puolestaan edusti taas juristisliberaalista suuntaa. Kaikkienkin komiteoiden merkitys jäi odotettua vähäisemmäksi, sillä etujen vastakkaisuuden takia asian käsittely muuttui yhä enemmän poliittiseksi valtataisteluksi, jossa kohtuuden ja oikeudenmukaisuuden määrittely ei enää riippunut niin paljon puolueettomasta tutkimuksesta kuin eri ryhmittymien keskinäisistä voimasuhteista.

Torpparikysymys oli saanut jo alkuvaiheessaan poliittista väritystä, sillä vaikka se johtuikin edellä mainitusta vuokrasuhteiden epämääräisyydestä, se ei olisi niin nopeasti saavuttanut sitä kantavuutta, minkä se sai, elleivät eräät poliittiset yhteensattumat olisi olleet myötävaikuttamassa kehitykseen. Kenraalikuvernööri Heiden kävi talvella 1882 Forssassa, keskellä maan torpparirikkainta aluetta, missä lisäksi ns. sukuoikeustalonpoikien oikeudeton asema oli kiristänyt tilannetta. Torpparit pyysivät silloin tämän vieraan vallan edustajan apua asiassa, joka koski arkaluontoista yksityistä omistusoikeutta, ja aikana, jolloin maamme sisäpoliittiset kiistat olivat poikkeuksellisen kiihkeitä.

Torpparien anomuksista ja vähäisistä liikehtimisistä huolimatta kysymys pysyi kuitenkin ikäänkuin taustalla aina vuosisadan vaihteeseen saakka, jolloin helmikuun manifestin jälkeiset huhut antoivat aavistuksen torppareissa piilevästä joukko-

voimasta. Tällöin myös W. I. Alhaisen Hannes Gebhardin välityksellä julkisuuteen saattamat "Torpan pojan kirjeet" paljastivat, mikä yhteiskunnallinen vaara tyytymättömissä torpparijoukoissa saattoi olla. Näihin aikoihin myös työväenliike alkoi määrätietoisemmin etsiä torppariväestön tukea omille poliittisille pyrinnoilleen. Seuraavien vuosien työaikataistelut ja lakot osoittivat jo selvästi tällaisen joukkovoiman olemassaolon. Talven 1906 lukuisat torpparikokoukset ja erityisesti torpparien ensimmäinen, vaikkakin sosialidemokraattien ohjaama edustajakokous vihdoin todistivat, että torppariväestö oli eduskunnan-uudistuksen jälkeisessä poliittisessa valtataistelussa varsin huomioonotettava tekijä.

On kuitenkin mielenkiintoista havaita, että ensimmäisinä koettivat torppariväestöä poliittisena välikappaleenaan käyttää Venäjän slavofiilit, erityisesti kenraalikuvernööri Bobrikov. Sanomalehtikirjoituksilla he jopa yllyttivät torppareita maanomistajia ja koko silloista lainsäädäntöjärjestelmää vastaan. Samalla he osoittivat halua suojella maanjakohuhujen levittäjiä, vaikka ei olekaan mahdollisuutta sitovasti todistaa, että he olisivat olleet huhujen alkuunpanijoina. Slavofiilien tarkoituksena oli lopettaa Suomen autonominen erikoisasema ja liittää Suomi kiinteämmin Venäjään. Tämän vuoksi he pyrkivät saamaan suurilukuisuutensa takia merkityksellisen torppariväestön puolelleen horjuttamalla sen luottamusta maan omiin valtiopäiviin, jotta se olisi turvautunut "hyvään keisariin". Sama pyrkimys ilmeni vielä vuoden 1909 asetuksen laittomassa johdannossa, jossa viitattiin keisarin jatkuvaan huolenpitoon, vaikka johdannon päätarkoitus ilmeisesti olikin saada aikaan ennakkotapaus, johon vedoten myöhemmin olisi tarpeen tullen voitu syrjäyttää Suomen valtiopäivien päätöksiä.

Vuosisadanvaihteen jälkeen tuli torpparikysymyksessä näkyvimmäksi tekijäksi sosialidemokraattinen työväenliike. Senkin pyrkimyksenä oli torpparien joukkovoiman avulla, mutta lainsäädännöllistä tietä, saada aikaan uusi hallintojärjestelmä. Sosialidemokraattiselle puolueelle tuotti kuitenkin vaikeuksia sen pyrkimys sovittaa yhteen sosialistinen ideologia ja torpparien pohjimmainen toive saada omaa maata. Puolue selviytyi



pulmasta selittämällä, että torpparit oli itsenäistettävä yksityisistä vuokraisännistään riippumattomiksi siten, että maa otettaisiin yhteiskunnan omistukseen. Vuoden 1906 lakkotapahtumat viittaavat myös siihen, että puolueelle tuotti vaikeuksia hallita kerran liikkeelle lähteneitä joukkoja.

Sosialidemokraattinen työväenliike toimi torppariväestön lopullisena herättäjänä. V. M. von Born oli jo vuoden 1891 valtiopäivillä pelännyt sosialistisen kiihoituksen alkamista, mutta se alkoi vasta vuosisadanvaihteen jälkeen, jolloin työväenlehdet pyrkivät vuokranantajien mielivaltaisuuksia yleistämällä ja ilmeisesti paisuttelemallakin nostamaan vuokramiesväestön luokkatietoisuutta. Ilman tätä kiihoitusta ja ainakin osaltaan sen aiheuttamia työlakkoja kehitys tuskin olisi kulkenut niin nopeasti torppareille edulliseen suuntaan kuin se kävi. Tarvittiin kuitenkin perustuslaillisten jarruttavaa lujuuutta, jotta maapolitiikassa ei lähdetty anarkian tielle, ja vanhasuomalaisten sosiaalipoliittista ajattelua, jotta vuoden 1909 asetuksessa päästiin edes tyydyttäviin kompromisseihin.

Vuosien 1907 ja 1908 valtiopäivillä käytiinkin taistelu näiden kolmen: sosialistisen, sosiaalireformatorisen ja juristisliberaalisen suunnan välillä. Ne olivat kukin edustajamäärältään suunnilleen yhtä suuret, mistä johtuen kompromissin välttämättömyys tunnustettiin vasta aivan viime hetkellä. Sovitteluistakin huolimatta uusi maanvuokra-asetus oli vuokramiehille edullisempi kuin mitä he neljä vuotta aikaisemmin olivat osanneet edes odottaa. Se turvasi heille pitkän vuokra-ajan, korvauksen heidän tilallaan tekemistään parannuksista sekä työpäivän pituuden rajoituksen ja mahdollisuuden siirtyä rahavuokraan, joskaan se kaikkien nautinto-oikeuksien kohdalla ei täyttänyt heidän toivomuksiaan. Myös vuokra-alueiden omistusoikeuteen perustuva itsenäistäminen oli jo kaikissa puolueryhmittymissä hämäränä esillä. Siitä oli eri yhteyksissä puhuttu aina 1860-luvulta saakka, mutta vasta vuonna 1907 Emil Schybergson esitti asiassa jonkinlaisen konkreettisen ehdotuksen, jota sitäkään ei otettu edes keskustelun alaiseksi. Ratkaisua etsittiin vielä säännöstelyperiaatteeseen luottaen.

Torpparikysymyksen historia on alustaan lähtien kertomusta



erilaisten etujen ja intressien keskinäisestä taistelusta. Aluksi humanisista periaatteista lähtien, mutta viimeiseltään poliittisen valtataistelun tuloksena päädyttiin sopimusvapauden ja yksityisen omistusoikeuden varsin tiukkaan säännöstelyyn, joka jo edeltäkäsikin tiedettiin kestävämmäksi. Lopullisen ratkaisun kysymykseen sen kerran puhjettua saattoikin tuoda vasta vuokra-alueiden lunastaminen itsenäisiksi, jolloin sekä vuokraehtojen että säännöstelymääräysten aiheuttama kitka katosi ja jolloin vuokramiehetkin saivat täyden omistus- ja hallinto-oikeuden viljelmiinsä. Kuitenkin vuoden 1909 maanvuokra-asetus aivan ilmeisesti oli silloin vallinneissa valtiollisissa oloissa paras mahdollinen ja joka tapauksessa se ainakin joksikin aikaa painoi taka-alalle tämän sisäisiä ristiriitoja synnyttäneen kysymyksen juuri uuden sortokauden alkaessa.

## Käytetyt lyhennykset

Aateliss. ptk.	= aatelissäädyn pöytäkirjat
A.D.	= senaatin talousosaston anomusdiario
Ak.	= valtiopäiväasiakirjat
Arm. es.	= Armollinen esitys
Ek. vast.	= eduskunnan vastaus
KKK	= kenraalikuvernöörin kanslian arkisto
Ltvk.	= laki- ja talousvaliokunta
Mtvk.	= maatalousvaliokunta
Oik.os. ptk.	= senaatin oikeusosaston pöytäkirjat
Pappiss. ptk.	= pappissäädyn pöytäkirjat
Porvariss. ptk.	= porvarissäädyn pöytäkirjat
Ptk.	= pöytäkirja, pöytäkirjat
Svk.	= suuri valiokunta
SVT	= Suomen virallinen tilasto
Talonps. ptk.	= talonpoikaissäädyn pöytäkirjat
Tal.os. ptk.	= senaatin talousosaston pöytäkirjat
VA	= valtionarkisto
Vkm.	= valiokunnanmietintö
VP	= valtiopäivät
II VP	= toiset valtiopäivät
Vsv.	= Suomen valtiosihteerinviraston arkisto
Yhteisist. ptk.	= senaatin molempien osastojen yhteis- istuntojen pöytäkirjat

## Lähdeluettelo

### A. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

#### *Valtionarkisto (VA)*

Valtiosihteerinviraston arkisto 1902, 1909.

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto: asiakirjoja 1882, 1899;  
kirjediaariot 1882.

Senaatin yhteisistuntojen pöytäkirjat 1899—1902, 1906—1909.

Senaatin talousosaston anomusdiaariot 1883—1884, 1891—1908.

Senaatin talousosaston pöytäkirjat 1884—1886, 1892, 1896, 1898—  
1901, 1906—1910.

Kamaritoimituskunnan anomusdiaariot 1903—1906.

Senaatin oikeusosaston pöytäkirjat 1884.

Senaatin oikeusosaston tuomiot 1883—1884.

Mäntsälän tuomiokunnan tuomiokirja 1906.

Pirkkalan tuomiokunnan tuomiokirja 1906.

Tammelan tuomiokunnan tuomiokirja 1906.

Nuorsuomalaisen puolueen arkisto.

Perustuslaillisen klubin arkisto.

Suomalaisen puolueen arkisto.

Jonas Castrénin kokoelmat.

A. Osv. Kairamon kokoelmat.

Aug. Langhoffin kokoelmat.

Aksel Warénin kokoelmat.

Yrjö-Koskisen kokoelmat.

#### *Tilastollinen päätoimisto*

Kuvernöörinkertomukset (Kuopion lääni 1867.).

#### *Eduskunnan kirjasto*

Maatalousvaliokunnan asiapaperit 1907—II 1908.

Suuren valiokunnan pöytäkirjat 1907—II 1908.

Suuren valiokunnan puhtaaksikirjoitetut pöytäkirjat 1907—II 1908.

Kyösti Haatajan kokoelmat.

*Helsingin yliopiston kirjasto*

Hämäläis-osakunnan pöytäkirjat 1886—1890.

*Työväen Arkisto*

329.5(471), kirj.pt:lle 1905—09.

329.5(471), kirj.pt:lle 1905—20.

333.5T(471), 1908 häd.

333.5T(471), Torpparikokouksen valtakirjoja.

333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan asiakirjoja.

333.5T(471), Torpparien keskustoimikunnan kiertokirjeitä.

342(471), "1905—06".

Sosialidemokratisen puoluehallinnon pöytäkirjat 1905—06.

*Pellervo-seura*

Hannes Gebhardin kokoelmat.

*Oulun kaupunginkirjasto*

Kyösti Haatajan kokoelmat.

*Hämeenlinnan maakunta-arkisto*

Hämeen läänin kuvernöörin konseptikirjat 1901, 1906.

Jokioisten kartanoiden arkisto.

*Maalaisliiton puoluetoimisto*

Maalaisliiton arkistoa 1906—1917.

*Jokioisten kartanoiden arkisto (Jokioinen)*

*Jokioisten Työväenyhdistyksen arkisto (Jokioinen)*

*Ypäjän Työväenyhdistyksen arkisto (Ypäjä)*

*Kansantaloudellinen Yhdistys*

Pöytäkirjat.

*Yksityisiä papereita*

Onni Mikkolan paperit (Ypäjä).



*Suullisia ja kirjallisia tietoja antaneet yksityishenkilöt*

Jalmari Laakso, toimitusjohtaja, Helsinki.  
 Arvo Manner, ent. maaherra, Hyvinkää.  
 Aleksanteri Rasila, ent. maanviljelijä, Ypäjä.  
 Otto Rasila, seppä, Helsinki (kuollut 1959).  
 V. A. Rautalin, maanviljelijä, Toijala.  
 A. F. Sihvola, talousneuvos, Elimäki.  
 W. K. Särkkä, kunnallisneuvos, Suomenniemi.  
 Oskari Tokoi, ent. senaattori, USA.  
 Eetu Uitos, maanviljelijä, Finnä, Puntas.

*B. PAINETUT LÄHTEET*

*1. ASIAKIRJAJULKAISUT*

*Suomen Virallinen Tilasto (SVT)*

I:16, 19, 28, A 37 (kauppa ja merenkulku).  
 II:1—8 (Suomen taloudellinen tila).  
 III:9, 41 (maatalous).  
 VI:4, 41 (väestö).  
 XVIII edell. osa:4—14 (teollisuus).  
 XVIII jälkimm. osa:9—24 (teollisuus).  
 XXIX:1 (vaalit).  
 XXX:6, 7 (maanvuokra).

*Suomen (maan) Tilastollinen Vuosikirja,*

vuosikerrat 1884—1910.

*Lakihakemistot*

Suomen Suuriruhtinaskunnan Asetuskokoelmat 1864, 1883, 1892, 1902, 1909.  
*Modée, R. G.*, Utdrag Utur alle ifrån den 7 Decemb. 1718 utkomne Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer II—X, XIV. Stockholm 1742—1829 (Utdrag).  
 Samling af de i Storfurstendömet Finland gällande och intill år 1885 utkomne Författningar, hvilka ändra eller förklara landets allmänna Lag eller utwidga och närmare bestämma föreskrifterne i de ämnen densamma omfattar. Sednare delen 1800—1854. Helsingfors 1855. (Samling II).  
 Sveriges Rikes Lag. Attioförsta upplagan. Stockholm 1959.

*Valtiopäiväasiakirjat*

Tammikuun valiokunnan pöytäkirjat 1862.  
 Asiakirjat 1864—II 1908.  
 Säätyjen pöytäkirjat 1864—1905.  
 Pöytäkirjat 1907—1909, II 1917.

*Komiteanmietinnöt*

Komiteanmietintö N:o 2/1897, "lakiehdotuksen tekemistä varten maan vuokrauksesta maalla asetetulta komitealta. Helsinki 1897.  
 Tilattoman Väestön Alakomitea. Mietintö N:o 1. Tilattoman väestön lainarahastosta. Helsinki 1901.  
 Tilattoman Väestön Alakomitea. Mietintö N:o 2. Kruununmetsämaitten asuttamisesta. Helsinki 1904.  
 Tilattoman Väestön Alakomitean tutkimuksia I. (*Gebhard, Hannes*, Maanviljelysväestö. Sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano Suomen maalaiskunnissa v. 1901.). Helsinki 1913.  
 Tilattoman Väestön Alakomitean tutkimuksia III. (*Gebhard, Hannes*, Viljelyn maan ala ja sen jakautuminen Suomen maalaiskunnissa.). Helsinki 1908.  
 Agraarikomitean mietintö I. Maanvuokralakiehdotus. Helsinki 1907.  
 Agraarikomitean mietintö N:o 2. Liite II. Helsinki 1907.  
 Komiteanmietintö N:o 4/1914. Maanvuokra. Helsinki 1914.

*Kamaritoimituskunnan julkaisut*

Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan kertomus siitä, mitä toimituskunnan toiminta-alalla on tehty vuosina 1891—1893. Helsinki 1894.  
 — ... vuosina 1894—1896. Helsinki 1897.  
 — ... vuosina 1897—1899. Helsinki 1900.  
 — ... vuosina 1900—1904. Helsinki 1905.  
 — ... vuonna 1905. Helsinki 1907.  
 Keisarillisen Suomen Senaatin Kamaritoimituskunnan kertomus vuodelta 1906. Helsinki 1908.  
 — ... vuosilta 1907—1908. Helsinki 1910.  
 — ... vuosilta 1909—1910. Helsinki 1912.  
 — ... vuosilta 1913—1914. Helsinki 1916.  
 Yleisistä varoista tilatonta väestöä varten myönnettyjen valtiolainojen käyttäminen 1905. Laatinut Östen Elfing. (Kamaritoimituskunnan julkaisuja N:o 1.) Helsinki 1907.  
 — ... 1909 ... (Kamaritoimituskunnan julkaisuja N:o 10.) Helsinki 1911.

*Pöytäkirjat*

- Ensimmäistä v. 1891 pidettäväksi alottua yleistä Suomen työväenkokousta koskevat Asiakirjat. Helsinki 1892.
- Ensimmäisen Työväenyhdistysten edustajain Kokouksen Pöytäkirja. Kokous pidettiin Helsingissä 18, 19 ja 20 p:nä syyskuuta 1893. Helsinki 1894.
- Toisen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella 9, 10 ja 11 p. heinäk. 1896. Tampere 1897.
- Kolmannen Yleisen Suomen Työväenyhdistysten edustajain kokouksen Pöytäkirja. (Kokous pidetty Turussa heinäkuun 17—20 p:nä 1899.). Tampere 1899.
- Ensimmäisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja. (Kokous pidetty Viipurissa heinäk. 17—20 p:nä 1901.). Turku 1901.
- Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja. (Kokous pidetty Forssassa elok. 17—20 p. 1903.). Turku 1903.
- Suomen Sosialidemokratisen puolueen viidennen edustajakokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20—27. p:nä elokuuta 1906. Tampere 1906.
- Alustuksia ja ehdotuksia Suomen Sosialidemokratisen puolueen edustajakokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4—9 p:nä syyskuuta 1911. Kotka 1911.
- Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen seitsemännen edustajakokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 4—10 päivinä 1911. Kotka 1911.
- Pöytäkirja tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella 9, 10, 11 ja 12 päivinä huhtikuuta 1906. Helsinki 1906.
- Maanvuokraajain Toisen Tampereella tammikuun 13—17 p:nä pidetyn edustajakokouksen Pöytäkirja. Helsinki 1908.
- Pöytäkirja Suomen Maanvuokraajain neljännessä yleisestä edustajakokouksesta Tampereella lokak. 30—marraskuun 1. p:nä. Tampere 1911.
- Torpparikokouksen Pöytäkirja Mikkeliissä helmikuun 24—25 p:nä 1906. Toimitti Albin Valjakka. Mikkeli 1906.
- Wlidenen Yhteisen Suomen Maanviljelijäin-kokouksen Haminan kaupungissa w. 1860 Toimituksia. Suomenkielinen painos. Helsinki 1862.
- Kertomus Seitsemännessä yleisestä Suomen Maanviljelyskokouksesta Helsingissä 30 ja 31 p:nä Elokuuta sekä 1, 2 ja 3 p:nä Syyskuuta w. 1876. Kokouksen sihteerin antama. Helsinki 1877.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1894—1895. Helsinki 1895.

— ...v. 1895—1896. Helsinki 1896.

— ...v. 1896—1897. Helsinki 1897.

— ...v. 1897—1898. Helsinki 1898.

— ...v. 1898—1899. Helsinki 1899.

Perustuslaillisten suomenmielisten Kokous Helsingissä marraskuun 16 päivänä 1905. Helsinki 1905.

Nuorsuomalaisten kokous Palokunnantalolla Helsingissä huhtik. 6—7 p. v. 1906. Pöytäkirja. Helsinki 1906.

Suomalaisen Puolueen Kokous 4. 5. 1908. (Päivänkysymyksiä 15.). Hämeenlinna 1908.

## 2. SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDISTÖ

Aamulehti 1882—83, 1890—91, 1895—96, 1898—99, 1901—06.

Aika 1908, 1911—12.

Aura 1887—88, 1891.

Borgå Tidning 1842.

Ekenäs Notisblad 1885.

Etelä-Suomi 1904—06.

Finlands Allmänna Tidning 1857, 1882.

Finljandskaja Gazeta (Финляндская Газета) 1900—01.

Folkvännens 1882, 1890.

Forssan Lehti 1927, 1931, 1933, 1943.

"Heinäkuun 5. päivä" (Päivälehti 1902).

Helsingfors Dagblad 1862, 1885.

Helsingfors Posten 1903, 1905.

Helsingfors Tidningar 1845, 1847, 1864—65.

Helsingin Sanomat 1904—07, 1909.

Hufvudstadsbladet 1891, 1903, 1907, 1909.

Hyvinkään Sanomat 1956.

Hämeen Kansa 1956.

Hämeen Sanomat 1883, 1885—88, 1891, 1899, 1901—06.

Hämetär 1903—06.

Hämäläinen 1860—61, 1863, 1869, 1882, 1884—85, 1887, 1891.

Ilkka 1906—07.

Itä-Häme 1905.

Itä-Hämeen Raiwaaja 1906.

Kaiku 1905—07.

Kansan Lehti 1899—1906, 1956.

Kansan Tahto 1906.

Keski-Pohjalainen 1906.



Keski-Suomi 1871—74, 1876—78, 1880, 1882, 1888, 1891, 1899, 1906.  
 Koitar 1903—05.  
 Kokkolan Lehti 1887.  
 Kotkan Sanomat 1899.  
 Kuopion Sanomat 1857.  
 Lahden Lehti 1906.  
 Lakimies 1913.  
 Liitto 1907.  
 Lounas 1891—92.  
 Länsi-Suomen Työmies 1901—06.  
 Maamies 1906.  
 Maanvuokraaja 1911.  
 Mehiläinen 1860.  
 Mellersta Österbotten 1882.  
 Mercator 1907.  
 Morgonbladet 1847, 1880.  
 Moskovskija Vjedomosti (Московския Ведомости) 1891.  
 Nautsnoje Obozrenije (Научное Обозрение) 1902.  
 Novoje Vremja (Новое Время) 1899.  
 Nya Pressen 1885—86, 1889—91, 1896, 1899—1900, 1906.  
 Otava 1862.  
 Oulun Ilmoituslehti 1889.  
 Oulun Lehti 1881.  
 Oulun Wiikko-Sanomat 1861.  
 Pellervo 1906.  
 Pohjalainen 1890—91.  
 Päivälehti 1891, 1893—1903, Päivälehdten Lisälehti 1900.  
 Raataja 1905—06, 1908.  
 Sanomia Turusta 1886.  
 Satakunta 1891, 1905.  
 Savo 1887.  
 Savo-Karjala 1888.  
 Sosiaalinen Aikakauskirja 1919.  
 Sosialisti 1906—07.  
 Sosialistinen Aikakauslehti 1905—08.  
 Suomalainen 1891.  
 Suomen Julkisia Sanomia 1857.  
 Suomen Maanviljelyslehti 1887—88, 1891.  
 Suomen Sanomat 1900—04.  
 Suomen Sosialidemokraatti 1936, 1942, 1946.  
 Suometar 1847—48, 1855, 1858—59, 1861—66.  
 Talonpojan Lehti 1906—07.  
 Tampereen Sanomat 1882, 1886, 1899, 1905.  
 Tampereen Uutiset 1905.  
 Teknologen 1846—48.

The Times 1903.  
 Turun Lehti 1899, 1903—04.  
 Turun Sanomat 1905—07.  
 Työkansan Sanomat 1947.  
 Työmies 1898—1909.  
 Työtilastollinen Aikakauslehti 1907.  
 Uusi Aura 1899, 1905—06.  
 Uusimaa 1895—99, 1901—06.  
 Uusi Suometar 1869, 1871—73, 1875, 1882—1909.  
 Uusmaalainen 1905—07.  
 Vaasa 1906.  
 Valvoja 1880—81, 1884—85, 1890, 1895—96, 1899—1900, 1902, 1905, 1906.  
 Vapaa Sana 1906.  
 Wartija 1905.  
 Vastaisuus 1906—07.  
 Veckobladet 1906.  
 Wiborgsbladet 1889.  
 Wiipuri 1905.  
 Wiipurin Sanomat 1894.  
 Åbo Tidningar 1840.  
 Åbo Underrättelser 1844, 1847, 1905.  
 Österbottningen 1906.  
 Östra Nyland 1882.

### 3. KIRJALLISUUS

- Aaltonen, E.*, Jokioisten kartanon alue- ja omistusvaiheista. (Jokioinen 1631—1931. Juhlajulkaisu. Forssa 1931, ss. 136—56.).  
*Aho, Antti J.*, Juhani Aho. Elämä ja teokset. Edellinen osa. Porvoo 1951.  
*Aho, Juhani*, Kootut teokset IV. Porvoo 1921, VI. Porvoo 1922, X. Porvoo 1921.  
*Alanen, Aulis J.*, Etelä-Pohjanmaan historia IV, 1. Isostaviehasta Suomen Sotaan 1700—1809. Vaasa 1948.  
 — Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen tiennäyttäjänä maakunnalle maamiesseura-aikana. Vaasa 1953.  
 — Piirteitä F. W. Lagerstedtistä säätyvaltiopäivillä. (Kytösavut V, Vaasa 1952, ss. 22—34.).  
 — Suomen maakaupan historia. Jyväskylä 1957.  
 — Syytinkilaitoksesta Etelä-Pohjanmaalla. (Kyrönmaa VII. Vanhaa ja uutta Lapuaa. Helsinki 1950, ss. 178—216.).  
 — Talonperimyksestä Etelä-Pohjanmaalla Ruotsinvallan aikana. (Kytösavut IV, Vaasa 1948, ss. 65—72.).

- Alhainen, W. I.*, Pieni muistelmä. (Yhteisvoimin. Juhlajulkaisu Hannes Gebhardin 60-vuotispäiväksi. Helsinki 1924, s. 239.).
- Torpparikysymys torpparin silmillä katsottuna. Torpan pojan kirjeitä. (Valvoja 1900, ss. 181—206.).
- Alho, K. O.*, Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty ja kehitys 1860—1914. Helsinki 1949.
- Alkio, Santeri*, Kosketuksissa professori Hannes Gebhardin kanssa. (Yhteisvoimin. Juhlajulkaisu Hannes Gebhardin 60-vuotispäiväksi. Helsinki 1924, ss. 96—97.).
- Onko maattomallakin isänmaa? (Kyläläisten kirjasia N:o 6.). Porvoo 1899.
- Allardt, Anders*, Borgå sockens historia (II). Helsingfors 1928.
- Ampuja, Mikko*, Pajasta parlamenttiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliikkeessä. Turku 1947.
- Annala, Vilho*, Kansallisromantiikka ja talouselämä. (Kytösavut V, Vaasa 1952, ss. 35—44.).
- Anttila, Aarne*, Vihtori Peltonen—Johannes Linnankoski. Elämä ja toiminta v:een 1900. Porvoo 1921.
- Arajärvi, Kirsti*, Vesilahden historia. Tampere 1950.
- Asutushallinto 1917—1957. Asutushallituksen—maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu. Helsinki 1957.
- Betänkande angående torpareklassens tillbakagång. Afgifvet den 6 Maj utaf de af Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet enligt nädigt bemyndigande tillkallade Sakkunnige. Stockholm 1911.
- Bobrikoff* (ks. Kenraalikuvernööri Bobrikoffin...).
- Castrén, Jonas*, Kysymys maan hankinnasta tilattomalle maalaisväestölle. Helsinki 1909.
- Laukon lakkojuttu oikeassa valossaan. Kansanedustaja Jonas Castrénin lausunnot Laukon välikysymysasiassa. Helsinki 1907.
- Tilattoman maalaisväestön ja pienviljelijäin aseman korjaisesta. Ohjelmaehdotus. Porvoo 1906.
- (*Chydenius, Antti*.) Antti Chydeniuksen Valitut kirjoitukset. Suomentanut V. Malinen. Porvoo 1929.
- Conrad, J.*, Kansantalouseläminen. Laura ja Leo Harmajan suomentama. Porvoo 1911.
- Danielson, Joh. Rich.*, Mihin suuntaan? Nemon "Mietteiden" johdosta. Porvoo 1901.
- Ehdotus Nuorsuomalaisen puolueen maalaisohjelmaksi. (Alustuksia Nuorsuomalaiseen puoluekokoukseen jouluk. 9—10 p. 1906.). Helsinki 1906.
- Ekonomiska Samfundet i Finland. Föredrag och förhandlingar. Band V, häfte 2. Helsingfors 1906.
- Elgeskog, Valter*, Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet. En agrarhistorisk studie. Lund 1945. (Akad. avh.).

- E(loranta), Voitto*, Torpparit eli tilanomistajan parhaat maanviljelys koneet. Hämeenlinna 1906.
- Esitelmää Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä. 2:nen osa. Porvoo 1897.
- Estlander, Bernh.*, Elva ärtionden ur Finlands historia. II: 1878—1898. Andra upplagan, illustredad. Helsingfors 1929.
- Forsman, Jaakko*, Katsaus yhdeksännentoista vuosisadan taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. (Maailmanhistoria. VI osa. Ilman painopaikkaa ja -aikaa, ss. 251—330.).
- Mistä syystä sosialismi levisi Suomen maalaisväestön keskuuteen. Mietteitä. Helsinki 1912.
- Fougstedt, G.—Raivio, A.*, Suomen väestön sääty- ja ammattiryhmitys vuosina 1751—1805. (Tilastollisia tiedonantoja. Julkaissut Tilastollinen päätoimisto. 40.). Helsinki 1953.
- Friedell, Egon*, Uuden ajan kulttuurihistoria. Eurooppalaisen sielun kriisi mustasta surmasta maailmansotaan asti. Kolmas osa. Tekijän luvun suomentanut Erik Ahlman. Porvoo 1950.
- Gadolin, H. W.*, Katsaus maanvuokraoikeuden historialliseen kehitykseen ruotsalais-suomalaisessa lainsäädännössä. Virallisena tehtävänä laatinut H. W. Gadolin. Suomentanut Erkki Reijonen. Helsinki 1912.
- Öfversikt af jordlegorättens historiska utveckling uti den svensk-finska lagstiftningen. På offentligt uppdrag utarbetad af H. W. Gadolin. Helsingfors 1912.
- Gebhard, Hannes*, Asutuskysymyksemme. (Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. VI nidos. Marraskuu—joulukuu. Porvoo 1911., ss. 843—51.).
- Maanviljelijät Yhteistoimintaan! Kolme esitelmää. Toinen painos. Kuopio 1899.
- Maanviljelysväestö. Sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano Suomen maalaiskunnissa v. 1901. (Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia I.). Helsinki 1913.
- Omaa maata tilattomalle väestölle. Periaatteellisia näkökohtia asutuspolitiikkamme alalta. Helsinki 1900.
- Pienviljelijät kokoon! Yhteiskuntapoliittinen maalaisohjelma. Helsinki (ilman painoaikaa).
- Suomalaisen puolueen Maalaisohjelma. Yhteiskunnallisten parannustemme perustus. (Suomalaisen Puolueen Naisvaliokunnan kirjasia V.). Helsinki 1907.
- Suuret maakysymyksemme. I Maan hankinta tilattomalle väestölle. II Torpparilaitos Suomessa. Porvoo 1923.
- Torpparilaitos Suomessa. (Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. V osa. Syyskuu—lokakuu. Porvoo 1910, ss. 271—81.).



- Tutkimuksia ja ehdotuksia torpparikysymyksestä. (Valvoja 1899, ss. 241—63.).
- Viljelyn maan ala ja sen jakautuminen Suomen maalaiskunnissa (Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia III.). Helsinki 1908.
- Gellerman, Olle*, Staten och jordbruket 1867—1918. Uppsala 1958. (Akat. avh.).
- Grotenfelt, Gösta*, (ks. "Tre landtmän").
- Grotenfelt, Kustavi*, Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta. Helsinki 1912.
- Gylling, Edvard*, Maanviljelysväestön taloudellisista oloista Ikäalistien pitäjässä v. 1902. Helsinki 1907.
- Maanvuokraolot. (Yhteiskunnallinen Käsikirja. Kansanvalistusseuran julkaisema. Helsinki 1910, ss. 251—64.).
- Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan aikana. Tutkimus. Helsinki 1909. (Akat. väitösk.).
- Tilaton väestö. (Yhteiskunnallinen Käsikirja. Kansanvalistusseuran julkaisema. Helsinki 1910, ss. 498—504.).
- Haataja, Kyösti*, Gebhard suurten maakysymyksiemme ajajana. (Hannes Gebhardin Muisto. Helsinki 1934, ss. 82—97.).
- Huomioita ja kokemuksia uudesta maanvuokra-asetuksesta. (Lakimies 1913, ss. 1—36.).
- Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaiheita. Helsinki 1923.
- Maakysymyksemme. Periaatteellista selvittelyä. Helsinki 1935.
- Maa-oikeus II. Asutuslainsäädäntö. Porvoo 1940.
- Torpparikysymyksemme. (Aika 1911, ss. 480—500.).
- Vuoden 1910 maanvuokratilasto. (Aika 1912, ss. 200—22.).
- Halila, Aimo*, Iitin historia. Varhaisimmista ajoista 1860-luvulle. Helsinki 1939.
- Halme, Veikko*, Vienti Suomen suhdannetekijänä vuosina 1870—1939. Helsinki 1955.
- Harmaja, Leo*, Kansantaloudellinen Yhdistys 1884—1934. Helsinki 1934.
- Mikkelin lääni 1831—1931. Vaiheiden ja kehityksen pääpiirteitä. Porvoo 1936.
- H(eikel), I. A.*, Maanjaosta Wenäjällä. Helsinki 1899.
- Helander, A. Benj.*, Suomen metsätalouden historia. Helsinki 1943.
- Hellgren, Kirsti*, Sippolan historia. Myllykoski 1957.
- Hellquist, Elof*, Svensk etymologisk ordbok. Tredje upplagan. Band II: O—Ö. Malmö 1948.
- Hemställningar och andra skrivelser från Finlands senat i de stora politiska frågorna från hösten 1898 till sommaren 1900. Stockholm 1902.
- H(ildebrandsson), H.*, En blick på stattorpare-systemet jemte ett förslag till socken-sparbanker. Stockholm 1850.

- Hirsjärvi, T.*, Torpparihäätöjä Ypäjällä v. 1866. (Ypäjä. Pitäjänkuvaus. Täydennetty ylipainos Forssan Lehestä 1926, ss. 167—69.).
- Hirsjärvi, Väinö*, Lohjan historia II, 1. Lohjan väestöhistoriallinen kehitys vv. 1809—1925. Helsinki 1950.
- Huhta, Vihtori*, Monena mies eläessään. Välähdyksiä elämän varrelta. Helsinki 1957.
- Hultin, Tekla*, Päiväkirjani kertoo 1899—1914. I. Helsinki 1935.
- Hynninen, Eemil*, Ulkotyöväen palkkasuhteen kehitys Suomen suurimmissa kaupungeissa 19 vuosisadalla ennen elinkeinovapautta. Helsinki 1924. (Akat. väitösk.).
- Hyvämäki, Lauri*, Perustuslaillinen ideologia. (Venäläinen sortokausi Suomessa, Porvoo 1960, ss. 75—92.).
- Hyvönen, Antti*, Suomen vanhan työväenpuolueen historia. Kuopio 1959.
- Häkli, Pekka*, Arvid Järnefelt ja hänen lähimaailmansa. Porvoo 1955.
- I(valo), S(anteri)*, Nuorsuomalainen puolue. (Iso tietosanakirja. Yhdeksäs osa. Helsinki 1935., pp. 475—76.).
- Johanson, V. F.*, Finlands agrarpolitiska historia II. Huvudgragen av allmänpolitiska inflytelser och jordpolitiken under ständerlandtagens tid. Helsingfors 1926.
- Jutikkala, Eino*, Itähamäläinen kartanoyhteiskunta viime vuosisadalla. (Hämeenmaa II. Hämeen heimoliiton julkaisuja 6. Hämeenlinna 1932, ss. 72—92.).
- Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana. I. Helsinki 1932. (Akat. väitösk.).
  - Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana. II. Helsinki 1932.
  - Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa. Porvoo 1942.
  - Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos. Turku 1958.
  - Suomen teollistuminen. (Oma maa, Tietokirja Suomen koeille. Ensimmäinen osa. Tammikuu. Porvoo 1958, ss. 164—76.).
  - Turun kaupungin historia 1856—1917. Ensimmäinen nide. Turku 1957.
  - Äänioikeus porvarissäädyn vaaleissa 1879—1906. (Historiallinen Aikakauskirja N:o 1/1960, ss. 97—109.).
  - (ks. Rinne—Jutikkala).
- Jutikkala, Eino—Nikander, Gabriel*, Suomen kartanot ja suurtilat. I. Helsinki 1939.
- Juva, Einar W.*, Suomen kansan aikakirjat. Suomalaisen historiallisen kirjallisuuden pohjalla esittänyt Einar W. Juva. IX. 1899—1917. Helsinki 1937.

- Järnefelt, Arvid*, Maaemon lapsia. Kertomus. Helsinki 1905.
- Maa kuuluu kaikille. Matkoiltani Laukon lakkomailla. Helsinki 1907.
- Maa kuuluu kaikille. Matkoiltani Laukon lakkomailla. Kolmas lisätty painos. Helsinki 1909.
- Päiväkirja matkoiltani Venäjällä ja käynti Leo Tolstoin luona keväällä 1899. Helsinki 1899.
- Vanhempieni romaani. Ensimmäinen nide. Porvoo 1928, Toinen nide. Porvoo 1929.
- (*Kahma, U. A.*) Maanjako Venäjällä. (Kyläläisten kirjasia N:o 2.). Porvoo 1899.
- Suuret ja pienet kansat. (Kyläläisten kirjasia N:o 7.). Porvoo 1899.
- Kairamo, A. Osw.*, Maanhankinta tilattomalle väestölle. (Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. VI nidos. Marraskuu—joulu. Porvoo 1911, ss. 775—98.).
- Kaukovalta, K. V.*, Hämeen läänin historia. II. Hämeenlinna 1931.
- Kautsky, Karl*, Sosialidemokratia ja maatalouskysymys. Saksasta suomentanut A. K. Tampere 1906.
- Yhteiskunnallinen vallankumous. Tekijän luvalla suomentanut Väinö Tanner. Rauma 1906.
- Kenraalikuvernööri *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta syyskuusta 1898 syyskuuhun 1902. Tukholma 1905.
- Kilpi, O. K.*, Suomen ammattissatoimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815/75. I. Maaseutu. Väestötilastollinen tutkimus papiston väkilukutaulujen tiedoista. Helsinki 1913. (Akat. väitösk.).
- Kittilä, Urho*, Huomioita Maalaisliiton synty- ja kehityshistoriasta. (Heräävä maaseutu VI. Maalaisliiton 50-vuotisjuhla-julkaisu. Porvoo 1956, ss. 11—96.).
- Pikapiirtoja Maalaisliiton syntyhistoriasta. (Heräävä maaseutu III. Maalaisliiton 30-vuotisjuhlakirja. Vaasa 1936, ss. 1—44.).
- Kivialho, K.*, Maatalouskiinteistöjen omistajanvaihdokset ja hinnanmuodostus Halikon tuomiokunnassa 1851—1910. Tilastollinen tutkimus. Helsinki 1927. (Akat. väitösk.).
- Koskenniemi, V. A.*, Maila Talvio. Kirjailijakuvan ääriviivoja. Porvoo 1946.
- Kovero, Martti*, Suurteollisuuden synty ja kehitys. (Suomen kulttuurihistoria IV. Jyväskylä 1936, ss. 120—65.).
- Valtion uudisasutus Ruotsin—Suomessa jälkeen Ison-vihan. Asutuspoliittinen tutkimus. Helsinki 1909. (Akat. väitösk.).
- Kuinka torpparilakia laadittiin Maatalousvaliokunnassa syksyllä 1907 ja keväällä 1908. Päivänkysymyksiä 13. Helsinki 1908.

- Kuka on yrittänyt "juosta kilpaa?". (Suomalaisen puolueen lehtisiä 7.). Hämeenlinna 1908.
- Kumm, Elfred*, Jordhunger och dagsverktorp. Stockholm 1949.
- Kuusanmäki, Lauri*, Elämänmenoa entisaikaan. Forssa 1954.
- Kuusi, Eino*, Talvityöttömyys, sen esiintyminen, syyt ja ehkäisytöimenpiteet Suomen suurimmissa kaupungeissa. Tampere 1914. (Akat. väitösk.).
- Kuusi, Eino ja Kuusi, Reino*, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike kautta aikojen. Toinen uudistettu painos. Porvoo 1948.
- Lagerlöf, A.*, Maalaisreformimme (Aika 1908, ss. 707—20.).
- Laine, Y. K.*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia. I. Kansanvaltaisuuden läpimurto. Helsinki 1945.
- Suomen poliittisen työväenliikkeen historia. III. Luokkataiste-  
luun! Helsinki 1946.
- Langhoff, Aug.*, Sju år såsom Finlands representant inför tronen. Minnen och anteckningar åren 1906—1913. Helsingfors 1922.
- Laukon lakkojuttu oikeassa valossaan. (Ks. Castrén, Jonas.).
- Leino, Eino*, Tuomas Vitikka. (Eino Leinon Kootut teokset. IX. Helsinki 1928, ss. 89—281.).
- Liakka, Niilo*, Orisbergin kartano ja ruukki. Porvoo 1920.
- Lilius, Aksel*, Tilattoman väen oloista Kuopion läänissä. (Tutkimuksia taloudellisista oloista Suomen maaseuduilla. Kolmas vihko. Helsinki 1888.).
- Lille, Axel*, Den svenska nationalitetens i Finland samlingsrörelse. Helsingfors 1921.
- Linnankoski, Johannes*, Kootut teokset. IV nidos. Toimittanut Ester Linnankoski. Porvoo 1924.
- Maalaisliitto ja sen toiminta. Kirj. Maalainen. (Nuorsuomalaisen puolueen lehtisiä N:o 68.). Helsinki 1908.
- Mahlberg, F. L.*, Tilaton väestö ja Maanositus Keski-Suomen paikkakunnilla. Jyväskylä 1901.
- Tilattoman väestön aseman parantamisesta. Helsinki 1906.
- Meinander, Nils*, Vesisahan tarina. Helsinki 1945.
- Meurman, A.*, Maa kuuluu kaikille. Porvoo 1908.
- Mihin torppareita viedään? (Suomalaisen puolueen lehtisiä 11.). Hämeenlinna 1908.
- Mitä on luvattu ja mitä on tehty. Katsaus valtiopäivätyöhön. (Suomalaisen puolueen Naisvaliokunnan kirjasia 6.). Hämeenlinna 1908.
- Muutamien Kaupunkien Äänioikeutetut 1897 vuoden valtiopäiväin edusmiesvaaleissa. Helsinki 1897.
- Mäkinen, Reino*, Keski-Suomen torpparielämää ennenaikaan sanoin ja kuvin. Jyväskylä 1939.
- Niitemaa, Vilho*, Baltian historia. Porvoo 1959.



- (*Nohrström, Bertel.*) Maanjakohuhut ja niiden lewittäjät. Joensuu 1899.
- Nokkala, Armo*, Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus. Helsinki 1958. (Akat. väitösk.).
- Nummeli, Kaarle*, Talonosanvuokraoloista Uudenmaanläänin Nummen pitäjässä v. 1904. Tilastollinen kertomus. (Talous-tieteellisiä tutkimuksia VI.). Helsinki 1908.
- Nurmio, Yrjö*, Taistelu suomen kielen asemasta 1800-luvun puolivälissä. Vuoden 1850 kielisäännöksen syntyhistorian, voimassaolon ja kumoamisen selvittelyä. Porvoo 1947.
- Nyyssölä, Eino*, Torpparilakot. Eritoten Laukon rettelöt. Lahti 1906.
- Osmonsalo, Erkki K.*, Perustuslaillisen kehityksen kausi. (Suomen historian käsikirja. Jälkimmäinen osa. Porvoo 1949, ss. 164—288.).
- (*Paasikivi, J. K.*) Paasikiven Muistelmia sortovuosilta. I—II. Porvoo 1957.
- Sosialistien wiljelyspakko. (Suomalaisen puolueen Naisvaliokunnan kirjasia.). Helsinki 1907.
- Paavilainen, H.*, Professori Gebhard ja Tilattoman Väestön Alakomitea. (Yhteisvoimin. Juhlajulkaisu Hannes Gebhardin 60-vuotispäiväksi. Helsinki 1924, ss. 221—26.).
- Palmgren, A.*, (ks. "Tre landtmän").
- Palmén, E. G.*, Silmäys Itä-Suomen lahjoitusmaitten historiaan. Kuopio 1899.
- Parmanen, Eino I.*, Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. I. osa. Routakauden puhkeaminen ja sen ensimmäiset vuodet. Porvoo 1936.
- (*Peltonen, Vihtori.*) Onko köyhällä lakia? Kuinka epäkohtia korjataan. (Kyläläisten kirjasia N:o 22.). Porvoo 1899.
- Torpparit ja isännät. Herrat ja talonpojat. (Kyläläisten kirjasia N:o 13.). Porvoo 1899.
- Punttila, L. A.*, Yleisen mielipiteen muodostuminen Suomessa 1860-luvulla. (Historiallinen Arkisto 52. Helsinki 1947, ss. 455—523.).
- Puolueohjelmia. (Suomalaisen Puolueen kanslian julkaisema.). Helsinki 1906.
- Puolueohjelmia 1907. (Suomalaisen Puolueen kanslian julkaisema.). Helsinki 1907.
- Rantakari, K. N.*, Routavuodet. (Suomen historian käsikirja. Jälkimmäinen osa. Porvoo 1949, ss. 289—371.).
- 1907:n Eduskunta. Puolueet 1907:n waalissa. (Päivänkysymyksiä N:o 9.). Hämeenlinna 1908.
- (*Rapola, F. O.*), (ks. Mihin torppareita viedään.).
- Renwall, Heikki*, Työvälipuheen vapaus ja Elinkeinolaki-komitean työlakko-pykälä. Helsinki 1901.

- Rinne—Jutikkala, Eino*, Kartano ja rälssitalonpojat Jokioisissa 1700-luvulla. (Jokioinen 1631—1931. Juhlaulkaisu. Forssa 1931, ss. 157—97.).
- Rommi, Pirkko*, Myöntyväisyyssuuntauksen ideologia. (Venäläinen sortokausi Suomessa. Porvoo 1960, ss. 93—117.).
- Ruth, William*, (ks. "Tre landtmän").
- Rytkönen, Alli*, Päivälehden historia. I. 1880-luvun "nuoret" ja Päivälehden perustaminen. Helsinki 1940.
- Salmela, Alpo*, Maalaisliittoryhmittymien keskinäiset suhteet 1906—1908. (Heräävä maaseutu VI. Porvoo 1956, ss. 97—117.).
- Samling* (Ks. Lakihakemistot.).
- Seitkari, O.*, Eduskuntaudistus ja uusi sortokausi. (Suomen historian käsikirja. Jälkimmäinen osa. Porvoo 1949, ss. 372—420.).
- Venäjän poliittiset tavoitteet Suomessa. (Venäläinen sortokausi Suomessa. Porvoo 1960, ss. 19—33.).
- Selander, Väinö*, Torpparilaitos ja sen kehitys Karkussa. Vammala 1939.
- Seppä-Murto, Juho*, Torppareille! Pori 1908.
- Setälä, E. N.*, Torparne och jorddelningen. (För fosterlandet. Tankar och uttalanden. Helsingfors 1899, ss. 179—85.).
- Sirén, Aatto*, Olisikohan vuokralaki ehtinyt valmistua? (Sosialidemokratiasia waalijulkaisuja N:o 2.). Helsinki 1908.
- Pienviljelijöiksikö tilaton väestö?. Helsinki 1906.
- Torppariliikkeemme kehittymisen syitä. Helsinki 1909.
- Sirenius, Sigfrid*, Elis Bergroth. Julistaja — taistelija — ihminen. Porvoo 1954.
- Sirola, Yrjö*, Mitä odotat uudelta eduskunnalta? Sosialidemokratisen puolueen vaaliohjelma ja muutamia mietteitä sen johdosta. (Suomen Sosialidemokratisen puolue toimikunnan lentokirjasia N:o 12.). Helsinki 1906.
- Suomen köyhälistö luokkataistelussa. Lyhyt yleiskatsaus. (Sosialidemokratiasia waalijulkaisuja N:o 10.). Helsinki 1908.
- (*Snellman, J. V.*), J. V. Snellmanin Kootut teokset. VII. Tutkielmia ja kirjoitelmia. Suomentanut J. Hollo. Porvoo 1930.
- Soikkanen, Hannu*, Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Turku 1961. (Akateettinen väitösk.).
- Sorokin, Pitirim A.*, Aikamme kriisi. Englanninkielestä suomentanut Kai Kaila. Porvoo 1952.
- What is a Social Class (Bendix, Reinhard and Lipset, Seymour Martin, Class, Status and Power. A Reader in Social Stratification. London 1954, ss. 87—92.).
- Sosialistiemme lopulliset päämäärät. (Suomalaisen puolueen lehtisiä 16.). Hämeenlinna 1908.

- Sosialistien kanta Laukon ja Lavilan asiassa. (Päivänkysymyksiä 14.). Helsinki 1908.
- Stjernschantz, Göran*, Välikysymysoikeuden käyttö Suomessa vuoteen 1917. (Valtiotieteellisen Yhdistyksen Vuosikirja 1944, ss. 152—74.).
- Ståhlberg, K. J.*, Äänioikeusliikkeitä. Helsinki 1895.
- Sunila, J. E.*, Talonosanvuokraolot Limingan kunnassa v. 1903. (Taloustieteellisiä tutkimuksia VI.). Helsinki 1908.
- Suolahti, Gunnar*, Elämää Suomessa 1700-luvulla. Porvoo 1925.
- Nuori Yrjö-Koskinen. Porvoo 1933.
- Vuosisatain takaa. Kulttuurihistoriallisia kuvauksia 1500—1700-luvuilta. Porvoo 1913.
- Suolahti, Jaakko*, Tyrvännön torpparilaitos. (Hämeenmaa VIII. Vanhaa ja uutta Tyrvääntä. Hämeenlinna 1949, ss. 104—62.). Suomalaisen puolueen asettaman komitean valmistama suunnitelma vastaista Torpparilakia warten. Turku 1906.
- Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1907. Helsinki 1907.
- Suomen eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1908. Helsinki 1908.
- Suomen eduskunnan kalenteri toisilla valtiopäivillä 1908. Helsinki 1908.
- Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma. Hyväksytty Suomen Maalaisväestön Liiton yleisissä kokouksissa Seinäjoella lokak. 26 ja 27 p. ja Lahdessa jouluk. 10—12 p. 1906. Oulu 1906.
- Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Tilastollisia tietoja puolueeseen kuuluvista yhdistyksistä v. 1908. Toim. Matti Turkia. Helsinki 1909.
- Suurlakkovuosi 1905. Kuopio 1955.
- Tainio, Taavi*, Puheita ja kirjoituksia. Elämäkerrallisilla piirrellä varustettu muistojulkaisu. Helsinki 1929.
- Talvio, Maila*, Pimeänpirtin hävitys. Porvoo 1901.
- Teljo, Jussi*, Suomen valtioelämän murros 1905—1908. Perustuslaillinen senaatti — viimeiset säätyvaltiopäivät — ensimmäinen eduskunta. Porvoo 1949.
- Tokoi, Oskari*, Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Kolmas laajennettu painos. Helsinki 1959.
- Tommila, Päiviö*, Nurmijärven pitäjän historia. II osa. Itsenäisen Nurmijärven pitäjän vaiheet. Vammala 1959.
- Torpparikysymys. K(eisarillisen) S(uomen) Talousseuran lausunto viime valtiopäiväin maatalousvaliokunnan ehdotuksesta uudeksi maanvuokralaiksi. Turku 1908.
- Torppari, mitä vaadit? Maamme Torppariväestö ja Tekeillä oleva maalaispuolue sekä Torpparikokoukselle ehdotetut Keskustelukysymykset Ponsineen. (Sosialidemokratisen Puoluehallinnon lentokirjasia N:o 2.). Helsinki 1906.

- "Tre landtmän" (*G. Grotenfelt, A. Palmgren, William Ruth*), Kommande nödtidens lindrande genom Småbrukets upphjälpande. En lifsfråga för vårt lands ekonomi belyst af "Tre landtmän". Helsingfors 1906.
- Tuominen, Uuno*, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta. (Suomen kansanedustuslaitoksen historia V, Helsinki 1958, ss. 165—411.).
- Tutkimuksia taloudellisista oloista Suomen maaseuduilla. Ensimmäinen vihko. Helsinki 1885, Toinen vihko. Helsinki 1887, Kolmas vihko. Helsinki 1888. (ks. *Lilius, Aksel*), Neljäs vihko. Helsinki 1889 ja Viides vihko. Helsinki 1893.
- *u.* Suomettarelaiten ruokottomuuksia torppariasiassa. (Sosialidemokratisia waalijulkaisuja N:o 17.). Helsinki 1908.
- Utdrag (Ks. *Lakihakemistot*.).
- Utterström, Gustaf*, Jordbrukets arbetare. Levnadsvillkor och arbetsliv på landsbygden från frihetstiden till mitten av 1800-talet. Första delen. Stockholm 1957. (Akad. avh.).
- Vainio, Aune*, Jokiläänin torpparioloista. (Lounais-Suomen Kotiseutu- ja Museoyhdistys. Vuosikirja XIV. Forssa 1945, ss. 46—58.).
- Warén, Aksel*, Torpparioloista Suomessa. Helsinki 1898.
- Tutkimus taloudellisista oloista Kuortaneen kihlakunnassa. Helsinki 1892.
- Weber, Max*, Class, Status, Party (*Bendix, Reinhard and Lipset, Seymour Martin*, Class, Status and Power. A Reader in Social Stratification. London 1954, ss. 61—75.).
- Vennola, J. H.*, Maanomistus Suomen maalaiskunnissa. (Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia VI.). Helsinki 1917.
- Työväensuojelukysymys agraaripolitiikassamme. Yhteiskuntataloudellisia kirjoituksia 1. Helsinki 1906.
- Vesalainen, V.*, Sippolan hovi ja sen torpparit. Myllykoski 1953.
- Virtanen, Veikko*, Sosiaaliset kysymykset. (Suomalainen yhteiskunta. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun julkaisuja 10. Hämeenlinna 1959, ss. 214—74.).
- Wohlin, Nils*, Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna. Öfversikt af deras uppkomst, tillväxt och aftagande med särskild hänsyn till torpareklassens underkräfvande. Stockholm 1908.
- Wuolijoki, Sulo*, Lampuotien, torpparien ja mäkitupalaisten vuokraoloista Hauhon pitäjässä v. 1903. (Taloustieteellisiä tutkimuksia VI.). Helsinki 1908.
- Laukon lakko Ensimmäisen kansaneduskunnan maatalousvaliokunnassa. Kertonut Maatalousvaliokunnan Kolmas sihteeri. Helsinki 1908.



- Tilattomat, ketä äänestätte! (Torpparien Keskustoimikunnan lentokirjasia N:o 1.). Kuopio 1906. (Ilmestynyt myös nimellä: Torpparit, ketä äänestätte!).
- Torpparit ja sosialistit. (Torpparien Keskustoimikunnan lentokirjasia N:o 2.). Helsinki 1907.
- Torpparivapautus. Helsinki 1939.
- Wai torpparien asiaa ne suomettarelaiset ajawat (Sosialidemokratisia waalijulkaisuja N:o 1.). Helsinki 1908.
- Vähän silmään voidetta eli miten maatalousvaliokunta torpparien asiaa käsitteli. Helsinki 1908.
- Wuorimaa, Aarne*, Piirteitä Sippolan historiasta. (Kansanvalistus-seuran Kotiseutukuvauksia.). Helsinki 1915.
- Yrjö-Koskinen*, Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia. I. 1851—62. Helsinki 1904—1905, III. 1872—76. Helsinki 1916 ja IV. 1877—1903. Tampere 1930.
- Yrjö Sirola*, Muistelmia suomalaisesta demokratian esitaistelijasta. Helsinki 1946.



## Henkilöhakemisto

- Ahlroos, Fr. 417, 421.  
 Ahlström, A. 420.  
 Ahmavaara, P. 218—19, 354, 360, 363, 428.  
 Aho, J. 136, 231, 381.  
 Ahola, A. 297.  
 Ahonen, H. 317.  
 Ahtiluoto, J. 364.  
 Alanen, A.J. 70, 83.  
 Alava, V. 364—65.  
 Alcenius, E.R. 371.  
 Aleksanteri II 51, 102, 143, 147, 214.  
 Aleksanteri III 154.  
 Alfthan, K.v. 427.  
 Alhainen, W.I. 190, 211—14, 216, 253, 342, 354, 358, 404, 419, 455.  
 Alkio, S. 319, 358—59, 364, 370, 375.  
 Allén, A. 306.  
 Ammondt, E.v. 91—92.  
 Ampuja, M. 312.  
 Andersin, E. 155.  
 Antila, J. E. 360, 363.  
 Arokallio, G. 354.  
 Avellan, Edv. 155.
- Bergbom (Wuorenheimo), E.G. 199.  
 Bergius, A.Fr.M. 132.  
 Bergman, M. 315—18.  
 Bergroth, E. 127, 234, 336.  
 Bergström, N. 259.  
 Birling, S.W. 317.  
 Björkenheim, A. 279, 281—82, 410.  
 Björkenheim, Edv. 216, 354, 356.  
 Björni, F. 340.  
 Björni, O. 282.  
 Björnvik, I. 355.  
 Blomberg (Wuorimaa), A.O. 174—75.  
 Bobrikov, N.I. 184, 191—93, 195, 197—98, 209, 215, 217, 219, 222, 238.  
 Boldt, J. 236.
- Borg (ks. Kivilinna).  
 Borodkin, M. 215.  
 Born, V.M.v. 126—28, 155, 202, 456.  
 Brahe, P. 17.  
 Brander, U. 353, 395, 398, 428.  
 Brehmer, J. 86.  
 Bremer, U. 126—27.  
 Brusila, J. 173.  
 Böckman, W.A. 431, 433, 436—38.
- Calonius, O.M. 378—80.  
 Castrén, J. 131, 203, 304, 331, 349—57, 361, 363, 372, 376, 395, 397—99, 403—05, 409, 415—16, 419—21, 423—24, 428, 446.  
 Castrén, S. 282.  
 Castrén, Z. 234.  
 Cederberg, A. 355, 415, 420, 423.  
 Charpentier, G.R.A. 199.  
 Christiersson, G.v. 264.  
 Chydenius, A. 17, 69.  
 Clouberg, L.G.L. 198.  
 Colliander, A.N. 202, 336.  
 Collin, D.A. 271.  
 Collin, P. 271—76, 278, 303, 327—28.  
 Conrad, J. 220.
- Danielson-Kalmari, J.R. 114, 126, 173—74, 200, 202, 221—22, 340, 402, 414, 428, 431.  
 Donner, O. 127.  
 Duncker, V.E. 297.
- Edelheim, F.E. 257.  
 Ehrström, C.G. 87.  
 Eloranta, E. 420.  
 Eloranta, V. 306, 312, 322.  
 Eneberg, V. 198, 216, 354.  
 Enqvist, J.K. 249.  
 Eronen, O. 395, 415, 420.  
 Essen, J.A.v. 41.

- Fleming, Klaus 85.  
 Forsman, E.E. 126—27.  
 Forsman, J. 83, 343.  
 Forsman, J.S. 374.  
 Forsman, K.W. 114.  
 Forssell, Th. 108, 114, 120, 134, 254.
- Ganger, v. 84.  
 Gebhard, Hannes 42, 64, 101, 112, 115, 135, 139, 156, 162—63, 167—73, 175, 178, 192, 210—14, 216—17, 220—21, 238, 240, 243, 285, 296, 298, 304, 335, 337, 340, 350, 353—55, 358—63, 376, 393, 395, 400—01, 415, 420, 423, 426, 430, 447, 453, 455.  
 George, H. 374, 382.  
 Granfelt, A.E. 84—88, 100, 103—04.  
 Granström, A.W. 391, 431.  
 Grotenfelt, Gustaf 128.  
 Grotenfelt, Gösta 353—54, 356, 371.  
 Grotenfelt, K. 351.  
 Grotenfelt, N. 61, 126, 128, 155—56.  
 Groundström, O.M. 355.  
 Grästen, E. 434—35.  
 Gylling, Edv. 22, 294, 306—08, 312—15, 367—68, 395, 397, 409.  
 Gylling, O.F.W. 198.  
 Göös, Hj. 323—26, 329, 333, 356.
- Haapa, K. 314, 317.  
 Haataja, K. 138, 163, 448.  
 Hammaren, J. 356.  
 Hannuksela, I. 48, 124, 163.  
 Hannula, Edv. 202.  
 Heckscher, E.F. 138.  
 Hedberg, J. 409.  
 Hedenberg, R. 260.  
 Heiden, F.L. 88, 98, 112, 114, 144—45, 454.  
 Heikel, T.A. 354, 356.  
 Heikkilä, A. 297.  
 Heikkilä, S. 245, 249.  
 Heikkinen, J.A. 415, 420.  
 Heimonen, J. 420.  
 Helenius (ks. Korpimaa).  
 Helenius(-Seppälä), M. 171.  
 Helkiö, J.E. 410.  
 Helin, V. 238.  
 Hellstén, K.F. 249, 275, 329.  
 Hellstén, T. 297.  
 Heman, G.A. 173.  
 Herckman, A. 297.  
 Hermanson, R. 434.  
 Hernberg, A. 440.  
 Hertz, N. 114.  
 Hildén, K. 135.
- Hinttala, J. 133—34.  
 Hjelmman, W. 216, 340.  
 Hjelt, Aug. 343, 431.  
 Hjelt, Edv. 422—23, 428, 435—38.  
 Hokkanen, E. 393—96, 399, 404—05, 412, 415, 420.  
 Horn, Klaus 85.  
 Huhta, V. 289, 309.  
 Huoponen, N. 420.  
 Huttunen, P. 395, 414, 420.  
 Häkkinen, S. 298, 307—08, 312, 315, 325—27, 395, 397, 401, 405—07, 415, 420.  
 Hällström, G.E. 202.  
 Högman (ks. Rihtniemi).
- Ignatius, K.E.F. 66, 114, 198, 353, 391, 408, 410.  
 Ingman, L. 410.  
 Ivalo, S. 181, 198.
- Jaakkola, J. 88—90, 96—100, 108, 140.  
 Jaakkola, K. 336—37.  
 Jalonen, H. 287, 310, 318.  
 Jokinen, K.A. 310—11.  
 Juhana III 85.  
 Jutikkala, E. 23, 71.  
 Järnefelt, Alexander 117—19.  
 Järnefelt, Arvid 194, 233—34, 381—82.  
 Järvinen, H. 341.
- Kaasalainen, A. 360.  
 Kaatra, K. 305, 312, 315, 318, 321.  
 Kajala, F. 275.  
 Kairamo, A.Osv. 93, 216, 340, 345, 360, 395, 398, 400, 406, 410, 415, 420—21, 425, 427—28.  
 Kajander, K. 60.  
 Kallio, K. 363, 423.  
 Kallioinen, A. 328.  
 Kalliokorpi, D.J. 395, 415.  
 Karhi, O. 363—64.  
 Karhu, A. 148—50, 197.  
 Kari, J.K. 354.  
 Karlsson, K.J. 395.  
 Karvonen, A.H. 221, 249.  
 Katkov, M.N. 144.  
 Kauppinen, J.W. 314.  
 Kautsky, K. 242—44, 247, 367, 369—71.  
 Kihlman, Alfr. 159, 172—75, 179, 195, 217, 238.  
 Kihlman (ks. Kairamo).  
 Kiipula, K. 265.  
 Kirjarinta, J. 310.



- Kivekäs, K. 275—76.  
 Kivekäs, L. 127—28.  
 Kivi, A. 9.  
 Kivikoski, J. 329.  
 Kivilinna, V. 340, 345, 362—64.  
 Klemettilä, M. 358.  
 Koivisto, J. 354, 356.  
 Kollontay, A. 194.  
 Konkola, S. 129—31.  
 Kopila, K. 324—26.  
 Kordelin, Alfr. 327.  
 Korpi, M. 317.  
 Korpimaa, T. 295, 305, 310, 315.  
 Koskelin, P.V. 360.  
 Koskenniemi, V.A. 233.  
 Koskinen, K. 243—44, 246, 248—49.  
 Krapotkin, P. 213.  
 Krohn, J. 143.  
 Kruus, Jesper 85, 103.  
 Kumm, E. 31, 66.  
 Kurikka, M. 52, 64, 163, 180, 249, 251, 317.  
 Kustaa III 70.  
 Kuusi, E. 221.  
 Kyander, H.V. 431—32.  
 Kykkling, M. 201.  
 Kytömaa, K. 309—11, 316, 318, 350.  
 Käpy, A. 420, 423, 428.
- Laakso, J. 342.  
 Lachtelin, O.W. 150—51.  
 Lagerlöf, J.A. 101—02.  
 Lagerstedt, F.W. 124, 163.  
 Laine, M. 384.  
 Laitinen, J. 216.  
 Lang, J.N. 114.  
 Langhoff, Aug. 422, 433—39.  
 Larin-Kyösti 182, 230.  
 Lassinen, E. 231.  
 Lehtinen (ks. Reinholdsson).  
 Lehtinen, M. 130.  
 Leino, E. 232—33.  
 Leino, L. 246.  
 Lepistö, J. 384.  
 Leppänen, J. 317.  
 Leppänen, P. 294, 307, 310.  
 Leskinen, W. 333.  
 Lilius (Listo), A. 115, 159, 221, 237, 256, 335, 340.  
 Lille, A. 192, 372.  
 Lindgren, O. 273.  
 Lindström, Kustaa 315.  
 Lindström, Kössi (ks. Kaatra).  
 Linnankoski, J. (ks. Peltonen, V.).  
 Ljung (ks. Mattila).
- Lyly, J.A. 169, 240.  
 Lylykorpi, O. 323.  
 Lähti, M.A. 354, 356.  
 Löfgren (Lounasmaa), V. 202.  
 Löytty, M. 354, 356.
- Mahlberg, F.L. 219, 348, 352—53, 374—75.  
 Malinen, F. 310—11.  
 Manner, K.A. 287, 290, 294.  
 Mannerheim, K.F.J. 261—62.  
 Manninen, W. 76.  
 Martikainen, J. 395, 414, 420.  
 Markko, M. 364.  
 Markov, V. 439.  
 Marttila, O. 315.  
 Mattila (-Ljung), J. 88, 91—92, 97, 99—100, 214.  
 Mechelin, L. 94, 352, 379, 391, 397, 417, 419, 422.  
 Menšikov, A. 166.  
 Merinen, J. 306, 310, 312, 325, 327—28, 395, 415.  
 Messarosch, P.H. 187.  
 Meurman, A. 114, 126—27, 148, 193, 205—06, 209, 382.  
 Miettinen, J. 317.  
 Mikkola, A. 351, 355—57, 384, 416.  
 Moberg, E. 263.  
 Munck, C.G. 151.  
 Munck, L. 183.  
 Mynttinen, J. 289—90, 297, 338—41.  
 Mäkelin, Y. 249, 294, 352.  
 Mäkelä, A.B. 191, 197, 249.  
 Mäkelä, N. 130—31.
- Niemelä, M. 115.  
 Nikolai I 102.  
 Nikolai II 167, 193, 195, 198, 399, 422, 431—32, 434, 437.  
 Nybergh, Aug. 353, 391, 428, 431, 434—36.  
 Nylander, H. 420.  
 Nyman, K. 114.  
 Nyysölä, E. 322, 332—33, 381.
- Ojanen, K. 127, 155, 340.  
 Orasmaa, O. 315.
- Paasikivi, J.K. 115, 221, 284—85, 288, 340—43, 345—46, 360, 369, 377, 395—96, 398—400, 402—03, 406, 409—10, 415—16, 420, 428, 430.  
 Paasivuori, M. 281, 384.  
 Palmén, E.G. 95, 139.

- Palmgren, A. 371.  
 Palmroth, K. 109—10.  
 Paloheimo, H.G. 93, 340, 393, 395—  
 96, 398—400, 404, 415, 419—20,  
 423—25, 429.  
 Peltonen, E. 360.  
 Peltonen, V. (Linnankoski, J.) 176—  
 79, 189—90, 231, 265.  
 Pennanen, P. 360.  
 Perttala, A. 297.  
 Philippovich, E. 138.  
 Pihkala, J. 297.  
 Piisinen, O. 298.  
 Pirttiniemi, V. 365.  
 Pitkänen, Fr. 309, 315—16.  
 Popoff, T. 150.  
 Printz, H.A. 132.  
 Pullinen, E. 395.  
 Päiväranta, J.H. 202.  
 Pöysti, E. 420.  
  
 Rajala, S.N. 395.  
 Rannikko, J. 345, 395, 415, 420.  
 Rantakari, K.N. 192, 290, 336—38,  
 340—41, 347.  
 Rantanen, K.W. 315.  
 Rapola, F.O. 410, 413.  
 Rautapää, H. 435—36.  
 Rechenberg, N.v. 216.  
 Rein, Th. 128.  
 Reinholdsson, A. 384, 395.  
 Renvall, H. 355—56.  
 Retulainen, A. 341, 347.  
 Reuter, J.N. 356.  
 Rihtniemi, V. 171, 286.  
 Riihelä, T. 395.  
 Riipinen, J.M. 365.  
 Rissanen, A. 261, 268—70.  
 Ritavuori, H. 323, 355.  
 Runeberg, J.L. 52.  
 Ruth, W.R. 371.  
  
 Saalasti, F. 351—52, 363, 376.  
 Saari, M. 364.  
 Saarinen, M. 133.  
 Saarinen, T.A. 150.  
 Salin, E. 241, 247, 257, 284.  
 Salmela (Sandelin), K. 241—42, 250.  
 Salomaa, O. 297.  
 Salonen, V. 109—10, 211.  
 Sandelin (ks. Salmela).  
 Sankari, O. 288.  
 Savolainen, A. 420.  
 Schauman, Fr.W. 205.  
 Schildt, H.J. 173, 353.  
 Schmoller, G. 113.  
  
 Schwartzberg, J. 127.  
 Schybergson, E.E. 353—54, 356, 372,  
 401—02, 410—11, 427, 456.  
 Seppä-Murto, J. 411.  
 Sering, M. 135, 169.  
 Serlachius, A. 298.  
 Serlachius, J. 353—55.  
 Setälä, E.N. 213, 348.  
 Seuranen, O.W. 314.  
 Seys, W. 242.  
 Shipoff, N.N. 193—94, 216.  
 Sihvola, S. 297.  
 Silén, F. 275.  
 Sillanmäki, K. 317.  
 Simelius, A. 347.  
 Sirén, Aatto 61, 259, 306—07, 312,  
 367, 384, 395, 412, 414, 420.  
 Sirén Albert 133.  
 Sirola, Y. 310—12, 368, 381—82, 402.  
 Slätis, O.W. 395.  
 Snellman, A.H. 391, 431—32.  
 Snellman, J. 354.  
 Snellman, J.V. 52, 94, 113, 176, 214.  
 Snellman, S. 317.  
 Spåre, K.R. 188.  
 Soisalon-Soininen, J.M.E. 286, 337.  
 Standertskjöld, A. 257.  
 Standertskjöld-Nordenstam, H.S.  
 331—34, 379, 381.  
 Stenfors, J.Fr. 310—11.  
 Stenroth, O. 435.  
 Stevander, K. 319.  
 Stjernvall, F. 353.  
 Stolypin, P.A. 419, 431, 439.  
 Storbjörk, J. 395, 415, 420.  
 Stšeglovitov, I.G. 434.  
 Ståhlberg, K.J. 184, 227, 283—84, 349,  
 353—54, 391, 408, 425, 428, 439.  
 Sunila, J.E. 220.  
 Svinhufvud, P.E. 354—55, 432.  
 Söderhjelm, W. 232.  
 Söderholm, K. 155—56.  
  
 Tainio, T. 242—43, 246, 307—08, 315,  
 370.  
 Takala, E.E. 287, 290, 294, 297, 339.  
 Talvio, M. 231—32.  
 Tanttu, A. 420.  
 Tavela, K. 138—39, 225.  
 Telkkä, N. 332, 413, 419—20.  
 Terikoff, F. 322—23.  
 Timgren, C.J. 431.  
 Tokoi, O. 311—12, 415, 417, 420.  
 Tolonen, T. 150.  
 Tolstoi, L. 194.

- Topelius, S. 52.  
 Torppa, J. 340, 360.  
 Torvelainen, J. 247.  
 Troil, G.A.S.v. 205.  
 Tujunen, A. 354, 356.  
 Tulenheimo, A. 268, 395, 398—99, 415, 420.  
 Tuomikoski, A. 216.  
 Tuominen, K. 325.  
 Uotila, J. 327.  
 Ursin, N.R.af 171, 205—06, 409.  
 Walkiainen, J. 297.  
 Valpas(-Hänninen), E. 241—44, 247—49, 251, 271, 331, 367.  
 Warén, A. 16, 23, 55, 58—59, 61, 63—64, 66—67, 103, 115, 122, 156, 158—63, 166, 176, 178—79, 198, 201, 205—06, 209, 213, 239, 241, 254, 256, 360, 453.  
 Vatanen, A. 268, 310—11.  
 Waurio, W. 133.  
 Wemmelpuu, I. 410.  
 Westerling, A. 289.  
 Westerlund, A.G. 124—25, 199.  
 Wiik, K.H. 306.  
 Viljanen, E. 310, 330.  
 Willberg, J. 314.  
 Winter, C.A. 84.  
 Wrede, A. 73.  
 Wrede, O. 155, 291, 299.  
 Wrede, R.A. 391, 431—32, 436.  
 Wright, V.J.v. 128, 171, 235, 238, 240, 249, 259.  
 Vuolijoki, J.R. 201.  
 Vuolijoki, S. 294, 395—96, 400—01, 407—09, 412—16, 420—21, 423, 425.  
 Vuolijoki, V. 312, 369, 395, 402, 409.  
 Wuolukka, M.W. 175, 245—46, 249.  
 Vuorimaa (ks. Blomberg).  
 Vähämäki, V. 356.  
 Wärri, K. 193—94.  
 Yrjö-Koskinen, E.S. 341, 417.  
 Yrjö-Koskinen, Y.S. 35, 38, 50, 52, 60, 77—78, 87—88, 92, 94, 98—99, 104, 107, 111—17, 119—20, 123, 129, 141, 144, 150, 158, 165, 167, 170, 178, 190, 192, 202, 212, 214, 253, 453.





## Summary

VILJO RASILA: FINLAND'S CROFTER QUESTION UP TO 1909

*The origin, development and disadvantages of the crofter system*

A 'torppa' (Finnish for croft) was a minor part of a farm for which assessment units had been determined, a part that was leased for farming and had accommodation for the tenant. The tenant's rent consisted for the most part of work by the day for the main farm. For the purposes of legislation, crofts were listed with tenant farms, i.e. whole farms run by a leaseholder, together with cottages or rural houses on a plot of rented land too small to allow of independent farming.

The manor houses of South and South-West Finland had already benefited from day work by crofters long before, but since Finland was a typical peasant country the crofter system only began its real development after September 10, 1743, when hereditary farmers were granted the right to establish crofts on their lands. Sweden-Finland had recently forfeited her political greatness, and, afraid of cutting down tax revenues, the government dared not ease the restrictions on the partitioning of farms. By means of the crofter system, however, the government hoped to improve the country's economy and increase its population. Since other means of livelihood were undeveloped, the landless population readily became crofters in order to ensure a subsistence for themselves and their families.

With a few exceptions for years when the crop failed, the crofter system grew fairly steadily until arrested, first in the south and then ever further north, for lack of land and because of conflicts in lease relations. In 1912, when independent farms with over  $\frac{1}{2}$  hectare under the plough totalled some 132,000, crofts numbered 55,109, tenant farms 1,524 and cottages, which had begun to increase particularly rapidly towards the end of the 19th century, totalled 95,217. In 1901, when the total population of the country was 2,744,952, the total number of leaseholdings was calculated at 160,525 with a total number of approximately 800,000 persons living on them. According

to the 1910 statistics, 19.25 per cent of the total area under the plough was on leaseholdings.

Finland's crofter system soon sank into oblivion after 128,000 tenants, under the Leased Areas Redemption Act of October 15, 1918, bought their holdings. The crofter system in Sweden had developed in the same way up to the 1860's, since when it has gradually and without legislative intervention contracted into non-existence. This difference in development results from the fact that the Swedish population increased relatively more slowly and industries relatively more rapidly than in Finland. The lack of other work forced Finnish leaseholders to submit to less favourable conditions of lease, while general economic and social developments also served to emphasise the disadvantages of the crofter system.

The first of the disadvantages that made the crofter system a problem was the uncertainty about the right of lease. Up to 1909, the law stipulated 50 years as the maximum permissible lease but the minimum period was overlooked. In the manor districts of Southern Finland in particular, the usual procedure was to lease the croft on a current agreement. The lease ran for one year at a time, and the landowner was entitled to evict the crofter whenever he wished. Moreover, in spite of all legal regulations, 30.4 per cent of croft contracts were made entirely by word of mouth as late as 1912, with the result that if a conflict arose, the weaker party found it difficult to defend his rights. In a way, the verbal or current agreement was a "thumbscrew" by which the lessor could compel his crofter, attached as he was to his native croft and without any other means of subsistence, to remain submissive. But written contracts, too, residues of the old patriarchal way of life, often contained clauses by which the crofter, under threat of eviction, had to obey his landlord even in private affairs and family-life.

The increase in timber exports in the 1870's raised the value of forests, and created a new source of conflict. In the landowners' opinion, the crofters made too free with the fairly generous right to forest utilization which had previously been granted them. But since the landlords did not, on the other hand, want to evict their crofters and thereby cut themselves off from their permanently available labour-force, they attempted to raise the rent in terms of days of work. Where there were long-term contracts and the landlord could not therefore give notice, raise the rent or even cut down the agreed right to forest utilization, the landowners felt that they were in an unfair position.

The crofter system guaranteed the main farm a permanent and fairly cheap labour-force. Since, however, it was difficult to determine the value of the continuously tilled agricultural land, of the many other usages (forest utilization, pasture, fishing rights, etc.) accompanying the croft, and, on the other hand, the monetary value of work by day, depending as it did on business cycles, this form of rent payment gave rise to increasingly more heated disputes between the parties. The crofter or his family according to agreement usually had to work so-called additional days or turn up for work on the main farm "on request". Since the crofter also held the subordinate position of a paid worker, the whole work-by-day system seemed a form of enslavement to the leaseholder who longed for greater independence. Added to this, the days of work, and in particular the additional days, often had to be put in during the busiest rush of the summer, when the crofter's own fields required his full attention.

*The Crofter Problem Erupts — Forces accumulate*

The disadvantages of the crofter system long remained a topic of only local or restricted discussion, and finally became a social question for political reasons. The early 1880's in Finland were the period of the most heated language feuds between the Swedish and Finnish speaking groups, while at the same time the Russian Slavophiles began to launch attacks against Finland's special autonomous position. In 1882 Governor General Heiden, the representative of the Russian government in Finland, visited Forssa, a place situated in the heart of the most prominent crofter district and on the outskirts of the biggest manor area, Jokioinen Manor. A number of tenants on Jokioinen Manor handed the Governor General a petition requesting that the state redeem the leaseholdings from the manors and transfer them to their present farmers against an amortization fee. That same spring the leaseholders of certain other manors in the neighbourhood submitted similar petitions. Since they had all been addressed to the Governor General representing the Russian authority, and were on behalf of Finnish-speaking peasants, a fiery party-political dispute, aggravated by the language feud, arose. All the petitions, it is true, were rejected but once the cause of the crofters had become a point of political contention, it remained in the lime-light of publicity.

Discussion subsided temporarily but flared up again in 1891. For years there had been rumours in Finland that the Russian Emperor would divide Finnish lands equally between the entire population. The rumours had obviously originated from the Russian "mir" system and the liberation of serfs, and it was claimed that either pack-peddlers from Russian Karelia, or Russian troops or topographers, or others, had spread them. The partition of land was apparently to take place once the "Russian Law" came to Finland; the famous postal manifesto declared by the Russian government in the summer of 1890 was taken as an omen. At the same time the leading Slavophile paper, *Moskovskija Vjedomosti*, declared that the Swedish-speaking population of Finland, who held the power in the country, had replaced the good old laws with new ones passed by the Diet of Four Estates, which would enslave the crofters. The Finnish people refused to accept the laws enforced by the Diet in power and awaited the Russian Emperor, who had once liberated the Russian serfs, to liberate them as well, said *Moskovskija Vjedomosti*. Since the crofters' cause was taken up for the first time by the Diet as a separate motion for a Leaseholding Act in the winter of 1891, a real flood of speculation ensued.

The Slavophile attack was levelled against Finland's special Diet, and the intention was to show, primarily to the Russian reader, that the Finnish Diet was accepted only by a powerful minority while the people at large hoped for the Emperor's help. Articles and rumours resulted in numerous crofter meetings in Finland at which, however, the crofters supported without exception a Finnish Diet. The excitement subsided again after the Diet had passed the Leaseholding Act, at the same time expressing the hope that the Government might investigate lease conditions and submit a new, more comprehensive motion to the Diet on the basis of the results achieved.

The subject had already been studied on the initiative of Y. S. Yrjö-Koskinen, though not methodically and without remarkable re-



sults. Nor did the committee appointed by the government in 1893 institute any detailed investigation, but it was, however, forthcoming from another quarter. The Finnish Literature Society, thanks to a donation received, commissioned Aksel Warén, M. A., to study crofters' conditions. Warén's extensive report was published in 1898. It was no statistical table; Warén described in detail all the disadvantages of the crofter system: the uncertainty of the right of lease, the vagueness of the amount of rent to be paid, the conflicts over forest utilization, the subordinate position of the crofter, etc. At the same time he suggested that the system might still be made practicable if the shortest permissible term of the lease or (on the Irish pattern) the continuous right of lease, the length of the day of work, the exact annual rent and the precise rights of forest utilization were stipulated by law. On the basis of the Committee's report and Warén's investigation, the government worked out a new proposal for a Leaseholding Act for the 1900 Diet.

#### *Tension Increases*

But a new crop of rumours gained currency before this proposal was ready. In February 1899, Emperor Nicholas II issued his famous Manifesto with the intention of putting an end to Finland's special diet and separate legislation. Again the impending arrival of the "Russian law" gave rise to rumours of land partition. The pack-peddlers in particular spread the story that lands owned by the farmers were to be divided among the crofters and the landless population. Governor General Bobrikov also tried to prove that the Russian government was the only true friend and helper of Finnish crofters and landless population.

The Slavophiles were right in that the Finnish Diet of Four Estates (Nobility, Clergy, Bourgeoisie and Peasants) were really closer to the landowning circles and therefore clearly saw the matter more from the point of view of the owner than of the tenant. No major disagreement arose in the 1900 Diet although a distinction was evident between the social reform line adopted primarily by the Finnish party and the juridical liberalistic line advocated mainly by the Swedish-speaking nobility and bourgeoisie. The new Act was based on the freedom of contract favoured in landowning circles. The minimum length of lease was not stipulated, nor was the length of a day of work. In addition, eleven points were enumerated on the strength of which the landowner could evict the crofter in the middle of the lease. The most remarkable reform in the Act was that on the expiry of the lease the landowner was liable for compensation to the tenant for the primary agricultural improvements the tenant had carried out on the land. Yet even this stipulation was weakened by the fact that no witnesses were required for an estimate of the compensation, and the stronger party was left free to dictate the sum.

The Act was passed on June 19, 1902, but its validity was not to start until the beginning of 1904. In the meantime the landowners, chiefly because of the compensation clause imposed by the law, effected numerous evictions. This was the time when the Social-Democratic workers' movement was beginning to gather strength, and its press seized on the evictions, reported them in detail and invited



the crofters to join the rest of the working population in the fight for political rights.

The workers' press also encouraged the workers to demand a reduction in working hours. The length of the crofters' day in the summer, excluding meal breaks, was usually 13 to 13 ½ working hours. The long distances between his home and his place of work shortened his hours of rest even further. In the spring of 1903, the crofters in different parts of the country began to demand shorter working hours. There were a few strikes, the most important on the Jokioinen Manors, and the working day on most farms was cut down to 11 or 11 ½ hours.

### *Crisis*

In November 1905 there was a General Strike. It ended with a manifesto by which the Emperor annulled the anti-constitutional stipulations of the February 1899 Manifesto, and promised that the Finnish Diet should be reformed on the basis of equal and universal suffrage. The reform of the suffrage system implied that the total of qualified voters in political elections grew almost tenfold. The group of the greatest political importance among the newly qualified voters was that of the crofters, a large and in many respects homogeneous section of the population which, by the days of work it was bound to fulfill, belonged to the workers, but by its independent farming also belonged to the producers.

A new course was mapped out, however, by the mass meeting convened by the Finnish party in the crofter parish of Elimäki, in East Uusimaa, some three weeks after the end of the General Strike. The crofters attending the meeting expressed the wish that somebody should undertake to organize a general meeting of crofter delegates from all over the country in order to study every aspect of the crofter question. Published as a news item in the press, this suggestion received prompt support throughout the country. The crofters had initially hoped to be able to organize the meeting on their own but in mid-January 1906 the administration of the Social Democratic Party intervened, declaring that the party undertook to organize the meeting.

The Social-Democratic Party had already had over a hundred local societies before the General Strike but immediately after the strike several hundreds more were formed, and these new societies took up the matter with enthusiasm. The crofter delegate meeting was held in Tampere on April 9—12, 1906. There were 400 delegates present, supposedly representing 50,432 leaseholders. Since the majority of delegates had been elected at meetings convened by the local workers' societies they were mostly supporters of socialism. The conduct of the meeting, including briefing, was in the hands of the administrative body of the workers' party, and the meeting assumed a distinctly social-democratic character. This was reflected in the most important resolution, when a vote was proposed on the question of a leaseholder's right to farming. Did the crofters prefer to have land with a permanent right of possession or should all land be in the possession of the state, with farmers allowed to cultivate it by a hereditary right of lease? The result of a roll-call vote was 337—27 for the nationalization of land and the hereditary right of

lease. The resolution convinced many outsiders that the crofters did not want any land of their own.

The delegates' meeting otherwise fully supported the demands made by the crofters at their local meetings. The summer before, prior to the General Strike, a crofters' strike had broken out in the Kartanonkylä Manor of Ypää. The strikers' demands had been published in the press, and constituted the model for the resolutions adopted by the numerous crofter meetings subsequently held. In compliance with these demands, the Tampere delegate meeting, for example, demanded: that the minimum duration of lease be 50 years; that rent be defined in money but that the crofter must be free to pay it in work if he preferred; that the working day be 10 hours in the summer and 7 in the winter; that there be a right to transfer the lease and that hunting, fishing and grazing rights, the right to free sale of all products and to sufficient forest utilization be guaranteed; weather should not interfere with a work-day once started, and an arbitration tribunal should be set up. The demands, as can be seen, were based on those put forward by the crofters of various individual manors to their own landlords, and which had crystallized at small village meetings where it was difficult to see the matter as it affected the country as a whole. As a result, there was no general demand of principle, such as that for the granting of independence to all crofters.

The crofters' demands took shape in January-February 1906. Dr. Hannes Gebhard, the foremost agrarian expert in Finland at the time, published in February his crofter programme based on continuous right of lease. His proposal drew on the experience gained in other countries and not on the demands put forward by the Finnish crofters. In March, however, the Finnish party drafted a detailed programme which in all main points agreed with the demands of the crofters. Meanwhile, the new suffrage system meant that new parties were being founded that spring: the Young-Finnish Party, the Swedish Party, the Christian Workers' Party and, shortly afterwards, the Agrarian Party, all of which were clamouring in their programmes for a reform of the Leaseholding Act. An Agrarian Committee, appointed by the government and representing primarily the constitutionalist Young-Finnish and Swedish parties, worked out a complete proposal for an Act which on many points followed the line taken by the crofters. The Social-Democratic Party again undertook to advocate the demands of the Tampere meeting of delegates. The struggle for the crofter vote had begun.

The first elections for the single-chamber parliament on the basis of equal and universal suffrage took place in March 1907. Some two months before the elections, the now famous Laukko evictions occurred. As a result of a strike that began in May 1906, soon after the Tampere meeting of delegates, and largely the outcome of provocation, 103 tenants on Laukko and Tottijärvi manors had been sentenced to eviction. Since the eviction orders were not obeyed, the first compulsory evictions were made in January 1907, when 20 families were driven out into the winter cold by mounted police. Since the owner of these manors spoke only Swedish, and since everything that occurred had been sanctioned by the government, the opposition parties found this an excellent weapon for their election campaigns.



### *Temporary Solution*

In the 1907 elections the Social-Democrats obtained 80 seats, the Finnish party 59, the Young-Finnish party 25, the Swedish party 24, the Agrarian party 10 and the Christian Workers' party 2. Great hopes, especially in the crofter question, were placed in this first parliament representing the whole nation. Two detailed proposals for a Leaseholding Act were in fact soon submitted to it, one by the Finnish party and the other by the Social-Democrats. Shortly afterwards, the government came forward with its own proposal, based on the report of the Agrarian Committee. The proposals were thus an expression of the tripartite division then discernible in all debates on the law.

The Young-Finnish and the Swedish parties represented the liberal trend, born of the 1870's and believing that government should interfere in private law matters only in cases of emergency. Throughout the debate, therefore, they advocated the most complete freedom of contract and, at the same time, the old lease legislation. Under Russian pressure, these same groups had in constitutional questions taken a stand which was firmly based on the letter of the law ensuring Finland's rights. They had thus chosen a course which was described above as the juridical liberalistic line, and which made them reluctant to accept any, even social, reforms which involved the amendment of laws.

This trend was offset by the social reform line advocated primarily by the Finnish (Old-Finnish) party, based on the national idea emphasized by J. V. Snellman and on the social-political principles which Yrjö-Koskinen had adopted from the German "Kathedersozialisten". Its guiding principle was the improvement of the position of the Finnish-speaking population in Finland. For this reason it was prepared, if necessary, to make concessions even to a policy of Russian oppression, believing that a high economic and spiritual level was in any case the best foundation for a nation's independence.

The third trend was socialist. Rumours of land partition, many crofter meetings and the crofter applications submitted to the government over the years requesting redemption of lands and the creation of independent farms, had all shown that the crofters ultimately wanted to have land of their own. The socialistic workers' party therefore found it difficult both to define their programme and to carry it through. At the Tampere meeting Edvard Gylling advocated the stand which the party subsequently took, viz. that, since independent smallholders would anyway become indebted and so fall into capitalistic hands, the hereditary right of lease, with land belonging to the state, would be most advantageous for the crofter population.

The difference between the three courses was so great that, in spite of long committee discussions, the matter had not advanced very far before the 1907 Parliament, after a regular session, ended. The next Parliament convened in February 1908, and the government immediately issued the same proposal as had been made to the previous Parliament, but there was a difference of opinion on a governmental question and early in April the Emperor ordered the dissolution of Parliament. The Leaseholding Act was again shelved. At the new elections in July the distribution of seats between the parties was roughly unchanged.

Once again the government submitted the old motion to the new Parliament. But in the summer of 1908, Russian pressure against the autonomy of Finland became more pronounced, and one of the results was that the Emperor changed the motion for an Act to a motion for a Statute. Parliament considered that this change was no violation of the Constitution and took up the matter on the basis of the Committee reports during the previous Parliament. Differences of opinion, however, persisted and the contradictory demands of the various groups were still unchanged when the motion came up for the plenary session at which the final wording of the Act had to be decided. Any one of the arguments could on its own have caused the adjournment of the final acceptance of the motion until a new post-election Parliament; adjournment required only one-sixth of the votes, and since it might have meant a grave social threat, a suitable compromise had to be found. As a result of negotiations between the bourgeoisie parties a moratorium proposal was decided on, by which all leaseholdings were legally extended to expire at the earliest in 1916. In this way, it was hoped, a "closed season" of seven years would be achieved during which an Act to settle leaseholding relationships once and for all could be prepared in peace. On October 27, 1908, Parliament passed the Leaseholding Statute and the accompanying Moratorium Statute. The social-democrats also voted for the statutes; they had decided that adjournment of the matter now, since the recent elections had brought about no change, would not ensure any improvement.

According to the Statutes, the shortest lease was for 50 years, although exceptions could be made with the consent of an arbitration board to settle matters relating to leases and rents. Both parties had the right to demand the replacement of rent in labour by rent in money, but the replacement could take effect at the earliest one year after the demand had been made. The working day was fixed at a maximum of 11 hours in summer and 9 in winter. Each commune was to appoint a local board to arbitrate on matters relating to leases and rents. It would act as an arbitration tribunal and apply the law according to local requirements — an arrangement which the constitutionalists opposed to the last, since they considered that it implied the conferment on laymen of the right to interpret the law.

The Statute, however, still required the sanction of the Emperor-Grand Duke. The Russian ministerial council, under Prime Minister Stolypin, unlawfully delayed the submission of the matter to the Emperor to March 12, 1909. A few weeks earlier, the Emperor had dissolved the 1909 Parliament because of a statement by the Speaker, and the ministerial council therefore added a preamble to the Statute saying that a law passed by a dissolved parliament ought not to have been submitted to the Emperor at all. Since this was a question concerning the downtrodden people of Finland, however, the Emperor would, as an exception to the rule, graciously sanction the Statute. The 14th of March was the set departure date for the crofters, and many had been ordered to leave that very day unless the enactment of the new law came in time to quash the evictions. If the evictions had in fact been carried out, the ensuing unrest might have reached dangerous proportions in the country. It is clear that the Russian ministerial council wished to create an emergency for the Finnish government where, in order to prevent unrest, it would have to publish the Statute fitted with a preamble that vio-



lated the Finnish Constitution. The government did not publish the Statute, and demanded that the Emperor withdraw the preamble. At the same time the constitutionalist (Young-Finnish and Swedish) press, which a short time before had criticized the new statute for violating the sanctity of ownership, appealed to all lessors exhorting them not to take advantage of the situation arising out of the Emperor's breach of the Constitution and to refrain from carrying out evictions.

The resulting situation led to the dissolution of the Senate. A "Rump Senate" of five Old-Finnish Party representatives — among them e.g. J. K. Paasikivi — remained, and finally decided to publish the Leaseholding Statute, but furnished with an assurance by the Emperor that the preamble implied no interpretation of the Constitution which might be considered a precedent. A few months later even this Rump Senate had to give way to an almost purely Russian Senate, but the Leaseholding Statute had already come into force without any serious dangers having accrued from its delay.

The compromise statute, passed amidst great disagreement, did not, however, fully satisfy anybody, and it was necessary to ensure the seven year moratorium. This, in fact, was the principal achievement gained in the protracted crofter problem in the period before Finland attained independence. Apart from the moratorium, the 1909 statute obviously had little effect on lease conditions. More new contracts were concluded according to the old custom than to the new law, day-work still remained the principal form of rent payment, and thanks to the moratorium, there was virtually no need to apply the compensation clauses in practice. Yet the 1909 Leaseholding Statute was clearly the best possible solution in the prevailing political conditions. In any case, at the beginning of a new period of the Russian oppression, it did for a while relegate to the background a problem that had previously given rise to considerable internal conflict.















